મુકમ્મલ

તારીખે ઈસ્લામ

تاریخ اسلام

❖ તસ્નીફ ❖

અકબરશાહ નજીબઆબાદી

❖ તલ્ખીસ ❖

કૌસર યઝદાની નદવી (એમ.એ.)

❖ લિપ્યાંતર ❖

(મૌલવી) સુલેમાન મજા[illegible]રી

• પ્રકાશક •

નુરાની કુતુબખાના

રેલ્વે સ્ટેશનની સામે, મેઈન બજાર,
મુ. પો. છાપી, જિ. બનાસકાંઠા, પીન - ૩૮૫૨૧૦
ફોન નં. : (૦૨૭૩૯) ૨૭૦૧૧૨

બિસ્મિલ્લા હિર્રહમા નિર્રહીમ

મુકમ્મલ

તારીખે ઈસ્લામ

تاریخ اسلام

આખરી પૈગંબર હઝરત મુહમ્મદ સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વ સલ્લમસે લેકર ઉસમાની ખલીફા સુલતાન સલીમ તકકે મુકમ્મલ હાલાત

❁ તસ્નીફ ❁

અકબરશાહ નજીબઆબાદી

❖ તલ્ખીસ ❖

કૌસર યઝદાની નદવી (એમ.એ.)

❁ લિપ્યાંતર ❁

(મૌલવી) સુલેમાન મજાદરી

પ્રકાશક

નુરાની કુતુબખાના

રેલ્વે સ્ટેશનની સામે, મેઈન બજાર,

મુ. પો. છાપી, જિ. બનાસકાંઠા, પીન - ૩૮૫૨૧૦

ફોન નં. : (૦૨૭૩૯) ૨૭૦૧૧૨

અમારી બીજી કોઈ પણ જગ્યાએ શાખા નથી

❋ તારીખે ઈસ્લામ ❋

ફેહરિસ્ત

મઝમૂન	સફા

હઝરત મુહમ્મદ ﷺ

મઝમૂન	સફા

મઝમૂન	સફા

ખિલાફતે રાશિદા

મઝમૂન	સફા

ખિલાફતે બનૂ ઉમૈયા

મઝમૂન	સફા

મઝમૂન	સફા

ખિલાફતે અબ્બાસિયા

મઝમૂન	સફા

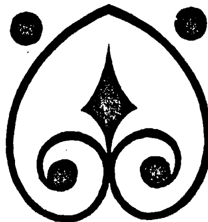
મઝમૂન	સફા

મઝમૂન | સફા

ખુલફાએ ઉન્દુલુસ

મઝમૂન	સફા

ઉસમાની ખિલાફત



બિસ્મિલ્લા હિર્રહ્‌મા નિર્રહીમ

તારીખે ઈસ્લામ

ઈસ્લામસે પેહલેકા અરબ

અરબકે લોગ આમ તૌરસે કબીલોંકી આઝાદ ઝિંદગી ગુજારતે થે. ઉનમેં જહાલત આમ થી. બુતોંકી પૂજા કિયા કરતે થે. બુત પરસ્તીને ઉનકે દિલ ઔર દિમાગ પર કબ્ઝા કરકે ઉનહેં વહમ પરસ્ત બના દિયા થા. દુનિયાકી હર ચીઝકો, ચાહે વો ફાયદા દેનેવાલી હો યા નુકસાન પહોંચાનેવાલી, ઉનકે લિયે મઅબૂદ બન ગઈ થી. ઈસ તરહ પત્થર, પેડ, ચાંદ, સૂરજ, પહાડ, દરિયા સભી કી પૂજા આમ હો ગઈ થી. અરબોંને ફરિશ્તોં, રૂહોં ઔર ગૈર-મહેસૂસ તાકતોંકે બુત બનાનેકે અલાવા અપને બુઝુર્ગોંકે બુત ભી ઘડ રખ્ખે થે, જિનકી પૂજા કરતે થે.

અપની ઈસ બુત પરસ્તીકે બાવુજૂદ અરબ બહરહાલ ઈન બુતોંકો હી અસલ મઅબૂદ ન માનતે થે. બલ્કે ઉનકા અકીદા યે થા કે ઉન બુઝુર્ગોંકી રૂહાની તાકતોંકો જિનકે યે બુત યાદગારકે તૌર પર બનાએ ગયે હૈં, દુનિયામેં કુછ ઈસ તરહકે ઈખ્તિયાર હાસિલ હૈં કે વો હમારી હર જરૂરત, મુરાદ ઔર સિફારિશ ખુદાકે યહાં કરતે હૈં. ઔર મરનેકે બાદકી ઝિંદગીકે બારેમેં ઉનકા ખયાલ યે થા કે ઉનકી રૂહાની તાકતેં ખુદાસે ઉનકે ગુનાહોંકો માફ કરાએગી.

મઝહબકે બિગાડ ઔર અકીદોંકી ખરાબીકે સાથ સાથ આપસકી લડાઈ ઉનકે યહાં આમ બાત થી. મામૂલી બાતોં પર લડાઈ ઠન જાતી ઔર ફિર ઉનકા સિલસિલા પેઢિયોં તક ચલતા રેહતા. જુવા ખેલના, શરાબ પીના, ઈતના આમ થા કે શાયદ હી કોઈ કૌમ ઈસ મામલેમેં ઉનકા મુકાબલા કર સકતી, શરાબકી

તારીફ ઔર ઉસકે તઅલ્લુકસે હોનેવાલી બદકારિયોંકે બયાનસે ઉનકી શાયરી ભરી પડી થી. ઈસકે અલાવા સૂદ (બ્યાજ) કા ચલન આમ થા, લૂંટમાર, ચોરી, ખૂન ખરાબા, ઝિનાકારી ઔર દૂસરે ગંદે કામોંને ઉનકો ગોયા ઈન્સાની શકલમેં જાનવર બના દિયા થા. વો અપની લડકિયોંકો ઝિંદા હી કબરોંમેં ગાડ દિયા કરતે થે. બેશરમી ઔર બેહયાઈકા યે હાલ થા કે મર્દ ઔર ઔરતેં નંગે હોકર ખાનએ કા'બા કા તવાફ કરતે થે. ઔર ઉસે એક મઝહબી કામ સમજતે થે. મતલબકે મઝહબ, અકીદા, અખ્લાક, રહન-સહન વગૈરહ હર એ'તિબારસે અરબ પસ્તીકી ઈન્તિહાકો પહોંચ ચુકે થે.

દુનિયાકી હાલત

ઈસ્લામસે પેહલે અરબ હી ક્યૂં, પૂરી દુનિયા ઈન બુરાઈયોંકા શિકાર થી.

ઈરાન ઔર રૂમ ઉસ વક્તકી સબસે બડી તાકતેં થીં. રૂમમેં ઈસાઈ ધર્મકે માનનેવાલે બહોત થે. લેકિન અકીદેકે લિહાઝસે વો અપને મઝહબસે બહોત દૂર જા ચુકે થે. અખ્લાકી એ'તિબારસે ભી ઉનમેં ગિરાવટ આ ચુકી થી.

ઈરાનમેં તો સિતારોંકી પૂજા આમ થી. ઈસકે અલાવા વહાંકે બાદશાહ, દરબારી સરદાર અપને દરજોંકે લિહાઝસે જનતાકે લિયે ખુદા હી સમઝે જાતે થે.

ખૂદ અપને ભારત દેશમેં દેવતાઓંકી તા'દાદ બઢતે બઢતે ૩૩ કરોડ તક પહોંચ ચુકી થી. છૂતછાત ઔર ભેદભાવકી વજહસે ઈન્સાન ઈન્સાનોંકા ખુદા બના બૈઠા થા. પૂરા સમાજ ગિરાવટકા શિકાર થા. શરાબ, જુવાકો મઝહબી રંગ દે દિયા થા. મતલબ પૂરી દુનિયા ઈસી તરહ બિગાડમેં ફંસ ગઈ થી.

જબ હાલાત ઐસે હોં તો પૂરી દુનિયામેં સુધાર લાનેકે લિયે એક પૈગંબરકો ભેજા જાના જરૂરી થા. જો રેહતી દુનિયા તકકે લિયે પૂરી દુનિયાકો હિદાયતકા રાસ્તા બતાતા.

દુનિયાકે નકશે પર નજર ડાલિયે તો અરબ ઐસી જગહ વાકેઅ હૈ,

જિસે એશિયા, યુરોપ આફ્રિકા કા સંગમ કહા જા સકતા હૈ. ગોયા અરબ પૂરી દુનિયાકો ખુશ્કી ઔર તરી દોનોં રાસ્તોંસે અપને દાએં ઔર બાએં હાથસે મિલાકર એક કર રહા હૈ. ઈસ લિયે અગર તમામ દુનિયાકી હિદાયતકે લિયે એક મરકઝ કાઈમ કરના હો. ઔર ઉસકે લિયે હમ જગહ ચુનના ચાહેં તો અરબ હીકા ચુનાવ સબસે ઝિયાદા મુનાસિબ હોગા.

ખુદાને ઈસી લિયે પૈગંબર ﷺ કો અરબમેં પૈદા કિયા. ઔર ઉનકો અરબોંકે સાથ-સાથ પૂરી દુનિયાકી હિદાયતકા કામ સુપુર્દ કિયા.

હઝરત મુહમ્મદ ﷺ નબિયોંકે સિલસિલેકી આખરી કડી હૈં.

પૈદાઈશ ઔર બચપન

હઝરત મુહમ્મદ ﷺ કે વાલિદકા નામ અબ્દુલ્લાહ થા. દાદાકા નામ અબ્દુલ મુત્તલિબ થા જો હાશિમકે બેટે થે.

વાલિદ અબ્દુલ્લાહકી શાદી ઝોહરા કબીલામેં વહબ બિન અબ્દે મુનાફકી લડકીસે હુઈ, જિનકા નામ આમેના થા.

આપકે ખાનદાનકા નામ કુરૈશ થા જો અરબકે તમામ ખાનદાનોંસે કિતની હી પેઢિયોંસે ઈઝ્ઝત ઔર શોહરતવાલા માના જાતા થા. હરમમેં કા'બાકે મુતવલ્લી હોનેકી વજહસે કુરૈશકો તમામ અરબમેં ઈઝ્ઝત હાસિલ હો ગઈ થી.

હઝરત મુહમ્મદ ﷺ સોમવાર (પીર) કે દિન ૯ (નવ) રબીઉલ અવ્વલ, મુતાબિક ૨૩ એપ્રીલ ૫૭૧ કો મક્કા મુઅઝ્ઝમામેં સૂરજ નિકલનેસે પેહલે સુબ્હે સાદિકમેં પૈદા હુએ. વાલિદકા ઈન્તિકાલ આપકે પૈદા હોનેસે પેહલે હી હો ચુકા થા. દાદા અબ્દુલ મુત્તલિબકી દેખરેખમેં આપકી પરવરિશ શુરૂ હુઈ.

સબસે પેહલે આપકી વાલિદા હઝરત આમેનાને દૂધ પિલાયા. ઉસકે બાદ અબૂ લહબકી લોંડી સૌબિયાને ભી દૂધ પિલાયા.

ઉસ જમાનેમેં યે આમ રિવાજ થા કે શહેરકે બડે લોગ અપને બચ્ચોંકો

દૂધ પિલવાને ઔર બઢને પલનેકે લિયે દેહાત ઔર ગાંવમેં ભેજ દેતે થે, તાકે વહાંકી ખુલી હવામેં રેહકર ઉનકી તંદુરૂસ્તી અચ્છી હો જાએ. અરબમેં દેહાત ઔર ગાંવકી ઝબાન પ્યારી ઔર અચ્છી માની જાતી થી, તો ઝબાન ભી સીખ લેં. ઈસ રિવાજકે મુતાબિક દેહાતકી ઔરતેં શહેરમેં આયા કરતી થીં. ઔર બચ્ચોંકો અપને સાથ લે જાતી થીં. ચુનાંચે હઝરત મુહમ્મદ ﷺ કી પૈદાઈશકે કુછ દિનોં બાદ હી હવાઝિન કબીલાકી કુછ ઔરતેં બચ્ચોંકી તલાશમેં મક્કામેં આઈ. ઉનમેં હલીમા સઅદિયા ભી થી. યેહી ખૂશનસીબ ઔરત હૈ જિનકો જબ કોઈ દૂસરા બચ્ચા ન મિલા તો મજબૂર હોકર ઉનહોંને આમેનાકે યતીમ બચ્ચેકો લે લેના મંજૂર કર લિયા.

આપકી ઉમર ચાર સાલકી હુઈ તો આપકી વાલિદાને આપકો અપને પાસ રખ લિયા. આપ છ સાલકે હુએ તો આપકી માં બીબી આમેનાકા ઈન્તિકાલ હો ગયા.

જબ હઝરત મુહમ્મદ ﷺ કી ઉમર આઠ સાલકી હુઈ તો દાદા અબ્દુલ મુત્તલિબને ભી ઈન્તિકાલ ફરમાયા. મરતે વક્ત ઉનહોંને આપકી પરવરિશકી ઝિમ્મેદારી અપને લડકે અબૂ તાલિબકો સુપુર્દ કી. જિનહોંને અપની ઈસ ઝિમ્મેદારીકો બહોત અચ્છી તરહ નિભાયા. અબૂ તાલિબ હઝરત મુહમ્મદ ﷺ કે સગે ચચા થે.

બહીરા રાહિબકી મુલાકાત

અકસર કિતાબોંમેં બયાન કિયા ગયા હૈ કે હઝરત ﷺ જબ બારહ (૧૨) સાલકે હુએ તો અપને ચચા અબૂ તાલિબકે સાથ જબ વો શામ (દેશ) કો તિજારતકે લિયે જા રહે થે સફરમેં ગયે. બસરામેં બહીરા રાહિબને આપકો પહેચાન લિયા કે જિન નબીકી પેશીન ગોઈયાં કિતાબોંમેં મિલતી હૈં વો નબી યેહી હૈં. ઈસસે ઝાહિર હોતા હૈ કે વો નબીકે આનેકે ઈન્તિઝારમેં થે.

હઝરત ખદીજા (રદિ.) સે નિકાહ

જબ નબી ﷺ જવાન હુએ તો આપકા ખયાલ પેહલે તિજારતકી તરફ હુવા. મગર રૂપિયા પાસ ન થા. મક્કામેં શરીફ ખાનદાનકી એક બેવા ઔરત થી. ઉનકા નામ ખદીજા થા. વો બહોત માલદાર થી. અપના રૂપિયા તિજારતમેં લગાતી થી. ઉનહોંને આપ ﷺ કી ખૂબિયાં, આપકી સચ્ચાઈ, દયાનતદારીકા હાલ માલૂમ કરકે દરખ્વાસ્ત કર દી કે ઉસકે રૂપિયાસે તિજારત કરેં, હઝરત ﷺ ઉનકા માલ લેકર તિજારતકો ગયે. ઈસ તિજારતમેં બહોત નફા હુવા. આપકી બહોત ખૂબિયાં ભી ઝાહિર હુઈ.

ઉન ખૂબિયોંકો માલૂમ કરકે હઝરત ખદીજાને આપસે નિકાહકી દરખ્વાસ્ત કી. હાલાંકે હઝરત ખદીજા ઈસસે પેહલે બડે બડે સરદારોંકે નિકાહકી દરખ્વાસ્ત રદ કર ચુકી થી. દરખ્વાસ્ત આપને મંજૂર કર લી. તારીખ તય હો ગઈ. અબૂ તાલિબને નિકાહકા ખુત્બા પઢા ઔર પાંચસો તલાઈ દિરહમ પર નિકાહ હો ગયા. શાદીકે વક્ત હઝરત ખદીજાકી ઉમર ચાલીસ સાલ થી ઔર આપ ﷺ સિર્ફ પચીસ સાલકે નવજવાન થે.

અનોખા સમજોતા

ઈસ્લામસે પેહલે અરબોંમેં લડાઈયોંકા એક ખતમ ન હોનેવાલા સિલસિલા જારી થા. ઈનહી લડાઈયોંમેંસે એક નિહાયત ખતરનાક ઔર મશ્હૂર લડાઈ ફુજ્જારકી લડાઈ હૈ. ફુજ્જારકી લડાઈસે અમન પસંદ લોગોંકા તંગ આ જાના બિલકુલ ફિતરી બાત થી. આપકો ભી ઈન લડાઈયોંસે બહોત તકલીફ હોતી થી. ચુનાંચે આપ ﷺ ને અકસર કબીલોંકે સરદારોં ઔર સમજદાર લોગોંકી મુલ્કકી બે-અમની, રાસ્તોંકા ખતરનાક હોના, મુસાફિરોંકા લુટના, ગરીબોં પર ઝબરદસ્તોંકે ઝુલ્મકા હવાલા દેકર ઈન સબ બાતોંમેં સુધાર લાને

પર તવજ્જોહ દિલાઈ, આખિર એક અંજુમન કાઈમ હો ગઈ. જિસમેં બનૂ હાશિમ ઔર અબ્દુલ મુત્તલિબ, બનૂ અસદ, બનૂ ઝોહરા, બનૂ તમીમ શામિલ થે. ઈસ અંજુમનકે મેમ્બરોંને નીચે લિખ્ખે અહદ કિયે થે.

(૧) હમ મુલ્કસે બે-અમ્ની દૂર કરેંગે.

(૨) હમ મુસાફિરોંકી હિફાઝત કરેંગે.

(૩) હમ ગરીબોંકી મદદ કરેંગે.

(૪) હમ ઝબરદસ્તકો કમઝોરોં પર ઝુલ્મ કરનેસે રોકા કરેંગે.

(૫) કિસી ઝાલિમકો મક્કામેં ન રેહને દેંગે.

આપ નબી હોનેકે બાદ ઈસકી યાદ તાઝા કરતે હુએ ફરમાયા કરતે થે કે:-

"ઈસ સમજોતેકે મુકાબલેમેં અગર મુઝકો લાલ રંગ કે ઊંટ ભી દિયે જાતે તો મૈં ઉસસે ન ફિરતા ઔર આજ ભી ઐસે સમઝોતેકે લિયે કોઈ બુલાએ તો મૈં હાઝિર હૂં..."

ઈસ સમઝોતેકા અસર યે હુવા કે ઈન્સાનોંકી જાન ઔર માલકી બડી હદ તક હિફાઝત હો ગઈ. ઐસે હી નેક કામોંકી વજહસે ઉન દિનોંમેં લોગોંકે દિલોં પર આપ ﷺ કી નેકી ઔર બુઝુર્ગીકા ઈતના અસર થા કે યે આપ ﷺ કો નામ લેકર નહીં બુલાતે થે, બલ્કે "અસ્સાદિક" (બેહદ સચ્ચા) યા "અલ-અમીન" (બેહદ અમાનતદાર) કેહકર પુકારા કરતે થે.

કા'બા કી તામીરકા કામ

કા'બાકી દીવારોંકો સબસે પેહલે હઝરત ઈબ્રાહીમ (અલૈ.) ને હઝરત ઈસ્માઈલ (અલૈ.) કે સાથ મિલકર તૈયાર કિયા થા. ફિર બની જુરહુમ, બનૂ અમાલકા, કુસય ઔર કુરૈશને ઉસકી મરમ્મત કી. ઈસ બાર ફિર બારિશકી વજહસે કા'બેકી દીવારેં ફટ ગઈ થીં, ઉસ વક્ત હઝરત મુહમ્મદ ﷺ કી ઉમર

પેંતીસ (૩૫) સાલકી થી. જબ કુરૈશને કા'બેકી ઈમારતકો ફિરસે તૈયાર કરનેકા પ્રોગ્રામ બનાયા તો કુરૈશકે તમામ કબીલોંને મિલકર કામ શુરૂ કર દિયા, ઈમારતકે બનાનેમેં તો સભી શામિલ થે, મગર જબ હજરે અસ્વદ (કાલા પત્થર) કે દીવારમેં ચુનનેકા મૌકા આયા તો બડા ઝગડા ઉઠા. ઈસ લિયે કે હર એક ચાહતા થા કે યે ખિદમત હમ હીં અંજામ દેં.

હજરે અસ્વદ એક પત્થર હૈ જો કા'બેકી દીવારમેં એક કોનેમેં લગા હુવા હૈ. ઈસી પત્થરસે તવાફ શુરૂ ઔર ખતમ હોતા હૈ. યે સિર્ફ એક પત્થર હૈ જિસકે બારેમેં એક બાર હઝરત ઉમર (રદિ.) ને ખિતાબ કરકે કહા થા કે તૂ એક પત્થર હૈ, ન કિસીકો નફા દે સકતા હૈ ઔર ન નુકસાન પહોંચા સકતા હૈ.

કુરૈશકા યે ઝગડા ચાર દિન તક બરાબર ચલતા રહા. યહાં તક મામલા પહોંચા કે તલવારેં નિકલ આતી. આખિરમેં પાંચવેં દિન અબૂ ઉમૈયા બિન મુગૈરાને જો કુરૈશમેં સબસે બડી ઉમ્રકા થા યે રાય દી કે "હકમ" બનાકર ઉસકે ફૈસલે પર અમલ કરેં. ઈસ રાયકો માન લિયા ગયા. ઔર તય કિયા ગયા કે જો કોઈ સુબહ સવેરે સબસે પેહલે હરમમેં આએગા વોહી સબકા "હકમ" યાની ફૈસલા કરનેવાલા સમઝા જાએગા.

અલ્લાહકી કુદરત કે દૂસરે દિન સુબહ સવેરે હી સબસે પેહલે જિસ શખ્સ પર નજર પડી વો શખ્સ હઝરત મુહમ્મદ ﷺ હી થે. આપકો દેખના થા કે "હાઝલ અમીન રઝીનાહુ" કે નારે લગ ગયે. આપને અપની સોચસે ઐસા ફૈસલા કિયા કે સબ ખૂશ હો ગયે. આપ ﷺ ને એક ચાદર બિછાઈ, ઉસ પર પત્થર અપને હાથસે રખ દિયા. ફિર કબીલેકે સરદારોંકો કહા કે ચાદરકો પકડકર ઉઠાએં. ઈસ તરહ ઈસ પત્થરકો વહાં તક લાએ જહાં કાઈમ કરના થા. આપ ﷺ ને ફિરસે ઉઠાકર કોને પર ઔર તવાફકે સિરે પર લગા દિયા.

આપકી ઈસ ખૂબસૂરત તદબીરસે એક ભયાનક લડાઈકા સિલસિલા શુરૂ હોતે હોતે રૂક ગયા. વરના ઉસ વક્તકે અરબોંમેં રેવડકે પાની પિલાને, ઘોડોંકે દૌડાને, શેર-શાયરીમેં એક કૌમસે દૂસરી કૌમકો અચ્છા બતાને જૈસી

છોટી-છોટી બાતોં પર ઐસી ભયાનક લડાઈયાં હોતી થી કે બરસોં તક ખતમ હોનેકા નામ ન લેતી થી.

નુબુવ્વત મિલી

પૈગંબરે ઈસ્લામ ﷺ કી ઝિંદગીમેં અબ એક નયી તબ્દીલી પૈદા હો ચલી થી. અબ આપકી તવજ્જોહ તન્હાઈમેં બૈઠકર અલ્લાહકી ઈબાદત કરને ઔર અપને માહોલકી અખ્લાકી ઔર મઝહબી ગિરાવટ પર ગૌર કરનેકી તરફ બઢને લગી થી. આપ બરાબર સોચા કરતે, મેરી કૌમકે લોગ બુતોંકો ક્યૂં પૂજતે હૈં? ઉનકી યે બુરાઈ કૈસે દૂર હો? ઉનહેં કૈસે બતાયા જાએ કે સચ્ચી ખુદા પરસ્તીકા રાસ્તા ક્યા હૈ?

યે ઔર ઈસી કિસમકે સવાલ આપકે દિલો દિમાગકો પરેશાન કિયે રેહતે, ઈસ ગૌરો ફિક્રકા નતીજા યે નિકલા કે આપ તન્હાઈ પસંદ હોતે ચલે ગયે.

મક્કા મુઅઝ્ઝમાસે તીન મીલકી દૂરી પર એક ગાર થા. જિસે હિરા કેહતે હૈં. આપ અકસર વહાં જાકર અકેલે બૈઠને લગે, પાની ઔર સત્તૂ લેકર જાતે. ઈબાદત કરતે, ઝિક્રમેં મશ્ગૂલ રેહતે ઔર ગૌરો ફિક્ર કરતે. ઔર જબ તક પાની ઔર સત્તૂ ખતમ ન હો જાતા શહેરમેં ન આતે.

એક દિન આપ હિરાકે ગારમેં ઈબાદતમેં લગે હુએ થે. આપ ચાલીસ સાલકે હો ચુકે થે. નવ રબીઉલ અવ્વલ તારીખ થી (મુતાબિક બારહ ફરવરી સન ૬૧ હિ.) કે આપકે સામને અલ્લાહકા ભેજા હુવા ફરિશ્તા ઝાહિર હુવા. યે હઝરત જિબ્રઈલ (અલૈ.) થે. જિબ્રઈલને કહા. ખૂશખબરી કુબૂલ ફરમાઈયે, આપ અલ્લાહકે રસૂલ ઔર મૈં જિબ્રઈલ હૂં, હઝરત જિબ્રઈલને કહા, "પઢ્હ"! આપને ફરમાયા, મૈં પઢ્હા હુવા નહીં હૂં. યે સુનકર જિબ્રઈલને આપકો પકડકર ઈતના દબાયા કે આપ થક ગયે. ફિર આપકો છોડ દિયા ઔર કહા "પઢ્હ"! આપને ફિર વહી જવાબ દિયા. ઔર ઉનહોંને ફિર આપકો પકડકર દબાયા ઔર

છોડકર કહા, "પળ્હ"! આપને ફિર ફરમાયા, મૈં પળ્હા હુવા નહીં હૂં. અબ હઝરત જિબ્રઈલને તીસરી બાર વહી કિયા ઔર છોડકર કહા.

"ઈકરઅ્ બિસ્મિ રબ્બિકલ્લઝી ખલક, ખલકલ-ઈન્સાન મિન અલક, ઈકરઅ્ વ રબ્બુકલ-અકરમુલ્લઝી અલ્લમ બિલ કલમ, અલ્લમલ ઈન્સાન મા લમ યઅ્લમ."

તર્જુમા :- અપને રબકે નામસે પળ્હ, જિસને ઈન્સાનકો જમે હુએ ખૂનસે પૈદા કિયા. પળ્હ ઔર તેરા રબ બડા કરીમ હૈ, જિસને કલમકે ઝરીએસે સિખાયા ઔર વો કુછ સિખાયા જો વો નહીં જાનતા થા." યેહી સબસે પેહલી વહી થી.

હઝરત મુહમ્મદ ﷺ ઈસ વાકિઆકે બાદ ઘર તશરીફ લાએ. ઉસ વક્ત આપકે દિલકી ધડકનેં બહોત તેઝ થીં. આપને હઝરત ખદીજાસે ફરમાયા, મુઝે કમ્બલ ઓળ્હાઓ, આપકો કમ્બલ ઓળ્હા દિયા ગયા. જબ આપકો કુછ સુકૂન હુવા તો આપને હઝરત ખદીજાસે પૂરા કિસ્સા સુનાયા ઔર ફરમાયા મુઝે અપની જાનકા ખતરા હૈ.

હઝરત ખદીજા (રદિ.) ને ફરમાયા, નહીં હરગિઝ નહીં, આપકી જાનકો ખતરા નહીં, ખુદા આપકો રૂસ્વા ન કરેગા. આપ રિશ્તેદારોંકા હક અદા કરતે હૈં. લોગોંકે બોઝકો આપ ઉઠાતે હૈં, ફકીરોં, મિસ્કીનોંકી આપ મદદ કરતે હૈં. મુસાફિરોંકી મહેમાની કરતે હૈં. ઈન્સાફકે લિયે આપ લોગોંકી મુસીબતોંમેં કામ આતે હૈં.

અબ હઝરત ખદીજાકો અપને દિલકે ઈત્મીનાનકી જરૂરત હુઈ. ઈસ લિયે વો નબી ﷺ કો સાથ લેકર અપને રિશ્તેકે ચચેરેભાઈ વરકા બિન નૌફલકે પાસ ગઈ.

વરકા બિન નૌફલ બુળ્હે દીનદાર ઈસાઈ થે. જો અપને દીનકી જાહિલી બાતોંકો છોડકર કિસી નયે નબીકે આનેકા ઈન્તિઝાર કર રહે થે. તૌરાત પર ઉનકી ગેહરી નજર થી.

હઝરત ખદીજાકી દરખ્વાસ્ત પર નબી ﷺ ને વરકાકે સામને પૂરા કિસ્સા સુનાયા. વરકા ફૌરન બોલ ઉઠે. યેહી હૈ વો ફરિશ્તા જો મૂસા (અલૈ.) પર ઉતરા થા. જો આપ પર વહી લાયા. અય કાશ! મૈં જવાન હોતા, અય કાશ! મૈં ઉસ વક્ત તક ઝિંદા રેહતા જબ કૌમ આપકો નિકાલ દેગી.

રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને પૂછા ક્યા કૌમ મુઝે નિકાલ દેગી? વરકા બોલે. હાં, ઈસ દુનિયામેં જિસ કિસીને ઐસી તાલીમ પેશ કી ઉસસે શુરૂમેં લોગોંને દુશ્મની હી કી, કાશ મૈં હિજરત તક ઝિંદા રહૂં ઔર હુઝૂર ﷺ કી મદદ કરૂં.

ઉસ વક્ત વરકા બહોત બુળ્હે થે. આંખોંકી રોશની ભી ખત્મ હો ચુકી થી. ઈસ વાકિઆકે કુછ હી દિનોં બાદ ઈન્તિકાલ હો ગયા.

ઈસકે બાદ હઝરત જિબ્રઈલકા આના લગભગ છ મહીનેં તક રૂકા રહા, આપકો વહી કા ઈન્તિઝાર રેહને લગા. યહાં તકકે હઝરત જિબ્રઈલ આએ ઔર ફિર આતે રહે. ઔર આપકો ઈત્મીનાન દિલાતે રહે કે આપકો રસૂલ મુકર્રર કર લિયા ગયા હૈ.

ઈસ્લામકી તબ્લીગ

હિરાકે ગારમેં પેહલી વહી કે નાઝિલ હોનેકે બાદ કુછ દિનોં તક કોઈ વહી નહીં આઈ. ઉસકે બાદ સૂરએ મુદ્દસ્સિરકી શુરૂકી કુછ આયતેં નાઝિલ હુઈ જિસકા તર્જુમા યે હૈ.

તર્જુમા :- અય કમલી ઓળ્હને વાલે! ઉઠ (ઔર લોગોંકો ગુમરાહીકે અંજામસે) ડરા ઔર અપને રબકી બુઝુર્ગી ઔર બળ્હાઈ બયાન કર ઔર લિબાસકો પાક કર ઔર બુતોંસે અલગ રેહ ઔર ઝિયાદા હાસિલ કરનેકી નિય્યતસે કિસીકે સાથ એહસાન મત કર. ઔર અપને રબકે મામલેમેં (તકલીફ ઔર મુસીબત પર) સબ્ર ઈખ્તિયાર કર.

નુબુવ્વતકે કામ પર લગાએ જાનેકી યે શુરૂઆત થી. અબ બાકાઈદા

હુકમ મિલ ગયા કે ઉઠો ઔર ભટકી હુઈ ઈન્સાનિયતકો ઉસકી કામિયાબીકા રાસ્તા બતાઓ, ઔર લોગોંકો બતાઓ કે કામિયાબી સિર્ફ એક અલ્લાહકી બંદગીમેં હૈ. ઔર જો કોઈ ઈસકે અલાવા રાસ્તા અપનાએ તો ઉસે આખિરતકે બુરે અંજામસે ડરાઓ.

યહાંસે હઝરત મુહમ્મદ ﷺ કી તબ્લીગી ઝિંદગીકી શુરૂઆત હોતી હૈ.

નુબુવ્વતકે કામ પર લગા દિયે જાનેકે બાદ સબસે પેહલા મરહલા યે થા કે સિર્ફ એક ખુદાકી બંદગી કરને ઔર બાકી સેંકડોં ખુદાઓંકા ઈન્કાર કર દેનેકી યાની ઈસ્લામકી દઅવત દી જાએ. ચુનાંચે આપ ﷺ ને સબસે પેહલે ઉન લોગોંકો તબ્લીગકે લિયે ચુના જો આપસે અબ તક કરીબ રહે થે. ઔર જો આપકે અખ્લાક આપકી સચ્ચાઈ ઔર ઈમાનદારીકો અચ્છી તરહ જાનતે થે. ઉન લોગોંકો આપકી ઝાત પર ઈતના યકીન થા કે આપકી ફરમાઈ હુઈ બાતકા આસાનીસે ઈન્કાર કર દેના ઉનકે લિયે મુમકિન ન થા.

ઉન લોગોંમેં સબસે ઝિયાદા આપકે અચ્છે બુરે હર વક્તકી સાથી હઝરત ખદીજા થીં. ફિર ઈસકે બાદ હઝરત અલી, હઝરત ઝૈદ ઔર હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) થે. હઝરત અલી (રદિ.) સાયેકી તરહ સાથ રેહનેવાલે આપકે ચચેરે ભાઈ થે. હઝરત ઝૈદ આપકે ગુલામ થે. હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) આપકે હર વક્તકે ઉઠને બૈઠનેવાલે દોસ્ત થે.

આપને જબ ઈન લોગોં તક અપના પયગામ પહોંચાયા તો ઈન લોગોંને ઈસ તરહ માન લિયા જૈસે ઈન્તિઝારમેં હોં કે આપ કહેં ઔર વો ઈમાન લાએં.

હઝરત બિલાલ (રદિ.), અમ્ર બિન ઔસ, ખાલિદ બિન સઅદ બિન આસ (રદિ.) ભી કુછ દિનોંકે બાદ હી મુસલમાન હો ગયે.

હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) બહોત માલદાર થે. તિજારત કરતે થે. મક્કામેં ઉનકી દુકાન ભી થી. લોગોંસે ઉનકા મેલ-મિલાપ થા. ઉનકી તબ્લીગસે હઝરત ઉસમાન (રદિ.) હઝરત ઝુબૈર, અબ્દુર્રમાન બિન ઔફ, તલહા, સઅદ બિન અબી વક્કાસ (રદિ.) મુસલમાન હુએ.

ઔરતોંમેં હઝરત ખદીજા (રદિ.) કે બાદ નબી ﷺ કે ચચા અબ્બાસકી બીવી ઉમ્મુલ ફઝલ, અસ્મા બિન્તે અબૂબક્ર ઔર ઉમર ફારૂકકી બહન ફાતિમા (રદિ.) ને ઈસ્લામ કુબૂલ કિયા.

ખુફિયા દઅવત

યે સબ કુછ અભી છુપ-છુપાકર હો રહઃ થા. પૂરી ખબર રખ્ખી જાતી થી કે ભરોસેકે લોગોંકે અલાવા બાત કહીં બાહિર ન જાએ. ફિર ખુલકર દઅવત દેનેકા હુકમ આ ગયા.

ચુનાંચે નબી ﷺ કે હુકમકે મુતાબિક આમ તબ્લીગકા કામ શુરૂ ફરમા દિયા.

આપ ﷺ ને એક દિન સબકો ખાને પર જમા કિયા. જબ સબ લોગ ખા ચુકે, તબ નબી ﷺ ને ફરમાયા.

અય લોગો! મૈં તુમ સબકે લિયે દુનિયા ઔર આખિરતકી ભલાઈ લેકર આયા હૂં. ઔર મૈં નહીં જાનતા કે અરબમેં કોઈ શખ્સ ભી અપની કૌમકે લિયે ઈસસે બેહતર ઔર બડી કોઈ ચીઝ લાયા હો, મુઝે અલ્લાહ તઆલાને હુકમ દિયા હૈ કે મૈં આપ લોગોંકો ઉસકી તરફ બુલાઉં, બતાઓ તુમમેંસે કૌન મેરા સાથ દેગા?

યહ સુનકર સબ ચુપ રહે. હઝરત અલી (રદિ.) ને ઉઠકર કહ:, અય અલ્લાહકે રસૂલ ﷺ! અગરચે મેરી ઉમ્ર સબસે કમ હૈ. ઔર મેરી આંખેં દુઃખ રહી હૈં. ઔર મેરી ટાંગ પતલી હૈ. ફિર ભી મૈં આપકા સાથ દૂંગા. કુરૈશકે લિયે યે મંઝર ભી અજીબ થા કે એક તેરહ (૧૩) સાલકા નવ ઉમ્ર સોચે સમઝે બગૈર કિતના બડા ફૈસલા કર રહા હૈ.

અબ નબી ﷺ કા સબકો સમઝાના મુસ્તકિલ કામ થા. ઈસકે લિયે હર મેલેમેં જાતે, હર એક ગલી કૂચેમેં જાકર લોગોંકો તૌહીદકી દઅવત દેતે.

ઔર બુતોં, પત્થરોંકી પૂજાસે રોકતે. બેટિયોંકો માર ડાલનેસે હટાતે ઔર હર બુરાઈસે રોકતે થે.

આપ ફરમાયા કરતે થે કે અપને જિસ્મકો ગંદગીસે, કપડોંકો મૈલ કુચેલસે, ઝબાનકો ગંદી બાતોંસે, દિલકો ઝૂઠે અકીદોંસે પાક સાફ રખ્ખેં. વાયદે ઔર ઈકરારકી સખ્ત પાબંદી કરેં, લેન-દેનમેં કિસીસે ધોકાબાજી ન કરેં, ખુદાકો હર ઐબસે પાક સમઝેં ઔર ઈસ બાતકા યકીન રખ્ખેં કે જમીન, આસમાન, ચાંદ, સૂરજ સબ ખુદાકે પૈદા કિયે હુએ હૈં, બીમારકો તંદુરૂસ્તી દેના, મુરાદેં પૂરી કરના અલ્લાહકે ઈખ્તિયારમેં હૈ. ખુદાકી મરજીકે બગૈર કોઈ ભી કુછ નહીં કર સકતા. ફરિશ્તે ઔર નબી ભી ઉસકે હુકમકે ખિલાફ કુછ નહીં કર સકતે.

અરબમેં ઉક્કાઝ ઔર બુઐના ઔર જીલમજાલકે મેલે બહોત મશહૂર થે. દૂર દૂરસે લોગ વહાં આયા કરતે થે, નબી ﷺ ઉન જગહોં પર જાતે ઔર મેલેમેં આએ હુએ લોગોંકો ઈસ્લામ ઔર તૌહીદકી દઅવત દિયા કરતે થે.

કુરૈશકી મુખાલિફત

આપકા ખુલકર ઈસ્લામકી તબ્લીગ કરના કોઈ મામૂલી બાત ન થી. ઈસને કુરૈશ ઔર દૂસરે લોગોંમેં એક આગ લગા દી. ઔર હર તરફ ઈસ દઅવતકે બારેમેં એ'તિરાઝ હોને લગે.

એક બાર હઝરત ﷺ ને હરમે કા'બામેં જાકર તૌહીદકા એલાન ફરમાયા. મુશ્રિકોંકે નઝદીક યે હરમે કા'બાકી સબસે બડી તૌહીન થી. ઈસ એલાનકે કરતે હી એક હંગામા ઉઠા. હર તરફસે લોગ આપ પર ટૂટ પડે. હઝરત હારિસ બિન અબી હાલા આપકી મદદકે લિયે દૌડે. લેકિન ઉન પર ચારોં તરફસે ઈતની તલવારેં પડી કે વો શહીદ હો ગયે. ઈસ્લામકી રાહમેં યે પેહલી શહાદત થી. ખુદાકે ફઝલસે હઝરત ﷺ હિફાઝતસે રહે, ઔર કિસી ન કિસી તરહ હંગામા ખતમ હુવા.

જબ લોગ ઈસ્લામકી તરફ લપકને લગે તો ઝુલ્મ બઢતા ગયા. ઈસ્લામ ઔર મુસલમાનોંકો દબાનેકી પેહલી તદબીર યે કી કે ઈસ્લામ લાનેવાલોંકો ઝિયાદાસે ઝિયાદા તકલીફેં દી જાએં, ઉનહેં ડરાયા, ધમકાયા જાએં તાકે જો મુસલમાન હો ચુકે હૈં વો વાપસ આ જાએં. ઔર દૂસરે લોગ ઈસ તકલીફકો દેખકર ઈસ્લામ ન લાએં. જૈસે હઝરત બિલાલ (રદિ.) હબ્શી થે. ઉમૈયા બિન ખલફકે ગુલામ થે. તો ઉનહેં તકલીફેં પહોંચાનેકે લિયે નયે નયે તરીકે ઈખ્તિયાર કિયે.

● ગરદનમેં રસ્સી ડાલકર લડકોંકે હાથમેં દી જાતી. ઔર વો મક્કાકી પહાડિયોંમેં ઉનહેં લે જાતે યહાં તકકે રસ્સીકા નિશાન હો જાતા.

● મક્કાકી ઘાટીકી ગરમ રેતમેં ઉનહેં લિટા દિયા જાતા ઔર ગરમ-ગરમ પત્થર ઉનકી છાતી પર રખ દિયે જાતે.

● મુશ્કેં (દોનોં બાઝૂ) બાંધકર લકડિયોંસે પીટા જાતા.

● ધૂપમેં બિઠાયા જાતા.

● ભૂખા રખ્ખા જાતા.

હઝરત બિલાલ (રદિ.) ઈન સબ તકલીફોંકે બાવુજૂદ "અહદ" "અહદ" (અલ્લાહ એક હૈ, અલ્લાહ એક હૈ) કે નારે લગાતે રેહતે. હઝરત અબૂબક્ર સિદ્દીક (રદિ.) ને બિલાલકી યે તકલીફ દેખી તો ઉનસે રહા ન ગયા. યહાં તકકે ઉનકો ખરીદ લિયા ઔર ખુદાકે નામ પર આઝાદ કર દિયા.

હઝરત અમ્માર (રદિ.) ઔર ઉનકે વાલિદ હઝરત યાસિર (રદિ.) ઉનકી વાલિદા હઝરત સુમૈયા (રદિ.) મુસલમાન હો ગયે થે. અબૂ જહલને ઉનહેં તરહ તરહકી તકલીફેં પહોંચાઈ, વો ઉનહેં જલતી હુઈ રેત પર લિટાકર ઈતના મારતા કે યે બેહોશ હો જાતે.

એક દિન નબી ﷺ ને ઉનહેં તકલીફ ઉઠાતે દેખ લિયા ઔર ફરમાયા. "સબ્ર કરો, તુમહારી જગહ જન્નત હૈ."

કમ્બખ્ત અબૂ જહલને બીબી સુમૈયાકી શરમગાહમેં ઈસ બેદર્દીસે

નેઝા મારા કે વો ઈસીમેં શહીદ હો ગઈ.

હુઝૂર ﷺ કે સાથિયોં પર તરહ તરહકે ઝુલ્મ હો રહે થે. ખુદ નબી ﷺ ભી ઈસસ બચે ન થે. નબી ﷺ કે રાસ્તેમેં કાંટે બિછા દિયે જાતે તાકે રાતકે અંધેરેમેં આપકે પાંવ ઝખ્મી હોં, ઘરકે દરવાઝે પર ગંદગી ફેંક દી જાતી, તાકે તંદુરૂસ્તી ખરાબ હો, ઈન બાતોં પર નબી ﷺ સિર્ફ ઈતના ફરમા દિયા કરતે કે અય અબ્દે મુનાફકી ઔલાદ! પડોસકા હક ખૂબ અદા કરતે હો.

એક દિન નબી ﷺ ખાનએ કા'બામેં નમાઝ પળ્હ રહે થે. ઉકબા બિન અબી મુઈત આયા, ઉસને અપની ચાદરકો એંઠકર રસ્સી જૈસા બના દિયા. ઔર જબ નબી ﷺ સિજદેમેં ગયે તો ચાદર નબી ﷺ કી ગરદનમેં ડાલકર એંઠના શુરૂ કિયા, મુબારક ગરદન બડી હદ તક કસી ગઈ થી. ફિર ભી આપ દિલકે પુરે ઈત્મીનાનકે સાથ સિજદેમેં પડે હુએ થે. ઈતનેમેં અબૂબક્ર સિદ્દીક (રદિ.) આએ, ઉનહોંને ધક્કે દેકર ઉકબાકો હટાયા ઔર ઝબાનસે યે આયત ભી પળ્હકર સુનાઈ.

ક્યા તુમ એક ઐસે આદમીકો મારતે હો ઔર સિર્ફ ઈસ લિયે કે વો અલ્લાહકો અપના પરવરદિગાર કેહતા હૈ, તુમહારે પાસ અપની રોશન દલીલેં ભી લેકર આયા હૈ.

કુછ બદમાશ હઝરત સિદ્દીક (રદિ.) સે લિપટ ગયે ઔર ઉનહેં મારા પીટા.

એક બાર નબી ﷺ ખાનએ કા'બામેં નમાઝ પળ્હને લગે. કુરૈશ ભી વહાં જા બૈઠે. અબૂ જહલ બોલા કે આજ શહેરમેં ફલાં જગહ પર ઊંટ ઝબહ હુવા હૈ. ઓઝડી પડી હુઈ હૈ કોઈ જાકર ઉઠા લાએ ઔર ઈસ (નબી ﷺ) પર ધર દેં. બદબખ્ત ઉકબા ઉઠા, નાપાકી ભરી ઓઝડી ઉઠા લાયા ઔર જબ નબી ﷺ સિજદેમેં ગયે તો મુબારક પીઠ પર રખ દી. નબી ﷺ તો નમઝમેં અપને રબકી તરફ ધ્યાન લગાએ હુએ થે, કુછ ખબર ન હુઈ, જબકે કાફિર હંસીકે મારે લોટ-પોટ હુએ જા રહે થે. ઔર એક દૂસરે પર ગિરે જાતે થે.

ઈબ્ને મસઉદ સહાબી ભી મૌજૂદ થે. કાફિરોંકી ભીડ દેખકર ઉનકી તો હિંમત ન પડી, મગર બેચારી સય્યિદા ઝોહરા (રદિ.) આ ગઈ. ઉનહોંને આપકી પીઠ પરસે ઓઝડીકો ફેંક દિયા. ઔર ઈન બદબખ્તોંકો બહોત કુછ કહા, સુનાયા ભી.

ગંદા પ્રચાર

જૈસે જૈસે વિરોધ બઢ રહા થા ઈસ્લામકી રોશની ભી તેજીસે ફૈલ રહી થી. ઈસ પ્રચારકો દેખકર કુરૈશકી પરેશાની બરાબર બઢતી ગઈ. ઉનહોંને દૂસરી ચાલેં ચલીં. ઉનહોંને મુહિમ ચલા દી કે ઈસ્લામકો ઔર મુહમ્મદ ﷺ કો સોસાયટીસે કોઈ અસરદાર હિમાયત ઔર મદદ ન મિલે. જિસસે ઉનકા ઝોર આપ હી ટૂટ જાએગા.

પૂરા અરબ જાનતા થા કે મુહમ્મદ ﷺ કે સર પર અબૂ તાલિબકા હાથ હૈ જો મક્કાકે સબસે ઝિયાદા અસરદાર શખ્સ હૈં, સબસે પેહલે ઉનહી પર દબાવ ડાલા ગયા કે વો અપને ભતીજેકે સર પરસે હાથ ખીંચ લેં ઔર મદદ ન કરેં. ઉન પર દબાવ ડાલતે રેહતે મગર હર બાર કુરૈશકો નાકામી હોતી.

ઈસ બાર રબીઆકે દોનોં બેટે ઉત્બા ઔર શૈબા, અબૂ સુફયાન બિન હરબ, અબૂલ બખ્તરી, અબૂ જહલ, વલીદ બિન મુગૈરહ, હજ્જાજ બિન આમિરકે દોનોં બેટે નવીહ ઔર મુનવ્વહ ઔર આસ બિન વાઈલ જૈસે સરદાર હુઝૂર ﷺ કે ચચાકે પાસ પહોંચે ઔર બોલે.

અય અબૂ તાલિબ! તેરા ભતીજા હમારે દેવી દેવતાઓંકો ગાલિયાં દેતા હૈ, હમારે ધર્મમેં ઐબ નિકાલતા હૈ. હમારે બુઝુર્ગોંકો મુર્ખ કેહતા હૈ. ઔર હમારે બાપદાદોંકો ગુમરાહ કેહતા હૈ. અબ યા તો તુમ ઉસકો હમારે ખિલાફ ઐસી ઝિયાદતિયાં કરનેસે રોકો, યા હમારે ઔર ઉસકે દરમિયાનસે તુમ નિકલ જાઓ, ક્યૂંકે તુમ ભી (અકીદે ઔર મઝહબકે લિહાઝસે) હમારી તરહ ઉસકે ખિલાફ હો.

અબૂ તાલિબને પૂરી બાત ઠંડે દિલો દિમાગસે સુની ઔર નરમીસે સમઝાકર મામલા ટાલ દિયા. યે લોગ માયૂસ હોકર ચલે ગયે. ઈસી તરહ એક ઔર ટોલી આઈ. વો ભી યેહી રોના રોને લગી.

અય અબૂતાલિબ! તુમ હમારે દરમિયાન ઉમ્ર ઔર ઈઝ્ઝતમેં બડા દરજા રખતે હો. હમને માંગ કી થી કે અપને ભતીજેસે હમેં બચાઓ, લેકિન તુમને યે નહીં કિયા. ઔર ખુદાકી કસમ! જિસ તરહ હમારે બુઝુર્ગોંકો મુર્ખ બતાયા જા રહા હૈ. હમારે દેવી દેવતાઓંકો ગાલિયાં દી જા રહી હૈં. ઉસેં હમ બરદાશ્ત નહીં કર સકતે. મગર યે કે તુમ ઉસે રોકો, યા ફિર હમ ઉસસે ભી ઔર તુમસે ભી લડાઈ કરેંગે. યહાં તકકે એક ફરીક કા ખાત્મા હો જાએ.

અબૂ તાલિબને હુઝૂર ﷺ કો બુલાયા ઔર સારી બાત બતાઈ ફિર નરમીસે કહા કે ભતીજે! મુઝ પર ઐસા બોઝ ન ડાલો જિસકા ઉઠાના મેરે બસસે બાહિર હો.

ઉસ વક્ત ઐસી શકલ બન ગઈ થી કે હુઝૂર ﷺ કે પાંવ જમાનકે લિયે સહારેકા જો પત્થર થા, વો ખિસકતા નજર આયા. લેકિન હુઝૂર ﷺ ખૂબ જાનતે થે કે હક કી આવાઝકો દબાનેકે યે સબ હથકંડે હૈં. કુરૈશકો અપની ચોધરાહટ ખતમ હોતી નજર આ રહી હૈ. ઈસ લિયે આપ અડગ રહે ઔર જવાબ દિયા.

ચચા! ખુદાકી કસમ યે લોગ અગર મેરે દાહને હાથ પર સૂરજ ઔર બાએં હાથ પર ચાંદ રખકર ચાહેં કે ઈસ તબ્લીગકો છોડ દૂં, તો મૈં ઈસસે રૂક નહીં સકતા. યહાં તકકે યા તો અલ્લાહ ઈસ તબ્લીગકો ગાલિબ કર દે, યા મૈં ઈસી મહેનતમેં ખત્મ હો જાઉં!

અબૂ તાલિબકો ભી આપ ﷺ કે ઈસ એલાનમેં સચ્ચાઈ નજર આઈ. ભતીજેકા પક્કા ઈરાદા દેખકર બોલે. જાઓ! જો કુછ તુમહેં પસંદ હો ઉન લોગોંકો બુલાઓ, મૈં કિસી ચીઝકી વજહસે કભી તુમકો નહીં છોડૂંગા.

એક ઔર વફદ અમ્મારહ બિન વલીદકો લેકર ફિર આયા. ઈસ બાર યે લોગ એક નઈ સ્કીમ લેકર આએ થે. અબૂ તાલિબસે બોલે, દેખિયે યે અમ્મારહ બિન વલીદ હૈ. જો કુરૈશમેં મઝબૂત ઔર ખૂબસૂરત નૌજવાન હૈ. ઈસે લે લીજિયે. ઈસકી અકલ ઔર ઈસકી તાકત આપકે કામ આએગી. ઈસે અપના બેટા બના લીજિયે, ઔર ઈસકે બદલેમેં મુહમ્મદકો હમારે હવાલે કર દીજિયે. ઈસે હમ કત્લ કર દેના ચાહતે હૈં. સીધે સીધે એક આદમીકે બદલેમેં હમ એક આદમી આપકો દેતે હૈં.

ઈસ બે-તુકી માંગસે અબૂ તાલિબ ભી તિલમિલા ઉઠે. બોલે, તુમ લોગ યે ચાહતે હો કે તુમહારે બેટેકો તો મૈં લેકર પાલૂં ઔર મેરે બેટેકો તુમ તલવારકે નીચેસે ગુઝાર દો. ઐસા કભી નહીં હો સકતા.

યે વફદ ખિસયાકર ચલા ગયા.

આગે ચલકર જબ મુખાલિફ કેમ્પસે નિકલકર દો જવાન હઝરત હમઝા ઔર હઝરત ઉમર (રદિ.) ઈસ્લામ લે આએ તો કુરૈશમેં બહોત ખલબલી મચ ગઈ. ઉનહોંને મહેસૂસ કિયા કે મુહમ્મદકી ચલાઈ હુઈ હવા ઈતની કોશિશોંકે બા-વુજૂદ હર ઘરમેં પહોંચ ગઈ, કુછ કરના ચાહિયે. અબૂ તાલિબકી બીમારીકી હાલતમેં લોગ ફિર પહોંચે, ઈસ બાર સમજોતેકી નિય્યતસે આએ થે. ઉનહોંને કહા. જો કુછ હો રહા હૈ ઈસે તો આપ જાનતે હૈં, અપને ભતીજેકો બુલવાઈયે. ઉસકે બારેમેં હમસે અહદ લીજિયે. ઔર હમારે બારેમેં ઉસકા અહદ દિલવાઈયે વો ઈસસે દૂર રહેં. હમ ઉસસે ઔર ઉસકે મઝહબસે વાસ્તા ન રખ્ખેં.

નબી ﷺ કો બુલવાએ ગયે. બાતેં હુઈ, આપને સારી માંગેં સુનનેકે બાદ જવાબ દિયા. અય કુરૈશકે શરીફ લોગો! મેરે ઈસ એક કલિમેકો માન લો. તો ફિર અરબ વ અજમ સબ તુમહારે પૈરોં તલે આ જાએંગે.

આપ ﷺ ને કિતને યકીનકે સાથ ફરમાયા થા. મગર અબૂ જહલ કૈસે બરદાશ્ત કર સકતા થા. તનકર બોલા, હાં, તેરે બાપકી કસમ! એક ક્યૂં, દસ કલિમે ચલેંગે.

યે લોગ જબ દરબારિયોં ઔર પાદરિયોંકો મખ્ખન લગા ચુકે તો નજ્જાશીકે સામને તોહફે લેકર હાઝિર હુએ. ફિર અપના મકસદ બયાન કિયા કે મક્કાકે શરીફોંને હમકો આપકે પાસ ઈસ લિયે ભેજા હૈ કે આપ હમારે આદમિયોંકો હમારે સાથ વાપસ કર દેં, દરબારિયોં ઔર પાદરિયોંને ભી તાઈદ કી. મગર નજ્જાશીને એક તરફા દાવે પર કારવાઈ કરનેસે ઈન્કાર કર દિયા. ઔર સાફ કહા કે ઉન લોગોંસે હાલાત માલૂમ કિયે બગૈર મૈં ઉનકો તુમહારે હવાલે નહીં કર સકતા.

દૂસરે દિન દરબારમેં દોનોં ફરીક બુલાએ ગયે. મુસલમાનોંકો જબ બુલવાનેકા પયગામ પહોંચા તો ઉનકે દરમિયાન મશ્વરા હુવા કે બાદશાહ ઈસાઈ હૈ ઔર હમ લોગ અપને અકીદેકે લિહાઝસે ઉસસે ઈખ્તિલાફ હી રખતે હૈં, તો આખિર ક્યા કહા જાએ. લેકિન ફૈસલા યેહી હુવા કે હમ દરબારમેં વોહી કુછ કહેંગે જો કુછ ખુદાકે નબી ﷺ ને હમકો સિખાયા હૈ. નતીજા જો ભી નિકલે.

ફિર જબ યે લોગ દરબારમેં પહોંચે તો દરબારકે આદાબકે મુતાબિક નજ્જાશીકો સિજદહ ન કિયા.

દરબારિયોંને ઈસે બુરા જાના, સવાલ કિયા ગયા કે તુમ લોગોંને સિજદહ ક્યૂં નહીં કિયા?

હઝરત જઅફરને પૂરે યકીનકે સાથ જવાબ દિયા કે હમ લોગ અલ્લાહકે સિવા કિસીકો સિજદહ નહીં કરતે. ઔર ખુદાકે સિવા અલ્લાહકે રસૂલ ﷺ કો ભી સીધે સાદે તરીકેસે સલામ કરતે હૈં.

અબ મક્કાકે દોનોં આદમિયોંને અપના દાવા પેશ કિયા કે મુહાજિર ભગોડે મુજરિમ હૈં, ઈનહોંને અપના એક નયા દીન ગળ્હ લિયા હૈ. ઔર હમારે દેશમેં ફિત્નેકી જડ બન ગયે હૈં. ઈસ લિયે ઈનકો હમારે હવાલે કર દિયા જાએ.

નજ્જાશીને મુસલમાનોંસે પૂછા, યે ક્યા મામલા હૈ? ઔર ઈસાઈ ધર્મ ઔર બુત પરસ્તીકે મુકાબલેમેં વો કૌનસા ધર્મ હૈ જિસે તુમ લોગોંને અપનાયા હૈ?

હઝરત જઅફર મુસલમાનોંકી તરફસે ઉઠે. ઉનહોંને નજ્જાશીસે ઈજાઝત માંગી કે પેહલે મક્કાકે દૂતોંસે પૂછ લેં, ફિર અપની બાત કહેં, ઈજાઝત મિલને પર ઉનહોંને પૂછા.

ક્યા હમ કિસીકે ગુલામ હૈં? જો માલિકકી ઈજાઝત બગૈર ભાગ આએ હોં? અગર ઐસા હૈ તો હમેં વાપસ કિયા જાના ચાહિયે?

અમ્ર બિન આસ બોલા, નહીં, યે લોગ કિસીકે ગુલામ નહીં, આઝાદ શરીફ લોગ હૈં.

પૂછા ક્યા હમ કિસીકો નાહક કત્લ કરકે આએ હૈં? અગર ઐસા હૈ તો આપ હમેં મકતૂલકે વારિસોંકે હવાલે કર દેં.

જવાબ મિલા, નહીં, ઈનહોંને ખૂનકા એક કતરા ભી નહીં બહાયા.

સવાલ કિયા, ક્યા હમ કિસીકા કુછ માલ લેકર ભાગે હૈં? અગર ઐસા હૈ તો હમ ઉસે અદા કરનેકો તૈયાર હૈં.

જવાબમેં કહા, નહીં, ઈનકે ઝિમ્મે કિસીકી એક પાઈ (પૈસા) ભી નહીં.

ઈસ તરહસે મુસલમાનોંકી અખ્લાકી પોજીશન પૂરી તરહ સાફ હો ગઈ તો હઝરત જઅફરને યે તકરીર કી.

અય બાદશાહ! હમ એક જમાનેસે જહાલત ઔર ગુમરાહીકે અંધેરેમેં ભટક રહે થે. એક ખુદાકો ભૂલકર સેંકડોં બુતોંકો પૂજા કરતે થે. મુરદાર ખાતે થે. લૂટમાર, ચોરી ઔર એક દૂસરે પર ઝુલ્મ કરના હમારા રાત-દિનકા કામ થા. હમારા હર તાકતવાલા અપને કમઝોરકો ખા જાને પર ફખ્ર કરતા થા. મતલબકે હમારી ઝિંદગી જાનવરોંસે ભી ગઈ ગુઝરી થી.

અલ્લાહકી રહમતને હમારે હાલ પર રહમ ફરમાયા. હમમેંસે એક શખ્સ ઐસા પૈદા હુવા હૈ જિસે અલ્લાહને અપના રસૂલ બનાયા. હમ ઉસકે ખાનદાનકો જાનતે હૈં, વો બહોત શરીફ હૈ, વો સચ્ચા ઔર અમાનતદાર હૈ. દોસ્ત ઔર દુશ્મન સભી ઉસકી નેકીકે કાઈલ હૈં.

ઉસને હમકો ઈસ્લામકી દા'વત દી ઔર યે સિખાયા કે હમ પત્થરોંકો

પૂજના છોડ દેં, સિર્ફ એક અલ્લાહકો અપના માલિક માનેં. સચ બોલેં, કિસીકો કત્લ ન કરેં, યતીમોંકા માલ ન ખાએઁ, પડોસિયોંકી મદદ કરેં. ગંદી બાતોંસે બચતે રહેં, નમાઝ પળ્હેં, અલ્લાહકી રાહમેં અપના માલ ખર્ચ કરેં, ગરીબોંકી મદદ કરેં.

હમ ઉસ પર ઈમાન લાએ, શિર્ક ઔર બુતપરસ્તીકો છોડ દિયા. ઈસ પર હમારી કૌમ હમારી દુશ્મન હો ગઈ ઔર હમેં મજબૂર કરતી રહી કે હમ ફિર પલટકર ઉનહીકે દીન પર આ જાએઁ, ઔર ઈસી ગર્ઝકે લિયે અબ યે લોગ આપસે હમારી વાપસીકા ઈસરાર કર રહે હૈં ઔર બડા ઝોર લગા રહે હૈં.

બાત સચ્ચી હો, ઔર કેહનેવાલા પૂરે ખુલૂસસે ઉસે કહે, તો વો અપના અસર દિલોં પર કરતી હૈ, નજ્જાશી બાદશાહકા દિલ ઈન બાતોંકો સુનકર નરમ હો ગયા. કેહને લગા કે ઉસ કિતાબકા કોઈ હિસ્સા સુનાઓ જો તુમ લોગોં પર ઉતરી હૈ.

ચુનાંચે હઝરત જઅફર (રદિ.) ને સૂરએ મરયમકી કુછ આયતેં પળ્હકર સુનાઈ, અલ્લાહકા કલામ સુનકર બાદશાહકા દિલ પિઘલ ગયા, ઉસકી આંખોંમેં આંસૂં આ ગયે, વો બોલા, ખુદાકી કસમ, યે કલામ ઔર ઈન્જીલ દોનોં એક હી ચિરાગકા અક્સ હૈં. બલ્કે ઉસને યે ભી કહા કે મુહમ્મદ તો વોહી રસૂલ હૈં જિનકી ખબર યસૂઅ મસીહને દી થી. અલ્લાહકા શુક્ર હૈ કે મુઝે ઉસ રસૂલકા જમાના મિલા.

સાથ હી ફૈસલા દિયા કે મુહાજિરોંકો વાપસ નહીં કિયા જા સકતા. કારવાઈ ખત્મ હુઈ. ઔર મક્કાકે દૂતોં પર માયૂસી છા ગઈ.

દૂસરે દિન કુરૈશને એક ઔર ચાલ ચલી. દરબારમેં જાકર કહા કે જરા ઈન મુસલમાનોંસે યે તો પૂછિયે કે યે હઝરત ઈસા (અલૈ.) કે બારેમેં ક્યા અકીદા રખતે હૈં? યે લોગ જાનતે થે કે મુસલમાન તો ઈસાઈયોંકે અકીદેકે ખિલાફ હઝરત ઈસાકો અલ્લાહકા બેટા કેહનેકે બદલે મરયમકા બેટા કેહતે હૈં. ઔર જબ યે બાત નજ્જાશીકે સામને આએગી તો વો જરૂર મુસલમાનોંસે બદગુમાન હોગા.

નજ્જાશીને ફિર મુસલમાનોંકો દરબારમેં બુલવાયા, ચુનાંચે હઝરત જઅફર (રદિ.) ને ભરે દરબારમેં સાફ એલાન ફરમાયા કે "હમારે પૈગંબરને હમેં બતાયા હૈ કે હઝરત ઈસા (અલૈ.) ખુદાકે બંદે ઔર ઉસકે પૈગંબર હૈ. ઔર કલિમતુલ્લાહ હૈં.

યે સુનકર નજ્જાશીને જમીનસે એક તિન્કા ઉઠાયા ઔર કહા, ખુદાકી કસમ, જો તુમને કહા, હઝરત ઈસા ઈસ તિન્કેકે બરાબર ભી ઈસસે ઝિયાદા નહીં થે.

પાદરી જો રિશ્વત ઔર તોહફે લેકર દબે હુએ થે, દિલ હી દિલમેં તિલમિલા રહે થે. યહાં તકકે ઉનકે નથનોંસે સાંસકી ખરખરાહટ સુનાઈ દેને લગી.

નજ્જાશીને ઉનકી કુછ પરવા ન કી. હુકમ દિયા કે તમામ તોહફે વાપસ કર દિયે જાએં, ઈસ તરહ કુરૈશકા યે દાવ ભી નાકામ હો ગયા ઔર મક્કા વાપસ લૌટે.

નજ્જાશીને હઝરત જઅફર ઔર આપકે સાથિયોંકો ઈઝ્ઝતકે સાથ અપને મુલ્કમેં રેહનેકી ઈજાઝત દે દી. ઔર ઉસને હઝરત મુહમ્મદ ﷺ કી નુબુવ્વતકી તસ્દીક કરકે ઈસ્લામ કુબૂલ કર લિયા. ઉસ નજ્જાશીકા નામ "અસ્મહા" થા. જબ ઉસકા ઈન્તિકાલ હુવા તો હુઝૂર ﷺ ને ગાઈબાના તૌર પર ઉસકી જનાઝેકી નમાઝ પઢી.

ધીરે ધીરે તકરીબન (૮૩) મુસલમાન હબ્શાકો હિજરત કર ગયે.

હઝરત હમઝાકા ઈસ્લામ

મક્કામેં કુરૈશકે ઝુલ્મો સિતમકી ચક્કી થી જો બરાબર મુસલમાનોંકો અપને પાટોંમેં પીસ રહી થી. દૂસરી તરફ પૈગંબરે ઈસ્લામ હઝરત મુહમ્મદ ﷺ ઔર આપકે સાથિયોંકા સબ્ર ઔર જમાવ થા કે સમાજકે બેહતરીન

ઈન્સાન ભી ખીંચ ખીંચકર ઈસ મઝલૂમ કાફલેમેં શરીક હોતે જા રહે થે.

એક દિનકી બાત હૈ ઔર યે નુબુવ્વતકે છઠે વર્ષકા વાકિઆ હૈ કે હુઝૂર ﷺ સફાકી પહાડી પર બૈઠે હુએ થે, અબૂ જહલ વહાં પહોંચ ગયા. ઉસને નબી ﷺ કો ગાલિયાં દી. ઔર જબ નબી ﷺ ગાલિયાં સુનકર ચુપ રહે, તો ઉસને પત્થર નબી ﷺ કે સર પર ફેંક મારા જિસસે ખૂન બેહને લગા.

ઈત્તિફાકસે અબ્દુલ્લાહ બિન જદઆનકી લોન્ડીને યે સારા માજરા દેખા, હઝરત હમઝા શિકાર પર ગયે હુએ થે. કમાન ઉઠાએ હુએ વાપસ આએ, તો ઉસ લોન્ડીને કિસ્સા સુનાયા. ઔર કહા કે હાય! કાશ તુમ ખુદ દેખ સકતે કે તુમહારે ભતીજે પર ક્યા ગુઝરી.

યે સુનકર ભતીજેકી હમદર્દીમેં ચચાકા દિલ તડપ ઉઠા. સીધે કુરૈશકી મજલિસમેં પહોંચે જહાં અબૂ જહલ બૈઠા થા. હરમમેં જાકર અબૂ જહલકે સર પર કમાન મારી ઔર કહા કે ક્યા તુમને મુહમ્મદ ﷺ કો ગાલી દી થી? અગર ઐસા હૈ તો મૈં ભી ઉનકે દીન પર હૂં, ઔર જો કુછ વો કેહતા હૈ વોહી કુછ મૈં ભી કેહતા હૂં, અબ અગર હિંમત હૈ તો મેરે મુકાબલે પર આઓ.

અબૂ જહલકી હિમાયતમેં બની મખઝૂમકા એક શખ્સ મજલિસસે ઉઠા મગર અબૂ જહલને ઉસે યે કેહકર રોક દિયા કે જાને દો. મૈંને અબૂ અમ્મારાકે ભતીજેકો બહોત ગંદી ગાલિયાં દી હૈં.

હમઝા ફિર નબી ﷺ કે પાસ ગયે ઔર કહા, ભતીજે! તુમ યે સુનકર ખૂશ હોંગે કે મૈંને અબૂ જહલસે તુમહારા બદલા લે લિયા.

નબી ﷺ ને ફરમાયા ચચા! મૈં ઐસી બાતોંસે ખૂશ નહીં હુવા કરતા, હાં, તુમ મુસલમાન હો જાઓ તો મુઝે બડી ખૂશી હો.

હમઝાને જોશમેં આકર જો કુછ અબૂ જહલસે કહા થા ઉસને અપના રંગ દિખાયા, હક ગાલિબ આયા ઔર ઉનહોંને ઈસ્લામ કુબૂલ કર લિયા.

હઝરત ઉમરકા ઈસ્લામ

કુરૈશકે ઝુલ્મો સિતમકી દાસ્તાનકા એક હિસ્સા ઉમર (રદિ.) સે ભી મુતઅલ્લિક હૈ. ઉમર સત્તાઈસવે (૨૭) સાલમેં થે. મુહમ્મદ ﷺ કી નુબુવ્વતકી આવાઝ ગુંજી, ઈસ્લામ આપકે ઘરાનેમેં ભી પહોંચ ગયા. પેહલે આપકે બહેનોઈ સઈદને ઈસ્લામ કુબૂલ કિયા, ઉનકે અસરસે આપકી બહેન ફાતિમા ભી મુસલમાન હો ગઈ. ખાનદાનકે એક ઔર ઈઝ્ઝતવાલે આદમી નઈમ બિન અબ્દુલ્લાહને ભી ઈસ્લામ કુબૂલ કર લિયા.

પેહલે તો ઉમરકો ઉનકે ઈસ્લામકી બાત માલૂમ ન હુઈ. જબ માલૂમ હુવા તો ગુસ્સેમેં ભર ગયે. ઔર ઈસ્લામ લાનેવાલોંકે દુશ્મન બન ગયે.

લબીના ઉનકે ખાનદાનકી લોન્ડી થી. ઈસ્લામ કુબૂલ કરનેકી વજહસે ઉનહેં ઈતના મારતે કે મારતે મારતે થક જાતે તો દમ લેનેકે લિયે અલગ ખડે હો જાતે. સાંસ લેનેકે બાદ ફિર મારના શુરૂ કર દેતે.

એક દિન તય કર લિયા કે ક્યૂં ન અસલ શખ્સ હઝરત મુહમ્મદ ﷺ કો હી ખત્મ કર દિયા જાએ, વો ઈસ ગર્ઝસે તલવાર લેકર નિકલે, રાસ્તેમેં નઈમ બિન અબ્દુલ્લાહસે મુલાકાત હો ગઈ. ઉનહોંને કહા, પેહલે અપને ઘરકી ખબર લો, બહેન ઔર બહેનોઈસે નિમટ લો. ફિર કિસી ઔરકી તરફ જાના.

ફૌરન પલ્ટે ઔર બહેનકે ઘર પહોંચે. વો કુરઆન પળ્હ રહી થીં. આહટ હુઈ તો ખામોશ હો ગઈ. ઔર કુરઆનકે ઉન પત્તોંકો છુપા લિયા. ઉમરને પૂછા, યે ક્યા પળ્હા જા રહા થા? બહેનને ટાલા. કેહને લગે કે મુઝે માલૂમ હો ચુકા હૈ કે તુમ દોનોં પુરાને ધર્મસે ફિર ચુકે હો, યે કેહકર બેહનોઈ પર ટૂટ પડે, બહેન બીચમેં બચાવકે લિયે આ ગઈ તો ઉનકો મારા, ઉનકા બદન લહૂસે ભર ગયા, લેકિન ડબડબાતી આંખોંકે સાથ અપને ઈમાનકો ઝાહિર કરતે હુએ બોલી,

ઉમર! જો કુછ કર સકતે હો કર લો. લેકિન ઈસ્લામ દિલસે નહીં નિકલ સકતા.

બહેનકે ઈસ ઈમાન વ યકીનકા અસર ઉમર પર ભી હુવા. કહા, જો કુછ તુમ પળ્હ રહી થી મુઝે ભી લાકર સુનાઓ. વો જાકર કુરઆનકે પત્તોંકો નિકાલ લાઈ, વો સૂરએ તા-હા થી, આપને પળ્હના શુરૂ કિયા ઔર જબ ઈસ આયત પર પહોંચે, "મૈં હૂં ખુદા! મેરે સિવા કોઈ ખુદા નહીં, તુમ મેરી બંદગી કરો ઔર મેરી યાદકે લિયે નમાઝ કાઈમ કરો."

તો યે અસર હુવા કે ફૌરન પુકાર ઉઠે.

"અશ્હદુ અલ્લા ઈલાહ ઈલ્લલ્લાહુ વ અશ્હદુ અન્ન મુહમ્મદન અબ્દુહૂ વ રસૂલુહ."

ઔર સીધે હઝરત નબી ﷺ કી ખિદમતમેં રવાના હો ગયે, યે વો જમાના થા કે હઝરત ﷺ અરકમકે મકાનમેં ઠેહરે હુએ થે, દરવાઝે પર પહોંચે તો ચૂંકે તલવાર હાથમેં થી. સહાબાકો ફિક્ર હુઈ. લેકિન હઝરત હમઝા (રદિ.) ને ફરમાયા કે આને દો. અગર અચ્છી નિય્યતસે આયા હૈ. વરના ઉસીકી તલવારસે ઉસકા સર ઉડા દૂંગા.

હઝરત ઉમર (રદિ.) ને અંદર કદમ રખ્ખા તો હઝરત ﷺ ને બળ્હકર ઉનકા દામન પકડા ઔર ફરમાયા, ક્યૂં ઉમર! કિસ ઈરાદેસે આએ હો?

યે સુનકર હઝરત ઉમર (રદિ.) પર એક રો'બસા છા ગયા. ઔર નરમીસે બોલે, ઈમાન લાનેકે લિયે.

હઝરત મુહમ્મદ ﷺ પુકાર ઉઠે. "અલ્લાહુ અકબર" ઔર સાથ હી તમામ સાથિયોંને ના'રએ તકબીર બુલંદ કિયા.

હઝરત ઉમર (રદિ.) કે ઈસ્લામ લાનેકે બાદ મુસલમાનોંકી તાકત કાફી બળ્હ ગઈ. યહાં તકકે મુસલમાન અભી તક અપને મઝહબી ફર્ઝોંકો ખુલ્લમ ખુલ્લા અદા નહીં કર સકતે થે. ઔર કા'બેમેં જમાઅતકે સાથ નમાઝ પળ્હના તો મુમકિન હી ન થા. હઝરત ઉમરકે ઈસ્લામ લાનેકે બાદ હાલત બદલ ગઈ.

ઉનહોંને ખુલ્લમ ખુલ્લા અપને ઈસ્લામકા ઈઝહાર કિયા. અગરચે ઈસ પર બડા હંગામા હુવા. લેકિન મુસલમાનોંને હરમમેં કા'બામેં જમાઅતકે સાથ નમાઝ પળ્હના શુરૂ કર દી.

સમાજી બાયકાટ

હઝરત ઉમર ઔર હઝરત હમઝા (રદિ.) જૈસે મશ્હૂર ઔર હૌસલામંદ નૌજવાનોંકે ઈસ્લામ કુબૂલ કર લેનેસે કુરૈશને અચ્છી તરહ મહેસૂસ કર લિયા કે અબ ઈસ્લામકી તાકત જિસ તેજીસે બળ્હ રહી હૈ વો ઉનકે ખાતમેકી વજહ બન સકતી હૈ. ઈસ લિયે ઉનહોંને જલ્દ ફેસલા કર દેનેવાલી ચાલોંકે બારેમેં સોચના શુરૂ કિયા.

મોહર્રમ સન ૭ નબવીમેં મક્કાકે તમામ કબીલોંને મિલકર એક સમઝોતા કિયા કે બનૂ હાશિમ ખાનદાનકા બાયકાટ કિયા જાએ. ઈસ લિયે કે મુસલમાન ન હોનેકે બાવુજૂદ વો નબી ﷺ કા સાથ નહીં છોડતા. કોઈ ઉનસે રિશ્તા કાઈમ ન કરેં, ઔર શાદી બિયાહકા તઅલ્લુક ભી ન રખ્ખેં, લેનદેન ન કરેં, ખાનેપીનેકા સામાન ઉન તક ન પહોંચને દેં. જબ તકકે વો ખૂદ મુહમ્મદ ﷺ કો કત્લકે લિયે હમારે હવાલે ન કર દેં.

યે સમઝોતા લિખકર કા'બેકે દરવાજે પર લટકા દિયા ગયા. યે ફેસલા અબૂ તાલિબસે બહોત બાર બાતચીતકે બાદ ઈસ બાતસે માયૂસ હોકર કિયા ગયા થા કે ન અબૂ તાલિબ રસૂલુલ્લાહકો અપની સરપરસ્તીસે નિકાલને પર તૈયાર હૈં ઔર ન ઉનકી વજહસે બનૂ હાશિમ તઅલ્લુક તોંડ સકતે હૈં.

અબ બનૂ હાશિમકે લિયે દો હી રાસ્તે થે. યા તો રસૂલુલ્લાહ ﷺ કો કાફિરોંકે હવાલે કર દેં, યા ફિર ઈસ બાયકાટકી વજહસે જો મુસીબતેં આએં ઉનહેં બરદાશ્ત કરનેકે લિયે તૈયાર હો જાએં.

ચુનાંચે અબૂ તાલિબ મજબૂર હોકર અપને પૂરે ખાનદાનકે સાથ પહાડકે

એક દુર્રેમેં નજરબંદ હો ગયે. જો વરાસતકે તૌર પર બનૂ હાશિમકી મિલકત થી.
ઉસ દુર્રેમેં ઈન લોગોંકો રસૂલુલ્લાહ ﷺ કે સાથ તીન (૩) સાલ
સખ્ત ઝિંદગી ગુઝારની પડી. ઈસ નઝરબંદીકે દૌરમેં જો હાલાત ગુઝરે હૈં ઉનકો
પળહકર પત્થર દિલ ભી પિઘલને લગતા હૈ. દરખ્તોંકે પત્તે ખાતે થે. ઔર સૂખે
ચમડે ઉબાલકર આગ પર ભૂનકર ખાતે થે. હાલત યે હો ગઈ થી કે માસૂમ
બચ્ચે જબ ભૂખકે મારે રોતે થે તો દૂર દૂર તક ઉનકી દર્દ ભરી આવાજ જાતી થી.
કુરૈશ ઈન આવાજોંકો સુનતે તો ખૂશીમેં ઝૂમ જાતે.

નાકાબંદી ઈત્ની સખ્ત થી કે એક મરતબા હકીમ બિન હિઝામ (હઝરત
ખદીજાકે ભતીજે) ને કુછ અપને ગુલામકે હાથ છુપકેસે ભેજા. રાસ્તેમેં અબૂ
જહલને દેખ લિયા ઔર ગેહૂં છીનને લગા.

ઈત્તિફાકસે અબૂલ બખ્તરી ભી આ ગયા. ઉસકે અંદર કિસી અચ્છે
ઈન્સાની જઝબેને કરવટ લી. ઔર ઉસને અબૂ જહલસે કહા કે છોડો ભી એક
ભતીજા અપની ફૂફીકે લિયે કુછ ભેજતા હૈ તો તુમ ઉસે ભી અબ રોકતે હો.

તીન બરસ તક ઈસી તરહ નબી ﷺ ઔર ઉનકે ખાનદાનને ઝિંદગી
ગુઝારી, ઔર જો મુસલમાન થે વો ભી અપને ઘરોંમેં કૈદી બનકર રેહને લગે.

યે તો અલ્લાહકી મહેરબાની હુઈ કે હાલાત ઐસે પૈદા હો ગયે કે
દુશ્મનોંકો યે બાયકાટ ખુદ ખતમ કરના પડા.

દો બડે સહારે છૂટે

નજરબંદી ઔર બાયકાટકા જમાના ખત્મ હુવા લેકિન ઈસસે યે ન
સમજિયે કે હાલાત સુધર ગયે થે, બલ્કે હાલાત ઔર ભી સખ્ત હો ગયે.

યે નુબુવ્વતકા દસવાં સાલ થા.

ઈસ સાલ સબસે પેહલા હાદસા તો યે હુવા કે હઝરત અલી (રદિ.)
કે વાલિદ અબૂ તાલિબકી વફાત હો ગઈ. ઈસ તરહ એક ઝાહિરી સહારા ભી

છિન ગયા. જો હર વક્ત દુશ્મનોંકે મુકાબલેમેં આપકી મદદ કરતે થે.

ઈસી સાલ હુઝૂર ﷺ કો દૂસરા સદમા હઝરત ખદીજા (રદિ.) કે ઈન્તિકાલકા ઉઠાના પડા. હઝરત ખદીજા આપકી બીવી હોનેકે સાથ આપ પર સબસે પેહલે ઈમાન લાનેવાલી થી, ઉનહોંને આપકા બહોત સાથ દિયા થા. આપકી ભરપૂર મદદ કી થી.

ઈન દો સહારે છૂટને પર દુશ્મનોંકી મુખાલિફતકા તૂફાન ઔર ઝિયાદા હો ગયા. મગર અલ્લાહ યેહી ચાહતા થા કે સચ્ચાઈ અપના રાસ્તા આપ બનાએ ઔર યેહી હુવા.

અબ કુરૈશ બહોત દુશ્મની પર ઉતર આએ, લડકોંકે ઝુંડ આપકે પીછે લગા દેતે જો શોર મચાતે, ઔર આપ નમાઝ પળ્હતે તો તાલિયાં પીટતે. આપ રાસ્તેમેં ચલતે તો ગંદગી ફેંકતે, દરવાજેકે સામને કાંટે બિછાએ જાતે. ખુલ્લમ ખુલ્લા ગાલિયાં દી જાતી. આપકે મુબારક ચેહરે પર મિટ્ટી ફેંક દી જાતી ઔર થૂંક ભી દેતે.

એક મરતબા અબૂ લહબકી બીવી ઉમ્મે જમીલ પત્થર લિયે હુઝૂર ﷺ કી તલાશમેં ઈસ ઈરાદેસે હરમ તક આઈ કે એક હી વારમેં કામ ખતમ કર દૂં. હુઝૂર ﷺ સામને હરમમેં મૌજૂદ થે. મગર ખુદાને ઉસકી નિગાહ વહાં તક પહોંચને ન દી. ઔર વો હઝરત અબૂબક્ર સિદ્દીક (રદિ.) કે સામને અપને દિલકા બુખાર નિકાલકર ચલી આઈ.

એક મરતબા દુશ્મનોંકા ઝુંડ આપ પર ટૂટ પડા ઔર આપકો સખ્ત તકલીફ પહોંચાઈ. વાકિઆ યે હુવા કે દુશ્મન બૈઠે હુએ બાતેં કર રહે થે કે ઈસ શખ્સ (મુહમ્મદ ﷺ) કે મામલેમેં હમને જો કુછ ભી બરદાશ્ત કિયા હૈ ઉસકી મિસાલ નહીં મિલતી. ઉસ વક્ત હુઝૂર ﷺ તશરીફ લાએ. ઉન લોગોંને પૂછા કે ક્યા તુમ ઐસા ઔર ઐસા કેહતે હો? હુઝૂર ﷺ ને પૂરી હિંમતકે સાથ ફરમાયા કે હાં, બસ ઈતના કેહના થા કે ચારોં તરફસે દુશ્મન ટૂટ પડે.

અબ્દુલ્લાહ બિન અમ્ર બિન આસકા બયાન હૈ કે કુરૈશકી તરફસે ઈસસે

બળહકર હુઝૂર ﷺ પર કોઈ બડા ઝુલ્મ મૈંને નહીં દેખા.

હમલા કરનેવાલે રૂક ગયે તો હુઝૂર ﷺ ને ફિર ઉસી હિંમતસે કામ લેકર ઉનકો કહા કે મૈં તુમહારે સામને યે પૈગામ લાયા હૂં કે "તુમ ઝબહ હોનેવાલે હો." યાની ઝુલ્મકી જો છુરી તુમ મુઝ પર તેઝ કર રહે હો, તારીખ ગવાહ હૈ કે ખુદાઈ કાનૂન આખિરકાર ઈસીસે ખૂદ તુમકો ઝબહ કર ડાલેગા. તુમહારી યે તાકત યકીની તૌર પર ખતમ હોનેવાલી હૈ.

હઝરત ઉસમાન બિન અફફાન (રદિ.) એક વાકિઆ બયાન કરતે હૈં કે પ્યારે નબી ﷺ બૈતુલ્લાહકા તવાફ કર રહે થે. ઉકબા બિન અબી મુઈત, અબૂ જહલ ઔર ઉમૈયા બિન ખલ્ફ હતીમમેં બૈઠે હુએ થે. જબ હુઝૂર ﷺ ઉનકે સામનેસે ગુઝરતે તો વો બુરે કલિમે ઝબાનસે નિકાલતે. તીન બાર ઐસા હુવા. આખરી બાર હુઝૂર ﷺ કે ચેહરેકા રંગ બદલ ગયા. ફરમાયા, ખુદાકી કસમ! તુમ બગૈર ઈસકે બાઝ ન આઓગે કે ખુદાકા અઝાબ જલ્દ તુમ પર ટૂટ પડે.

હઝરત ઉસમાન (રદિ.) કેહતે હૈં કે યે હક કા રોબ થા કે ઉનમેંસે હર શખ્સ કાંપ રહા થા. યે ફરમાકર હુઝૂર ﷺ અપને ઘર ચલે તો હઝરત ઉસમાન ઔર દૂસરે લોગ સાથ હો ગયે. ઈસ મૌકે પર હુઝૂર ﷺ ને હમસે ફરમાયા.

તુમ લોગોંકો ખૂશખબરી હો. અલ્લાહ પાક યકીનન અપને દીનકો ગાલિબ કરેગા ઔર યે લોગ જિનહેં તુમ દેખતે હો અલ્લાહ તઆલા ઉનકો બહોત જલ્દ તુમહારે હાથોંસે ઝબહ કરાએગા.

ગૌર કીજિયે, માયૂસીકે માહોલમેં યે ખૂશખબરી સુનાઈ જા રહી થી ઔર ફિર કિસ શાનસે યે બહોત હી જલ્દ પૂરી હુઈ, ગોયા હકકે ઈસ આંદોલનને હથેલી પર સરસો જમા દી.

તાઈફમેં તબ્લીગ

તાઈફ એક બડા હરા ભરા ઈલાકા થા. પાની, સાયા, ખેતિયાં, બાગ, ઠંડી આબોહવા, લોગ ખૂશહાલ થે. ઔર દુનિયા પરસ્તીમેં બુરી તરહ મગન,

ઈન્સાન એક બાર ધન દૌલતસે ખૂશહાલ હો જાએ તો ફિર ખુદાકો ભુલા દેના કુછ મુશ્કિલ નહીં, યેહી હાલ તાઈફ વાલોંકા હો ગયા થા.

મક્કાવાલોંમેં તો ફિર મઝહબી રૂખ ઔર અખ્લાકી રખ રખાવ પાયા જાતા થા. મગર તાઈફવાલે તો પૂરી તરહ ઉજ્જડ ઔર બેઢંગે થે. ઔર ફિર સૂદ (વ્યાજ) કી વજહસે ઈન્સાની એહસાસ ભી ખતમ હો ગયા થા. આપ તાઈફ પહોંચે તો પેહલે કબીલા સકીફકે સરદારોંસે મુલાકાત કી. યે તીન ભાઈ થે. અબ્દ યા લૈલ, મસઊદ, ઔર હબીબ, ઈનમેંસે એકકે ઘરમેં કુરૈશકી એક ઔરત થી. ઈસ વજહસે હુઝૂર ﷺ ઉનકે પાસ જા બૈઠે. ઉનકો બડે અચ્છે ઢંગસે અલ્લાહકા પૈગામ સુનાયા ઔર ઉનહેં હકકે મામલેમેં હિમાયત કરનેકો કહા. અબ જવાબ સુનિયે જો તીનોંકી તરફસે મિલતા હૈ.

એક બોલા, અગર હકીકતમેં ખુદાને તુમકો ભેજા હૈ તો બસ ફિર વો કા'બેકા ગિલાફ નોચવાના ચાહતા હૈ.

દૂસરા બોલા, ક્યા ખુદાકો તુમહારે સિવા રિસાલતકે લિયે કોઈ ઔર મુનાસિબ આદમી ન મિલ સકા.

તીસરેને કહા, ખુદાકી કસમ, મૈં તુમસે બાત ભી નહીં કરૂંગા. ક્યૂંકે અગર તૂ અપને કેહનેકે મુતાબિક વાકઈ અલ્લાહકા રસૂલ હૈ તો ફિર તુઝ જૈસે આદમીકો જવાબ દેના અદબકે સખ્ત ખિલાફ હૈ, ઔર અગર તુમને ખુદા પર ઝૂઠા ગડા હૈ તો ઈસ કાબિલ નહીં હો કે તુમસે બાત કી જાએ.

ઝહરમેં બુઝે હુએ તીર થે જો આપકે સીનેમેં ઘુસા દિયે ગયે થે. આપને અપને દિલ પર યે સારે ઝખમ સેહ લિયે. ઔર ઉનકે સામને આખરી બાત યે રખ્ખી કે તુમ અપની યે બાતેં અપને હી તક રખ્ખો ઔર કમસે કમ દૂસરે લોગોંકે ઠોકર ખાનેકી વજહ ન બનો.

મગર ઉનહોંને અપને યહાંકે બાઝારી લડકોંકો આપકે પીછે લગા દિયે કે જાઓ ઔર ઈસ શખ્સકો શહેરસે બાહિર નિકાલ દો. આપકે પીછે લડકોંકા ટોલા આ ગયા. યે લોગ ગાલિયાં દેતે. શોર મચાતે ઔર પત્થર મારતે થે.

પત્થર ટખનોંકી હડ્ડિયોં પર મારતે થે. તાકે ઝિયાદા તકલીફ પહોંચે. હુઝૂર ﷺ જબ નિઢાલ હો જાતે તો બૈઠ જાતે, લેકિન તાઈફકે ગુંડે આપકો હાથ પકડકર ઉઠા દેતે ઔર ફિર ટખનોં પર પત્થર મારતે, ઔર તાલિયાં બજા બજાકર હંસતે, ખૂન બરાબર બેહ રહા થા. જૂતિયાં ખૂનસે રંગીન હો ગઈ, તમાશેકો દેખનેકે લિયે ભીડ હો ગઈ.

ગુંડોંકી ટોલી ઈસ તરહ આપકો શહેરસે નિકાલકર એક બાગકે ઈહાતેમેં લાઈ જો રબીઆકે બેટોં ઉત્બા ઔર શૈબાકા થા. આપને બિલકુલ બે દમ હોકર અંગૂરકી એક બેલસે ટેક લગા લી.

યેહી વો મૌકા થા જબ કે નમાઝ પઢનેકે બાદ આપકે હોઠોંસે દર્દ ભરી દુઆ નિકલી.

ઈતનેમેં બાગકે માલિક ભી આ પહોંચે. ઉનકે દિલોંમેં કુછ હમદર્દી પૈદા હુઈ. ઉનહોંને અપને ઈસાઈ ગુલામકો પુકારા. ઉસકા નામ અદાસ થા. ફિર એક તશ્તરીમેં અંગૂરોંકા ગુચ્છા રખકર ભેજવાયા.

ઈસી સફરમેં જિબ્રઈલ આતે હૈં ઔર કેહતે હૈં કે પહાડોંકા ઈન્ચાર્જ ફરિશ્તા આપકી ખિદમતમેં હાઝિર હૈ, અગર આપ ઈશારા કરેં તો વો ઈન પહાડોંકો આપસમેં મિલા દેં જિનકે દરમિયાન મક્કા ઔર તાઈફ વાકેઅ હૈં ઔર દોનોં શહેરોંકો પીસકર રખ દેં.

દૂસરી જગહોં પર તબ્લીગ

મક્કા વાપસ આકર અબ નબી ﷺ ને ઐસા કરના શુરૂ કિયા કે મુખ્તલિફ કબીલોંકે પડાવોંમેં તશરીફ લે જાતે યા મક્કાસે બાહિર ચલે જાતે. જો કોઈ મુસાફિર આતા જાતા મિલ જાતા. ઉસે ઈમાનકી દઅવત દેતે.

ઈનહીં દિનોં કબીલા બનૂ કન્દહમેં તશરીફ લે ગયે. કબીલેકે સરદારકા નામ મલીહ થા.

કબીલા બનૂ અબ્દુલ્લાહકે યહાં ભી પહોંચે. ઉનહેં ફરમાયા કે તુમહારે બાપકા નામ અબ્દુલ્લાહ થા. તુમ ભી ઉસી નામકે (અલ્લાહકે બંદે) બન જાઓ.

કબીલા બનૂ હનીફાકે ઘરોંમેં તશરીફ લે ગયે, ઉનહોંને સબસે બુરે તરીકેસે નબી ﷺ કા ઈન્કાર કિયા.

કબીલા બનૂ આમિરકે પાસ ગયે. કબીલેકે સરદારકા નામ બુખૈરા બિન ફરાસ થા. ઉસને ઈસ્લામકી દઅવત સુનકર નબી ﷺ સે પૂછા, ભલા હમ અગર તેરી બાત માન લેં ઔર તૂ મુખાલિફોં પર ગાલિબ આ જાએ તો ક્યા વો વાયદા કરતા હૈ કે તેરે બાદ યે મામલા મુઝસે મુતઅલ્લિક હોગા? (યાની મુઝે ખલીફા બનાઓગે?) નબી ﷺ ને ફરમાયા, યે તો ખુદાકે ઈખ્તિયારમેં હૈ કે વો જિસે ચાહેગા મેરે બાદ મુકર્રર કરેગા. બુખૈરા બોલા, ખૂબ! ઈસ વક્ત તો મુકાબલા હમ કરેં ઔર જબ તેરા કામ બન જાએ તો મઝે કોઈ ઔર ઉડાએ. જાઓ, હમકો તેરે કામસે કોઈ વાસ્તા નહીં. કબીલોંકે સફરમેં હુઝૂર ﷺ કા સાથ દેનેવાલે હઝરત અબૂબક્ર સિદ્દીક (રદિ.) થે.

સુવૈદ બિન સામિતકા ઈમાન

ઈનહીં દિનોં નબી ﷺ કો સુવૈદ બિન સામિત મિલા. ઉસકા લકબ અપની કૌમમેં કામિલ થા. નબી ﷺ ને ઉસ તક ઈસ્લામકી દઅવત પહોંચાઈ.

વો બોલા, શાયદ આપકે પાસ વોહી કુછ હૈ, જો મેરે પાસ ભી હૈ.

નબી ﷺ ને પૂછા, તુમહારે પાસ ક્યા હૈ?

વો બોલા, લુકમાનકી હિકમત,

નબી ﷺ ને ફરમાયા, બયાન કરો.

ઉસને કુછ અચ્છે અચ્છે શઅર સુનાએ.

નબી ﷺ ને ફરમાયા, યે અચ્છા કલામ હૈ, લેકિન મેરે પાસ કુરઆન હૈ જો ઈસસે ઝિયાદા બેહતર હૈ, વો હિદાયત ભી હૈ ઔર નૂર ભી. ઈસકે બાદ

નબી ﷺ ને કુરઆનકી કુછ આયતેં સુનાઈ, ઉસે હક સમઝનેમેં કુછ દેર ન લગી. બિલા તકલ્લુફસે વો ઈમાન લાયા.

જબ યસરબ (મદીના) લૌટકર ગયા, તો ખઝરજ કબીલેવાલોંને ઉસે કત્લ કર ડાલા.

મદીનામેં ઈસ્લામ

ઈસ્લામકી આવાઝ જિસ તરહ દૂર દૂર પહોંચ રહી થી. ઉસી તરહ મદીનેમેં ભી પહોંચી.

મદીનેમેં બહોત પેહલેસે યહૂદી કબીલે આકર આબાદ હો ગયે થે. ઉનહોંને મદીનેકે કરીબ અપને છોટે છોટે કિલ્એ ભી બના લિયે થે.

"ઔસ" ઔર "ખઝરજ" દો ભાઈ થે. જિનકા અસલ વતન તો યમન થા. લેકિન વો કિસી જમાનેમેં યમનસે આકર મદીનેમેં આબાદ હો ગયે થે. ઉનહીકી નસલસે દો બડે બડે ખાનદાન હો ગયે થે. જો **ઔસ ઔર ખઝરજ** કેહલાતે થે. યેહી લોગ આગે ચલકર મુસ્લિમ મુહાજિરોંકી મદદ કરનેકી વજહસે "અન્સાર" કેહલાએ.

ઈન લોગોંને મદીનેકે આસપાસકે ઈલાકોંમેં અપને છોટે છોટે બહોતસે કિલ્એ બના રખ્ખે થે. યે લોગ બુતોંકી પૂજા કરતે થે. મગર યહૂદિયોંસે મેલજોલકી વજહસે રિસાલત, વહી, આસ્માની કિતાબ ઔર આખિરતકે અકીદોંકો સુન રખ્ખા થા.

ઈન લોગોંને યહૂદી ઉલમાસે યે ભી સુન રખ્ખા થા કે દુનિયામેં એક પૈગંબર ઔર આનેવાલા હૈ, જો કોઈ ઉનકા સાથ દેગા વોહી કામિયાબ હોગા. ઔર ઉસ પૈગંબરકા સાથ દેનેવાલે હી સારી દુનિયા પર છા જાએંગે. યેહી જાનકારી થી જિસકી વજહસે નબી ﷺ કી દઅવત ઉનકે માન લેનેમેં કોઈ પરેશાનીકી વજહ નહીં બની.

જિન દિનોં નબી ﷺ કી તબ્લીગી કોશિશેં ઝોર શોરસે હો રહી થી. અબુલ હેશર અનસ બિન રાફેઅ મક્કા આયા. ઉસકે સાથ બની અબ્દુલ અશહલકે ભી કુછ નૌજવાન થે. જિનમેંસે અયાસ બિન મઆઝ ભી થા. યે લોગ કુરૈશકે પાસ અપની કૌમ ખઝરજકી તરફસે સમજોતા કરને આએ થે.

નબી ﷺ ઉનકે પાસ પહોંચે ઔર ફરમાયા, મેરે પાસ ઐસી ચીઝ હૈ જિસમેં તુમ સબકી ભલાઈ હૈ, વો બોલે, ઐસી ક્યા ચીઝ હૈ?

ફરમાયા, મૈં અલ્લાહકા રસૂલ હૂં, હિદાયતકે લિયે ભેજા ગયા હૂં. મૈં દઅવત દેતા હૂં કે અલ્લાહકી ઈબાદત કરો, શિર્ક ન કરો, મુઝ પર ખુદાને કિતાબ નાઝિલ કી હૈ.

ફિર ઉનકે સામને ઈસ્લામકે ઉસૂલ બયાન ફરમાએ ઔર કુરઆન ભી પળ્હકર સુનાયા.

અયાસ બિન મઆઝ જો અભી નૌજવાન થે સુનતે હી બોલે, અય મેરી કૌમ! ખુદાકી કસમ, યે તુમહારે લિયે મકસદસે ઝિયાદા બેહતર હૈ જિસકે લિયે યહાં આએ હો.

અનસ બિન રાફેઅને મુઠ્ઠી ભરકે કંકરિયાં ઉઠાઈ ઔર અયાસકે મુંહ પર ફેંક મારી ઔર કહા, ચુપ રેહ! હમ ઈસ કામકે લિયે તો નહીં આએ.

અયાસ વાપસ જાકર કુછ દિનોંકે બાદ મર ગયા. મર્હૂમકે દિલમેં નબી ﷺ કે ઈસી વઅઝસે ઈસ્લામકા બીજ બોયા થા. જો મરતે વક્ત ફલ ફૂલ લે આયા થા.

રસૂલુલ્લાહ ﷺ તો ઉઠકર ચલે ગયે. યે વાકિઆ બુગાસકી તારીખી લડાઈસે પેહલેકા હૈ. યે લડાઈ ઔસ ઔર ખઝરજકે દરમિયાન હુઈ થી.

ઈનહી દિનોં ઝમાદ અઝદી મક્કામેં આયા, યે યમનકા રેહનેવાલા થા. ઔર અરબકા મશ્હૂર જાદૂગર થા. જબ ઉસને સુના કે મુહમ્મદ ﷺ પર જિન્નોંકા અસર હૈ તો ઉસને કુરૈશસે કહા કે મૈં મુહમ્મદ ﷺ કા ઈલાજ મંત્રસે કર સકતા હૂં, યે નબી ﷺ કી ખિદમતમેં હાઝિર હુવા ઔર બોલા, મુહમ્મદ

આઓ, તુમહેં મંત્ર સુનાઉં, નબી ﷺ ને ફરમાયા પેહલે મુઝસે સુન લો, ફિર આપને સુનાયા.

સબ તારીફ અલ્લાહકે વાસ્તે હે, હમ ઉસકી નેઅમતોંકા શુક્ર અદા કરતે હૈં. ઔર હર કામમેં ઉસીકી મદદ ચાહતે હૈં, જિસે ખુદા રાહ દિખાતા હે ઉસે કોઈ ગુમરાહ નહીં કર સકતા. ઔર જિસે ખુદા હી રાહ ન દિખાએ ઉસકી કોઈ રેહબરી નહીં કર સકતા. મેરી ગવાહી યે હે કે ખુદાકે સિવા ઈબાદતકે લાઈક કોઈ ભી નહીં. વો અકેલા હે, ઉસકા કોઈ શરીક નહીં, મૈં યે ભી ઝાહિર કરતા હૂં કે મુહમ્મદ ખુદાકા બંદા ઔર રસૂલ હે. :

ઝમાદને ઈતના હી સુના થા, બોલ ઉઠા કે ઈનહી કલિમોંકોં ફિર સુના દીજિયે, દો તીન મરતબા ઉસને ઈનહી કલિમોંકો સુના ઔર ફિર અચાનક બોલ ઉઠા, મૈંને બહોત કાહિન દેખે, જાદૂગર દેખે, શાયર સુને લેકિન ઐસા કલામ તો મૈંને કિસીસે ભી નહીં સુના. મુહમ્મદ! ખુદાકે લિયે અપના હાથ બળ્હાઓ કે મૈં ઈસ્લામકી બૈઅત કર લૂં.

યસરબકી છ પાક રૂહેં

નુબુવ્વતકે ગ્યારહવેં સાલકે હજકે મોસમકા ઝિક્ર હે કે નબી ﷺ ને રાતકે અંધેરેમેં મક્કા શહેરસે કુછ મીલ દૂર ઉકબા નામી જગહ પર લોગોંકો બાતેં કરતે સુના, ઈસ આવાઝ પર નબી ﷺ ઉન લોગોંકે પાસ પહોંચે. યે છ આદમી યસરબ (મદીના) સે આએ થે. ઉનકે સામને નબી ﷺ ને ખુદાકી બડાઈકા ઝિક્ર શુરૂ કિયા. બુતોંસે ઉનકો નફરત દિલાઈ. નેકી ઔર પાકીઝગીકી તાલીમ દેકર ગુનાહોંસે મના ફરમાયા, યે લોગ અગરચે બુત પરસ્ત થે, લેકિન ઉનહોંને અપને શહેરકે હયૂદિયોંકો બારબાર યે કેહતે સુના થા કે એક નબી બહોત જલ્દ આનેવાલા હૈં, ઈસ તાલીમસે વો ઉસી વક્ત ઈમાન લે આએ. ઔર જબ અપને વતનકો લૌટકર ગયે તો દીને હક કે સચ્ચે મુબલ્લિગ બન ગયે. વો હર

એકકો યેહી ખૂશખબરી સુનાતે થે કે વો નબી જિસકા તમામ દુનિયાકો ઈન્તિઝાર થા. આ ગયા, હમને ઉસકે કલામકો સુના, હમને ઉનકો દેખા ઔર હમકો ઉસ ખુદાસે મિલા દિયા હૈ કે દુનિયાકી ઝિંદગી ઔર મૌત અબ હમારે સામને કોઈ કિંમત નહીં રખતી.

ઉકબાકી પેહલી બૈઅત

ઈન લોગોંકે એલાનકા નતીજા યે નિકલા કે યસરબ (મદીના) કે ઘર ઘરમેં હઝરત ﷺ કા ઝિક્ર હોને લગા. ઔર અગલે સાલ સન (૧૨) નબવીમેં યસરબકે બારહ આદમી મક્કામેં હાઝિર હુએ ઔર નબી ﷺ કે હાથ પર બૈઅત કી.

ઈન લોગોંને જિન બાતોં પર નબી ﷺ સે બૈઅત કી થી વો યે થી,

(૧) હમ એક ખુદાકી ઈબાદત કિયા કરેંગે. ઔર કિસીકો ઉસકા શરીક નહીં બનાએંગે.

(૨) હમ ચોરી ઔર ઝિનાકારી નહીં કરેંગે.

(૩) હમ અપની ઔલાદ (લડકિયોં) કો કત્લ નહીં કરેંગે.

(૪) હમ કિસી પર ઝૂઠી તોહમત નહીં લગાએંગે. ઔર ન કિસીકી ચુગલી કિયા કરેંગે.

(૫) હમ નબી ﷺ કી ઈતાઅત હર અચ્છી બાતમેં કિયા કરેંગે.

ચલતે વક્ત ઈન લોગોંને ઈસ બાતકી ખ્વાહિશ ઝાહિર કી કે ઈસ્લામકી તાલીમકે લિયે કોઈ સાહબ ઉનકે સાથ ભેજ દિયે જાએં, ચુનાંચે હઝરત મુસઅબ બિન ઉમૈર (રદિ.) કો ઉનકે સાથ મદીના ભેજ દિયા ગયા.

હઝરત મુસઅબ માલદાર ઘરાનેકે લાડલે બેટે થે. જબ ઘોડે પર સવાર હોકર નિકલતે તો આગે પીછે ગુલામ ચલા કરતે થે. બદન પર દોસો રૂપિયેસે કમકી પોશાક કભી ન પહેનતે. મગર જબ ઈસ્લામ કુબૂલ કિયા તો ઈન ચીઝોંસે

મહેરૂમી ઉનહોંને પસંદ કર લી. જિન દિનોં મદીનેમેં યે તબ્લીગ કર રહે થે. ઉન દિનોં ઉનકે કંધે પર સિર્ફ કમ્બલકા એક છોટાસા ટુકડા હોતા થા. હઝરત મુસઅબકી મહેનતકા નતીજા યે નિકલા કે કુછ હી દિનોંમેં પૂરે મદીનેમેં ઈસ્લામકા ચર્ચા આમ હો ગયા.

ઉકબાકી દૂસરી બૈઅત

હઝરત મુસઅબ (રદિ.) કી તાલીમસે ઈસ્લામકા ચર્ચા મદીનેમેં ફૈલ ગયા ઔર ઉસકા નતીજા યે હુવા કે અગલે સાલ (૭૩) આદમી, દો (૨) ઔરતેં યસરબકે કાફલેમેં મિલકર મક્કા આએ. ઉનકો યસરબકે મુસલમાનોંને ઈસ લિયે ભેજા થા કે હુઝૂર ﷺ કો અપને શહેરમેં આનેકી દઅવત દેં. ઔર નબી ﷺ સે મંજૂરી હાસિલ કરેં.

સચ્ચે ઈમાનવાલોંકા યે ગિરોહ ઉસી મુબારક જગહ પર જહાં દો દો સાલ પેહલે ઇસ શહેર યસરબકે મુશ્તાક હાઝિર હુવા કરતે થે. રાતકે અંધેરેમેં પહોંચ ગયા. ઔર રસૂલ ﷺ અપને ચચા અબ્બાસકો લેકર વહાં પહોંચે.

ચચા અબ્બાસને (જો અભી મુસલમાન ન હુએ થે) ઉસ વક્ત બડી કામકી બાત કહી, ઉનહોંને કહા, લોગો! તુમહેં મા'લૂમ હૈ કે મક્કાકે કુરૈશ મુહમ્મદ ﷺ કી જાનકે દુશ્મન હૈં, અગર તુમ ઈનસે કોઈ અહદ, કરાર કરને લગો તો પેહલે સમઝ લેના કે યે નાઝુક ઔર મુશ્કિલ કામ હૈ. મુહમ્મદસે અહદ વ પયમાન લેના ભયાનક લડાઈયોંકો દાવત દેના હૈ. જો કુછ કરો સોચ સમઝકર કરો, વરના બેહતર હૈ કે કુછ ભી ન કરો.

ઈન સચ્ચે ઈમાનવાલોંને અબ્બાસકો કોઈ જવાબ ન દિયા. હાં, હુઝૂર ﷺ સે અર્ઝ કિયા કે ઈરશાદ ફરમાઈયે.

ફિર રસૂલ ﷺ ને ખુદાકા કલામ પઢકર સુનાયા. અબ સબ લોગોંને

અર્ઝ કિયા કે ખુદાકા નબી હમારે શહેરમેં ચલકર બસેં. તાકે હમેં પૂરા પૂરા ફાઈદા હો.

નબી ﷺ ને માલૂમ ફરમાયા,

(૧) ક્યા તુમ દીને હકકે ફૈલાનેમેં મેરી પૂરેપૂરી મદદ કરોગે?

(૨) ઔર મૈં જબ તુમહારે શહેરમેં જા બસૂં, ક્યા તુમ મેરી ઔર મેરે સાથિયોંકી હિમાયત અપને બાલ બચ્ચોંકી તરહ કરોગે?

ઈમાનવાલોંને પૂછા, ઐસા કરનેકા હમંકો ક્યા બદલા મિલેગા?

નબી ﷺ ને ફરમાયા, જન્નત (જો નજાત ઔર ખુદાકી ખૂશ્નૂદીકી જગહ હૈ).

ઈમાનવાલોંને અર્ઝ કિયા, અય ખુદાકે રસૂલ હમકો કભી છોડ તો નહીં દોગે!

નબી ﷺ ને ફરમાયા, નહીં, મેરા જીના, મેરા મરના તુમહારે સાથ હોગા.

ઈસ આખરી જુમ્લેકા સુનના થા કે વો લોગ ખૂશ હોકર ઈસ્લામ પર બૈઅત કરને લગે.

હિજરતકા હુકમ

ઉકબાકી દૂસરી બૈઅતકે બાદ કુરૈશ ઈતના ઝિયાદા ઝુલ્મ કરને લગે કે મુસલમાનોંકે લિયે મક્કામેં ઠહેરના મુશ્કિલ હો ગયા, જિસકા અંદાઝા કરનેકે લિયે યે વાકિઆ કાફી હૈ.

હિજરતકા હુકમ પાતે હી મુસલમાન અપના ઘરબાર, કુંબા કબીલા છોડકર મદીનેકી તરફ જાને લગે. તો કુરૈશિયોંકો યે બાત ભી અચ્છી ન લગી. ઉનહોંને રૂકાવટેં પૈદા કરની શુરૂ કર દીં.

હઝરત ઉમ્મે સલમા (રદિ.) કેહતી હૈં કે મેરે ખાવિંદ અબૂ સલમા (રદિ.) ને હિજરતકા ઈરાદા કિયા. મુઝકો ઊંટ પર બિઠાયા. મેરી ગોદમેં

મેરા છોટા બચ્ચા સલમા થા, જબ હમ ચલે તો મેરે કબીલેકે લોગોંને અબૂ સલમાકો ઘેર લિયા, તૂ તો જા સકતા હૈ લેકિન યે નહીં હો સકતા કે તૂ હમારી લડકીકો લે જાએ. ઈતનેમેં અબૂ સલમાકે કબીલેવાલે ભી આ ગયે, ઉનહોંને કહા કે તૂ ચલા જા લેકિન બચ્ચા હમારે કબીલેકા હૈ ઉસે નહીં લે જા સકતા. ચુનાંચે અબ્દુલ અસદ તો બચ્ચેકો છીનકર લે ગયે. ઔર બનૂ મુગૈરહ ઉમ્મે સલમાકો લે ગયે. અબૂ સલમા અકેલે મદીનેકો ચલે ગયે, ઉમ્મે સલમાસે શૌહર ઔર બચ્ચા દોનોં જુદા હો ગયે. અબૂ સલમાને બીવી ઔર બેટા દોનોંકો છોડકર હિજરતકા સવાબ હાસિલ કિયા.

ફિર ભી ઈસ કિસમકી રૂકાવટોં ઔર આઝમાઈશોંકે બાવુજૂદ એક એક દો દો કરકે લગભગ સભી મુસલમાન હિજરત કર ગયે. મક્કામેં સિર્ફ મુહમ્મદ ﷺ હઝરત અબૂબક્ર ઔર હઝરત અલી (રદિ.) ઔર ઉનકે ઘરવાલે બાકી રેહ ગયે થે. કુરૈશને જબ દેખા કે મુસલમાન નિકલ ગયે ઔર મદીનેમેં સબ જમા હો ગયે હૈં, તો ઉનકી તાકત ઔર ખતરેસે ઈન્કાર નહીં કિયા જા સકતા, તો ઉનકો અપને મુતઅલ્લિક આગેકા ખતરા માલૂમ હવા, ઉનહેં ફિક્ર હુઈ કે અગર ઈસ્લામકી જડ ન કાટી ગઈ તો હમારી અપની ઈઝ્ઝત ઔર ઝિંદગી ખતરેમેં હૈ. ઈસ લિયે દુશ્મનોંને ફૈસલા કિયા કે હુઝૂર ﷺ અબ અકેલે રેહ ગયે હૈં ઈસ લિયે અબ ઉનકો કત્લ કર દિયા જાએ, ઉનહોંને તય કિયા કે હર હર કબીલેકા એક એક આદમી લિયા જાએ. ચારોં તરફસે મુહમ્મદ ﷺ કો ઘેરકર ઉન પર વાર કર દેં. ઈસ તરહ મુહમ્મદ ﷺ કે કત્લકી ઝિમ્મેદારી કિસી એક કબીલે પર નહીં, સબ પર આ જાએગી.

ઈધર દુશ્મન યે ફૈસલા કર રહે થે, ઉધર ખુદા તઆલા દૂસરા ફૈસલા કર રહા થા, ઉસને આપકો હિજરતકા હુકમ દે દિયા. ચુનાંચે રાતમેં જબકે આપકા મકાન ઘેર લિયા ગયા થા. અબ અમાનતોંકો હઝરત અલી (રદિ.) કે સુપુર્દ કરકે હિજરતકે લિયે ચલ પડે, વહાંસે નિકલકર આપ હઝરત અબૂબક્રકે મકાન પર તશરીફ લે આએ. ફિર દોનોં સાથ હી રવાના હુએ ઔર ગારે સૌરમેં જાકર છુપ ગયે.

હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) ને અપને બેટે અબ્દુલ્લાહકો પેહલેસે હિદાયત કર રખ્ખી થી કે દુશ્મનોંકે તમામ હાલાત ઔર દિન ભરકી તમામ કારવાઈયાં રાતમેં આકર હમકો બતા દિયા કરેં. ઈસી તરહ અપને ગુલામ આમિર ફુહૈરાકો હુકમ દે દિયા થા કે બકરિયોંકા રેવડ ઈધર ઉધર દિન ભર ચરાતે રહે ઔર રાતકે વક્ત ઉસ રેવડકો ચરાતે હુએ ગારે સૌર તક લે આએં. અસ્મા બિન્તે અબીબક્રકે સુપુર્દ યે ખિદતમ થી કે ખાના તૈયાર કરકે રાતકો ગુફા (ગાર) તક પહોંચા દિયા કરે.

મક્કાવાલોંને બહોત કોશિશ કી, ઈનામકા લાલચ ભી દિયા. મગર હુઝૂર ﷺ કો પકડનેમેં નાકામ રહે. જબ વો થક હાર ગયે તો અબ્દુલ્લાહ બિન ઉરૈકિત વાયદેકે મુતાબિક ઊંટનિયાં લેકર પહોંચે ઔર ઈન દોનોંકો બિઠાકર મદીનેકી તરફ ચલ પડે.

ઈસી દરમિયાન સુરાકા બિન માલિક બિન જઅશમ પીછા કરતા હુવા આ પહોંચા, કરીબ થા કે આપકે પાસ પહોંચ જાતા. ઉસકે ઘોડેને ઠોકર ખાઈ. ઔર વો નીચે ગિર પડા, સંભલા, ઉઠા, સવાર હુવા ઔર ચલ દિયા,જબ બહોત નઝદીક પહોંચ ગયા તો ઘોડેને ફિર ઠોકર ખાઈ, ઈસ બાર ઘોડેકે અગલે પાંવ ઘુટનોં તક ધંસ ગયે થે. સુરાકા ફિર ગિરા, સંભલા, ઉઠા સવાર હુવા, ઔર હિંમત કરકે આગે બળ્હના ચાહા, લેકિન હિંમત ન પડી, ફિર ઉસને પ્યારે નબી ﷺ સે જાનકી અમાન માંગી, અમાન દી ગઈ, સુરાકા આગે બળ્હા, ઔર અર્ઝ કિયા, અબ મૈં હર એક હમલાવરકો પીછે હી રોકતા રહૂંગા ઔર ફિર ઉનહોંને ઐસા હી કિયા.

મદીનામેં

૮ આઠ રબીઉલ અવ્વલ, સન ૧૪ નબવીકો પીર (સોમવાર) કે દિન, મુતાબિક (૨૩) સિતમ્બર સન ૬૨૨ ઈસ્વી અલ્લાહકે રસૂલ ﷺ કુબામેં પહોંચે.

મદીના વાલોંને જબસે સુના થા કે હુઝૂર ﷺ ને મક્કા છોડ દિયા હૈ.

વો હર દિન સુબહ સવેરે શહેરસે નિકલકર બાહિર જમા હોતે ઔર દોપહર તક ઈન્તિઝાર કરકે વાપસ લૌટ જાતે, એક દિન યે લોગ અભી વાપસ હી હુએ થે કે હુઝૂર પહોંચ ગયે. ઔર એક શખ્સકે પુકારનેસે સબ વાપસ લૌટ આએ. ઔર રસૂલ ﷺ કે ચારોં તરફ જમા હો ગયે.

બહોતસે મુસલમાન ઐસે થે કે જિનહોંને અભી તક નબી ﷺ કા દીદાર નહીં કિયા થા. ઉનહેં નબી ﷺ ઔર હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) કો પહેચાનનેમેં પરેશાની હોને લગી. હઝરત અબૂબક્ર ઈસ પરેશાનીકો સમઝ ગયે ઔર આપકે મુબારક સર પર સાયા કરકે ખડે હો ગયે.

"કુબા" મદીનેસે તીન મીલ દૂર એક જગહ હૈ. અન્સારકે બહોતસે ખાનદાન આબાદ થે. ઉનમેં અમ્ર બિન ઔફ સબસે મશ્હૂર ખાનદાન થા. ઔર કુલસૂમ બિન હદમ ઉસકે સરદાર થે. યે સઆદત ઉનહીંકી કિસમતમેં થી કે હુઝૂર ﷺ ને સબસે પેહલે ઉનકી મહેમાની કુબૂલ ફરમાઈ. ઔર આપને કુબામેં ઉનકે મકાન પર કિયામ ફરમાયા.

હઝરત અલી (રદિ.) જો આપકે રવાના હોનેકે તીન દિન બાદ ચલે થે વો ભી તશરીફ લાએ ઔર યહાં હી કિયામ ફરમાયા.

કુબામેં આપ ﷺ કા પેહલા કામ એક મસ્જિદકી તામીર થી. આપને મુબારક હાથોંસે મસ્જિદકી બુન્યાદ રખ્ખી ઔર દૂસરે સાથિયોંકે સાથ મિલકર ખૂદ ઉસ મસ્જિદકી તામીર કી.

કુછ દિન કુબામેં ઠહેરકર આપ મદીનેકી તરફ રવાના હુએ. યે જુમ્આકા દિન થા. રાસ્તેમેં બની માલિકકે મહોલ્લેમેં ઝોહરકી નમાઝકા વક્ત હો ગયા. યહાં સબ આદમિયોંકે સાથ જુમ્આકી નમાઝ પઢી ઔર ખુત્બા દિયા, યે ઈસ્લામમેં પેહલા જુમ્આ થા.

જુમ્આકી નમાઝસે ફારિગ હોકર નબી ﷺ યસરબકે દખ્ખનસે શહેરમેં દાખિલ હુએ ઔર આજ હીસે શહેરકા નામ મદીનતુન્નબી (નબીકા શહેર જિસે અબ સિર્ફ મદીના કેહતે હૈં) હો ગયા.

દાખલેકી અજીબ શાન થી. ગલી કૂચે ખુદાકી પાકી ઔર બડાઈકે કલિમોંસે ગૂંજ રહે થે. મર્દ, ઔરતેં, બચ્ચે, બુઢ્ઢે સભી નબી ﷺ કે દીદારકે શૌકમેં ઈન્તિઝાર કર રહે થે.

અન્સારકી માસૂમ લડકિયાં પ્યારી આવાઝ ઔર પાક ઝબાનોંસે ઉસ વક્ત યે ગીત ગા રહીં થીં,

"તલઅલ બદરુ અલૈના મિન સનિયાતિલ વદાઈ,
વજબશ્શુક્રુ અલૈના મ્રાદઆ લિલ્લાહિ દાઈ,
અય્યુહલ મબઉસુ ફીના જીઅ્‌ત બિલ અમ્રીલ મતાઈ"

(ચૌદહવીકા ચાંદ નિકલ આયા વદાઅકી પહાડિયોંસે, હમ પર ખુદાકા શુક્ર વાજિબ હૈ જબ તક દુઆ માંગનેવાલે દુઆ માંગે. તેરે હુકમકી ઈતાઅત ફર્ઝ હૈ તેરા ભેજનેવાલા બુઝુર્ગ હૈ)

યે માસૂમ લડકિયાં દફ બજા બજાકર ગા રહી થીં.

"નહ્‌નુ જવારિમ મિમ બનિન્નજ્જારિ.
યા હબ્બજા મુહમ્મદમ મિન જારિ."

(હમ નઝઝાર ખાનદાનકી લડકિયાં હૈં. મુહમ્મદ ﷺ કૈસે અચ્છે પડોસી હૈં.)

ઈસી તરહ મદીનાકે હર અન્સારીકી તમન્ના થી કે હુઝૂર ﷺ કી મહેમાનીકા શર્ફ હમેં હાસિલ હો. હર કબીલા હુઝૂર ﷺ સે અર્ઝ કરતા કે યે ઘર હૈ. યહાં કિયામ ફરમાઈયે. ઈસ લિયે મહેમાનીકા શર્ફ કિસે હાસિલ હો? યે એક સવાલ થા, જિસકા જવાબ આસાન ન થા.

આપ ﷺ ને ફરમાયા કે મેરી ઊંટની જિસકે મકાનકે સામને ઠહેર જાએ વોહી ઈસ ખિદમતકો અંજામ દે. ચુનાંચે યે શર્ફ અબૂ ઐયૂબ અન્સારીકે હિસ્સેમેં આયા. અબ "મસ્જિદે નબવી" હૈ ઉસકે કરીબ ઉનકા મકાન થા. યે મકાન દો મંઝિલા થા, ઉનહોંને ઉપરકા હિસ્સા પેશ કિયા, લેકિન હુઝૂર ﷺ ને લોગોંકે આને જાનેકી આસાની દેખતે હુએ નીચેકી મંઝિલમેં રેહના પસંદ

ફરમાયા. ઔર હઝરત અબૂ ઐયૂબ ઔર ઉનકી બીવીકે હિસ્સેમેં ઉપરકી મંઝિલ આઈ.

હુઝૂર ﷺ ને ગ્યારહ મહીને ઔર ચંદ રોઝ તક યહીં કિયામ ફરમાયા. ઉસકે બાદ જબ મસ્જિદે નબવીકે કરીબ આપકે કિયામકે લિયે હુજરે બન ગયે તો વહાં ચલે ગયે. થોડે હી દિનોંકે અંદર આપકે ખાનદાનકે લોગ ભી મદીના ચલે આએ.

મદીનામેં પહોંચને પર

મદીનામેં કિયામકે બાદ સબસે પેહલા ઔર જરૂરી કામ મસ્જિદે નબવીકી તામીર થા. જહાં આપને કિયામ ફરમાયા થા ઉસકે કરીબ હી કુછ જમીન બંજર પડી થી, જો દો યતીમોંકી થી. ઉનકો કીમત દેકર યે જમીન હાસિલ કી ગઈ. ઔર મસ્જિદકી તામીર શુરૂ કી ગઈ. ઉસ વક્ત ભી મઝદૂરોંકી તરહ સબકે સાથ મિલકર કામ કરતે થે. ઔર પત્થર ઉઠા ઉઠાકર લાતે થે. યે મસ્જિદ બહોત હી સાદા તરીકે પર બનાઈ ગઈ થી. કચ્ચી ઈટોંકી દીવારેં, ખજૂરકી છત, ખજૂરકે તનોંકે સુતૂન, ઈસ મસ્જિદકા કિબ્લા બૈતુલ મુકદ્દસકી તરફ રખ્ખા ગયા. ક્યૂંકે અભી તક મુસલમાનોંકા કિબ્લા ભી વોહી થા. ફિર જબ કિબ્લા કાબેકી તરફ હો ગયા તો મસ્જિદમેં ભી ઉસી હિસાબસે ઘટ બઢ કર દી ગઈ, મસ્જિદકા ફર્શ કચ્ચા થા. બારિશ હોતી તો મસ્જિદમેં કીચડ હો જાતા. કુછ દિનોંકે બાદ ફર્શ બના લિયા ગયા.

મસ્જિદમેં એક કિનારે પર ચબૂતરા થા જિસે "સુફ્ફા" કેહતે હૈં. યે ઉન લોગોંકે ઠહેરનેકી જગહ થી જો ઈસ્લામ લાએ થે લેકિન ઉનકા કોઈ ઘર ન થા. પાસ હી નબી ﷺ કી બીવિયોંકે લિયે હુજરે ભી બને.

મક્કાસે જો મુસલમાન ઘરબાર છોડકર મદીના આ ગયે થે. વો બેસહારા થે. ઉનમેં જો લોગ ખાતે પીતે થે વો ભી અપના માલ મક્કાસે નહીં

લા સકે થે. અગરચે યે સબ મુહાજિર મદીનાકે મુસલમાનોં (અન્સાર) કે મહેમાન થે. લેકિન બહરહાલ અબ ઉનકે રેહનેકે બંદોબસ્તકી જરૂરત મહેસૂસ હો રહી થી. યૂં ભી યે લોગ અપને હાથોં મહેનત કરકે ઝિંદગી બસર કરના પસંદ કરતે થે. ચુનાંચે જબ મસ્જિદે નબવીકી તામીર ખતમ હો ગઈ, તો હુઝૂર ﷺ ને એક દિન અન્સારકો બુલાયા ઔર ઉનસે ફરમાયા કે મુહાજિર તુમહારે ભાઈ હૈં. ફિર આપને એક શખ્સકો અન્સારમેંસે ઔર એકકો મુહાજિરોંમેંસે બુલાકર ફરમાયા કે આજસે તુમ દોનોં ભાઈ હો. ઈસ તરહ સબ મુહાજિરોંકો એક દૂસરેકા ભાઈ બના દિયા. ઔર યે ભાઈસે ભી કહી ઝિયાદા સાથી બન ગયે.

અન્સાર મુહાજિરોંકો અપને ઘર લે ગયે. અપની તમામ જાઈદાદ ઔર સામાનકા હિસાબ ઉનકે સામને રખ દિયા ઔર કેહ દિયા કે આધા તુમહારા ઔર આધા હમારા. બાગોંકી આમ્દની, ખેતીકી પૈદાવાર, ઘરકા સામાન, મકાન, જાઈદાદ, ગર્ઝ કે હર ચીઝ ઉનમેં ભાઈયોંકી તરહ તકસીમ કર દી ગઈ. ઔર યે બેઘર મુહાજિર ઈત્મીનાનસે બસ ગયે. સાથ હી બહોતસે મુહાજિરોંને કારોબાર શુરૂ કર દિયા, દુકાનેં ખોલ લી. ઔર દૂસરે કામોંમેં લગ ગયે. ઈસ તરહ મુહાજિરોંને બસનેકા કામ અંજામ દિયા, ઔર ઈસ તરફસે ઈત્મીનાન હાસિલ હુવા.

મદીનાકે નયે હાલાત

● મદીનેમેં મુખ્તલિફ અકીદોંવાલે ઔર મુખ્તલિફ મઝહબવાલે લોગ આબાદ થે. વહાં થોડી તા'દાદવાલે યહૂદી ભી આબાદ થે. યહૂદિયોંકે તો કઈ ઝબરદસ્ત કબીલે બનૂ નઝીર, બનૂ કૈનકાઅ, બનૂ કુરૈઝા થે. જો અપને જુદા જુદા કિલ્લોંમેં રહા કરતે થે. તિજારત ઔર સૂદકે કારોબારકી વજહસે બહોત માલદાર થે.

યે યહૂદી ઈસ્લામ ઔર મુસલમાનોંકો પસંદ ન કરતે થે. બલ્કે ઈસ ઈન્તિઝારમેં થે કે મૌકા મિલે તો મુસલમાનોંકા ગલા કાટેં.

● મદીનેકે હાલાતકા અંદાજા કરનેકે લિયે અબ્દુલ્લાહ બિન ઉબય બિન સલૂલકે હાલ પર ભી એક નજર ડાલ લેના જરૂરી હૈ. યહૂદિયોંકે અલાવા મદીનેકા મશ્હૂર ઔર સરદાર આદમી યે ભી થા. ઔસ ઔર ખઝરજકે કબીલોં પર ઈસકા પૂરા રોબ થા. ઔર ઈસકો ઉમીદ થી કે ઈન તાકતવર કબીલોંકી મદદસે મદીનેકી સબસે બડી તાકત વોહી બન જાએગા. જબ ઉસને દેખા કે ઔસ ઔર ખઝરજ મુસલમાન હો રહે હૈં તો ખૂદ ભી (બદ્રકી લડાઈકે બાદ) જાહેરી તૌર પર મુસલમાનોંસે મિલ ગયા. લેકિન જબ ઉસને દેખા કે યહૂદી નબી ﷺ કે ખિલાફ હો ગયે હૈં તો ઉસને ચાહા કે યહૂદિયોં પર ભી ઉસકા પેહલા અસર કાઈમ રહે ઔર મુસલમાન હોનેવાલે કબીલે ભી પેહલે હીકી તરહ ઉસકે માતહત રહેં. ઉસને યે તરીકા અપનાયા કે મુસલમાનોંમેં બૈઠકર ઉનસે અપની દોસ્તી જાહિર કરતા ઔર દૂસરી કૌમોંકે સામને ઉનકે સાથ અપની દોસ્તી જાહિર કરતા.

યહૂદી, ઈસાઈ, ઔર મુનાફિક યે તીનોં અબ મુસલમાનોંકે દુશ્મન બન ગયે થે. ઔર ઈનહેં સામને રખકર હુઝૂર ﷺ કો નઈ પોલિસી ઈખ્તિયાર કરની થી. વહીં મદીનામેં આનેકે બાદ અબ નઈ બાત યહાં પૈદા હુઈ થી કે મુસલમાનોંકી એક છોટીસી સ્ટેટ જન્મ લે ચુકી થી. જિસે ન સિર્ફ યે કે અપને પૈરોં પર ખડા હોના થા બલ્કે જિસે મજબૂત બનાનેકે લિયે ઉસકે દુશ્મનોંકા જો ઉસકી જડ કાટ દેને પર તુલે હુએ થે, મુકાબલા કરના થા.

બદ્રકી લડાઈ

મદીનામેં મુસલમાનોંકે કદમ જમનેકી વજહસે મક્કાકે કુરૈશકી તિલમિલાહટ (બેચૈની) ફિતરી થી. મદીનાકે યહૂદી અલગ મુખાલિફ હો ગયે

થે. યે દૂસરી બાત હૈ કે અભી બસ એક હી સમજોતેમેં બંધે હુએ દિખ પડ રહે થે. મદીનાકે મુનાફિક અગરચે અભી ખુલે નહીં થે ઔર ઉતને ઉભરે ભી નહીં થે જિતના બાદમેં ઉભરે, લેકિન વો ભી ઘાતમેં થે, મૌકા મિલે તો મુસલમાનોંકો નુકસાન પહોંચાએ.

મક્કાકે કુરૈશકો મુસલમાનોં ઔર નબી ﷺ કે સાથ ઐસી દુશ્મની થી કે ઉનકે વતન છોડકર ૩૦૦ તીનસો મીલ દૂર ચલે જાનેકે બાદ ભી ઉનકો ચૈન ન આયા. મદીને પર હમલા કરનેકા ઈરાદા કિયા.

ઈસી બીચ શાબાન સન ૨ હિજરીમેં કુરૈશકા એક બહોત બડા કાફલા જિસકે સાથ ૫૦ હજાર અશરફીકા માલ થા, શામ દેશસે આતે હુએ ઉસ ઈલાકેકે કરીબ આએ જો મુસલમાનોંકે નિશાને પર થા. કાફલેકે સાથ તીસ ચાલીસ મુહાફિઝોંસે ઝિયાદા લોગ ન થે. ઔર ઈસ બાતકા ડર થા કે કહીં મદીનેકે કરીબવાલે ઈલાકેમેં પહોંચનેકે બાદ મુસલમાન ઉસ પર હમલા ન કર દેં.

કાફલેકા સરદાર અબૂ સુફયાન થા. ઉસને ઈસ ખતરેકો મહેસૂસ કરકે એક શખ્સકો મક્કામેં ભેજા કે વહાંસે મદદ લેકર આએ. ચુનાંચે ઉસ શખ્સને મક્કામેં આકર એક શોર મચા દિયા કે કાફલેકો મુસલમાન લૂટ રહે હૈં. દૌડો મદદકે લિયે દૌડો.

કાફલેમેં જો માલ થા, ઉસસે બહોત લોગોંકા તઅલ્લુક થા. ફિર એક કૌમી ભી મસ્અલા બન ગયા. ચુનાંચે ઈસ પુકાર પર કુરૈશકે તમામ બડે બડે સરદાર લડાઈકે લિયે નિકલ ખડે હુએ. ઔર એક હજાર જોશીલે નૌજવાનોંકી એક ફૌજ તૈયાર હો ગઈ. યે ફૌજ ઈન્તિહાઈ શાનકે સાથ મક્કાસે ઈસ ઈરાદેકે સાથ રવાના હુએ કે અબ મુસલમાનોંકા ખાત્મા કર ડાલના ચાહિયે.

એક તરફ માલ બચાનેકી તમન્ના, દૂસરી તરફ પુરાની દુશ્મનીકા જોશ, ગર્ઝ યે કે યે લોગ પૂરી શાન ઔર પક્કે ઈરાદેકે સાથ મદીના પર ચઢાઈકે લિયે રવાના હુએ.

ઈધર નબી ﷺ કો ભી ઈન હાલાતકી ખબર બરાબર પહોંચ રહી થી.

આપને યે મહેસૂસ ફરમાયા કે અબ વો વક્ત આ ગયા હૈ કે અગર ઈસ વક્ત કુરૈશકો અપને ઈરાદોંમેં કામિયાબી મિલ ગઈ ઔર ઉનહોંને મુસલમાનોંકી ઈસ નઈ જમાઅતકો નીચા દિખા દિયા તો ફિર ઈસ્લામ ઔર મુસલમાનોંકે પનપનેકા સવાલ કઠિન હો જાએગા. ઔર હો સકતા હૈ કે ઈસ્લામકી આવાજ હમેશાકે લિયે દબ જએ.

ઈસ લિયે હુઝૂર ﷺ ને ફૈસલા ફરમાયા કે ઈસ વક્ત જો તાકત ભી મયસ્સર હૈ, ઉસે લેકર મૈદાનમેં નિકલેં ઔર યે ફૈસલા હો જાએ કે જીનેકા હક કિસે હૈ? કિસે નહીં?

યે ફૈસલા કર લેનેકે બાદ નબી ﷺ ને મુહાજિરોં ઔર અન્સારકો જમા કિયા, ઔર પુરે હાલાત ઉનકે સામને સાફ સાફ રખ દિયે કે એક તરફ મદીનાકે ઉત્તરમેં તિજારતી કાફલા ગુઝર રહા હૈ. દૂસરી તરફ દખ્ખનમેં કુરૈશકા લશ્કર ચલા આ રહા હૈ. અલ્લાહકા વા'દા હૈ કે દોનોંમેંસે કોઈ એક તુમહેં મિલ જાએગા. બતાઓ તુમ કિસકે મુકાબલે પર ચલના ચાહતે હો? જવાબમેં સહાબાને યેહી ખ્વાહિશ ઝાહિર કી કે કાફલે પર હમલા કિયા જાએ. લેકિન બી ﷺ કે સામને તો કુછ ઔર થા. ઈસ લિયે આપને ફિર અપના સવાલ દોહરાયા. ઈસ પર મુહાજિરોંમેંસે એક સહાબી મિકદાદ બિન અમ્ર (રદિ.) ને ઉઠકર ફરમાયા.

અય અલ્લાહકે રસૂલ ﷺ! જિધર આપકો આપકા રબ હુકમ દે રહા હૈ ઉસ તરફ ચલિયે હમ આપકે સાથ હૈં, હમ બની ઈસરાઈલકી તરહ યે કેહનેવાલે નહીં હૈ કે જાઓ, તુમ ઔર તુમહારા ખુદા દોનોં લડો, હમ યહાં બૈઠે હૈં.

મગર ઈસ મસઅલેમેં આખરી રાય કાઈમ કરનેસે પેહલે અન્સારકી રાય માલૂમ કરના જરૂરી થા. ઈસ લિયે હુઝૂર ﷺ ને ઉન લોગોંસે સીધા સવાલ કરકે અપની બાત દોહરાઈ. ઈસ પર હઝરત સઅદ બિન મઆઝ (રદિ.) ઉઠે ઔર ફરમાયા. અય અલ્લાહકે રસૂલ! હમ આપ પર ઈમાન લાએ હૈં. ઔર

ઈસ બાતકી ગવાહી દે ચુકે હૈં કે જો કુછ આપ લાએ હૈં વો હક હૈ. આપકી ઈતાઅતકા પક્કા અહદ કર ચુકે હૈં. પસ અય અલ્લાહકે રસૂલ ﷺ! આપને જો કુછ ઈરાદા ફરમા લિયા હૈ ઉસે કીજિયે. કસમ હૈ ઉસ ઝાતકી જિસને આપકો હકકે સાથ ભેજા હૈ કે અગર આપ હમેં સમંદર પર લે જાએં ઔર ઉસમેં ઉતર જાએં તો હમ આપકા સાથ દેંગે. ઔર હમમેંસે એક ભી પીછે ન રહેગા. હમ લડાઈમેં જમે રહેંગે. મુકાબલેમેં સચ્ચી જાંનિસારી દિખાએંગે. પસ અલ્લાહકી મદદકે ભરોસે પર આપ હમેં લે ચલેં.

ઈન તકરીરોંકે બાદ ફૈસલા હો ગયા કે કાફલેકે બજાએ લશ્કર હીકે મુકાબલેકે લિયે ચલના હૈ. લેકિન યે ફૈસલા કોઈ મામૂલી ફૈસલા ન થા, મુસલમાનોંકી જમાઅત કુરૈશકે મુકાબલેમેં બહોત કમ થી. લડાઈકે કાબિલ લોગોંકી તા'દાદ તીનસોસે કુછ હી ઝિયાદા થી. જિનમેંસે દો તીનકે પાસ ઘોડે થે. ઔર ઊંટ ભી સત્તરસે ઝિયાદા ન થે. લડાઈકા સામાન ભી ના કાફી થા. સિર્ફ સાઠ આદમિયોંકે પાસ ઝિરહેં થી. ઈસી લિયે મુસલમાનોંમેં થોડેસે લોગોંકો છોડકર બાકી લોગ દિલોંમેં ડર રહે થે. ઔર ઉનહેં ઐસા લગ રહા થા જૈસે જાનતે બૂઝતે મૌતકે મુંહમેં જા રહે હૈં.

અપની બે-સરો-સામાનીકે બાવુજૂદ (૧૨) રમઝાન (૨) હિજરીકો નબી ﷺ ખુદાકે ભરોસે પર લગભગ (૩૦૦) મુસલમાનોંકો સાથ લેકર મદીનાસે નિકલે. ઔર ઉનહોંને સીધી દખ્ખન (પશ્ચિમ) કી રાહ લી. જિધરસે કુરૈશકા લશ્કર આ રહા થા. (૧૬) રમઝાનકો બદ્રકે કરીબ પહોંચે "બદ્ર" એક ગાંવકા નામ હૈ. જો મદીનાસે (૮૦) મીલ દૂર હૈ. યહાં પહોંચને પર માલૂમ હુવા કે કુરૈશકા લશ્કર ઘાટીકે દૂસરે કિનારે તક આ પહોંચા હૈ. ઈસ લિયે નબી ﷺ કે હુકમકી વજહસે યહાં હી પડાવ ડાલ દિયા ગયા.

ઉધર દુશ્મનોંકી ફૌજ બડી સજધજકે સાથ નિકલી થી. એક હજારસે ઝિયાદા સિપાહી થે. ઔર સો (૧૦૦) સરદાર શરીક થે. સિપાહિયોંકે લિયે રસદ (રાશન) કા બહોત ઈન્તિઝામ થા. ઉત્બા બિન રબીઆ ફૌજકા ઝિમ્મેદાર થા.

જિસ વક્ત દોનોં ફૌજેં એક દૂસરેકે મુકાબલેમેં આઈ તો યે એક અજીબ મંઝર થા. એક તરફ ખુદા પર ઈમાન રખનેવાલે (૩૧૩) મુસલમાન થે. ઔર દૂસરી તરફ એક હજારસે ઝિયાદા કાફિરોંકા લશ્કર થા. જો ઈસ ફૈસલેકે સાથ આયા થા કે તૌહીદકી ઈસ આવાજકો હમેશાકે લિયે દબાકર હી દમ લેંગે.

ઈસ મૌકે પર હુઝૂર ﷺ ને ખુદાકે સામને દુઆકે લિયે હાથ ફૈલા દિયે ઔર દુઆ ફરમાઈ કે અય અલ્લાહ! યે કુરૈશ હૈં, પૂરી શાનકે સાથ ઔર ઈસ ઈરાદેકે સાથ આએ હૈં કે તેરે રસૂલકો ઝૂઠા સાબિત કરેં. અય અલ્લાહ! અબ તેરી વો મદદ આ જાએ જિસકા તૂને મુઝસે વા'દા ફરમાયા હૈ. અય અલ્લાહ! અગર આજ યે મુઠ્ઠી ભર જમાઅત હલાક હો ગઈ, તો જમીન પર તેરી કભી ઈબાદત ન હો સકેગી.

ઈમાનકા યેહી વો દરજા હૈ જિસકે હાસિલ હો જાનેકે બાદ અલ્લાહકી મદદ આતી હૈ. ચુનાંચે બદ્રકે મૈદાનમેં ભી અલ્લાહ તઆલાને ઈન કમઝોર ૩૧૩ મુસલમાનોંકી મદદ ફરમાઈ. ઔર ઉનકે મુકાબલેમેં એક હજારસે ઝિયાદાકે લશ્કરકો ઐસી હાર હુઈ કે ગોયા કુરૈશકી સારી તાકાત હી ટૂટ ગઈ. ઈસ લડાઈમેં કુરૈશકે લગભગ સત્તર ૭૦ આદમી મારે ગયે. ઔર ઈતને હી કૈદ હો ગયે. ઈન મારે જાનેવાલોંમેં ઉનકે બડે બડે સરદાર સબ ખત્મ હો ગયે. ઉનમેં શૈબા, ઉત્બા, અબૂ જહલ, ઝમ્આ, આસ, ઉમૈયા વગૈરહ ખાસ તૌરસે ઝિક્રકે કાબિલ હૈં. ઈન સરદારોંકી મૌતને કુરૈશકી કમર તોડ દી.

મુસલમાનોંમેંસે છ (૬) મુહાજિર ઔર આઠ (૮) અન્સારને શહાદત પાઈ.

પકડે ગયે કૈદી

લડાઈમેં જો જો લોગ કૈદ હોકર આએ થે ઉનકે સાથ મુસલમાનોંકા સુલૂક ઔર નબી ﷺ કા બરતાવ અપની મિસાલ આપ હૈ.

ઈસ્લામસે પેહલે દુનિયામેં જિતની કૌમેં ઔર હુકૂમતેં થી વો જંગી કૈદિયોંકે સાથ બડા ઝાલિમાના બરતાવ કરતી થીં. જિનહેં સુનકર બદનકે રોંગટે ખડે હો જાતે હૈં. સચ તો યે હૈ કે આજ ભી જબકે દુનિયા અપનેકો તેહઝીબવાલી સમઝતી હૈ જંગી કૈદિયોંકે સાથ કિસી ઈન્સાનિયતકા બરતાવ નહીં કરતી.

જંગી કૈદિયોંકે સાથ નબી ﷺ ને જો તરીકા અપનાયા વો દો તરહકા થા.

(૧) યા તો ફિદયા દેકર આઝાદ કર દિયા.

(૨) યા બગૈર ફિદયા લિયે આઝાદ કર દિયા.

મુસલમાનોંકો બદ્રકી લડાઈમેં જો કૈદી હાથ આએ થે વો મક્કાકે લોગ થે. જિનસે બઢકર મુસલમાનોંકા દુશ્મન કોઈ ઔર ન થા. નબી ﷺ ને સબસે પેહલે ઈસ મામલેકો અપને સાથિયોંકે સામને મશ્વરેકે લિયે પેશ કિયા. હઝરત અબૂબક્ર સિદ્દીક (રદિ.) ને રાય દી કે કૈદિયોંસે જુરમાના લેકર છોડ દિયા જાએ. ઈસ રાયકે પીછે જો દલીલ કામ કર રહી થી. ઉસમેં દુશ્મનકી માલી તાકત કમજોર કરને ઔર અપની તાકત બળ્હાનેકી મસ્લિહત ભી કામ કર રહી હોગી. મગર ઈસકે પીછે અસલ હિકમત ઈન્સાનિયત, રહમત ઔર અચ્છે અખ્લાકકા બરતાવ હી થા. ઈસીકા નતીજા થા કે ઉનમેંસે ઝિયાદાતર બાદમેં મુસલમાન હોકર ઈસ્લામી સફમેં શામિલ હો ગયે.

ખુલાસા યે કે બદ્રકી લડાઈકે (૭૨) કૈદિયોંમેંસે બહુતોંકો તો નબી ﷺ ને જુરમાના લેકર આઝાદ ફરમા દિયા.

ઉન કૈદિયોંકો મહેમાનકી તરહ રખ્ખા ગયા થા. બહોતસે કૈદિયોંકે બયાન મૌજૂદ હૈં જિનહોંને ઈકરાર કિયા હૈ કે મદીનાવાલે અપને બચ્ચોંસે બળ્હકર ઉસકે આરામકા ખયાલ કરતે થે, સિર્ફ દો કૈદી (ઉકબા બિન અબી મુઈત, નઝર બિન હારિસ) કત્લ કરાએ ગયે થે. યે સજા ઉનકે પિછલે જુરમોંકા નતીજા થી.

જો કૈદી ફિદયા દેકર નહીં છૂટે થે ઔર ગરીબ થે. લિખના પળ્હના ભી

જાનતે થે ઉનકો ઈસ શર્ત પર છોડા ગયા કે વો દસ દસ બચ્ચોંકો લિખના પઢના સિખા દેં.

બદ્રકી લડાઈ અપને અસર ઔર નતીજોંકે એ'તિબારસે કાફી અહમ થી.

યે લડાઈ અસલમેં અલ્લાહકે અઝાબકી પેહલી કિસ્ત થી જો ઈસ્લામકી દઅવત કુબૂલ ન કરનેકી સજામેં મક્કાકે કાફિરોંકે લિયે મુકદ્દર હો ચુકી થી. ઈસ લડાઈને યે ઝાહિર કર દિયા કે ઈસ્લામ ઔર કુફ્રમેં જીનેકા હક કિસે હૈ? ઔર આગે હાલાતકા રૂખ ક્યા હોગા? ઈસ તરહ અરબકે દૂસરે કબીલોંમેં ઈસ્લામ ઔર મુસલમાનોંકા વજન બઢ ગયા.

બદ્રકી લડાઈકે બાદ

બદ્રકી લડાઈમેં મુસલમાનોંકો ફતહ નસીબ હુઈ થી. લેકિન ઈસ લડાઈકા મતલબ યે થા કે ગોયા મુસલમાનોંને મખ્ખિયોંકે છત્તેમેં પત્થર મારે થે. બદ્રકી લડાઈ પેહલી લડાઈ થી. જિસમેં મુસલમાનોંને કુફ્ફારકા મુકાબલા દટકર કિયા. ઈસ વાકિઆને સારે અરબકો મુસલમાનોંસે ચૌંકા દિયા.

બદ્રકી લડાઈકે કુછ દિનોં બા'દકા ઝિક્ર હૈ કે સફવાન બિન ઉમૈયા (જિસકા બાપ બદ્રમેં કત્લ હુવા થા.) ઔર ઉમૈર બિન વહબ જિસકા બેટા અબ ભી મુસલમાનોંકે હાથમેં થા.) મક્કાસે બાહિર વેરાન જગહ પર જમા હુએ ઔર નબી ﷺ કે ખિલાફ બાતેં કરને લગે.

ઉમૈર બોલા, અગર મુઝ પર કર્ઝ ન હોત્રા જિસે મૈં અદા નહીં કર સકતા ઔર અગર મુઝે અપને કુંબેકે બેબસ રેહ જાનેકા ખયાલ ન હોતા તો મૈં ખૂદ મદીના જાતા ઔર મુહંમદકો કત્લ હી કરકે આતા.

સફવાન બોલા, તેરા કર્ઝ મૈં ચુકા દૂંગા. ઔર તેરે કુંબેકા ખર્ચ જબ તક મૈં ઝિંદા રહૂં મેરે ઝિમ્મે હોગા.

ઉમૈર બોલા, બેહતર હે યે રાઝ કિસી પર ન ખુલે.

ફિર ઉમૈરને અપની તલવારકી ધાર તેઝ કરવાઈ ઔર ઉસ પર ઝહર લગાયા ઔર મક્કાસે રવાના હો ગયા.

ઉમૈર મદીનામેં પહોંચકર મસ્જિદે નબવીકે સામને અપના ઊંટ બિઠા રહા થા કે ઊંટ બોલ પડા. હઝરત ઉમર ફારૂક (રદિ.) ને ઉસે દેખા ઔર પહેચાના ઔર દિલમેં સમઝ ગયે કે યે શૈતાન જરૂર ફસાદી ઈરાદેસે આયા હે ઈસ લિયે આગે બળ્હકર નબી ﷺ સે અર્ઝ કિયા કે ઉમૈર બિન વહબ ચલા આ રહા હે. નબી ﷺ ને ફરમાયા, ઉસે મેરે પાસ આને દો.

હઝરત ઉમર ફારૂક (રદિ.) ને ઉસકી તલવારકી મુઠિયાં પર કબ્ઝા કર લિયા, ઉસકી ગરદન પકડકર નબી ﷺ કે સામને લે ગયે. નબી ﷺ ને યે દેખા તો ફરમાયા, ઉમર! ઈસે છોડ દો, ઉમૈર તુમ મેરે પાસ આ જાઓ. ઉમૈરને આગે બળ્હકર સલામ કિયા, નબી ﷺ ને પૂછા કહો કિસ તરહ આએ? કહા અપને બેટેકી ખબર લેને આયા હૂં. નબી ﷺ ને પૂછા, યે તલવાર કૈસી હે?

ઉમૈર બોલા, યે ક્યા તલવાર હે? ઔર હમારી તલવારોંને આપકા પેહલે ભી ક્યા કર લિયા હે?

નબી ﷺ ને ફરમાયા, તુમ સચ સચ બતાઓ.

ઉમૈરને ફિર ઈસી જવાબકો દોહરાયા.

નબી ﷺ ને ફરમાયા, દેખ તૂ ઔર સફવાન મક્કાસે બાહિર વેરાન પહાડમેં ગયે થે. સફવાનને તેરા કર્ઝ ઔર કુંબેકા ખર્ચ અપને ઝિમ્મે લે લિયા હે. ઔર તૂને મેરે કત્લકા વા'દા કિયા ઔર ઈસી ઈરાદેસે તૂ યહાં આયા હે. ઉમૈર! યે ક્યૂં ન સમઝા કે મેરી હિફાઝત કરનેવાલા ખુદા હે.

ઉમૈર યે સુનકર હેરાન રેહ ગયા ઔર કહા, અબ મેરા દિલ માન ગયા કે આપ જરૂર ખુદાકે નબી ઔર રસૂલ હૈં. ખુદાકા શુક્ર હે કે યેહી ચીઝ મેરે ઈસ્લામકા બહાના બન રહી હે.

નબી ﷺ ને સહાબા (રદિ.) સે ફરમાયા. અપને ભાઈકો દીન

સિખાઓ, કુરઆન યાદ કરાઓ, ઔર ઉસકે બેટેકો આઝાદ કર દો, ઉમૈરને અર્ઝ કિયા કે મુઝે ઈજાઝત દીજિયે કે મૈં મક્કા હી વાપસ જાઉં ઔર લોગોંકો ઈસ્લામકી દઅવત દૂં.

મેરે દિલમેં આતા હૈ કે અબ મૈં બુતપરસ્તોંકો ઈસી તરહ સતાયા કરૂં જિસ તરહ પેહલે મુસલમાનોંકો સતાતા રહા હૂં.

ઉમૈરકે મદીના જાનેકે બાદ સફવાનકા યે હાલ થા કે કુરૈશકે સરદારોંસે કહા કરતા થા કે દેખો, કુછ દિનોંમેં ક્યા ગુલ ખિલનેવાલા હૈ કે તુમ બદ્રકા સદમા ભૂલ જાઓગે. જબ સફવાનકો ખબર લગી કે ઉમૈર મુસલમાન હો ગયા. તો ઉસે બડા દુઃખ હુવા. ઔર ઉસને કસમ ખાઈ કે જબ તક ઝિંદા રહૂં ઉમૈરસે બાત ન કરૂંગા. ન ઉસે કોઈ ફાઈદા પહોંચાને દૂંગા.

ઉમૈર મક્કામેં આયા, વો ઈસ્લામકી દઅવત દિયા કરતા થા ઔર બહોત લોગ ઉસકે હાથ પર ઈસ્લામ કુબૂલ કર રહે થે.

બદ્રમેં હારનેકે બાદ અબૂ સુફયાનને નહાને, ધોનેસે કસમ ખા લી થી, જબ તક મુસલમાનોંસે બદલા ન લિયા જાએ. ચુનાંચે વો દોસો સવારોંકો લેકર મક્કાસે નિકલા. જબ મદીનાકે કરીબ પહોંચા તો સાથિયોંકો બાહિર છોડકર ખુદ રાતકે અંધેરેમેં મદીનાકે અંદર આયા, "સલામ બિન મશ્કમ" યહૂદીસે મિલા. રાત ભર શરાબકી બોતલ ચલતી રહી. શાયદ દોનોંકે મશ્વરેસે યે તય હુવા કે મુકાબલેકા વક્ત નહીં, ઈસ લિયે અબૂ સુફયાન રાતકે આખિરમેં વહાંસે નિકલા. મુસલમાનોંકે ફલદાર દરખ્તોં, ખજૂરોંકો આગ લગાકર ઔર એક મુસલમાન ઔર ઉસકે સાથીકો કત્લ કરકે મક્કા વાપસ ચલા ગયા.

ખબર મિલને પર કરકતુલ બદ્ર તક પીછા કિયા. ઈસી લિયે ઉસકા નામ "ગઝવતુલ બદ્ર" કહા જાતા હૈ.

અબૂ સુફયાનકી ફૌજ સત્તૂકી થેલિયાં ગિરાતી ગઈ થી જિસે મુસલમાનોંને ઉઠા લિયા થા. ઈસ લિયે ઉસકા નામ "સત્તૂવાલી લડાઈ" ભી હુવા.

ઉહદકી લડાઈ

મક્કાકે મુશ્રિકોંકે દિલોંમેં એક તો યૂંહી મુસલમાનોંસે બદલા લેનેકી આગ ભડક રહી થી. ચુનાંચે ઉનકે કિતને હી બડે બડે સરદારોંને બદલા લેનેકી કસમેં ખા રખ્ખી થી. હર કબીલા ગુસ્સેસે ભરા હુવા થા. ઈન હાલાતમેં યહૂદકી તરફસે મક્કાવાલોંકો ઉભારનેકી કોશિશોંને આગ પર તેલ ડાલનેકા કામ કિયા. ઔર અભી બદ્રકી લડાઈકો મુશ્કિલસે સાલ ભર હી ગુઝરા થા કે યે ખબરેં મદીના પહોંચને લગી કે મક્કાકે મુશ્રિક એક બહોત ઝબરદસ્ત લશ્કર લેકર મદીના પર હમલાકે લિયે બિલકુલ તૈયાર હો ચુકે હૈં.

પૈગંબરે ઈસ્લામ ﷺ ને શવ્વાલ સન (૩) હિજરીકે પેહલે હફ્તેમેં દો આદમિયોંકો સહીહ ખબર લાનેકે લિયે રવાના કિયા. ઉનહોંને આકર ખબર દી કે કુરૈશકા લશ્કર મદીનાકે કરીબ હી આ ગયા હૈ ઔર મદીનાકી એક ચરાગાહ ઉનકે ઘોડોંને સાફ ભી કર ડાલી હૈ.

અબ નબી ﷺ ને સહાબાસે મશ્વરા કિયા કે ક્યા ફૌજકા મુકાબલા મદીના હીમેં કિયા જાએ, યા બાહિર નિકલકર કિયા જાએ?

બહોતસે મુહાજિરોં ઔર અન્સારને શહેરમેં રેહકર મુકાબલા કરનેકા મશ્વરા દિયા, લેકિન બદ્રમેં શરીક ન હોનેવાલે નવયુવાનોંને ઈસ રાય પર ઝોર દિયા કે બાહિર નિકલકર મુકાબલા કિયા જાએ.

હુઝૂર ﷺ ને દોનોં મશ્વરે સુને, ઘર તશરીફ લે ગયે. ઔર ઝિરહ પહેનકર વાપસ તશરીફ લાએ, ગોયા દૂસરે મશ્વરેકો આપને કુબૂલ ફરમા લિયા.

કુરૈશને મદીનાકે કરીબ પહોંચકર ઉહદકી પહાડી પર અપના પડાવ ડાલા.

હુઝૂર ﷺ ઉસકે એક દિન બાદ જુમ્આકી નમાઝ પઢકર એક હજાર સહાબિયોંકે સાથ શહેરસે રવાના હુએ. ઉનમેં અબ્દુલ્લાહ બિન ઉબય ભી થા. જો અગરચે ઉપરી દિલસે મુસલમાન હુવા થા. લેકિન અસલમેં મુસલમાનોંકા

દુશ્મન થા. ઔર આખિર વક્ત તક મુનાફિક હી રહા. ઈસકા અસર માનનેવાલે ઔર ભી બહોતસે મુનાફિક મુસલમાનોંકે સાથ મિલે હુએ થે. કુછ દૂર જાકર અબ્દુલ્લાહ બિન ઉબય અપને સાથ તીનસો લોગોંકો તોડકર અલગ હો ગયા. ઔર અબ સિર્ફ (૭૦૦) સાતસો સહાબા બાકી રેહ ગયે.

ઐસે મૌકે પર ઉસકી યે હરકત એક ઝબરદસ્ત સાઝિશ થી મુસલમાનોંકો હારકા મુંહ દિખાનેકી, લેકિન જિન મુસલમાનોંકે દિલ ખુદા પર ઈમાન, આખિરતકે યકીન ઔર ખુદાકી રાહમેં શહીદ હોનેકે શૌકસે ભરે હુએ થે ઉન પર ઈસ વાકિએકા કોઈ નાગવાર અસર નહીં પડા. ઔર અબ યે બચે હુએ મુસલમાન ખુદાકે ભરોસે પર આગે બઢે.

ઈસ મૌકે પર હુઝૂર ﷺ ને અપને સાથિયોંકો દેખા ઔર જો ઉમરમેં છોટે થે ઉનકો વાપસ ફરમા દિયા. ઉન નૌજવાનોંમેં રાફેઅ ઔર સમુરહ દો નવ ઉમર (છોટે) લડકે ભી થે. ઉનકો જબ ફૌજસે અલગ કિયા જાને લગા તો રાફેઅ અપને પંજોંકે બલ ખડે હો ગયે, તાકે કદમેં કુછ ઊંચે દિખાઈ દેને લગે ઔર ઉનકો લે લિયે જાએં, ઉનકી યે તરકીબ ચલ ગઈ. લેકિન સમુરહકો શિરકતકી ઈજાઝત ન મિલી તો ઈસ પર ઈનહોંને કહા કે જબ રાફેઅકો લે લિયા હૈ તો મુઝકો ભી ઈજાઝત મિલની ચાહિયે, મૈં તો ઉનકો કુશ્તીમેં પછાડ દેતા હૂં. ચુનાંચે ઉનકે દાવેકે સુબૂતકે લિયે દોનોંમેં કુશ્તી હુઈ ઔર જબ ઉનહોંને રાફેઅકો પછાડ દિયા તો ઉનકો ભી ફૌજમેં લે લિયા ગયા. યે એક છોટાસા વાકિઆ હૈ લેકિન ઈસસે અંદાઝા હોતા હૈ કે મુસલમાનોંમેં ખુદાકી રાહમેં જિહાદ કરનેકા કિસ કદર જઝબા થા.

ઉહદકા પહાડ મદીનાસે ચાર (૪) મીલ દૂર હૈ. હુઝૂર ﷺ ને અપની ફૌજકો ઈસ તરહ લગાયા કે પહાડ પીછે ઔર કુરૈશકી ફૌજ સામને. પીછેકી તરફ સિર્ફ એક દર્રા થા. જિસસે પીછેકી તરફસે હમલા હોનેકા ડર થા. વહાં આપને અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબેરકો પચાસ તીરંદાઝ દેકર મુકર્રર ફરમા દિયા, કે કિસીકો ઈસ દર્રેકે રાસ્તેસે આને ન દેના. ઔર તુમ યહાંસે કિસી હાલમેં ન

હટના. અગર તુમ દેખો કે પરિંદે હમારી બોટિયાં નોચે લિયે જાતે હૈં તબ ભી તુમ અપની જગહ ન છોડના.

કુરૈશ ઈસ મૌકે પર પૂરી તૈયારીકે સાથ આએ થે. લગભગ પાંચ હજાર બહાદુરોંકી ફૌજકે સાથ લડાઈકા કાફી સામાન મૌજૂદ થા. ઈસ ફૌજમેં લગભગ તીન હજાર ઊંટ સવાર ઔર દોસો ઘોડે સવાર ઔર સાતસો ઝિરહપોશ પૈદલ સવાર ભી થે.

અરબોંકી જિસ લડાઈમેં ઔરતેં શામિલ હોતી થીં ઉસમેં વો જાન પર ખેલકર લડતે થે. ઉનહેં યે ખયાલ હોતા થા કે અગર લડાઈમેં હાર હો ગઈ તો સમજો કે ઔરતોંકી નિગાહમેં બેઈઝઝતી હો ગઈ. ઈસ લડાઈકે મૌકે પર બહોતસી ઔરતેં ભી સાથ થીં, ઉનમેં બહોત તો વો થીં જિનકે બેટે ઔર કરીબી રિશ્તેદાર બદ્રકી લડાઈમેં મારે ગયે થે. ઔર ઉનહોંને મન્નત માની થી કે વો ઉનકે કાતિલોંકા ખૂન પીકર દમ લેંગી.

લડાઈકી શુરૂઆત

ચુનાંચે લડાઈ શુરૂ હોતે હી ચૌદહ (૧૪) કુરૈશી ઔરતોંકી એક ટોલીને હિન્દાકી સરદારીમેં દફ બજાકર જંગી રાગ અલાપના શુરૂ કિયા. વો ગા રહી થીં.

હમ આસમાની સિતારોંકી બેટિયાં હૈં. ઔર હમ કાલીનોં પર ચલતી હૈં. અગર તુમ કદમ આગે બઢાઓગે તો હમ તુમહેં ગલે લગાએંગી. ઔર પીછે હટોગે તો તુમસે અલગ હો જાએંગી.

દફ પર જોશ ઔર શરમ દિલાનેવાલે શે'રોંસે કુરૈશી ફૌજમેં મુસલમાનોંસે બદલા લેનેકા જઝબા ઔર તેઝ હો ગયા. ઔર લડાઈ શુરૂ હો ગઈ.

લડાઈ જોરોં પર ચલી, મુસલમાનોંકા પલ્લા ભારી રહા. કુરૈશકી ફૌજકે બહોતસે લોગ મારે ગયે. ઉનકી ફૌજમેં ભગદડ મચ ગઈ. મુસલમાન યે સમઝે કે ઉનહોંને મૈદાન માર લિયા. ચુનાંચે ઉનહોંને ઈસ શુરૂકી જીતકો આખરી હદ

તક પહોંચાનેકે બદલે ગનીમતકા માલ લૂટના શુરૂ કિયા, ઉધરકે જો લોગ દર્રેકી હિફાઝત પર લગાએ ગયે થે ઉનહોંને જબ દેખા કે મુસલમાન માલ લૂટનેમેં લગે હુએ હૈં તો વો સમઝે કે લડાઈકા ખાત્મા હો ચુકા હૈ. ઔર વો ભી ગનીમતકા માલ લૂટનેકે લિયે લપકે. ઉનકે સરદાર હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબેરને ઉનહેં રોકા ઔર હુઝૂર ﷺ કા હુકમ યાદ દિલાયા મગર કુછ આદમિયોંકે સિવા ઔર કોઈ ન રૂકા.

ખાલિદ બિન વલીદને જો ઉસ વક્ત કાફિરોંકી એક ટુકડીકી કમાન્ડરી કર રહે થે ઈસ મૌકેસે ફાઈદા ઉઠાયા ઔર પહાડીકા ચક્કર કાટકર પીછેસે મુસલમાનોં પર હમલા કર દિયા. હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબેર ઔર ઉનકે કુછ સાથી જો દર્રેકી હિફાઝતકે લિયે બાકી રેહ ગયે થે. ઉનહોંને મુકાબલા ભી કિયા મગર કાફિરોંકે હલ્લેકો વો રોક ન સકે. ઔર શહીદ હો ગયે.

દુશ્મન યકાયક પીછેસે મુસલમાનોં પર ટૂટ પડે. ઉધર જો ભાગતે હુએ લોગોંને યે રંગ દેખા તો વો ભી પલટ પડે. ઔર અબ દોનોં તરફસે મુસલમાનોં પર હમલા હો ગયા.

ઈસ અચાનક કાયા પલટસે મુસલમાન બોખલા ગયે. ઉનમેં ભગદડ મચ ગઈ, ઈન્તિહા યે કે ગભરાહટમેં મુસલમાનોંકે હાથોં મુસલમાન શહીદ હો ગયે. મૌકા દેખકર દુશ્મનોંને હુઝૂર ﷺ પર હલ્લા બોલ દિયા. આપ યે હાલત દેખકર મુસલમાનોંકો પુકાર રહે થે કે ખુદાકે બંદો! ઈધર મેરી તરફ આઓ. અલ્લાહકે બંદો! ઈધર મેરી તરફ આઓ.

મગર લોગ બદ-હવાસીમેં સુન નહીં રહે થે. એક વક્ત ઐસા ભી આયા કે સિર્ફ (૧૨) સહાબી આપકે પાસ રેહ ગયે.

મૌકા પાકર અબ્દુલ્લાહ બિન કુમૈયાને મુબારક ચેહરે પર તલવાર મારી. જિસસે ખોદકી કડિયાં ટૂટકર જબડેમેં ઘુસ ગઈ. ઈબ્ને હિશામને ઐસા પત્થર મારા કે બાઝૂ ઘાયલ હો ગયા. ઉત્બાકે પત્થરસે રસૂલુલ્લાહકે ચાર દાંત ટૂટ ગયે. એક બાર દુશ્મનકે હલ્લેસે આપ ગળ્હેમેં ગિર ગયે. ઔર કુછ ચોટેં ભી

આઈ. લેકિન મુઠ્ઠી ભર સાથિયોંને ઈસ તરહ આપકી હિફાઝત કી કે ઐસી મિસાલેં તારીખમેં નહીં મિલતી. હઝરત મુસઅબ બિન ઉમૈર, જો આપસે શકલમેં મિલતે જુલતે થે શહીદ કર દિયે ગયે. ઈસસે મુસલમાનોંમેં ઔર ઝિયાદા પરેશાની ફૈલ ગઈ. ઈસકા અસર મુસલમાનોંમેં દો તરહકા હુવા.

એક તરફ હઝરત ઉમર (રદિ.) ને તલવાર ફેંકકર કહા. અબ લડકર ક્યા લેના જબકે રસૂલુલ્લાહ ભી શહીદ હો ગયે. ઉન પર રસૂલુલ્લાહકી મુહબ્બત ઈતની ગાલિબ થી કે ઉનકી નિગાહમેં ઈસ સબસે કીમતી મતાઅકો ખો દેનેકે બાદ બડીસે બડી જીત ભી જીત ન થીં.

દૂસરી તરફ ઈબ્ને નદ્ર (હઝરત અનસ અન્સારીકે ચચા) ને યેહ સુના તો કહા, રસૂલુલ્લાહકે બાદ હમ ઝિંદા રેહકર ક્યા કરેંગે? ઔર ફિર ઈસ બેજિગરીસે લડે કે કુછ હી દેરમેં અસ્સી (૮૦) સે ઝિયાદા ઘાવોંકી લઝઝત સમેટકર શહીદ હો ગયે.

ફિર હાલત પલટના શુરૂ હુઈ, હર મુસ્લિમ સિપાહી અપની અપની જગહ તલવારોંમેં ઘિરા થા. ઔર હુઝૂર ﷺ કો દેખનેકે લિયે બેતાબ થા. સબસે પેહલે કઅબ બિન માલિકને નબી ﷺ કો દેખ લિયા ઔર પુકારકર કહા, મુસલમાનો! યે રહે ખુદાકે રસૂલ ﷺ!

ફિર જૈસે જૈસે યે ખબર ફૈલતી ગઈ તો મુસ્લિમ સિપાહિયોંમેં નયા જોશ ફૈલને લગા. સબ નબી ﷺ કી તરફ દૌડને લગે. દુશ્મનોંકા હલ્લા કમ હુવા. તો હુઝૂર ﷺ પહાડકી ચોટી પર ચલે ગયે. અબૂ સુફયાનને ઉધરકા રૂખ કિયા, તો સહાબિયોંને બુલંદીસે પત્થર બરસાકર ઉસે લૌટા દિયા. અબ દુશ્મનકો ડર હુવા કે ઉસે જો ઈત્તિફાકસે જીત મિલ ગઈ હૈ કહીં વો હાથસે જાતી ન રહે. ઈસ લિયે મક્કી ફૌજકી ટુકડિયાં જમા હોને લગી.

અબૂ સુફયાનને સામનેકી એક પહાડી પર ચળ્હકર હુઝૂર ﷺ કે બારેમેં યકીની જાનકારિયાં હાસિલ કરની ચાહીં, આખિર ઉસને બુલંદ આવાઝસે હુઝૂર ﷺ, અબૂબક્ર ઔર ઉમર (રદિ.) કા નામ લે લેકર પુકારા કે કોઈ હૈ? ઉધરસે

જાન બૂઝકર જવાબ ન દિયા ગયા. તો કેહને લગા સબ મારે ગયે.

હઝરત ઉમર (રદિ.) તડપકર બોલે, ઓ ખુદાકે દુશ્મન! હમ સબ ઝિંદા ઔર સલામત હૈં.

અબૂ સુફયાનને નારા લગાયા, અય હુબુલ! તૂ સર બુલંદ રહે.

જવાબ મિલા, અલ્લાહ હીકી ઝાત બુલંદ હૈ.

અબૂ સુફયાનને ફિર હાંક લગાઈ, હમારે સાથ ઉઝઝા હૈ. તુમહારે સાથ ઉઝઝા નહીં.

ઈધરસે કહા ગયા, અલ્લાહ હમારા આકા હૈ તુમહારા કોઈ આકા નહીં.

ઈસ લડાઈમેં (૭૦) મુસલમાન શહીદ હુએ ઔર (૪૦) ઘાયલ હુએ, દૂસરી તરફ દુશ્મનકી ફૌજકે સિર્ફ (૩૦) આદમી મૌતકે ઘાટ ઉતારે જા સકે.

ઉહદકે બાદ

દો, એક કબીલોંકો છોડકર અરબકે લગભગ સબ હી કબીલે ઈસ નઈ ઉઠતી તાકતકે ખિલાફ થે. લેકિન બદ્રકી જીતકે બાદ ઈન કબીલોંકી હિંમતેં કુછ કમ હો ગઈ થી ઔર યે એક તરહસે તરદ્દુદમેં પડ ગયે થે કે અબ ક્યા તરીકા અપનાયા જાએ? લેકિન ઉહદકી લડાઈકે બાદ હાલાત બદલ ગયે. ઔર અરબકે બહોતસે કબીલે ઈસ્લામકે ખિલાફ ઉઠ ખડે હુએ. ઐસે કુછ કબીલોંકે વાકિએ લિખ્ખે જાતે હૈં.

(૧) મોહર્રમ સન ૪ હિજરીમેં કુત્ન ઈલાકે કે તલહા બિન ખુવૈલિદ ઔર સલમા બિન ખુવૈલિદને બની અસદ બિન ખુઝૈમાકો મદીનાકે ખિલાફ બગાવત પર તૈયાર કિયા. ખબર મિલતે હી નબી ﷺ અબૂ સલમા મખઝૂમીકો ડેઢસો (૧૫૦) આદમિયોંકે સાથ ઉનકે મુકાબલેકે લિયે રવાના ફરમાયા, યે લોગ કુત્બ તક પહોંચે તો દુશ્મન ભાગ નિકલે.

(૨) ઈસકે બાદ ઉસી મહીનેમેં અરફા પહાડિયોંકે એક કબીલા લેહયાનને મદીના પર ચઢાઈકા ઈરાદા કિયા. હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન અનીસ ઉનકે મુકાબલેકે લિયે ભેજે ગયે. ઔર ઉનકા સરદાર સુફયાન કત્લ કિયા ગયા. ઔર હમલા કરનેવાલે વાપસ હો ગયે.

(૩) કુરૈશને કૌમે અઝલ ઔર કારહકે સાત શખ્સોંકો ગાંઠકર મદીનામેં નબી ﷺ કે પાસ ભેજા કે હમારે કબીલે ઈસ્લામ લાનેકો તૈયાર હૈં. ઉનકો સિખાને પઢાનેકે લિયે અપને કુછ લોગોંકો ભેજ દીજિયે. રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને દસ સહાબિયોંકો જિનકે સરદાર આસિમ બિન સાબિત થે, ઉનકે સાથ કર દિયા. જબ યે સહાબી ઉનકે કબ્ઝેમેં હો ગયે તો ઉનકે દોસો નૌજવાન આએ કે ઉનહેં ઝિંદા ગિરિફતાર કર લેં, આઠ સહાબી મુકાબલા કરતે હુએ શહીદ હુએ. ઔર દો બુઝુર્ગ હઝરત ખુબૈબ ઔર હઝરત ઝૈદ (રદિ.) ગિરિફતાર કર લિયે ગયે.

સુફયાન હુઝેલી મક્કામેં લે ગયા. કુરૈશકે હાથ બેચ દિયા. હઝરત ખુબૈબને ઉહદકી લડાઈમેં એક શખ્સ હારિસ બિન આમિરકો કત્લ કિયા થા. હારિસકે બેટોંને હઝરત ખુબૈબકો ઈસ લિયે ખરીદ લિયા કે વો ઉનહેં અપને બાપકે બદલેમેં કત્લ કરેંગે. હારિસકે બેટોંને ઉનહેં કુછ દિનોં તક ભૂખા પ્યાસા કૈદ રખ્ખા.

ફિર ઝાલિમોંને હઝરત ખુબૈબકો ફાંસીકે તખ્તેકે નીચે લેજાકર ખડા કર દિયા ઔર કહા, અગર ઈસ્લામ છોડ દો તો તુમહારી જાન બખ્શી હો સકતી હૈ. ઉનહોંને જવાબ દિયા કે "જબ ઈસ્લામ બાકી ન રહા તો જાનકો બચાકર ક્યા કરેંગે."

અબ કાફિરોંને કહા કે કોઈ તમન્ના હો તો બયાન કરો.

હઝરત ખુબૈબને કહા, દો રકા'ત નમાઝ પઢ લેનેકી મોહલત દી જાએ. મોહલત દી ગઈ. ઉનહોંને નમાઝ અદા કી. હઝરત ખુબૈબને કહા, મૈં

નમાઝમેં ઝિયાદા વક્ત લગાતા. મગર સોચા કે દુશ્મન યે ન કહેં કે મૌતસે ડર ગયા હૈ. ફિર ઉન ઝાલિમોંને ખુબૈબકો ફાંસી પર લટકા દિયા. ઔર ઉનકે જિસ્મકે એક એક હિસ્સે પર બરછે લગાએ.

ઐસે હી હઝરત ઝૈદકો સફવાન બિન ઉમૈયાને કત્લ કરનેકે લિયે ખરીદા ઔર ખરીદકર શહીદ કર ડાલા. અલ્લાહુ અકબર, ઈન દોનોંકા દિલ ઈસ્લામ પર કિતના મુત્મઈન થા. ઈનકો ખુદાકી ખુશ્નૂદીકા કિતના યકીન થા કે ઈન તમામ તકલીફોંકો બરદાશ્ત કરતે હુએ જરા ઉફ તક ન કી.

(૪) સફર સન ૪ હિજરીમેં કિલાબ કબીલેકા સરદાર અબૂબરાઅ હુઝૂર ﷺ કી ખિદમતમેં હાઝિર હુવા. ઔર કહા કે કુછ લોગોંકો મેરે સાથ ભેજ દીજિયે. મેરી કૌમકે લોગ ઈસ્લામકી દઅવત સુનના ચાહતે હૈં. હુઝૂર ﷺ ને સત્તર (૭૦) સહાબી ઉનકે સાથ કર દિયે. ઉનમેંસે બહોતસે અસ્હાબે સુફ્ફામેંસે થે. ઈન લોગોંકો કબીલેકે રઈસ આમિર બિન તુફૈલને ઘેરકર કત્લ કરા દિયા. ઈસ વાકિઆસે નબી ﷺ કો બહોત દુઃખ હુવા. મહીને ભર તક ફજરકી નમાઝમેં આપને ઉન ઝાલિમોંકે લિયે બદ દુઆ ફરમાઈ. ઈન સત્તર સહાબિયોંમેંસે સિર્ફ એક સહાબી હઝરત અમ્ર બિન ઉમૈયાકો આમિરને યે કેહકર છોડ દિયા થા કે મેરી માંને એક ગુલામ આઝાદ કરનેકી મન્નત માની થી, જા મૈં તુઝે ઈસ મન્નતમેં આઝાદ કરતા હૂં.

જબ હઝરત અમ્ર બિન ઉમૈયા વાપસ આ રહે થે તો રાસ્તેમેં આમિરકે કબીલેકે દો આદમી મિલે. આપને ઉનહેં કત્લ કર દિયા. ઔર યે સમઝે કે હમને આમિર કબીલેકે લોગોંકી બેવફાઈકા કુછ તો બદલા લે લિયા.

જબ હુઝૂર ﷺ કો ઈસ વાકિએકા ઈલ્મ હુવા તો આપને સખ્ત નાપસંદ ફરમાયા. ક્યૂંકે આપ ઉસ કબીલેકે લોગોંકો જબાન દે ચુકે થે. ઔર યે બાત ઈસ ઈકરારકે ખિલાફ થી, ચુનાંચે આપને ઈન દોનોંકે ખૂન બહા અદા કર દેનેકા એલાન ફરમા દિયા.

યહૂદિયોંકી શરારતેં

યહૂદી અગરચે હિજરતકે પેહલે હી સાલ અમનકા અહદ મુસલમાનોંસે કર ચુકે થે. લેકિન ઉનકે અહદ કરનેકે ડેઢ સાલ બાદ હી ફિર શરારતેં શુરૂ કર દી.

● જબ મુસલમાન નબી ﷺ કે સાથ બદ્રકી તરફ ગયે હુએ થે ઉનહી દિનોંકા ઝિક્ર હૈ કે એક મુસલમાન ઔરત જો કૈનકાઅકે મોહલ્લેમેં દૂધ બેચને ગઈ. કુછ યહૂદિયોંને શરારત કી ઔર ઉસે ભરે બાઝારમેં નંગા કર દિયા. ઔરતકી ચીખ પુકાર સુનકર એક મુસલમાન મૌકે પર જા પહોંચા. ઉસને ગુસ્સેમેં આકર ફસાદી યહૂદીકો કત્લ કર દિયા. ઈસ પર સબ યહૂદી જમા હો ગયે. ઉસ મુસલમાનકો ભી માર ડાલા. નબી ﷺ ને બદ્રસે વાપસ આકર યહૂદિયોંકો ઈસકે બારેમેં માલૂમ કરનેકે લિયે બુલવાયા. ઉનહોંને સમઝોતેકા કાગઝ ભેજ દિયા. ઔર લડાઈ પર તૈયાર હો ગયે.

યે હરકત અબ બગાવત તક પહોંચ ગઈ થી ઈસ લિયે ઉનકો યે સઝા દી ગઈ કે મદીના છોડ દેં ઔર ખૈબરમેં જાકર આબાદ હોં.

● હમ પેહલે લિખ ચુકે હૈં કે કુરૈશને મદીનાકે બુતપરસ્તોંકો નબી ﷺ કે ખિલાફ લડાઈ લડનેકે બારેમેં ખત લિખ્ખા થા. મગર નબી ﷺ કી મુસ્તૈદીને ઉનકી ચાલ ન ચલને દી. ફિર બદ્રમેં હાર જાનેકે બાદ કુરૈશને હયૂદિયોંકો લિખ્ખા કે "તુમ જાયદાદ ઔર કિલ્લોંકે માલિક હો. તુમ મુહમ્મદ ﷺ સે લડો. વરના હમ તુમહારે સાથ ઐસા ઔર ઐસા કરેંગે. તુમહારી ઔરતોંકે ઝેવર તક ઉતાર લેંગે."

ઈસ ખતકે મિલને પર બનૂ નઝીરને અહદ તોડને ઔર રસૂલુલ્લાહ ﷺ કો ચોંકા દેનેકા ઈરાદા કર લિયા.

સન ૪ હિજરીકા ઝિક્ર હૈ કે નબી ﷺ એક કૌમી ચંદા હાસિલ કરનેકે

લિયે બનૂ નઝીરકે મોહલ્લેમેં તશરીફ લે ગયે. ઉનહોંને નબી ﷺ કો એક દીવારકે નીચે બિઠા દિયા ઔર તદબીર યે કી કે ઈબ્ને જહહાશ દીવારકે ઉપર જાકર ભારી પત્થર નબી ﷺ પર ગિરા દે. ઔર નબી ﷺ કી ઝિંદગીકા ખાત્મા કર દે.

પ્યારે નબી ﷺ કો ઈસ શરારતકા ઈલ્મ હો ગયા. ઔર વાપસ ચલે આએ.

આખિર મજબૂર હોકર નબી ﷺ ને ઉનકે કિલ્લેકો ઘેર લિયા. યે ઘેરા ૧૫ દિન તક ચલતા રહા. યહાં તકકે બનૂ નઝીર ઈસ શર્ત પર રાઝી હો ગયે કે વો અપના જિતના માલ ઊંટોં પર લાદકર લે જા સકેં લે જાએં. ઔર અપને ઘરોંકો છોડકર નિકલ જાએં. ઉનહોંને છસો (૬૦૦) ઊંટોં પર સામાન લાદા. અપને ઘરોંકો અપને હાથોંસે ગિરાયા. બાજે બજાતે હુએ નિકલે ઔર ખૈબર જા બસે.

● યહૂદિયોંમેં કઅબ બિન અશરફ મશહૂર શાયર થા. ઉસને બદ્રકી લડાઈકે બાદ ઐસે શેર લિખ્ખે કે જિનસે મુસલમાનોંકે ખિલાફ મક્કામેં આગ લગ ગઈ. ઉસ જમાનેમેં શાયરોંકા બડા અસર થા. ઉસને બદ્રકી લડાઈમેં કત્લ હોનેવાલે કુરૈશકે ઐસે દર્દ ભરે મરસિયે લિખ્ખે ઔર ઉનહેં જાકર મક્કામેં સુનાયા. જો સુનતા થા સર પીટતા થા ઔર રોતા થા. ફિર મદીનેમેં હુઝૂર ﷺ કી બુરાઈમેં શેર કહે. ઔર લોગોંકો તરહ તરહસે આપકે ખિલાફ ઉભારા. એક બાર તો એક દાવતકે બહાને બુલાકર હુઝૂર ﷺ કો કત્લ કર દેનેકી ભી સાઝિશ કી. ઈન હાલાતકો દેખતે હુએ આપને સહાબિયોંસે મશવરા કિયા કે ક્યા હોના ચાહિયે? ચુનાંચે આપકી મરઝીસે હઝરત મુહમ્મદ બિન મુસ્લિમાને કઅબ બિન અશરફકો રબીઉલ અવ્વલ સન ૩ હિજરીમેં કત્લ કર દિયા.

દુશ્મનોંકી ચાલેં

અંદરકે દુશ્મનોંસે નિમટનેકે બાદ હુઝૂર ﷺ કી મુશ્કિલ જરૂર

આસાન હો ગઈ થી. લેકિન યહૂદિયોંને બાહિર જાકર ઔર અરબકે મુશ્રિકોં, ખાસ તૌરસે કુરૈશસે સાંઠ ગાંઠ કરકે મુસલમાનોંકા ખાતમા કર ડાલનેકે તરીકે સોચને લગે. ઔર તમામ કબીલોંને મિલકર મદીના પર હમલા કરનેકી તૈયારિયાં શુરૂ કર દીં.

(૧) અબૂ સુફયાન ઉહદકે મૈદાનમેં કિયે ગયે એલાનકે મુતાબિક દો હજાર પૈદલ ઔર પચાસ સવારોંકે સાથ એક ફૌજ લેકર હમલેકે લિયે નિકલા, હુઝૂર ﷺ ખબર મિલતે હી ૧૫૦૦ પૈદલ ઔર દસ સવારોંકે સાથ બદ્ર પહોંચે. આઠ દિન વહાં કેમ્પ ડાલકર કુરૈશકી ફૌજકા ઈન્તિઝાર કિયા, મગર અબૂ સુફયાન મક્કાસે એક મંઝિલ દૂરી પર ઝહરાન યા અસ્ફાન નામી જગહ તક આકર વાપસ ચલા ગયા કે સૂખેકી વજહસે યે સાલ લડાઈકા નહીં, આખિર હુઝૂર ﷺ ભી અબૂ સુફયાનકી વાપસીકી ખબર પાકર મદીના તશરીફ લે આએ.

(૨) મોહર્રમ સન ૪ હિજરીમેં બની ગત્ફાનકે કબીલોં, બની મહારિબ ઔર બની સઅલબાકી જંગી તૈયારિયોંકી ખબર મિલી. હુઝૂર ﷺ ચારસોકા લશ્કર લેકર મુકાબલેકે લિયે નિકલે. સાથમેં વહાં એક ફૌજ મૌજૂદ થી લેકિન લડાઈ ન હો સકી.

ઉસી જગહકા વાકિઆ હૈ કે દઅસૂર નામી મુશ્રિક અપની કૌમકે સામને યે ઈરાદા કરકે નિકલા કે મૈં મુહમ્મદ ﷺ કો કત્લ કરકે રહૂંગા. વો આયા તો હુઝૂર ﷺ એક દરખ્તકે સાયેમેં અકેલે આરામ ફરમા રહે થે. આપકી તલવાર દરખ્ત પર લટક રહી થી. દઅસૂરને વોહી તલવાર તાનકર લલકારા કે બતાઓ અબ કૌન તુમહેં બચા સકતા હૈ? હુઝૂર ﷺ ને ઈત્મીનાનસે કહા કે "ખુદા બચાનેવાલા હૈ."

(૩) દવમતુલ જુન્દુલ તિજારતી કારવાનોંકા જંક્શન ભી થા. ઔર યહાં ઈસાઈયોં ઔર યહૂદિયોંકે મઝહબી કામ કરનેવાલે ભી થે. ફિર બનૂ નઝીરકે ખૈબર વગૈરહ જાનેકી વજહસે ઉનકી મદીનાકે ખિલાફ સાઝિશી ચાલેં

ચલનેકા ભી યે અડ્ડા બનને લગા થા. ખાસ તૌરસે યે વાકિઆ બડી સિયાસી એહમિયત રખતા હૈ કે મક્કાકે કુરૈશ ઔર ખૈબરકે યહૂદિયોંકી સાંઠ ગાંઠકે તહત ઈસાઈ સરદાર ઉકૈદરને મદીનાકે લિયે અનાજ લાનેવાલે કારવાનોંકો તંગ કરના શુરૂ કિયા, હુઝૂર ﷺ કો ખબર મિલી કે દવમતુલ જુન્દુલમેં દુશ્મન અપની તાકાત જમાકર મદીના પર હમલાવર હોના ચાહતા હૈ. રબીઉલ અવ્વલ સન હિજરી ૫ મેં આપને એક હજારકી જમાઅત લેકર ફૌરન કદમ આગે બળ્હાએ, દુશ્મનકો જબ ખબર મિલી તો દુશ્મન બિખર ગયે. હુઝૂર ﷺ ને આગે બળ્હનેકી જરૂરત ન સમજી.

(૪) અબ બનૂ મુસ્તલકકે બારેમેં ખબર આઈ કે વો હમલેકી તૈયારિયાં કર રહે હૈં. બુરૈદા અસ્લમીકો ભેજકર તેહકીકાત કરાઈ ગઈ. ખબર સહીહ નિકલી. હુઝૂર ﷺ ને ૩ શાબાન સન ૫ હિજરીમેં ફૌજી ઈકદામ કિયા. નિહાયત તેઝ રફતારીસેં મરીસીઅ (યાની ચા-ચશ્મા) જા પહુંચે. હારિસ બિન ઝિરાર, બની મુસ્તલકકા સરદાર લડને પર તૈયાર થા. હુઝૂર ﷺ કે યકાયક જા પહોંચનેસે ઉસકે ફૌજી બિખર ગયે. ઔર સિર્ફ ઉસી કબીલેકે લોગ રેહ ગયે. પેહલે હી હલ્લેમેં હારિસકે જથ્થેકો હાર હુઈ, લૂટકે માલમેં બહોત જાનવર હાથ આએ ઔર સારી તા'દાદ જંગી કૈદી બન ગયે. ગિરિફતાર હોનેવાલોંમેં (હઝરત) જુવેરિયા ભી થી. ઉનહોંને ઈસ્લામ કુબૂલ કર લિયા. હુઝૂર ﷺ ને ઉનકી રજામંદીસે ઉનહેં અપને નિકાહમેં લે લિયા, ઈસકા નતીજા યે હુવા કે મુસલમાનોંને તમામ કૈદિયોંકો યે કેહકર આઝાદ કર દિયા કે અલ્લાહકે રસૂલ ﷺ કે કરાબતદારોંકો અબ કૈદમેં નહીં રખ સકતે.

અહઝાબકી લડાઈ

ઉહદકી લડાઈમેં અગરચે કુરૈશકો ઈત્તિફાકસે એક મૌકા મિલ ગયા થા કે વો મુસલમાનોંકો અપના જોર દિખા દેતે ઔર કેહનેકો ઉનહોંને

મુસલમાનોંસે બદ્રકી હારકા બદલા લે લિયા થા. લેકિન વો ખૂબ સમઝતે થે કે વો ઉહદસે જીત કર નહીં લૌટે હૈં, ઔર યે ભી ઉનહેં અંદાઝા હો ગયા થા કે અબ વો અપની મૌજૂદા તાકતકે સાથ મુસલમાનોંકો હરાનેકે કાબિલ નહીં હૈ. વો એક સાલમેં ઔર ઝિયાદા તૈયારીકે સાથ લડનેકા પક્કા વા'દા કરકે ઉહદસે લૌટે થે. ઔર ઈસકા એલાન ભી અબૂ સુફયાનને કિયા થા. મગર મક્કાસે ફૌજ લેકર નિકલનેકે બાદ હાલાતકો અપને મુનાસિબ ન દેખકર વાપસ લૌટ ગયા.

વક્ત ગુઝરનેકે સાથ સાથ અબ કુરૈશકે લિયે મુમકિન ભી ન થા કે અકેલે મદીનાકો હરાનેકે લિયે નિકલેં, લેકિન મુસલમાનોંકે દૂસરે દુશ્મનોં યહૂદિયોં વગૈરહને કુરૈશકો મિલાકર મદીનાકો હરાનેકી સ્કીમ બના લી.

ઈસી તરહ ઝિલકાદ સન ૫ હિજરીમેં દસ હજારકી ભારી ફૌજ જિસમેં કુરૈશ, બુત પરસ્ત, યહૂદી વગૈરહ સભી થે, મદીનાકી તરફ બઢે.

હુઝૂર ﷺ કો ઈસકી ખબર દવમતુલ જુન્દુલકે સફર હીમેં મિલ ગઈ થી. ઔર આપ ઉસીકે ડરસે જલ્દી વાપસ ભી આ ગયે થે. મશ્વરા હુવા, મદીના હીમેં રેહકર મુકાબલા કરનેકી તજવીઝ હુઈ ઔર શહેરકી હિફાઝતકે લિયે હઝરત સલમાન ફારસી (રદિ.) કા યે મશ્વરા કુબૂલ કિયા ગયા કે ઈરાનકે તરીકે પર ખંદક ખોદી જાએ.

ખંદકકી ખોદાઈકે લિયે વોહી તીન હજાર મુસલમાન મજદૂર બને જિનહેં ફૌજિયોંકી ઝિમ્મેદારી ભી અદા કરની થી. દસ દસ આદમિયોંકી ટોલિયાં બનાઈ ગઈ. ઔર હર ટોલીકો ૨૦ ગજકા ટુકડા સોંપા ગયા. અંદાજેકે મુતાબિક ખંદકકી ચોડાઈ દસ ગજ રખ્ખી ગઈ. ઈસી તરહ ઉસકી ગેહરાઈ ભી ૫ (પાંચ) ગજસે કમ ન થી. કુલ મિલાકર ઉસકી લંબાઈ સાડે તીન મીલ થી.

યે વાકિઆ દુનિયાકા અનોખા વાકિઆ હૈ કે તીન હફતેમેં ઈતના બડા કામ મુસલમાનોંને પૂરા કર લિયા. લગભગ (૩) તીન લાખ (૮) હજાર ઘન ગજ મિટ્ટીકો ખોદના ઔર ઉસે સાફ કરના કોઈ ખેલ ન થા. હર આદમી પર

એકસો સે ઝિયાદા ઘન ગજ મિટ્ટી આતી હૈ. ફિર સામાનકા હાલ યે થા કે ખોદાઈકે કુછ હથિયાર બનૂ કુરૈઝાસે સમઝોતેકે તહત ઉધાર લિયે ગયે થે. ઔર ટોકરિયાં ન હોનેકી વજહસે હઝરત અબૂબક્ર ઔર ઉમર (રદિ.) જૈસે બુઝુર્ગ લોગ ચાદરોં ઔર દામનોંસે મિટ્ટી ભર ભરકર ઉઠાતે થે.

ખંદક ખોદને, પત્થર તોડને, મિટ્ટી હટાનેમેં હુઝૂર ﷺ ભી મદદ દેતે થે. એક બાર તો એક ચટાન એક જગહ આ ગઈ, વો કિસી તરહ ટૂટતી ન થી. હુઝૂર ﷺ તશરીફ લાએ ઔર એક ઐસી કુદાલ મારી કે સારી ચટાન ચૂરા ચૂરા હો ગઈ.

ઈધર ખંદક પૂરી હો ગઈ, ઉધર દુશ્મનકા લશ્કર આ પહોંચા. યે દુશ્મન અગરચે બહોત ઝિયાદા તા'દાદ (સંખ્યા) મેં થે લેકિન ખંદક દેખકર હૈરાન રેહ ગયે. ઉનકે નાપાક ઈરાદોં પર પાની ફિરતા નજર આયા, ઈસ લિયે કે ઉનકે ઘોડે ઔર ઊંટ ખંદકકે બાહિરી કિનારે તક હી પહોંચ સકતે થે, એક્કા, દુક્કા ઘોડે સવારોંને જોશમેં આકર ખંદક પાર કરનેકી કોશિશ કી મગર વો ઉસકે અંદર ગિરકર ખત્મ હો ગયે. કમઝોર હિસ્સોંસે વો ધાવા બોલનેકી કોશિશ કરતે મગર મુસલમાન ફૌજી ચોકિયાં ગફલતસે કામ લિયે બગૈર સામને મૌજૂદ હોતી ઔર તીરંદાઝ દુશ્મનકા મુંહ ફેર દેતે.

મુસલમાન થે તો તીન હજાર, લેકિન હુઝૂર ﷺ ને ઉનકો ઈસ તરહ તરતીબ દી થી કે સામને ખંદક થી ઔર પીછે સલઅ પહાડ! ચોકિયાં પર નિગરાની ઈત્ની સખ્ત થી કે દુશ્મન કી એક કોશિશ ભી કામિયાબ નહીં હો પા રહી થી. ઈસ લડાઈમેં તલવારેં ઔર નેઝે બિલકુલ બેકાર થે. બસ દોનોં તરફસે કુછ ન કુછ તીરંદાઝી હો જાતી. કઈ દિનોંકે ઘેરેસે તંગ આકર એક દિન દુશ્મનને બડા જોર દિખાયા, કભી યહાંસે હમલા કિયા, કભી વહાંસે, મગર કોઈ નતીજા ન નિકલતા.

ઘેરેકા બહોત દિનોં તક રેહના મુસલમાનોંકે લિયે પરેશાનીકી વજહ થી મગર દુશ્મન ભી અપની જગહ પરેશાન થે, સલાહ મશ્વરેકે બાદ એક ભરપૂર

હમલા કરનેકે લિયે યે તય પાયા કે બનૂ કુરૈઝાકો હુઝૂર ﷺ કે ખિલાફ અહદ તોડને પર ઉભારા જાએ ઔર વો અંદરસે હમલા કર દેં.

અબૂ સુફયાનકે કેહને પર હય બિન અખતબ ને યે કામ અપને ઝિમ્મે લિયા, વો બની કુરૈઝાકે સરદાર કઅબ બિન ઉસૈદકે પાસ પહોંચા, મકસદ બયાન કિયા. ઉસને પેહલે તો ઈન્કાર કિયા કે મૈંને હંમેશા મુહમ્મદ ﷺ કો સચ્ચા પાયા હૈ ઉનસે કિયા ગયા અહદ તોડના બડી બે મુરૂવ્વતી હૈ. મગર હયને પૂરે જોરસે બાત દોહરાઈ ઔર ઉસ પર ઐસા જાદૂ ચલાયા કે ઉસસે અપની બાત મનવા લી.

યે ખબર મુસલમાનોં તક પહોંચી. હુઝૂર ﷺ ને તેહકીક કરાઈ, બાત સહીહ નિકલી, તો હુઝૂર ﷺ કી ઝબાનસે બસ ઈતના નિકલા, "અલ્લાહુ અકબર, હસ્બુનલ્લાહુ વ નિઅ્મલ વકીલ."

મોરચેકા ફેલાવ, ઘેરેકા બહોત દિન તક બાકી રેહના, તા'દાદકી કમી, બે-સરોસામાનીકી ઈન્તિહા, ભૂખકી હાલત, ઉસ પર રાતકા જાગના ઔર મુનાફિકોંકા બહાને બનાકર અલગ હો જાના, યે સબ મામૂલી ઈમ્તિહાન ન થા. ઈસ પર જબ શહેરકે અંદર ભી બારૂદી સુરંગે બિછ ગઈ ઔર બનૂ કુરૈઝાકી તરફસે ખતરા સર પર આ ગયા. તો આજ હમ અંદાઝા નહીં કર સકતે કે તીન હજાર મુસલમાનોંકે જઝબાત કિસ રંગકે હોંગે.

દૂસરી તરફ ઘેરા જિતના લંબા હોતા ગયા હમલા કરનેવાલોંકી હિંમતેં પસ્ત હોતી ગઈ. દસ હજાર આદમિયોંકે ખાને પીનેકા ઈન્તિઝામ કરના કોઈ આસાન કામ ન થા. ફિર ઈન્તિહાઈ સરદી, ઈસી બીચ એક બાર ઐસી સખ્ત તૂફાની હવા ચલી કે કાફિરોંકે ડેરે ઉખડ ગયે. સારી ફૌજ તિત્તર બિત્તર હો ગઈ. હવા ક્યા થી, ખુદાકા અઝાબ થા. ઔર વાકઈ યે તૂફાન અલ્લાહને મુસલમાનોંકે લિયે રહમ ઔર કાફિરોંકે લિયે અઝાબ બનાકર હી ભેજા થા.

બનૂ કુરૈઝાકા અંજામ

અહઝાબકી લડાઈસે ઈત્મીનાન હો જાનેકે બાદ નબી ﷺ ને બનૂ કુરૈઝાકો બુલા ભેજા કે વો સામને આકર અપની ઉસ પોલિસીકો સાફ કરેં જો ઉનહોંને અહઝાબકી લડાઈકે મૌકે પર મુસલમાનોંકી જડ કાટનેકે લિયે બગાવત કી રાહ અપનાઈ થી, બનૂ કુરૈઝાને તો અપને અમલસે યે સાબિત હી કર દિયા થા કે વો મુસલમાનોંકે હકમેં ઉસ ખુલે હુએ દુશ્મનસે કહીં ઝિયાદા ખતરનાક હૈં જો ખુલકર મુખાલિફત કરતા હૈ.

હુઝૂર ﷺ કા બદલા હુવા રૂખ દેખકર વો સબકે સબ કિલાબંદ હો ગયે ઔર લડાઈકી પૂરી તૈયારી કર લી.

ઉસ વક્ત મુસલમાનોંકો યે માલૂમ હુવા કે બનૂ નઝીરકા સરદાર હય બિન અખતબ જો બનૂ કુરૈઝાકો મુસલમાનોંકે ખિલાફ ઉભારને પર આયા થા. અબ તક ઉનકે કિલેકે અંદર બંદ હૈ.

બનૂ કુરૈઝાકી યે ગદ્દારી ઉનકી કોઈ પેહલી હરકત ન થી, બલ્કે બદ્રકી લડાઈમેં ઉનહોંને કુરૈશકી (જો મુસલમાનોં પર હમલાવર હુએ થે) હથિયારોંસે મદદ કી થી. મગર ઉસ વક્ત રહમ દિલ નબી ﷺ ને ઉનકા યે કુસૂર માફ કર દિયા થા.

અબ ઉનકે કિલાબંદ હો જાનેસે મુસલમાનોંકો મજબૂર હોકર લડના પડા, ઝિલહજકે મહીનેમેં કિલે'કો ઘેર લિયા ગયા, જો ૨૫ દિન તક ચલા. ઘેરેકી સખ્તીસે બનૂ કુરૈઝા તંગ આ ગયે. ઉનહોંને કબીલેકે મુસલમાનોંકો જિનસે ઉનકે તઅલ્લુકાત થે, બીચમેં ડાલા ઔર નબી ﷺ સે મનવા લિયા કે બનૂ કુરૈઝાકે મામલેમેં સઅદ બિન મઆઝકો (જો ઔસ કબીલાકે સરદાર થે) હકમ (ફૈસલા કરનેવાલા) માન લિયા જાએ. જો ફૈસલા સઅદ કર દેં, ખુદાકે નબી ﷺ ઉસીકો મંજૂર કર લેં.

બનૂ કુરૈઝા કિલાસે નિકલ આએ ઔર મુકદમા સઅદ બિન મઆઝકે સુપુર્દ કિયા ગયા. ખુદા જાને બનૂ કુરૈઝાકે યહૂદિયોં ઔર ઔસકે મુસલમાનોંને સઅદ બિન મઆઝકો હકમ બનાતે હુએ ક્યા ક્યા ઉમ્મીદેં ઉનસે લગાઈ હોંગી, મગર જરૂરી તેહકીક ઔર જાનકારી હાસિલ કરનેકે બાદ ઉનહોંને યે ફૈસલા દિયા કે :

(૧) બનૂ કુરૈઝાકે લડનેવાલે મર્દ કત્લ કિયે જાએં.

(૨) ઔરતેં ઔર બચ્ચે ગુલામ બનાએ જાએં.

(૩) માલ બાંટ લિયા જાએ.

ઈસ ફૈસલેકે બારેમેં યે બાત ભી દિમાગમેં રેહની ચાહિયે કે હયૂદિયોંકે અપને ચુને હુએ હકમને લગભગ વોહી સજા દી થી જો યહૂદી અપને દુશ્મનોંકો દિયા કરતે થે. ઔર જો ઉનકી શરીઅતમેં હૈં. બલ્કે ઉનકી શરીઅતમેં ઝિયાદા સખ્ત સઝા દી હુઈ હૈ.

હુદૈબિયહકા સમજોતા

કા'બા ઈસ્લામકા અસલ મરકઝ થા. ઉસે હઝરત ઈબ્રાહીમ (અલૈ.) ઔર ઉનકે બેટે હઝરત ઈસ્માઈલ (અલૈ.) ને ખુદાકે હુકમસે તામીર કિયા થા. મુસલમાનોંકો ઈસ્લામકે ઈસ મરકઝસે નિકલે હુએ અબ છે (૬) સાલ હો ચુકે થે. ફિર ઈસ્લામકે અહમ અરકાનમેં હજ ભી અહમ રૂકન થા. ઈસ લિયે અબ મુસલમાનોંકી પૂરી ખ્વાહિશ થી કે ખાનએ કા'બાકા હજ કરેં.

યૂં તો અરબવાલે સાલ ભર લડતે રેહતે થે. ફિર ભી હજકે મૌકે પર ચાર મહિનોંમેં વો ઈસ લિયે લડાઈ બંદ કર દેતે થે કે લોગોંકો કા'બે તક જાને ઔર વાપસ આનેકે લિયે અમન હો જાએ. ઔર ઈસ તરહ વો ઈત્મીનાનસે કા'બેકી ઝિયારત કર સકેં.

સન હિજરી (૬) મેં નબી ﷺ ને એક ખ્વાબ મુસલમાનોંકો સુનાયા.

ફરમાયા મૈંને દેખા, ગોયા મૈં ઔર મુસલમાન મક્કા પહોંચ ગયે હૈં ઔર બૈતુલ્લાહકા તવાફ કર રહે હૈં.

ઈસ ખ્વાબકે સુનનેસે મુહાજિર મુસલમાનોંકો ખાસ તૌરસે, તમામ મુસલમાનોંકો આમ તૌરસે બૈતુલ્લાહકે શૌકને બેચૈન કર દિયા. ઔર ઉનહોંને ઉસી સાલ નબી ﷺ કો મક્કાકે સફરકે લિયે તૈયાર કર લિયા. મદીનાસે મુસલમાનોંને લડાઈકા સામાન સાથ નહીં લિયા, બલ્કે કુરબાનીકે ઊંટ સાથ લિયે ઔર સફર ભી ઝિલકાદ મહીનેમેં કિયા. જિસમેં અરબ પુરાને રિવાજકે મુતાબિક લડાઈ હરગિઝ ન કિયા કરતે થે. ઔર જિસમેં હર એક દુશ્મનકો ભી મક્કામેં આનેકી ઈજાઝત હુવા કરતી થી. ૧૪૦૦ મુસલમાન સાથ ચલનેકો તૈયાર હો ગયે. ઝુલહુલયફા પહોંચકર કુરબાનીકી ઈબ્તિદાઈ રસમેં અદા કી ગઈ. ઈસ તરહ ઈસ બાતકા એલાન હો ગયા કે મુસલમાનોંકા ઈરાદા સિર્ફ ખાનએ કા'બાકી ઝિયારતકા હૈ, લડાઈકા કોઈ ઈરાદા નહીં. ફિર ભી નબી ﷺ ને એક સાહબકો મક્કા ભેજા કે કુરૈશકે ઈરાદોંકી ખબર લાએં. વો ખબર લાએ કે કુરૈશને તમામ કબીલોંકો જમા કરકે કેહ દિયા હૈ કે મુહમ્મદ ﷺ મક્કામેં નહીં આ સકતે. ઔર યે કે વો સબ મુકાબલેકે લિયે તૈયાર હૈં. ઉન લોગોંને મક્કાસે બાહિર એક જગહ પર અપની ફૌજેં જમા કરના શુરૂ કર દીં. ઔર મુકાબલેકે લિયે બિલકુલ તૈયાર હો ગયે.

હુઝૂર ﷺ ઈસ ખબરકે બાવુજૂદ આગે બઢતે રહે. ઔર હુદયબિયહ નામી જગહ પર પહોંચકર કિયામ કિયા. મક્કાસે એક મંઝિલકી દૂરી પર હુદૈબિયહ નામકા એક કુંવા હૈ, ઔર યેહી નામ ઈસ ગાંવકા ભી પડ ગયા હૈ. વહાં કબીલા ખુઝાઆકે સરદાર નબી ﷺ કી ખિદમતમેં હાઝિર હુએ. ઔર બતાયા કે કુરૈશને લડાઈકી તૈયારી કર લી હૈ. ઔર વો આપકો મક્કામેં જાને ન દેંગે.

આપને ફરમાયા કે ઉનસે જાકર કેહ દો કે હમ તો સિર્ફ ઉમરહકે

ખયાલસે આએ હૈં, લડાઈ કરના મકસદ નહીં હૈ. હમેં ખાનએ કાબાકે તવાફ ઔર ઝિયારતકા મૌકા દેના ચાહિયે.

જબ યે પૈગામ કુરૈશકે પાસ પહોંચા તો કુછ લોગોંને તો કહા કે હમેં મુહમ્મદ ﷺ કા પૈગામ સુનનેકી જરૂરત નહીં હૈ. લેકિન સંજીદા લોગોંમેંસે એક શખ્સ ઉરવહને કહા કે નહીં તુમ મેરે ઉપર ભરોસા કરો ઔર મૈં જાકર મુહમ્મદ ﷺ સે બાત કરતા હૂં.

ચુનાંચે ઉરવહ હુઝૂર ﷺ કી ખિદમતમેં હાઝિર હુવા. લેકિન કોઈ મામલા તય ન હો સકા.

ઈસ બીચ કુરૈશને એક દસ્તા મુસલમાનોં પર હમલા કરનેકે લિયે ભી ભેજ દિયા. યે લોગ ગિરિફતાર કર લિયે ગયે.

અબ યે તય પાયા કે સમજોતેકે લિયે હઝરત ઉસમાન (રદિ.) કો મક્કા ભેજા જાએ. હઝરત ઉસમાન મક્કા તશરીફ લે ગયે, લેકિન કુરૈશ કિસી તરહ રાઝી ન હુએ કે મુસલમાનોંકો કા'બેકી ઝિયારતકા મૌકા દિયા જાએ, બલ્કે ઉનહોંને હઝરત ઉસમાન (રદિ.) કો ભી રોક લિયા.

યહાં મુસલમાનોંમેં કિસી તરહ યે ખબર ઉડ ગઈ કે હઝરત ઉસમાન (રદિ.) શહીદ કર દિયે ગયે. ઈસ ખબરને મુસલમાનોંકો બેચૈન કર દિયા. હુઝૂર ﷺ ને ઈસ ખબરકો સુનકર ફરમાયા કે અબ તો ઉસમાન (રદિ.) કે ખૂનકા બદલા લેના જરૂરી હૈ, યે કેહકર આપ એક બબૂલકે દરખ્તકે નીચે બૈઠ ગયે. ઔર યહાં આપને સહાબા (રદિ.) સે બૈઅત લી, કુરઆનમેં ભી ઈસકા ઝિક્ર હૈ.

બૈઅત ઈસ બાત પર થી કે અગર લડના ભી પડા તો હમ મર જાએંગે. લેકિન લડાઈમેં મુંહ ન મોડેંગે. ઔર કુરૈશસે હઝરત ઉસમાન (રદિ.) કા બદલા લેંગે.

ઈસ બૈઅતમેં મુહમ્મદ ﷺ ને અપને બાએં હાથકો ઉસમાન (રદિ.) કા દાયાં હાથ કરાર દિયા. ઔર ઉનકી તરફસે અપને દાએં હાથ પર બૈઅત કી. ઈસ બૈઅતકા હાલ સુનકર કુરૈશ ડર ગયે. ઔર ઉનકે સરદાર હુદૈબિયહમેં

હાઝિર હુએ.

ઉરવહ બિન મસઊદ જો કુરૈશકી તરફસે આયા થા ઉસને કુરૈશસે વાપસ જાકર કહા.

અય કૌમ! મુઝે નજ્જાશી (હબ્શાકા બાદશાહ), કૈસર (રૂમકા બાદશાહ), કિસરા (ઈરાનકા બાદશાહ) કે દરબારમેં જાનેકા મૌકા મિલા હૈ. મગર કોઈ ભી બાદશાહ ઐસા નજર નહીં આયા, જિસકી અઝમત ઉસકે દરબાર વાલોંકે દિલમેં ઐસી હો જૈસે મુહમ્મદ કે સાથિયોંકે દિલમેં મુહમ્મદ ﷺ કી હૈ. મુહમ્મદ ﷺ થૂકતે હૈં તો ઉનકા લુઆબ (થૂક) જમીન પર ગિરને નહીં પાતા, કિસી ન કિસીકે હાથ પર ગિરતા હૈ ઔર વો શખ્સ થૂકકો અપને ચેહરે પર મલ લેતા હૈ.

જબ મુહમ્મદ ﷺ કોઈ હુકમ દેતે હૈં તો પૂરા કરનેકે લિયે સબ દૌડ પડતે હૈં. જબ વુઝૂ કરતે હૈં તો ઈસ્તિમાલ કિયે હુએ પાનીકે લિયે ઐસે ગિરે પડતે હૈં ગોયા લડાઈ હો પડેગી. જબ વો બાત કરતે હૈં તો સબકે સબ ચુપ હો જાતે હૈં. ઉનકે દિલમેં મુહમ્મદ ﷺ કા ઈતના અદબ હૈ કે વો ઉનકે સામને નજર ઉઠાકર નહીં દેખતે. મેરી રાય હૈ કે ઉનસે સુલહ કર લો, જિસ તરહ ભી બને.

સોચ સમઝકર કુરૈશ સમજોતા કરને પર તૈયાર હો ગયે.

કુરૈશને સુહેલ બિન અમ્રકો અપના સફીર બનાકર ભેજા, તાકે વો સમજોતેકે બારેમેં બાતચીત કરેં. ઉનસે દેર તક સુલહકે બારેમેં બાતચીત હોતી રહી. ઔર આખિરકાર સુલહકી શર્તે તય હો ગઈ. જિન શર્તો પર સમજોતા હુવા થા વો યે થીં.

(૧) મુસલમાન ઈસ સાલ વાપસ ચલે જાએં.

(૨) અગલે સાલ આએં ઔર સિર્ફ તીન દિન ઠહેરકર વાપસ ચલે જાએં.

(૩) હથિયાર લગાકર ન આએં, સિર્ફ તલવાર સાથ રખ સકતે હૈં, મગર વો ભી મયાનમેં રહેગી. બાહિર ન નિકાલી જાએગી.

(૪) મક્કામેં જો મુસલમાન બાકી રેહ ગયે હૈં ઉનમેંસે કિસીકો અપને સાથ ન લે જાએં. ઔર અગર કોઈ મુસલમાન મક્કામેં વાપસ આના ચાહે તો ઉસે ભી ન રોકે.

(૫) કાફિરોંકા મુસલમાન હોકર અગર કોઈ શખ્સ મદીના ચલા જાએ તો ઉસે વાપસ કર દિયા જાએ, લેકિન અગર કોઈ મુસલમાન મક્કામેં આ જાએ તો વો વાપસ નહીં કિયા જાએગા.

(૬) અરબ કબીલોંકો ઈખ્તિયાર હોગા કે વો મુસલમાનોં યા કાફિરોંમેંસે જિસકે સાથ ચાહેં સમજોતા કર લેં.

(૭) યે સમજોતા દસ સાલ તક રહેગા.

શર્ત નંબર ૫ સુનકર તમામ મુસલમાન હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) કે અલાવા સબ ઘભરા ઉઠે. હઝરત ઉમર ઈસ બારેમેં ઝિયાદા જોશમેં થે. લેકિન નબી ﷺ ને હંસકર ઈસ શર્તકો ભી મંજૂર ફરમા લિયા.

સમજોતા હઝરત અલી (રદિ.) ને લિખ્ખા થા. ઉનહોંને શુરૂમેં લિખ્ખા થા. "બિસ્મિલ્લા હિર્રહમા નિર્રહીમ."

સુહેલ જો કુરૈશકી તરફસે સમજોતા કર રહા થા, બોલા, ખુદાકી કસમ! હમ નહીં જાનતે કે રહમાન કિસે કેહતે હૈં "બિસ્મિકલ્લાહુમ્મ" લિખ્ખો, નબી ﷺ ને વોહી લિખ દેનેકા હુકમ દિયા.

હઝરત અલી (રદિ.) ને ફિર લિખ્ખા, યે સમજોતા મુહમ્મદ રસૂલુલ્લાહ ઔર કુરૈશકે દરમિયાન હૈ.

સુહેલને ઈસ પર ભી એ'તિરાઝ ઉઠાયા, ઔર નબી ﷺ ને ઉસકી દરખ્વાસ્ત પર મુહમ્મદ બિન અબ્દુલ્લાહ લિખનેકા હુકમ દિયા.

હઝરત અબૂ જુન્દુલકા મામલા

સમજોતેકી શર્ત નં. ૫ કે બારેમેં કુરૈશકા ખયાલ થા કે ઈસ શર્તસે ડરકર કોઈ શખ્સ આગે મુસલમાન ન હોગા, લેકિન યે શર્ત અભી તય હી હુઈ

થી. ઔર સમજોતા નામા લિખ્ખા હી જા રહા થા. દોનોં તરફસે દસ્તખતેં ભી ન હુઈ થી કે સુહેલ બિન અમ્ર (જો મક્કાકી તરફસે સમજોતા નામે પર દસ્તખત કરનેકા ઈખ્તિયાર રખતા થા) કે સામને અબૂજુન્દુલ મક્કાસે ભાગકર વહાં પહોંચ ગયે, વો મક્કામેં મુસલમાન હો ગયે થે. કુરૈશને ઉનહેં કૈદ કર રખ્ખા થા.

સુહેલને કહા, ઈસે હમારે હવાલે કીજિયે.

નબી ﷺ ને ફરમાયા કે સમજોતા નામેકે પૂરા હોને પર ઉસકે ખિલાફ ન હોગા. યાની જબ તક સમજોતા નામા પૂરા ન હો જાએ ઉસકી શર્તો પર અમલ નહીં હો સકતા.

સુહેલને બિગડકર કહા, કે તબ હમ સમજોતા હી નહીં કરતે.

નબી ﷺ ને હુકમ દિયા ઔર અબૂ જુન્દુલ કુરૈશકે સુપુર્દ કિયે ગયે.

કુરૈશને મુસલમાનોંકે કેમ્પમેં ઉનકી મુશ્કેં (દોનોં બાઝૂ) બાંધી, પાંવમેં ઝંઝીર ડાલા ઔર ખીંચકર લે ગયે. નબી ﷺ ને જાતે વક્ત ઈતના ફરમા દિયા થા કે અબૂ જુન્દુલ! ખુદા તેરી મદદ કરેગા, ઘભરાના નહીં.

અબૂ જુન્દુલકી ઝિલ્લત ઔર કુરૈશકા ઝુલ્મ દેખકર મુસલમાનોંકે અંદર જોશ ઔર ગુસ્સા તો પૈદા હુવા. યહાં તકકે હઝરત ઉમરને નબી ﷺ સે કેહ દિયા કે જબ આપ અલ્લાહકે સચ્ચે નબી હૈં તો ફિર હમ યે ઝિલ્લત ક્યૂં બરદાશ્ત કરેં. લેકિન નબી ﷺ ને ફરમાયાકે મૈં ખુદાકા પૈગંબર હૂં, ઔર ઉસકે હુકમકી ના ફરમાની નહીં કર સકતા. ખુદા મેરી મદદ કરેગા.

ગર્ઝ યે કે સમજોતા મુકમ્મલ હુવા. અબૂ જુન્દુલકો સમજોતેકી શર્તકે મુતાબિક વાપસ હોના પડા. ઔર ઈસ્લામકે ફિદાકારોંને રસૂલકી ઈતાઅતકા ઈમ્તિહાન પાસ કર લિયા.

ખુલી જીત

ઈસ સમજોતેકો કુરઆન મજીદને ખુલી જીત કહા, ઔર આપને ઈસ

સમજોતેસે બહોત બડે બડે મકસદ હાસિલ કિયે.

(૧) એક યે કે મુસલમાનોં ઔર મક્કા ઔર મુશરિકોંકે દરમિયાન હર તરહકે મેલજોલકે રાસ્તે ખુલ ગયે. લોગ આને જાને લગે. બરસોંકે બિછડે હુએ રિશ્તે નાતેદાર એક હોકર બૈઠે. મક્કામેં જો ગલત બાતેં નબી ﷺ ઔર મુસલમાનોંકે બારેમેં થીં વો મુશરિકોંકી તરફસે સામને આઈ. ઔર મુસલમાનોંને ઉનકો સાફ કિયા. લોગોંકે સવાલોંકા જવાબ દિયા. ઉનહેં અપની બાતેં ખોલકર બતાઈ. યહાં તકકે હક કી ઔર ઈસ્લામકી દઅવતકા ઘર ઘર ચર્ચા હોને લગા. અમનકી હાલતમેં ઈસ્લામ ઈસ તેઝીસે ફૈલા કે હુદૈબિયહકે સમજોતેકે બાદ કે દો સાલમેં ઈતની તા'દાદ ખૂશી ખૂશી હકકે મોરચે પર આ ખડી હુઈ, જિતની ઈસસે પેહલેકે અઢારહ ઉન્નીસ બરસોંમેં મિલાકર હાસિલ હુઈ થી. યહાં તકકે ખાલિદ ઔર અમ્ર બિન આસ જૈસે કામકે નૌજવાન ભી ઈસી સમજોતેકે બાદ હી ઈસ્લામમેં દાખિલ હુએ.

(૨) દૂસરા ફાઈદા યે કે લડાઈયોંસે નજાત પાકર મુસલમાનોંકી ઝેહની ઔર અખ્લાકી ઈસ્લાહકે ઈન્તિઝામકા કામ અંજામ દેનેકે લિયે એક સુનેહરા મૌકા મિલ ગયા.

(૩) તીસરી દીનકી દઅવત બાહિર મુલ્કોંમેં ભી ફૈલાનેકા મૌકા ઈસી સમજોતેકે બાદ હી હાસિલ હુવા.

(૪) ચૌથા ફાઈદા યે પહોંચા કે મુસલમાન ખૈબરકે યહૂદિયોંકી દુશ્મની ભરી કારવાઈકા મુંહ બંદ કરનેકે લિયે કુરૈશકી તરફસે બિલકુલ બેફિકર હો ગયે. ચુનાંચે હુદૈબિયહકે સમજોતેકે બાદ ફૌરન હી ઈસ્લામી હુકૂમતકી તવજ્જોહ ઈસ તરફ ગઈ.

(૫) અરબકે કબીલોંકો આઝાદી મિલ ગઈ કે ઉનમેંસે જો ભી ચાહે મદીનાકી હુકૂમતકા સાથ દે. યે ઐસા દરવાજા ખુલા કે જિસમેંસે ગુઝરકર નયે નયે લોગ મુસલમાનોંકો યે મદદ પહોંચા સકતે થે. ઔર કુરૈશ કોઈ રોક-ટોક નહીં કર સકતે થે. ચુનાંચે બનૂ ખુઝાઆને તો ઠીક ઉનહી દિનોં ઈસ્લામી હુકૂમતસે

તઅલ્લુક જોડ લિયા.

(૬) એક હી સાલ બાદ બડે ઠાઠસે મુસલમાન હરમે કા'બાકી ઝિયારતકે લિયે મક્કામેં દાખિલ હુએ. ઔર ઉસ વક્ત કુરઆનકી પેશીનગોઈકે મુતાબિક લાતખાફૂન કા માહોલ બના હુવા થા.

(૭) ફિર યે કે સમજોતા નં. ૫ ખૂદ કુરૈશકે ગલેકા કાંટા બન ગયા. અબૂ જુન્દુલ ઔર અબૂ બસીર વગૈરહને અપની તાકાત બનાકર દુશ્મનોંકો પરેશાન કરના શુરૂ કર દિયા.

યેહી સબ વજહેં થીં જિસસે સમજોતેકો "ખુલી જીત" કહા જાતા હૈ.

ખૈબરકી લડાઈ

ખૈબર મદીનાસે શામકી તરફ તીન મંઝિલ પર એક જગહકા નામ હૈ. યે યહૂદિયોંકી ખાલિસ આબાદી થી. આબાદીકે ચારોં તરફ મજબૂત કિલે બનાએ હુએ થે.

નબી ﷺ કો હુદયબિયહસે પહોંચે હુએ અભી થોડે હી દિન (એક મહીનેસે કમ) હુએ થે કે સુનનેમેં આયા કે ખૈબરકે યહૂદી ફિર મદીના પર હમલા કરનેવાલે હૈં. ઔર અહઝાબકી લડાઈકી નાકામીકા બદલા લેનેવાલે હૈં.

ઉનહોંને કબીલા બનૂ ગત્ફાનકે ચાર હજાર લડાકા બહાદુરોંકો ભી અપને સાથ મિલા લિયા થા. ઔર સમજોતા યે થા કે અગર મદીના જીત લિયા ગયા તો ખૈબરકી પૈદાવારકા આધા હિસ્સા બનૂ ગત્ફાનકો દેતે રહેંગે.

નબી ﷺ ને ઈસ લડાઈમેં સિર્ફ ઉનહી સાથિયોંકો ચલનેકી ઈજાઝત દી થી જો બૈઅતુ રિંઝવાનમેં શરીક હુએ થે. સબ ૧૪૦૦ થે. જિનમેં ૨૦૦ ઘોડે સવાર થે.

સામનેકી ફૌજકે સરદાર ઉક્કાશા બિન મિસન અસદી (રદિ.) ઔર દાએં બાઝૂકે સરદાર હઝરત ઉમર (રદિ.) ઔર બાએં બાઝૂકે સરદાર કોઈ

ઔર સહાબી થે.

બીસ ૨૦ સહાબી ઔરતેં ભી ફૌજમેં આઈ થીં. જો બીમારોં ઔર ઝખ્મિયોંકી ખબરગીરીકે લિયે સાથ હોતી થી.

ઈસ્લામી ફૌજ ખૈબરકે પાસ રાતકે વક્ત પહોંચ ગઈ થી. લેકિન નબી ﷺ કી આદત યે થી કે રાતકો લડાઈ શુરૂ ન કરતે થે. ઈસ લિયે ઈસ્લામી ફૌજને મૈદાનમેં ડેરે ડાલ દિયે. લડાઈકે લિયે ઈસ જગહકો હુબાબ બિન મુન્ઝિર (રદિ.) ને પસંદ કિયા થા. યે મૈદાન ખૈબર ઔર બનૂ ગત્ફાનકે બીચ પડતા થા.

ઈસ તદબીરકા ફાઈદા યે હુવા કે જબ બનૂ ગત્ફાન ખૈબરકે યહૂદિયોંકી મદદકો નિકલે. તો ઉનહોંને ઈસ્લામી ફૌજકો આગે બઢનેમેં બડી રૂકાવટ પાયા. ઔર ઈસ લિયે ચુપચાપ અપને ઘરોંકો વાપસ ચલે ગયે.

હઝરત ઉસમાન (રદિ.) કેમ્પકે ઝિમ્મેદાર અફસર થે. મુહમ્મદ બિન મુસ્લિમા (રદિ.) કો હમલાવર ફૌજકા સરદાર બનાયા ગયા. ઔર ઉનહોંને કિલા નાઈમ પર લડાઈકી શરૂઆત કર દી. નબી ﷺ ખૂદ ભી હમલાવર ફૌજમેં શામિલ થે. બાકી ફૌજી કેમ્પ હઝરત ઉસમાન (રદિ.) કી નિગરાનીમેં થા.

મહેમૂદ બિન મુસ્લિમા (રદિ.) પાંચ દિન તક બરાબર હમલા કરતે રહે. લેકિન કિલા ફતહ ન હુવા. પાંચવે યા છટ્ઠે દિન મહેમૂદ (રદિ.) લડાઈકે મૈદાનકી ગરમીસે જરા રાહત લેનેકે લિયે બાએં કિલેકી દીવારકે સાયેમેં લેટ ગયે. કનાના બિન હકીક યહૂદીને ઉનહેં ગાફિલ દેખકર એક પત્થર ઉનકે સર પર દે મારા. જિસસે વો શહીદ હો ગયે. ફૌજકી કમાન ઉનકે ભાઈને સંભાલ લી. ઔર શામ તક બહાદુરીસે લડે. મુહમ્મદ બિન મુસ્લિમાકી રાય થી કે યહૂદિયોંકે નખલિસ્તાનકો કાટા જાએ. ક્યૂંકે યે ઉન લોગોંકો એક એક બચ્ચેકે બરાબર પ્યારા હૈ. ઈસ તદબીરસે કિલેવાલોં પર અસર ડાલા જા સકેગા. ઈસ પર અમલ શુરૂ હો ગયા થા કે અબૂબક્ર (રદિ.) નબી ﷺ કે પાસ પહોંચે ઔર કહા કે

ઈલાકા યકીનન મુસલમાનોંકે હાથ પર ફતહ હોનેવાલા હૈ ફિર ઉસે હમ અપને હાથોં ક્યૂં ખરાબ કરેં. નબી ﷺ ને ઈસકો પસંદ ફરમાયા ઔર મુહમ્મદકે પાસ મનાઈકા હુકમ ભેજ દિયા.

શામકો મુહમ્મદ બિન મુસ્લિમાને અપને ભાઈકી મઝલૂમાના શહાદતકા કિસ્સા ખૂદ હી નબી ﷺ કી ખિદમતમેં આકર અર્ઝ કિયા.

નબી ﷺ ને ફરમાયા, કલ ફૌજકા નિશાન ઉસ શખ્સકો દિયા જાએગા (યા વો શખ્સ નિશાન હાથમેં લેગા) જિસસે અલ્લાહ તઆલા ઔર અલ્લાહકે રસૂલ ﷺ મુહબ્બત કરતે હૈં. ઔર અલ્લાહ તઆલા ફતહ અતા કરેગા.

યે ઐસી તારીફ થી જિસે સુનકર ફૌજકે બડે બડે બહાદુર અગલે દિનકી કમાન મિલનેકે આરઝૂમંદ હો ગયે થે.

ઉસ રાત લશ્કરકી દેખભાલકી ખિદમત હઝરત ઉમર બિન ખત્તાબ (રદિ.) કે સુપુર્દ થી, ઉનહોંને ઘૂમતે હુએ એક યહૂદીકો ગિરિફતાર કર લિયા ઔર ઉસી વક્ત નબી ﷺ કી ખિદમતમેં લાએ. હુઝૂર ﷺ તહજ્જુદકી નમાઝમેં થે. જબ ફારિગ હુએ તો યહૂદીસે બાતેં કીં. યહૂદીને કહા કે અગર ઉસકી ઔરત ઔર બચ્ચેકો જો કિલેકે અંદર હૈં અમાન અતા હો તો વો બહોતસે જંગી ભેદ બતા સકતા હૈ. યે વા'દા ઉસસે કર લિયા ગયા. યહૂદીને બતાયા કે નૂતાતકે અંદર દફન કર રહે હૈં મુઝે વો જગહ માલૂમ હૈ. જબ મુસલમાન કિલા નૂતાત લે લેંગે. તો મૈં વો જગહ બતા દૂંગા. બતાયા કે કિલા શન્નકે તેહખાનોંમેં કિલા તોડનેકે બહોતસે હથિયાર, તોપેં વગૈરહ મૌજૂદ હૈં, જબ મુસલમાન કિલા શન્ન ફતહ કર લેંગે તો મૈં વો તેહખાને ભી બતા દૂંગા.

સુબહ હુઈ તો નબી ﷺ ને હઝરત અલી (રદિ.) કો યાદ ફરમાયા. લોગોંને અર્ઝ કિયા કે ઉનકી આંખ દુઃખ રહી હૈ. અલી (રદિ.) આ ગયે. નબી ﷺ ને થૂક મુબારક અલીકી આંખમેં લગા દિયા. ઉસી વક્ત આંખેં ખુલ ગઈ. ન આંખકી લાલી બાકી થી, ન તકલીફ બાકી રહી, ફિર ફરમાયા. અલી! જાઓ

ખુદાકી રાહમેં જિહાદ કરો, પેહલે ઈસ્લામકી દઅવત દો. બાદમેં લડાઈ કરો, અલી! અગર તુમહારે હાથ પર એક શખ્સ ભી મુસલમાન હો જાંએ તો યે કામ ભારી ગનીમતોંકે હાસિલ હો જાનેસે બેહતર હોગા.

હઝરત અલી (રદિ.) ને નાઈમ કિલે પર લડાઈકી શુરૂઆત કી. મુકાબલેકે લિયે કિલેકા મશ્હૂર સરદાર મુરહ્હબ મૈદાનમેં નિકલા. યે અપનેકો હજાર બહાદુરોંકે બરાબર કહા કરતા થા.

મુરહ્હબકા ભાઈ યાસિર નિકલા. ઉસે હઝરત ઝુબેર બિન અવામ (રદિ.) ને ખાકમેં સુલા દિયા.

ઈસકે બાદ અલી (રદિ.) કે આમ હમલેસે નાઈમ કિલા જીત લિયા ગયા.

ઉસી દિન કિલા સઅબકો હઝરત હુબાબને ઘેરેકે તીસરે દિન બાદ ફતહ કર લિયા. કિલા સઅબસે મુસલમાનોંકો ખજૂર, છુહારે, મખ્ખન, રોગને ઝૈતૂન, ચરબી ઔર દૂસરી ચીઝેં બડી મિકદારમેં મિલીં. ફૌજમેં રસદકી કમીસે જો તકલીફ હો રહી થી વો દૂર હો ગઈ. ઈસી કિલેસે કિલા તોડનેવાલે હથિયાર ભી મિલે. જિસકી ખબર યહૂદી જાસૂસ દે ચુકા થા. ઉસસે અગલે દિન કિલા નૂતાત જીત લિયા ગયા. અબ કિલા જુબૈર જો એક પહાડી ટીલે પર થા ઔર અપને બાની જુબૈરકે નામસે યાદ કિયા જાતા થા. હમલા કિયા ગયા. દો દિનકે બાદ એક યહૂદી મુસલમાન હુવા. ઉસને કહા કે યે કિલા તો મહીને ભર તક ભી તુમ ફતહ નહીં કર સકતે. મૈં એક રાઝ બતાતા હૂં. ઈસ કિલેકે અંદર પાની એક જમીનકે નીચેકી રાહસે જાતા હૈ. અગર પાનીકા રાસ્તા બંદ કર દિયા જાએ તો ફતહ મુમકિન હૈ. મુસલમાનોંને પાની પર કબ્ઝા કર લિયા. અબ કિલેવાલે બાહિર નિકલકર ખુલે મૈદાનમેં લડે. ઔર મુસલમાનોંને ઉનહેં હરાકર કિલેકો જીત લિયા.

ફિર હિસ્ને ઉબઈ પર હમલા શુરૂ હુવા, ઈસ કિલેવાલોંને સખ્ત મુકાબલા કિયા. ઉનમેંસે એક શખ્સ જિસકા નામ ગઝવાન થા, મુકાબલેકે લિયે ગયા. ઉસકા સીધા હાથ કટ ગયા. વો કિલેકો ભાગા. હુબાબને પીછા કિયા ફિર હમલા

કિયા, વો ગિર પડા ઔર કત્લ કર દિયા.

કિલેસે એક ઔર જવાન નિકલા, જિસકા મુકાબલા એક મુસલમાનને કિયા. મગર મુસલમાન ઉસકે હાથસે શહીદ હો ગયા. અબૂ દુજાનહ (રદિ.) નિકલે, ઉનહોંને જાતે હી ઉસકે પાંવ કાટ દિયે ઔર ફિર કત્લ કર ડાલા.

યહૂદી પર રોબ છા ગયા. ઔર બાહિર નિકલનેસે રૂક ગયે. અબૂ દુજાનહ (રદિ.) આગે બઢે. મુસલમાનોંને ઉનકા સાથ દિયા, તકબીર કેહતે હુએ કિલેકી દીવાર પર જા ચઢે. કિલા ફતહ કર લિયા. કિલેવાલે ભાગ ગયે. ઈસ કિલેસે બકરિયાં ઔર માલ બહોત મિલા.

અબ મુસલમાનોંને હિસ્ને બિર્ર પર હમલા કર દિયા. વહાંકે કિલેવાલોંને મુસલમાનોં પર ઈતને તીર બરસાએ ઔર ઈતને પત્થર ગિરાએ કે મુસલમાનોંકો ભી તોપોંકા ઈસ્તેમાલ કરના પડા. તોપ વોહી થે જો સઅબ કિલેસે મિલે થે. તોપોંસે કિલેકી દીવારેં ગિરાઈ ગઈ. ઔર કિલા જીત લિયા ગયા.

રોશની ફૈલને લગી

ઈસી તરહ હુદૈબિયહકે સમજોતેને હર-હર કબીલેકે લિયે ઈસ્લામ કુબૂલ કરનેકા દરવાજા ખોલ દિયા. એક તરફ તો નબી ﷺ કી કુરઆનકી શકલમેં દલીલ ભરી બાતેં, દૂસરી તરફ આપકી પાક ઔર અમલી ઝિંદગી, તીસરી તરફ જાહિલી તાકાતકા ખૌફ દૂર હોના, યે સબ ચીઝેં ઐસી થી જિસને ઉનકે દિલ સચ્ચાઈ ઔર નેકીકે પૈગામકે લિયે પૂરી તરહ ખોલ દિયે, ઉનહોંને ખૂદ અપને અંદરસે સચ્ચાઈકે ઈસ નૂરકી પ્યાસ મહેસૂસ કી થી. ઈસ પ્યાસસે બે-તાબ હોકર મદીનાકી તરફ લપકે. વહાં જો જામ ભર ભરકર પિયે. ઔર ફિર જાકર અપને ઈલાકોં ઔર કબીલોંમેં લોગોંકે દિલોંમે ઈમાનકી ઉસ મિઠાસકો ઉતાર દિયા, જિસે વો ખૂદ અપને અંદર મહેસૂસ કર રહે થે.

બાદશાહોંકે નામ ઈસ્લામકી દઅવત

સચ તો યે હૈ કે હુદૈબિયહકે સમજોતેસે કુછ ઈત્મીનાન હુવા તો નબી ﷺ ને તબ્લીગકે કામ પર ઔર ઝિયાદા તવજ્જોહ ફરમાઈ. એક દિન આપને અપને સાથિયોંકો ફરમાયા કે અય લોગો! અલ્લાહને મુઝે દુનિયાકે લિયે રહમત બનાકર ભેજા હૈ, (મેરા પૈગામ સારી દુનિયાકે લિયે હૈ ઔર યે સબકે લિયે રહમત હૈ) દેખો! ઈસાકે હવારિયોંકી તરહ ઈખ્તિલાફ ન કરના, જાઓ, મેરી તરફસે હક કા પૈગામ સબકો પહોંચા દો.

ઈસી જમાનેમેં યાની સન ૬ હિજરીકે આખિર યા શુરૂ ૭ હિજરીમેં આપને બડે બડે બાદશાહોંકે નામ દઅવતી ખત ભી લિખ્ખે. જિનકો લેકર મુખ્તલિફ સહાબા મુખ્તલિફ મુલ્કોંમેં ભેજે ગયે. રૂમ ઔર ઈરાનકે બાદશાહોં પર ભી ભેજે ગયે.

મક્કા જીત લિયા ગયા

હુદૈબિયહકે સમજોતેકે મુતાબિક યે ભી તય હુવા થા કે દસ સાલ તક કોઈ લડાઈ ન હોગી. ઔર જો કૌમેં નબી ﷺ સે મિલના ચાહેં વો ઈધર મિલ જાએં. ઔર જો કૌમેં કુરૈશકી તરફ મિલના ચાહેં વો ઉધર મિલ જાએં.

ઈસકે મુતાબિક બનૂ ખુઝાઆ નબી ﷺ કી તરફ ઔર બનૂ બક્ર કુરૈશકી તરફ મિલ ગયે થે.

સમજોતેકો અભી દો સાલ ન હુએ થે કે બનૂ બક્રને બનૂ ખુઝાઆ પર હમલા કિયા ઔર કુરૈશને ભી બનૂ બક્રકી હથિયારોંસે મદદ કી. ઈકરમા બિન અબૂ જહલ, સુહૈલ બિન અમ્ર (સમજોતે પર ઈસીને દસ્તખત કિયે થે), સફવાન બિન ઉમૈયા ખુદ ભી નકાબ પોશ હોકર બનૂ ખુઝાઆ પર હમલાવર હુએ.

ઈન બીચારોંને અમાન ભી માંગી, ભાગકર ખાનએ કા'બામેં પનાહ ભી લી. મગર ઉનકો હર જગહ બેરહમીકે સાથ કત્લ કર ડાલા.

મઝલૂમોંકે બચે ખુચે ચાલીસ આદમી જિનહોંને અપની જાન બચા લી થી. નબી ﷺ કી ખિદમતમેં પહોંચે ઔર પૂરી દાસ્તાન સુનાઈ.

નબી ﷺ કો જબ યે હાલાત માલૂમ હુએ તો આપકો સખ્ત તકલીફ હુઈ. ઔર આપને કુરૈશકે પાસ એક દૂત (કાસિદ) ભેજા ઔર કેહલા ભેજા કે કુરૈશ અપની હરકતસે બાઝ આ જાએં ઔર ઈન તીન શર્તોમેંસે કિસી એકકો કુબૂલ કર લેં.

(૧) ખુઝાઆકે જો લોગ મર ગયે હૈં ઉનકા ખૂન બહા અદા કિયા જાએ.

(૨) કુરૈશ બનૂ બક્કી હિમાયત ન કરેં.

(૩) ઈસ બાતકા એલાન કિયા જાએ કે હુદૈબિયાકા સમજોતા ખત્મ હો ગયા.

દૂતકે વાસ્તેસે યે પૈગામ સુનકર કુરૈશમેંસે એક શખ્સ કુરતા બિન અમરને કહા કે હમેં સિર્ફ તીસરી શર્ત મંજૂર હૈ.

દૂતકે ચલે જાનેકે બાદ ઉનહેં અફસોસ હુવા. ઔર ઉનહોંને ફિર અપની તરફસે અબૂ સુફયાનકો દૂત (કાસિદ) બનાકર ભેજા કે વો હુદૈબિયહકે સમજોતેકો બહાલ કરા લાએ. લેકિન નબી ﷺ કો અબ કુરૈશકી તરફસે ઈત્મીનાન નહીં થા. ઈસ લિયે આપને અબૂ સુફયાનકી બાતકો ના મંજૂર કર દિયા.

ખાનએ કા'બા ખાલિસ તૌહીદકા વો મરકઝ થા. જિસે હઝરત ઈબ્રાહીમ (અલૈ.) ને ખાલિસ ખુદાકી ઈબાદતકે લિયે તામીર ફરમાયા થા. લેકિન વો અભી તક મુશરિકોંકે કબ્ઝેમેં થા ઔર શિર્કકા સબસે બડા ગઢ બના હુવા થા. ઈસ લિયે જરૂરી થા કે તૌહીદકે ઈસ પાક મરકઝકો તમામ ગંદગિયોંસે જલ્દ પાક કિયા જાએ. લેકિન અભી તક હાલાતને ઈસકી ઈજાઝત નહીં દી થી. મગર અબ નબી ﷺ ને યે અંદાજા ફરમા લિયા કે અબ વક્ત આ ગયા હૈ અલ્લાહકે ઈસ મુકદસ ઘરકો સિર્ફ ઉસીકી ઈબાદતકે લિયે ખાસ કર લિયા

જાએ. ચુનાંચે નબી ﷺ ને તમામ કબીલોંકે પાસ પૈગામ ભેજે જિનસે સમજોતે થે. ઔર ઈસ બાતકી એહતિયાત ફરમાઈ કે મક્કા વાલોંકો ઈસ તૈયારીકી ખબર ન હોને પાએ.

જબ સબ તૈયારિયાં પૂરી હો ગઈ. તો હુઝૂર ﷺ ને ૮ રમઝાનુલ મુબારકકો મક્કાકી તરફ કૂચ ફરમાઈ. દસ હજારકા લશ્કર સાથ થા. ઔર રાસ્તેમેં અરબકે દૂસરે કબીલે ભી મિલતે થે.

ઈસ્લામી લશ્કર જબ મક્કાકે પાસ પહોંચા તો અબૂ સફયાન, જો લશ્કરકા અંદાજા કર રહે થે ગિરિફતાર કરકે નબી ﷺ કી ખિદમતમેં હાઝિર કિયે ગયે.

યે વોહી અબૂ સુફયાન હૈં જો ઈસ્લામકી મુખાલિફતમેં આગે આગે રેહતે થે. ઉનહોંને હી બાર બાર મદીના પર હમલેકી સાઝિશેં કી થીં, યહાં તકકે નબી ﷺ કો કત્લ કરાનેકી છુપી તદબીરેં ભી કી થીં, યે સબ બાતેં ઐસી થીં કે અબૂ સુફયાનકો ફૌરન હી કત્લ કરા દેના ચાહિયે થા. લેકિન હુઝૂર ﷺ ને ઉન પર મહેરબાનીકી નજર ડાલી ઔર ફરમાયા કે :-

જાઓ! આજ તુમસે કોઈ પૂછગછ ન કી જાએગી. અલ્લાહ તુમહેં માફ કરે, વો સબ રહમ કરનેવાલોંસે ઝિયાદા રહમ કરનેવાલા હૈ.

અબૂ સુફયાનકે સાથ યે મામલા બિલકુલ હી અનોખા મામલા થા. આપ ﷺ કી ઈસ મહેરબાનીને અબૂ સુફયાનકે દિલકી આંખેં ખોલ દીં. ઔર ઉનહેં યે માલૂમ હો ગયા કે મક્કામેં ફૌજ લેકર આનેવાલા તો અપને દુશ્મનોંસે બદલા લેનેકે લિયે ન ઉનકે ખૂનકા પ્યાસા હૈ ઔર ન દુનિયાકે બાદશાહોંકી તરહ ગુરૂરમેં પડા હુવા હૈ, યેહી વજહ થી કે અગરચે હુઝૂર ﷺ ને અબૂ સુફયાનકો આઝાદ કર દિયા. લેકિન વો મક્કા વાપસ ન ગયે. બલ્કે ઈસ્લામ કુબૂલ કરકે હુઝૂર ﷺ કે જાનિસારોંમેં શામિલ હો ગયે.

નબી ﷺ કી તમન્ના યે થી કે મક્કાવાલોંકો ઈસ વાકિઆકી ખબર ન હોને પાએ. ચુનાંચે ઐસા હી હુવા કે જબ નબી ﷺ ને મક્કા તક પહોંચકર

પડાવ ડાલા ઔર મક્કાવાલોંકો ખબરદાર કરનેકે લિયે લશ્કરમેં અલાવ રોશન કરનેકા હુકમ દિયા, તબ ઉનકો ખબર હુઈ.

દૂસરી સુબહ નબી ﷺ ને હુકમ દિયા કે ફૌજ મુખ્તલિફ રાસ્તોંસે શહેરમેં દાખિલ હો. ઔર ઈન હુકમોંકી પાબંદી કરો.

(૧) જો કોઈ હથિયાર ફેંક દે ઉસે કત્લ ન કિયા જાએ.

(૨) જો કોઈ ખાનએ કા'બાકે અંદર દાખિલ હો જાએ. ઉસે કત્લ ન કિયા જાએ.

(૩) જો કોઈ શખ્સ અપને ઘરમેં બૈઠ રહે. ઉસે કત્લ ન કિયા જાએ.

(૪) જો કોઈ શખ્સ અબૂ સુફયાનકે ઘર ચલા જાએ. ઉસે કત્લ ન કિયા જાએ.

(૫) જો કોઈ હકીમ બિન હિઝામકે ઘર ચલા જાએ ઉસે કત્લ ન કિયા જાએ.

(૬) ભાગને વાલેકા પીછા ન કિયા જાએ.

(૭) ઝખ્મીકો કત્લ ન કિયા જાએ.

(૮) કૈદીકો કત્લ ન કિયા જાએ.

શહેરમેં દાખિલ હોનેવાલે દસ્તોંમેં સિર્ફ ઉસ દસ્તેકો જો ખાલિદ બિન વલીદ (રદિ.) કે માતહત થા, કુછ મુકાબલા હુવા, જિસમેં મક્કાં વાલોંકો ભાગના પડા. બાકી સબ દસ્તે બે રોકટોક શહેરમેં દાખિલ હો ગયે.

અલ્લાહકે રસૂલ ﷺ જિસ વક્ત ૨૦ રમઝાનકો શહેરમેં દાખિલ હુએ. ઉસ વક્ત સર ઝુકાએ કુરઆન મજીદ (સૂરએ ફતહ) કો તિલાવત ફરમા રહે થે. ઊંટકી સવારી પર બૈતુલ્લાહકો જા રહે થે. ઔર ઊંટ પર અપને આઝાદ કિયે હુએ ગુલામ ઝૈદકે બેટે ઉસામા (રદિ.) કો સવાર કર રખ્ખા થા. વહાં પહોંચકર પેહલે ખુદાકે ઘરકો બુતોંસે પાક કિયા. ઉસ વક્ત બૈતુલ્લાહકે આસપાસ ૩૬૦ બુત રખ્ખે હુએ થે. નબી ﷺ છડીકી નોકસે હર એક બુતકો ગિરાતે જા રહે થે. ઔર મુબારક ઝબાનસે યે પળ્હ રહે થે.

"હક આ ગયા. ઔર બાતિલ ચલા ગયા. બેશક બાતિલ જાનેકે લિયે હૈ." (બની ઈસરાઈલ રૂ. ૯)

હુનૈનકે મૈદાનમેં

મક્કાકી જીત ઔર કુરૈશકે લગભગ સભી લોગોંકે ઈસ્લામ કુબૂલ કર લેનેકી ખબર સુનકર અરબકે ઉન કબીલોંમેં ઝિયાદા ખલબલી પૈદા હુઈ જો મુસલમાનોંકે સાથ ન થે. ઉનહીંમેં હવાઝિન ઔર સકીફકે કબીલે થે, જો તાઈફ ઔર મક્કાકે દરમિયાન રેહતે થે. ઔર કુરૈશકે દુશ્મન સમઝે જાતે થે. યે કબીલે ન મુસલમાનોંકે સાથ થે. ન મક્કાકે કુરૈશકે સાથ થે. ઉનકો યે ફિક્ર હો ગઈ કે મુસલમાન મક્કાકે બાદ અબ હમારે ઉપર હમલાવર હોંગે. ઈસી ડરને ઉનહેં એક ભારી તા'દાદમેં ફૌજકી શકલમેં જમા કર દિયા.

નબી ﷺ કો જબ ઈસકી ખબર પહોંચી, તો આપને ભી લડાઈકી તૈયારી શુરૂ કર દી. દસ હજાર મુહાજિર ઔર અન્સાર આપકે સાથ મદીનાસે આએ થે. વો સબ ઔર દો હજાર મક્કાકે લોગ, ઈસ તરહ કુલ બારહ (૧૨) હજારકી ફૌજ આપકે સાથ મક્કાસે રવાના હુઈ, જબ યે ફૌજ હુનૈનકી ઘાટીમેં પહોંચી તો દુશ્મનોંને ઈસ્લામી ફૌજકે કરીબ પહોંચનેકી ખબર સુનકર હુનૈનકી ઘાટીકે દોનોં તરફ ઘાતોંમેં છુપકર મુસલમાનોંકી ફૌજકા ઈન્તિઝાર કિયા. મુસલમાન અભી ઢલાન પર ઢલતી રાતકી તારીકીમેં ઉતર હી રહે થે કે અચાનક દુશ્મનોંને નિશાને પર આકર તીરંદાઝી શુરૂ કર દી. ઈસ અચાનક હમલેસે મુસલમાન ઘભરા ગયે. વો બિખર ગયે. હુઝૂર ﷺ ને ઈસ મૌકે પર ભી હિંમતસે કામ લિયા. આપકે આસપાસ કુછ ગિન્તીકે સાથિયોંકો છોડકર મુસલમાનોંમેં બિખરાવ પૈદા હો ચુકા થા. આપને એલાન કિયા કે મુસલમાનોંકો દાઈ તરફ ઔર હુઝૂર ﷺ કે પાસ આ જાને પર જોર દિયા. ઔર મુસલમાનોંને સંભલકર ઐસા જોરદાર હમલા કિયા કે લડાઈકા નકશા હી બદલ ગયા. દુશ્મન મૈદાન

છોડકર ભાગે. વો દો હિસ્સોંમેં બટ ગયે.

● ઉનકા સરદાર માલિક બિન ઔફ લડનેવાલે મર્દોંકો લેકર તાઈફકે કિલેમેં જા ઠેહરા.

● દૂસરા ગિરોહ, જિસમેં ઉનકે બાલ-બચ્ચે ઔર માલ થા. ઔતાસકી ઘાટીમેં છુપ ગયે.

નબી ﷺ ને તાઈફકે કિલેકો ઘેર લેનેકા હુકમ દિયા. ઔર ઔતાસકી તરફ અબૂ આમિર અશઅરી (રદિ.) કો ભેજા. ઉનહોંને વહાં પહોંચકર દુશ્મનકે બાલ-બચ્ચે ઔર માલ, દૌલત પર કબ્ઝા કર લિયા. જબ નબી ﷺ કો ઔતાસકા નતીજા માલૂમ હુવા તો કિલેકા ઘેરા ઉઠા લેનેકા હુકમ દિયા. ક્યૂંકે ઉન લોગોં પર બાલ બચ્ચોંકે જાતે રેહનેકી ભારી મુસીબત પડ ચુકી થી.

ઔતાસમેં ૨૪ હજાર ઊંટ, ૪૪ હજારસે ઝિયાદહ બકરિયાં, ચાર હજાર ઔકિયા ચાંદી ઔર ૬ હજાર ઔરતેં ઔર બચ્ચે મુસલમાનોંકો હાથ લગે થે.

નબી ﷺ અભી લડાઈકે મૈદાનકે કરીબ હી ઠેહરે હુએ થે કે કબીલા હવાઝિનકે છ સરદાર આએ ઔર ઉનહોંને રહમકી અપીલ કી.

ઉનમેં વો લોગ થે જિનહોંને તાઈફમેં નબી ﷺ પર પત્થર બરસાએ થે. ઔર આખરી બાર ઝૈદ (રદિ.) નબી ﷺ કો બેહોશીકી હાલતમેં ઉઠાકર લાએ થે.

નબી ﷺ ને ફરમાયા, હાં, મૈં ખૂદ તુમહારા ઈન્તિઝાર કર રહા થા. ઔર ઈસી ઈન્તિઝારમેં લગભગ દો હફતે હો ગયે કે લૂટકા માલ ભી ન બાંટા ગયા થા. મૈં અપને હિસ્સેકે ઔર અપને ખાનદાનકે હિસ્સેકે કેદિયોંકો આસાનીસે છોડ સકતા હૂં, ઔર અગર મેરે સાથ સિર્ફ અન્સાર ઔર મુહાજિર હી હોતે તો સબકા છોડ દેના ભી મુશ્કિલ ન થા. મગર તુમ દેખતે હો કે ફૌજમેં મેરે સાથ વો લોગ ભી હૈં. જો અભી મુસલમાન નહીં હુએ. ઈસ લિયે એક તદબીર હૈ. તુમ કલ સુબ્હકી નમાઝકે બાદ આના. ખુલે મજમેમેં અપની

દરખ્વાસ્ત પેશ કરના. ઉસ વક્ત કોઈ શકલ નિકલ આએગી. ફરમાયા, તુમ ચાહે માલકા લેના પસંદ કર લો યા બાલ-બચ્ચોંકા, ક્યૂંકે હમલાવર ફૌજકો ખાલી રખના મુશ્કિલ હૈ.

દૂસરે દિન વોહી સરદાર આએ. ઔર ઉનહોંને આમ મજમેમેં અપને કૈદિયોંકી આઝાદીકી દરખ્વાસ્ત નબી ﷺ કી ખિદમતમેં પેશ કી.

નબી ﷺ ને ફરમાયા, મૈં અપને ઔર બનૂ અબ્દુલ મુત્તલિબકે કૈદિયોંકો બગૈર કિસી મુઆવઝાકે આઝાદ કરતા હૂં. અન્સાર ઔર મુહાજિરને કહા, હમ ભી આઝાદ કરતે હૈં.

અબ બની સુલૈમ ઔર બની ફુઝારા રેહ ગયે. ઉનકે નઝદીક યે અજીબ બાત થી કે હમલાવર દુશ્મન પર (જો ખૂશ કિસ્મતીસે કાબૂમેં આ ગયા હો) ઐસા રહમ કિયા જાએ. ઈસ લિયે ઉનહોંને અપને હિસ્સેકે કૈદિયોંકો આઝાદ ન કિયા. નબી ﷺ ને ઉનહેં બુલાયા, હર એક કૈદીકી કીમત છ ઊંટ તય કી. યે કીમત નબી ﷺ ને અદા કર દી. ઈસ તરહ બાકી કૈદિયોંકો ભી આઝાદ કરાયા. ફિર સબ કૈદિયોંકો અપને પાસસે કપડે પહેનાકર રૂખસત ફરમાયા.

ઉન કૈદિયોંમેં દાઈ હલીમાકી બેટી શીમા બિન્તે હારિસ ભી થી. નબી ﷺ ને ઉસ દૂધકી બહેનકો પહેચાના ઔર ઉસકે બૈઠનેકે લિયે અપની ચાદર જમીન પર બિછા દી. ફરમાયા, અગર તુમ મેરે પાસ ઠેહરો તો બહેતર હૈ, અગર વાપસ જાના હૈ તો ઈખ્તિયાર હૈ. ઉસને વાપસ જાના ચાહા, ઉસે પૂરી ઈઝ્ઝતકે સાથ ઉસકી કૌમમેં ભેજ દિયા.

ગનીમતકા માલ નબી ﷺ ને ઉસી જગહ બાંટ દિયા. ઝિયાદાતર હિસ્સે ઉન લોગોંકો દિયે ગયે જો થોડે દિનોં પેહલે ઈસ્લામ લાએ થે. અન્સારકો જો મુખ્લિસ થે ઉસમેંસે કુછ ભી ન દિયા થા. ફરમાયા, અન્સારકે સાથ મૈં ખૂદ હૂં. લોગ માલ લેકર અપને અપને ઘર જાએંગે. ઔર અન્સાર અલ્લાહકે નબીકો સાથ લેકર અપને ઘરોંમેં દાખિલ હોંગે, અન્સાર ઈસસે બહોત ખૂશ હુએ.

તબૂકકી લડાઈ

અરબકે ઉત્તરમેં રૂમકી બડી હુકૂમત થી. ઈસ હુકૂમતકે સાથ સંઘર્ષ તો મક્કાકી જીતસે પેહલે હી શુરૂ હો ગયા થા. નબી ﷺ ને એક ખત ઈસ્લામકી દઅવતકા ઉન કબીલોંકે પાસ ભી ભેજા થા, જો શામકી સરહદકે કરીબ આબાદ થે. યે લોંગ ઝિયાદાતર ઈસાઈ થે. ઔર ઈન પર રૂમી હુકૂમતકા પૂરા દબાવ થા. ઈન લોગોંને ઈસ્લામી લશ્કરકે પંદરહ આદમિયોંકો કત્લ કર દિયા થા. ઔર સિર્ફ લશ્કરકે સરદાર બચકર વાપસ આએ થે. ઉસ જમાનેમેં હુઝૂર ﷺ ને બસરાકે સરદારકે નામ ભી ઈસ્લામકી દઅવતકા પૈગામ ભેજા થા. મગર ઉસને ભી આપકે કાસિદ હઝરત હારિસકો કત્લ કર દિયા થા. યે સરદાર ભી કૈસરે રૂમકે હુકમોંકે માતહત થા. ઈનહીં વજહોંસે હુઝૂર ﷺ ને તીન હજાર મુસલમાનોંકી એક ફૌજ શામકી સરહદકી તરફ ભેજી થી, તાકે ઉસ હલકેમેં અબ ફિર મુસલમાનોંકો બિલકુલ કમજોર સમઝકર તંગ ન કિયા જાએ.

જબ ઈસ ફૌજકી આનેકી ખબર સરદારકો મિલી તો વો લગભગ એક લાખ ફૌજ સાથ લેકર મુકાબલેકે લિયે નિકલા, લેકિન મુસલમાન ઈસ ખબરકે બાવુજૂદ આગે બઢતે રહે.

કૈસરે રૂમ ઉસ વક્ત હપ્સકી જગહ મૌજૂદ થા. ઉસને ભી અપને ભાઈકે સાથ એક લાખ ઔર ઝિયાદા ફૌજ ભેજ દી. મગર મુસલમાન બરાબર આગે બઢતે રહે. ઔર આખિરકાર મૂતા કી જગહ પર યે તીન હજાર સરફરોશ ઈતની બડી રૂમી ફૌજસે ટકરા ગયે. દેખનેમેં તો ઈસકા નતીજા યે હોના ચાહિયે થા કે મુસલમાનોંકી યે થોડીસી જમાઅત ઈતની ભારી ફૌજકે મુકાબલેમેં બિલકુલ ખત્મ હો જાતી. લેકિન અલ્લાહકા ફઝલ ઐસા રહા કે ઈતની બડી ફૌજ મુસલમાનોંકા કુછ ન બિગાડ સકી.

દૂસરે હી સાલ કૈસરને મુસલમાનોંકો મૂતાકી લડાઈકી સઝા દેનેકે લિયે શામકી સરહદ પર ફૌજી તૈયારિયાં શુરૂ કર દી.

નબી ﷺ કો ભી ઈન તૈયારિયોંકા હાલ માલૂમ હુવા. યે મૌકા મુસલમાનોંકે લિયે બડા નાઝુક મૌકા થા. ઉસ વક્ત અગર જરા ભી સુસ્તી દિખાઈ જાતી તો સારા કામ સપના બનકર રેહ જાતા. એક તરફ તો અરબકે વો સબ કબીલે સર ઉઠાતે, જિનહેં અભી અભી મક્કા ઔર હુનૈનકી લડાઈમેં હાર ખાની પડી થી. દૂસરી તરફ મદીનાકે મુનાફિક, જો ઈસ્લામકે દુશ્મનોંસે સાંઠ ગાંઠ રખતે થે. ઠીક વક્ત પર ઈસ્લામી જમાઅતકે અંદર ઐસા ફસાદ પૈદા કરતે કે મામલા મુશ્કિલ હો જાતા. ઐસી હાલતમેં રૂમકી હુકૂમતકે ભરપૂર હમલેકા મુકાબલા કરના કોઈ આસાન ન થા. ઔર ઈસ બાતકા ખતરા થા કે ઈન તીન હમલોંકી તાબ ન લાકર મુસલમાનોંકો હારકા મુંહ દેખના પડતા. યેહી સબ વજહેં થીં કે નબી ﷺ ને ફૈસલા ફરમાયા કે હમેં કૈસરકી ઝબરદસ્ત તાકતસે ટક્કર લેના હી હૈ. ક્યૂંકે ઈસ મૌકે પર જરાસી ભી કમઝોરી દિખાનેસે બના બનાયા કામ બિગડ જાએગા.

મુસલમાનોંકે લિયે ઉસ વક્ત કિસી જંગી તૈયારીકે લિયે તૈયાર હો જાના એક બડા સખ્ત ઈમ્તિહાન થા. મુલ્કમેં સૂખા પડા હુવા થા. સખ્ત ગરમીકા મોસમ થા. ફસલેં પકનેકે કરીબ થી, ઔર લડાઈકા સામાન ભી પૂરા ન થા. ઈન હાલાતકે બા-વુજૂદ નબી ﷺ ને મૌકેકી નઝાકતકા અંદાજા ફરમાનેકે બાદ લડાઈકા આમ એલાન કર દિયા. ઔર સાફ સાફ બતા દિયા કે કહાં જાના હૈ. ઔર કિસ લિયે જાના હૈ.

ગર્ઝ આપ તીસ હજારકી ફૌજકે સાથ મદીનાસે તબૂકકે લિયે નિકલે. આપને અપને પીછે મદીનામેં સબાઅકો ખલીફા બનાયા. ઔર હઝરત અલી (રદિ.) કો મદીનામેં અહલે બૈતકી જરૂરતોંકે લિયે રોક દિયા.

ફૌજમેં સવારિયોંકી બડી કમી થી. ૧૮ આદમિયોંકે લિયે એક ઊંટ મુકર્રર થા. ખાના ન હોનેકી વજહસે અકસર જગહ દરખ્તોંકે પત્તે ખાને

પડે. જિસસે હોંઠ સૂઝ ગયે થે. પાની કહીં તો મિલા હી નહીં. (ઊંટ કો, અગર યે વો સવારીકે લિયે પેહલે હી કમ થે) ઝબહ કરકે ઉનકી આંતોંકા પાની પિયા કરતે થે.

ગર્ઝકે પૂરે સબ્રકે સાથ તબૂક તક પહોંચ ગયે. તબૂક પહોંચકર નબી ﷺ ને એક મહીના કિયામ ફરમાયા. શામવાલોં પર ઈસ હરકતકા અસર યે હુવા કે ઉનહોંને અરબ પર હમલાવરકા ખયાલ ઉસ વક્ત છોડ દિયા. ઔર ઈસ હમલાવરીકા બેહતરીન મૌકા હુઝૂર ﷺ કી વફાતકે બાદ ફૌરન કરાર દિયા.

અભી હુઝૂર ﷺ તબૂકસે મદીના વાપસ તશરીફ નહીં લાએ થે કે રાસ્તે હીમેં સૂરએ તૌબહ નાઝિલ હુઈ. ઔર અલ્લાહને અપને નબીકો બહોતસી ઐસી હિદાયતેં દીં, જિન પર આપકો મદીના વાપસ આનેકે બાદ અમલ કરના થા.

અબ તક મુનાફિકોંકે સાથ જિસ નરમ પાલિસીકે સાથ અમલ કિયા ગયા થા. ઔર જિસકે માતહત ઉનકે વો ઉઝર કુબૂલ કર લિયે ગયે થે, જો ઉનહોંને લડાઈસે જાન બચાનેકે લિયે તબૂકકે સફરકે વક્ત હુઝૂર ﷺ કી ખિદમતમેં પેશ કિયે થે. ઉસકો બિલકુલ બદલ દેનેકી હિદાયત કી ગઈ ઔર સાફ સાફ કેહ દિયા ગયા કે ઉનકે સાથ મામલા સખ્તીકા કિયા જાએ. યે અગર ઈમાનકે અપને ઝૂઠે દાવેકો સહીહ સાબિત કરનેકે લિયે માલી ઈમદાદ પેશ કરેં, તો વો કુબૂલ ન કી જાએ, ઉનમેંસે કોઈ મર જાએ તો નબી ﷺ ઉસકે જનાઝેકી નમાઝ ન પઢાએં. મુસલમાન ઉનસે ખાનદાની તઅલ્લુકાતકી વજહસે દોસ્તીકા મામલા ન રખ્ખેં.

આખરી હજ

હજ ઈસ્લામકી એક બડે દરજેકી બુન્યાદી ઈબાદત હૈ. હજ કે ફર્ઝ કિયે જાનેકા હુકમ સન નવ (૯) હિજરીમેં નાઝિલ હુવા. ઈસી સાલ આપ ﷺ ને હઝરત અબૂબક્ર સિદ્દીક (રદિ.) કો અમીરે હજ બનાકર તીનસો સાથિયોંકે

સાથ મક્કા રવાના ફરમાયા કે ઉનકો અપની સરદારીમેં હજ કરાએં.

હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) કી સરદારીકે સાથ હઝરત અલી (રદિ.) કો એક દૂસરી ઝિમ્મેદારી સાંપી કે વો સૂરએ બરાઅત (પેહલી ૪૦ આયતેં) હજકે ઈજતેમામેં સુનાએં. ઔર અલ્લાહકે હુકમકે મુતાબિક જરૂરી એલાન લોગોં તક પહોંચા દેં. જિન બાતોંકા એલાન કિયા ગયા વો યે થીં.

● એક તો પિછલે જાહિલાના શિર્ક પર કાઈમ રેહકર જિન લોગોંને હુઝૂર યા ઈસ્લામી રિયાસતસે સમજોતા કરકે અપનેકો મહેફૂઝ કર રખ્ખા થા ઉનકે સામને એલાન કર દિયા ગયા કે ચાર મહીનેકી મોહલત હૈ. ઉસકે બાદ તમામ ઐસે સમજોતે અલ્લાહકે હુકમસે ખત્મ સમઝે જાએંગે. ઈસ બીચ વો અપને લિયે રાસ્તેકો પસંદ કર લેં કે ઉનહેં ક્યા કરના હૈ. યે ઉન મુશરિકોંકે લિયે એલાન થા જિનહોંને સમજોતેકે ખિલાફ કામ કિયે થે ઔર ઈસ્લામકે ખિલાફ દુશ્મની ઔર લડાઈકે ખતરનાક મોરચે બનાએ થે.

● રહે વો મુશરિક, જિનહોંને ઈમાનદારીકે સાથ સમજોતોંકા ખયાલ રખ્ખા થા. ઉનકે સમજોતોંકો ઉનકી મુકર્રર મુદતોં તક બહાલ રખ્ખા ગયા.

● એક એલાન યે કિયા ગયા કે આગેસે હરમે પાક ઔર મસ્જિદકે મુતવલ્લી મુશરિક ન રેહને પાએંગે.

● આગે કોઈ મુશરિક હરમકી હદમેં દાખિલ ન હો સકેગા. ન કોઈ શિર્ક ભરી રસમ અદા કી જાએગી.

● મુશરિકોંકે તરીકે પર કોઈ ભી શખ્સ નંગે હોકર કા'બાકા તવાફ ન કર સકેગા.

● ઈસી મૌકે પર ખુદાકી તરફસે ચાર મહીનોંકે હરામ કિયે જાનેકા એલાન ભી કિયા ગયા. ઔર ઈન મહીનોંમેં મનમાની તબ્દીલિયાંકા દરવાજા બંદ કર દિયા ગયા.

સન ૧૦ હિજરીમેં નબી ﷺ ને હજકા ઈરાદા ફરમાયા ઔર હર તરફ ખબર ભેજ દી ગઈ કે નબી ﷺ હજકે લિયે તશરીફ લે જાનેવાલે હૈં. ઈસ

એલાનકે બાદ ગિરોહ ગિરોહ કરકે લોગ મદીનામેં જમા હોને લગે, ઉસમેં હર તબકે કા લોગ થે.

ઝુલ હુલયફામેં નબી ﷺ ને એહરામ બાંધા ઔર યહાંસે **“લબ્બૈક અલ્લાહુમ્મ લબ્બૈક લા શરીક લક લબ્બૈક ઈન્નલ હમ્દ વન્નિઅ્મત લક વલ મુલ્ક લા શરીક લક”** કા તરાના બુલંદ કિયા ઔર મક્કાકો એહરામકે સાથ રવાના હો ગયે.

ઈસ મુકદસ કાફલેકે સાથ રાસ્તેમેં હર હર જગહસે બહોત લોગ શામિલ હો જાતે થે. નબી ﷺ કા રાસ્તેમેં જબ કિસી ટીલેસે ગુઝર હોતા થા. તીન તીન બાર તકબીર ઊંચી આવાઝસે કેહતે થે.

જબ મક્કાકે કરીબ પહોંચે તો ઝી તુવામેં થોડી દેરકે લિયે ઠેહરે ઔર ફિર મક્કાકે ઉપરી હિસ્સેસે ઈન્સાનોંકી ઈસ ભીડકો લેકર મક્કામેં દાખિલ હુએ ઔર દિનકે ઉજાલેમેં કા'બેકા તવાફ કિયા.

કા'બેકી ઝિયારતસે ફારિગ હોનેકે બાદ સફા ઔર મરવહ પહાડોં પર તશરીફ લે ગયે. ઉનકી ચોટિયોં પર ચળ્હકર ઔર કા'બેકી તરફ રૂખ કરકે તકબીર કહી ઔર **“લા ઈલાહ ઈલ્લલ્લાહુ વહદહૂ લાશરીક લહૂ લહુલ મુલ્કુ વલહુલ હમ્દુ વ હુવ અલા કુલ્લિ શૈઈન કદીર”** કે તરાને ગાએ.

આઠવીં ઝિલહજકો મક્કાકી કિયામગાહસે રવાના હોકર મિના ઠેહરે, ઝોહર, અસર, મગરિબ, ઈશા, સુબ્હકી નમાઝેં મિનામેં અદા ફરમાઈ.

૯ ઝિલહજકો હુઝૂર ﷺ સૂરજ નિકલનેકે બાદ નમરહકી ઘાટીમેં આકર ઉતરે. ઉસ ઘાટીકે એક તરફ અરફાતમેં તશરીફ લાએ જો તમામ આદમિયોંસે ભરા હુવા થા. ઉસ વક્ત એક લાખ ચવ્વાલીસ હજાર (યા ચોબીસ હજાર) કા મજમા અલ્લાહકે હુકમોંકો પૂરા કરનેકે લિયે હાઝિર થા. નબી ﷺ ને પહાડી પર ચળ્હકર ઔર કસવા ઊંટની પર સવાર હોકર ખુત્બા ફરમાયા.

● લોગો! મૈં ખયાલ કરતા હૂં કે મૈં ઔર તુમ ફિર કભી ઈસ મજલિસમેં જમા નહીં હોંગે.

● લોગો! તુમહારે ખૂન, તુમહારે માલ ઔર તુમહારી ઈઝઝતેં એક દૂસરે પર ઐસી હી હરામ હૈં જૈસાકે તુમ આજકે દિન કી, ઈસ શહેરકી ઈસ મહીનેકી હુરમત કરતે હો, લોગો! તુમહેં બહોત જલ્દ ખુદાકે સામને હાઝિર હોના હે ઔર વો તુમસે તુમહારે આ'માલકે બારેમેં સવાલ ફરમાએગા.

● લોગો! જાહિલિયતકી હર એક બાત મૈં અપને કદમોંકે નીચે પામાલ કરતા હૂં, જાહિલિયતકે કત્લોંકે તમામ ઝગડે મિટાતા હૂં, પેહલા ખૂન જો મેરે ખાનદાનકા હે? યાની ઈબ્ને રબીઆ બિન હારિસકા ખૂન, જો બની સઅદમેં દૂધ પીતા થા. ઔર હુઝેલને ઉસે માર ડાલા થા. મૈં છોડતા હૂં. જાહિલિયતકે જમાનેકા સૂદ મિટા દિયા ગયા, પેહલા સૂદ અપને ખાનદાનકા જો મૈં મિટાતા હૂં વો અબ્બાસ બિન અબ્દુલ મુત્તલિબકા સૂદ હે. વો સારેકા સારા છોડ દિયા ગયા.

● લોગો! અપની બીવિયોંકે બારેમેં અલ્લાહસે ડરતે રહો, ખુદાકે નામકી ઝિમ્મેદારીસે તુમને ઉનકો બીવી બનાયા. ઔર ખુદાકે કલામસે તુમને ઉનકા જિસ્મ અપને લિયે હલાલ બનાયા હે. તુમહારા હક ઔરતોં પર ઈતના હે કે વો તુમહારે બિસ્તર પર કિસી ગૈરકો (કે ઉસકા આના તુમકો નાગવાર હે) ન આને દેં, લેકિન યે અગર ઐસા કરેં તો ઉનકો ઐસી માર મારો જો ઝાહિર ન હો, ઔરતોંકા હક તુમ પર યે હે કે તુમ ઉનકો અચ્છી તરહ ખિલાઓ, અચ્છી તરહ પહેનાઓ.

● લોગો! મૈં તુમમેં વો ચીઝ છોડ ચલા હૂં કે અગર ઉસે મઝબૂત કર લોગે તો કભી ગુમરાહ ન હોંગે. વો કુરઆન અલ્લાહકી કિતાબ હે.

● લોગો! ન તો મેરે બાદ કોઈ પૈગંબર હે, ઔર ન કોઈ નઈ ઉમ્મત પૈદા હોનેવાલી હે, ખૂબ સુન લો કે અપને પરવરદિગારકી ઈબાદત કરો. ઔર પાંચ વક્તકી નમાઝ અદા કરો. ખાનએ ખુદાકા હજ કરો. ઔર અપને હાકિમોંકી ઈતાઅત કરો. જિસકા બદલા યે હે કે તુમ લોગ યે પૂરા કરકે પરવરદિગારકી

જન્નતુલ ફિરદૌસમેં દાખિલ હોંગે.

● લોગો! કિયામતકે દિન તુમસે મેરે બારેમેં ભી પૂછા જાએગા, મુઝે ઝરા બતા દો કે તુમ ક્યા જવાબ દોગે?

સબને કહા, હમ ઈસકી ગવાહી દેતે હૈં આપને અલ્લાહકે હુકમ હમકો પહોંચા દિયે, આપને રિસાલતકા હક અદા કર દિયા. આપને હમકો ખોટે ખરેકે બારેમેં અચ્છી તરહ બતા દિયા. (ઉસ વક્ત) નબી ﷺ ને શહાદતકી ઉન્ગલીકો ઉઠાયા, આસમાનકી તરફ ઉન્ગલીકો ઉઠાતે થે. ઔર ફિર લોગોંકી તરફ ઝુકાતે થે. (ફરમાતે થે) અય ખુદા સુન લે, (તેરે બંદે ક્યા કેહ રહે હૈં) અય ખુદા! ગવાહ રેહના કે (યે લોગ ક્યા ગવાહી દે રહે હૈં) અય ખુદા ગવાહ રેહ કે યે કૈસા સાફ ઈકરાર કર રહે હૈં.

● દેખો! જો લોગ મૌજૂદ હૈં વો ઉન લોગોંકો જો મૌજૂદ નહીં હૈં ઉનકી તબ્લીગ કરતે રહેં, મુમકિન હૈ કે કુછ સુનને વાલોંસે વો લોગ ઝિયાદા ઈસ કલામકો યાદ રખને ઔર હિફાઝત કરનેવાલે હોં જિન પર તબ્લીગ કી જાએ.

હુઝૂર ﷺ કી બીમારી ઔર વફાત

૨૯ સફર સોમવારકા દિન થા. નબી ﷺ એક જનાઝેસે વાપસ આ રહે થે. રાસ્તેમેં દર્દ શુરૂ હો ગયા. ફિર તેઝ બુખાર આ ગયા.

હઝરત અબૂ સઈદ ખુદરીકા બયાન હૈ કે જો રૂમાલ આપ ﷺ ને અપને સર પર ડાલ રખ્ખા થા મૈંને ઉસે હાથ લગાયા તો ગરમ થા. બદન ઐસા ગરમ થા મેરે હાથસે સહા ન ગયા. મૈંને તઅજ્જુબ ઝાહિર કિયા. ફરમાયા, નબિયોંસે બળ્હકર કિસીકો તકલીફ નહીં હોતી. ઈસી લિયે ઉનકા બદલા સબસે બળ્હા હુવા હોતા હૈ.

બીમારીકી હાલતમેં ૧૧ દિનોં તક મસ્જિદમેં આકર ખુદ નમાઝ

પઢ્હાતે રહે. કુલ ૧૩ યા ૧૪ દિન તક આપ બીમાર રહે થે.

આખરી હફતા નબી ﷺ ને હઝરત આઈશા (રદિ.) કે ઘરમેં પૂરા ફરમાયા થા.

હઝરત આઈશા (રદિ.) ફરમાતી હૈં કે જબ કભી નબી ﷺ બીમાર હુવા કરતે તો યે દુઆ પઢ્હા કરતે ઔર અપને જિસ્મ પર હાથ ફેર લિયા કરતે.

'અઝહિબિલ બા'સ રબ્બિન્નાસ, વશ્ફિ અન્તશ્શાફી લા શિફાઅ ઈલ્લા શિફાઉક શિફાઅલ્ લા યુગાદિરુ સકમન."

તર્જુમા : અય ઈન્સાનની નસલકે પાલનેવાલે ખતરેકો દૂર ફરમા દે. ઔર તન્દુરૂસ્તી અતા કર, શિફા દેનેવાલા તૂહી હૈ. ઔર ઉસી શિફાકા નામ શિફા હૈ જો તૂ અતા કરતા હૈ. ઐસી તંદુરૂસ્તી દે કે કોઈ તકલીફ બાકી ન છોડે.

ઈન દિનોંમેં યે દુઆ પઢ્હી થી ઔર નબી ﷺ કે હાથોં પર દમ કરકે ચાહા કે જિસ્મે અત્હર પર મુબારક હાથોંકો ફેરૂં, હુઝૂર ﷺ ને હાથ હટા લિયે ઔર ફરમાયા.

"અલ્લાહુમ્મ ગ્ફિરલી વ અલ્હિક્ની બિર્રફીકિલ અઅ્લા."

સનીચર યા ઈતવારકા ઝિક્ર હૈ કે હઝરત અબૂબક્રકી ઈમામતમેં ઝોહરકી નમાઝ કાઈમ હો ચુકી થી. નબી ﷺ હઝરત અબ્બાસ ઔર હઝરત અલી (રદિ.) કે કંધે પર સહારા દિયે હુએ નમાઝકે લિયે તશરીફ લાએ. હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) પીછે હટને લગે, તો નબી ﷺ ને ઈશરારેસે ફરમાયા કે પીછે મત હટો. ફિર હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) કે બરાબર બૈઠકર નમાઝમેં શરીક હો ગયે. અબૂબક્ર સિદ્દીક તો હુઝૂર ﷺ કી ઈક્તિદા કરતે થે ઔર બાકી સબ લોગ હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) કી તકબીરોં પર નમાઝ અદા કર રહે થે.

સોમવારકે દિન સુબહકી નમાઝકે વક્ત નબી ﷺ ને વો પરદા ઉઠાયા

આઈશા સહારા દિયે હુએ પીઠકે પીછે બૈઠી થીં. પાનીકા પ્યાલા હુઝૂર ﷺ કે સરહાને રખ્ખા હુવા થા. નબી ﷺ પ્યાલેમેં હાથ ડાલતે ઔર ચેહરે પર ફેર લેતે થે. મુબારક ચેહરા કભી લાલ હોતા, કભી પીલા પડ જાતા થા. ઝબાને મુબારકસે ફરમાતે થે.

"લા ઈલાહ ઈલ્લલ્લાહુ ઈન્ન લિલ મૌતિસ્સક્રાત" યાની અલ્લાહકે સિવા કોઈ મા'બૂદ નહીં, મૌત કડવાહટ હુવા હી કરતી હૈ.

ઈતનેમેં અબ્દુર્રહમાન બિન અબૂબક્ર (રદિ.) આ ગયે. ઉનકે હાથમેં તાઝા મિસ્વાક થી. હુઝૂર ﷺ ને મિસ્વાક પર નજર ડાલી તો આઈશા સિદીકા (રદિ.) ને મિસ્વાકકો અપને દાંતોંસે નરમ બના દિયા. આપને મિસ્વાક કી. ફિર હાથકો બુલંદ ફરમાયા.

"અલ્લાહુમ્મ ર્રફીકલ અઅ્લા"

ઉસ વક્ત હાથ લટક ગયા. પુતલી ઉપરકો ઉઠ ગઈ. ૧૨ રબીઉલ અવ્વલ સન ૧૧ હિજરી સોમવારકે દિન, ચાશતકા વક્ત થા. મુબારક જિસ્મસે રૂહ પરવાઝ કર ગઈ. ઉસ વક્ત મુબારક ઉમર ચાંદકે હિસાબસે ૬૩ સાલ ૪ દિન થી.

"ઈન્ના લિલ્લાહિ વ ઈન્ના ઈલૈહિ રાજિઊન"

નબી ﷺ કો તીન કપડોંમેં કફનાયા ગયા. મય્યિત ઉસી જગહ રખ્ખી રહી, જહાં ઈન્તિકાલ હુવા થા.

નમાઝે જનાઝા પેહલે કુંબેવાલોંને, ફિર મુહાજિરોંને, ફિર અન્સારકે મર્દોંને ઔર ઔરતોંને ફિર બચ્ચોંને અદા કી. ઈસ નમાઝમેં ઈમામ કોઈ ન થા. મુબારક હુજરા તંગ થા. ઈસ લિયે દસ-દસ શખ્સ અંદર જાતે થે. જબ વો નમાઝસે ફારિગ હોકર બાહિર આતે, તબ ઔર દસ અંદર જાતે થે.

યે સિલસિલા લગાતાર રાત દિન જારી રહા, ઈસ લિયે બુધવારકી રાતમેં યાની વફાતસે લગભગ ૩૨ ઘંટે બાદ આપકો દફન ફરમાયા ગયા.

ખિલાફતે રાશિદા

હઝરત અબૂબક્ર સિદીક (રદિ.)

આપકા નામ અબ્દુલ્લાહ થા. બાપકા નામ અબૂ કુહાફા થા. છઠ્ઠી પુશ્ત (પેઢી) મેં મુર્રહ પર આપ હઝરત મુહમ્મદ ﷺ સે ખાનદાની હેસિયતસે મિલ જાતે હેં. આપકી માં કા નામ સલમા હૈ. જો અબૂ કુહાફાકી ચચાકી લડકી થી. ઉપનામ અબૂબક્ર ઔર લકબ સિદીક થા. ઈસ લિયેકે આપને બે-ખૌફ હોકર હઝરત મુહમ્મદ ﷺ કી તસદીક ફરમાઈ ઔર સિદીક (સચ્ચાઈ) કો અપને લિયે લાઝિમ ફરમાયા.

અબૂબક્ર સિદીક (રદિ.) બડી ખૂબિયોંકે માલિક થે. આપ સચકો પસંદ કરતે. સચ બોલના આપકી ખૂબી થી. યેહી વજહ થી કે જબ પ્યારે નબી ﷺ ને આપકો ઈસ્લામકી દા'વત દી તો આપને ઝરા ભી ટાલ-મટોલ ન કિયા. ફૌરન કુબૂલ કર લિયા.

હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) સબસે પેહલે હઝરત મુહમ્મદ ﷺ પર ઈમાન લાએ. જિસ શખ્સને સબસે પેહલે હઝરત મુહમ્મદ ﷺ કે સાથ નમાઝ પઢી વો હઝરત અબૂબક્ર સિદીક હી થે.

હઝરત અલી (રદિ.) ને એક બાર લોગોંસે પૂછા કે તુમહારે નઝદીક સબસે ઝિયાદા બહાદુર કૌન હૈ? સબને કહા, આપ! આપને ફરમાયા મૈં હમેશા અપને બરાબરકે જોડેસે લડતા હૂં, યે કોઈ બહાદુરી નહીં, તુમ સબસે ઝિયાદા બહાદુર આદમીકા નામ લો, સબને કહા, હમેં માલૂમ નહીં, હઝરત અલી (રદિ.) ને ફરમાયા કે સબસે બહાદુર શખ્સ હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) હૈં. બદ્રકી લડાઈમેં હમને ખુદાકે રસૂલ ﷺ કે લિયે એક સાઈબાન બનાયા થા. હમને પૂછા કે

હઝરત મુહમ્મદ ﷺ કે પાસ કૌન રહેગા? કે જબ મુશરિક આપ પર હમ્લા કરેં તો ઉનકો દૂર રખ્ખેં. કસમ ખુદાકી હમમેંસે કિસી શખ્સકી હિંમત ન પડી મગર અબૂબક્ર સિદ્દીક નંગી તલવાર લેકર ખડે હો ગયે. ઔર કિસીકો પાસ ફટકને ન દિયા. જિસ શખ્સને આપ પર હમલા કિયા. અબૂબક્ર સિદ્દીક (રદિ.) ઉસ પર હમલાવર હુએ.

એક મરતબા મક્કામેં મુશરિકોંને હુઝૂર ﷺ કો પકડ લિયા. ઔર આપકો ઘસીટને લગે. ઔર કેહને લગે કે તૂહી હૈ જો એક ખુદાકો માનતા હૈ ખુદાકી કસમ! કિસીકો દુશ્મનોંકે મુકાબલેકી હિંમત ન હુઈ, મગર અબૂબક્ર સિદ્દીક આગે બળ્હે. વો દુશ્મનોંકો માર-મારકર હટાતે જાતે થે. ઔર કેહતે જાતે થે કે હાય અફસોસ! તુમ ઐસે શખ્સકો કત્લ કરના ચાહતે હો જો કેહતા હૈ કે મેરા ખુદા એક હૈ. યે ફરમાકર હઝરત અલી (રદિ.) રો પડે ઔર ફરમાને લગે, ભલા યે તો બતાઓ કે મોમિન આલે ફિરઔન અચ્છે હૈં યા અબૂબક્ર (રદિ.), લેકિન જબ લોગોંને જવાબ ન દિયા તો ફરમાયા કે જવાબ ક્યૂં નહીં દેતે? અલ્લાહકી કસમ! અબૂબક્ર (રદિ.) કી એક ઘડી ઉનકી હજાર ઘડિયોંસે બેહતર હૈ. વો તો ઈમાનકો છુપાતે થે. ઔર હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) ને અપને ઈમાનકો ઝાહિર કિયા.

હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) તમામ સહાબામેં સબસે ઝિયાદા સખી થે. હઝરત મુહમ્મદ ﷺ ને ફરમાયા કે જિતના મુઝે અબૂબક્ર (રદિ.) કે માલસે નફા પહોંચા હૈ કિસીકે માલસે નહીં પહોંચા. હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) રોકર ફરમાને લગે કે મૈં ઔર મેરા માલ ક્યા ચીઝ હૈ, જો કુછ હૈ સબ આપહીકે તુફૈલ હૈ.

એક દિન હઝરત ઉમર (રદિ.) તબૂકકી લડાઈકે ચંદેકા ઝિક્ર કરતે હુએ કેહને લગે. હઝરત મુહમ્મદ ﷺ ને જબ હમેં માલ સદકા કરનેકા હુકમ દિયા. તો મૈંને હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) સે બળ્હકર માલ સદકા કરનેકા પક્કા ઈરાદા કર લિયા ઔર અપના આધા માલ સદકા કર દિયા. અલ્લાહકે રસૂલને

મુઝસે પૂછા કે અપને બાલ બચ્ચોંકે લિયે ભી છોડા હે? મૈંને કહા, હાં, બાકી આધા, ઈતનેમેં હઝરત અબૂબક્ર સિદીક અપના સારા માલ લિયે હુએ આ ગયે. હુઝૂર ﷺ ને ઉનસે ભી વોહી સવાલ કિયા. ઉનહોંને જવાબ દિયા કે બાલ બચ્ચોંકે લિયે ખુદા ઔર રસૂલે ખુદા કાફી હૈં. મૈંને યે દેખકર કહા કે મૈં કભી અબૂબક્ર (રદિ.) સે કિસી બાતમેં ન બળ્હ સકૂંગા.

આપ સહાબામેં સબસે બડે આલિમ થે. હઝરત અલી (રદિ.) ને કઈ બાર ફરમાયા હૈ કે ઈસ ઉમ્મતે મુસ્લિમામેં સબસે ઝિયાદા અફઝલ હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) હૈં. એક બાર હઝરત અલીને ફરમાયા કે જો શખ્સ મુઝકો અબૂબક્ર ઔર ઉમર (રદિ.) પર ફઝીલત દેગા મૈં ઉસ પર દુર્રે લગાઉંગા.

અતા બિન રિબાહ કેહતે હૈં કે બૈઅતે ખિલાફતકે દૂસરે દિન હઝરત અબૂબક્ર ચાદરેં લિયે હુએ બાઝારકો જાતે થે. હઝરત ઉમર (રદિ.) ને પૂછા, આપ કહાં જા રહે હૈં? ફરમાયા બાઝાર, હઝરત ઉમર (રદિ.) ને કહા કે અબ આપ યે ધંધા છોડ દેં. આપ મુસલમાનોંકે અમીર હો ગયે હૈં. આપને ફરમાયા. ફિર મેરે ઘરવાલે કહાંસે ખાએં, હઝરત ઉમર (રદિ.) ને કહા કે યે કામ અબૂ ઉબૈદહ (રદિ.) કે સુપુર્દ કીજિયે. ચુનાંચે દોનોં સાહબ હઝરત અબૂ ઉબૈદહકે પાસ ગયે. ઔર ઉનસે હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) ને કહા કે મેરા ઔર મેરે બાલ-બચ્ચોંકા ખર્ચા મુહાજિરોંસે વસૂલ કર દિયા કરો. ચુનાંચે ઐસા હી કિયા ગયા.

યે થે હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) જો હુઝૂર ﷺ કી વફાતકે બાદ ખલીફા બને.

પેહલે ખલીફા

લોગ મસ્જિદકે આંગનમેં જમા થે. હુઝૂર ﷺ કે કફન-દફનસે અભી ફુરસત ન પાઈ થી કે એક આદમી ખબર લાયા કે મદીનાવાલે ખલીફા ચુનનેકી સાઝિશમેં લગે હુએ હૈં.

વક્ત નાઝુક થા. મુસલમાનોંમેં ફૂટ કા ખતરા સચ્ચે મુસલમાનોંકો ફિકરમેં ડાલ રહા થા. ઈસ લિયે કે વો જાનતે થે કે ઈસ્લામકી નઈ દીવારોંમેં અભી દરાડ પડ ગઈ તો પૂરી ઈમારત બની બનાઈ નીચે આ જાએગી. ઈસ તરહ મુસલમાનોંકે લિયે જરૂરી હો ગયા થા કે રસૂલુલ્લાહકા જાનશીન બગૈર કસી ઈખ્તિલાફકે ચુના જાએ. ઈસ લિયે યે બહોત જરૂરી થા કે હર મુમકિન કોશિશસે ફિત્ને પર કાબૂ પા લિયા જાએ.

ઈસ્લામ પર જાન કુરબાન કરનેવાલોંમેંસે હઝરત અબૂબક્ર સિદ્દીક, ઉમર ઔર અબૂ ઉબૈદા બિન જર્રાહ (રદિ.) વહાં જલ્દ પહોંચે જહાં લોગ જમા થે. ઔર કાના ફૂંસિયાં ચલ રહી થી. વો કેહ રહે થે. મદીનાકા હાકિમ હમ લોગોંમેંસે ચુના જાના ચાહિયે. યે બાહિરકે આએ હુએ લોગોંકા હક નહીં હૈ. હમારી તલવારોંકી વજહસે હી ઈસ્લામને તરક્કી કી હૈ. ઉનહોંને કરીબ-કરીબ સઅદ બિન ઉબાદહકો ચુન લિયા થા. વો કુછ કેહના ચાહતે થે, લેકિન હઝરત અબૂબક્ર સિદ્દીક (રદિ.) ને ઉનહેં રોકા ઔર ફરમાયા :

જો કુછ તુમ કેહ રહે થે બિલકુલ સચ ઔર ઠીક હૈ. મગર અરબકી હાલત યે હૈ કે સિવા કુરૈશકે લોગોંકે કિસીકે પીછે ચલના પસંદ ન કરેંગે.

એક મદીનેકા રેહનેવાલા બોલા, તો ફિર દો આદમી ચુન લિયે જાએં. એક તુમમેંસે હો. ઔર એક હમમેંસે હો.

હઝરત ઉમર (રદિ.) ને કહા, યે ના મુમકિન હૈ.

સઅદ બિન ઉબાદહ (રદિ.) જિનહેં ઉસ વક્ત બુખાર આ રહા થા. ઔર ઉસી કમરેમેં લેટે હુએ થે, બોલે, ઈસ તરહ મુસલમાનોંમેં ફૂટ ડાલના ઝુલ્મ હૈ.

બાતચીત બહસમેં બદલ ગઈ ઔર ઝગડે તક નૌબત પહોંચી, એક આદમીને તેઝીમેં કહા, ઈન નયે આનેવાલોંકા કોઈ હક નહીં, હમેં ઈનકો નિકાલ દેના ચાહિયે.

કરીબ થા કે લોગ આપસમેં ગુથ જાતે, વક્તકી નઝાકત દેખતે હુએ

હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) આગે બળ્હે, ઔર હઝરત ઉમર ઔર અબૂ ઉબૈદહકી તરફ ઈશારા કરકે કહા, ઈન દોનોંમેંસે એકકો ચુન લો, ઔર ખલીફા બનાકર બૈઅત કર લો.

ઈન હર દોને એક સાથ કહા, હરગિઝ નહીં, સરકાર ﷺ કે ફરમાનકે મુતાબિક પેહલે હીસે નમાઝોંકી ઈમામત આપકે સુપુર્દ હૈ. ઈસ લિયે આપ હમારે સરદાર હૈં. અપના હાથ દીજિયે કે હમ આપકી બૈઅત કરેં.

ફિર ક્યા થા. દેખતે દેખતે લોગોંકી ભીડને હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) કે હાથ પર બૈઅત શુરૂ કર દી. ઔર વો બગૈર ઈખ્તિલાફકે ખલીફા ચુન લિયે ગયે.

અગલે દિન સરકાર ﷺ કો ગુસલ દેકર લોગોંને હઝરત આઈશા (રદિ.) કે હુજરેમેં દફન કિયા. દૂસરે દિન હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) મિમ્બર પર ચળ્હે. મસ્જિદમેં હજારોંકી ભીડ મૌજૂદ થી. આપ કુછ દેર મિમ્બર પર બૈઠે રહે, ફિર ફરમાયા, અય લોગો! મૈં તુમહારા હાકિમ હૂં. મૈં તુમસે અચ્છા નહીં હૂં, ઔર ન ઈસ લાઈક હૂં. જબ મૈં ઈસ્લામી શરીઅતકે મુતાબિક સારે કામ કરૂં તો તુમહારા ફર્ઝ હૈ કે મેરી મદદ કરો. અગર મૈં બાદમેં સીધે રાસ્તેસે ભટક જાઉં તો તુમહારા ફર્ઝ હૈ કે મુઝે સીધે રાસ્તે પર ડાલ દો. સચ્ચાઈકી પૈરવી કરો. ઔર ઝૂઠકો નઝદીક ન આને દો. તુમમેં સબસે કમઝોરકી મદદ મેરા ફર્ઝ હૈ. ઔર અગર સબસે તાકતવરને કમજોરકે હક છીન લિયે તો કમજોરકી મદદ કરના મેરા ઈમાન હોગા. ખુદાકી રાહમેં લડનેસે કતરાના નહીં, ઔર જો ઉસકી રાહસે ભટક જાએગા ઉસ પર ઉસકી ફિટકાર હોગી. ઉસ વક્ત તક મેરી પૈરવી કરના જિસ વક્ત તક મૈં ખુદા ઔર રસૂલ ﷺ કે હુકમોં પર ચલૂં. અગર મૈં ખુદા ઔર ઉસકે રસૂલ ﷺ કી નાફરમાની કરૂં તો તુમ હરગિઝ હરગિઝ મેરે હુકમોંકો ન માનના.

ઈસ તકરીરકે બાદ હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) ને રસૂલુલ્લાહ ﷺ કે ખલીફા હોનેકી હૈસિયતસે નમાઝકી ઈમામત કરાઈ.

કુછ અહમ કામ

રસૂલુલ્લાહ ﷺ કી વફાત પર મક્કા ઔર મદીનાકે અલાવા તમામ અરબકે લોગોંને બગાવત કર દી. દૂસરે લફઝોંમેં મુહાજિરોં ઔર અન્સારકે સિવા સબને ઝકાત દેનેસે ઈન્કાર કર દિયા.

લેકિન હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) ને બડી હિંમતસે કામ લેકર કહા, અગર યે લોગ ઝકાત ન દેંગે, તો ઉન પર ફૌજકુશી કી જાએગી. હઝરત ઉમર (રદિ.) બારબાર યે કેહતે કે રસૂલ ﷺ કે કૌલકે મુતાબિક, જિસને કલિમા પઢ્હા ઉસ પર ફૌજકુશી નહીં હો સકતી.

હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) બાર-બાર કેહતે કે ઝકાત તો પાંચ ફર્ઝોંમેંસે એક ફર્ઝ હૈ, ઔર ઈસી પર પૂરી હુકૂમત ટિકી હુઈ હૈ. બૈતુલમાલ ઝકાત હી પર ચલ રહા હૈ. ઔર બગૈર ઈસકે હુકૂમત કમજોર હો જાએગી.

ચુનાંચે હઝરત અબૂબક્રને ફૌજકુશી કી ઔર થોડે હી દિનોંમેં બગાવત કરનેવાલોંકા પૂરા જોર ટૂટ ગયા.

ઈસી તરહ નબી ﷺ ને અપને આખરી દૌરમેં શામ પર ચઢાઈ કી. જો તૈયારી કી થી, ઉસમેં ફૌજકે અમીર હઝરત ઉસામા બિન ઝૈદકો મુકર્રર કિયા થા. યે બિલકુલ નવ ઉમ્ર થે, હુઝૂર ﷺ કી બીમારીકી વજહસે યે ફૌજ રવાના ન હો સકી. હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) ને ઈસ ફૌજકો રવાના કરનેકા હુકમ દે દિયા.

યે વોહી વક્ત થા કે જબ કે હર તરફસે બગાવતકી ખબરેં આ રહી થીં. હઝરત ઉસામા ભી પરેશાન થે, કે ઐસે મૌકે પર ફૌજકે રવાના હોનેકા હુકમ મુનાસિબ નહીં માલૂમ હોતા. લોગ ચાહતે થે કે ઈસ મુહિમકો અભી મુલ્તવી કર દિયા જાએ જબ તકકે પૂરે મુલ્કમેં અમન ઔર અમાન ન હો જાએ.

લેકિન હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) કા હુકમ થા કે સરકાર ﷺ ને

ઉસામાકો અમીર બનાકર શામ દેશ પર હમલેકે લિયે હુકમ દિયા થા. મૈં કિસી તરહ ઈસ હુકમકે ખિલાફ નહીં ચલ સકતા... મૈં સબસે પ્હેલે યેહી કામ કરૂંગા, ચાહે મૈં અકેલા રેહ જાઉં.

ચુનાંચે ફૌજ રવાના હો ગઈ. હઝરત અબૂબક્ર ઉસામાકો હિદાયતેં દેનેકે લિયે કુછ દૂર ઉનકે સાથ તશરીફ લે ગયે. વો ઘોડે પર સવાર થે. ઔર ખલીફા ઉનકે સાથ સાથ પૈદલ ચલ રહે થે.

ઉસામાને અર્ઝ કિયા કે યા તો આપ ઘોડે પર સવાર હો જાએં યા મુઝે નીચે ઉતરનેકી ઈજાઝત દેં.

હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) ને ફરમાયા, આપ બિલકુલ ઘોડે પરસે નહીં ઉતર સકતે ઔર ન મૈં સવાર હોનેકો તૈયાર હૂં, ક્યા આપ નહીં ચાહતે કે મેરે કદમ ભી ખુદાકી રાહમેં ધૂલસે સનેં, ક્યા આપકો યાદ નહીં કે ગાઝી કા હર કદમ ખુદાકો ભલા માલૂમ હોતા હૈ. ઔર ગાઝી દોઝખમેં નહીં જાએગા.

આપને જો હિદાયતેં દી વો ઈસ તરહ હૈં.

(૧) કિસી કામમેં ખયાનત ન કરના.

(૨) ગનીમતકે માલમેંસે કુછ ન લેના.

(૩) કિસી સમજોતેકે ખિલાફ કામ ન કરના.

(૪) દુશ્મનકી લાશોંકી બેઈઝ્ઝતી ન કરના.

(૫) ફલદાર દરખ્તોંકો ન કાટના. ઔર ન આગ લગાના.

(૬) કિસી બચ્ચેકો કત્લ ન કરના. ન કિસી ઔરત પર હમલા કરના, ઔર ન કિસી બુઝ્હે આદમીકો કત્લ કરના.

(૭) કિસી બચ્ચેકો કિસી હાલતમેં ભી ઉસકી માં સે જુદા ન કરના.

(૮) બકરિયાં, ભેડેં, ગાય, ઊંટ ઔર ઘોડોંકો બરબાદ ન કરના.

(૯) યહૂદિયોં ઔર ઈસાઈયોંકે રાહિબોં ઔર પાદરિયોં પર હમલા ન કરના. ઔર જો તુમ પર હમલા ન કરેં ઉન પર ભી હમલા ન કરના.

(૧૦) લોગોંકે મઝહબમેં ઝબરદસ્તી દખલ ન દેના. ઔર ઝબરદસ્તી તૌર પર કિસીકો મુસલમાન બનાનેકી કોશિશ ન કરના.

હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) યે હિદાયતેં દેકર ફિર મદીના વાપસ લૌટ આએ.

ઉસામા (રદિ.) કી ફૌજ જિન રાસ્તોંસે ગુઝરી વહાંકે લોગ રો'બમેં આ ગયે ઔર ઉનકો યકીન હો ગયા કે હુકૂમત બેશક તાકતવર હૈ. વરના ઈસ ખતરેકી હાલતમેં ઐસી મુહિમકા ખયાલ ખતરેકી બાત હૈ. ચુનાંચે વો ડરકર સીધે રાસ્તે પર આ ગયે.

બગાવત કુચલ દી ગઈ

હુઝૂર ﷺ કી વફાતકે બાદ બાગિયોંને યે સમઝ લિયા થા કે શાયદ ઈસ્લામકી તાકત ટૂટ ચુકી હૈ. ઈસ લિયે જગહ જગહ ઉનહોંને સર ઉઠાને શુરૂ કર દિયે થે. ચુનાંચે હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) ને ઉન બગાવતોંકો કુચલનેકે લિયે ગ્યારહ બહાદુર સરદારોંકી માતહતીમેં અલગ અલગ ટુકડિયાં રવાના કીં, જૈસે :

(૧) ખાલિદ બિન વલીદકો હુકમ થા કે તલીહાકો હરાનેકે બાદ માલિક બિન નુવૈરહકા સર કુચલનેકે લિયે જાએં.

(૨) મુસયલમાકો કાબૂમેં કરનેકે લિયે ઈકરમાકો યમામા ભેજા.

(૩) શુરહબીલ બિન હસનાકો ઈકરમાકી મદદકે લિયે ભેજા ગયા. ઔર હુકમ હુવા કે વહાંસે ફારિગ હોકર કબીલા કુઝાઆકો પસ્ત કરેં ઔર ઉસકે બાદ કુન્દા પર હમલા કરેં.

(૪) ખાલિદ બિન સઈદકો મુલ્કે શામકી તરફ ભેજા.

(૫) અમ્ર બિન આસકો કુઝાઆ, વદીઆ ઔર હારિસકે દમનકે લિયે ભેજા.

(૬) હુઝૈફા બિન મોહસિન, ઉમ્માનકે લોગોંકો પસ્ત કરને ચલે.

(૭) મુહાજિર બિન અબી ઉમૈયા, અસ્વદકે દમનકે લિયે સનઆકી તરફ ગયે.

(૮) અરફઝા બિન હરસમા, મુહરાકે લોગોંકા સર કુચલનેકે લિયે ભેજે ગયે.

(૯) અલા બિન હરઝમી બહરૈન ગયે.

(૧૦) તરીફા બિન આજિઝ, બની સુલૈમ ઔર હવાઝિનકે લિયે નિકલે.

(૧૧) સુવૈદ બિન મુકરિન યમનકી તરફ ચલે.

ઈસ શાનદાર સ્કીમસે કોઈ જગહ ઐસી ન રહી, જહાં ફિતને યા ફસાદકા ખતરા રેહતા. ખલીફાને મદીના વાપસ આકર એક ફરમાન જારી કિયા કે દીનસે હર ફિરનેવાલા ઔર હર બાગી, જહાં કહીં ભી વો હૈ. અગર વો તૌબા કર લે તો ઉસકી ગલતી માફ કર દી જાએગી. લેકિન જો લોગ હઠ પર કાઈમ રહેંગે ઉન પર હમલા કરકે ઉનકો તલવારકે ઘાટ ઉતાર દિયા જાએગા. ઔર ઉનકે બચ્ચે ઔર ઔરતેં કેદ કર લિયે જાએંગે.

ઈસકે બાદ એક સાલકે અંદર હી પૂરે મુલ્કમેં બગાવત કુચલ દી ગઈ. ઔર ચારોં તરફ અમન, અમાન કાઈમ હો ગયા.

ઈરાક પર કબ્ઝા

બારહવીં હિજરી તક પહોંચતે પહોંચતે જબ પુરે મુલ્કમેં અમન કાઈમ હો ગયા. તો ખલીફાકા ધ્યાન સરહદી ઈલાકોં ઔર દૂસરે ઈલાકોંકી તરફ ગયા.

હઝરત ખાલિદ (રદિ.) ઔર મુસ્ના બિન હારિસાકે દોનોં કાફલે એક હોકર આગે બઢે. અભી યે ફૌજ ઈરાકકી સરહદમેં દાખિલ હી હુઈ થી કે

આસપાસકી છોટી છોટી રિયાસતેં રો'બમેં આકર ખુદ હી સમજોતે પર તૈયાર હો ગઈ.

ફિર ઈરાકકે હાકિમકો ઈસ્લામકી દઅવત પેશ કી ગઈ વો બહોત નારાઝ હુવા. ઔર લડને મરને પર તૈયાર હો ગયા. મુકાબલા હુવા. ઔર હુરમુઝકી ફૌજ હાર ભાગ ખડી હુઈ.

ઈરાનકે બાદશાહકો જબ ઈસ પસપાઈકા હાલ માલૂમ હુવા તો ઉસને બહોત પેચ વ તાબ ખાયા. ઔર અપને એક મશ્હૂર જનરલ અઅદઝગરકી સરદારીમેં ફિર એક ભારી ફૌજ ભેજી. ફિર મુકાબલા હુવા. ઔર દુશ્મન હાર ગયા.

ઈસ તરહ જીતતે હુએ હઝરત ખાલિદ (રદિ.) અપની ફૌજકે સાથ બળ્હતે ચલે ગયે. યહાં તકકે ફુરાત નદીકે કિનારે અપના પડાવ ડાલ દિયા. દુશ્મન ભી ખામોશ ન થા. ઉસકી ફૌજેં મુસલમાનોંકો ખત્મ કર દેનેકા ઈરાદા કિયે પડી થીં. જબ લડાઈ હુઈ તો દુશ્મન હીકો હાર કા મુંહ દેખના પડા.

વહાંસે જીત હાસિલ કરનેકે બાદ હઝરત ખાલિદ (રદિ.) અપની ફૌજકે સાથ આગે આસપાસકે કબીલોંસે સમજોતા કરતે હુએ યરમૂકકી તરફ બળ્હે. વહાં સખ્ત મુકાબલા હુવા. ઈતની ઘમસાનકી લડાઈ હુઈ કે તીન હજાર મુસલમાન શહીદ હુએ ઔર ફિર જીત મુસલમાનોંકે હી હાથમેં રહી.

ઈસ તરહ શામ મુલ્ક પર મુસલમાનોંકા કબ્ઝા હો ગયા.

ઝિંદગીકે આખરી દિન

સન ૧૩ હિજરીકે જમાદીલ ઉખરા મહીનેકે શુરૂમેં અબૂબક્ર (રદિ.) કો બુખાર આ ગયા. પંદરહ દિનમેં બુખારમેં તેજી પૈદા હો ગઈ. જબ આપકો યકીન હો ગયા કે આખરી વક્ત આ પહોંચા હૈ તો આપને સબસે પેહલે હઝરત અબ્દુર્રહમાન બિન ઔફકો બુલાકર ખિલાફતકે બારેમેં

મશ્વરા કિયા. હઝરત અબ્દુર્રહમાન બિન ઔફસે આપને ફરમાયા કે ઉમરકે બારેમેં તુમહારા ક્યા ખયાલ હૈ? ઉનહોંને કહા કે ઉમર (રદિ.) કે મિઝાજમેં સખ્તી હૈ. આપને ફરમાયા, ઉમરકી સખ્તીકી વજહ સિર્ફ યે હૈ કે મૈં નરમ તબીઅત રખતા થા. મૈંને ખૂદ અંદાઝા કર લિયા હૈ કે જિસ મામલેમેં મૈં નરમી અપનાતા થા, ઉસમેં ઉમર (રદિ.) કી રાય સખ્તી લિયે હુએ હોતી થી. લેકિન જિસ મામલેમેં મૈંને સખ્તીસે કામ લિયા, ઉનમેં ઉમર (રદિ.) હમેશા નરમી અપનાતે થે. મેરા ખયાલ હૈ કે ખિલાફત ઉનકો જરૂર નરમ દિલ બના દેગી.

ઈસકે બાદ આપને હઝરત ઉસમાન (રદિ.) કો બુલાકર યેહી સવાલ કિયા. ઉનહોંને કહા કે ઉમર (રદિ.) કા અંદર ઉનકે બાહિરસે અચ્છા હૈ.

ફિર આપને હઝરત અલી (રદિ.) કો બુલાકર યેહી સવાલ કિયા. ઉનહોંને ભી યેહી જવાબ દિયા.

ઈસકે બાદ હઝરત તલહા (રદિ.) તશરીફ લાએ. ઉનસે ભી મશ્વરા કિયા. ફિર આપને હઝરત ઉસમાન ગની (રદિ.) કો બુલાકર વસિયતનામા લિખનેકા હુકમ દિયા. જો ઈસ તરહ તૈયાર હુવા.

“યે વો અહદ હૈ. જો અબૂબક્ર ખલીફએ રસૂલ ﷺ ને ઉસ વક્ત કિયા હૈ, જબકે ઉસકા આખરી વક્ત દુનિયાકા ઔર અવ્વલ વક્ત આખિરતકા હૈ. ઐસી હાલતમેં કાફિર ભી ઈમાન લાતા હૈ. મૈંને તુમ લોગોં પર ઉમર (રદિ.) કો મુકર્રર કિયા હૈ. ઔર મૈંને તુમ લોગોંકી ભલાઈમેં કોતાહી નહીં કી. પસ અગર ઉમર (રદિ.) ને સબ્રસે કામ લિયા તો યે મેરી ઉસ બારેમેં જાનકારી થી. ઔર અગર બુરાઈ કી તો મુઝકો ગૈબકા ઈલ્મ નહીં હૈ. ઔર મૈંને તો ભલાઈકા ઈરાદા કિયા હૈ. ઔર હર આદમીકો અપને કામોંકા નતીજા ભુગતના હૈ. ઔર જિનહોંને ઝુલ્મ કિયા હૈ બહોત જલ્દ દેખ લેંગે કે કિસ પેહલૂ પર ફેરે જાતે હૈં.”

જબ યે તેહરીર લિખ્ખી જા ચુકી તો આપને હુકમ દિયા કે લોગોંકો

પઢકર સુના દો. ફિર ઉસી બીમારીકી હાલતમેં ખૂદ ભી બાહિર આએ. ઔર બોલે કે મૈંને અપને કિસી અઝીઝ રિશ્તેદારકો ખલીફા નહીં બનાયા હૈ. ન સિર્ફ મૈંને અપની રાયસે ઐસા કિયા હૈ. બલ્કે લોગોંસે મશ્વરા કરકે ખલીફા બનાયા હૈ. તો ક્યા તુમ લોગ ઉસ શખ્સકે ખલીફા હોને પર રાજી હો, જિસકો મૈંને તુમહારે લિયે ચુના હૈ. યે સુનકર લોગોંને કહા કે હમ આપકે ચુનાવકો પસંદ કરતે હૈં. ફિર હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) ને ફરમાયા, કે તુમકો ચાહિયે કે ઉમર ફારૂક (રદિ.) કા કેહના સુનો ઔર ઉનકી ઈતાઅત કરો. સબને ઈતાઅતકા ઈકરાર કિયા. ઈસકે બાદ હઝરત ઉમર (રદિ.) સે બોલે.

અય ઉમર! મૈંને તુમકો અપના નાઈબ બનાયા હૈ. અલ્લાહસે ડરતે રેહના. અલ્લાહકે કુછ હુકૂક હૈં જો રાતસે મુતઅલ્લિક હૈં, ઉનકો વો દિનમેં નહીં કુબૂલ કરેગા. ઐસે હી કુછ હુકૂક દિનસે મુતઅલ્લિક હૈં, જિનકો વો રાતમેં નહીં કુબૂલ કરેગા. અલ્લાહ તઆલા નફલોંકો કુબૂલ નહીં કરતા જબ તકકે ફર્ઝ અદા ન કિયે જાએં.

અય ઉમર! જિનકે નેક અમલ કિયામતમેં વજની હોંગે. વહાં કામિયાબ હોંગે. જિનકે નેક અમલ કમ હોંગે. વોહી મુસીબતમેં ફસેંગે. અય ઉમર! નજાતકી રાહેં કુરઆન પર અમલ કરનેવાલોંસે હોતી હૈં. અય ઉમર! આપ જબ મેરી ઈન વસિયતોં પર અમલ કરેંગે તો મુઝે ગોયા અપને પાસ બૈઠા હુવા પાઓગે.

યે તેહરીર ઔર વસિયતકી કારવાઈ તા. ૨૨ જમાદીલ ઉખરા સન ૧૩ હિજરીકો લિખ્ખી ગઈ ઔર ઉસી દિન શામકો મગરિબ બાદ ત્રેસઠ સાલકી ઉમ્રમેં આપકા ઈન્તિકાલ હુવા. ઔર ઈશાસે પેહલે આપ દફન કર દિયે ગયે. **"ઈન્ના લિલ્લાહિ વ ઈન્ના ઈલૈહિ રાજિઊન."**

જિસ વક્ત હઝરત અબૂબક્ર સિદ્દીક (રદિ.) કી વફાતકી ખબર મદીનેમેં ફૈલી, તમામ શહેરમેં ગમકી લહર દૌડ ગઈ, હઝરત અલી (રદિ.) ને યે ખબર સુની તો રો પડે. ઔર રોતે હુએ આપકે મકાન પર આએ, દરવાઝે પર ખડે

હોકર ફરમાને લગે.

અય અબૂબક! ખુદા તુમ પર રહમ કરે. ખુદાકી કસમ! તુમ તમામ ઉમ્મતમેં સબસે પેહલે ઈમાન લાએ. તુમ સબસે ઝિયાદા યકીન વાલે, ઔર હુઝૂર ﷺ કી સબસે ઝિયાદા હિફાઝત કરતે થે. સબસે ઝિયાદા ઈસ્લામકે હામી ઔર મખ્લૂકકી ભલાઈ ચાહને વાલે થે. તુમને આપ ﷺ કી તસ્દીક કી જબ દૂસરોંને ઝુઠલાયા. ઔર ઉસ વક્ત રસૂલે ખુદાકા સાથ દિયા, જબ દૂસરોંને કમજોરી દિખાઈ. જબ લોગ મદદ ઔર હિમાયતસે રુકે હુએ થે, તુમને ખડે હોકર રસૂલે ખુદાકી મદદ કી. ખુદાને તુમકો અપની કિતાબમેં સિદ્દીક કહા.

હઝરત ઉમર ફારૂક (રદિ.) ઈસ ખબરકો સુનકર ફરમાને લગે. અય રસૂલ ﷺ કે ખલીફા! તુમને અપને બાદ કૌમકો બડી સખ્ત તકલીફ દી ઔર ઉનકો મુસીબતમેં ડાલ દિયા. તુમહારી ધૂલકો ભી પહોંચના મુશ્કિલ હૈ. મૈં તુમહારી બરાબરી કહાં કર સકતા હૂં?

બીવિયાં ઔર બચ્ચે

હઝરત અબૂબક સિદ્દીક (રદિ.) કી પેહલી બીવી કતીલા બિન્તે અબ્દુલ અઝીરી થી, જિસસે અબ્દુલ્લાહ બિન અબીબક (રદિ.) ઔર ઉનકે બાદ અસમા બિન્તે અબીબક (રદિ.) (અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈરકી વાલિદા) પૈદા હુઈ.

દૂસરી બીવી આપકી ઉમ્મે રૂમાન થી, ઉનકે પેટસે અબ્દુર્રહમાન બિન અબીબક ઔર હઝરત આઈશા (રદિ.) પૈદા હુઈ.

જબ હઝરત અબૂબક સિદ્દીક (રદિ.) મુસલમાન હુએ તો પેહલી બીવીને મુસલમાન હોનેસે ઈન્કાર કિયા ઉસકો આપને તલાક દે દી.

દૂસરી બીવી ઉમ્મે રૂમાન (રદિ.) મુસલમાન હો ગઈ. મુસલમાન

હોનેકે બાદ ભી આપને દો નિકાહ ઔર કિયે. એક અસ્મા બિન્તે અમીસ (રદિ.) સે કિયા, જો જઅફર બિન અબી તાલિબકી બેવા થી. ઉનકે પેટસે મુહમ્મદ બિન અબીબક્ર (રદિ.) પૈદા હુએ. દૂસરા નિકાહ હબીબા બિન્તે ખારિજા અન્સારિયા (રદિ.) સે કિયા. જો કબીલા ખઝરજસે થી. ઉનકે પેટસે એક બેટી ઉમ્મે કુલસૂમ (રદિ.) આપકી વફાતકે બાદ પૈદા હુઈ.

દૂસરે ખલીફા હઝરત ઉમર (રદિ.)

આપકા તઅલ્લુક ભી કુરૈશકે ઈઝઝતદાર ઘરાનોંસે થા. આઠવીં પુશ્ત (પેઢી) મેં આપકા વંશ (નસબ) હુઝૂર ﷺ કે વંશસે મિલ જાતા હૈ.

હઝરત ઉમર (રદિ.) કો ઉર્ફમેં અબૂ હફસ કેહતે થે. નબી ﷺ ને આપકો ફારૂક કા લકબ દિયા થા. આપ હિજરતસે ચાલીસ સાલ પેહલે પૈદા હુએ. બચપનમેં ઊંટોંકો ચરાયા. જવાનીમેં પહેલવાની કી. ઔર બાદમેં તિજારતમેં લગ ગયે.

ઈસ્લામ કુબૂલ કરનેકા વાકિઆ

હઝરત ઉમર (રદિ.) ખૂદ ફરમાતે થે કે એક રાત મૈં અપને ઘરસે નિકલા તો રસૂલ ﷺ કો કા'બેમેં નમાઝ પળ્હતે દેખા. મૈં આપકે પીછે ખડા હો ગયા. આપને સૂરએ ફાતિહા પળ્હી તો મુઝે ઈસ સૂરત પર બડી હૈરત હુઈ. મૈંને દિલમેં કહા કે યે શખ્સ શાયર હૈ. તબ તક આપને યે આયત પળ્હી. **"ઈન્નહૂ લ-કૌલુ રસૂલિન્ કરીમ. વમા હુવ બિકૌલિ શાઈર, કલીલમ મા તુઅ્મિનૂન."**

(યે એક બુઝુર્ગ રસૂલકા કલામ હૈ. ઔર યે કિસી શાઈરકા કલામ નહીં, તુમ બહોત કમ ઈમાન લાતે હો.)

હઝરત ઉમરકો ખયાલ હુવા. ક્યા યે કાહિન હૈ કે મેરે દિલકી બાત જાન ગયે.

લેકિન ઈસકે બાદ હી આપને યે પઢ્હા, **"વલા બિ કૌલિ કાહિન, કલીલમ મા તઝક્કરૂન, તનઝીલુમ મિર્રબ્બિલ આલમીન."**

(ઔર ન કિસી કાહિનકા કલામ હૈ તુમ બહોત હી કમ ધ્યાન કરતે હો. ઉતરા હુવા હૈ સારી દુનિયાકે રબકી તરફસે)

હઝરત ઉમર કેહતે હૈં કે ઈન આયતોંકે સુનનેસે મુઝ પર બડા અસર હુવા.

એક રિવાયતમેં હૈ કે હઝરત ઉમર એક દિન હુઝૂર ﷺ કે કત્લકે ઈરાદેસે નિકલે લેકિન રાસ્તેમેં ઉનહેં અપની બહેન ઔર બહેનોઈકે ઈમાન લાનેકી ખબર મિલી તો ઉનકે ઘર ગયે ઔર ઉનહેં મારા પીટા, ઔર ફિર આખિરમેં કુરઆન સુના જિસસે ઉનકા દિલ પૂરે તૌર પર નરમ પડ ગયા. ઔર વો ઝૈદ બિન અરકમકે મકાનમેં પહોંચે, જહાં રસૂલ ﷺ છુપકર લોગોંકો દીનકી તાલીમ દેતે થે. ફિર વહાં પહોંચકર આપને ઈસ્લામકા કલિમા પઢ્હા.

હઝરત અલીકા બયાન હૈ કે હઝરત ઉમરકે અલાવા કિસીને ખુલકર હિજરત નહીં કી. હઝરત ઉમરને જબ ઈરાદા કિયા તો હથિયાર બાંધા. તીર કમાન લિયા. ઔર મસ્જિદે હરામમેં આએ જહાં કુરૈશકે લોગ બૈઠે હુએ થે. તવાફ કિયા, નમાઝ પઢ્હી, ફિર ઉન લોગોંસે કહા, જો કોઈ અપને માં-બાપકો બે ઔલાદ ઔર અપને લડકોંકો યતીમ ઔર અપની બીવીકો બેવા કરના ચાહે, ઈસ વક્ત વો આકર મુઝસે મિલે. કિસીકી હિંમત ન હુઈ કે કુછ કેહતા.

અપની ખિલાફતકે જમાનેમેં જબ હઝરત ઉમર મુલ્કે શામમેં પહોંચ રહે થે તો ઉસ મુલ્કકે ઝિમ્મેદાર આપકે ઈસ્તિકબાલકે લિયે નિકલે, ઔર ઉનહોંને કહા, આપ ઊંટની છોડકર ઘોડે પર સવાર હોં, તાકે લોગોં પર હૈબત ઔર શૌકત ઝાહિર હો.

હઝરત ઉમરને ફરમાયા, હમ વો કૈમ હૈં જિસે ખુદાને ઈસ્લામકે ઝરીએ ઈઝઝત બખ્શી હૈ.

હઝરત ઉમર રાતમેં અકસર લોગોંકા હાલ માલૂમ કરનેકે લિયે ગશ્ત લગાયા કરતે થે. એક રાત વો ગુઝર રહે થે કે એક ઔરત અપની બેટીસે કેહ રહી થી. ઉઠ, દૂધમેં પાની મિલા દે. બેટીને કહા, ક્યા તુઝે ખબર નહીં હૈ કે અમીરૂલ મુઅમિનીનને એલાન કરાયા હૈ કે કોઈ દૂધમેં પાની ન મિલાએ.

માંને કહા, ઈસ વક્ત અમીરૂલ મુઅમિનીન નહીં હૈ. લડકીને કહા, હમારે લિયે યે મુનાસિબ નહીં હૈ કે હમ ઝાહિરમેં તો ફરમાં બરદારી કરેં, ઔર તન્હાઈમેં નાફરમાની કરેં. અલ્લાહ તો દેખ રહા હૈ.

હઝરત ઉમર (રદિ.) ઈસ બાતસે ઈતના ખૂશ હુએ કે ઉસ લડકીસે અપને બેટે આસિમકા નિકાહ કર દિયા. ઈસી લડકીકી નવાસી હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકી માં હુઈ જો બહોત નેક ખલીફા ઔર જિનહોંને હઝરત ઉમરકી યાદ તાઝા કર દી...

હઝરત ઉમર (રદિ.) જબ કિસીકો હાકિમ બનાકર ભેજતે તો ઉસકો લિખતે થે કે ઐશ ઔર સજાવટસે દૂર રહો. કીમતી ઔર બારીક કપડા મત પહેનો, મૈદેકી રોટી મત ખાઓ, તુર્કી ઘોડે પર મત સવાર હો, અપને દરવાઝે પર ચોબદાર (ચોકીદાર) મત બિઠાઓ તાકે લોગ આસાનીસે અપની જરૂરતેં બયાન કર સકેં. ઈન્સાફકે ખિલાફ મત જાઓ.

લડાઈયાં ઔર જીત

સબસે પેહલા કામ જો હઝરત ઉમર (રદિ.) ને કિયા વો ઈસ્લામી ફૌજકો સહીહ ઢંગસે તરતીબ દેકર અપની મુહિમકો કામિયાબ બનાનેકા થા.

હઝરત ઉમર (રદિ.) કે જમાનેમેં લડાઈયોંકા લંબા સિલસિલા ચલા થા. જૈસે :

(૧) અબૂ ઉબૈદા (રદિ.) કી સરદારીમેં ઈરાની ફૌજસે ઘમસાનકી

લડાઈ હુઈ. હઝરત અબૂ ઉબૈદા ઔર ઉસકે બાદ બનનેવાલે સાત સેનાપતિ શહીદ કિયે ગયે. મગર જીત ફિર ભી ઈસ્લામી ફૌજકી હુઈ. બગદાદકે આસપાસકા પૂરા ઈલાકા કબ્ઝેમેં આ ગયા.

(૨) હઝરત સઅદકી સરદારીમેં કાદસિયાકે મૈદાનમેં ઈરાનકે મશહૂર સરદાર ઔર રૂસ્તમસે લડાઈ હુઈ. લડાઈ બહોત ઝોરસે લડી ગઈ. રૂસ્તમ મારા ગયા. ઔર ગનીમતકા બહોત સારા માલ મુસલમાનોંકે કબ્ઝેમેં આ ગયા. ઈસી લડાઈકે મૌકે પર નૌશેરવાંકા ચમચમાતા તાજ, કિસરા, હુરમુઝ ઔર કિબાદકે ખંજર, રાજા દાહિર, ખાકાને ચીન ઔર બહરામકી તલવારેં ભી હાથ આઈ થીં, જબ યે માલ તકસીમ હો રહા થા તો હઝરત ઉમર (રદિ.) ફૂટ ફૂટકર રોને લગે. કિસીને કહા, યે તો ખૂશીકી જગહ હૈ ઔર આપ રો રહે હૈં. આપને જવાબ દિયા, યે માલ દૌલત કભી કભી કૌમમેં ફૂટ ડાલ દેતી હે. મુઝે યે ડર લગ રહા હૈ કે યે દૌલત હમારે લોગોંકો લોભ, લાલચકા શિકાર ન બના દે.

(૩) હઝરત સઅદકી ફૌજ આગે બળ્હી, જલૂલા પર ઈરાકકી આખરી લડાઈ હુઈ, ઈસ્લામી ફૌજકી શાનદાર જીત હુઈ ઔર ઈરાક પર મુસલમાનોંકા પૂરા કબ્ઝા હો ગયા.

(૪) દમિશ્ક પર ચઢાઈ ઔર જીતકા સિલસિલા અગરચે હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) કે જમાનેમેં શુરૂ હો ચુકા થા. મગર યે જીત હઝરત ઉમર (રદિ.) કે જમાનેમેં પૂરી હુઈ. દમિશ્કકે જીતનેકા સેહરા હઝરત ખાલિદ (રદિ.) કે સર બંધતા હૈ.

(૫) દમિશ્કકી હારકે બાદ સભી બહોત નાઉમ્મીદ હો ગયે, મગર એક બાર ફિર ઉનહોંને હિંમતસે મુકાબલા કરનેકી ઠાની. ઝબરદસ્ત તૈયારી કી ઔર ચાલીસ હજારકી ફૌજ મુસલમાનોંસે મુકાબલેકે લિયે શહેર બેસાનકે કરીબ જમા હો ગઈ. લેકિન યે તૈયારી ભી મુસલમાન ફૌજ પર કોઈ અસર ન ડાલ સકી વો જીતતી રહી. ઔર આગે બળ્હતી રહી.

(૬) હઝરત અબૂ ઉબૈદાકી સરદારીમેં શામકે હિમ્સ જિલ્લા પર ભી કુબ્ઝા કર લિયા. અબ હઝરત અબૂ ઉબૈદા હિરકલકી રાજધાની તક પહોંચ આએ થે.

(૭) રૂમિયોંકી લગાતાર હારને ઉનકી હિંમતેં પસ્ત કર દી થીં. કૈસર હિરકલને ફિર હિંમત બાંધી. ઔર જોરદાર હમલા કરકે મુસલમાનોંકી કમર તોડ દેનેકા ઈરાદા કિયા. ઔર ઝબરદસ્ત તૈયારીકે બાદ રૂમી ફૌજ આગે બળ્હી. યરમૂકમેં હઝરત અબૂ ઉબૈદાને અપના પડાવ કિયા, ઘમસાનકી લડાઈ હુઈ, મુસલમાનોંકો જીત નસીબ હુઈ.

(૮) બૈતુલ મુકદ્દસ કઈ હૈસિયતસે મુસલમાનોંકે લિયે એક ખાસ એહમિયત રખતા હૈ. બૈતુલ મુકદ્દસ બહોતસે નબિયોંકા ગેહવારા હૈ. સાથ હી વો મુસલમાનોંકા કિબ્લા ભી રહા હૈ. અબ જીતતે હુએ હઝરત અબૂ ઉબૈદાકી ફૌજને બૈતુલ મુકદ્દસકા રૂખ કિયા. મુસલમાનોંકા રો'બ પેહલે દૂર દૂર તક પડા હુવા થા. ઈસ ભારી ફૌજકો દેખકર ઈસાઈયોંને ફૌરન સમજોતેકી દરખાસ્ત કી, મગર એક શર્ત યે લગાઈ કે ખલીફા ખૂદ તશરીફ લાકર અપને હાથસે સમજોતેકી શર્ત તય કરેં. જબ હઝરત ઉમર (રદિ.) કો ઈસકી ખબર દી ગઈ તો આપ આનેમેં કુછ ઝિઝકે, મગર સલાહ મશ્વરાકે બાદ યે તય પાયા કે હઝરત ઉમરકા બૈતુલ મુકદ્દસ જાના નિહાયત અહમ ઔર જરૂરી હૈ. ૩ રજબકો આપ મદીનાસે રવાના હુએ.

ઝાબિયાકા સમજોતા

બૈતુલ મુકદ્દસસે કરીબી જગહ ઝાબિયામેં મુસલમાન સરદારોંને હઝરત ઉમર (રદિ.) કા ઈસ્તિકબાલ (સ્વાગત) કિયા, મુસલમાન સરદારોંકે ચમચમાતે કપડે દેખકર હઝરત ઉમર બિગડે. ઔર અપના ગુસ્સા ઔર રંજ ઝાહિર કરનેકે લિયે ઉન પર કંકરિયાં ફેંકી. ઉન સબને એક મુંહ હોકર ઉનહેં

યકીન દિલાયા કે હમ સબને કપડોંકે નીચે ફૌજી હથિયાર પહેન રખ્ખે હૈં. ફિર ડરસે કાંપતે હુએ અર્ઝ કિયા કે દુશ્મન પર રો'બ બિઠાનેકે લિયે યે જરૂરી હૈ કે હુઝૂર ભી અપના કપડા બદલ લેં. યે સુનકર હઝરત ઉમર રોને લગે. ઔર ફરમાયા, તુમહેં માલૂમ નહીં, હમ જાહિલ ઔર બુતોંકે પુજારી થે. ખુદાને હમેં ઈસ્લામકી દૌલતસે માલામાલ કિયા. ક્યાં યે કાફી નહીં કે હમ ઉસકા શુક્ર અદા કરેં, ઔર ફિર ઉસી ગુમરાહીમેં ન જાએં.

ઈસાઈયોંકે સરદારકે સાથ હઝરત ઉમર (રદિ.) ને શહેરકા મુઆઈના કિયા ઔર બહોત જગહોંકી સૈર કી. ઈસાઈ તારીખ લિખનેવાલે લિખતે હૈં કે નમાઝકા વક્ત હોને પર સરદારને જબ વો હઝરત ઉમરકો એક ગિરજા દિખા રહા થા. અર્ઝ કિયા કે હુઝૂર નમાઝ અદા ફરમા લેં. હઝરત ઉમરને ઈન્કાર કર દિયા. ઔર ફરમાયા કે અગર આજ મૈં યહાં નમાઝ અદા કરૂં તો મુમકિન હૈ કે મુસલમાન ઈસ ખયાલસે કે યહાં એક વક્ત નમાઝ અદા કી ગઈ થી. ગિરજા પર કબ્ઝા કરનેકી કોશિશ કરેં, ઈસી ખયાલકો ધ્યાનમેં રખતે હુએ ખલીફાને એક દસ્તાવેઝ ગિરજાકે પાદરીકો દી, કે એક વક્તમેં એકસે ઝિયાદા મુસલમાન ઈસ ગિરજામેં દાખિલ નહીં હો સકતે.

વહાં મુસલમાનોં ઔર ઈસાઈયોંમેં જો સમજોતા હુવા, વો ઈસ બાતકા ખુલા સુબૂત હૈ કે મુસલમાનોંને દૂસરી કૌમોંકે સાથ કિતની નરમીકા સુબૂત દિયા હૈ.

સમજોતા ઈસ તરહ હૈ.

ખુદાકા બંદા અમીરૂલ મુઅમિનીન ઉમર અલ્લાહ પાકકી મહેરબાનીસે બૈતુલ મુકદસકે લોગોંકે સાથ નીચે લિખ્ખા સમજોતા કરતા હૈ.

(૧) વો ઉનહેં યકીન દિલાતા હૈ કે ઉનકી જાનેં, જાયદાદેં, ઈબાદત ગાહેં, ઉનકે ગિરજે, ઉનકી સલીબેં જીનકી વો ઈઝ્ઝત કરતે હૈં હર તરહસે મહેફૂઝ હોગી, ઔર હુકૂમતકા ફર્ઝ હોગા કે વો ઉનકી હિફાઝત કરે.

(૨) ઉનકો ઈખ્તિયાર હોગા કે વો જિસ તરહ ચાહેં ગિરજોંમેં યા ગિરજોંકે બાહિર અપને ભરોસેકે મુતાબિક ઈબાદત કરેં.

(૩) ઉનકી જાયદાદેં કિસી હાલમેં ભી ઝબ્ત ન કી જાએગી.

(૪) ઉનકે ગિરજે, મસ્જિદ યા દૂસરી ઈમારતેં હરગિઝ ન બદલી જાએંગી. ન ઉસકી સલીબેં ઉનસે છીની જાએંગી.

(૫) યહૂદી ઔર ઈસાઈ દૂસરે લોગોંકી તરહ જિઝયા અદા કરેંગે.

(૬) યૂનાની શહેરસે નિકાલ દિયે જાએંગે, મગર ઉનસે કિસી કિસમકી છેડખાની ન કી જાએગી. મગર જો ઠહેરના ચાહેં ઔર અહદ કરેં કે વો આગેકી ઝિંદગી અમનકે સાથ ગુઝારેંગે, ઉનહેં રેહનેકા પૂરા ઈખ્તિયાર હોગા. વો ઈસાઈ જો યૂનાનિયોંકે સાથ જાના ચાહેં અપને તમામ સામાનકે સાથ જા સકતે હૈં.

(૭) જબ તક આગે ફસલ પક કર તૈયાર ન હો. કિસીસે ભી જિઝયા (ટેક્સ) વુસૂલ ન કિયા જાએગા.

ઈસ સમજોતે પર ખાલિદ બિન વલીદ, અમ્ર બિન આસ, મુઆવિયા બિન અબૂ સુફયાન ઔર અબ્દુર્રહમાન બિન ઔફ (રદિ.) ને ગવાહકે તૌર પર દસ્તખત કિયે હૈં.

યે સમજોતા આજકી તરક્કી કી દુનિયાકી આંખ ખોલ દેનેકે લિયે કાફી હૈ.

ખલીફાકા આદર્શ

ઈસકે બાદ હઝરત ઉમર (રદિ.) જો દો ઝબરદસ્ત બાદશાહોં ઔર બડી હુકૂમતોંકો બુરી તરહ હરા ચુકે થે, બૈતુલ મુકદસકી તરફ ચલે. ઉનકે કપડે પુરાને થે. પૈવંદ લગે હુએ થે. દુબલે ઔર કમજોર ઊંટ પર સવાર થે. ઉનકે સાથ ઉનકા ગુલામ થા.

વો દોનોં બારી બારી ઊંટ પર સવાર હોકર મંઝિલેં તય કરતે ગયે. ચુનાંચે જબ વો શહેરમેં દાખિલ હુએ તો ઉનકા ગુલામ ઊંટ પર સવાર થા. ઔર હઝરત ઉમર ઊંટકી મહાર થામે હુએ થે. મુસલમાનોંને ઉનકી બડી ખૂશામદ કી કે કપડે બદલ લેં. મગર ઉન પર બિલકુલ અસર ન હુવા.

શહેરમેં દાખિલ હોને પર ઈસાઈ સરદારને એક કમીઝ ઔર ચાદર ઉનહેં પેશ કી, ઉનહોંને સિર્ફ ઈસ શર્ત પર ઉસે કુબૂલ કિયા કે જબ તક ઉનકે કપડે ધુલ જાએં, વો પહેન લેંગે.

બૈતુલ મુકદસમેં આપ કઈ દિન તક ઠેહરે રહે. ઔર જરૂરી ફરમાન જારી કરતે રહે. એક દિન હઝરત બિલાલ (રદિ.) ને ઉમર (રદિ.) કે પાસ શિકાયત કી કે અફસર તો અચ્છે અચ્છે ખાને ખાતે હેં ઔર હમારે જૈસે સિપાહિયોંકો ગરીબોં જૈસી બહોત હી મામૂલી રોટી દી જાતી હૈ.

હઝરત ઉમર (રદિ.) ને હુકમ દિયા કે આગે હર સિપાહીકો તનખ્વાહ ઔર ગનીમતકે માલકે અલાવા અચ્છા ખાના સરકારકી તરફસે દિયા જાએ.

હઝરત ઉમર (રદિ.) શહીદ કર દિયે ગયે

ઈસ સમજોતેકે બાદ ભી કુછ છોટી-છોટી લડાઈયોંકા સિલસિલા ચલા, યહાં તકકે રૂમ ઔર ફારસકી દોનોં બડી તાકતેં ઈસ્લામી હુકૂમતકે કબ્ઝેમેં આ ગઈ. મિસરકી તરફ ઈસ્લામી ફૌજેં આગે બઢી ઔર ઉસે ભી અપને કબ્ઝેમેં કર લિયા.

યહાં યે બાત રખનેકી હૈ કે ઈરાકકી લડાઈમેં એક સખ્ત દિલ શખ્સ ફિરોઝ નામી ગિરિફતાર હોકર લડાઈમેં પકડા ગયા. કૈદિયોંકે સાથ મદીના પહોંચા. હઝરત ઉમર (રદિ.) ને ઉસી વક્ત સમઝ લિયા કે મદીનામેં ઈન ઈરાનિયોંકા ઠહેરના ફાઈદામંદ ન હોગા. મગર સબ લોગોંકી રાય થી, ઈસ લિયે ખામોશ રહે.

યે બદ કિસ્મત મુગૈરહ બિન શોઅબાકા ગુલામ થા. ઔર બઢઈગીરી, લોહારી ઔર નક્કાશીકા ધંધા કરતા થા. ઉસ જાલિમને એક દિન આપકે પાસ હાઝિર હોકર અર્ઝ કિયા કે મુગૈરહને મુઝ પર બહોત ભારી ટેક્સ લગા રખ્ખા હૈ જો મૈં અદા નહીં કર પાઉંગા.

આપને પૂછા, કિતની રકમ અદા કરની પડતી હૈ? ઉસને જવાબ દિયા કે કરીબ સાત આના રોજ.

હઝરત ઉમર (રદિ.) કો હૈરત હુઈ, ફરમાયા કે તુમહારે ધંધેકો દેખતે હુએ યે રકમ કુછ ઝિયાદા નહીં હૈ. ઈસ લિયે મૈં દખલ નહીં દે સકતા.

ઉસ વક્ત તો વો ખામોશ હોકર ચલા ગયા. લેકિન દૂસરે દિન સુબહકી નમાઝકે વક્ત ખંજર લેકર મસ્જિદકે એક કોનેમેં આ છુપા. સફેં ઠીક કરકે રોજકી તરહ હઝરત ઉમરને નમાઝ પઢાની શુરૂ હી કી થી કે ઉસ જાલિમને છુપકર હઝરત ઉમર (રદિ.) પર લગાતાર છ વાર કિયે. જબ નાફકે નીચે ગેહરા ઘાવ આ ગયા તો હઝરત ઉમર (રદિ.) ને હઝરત અબ્દુર્રહમાન બિન ઔફકા હાથ પકડકર અપની જગહ ખડા કર દિયા ઔર ખૂદ જમીન પર ગિર પડે. કાતિલને ઈસી બીચ ઔર ભી કઈ લોગોંકો ઘાયલ કર દિયા ઔર આખિરમેં અપને આપકો ભી માર દિયા.

નમાઝ ખત્મ હુઈ. હઝરત ઉમર (રદિ.) કી ફૌરન મરહમ પટ્ટી કી ગઈ. દવા દી ગઈ. ઘાવ બહોત ગેહરા થા ઈસ લિયે બહોત તેઝીસે નિઢાલ હોતે ગયે. લોગોંકો જબ મહેસૂસ હુવા કે મામલા નાઝુક હો ગયા હૈ. ઉનહોંને મશ્વરા કિયા, અપના જાનશીન મુકર્રર ફરમા દીજિયે.

પેહલે તો હઝરત ઉમર (રદિ.) ને હઝરત આઈશા (રદિ.) સે ઈજાઝત મંગવાઈ કે ઉનહેં નબી ﷺ કે પેહલૂમેં દફન કિયા જાએ. ઈજાઝત મિલ ગઈ થી. ફિર આપને જાનશીનકે ચુનાવ પર ધ્યાન દિયા. આપને બહોત સોચા, મગર કિસી એક પર ઈત્મીનાન ન હુવા. બહોત સોચનેકે બાદ છ આદમિયોં હઝરત અલી, હઝરત ઉસમાન, ઝુબેર બિન અવામ, સઅદ બિન વક્કાસ હઝરત તલહા

ઔર અબ્દુર્રહમાન બિન ઔફ કા નામ લિયા. કે ઈનમેંસે જિસકે બારેમેં ઝિયાદા લોગોંકી રાય બને, ઉસે ખલીફા મુકર્રર કર લિયા જાએ.

મુલ્ક ઔર મિલ્લતકી તડપ આપકો આખરી વક્ત ભી બેચૈન કર રહી થી. ચુનાંચે ફરમાયા, ખલીફાકા ફર્ઝ હોગા કે વો મુહાજિર, અન્સાર, અરબકે જો દૂસરે લોગ ઔર વો અરબ જો દૂસરે મુલ્કમેં આબાદ હૈં ઔર ઈસાઈ યાની ગૈર મુસ્લિમ જનતાકો ધ્યાનમેં રખ્ખે. ઔર હર તરહ ઉનકે માલ ઔર જાનકી હિફાઝત કરેં.

ઈન તમામ નસીહતોંસે ફારિગ હોકર આપને ફિર અપને બેટે અબ્દુલ્લાહકો યાદ ફરમાયા ઔર ઉનહેં કુછ વસિયત કી, ફિર વો ઈન્તિકાલ ફરમા ગયે.

ઈન્ના લિલ્લાહિ વ ઈન્ના ઈલેહિ રાજિઊન.

ફિર હઝરત ઉસમાન, તલહા, સઅદ બિન વક્કાસ, અબ્દુર્રહમાન બિન ઔફ ઔર હઝરત અલીને આપકો કબ્રમેં ઉતારા, આપકી આરામગાહ પ્યારે નબી ﷺ કે પેહલૂમેં હૈ.

ઉસ જમાનેકી ખાસ બાતેં

હઝરત ઉમર (રદિ.) કે જમાનેમેં ઈસ્લામ બહોત દૂર દૂર તક ફૈલ ચુકા થા. આપકી વફાતકે વક્ત રાજ્યકા કુલ રકબા (ક્ષેત્રફલ) ૨૨૫૧૦૩૦ વર્ગમીલ થા.

આપકે જમાનેમેં હુકૂમત જમહૂરિયત (લોકતંત્ર) પર ચલ રહી થી, આમ જનતાકો ભી ઈન્તિઝામી બાતોંમેં દખલ દેનેકા હક થા. યહાં તકકે ગવર્નર ભી લોગોંકે મશ્વરેસે રખ્ખે જાતે, ચુનાંચે જબ અબૂ મૂસા અશ્અરી ગવર્નર બસરાકે ખિલાફ લોગોંને શિકાયતેં કીં તો ઉનકી જાંચ એક કમીશનકે ઝરીઆ કરાઈ ગઈ.

એક બારકા ઝિક્ર હૈ કે એક આદમી મદીનાકી ગલિયોંમેં બુલંદ આવાઝસે કેહ રહા થા કે ક્યા અમીરૂલ મુઅમિનીનકી બખ્શિશ સિર્ફ ઈસ લિયે હો જાએગી કે ઉનહોંને ગવર્નરોંકો મુકર્રર કરનેકે કુછ ઉસૂલ બના દિયે હૈં? ક્યા ઉનકો માલૂમ હૈ કે અયાઝ બિન ગનમ બહોત બારીક કપડે પહેનતે હૈં ઔર દરવાઝે પર દરબાન મુકર્રર કર રખ્ખે હૈં, તાકે ગરીબ લોગ ઉન તક ન પહોંચ પાએં ઔર ઉનહેં હર વક્ત ફરિયાદી આકર તંગ ન કરતે રહેં. હઝરત ઉમરને જબ સુના તો ફૌરન જાંચકા હુકમ દે દિયા, જાંચકે બાદ જબ પતા ચલા કે બાત સહીહ હૈ તો ઉસી વક્ત ઉનહેં મુનાસિબ સજા સુના દી.

ઈસી તરહ હર શોબે (વિભાગ) મેં ચાહે વો ઈન્તિઝામકા હો યા ઈન્સાફકા, માલકા હો યા ખેતી બાડીકા, પોલિસકા હો યા ફૌજકા, હર જગહ હઝરત ઉમરને સુધાર કરકે લોગોંકે લિયે બેહતર બના દિયા થા.

લોગોંકી ખિદમત તો આપકી મશહૂર હી હૈ. ઈસ મામલેમેં મુસ્લિમ, ગૈરમુસ્લિમકા ભેદભાવ આપને નહીં કિયા. એક બાર હઝરત ઉમર (રદિ.) શામસે લૌટ રહે થે. દેખા કે કુછ આદમી ધૂપમેં ખડે હૈં. આપકો તઅજ્જુબ હુવા, પૂછા, ઈસકી વજહ ક્યા હૈ? બતાયા ગયા કે યે લોગ જિઝયા (ટેક્સ) નહીં દેતે. આપને ન દેનેકી વજહ પૂછી, બતલાયા ગયા. વજહ સિર્ફ ગરીબી હૈ. આપ ભડક ઉઠે. કહા, ઈનકો ફૌરન છોડ દો ઔર યાદ રખ્ખો કે આગે કભી ઐસી હરકત ન કરના.

એક બાર એક ઈસાઈને પ્યારે રસૂલકો ગાલી દી. ગુરફા ઉસ વક્ત મૌજૂદ થે. વો સુનકર બહોત ખફા હુએ ઔર ઈસાઈકે મુંહ પર એક થપ્પડ જોરસે મારા કે વો બેહોશ હો ગયા. આપકો પતા ચલા તો આપને બહોત સખ્ત તંબીહ કી.

હઝરત ઉમર (રદિ.) કા અપના ગુલામ ઈસાઈ થા. જિસકા નામ ઉસ્તુક થા. આપ ઉસકો નસીહતેં કરતે. મગર જબ ઉસને ઈસ્લામ કુબૂલ કરનેસે બિલકુલ ઈન્કાર કર દિયા તો આપને ફરમાયા, મૈંને અપના ફર્ઝ અદા કર દિયા,

અબ તુમહારી મરજી હૈ. ઈસ્લામ માનો યા ન માનો. ધર્મમેં કોઈ ઝબરદસ્તી તો હોતી નહીં.

દૂસરોંકી ખિદમત ઔર હમદર્દીમેં હઝરત ઉમર કિસ તરહ અપના ચૈન હરામ કર ચુકે થે, ઈસકા અંદાઝા ઈસસે કીજિયે.

એક બાર આપ શામ દેશસે વાપસ આ રહે થે, કે રાસ્તેમેં એક ખૈમા (તંબુ) દેખા. ઈજાઝત લેકર ખૈમાકે અંદર ગયે. ઔર એક ઔરતસે પૂછા કે ઉમરકા ક્યા હાલ હૈ? ઉસને જવાબ દિયા, વો શામસે રવાના હો ચુકા હૈ, મગર ખુદા ઉસે બરબાદ કરે કે ઉસને આજ તક મુઝે એક પૈસા ભી નહીં દિયા. ઔર ઈસ વક્ત મૈં સખ્ત પરેશાન હૂં, આપને ફરમાયા કે ઈતની દૂરકા હાલ ઉસે કિસ તરહ માલૂમ હો સકતા હૈ. યે સુનકર વો ઔરત બોલી કે અગર વો અપની જનતાકે હાલકી ખબર નહીં રખતા તો ઉસે ખલીફા બનનેકા ક્યૂં શૌક હૈ? આપ પર ઈસ વાકિએકા ઈતના અસર હુવા કે દેર તક રોતે રહે. ફિર ઉસકા વઝીફા (પગાર) મુકર્રર કર દિયા.

એક બાર એક કાફલા મદીનેમેં આયા ઔર શહેરકે બાહિર ઠહેરા. હઝરત ઉમર (રદિ.) રાતકો પહેરા દેને વહાં ગયે તો ક્યા સુન રહે હૈં કે એક ખૈમેમેં એક બચ્ચા બહોત રો રહા હૈ. આપને આગે બઢકર ઉસકે રોનેકા હાલ માલૂમ કિયા. તો ઉસકી માં ને કહા કે અમીરૂલ મુઅમિનીનકા હુકમ હૈ કે જબ તક બચ્ચા દૂધ ન છોડે ઉસકા વઝીફા મુકર્રર ન કિયા જાએ. ઈસ લિયે મૈં ઉસકા દૂધ છુડાના ચાહતી હૂં, ઔર વો જીદ કરતા હૈ. આપ બહોત શરમિંદા હુએ ઔર હુકમ દે દિયા કે આગે જબ બચ્ચા પૈદા હો ઉસી વક્તસે ઉસકા વઝીફા મુકર્રર કિયા જાએ.

એક રાત મદીનેસે તીન મીલકે ફાસલે પર આપને દેખા કે એક ઔરત કુછ પકા રહી હૈ. માલૂમ કરને પર પતા ચલા કે ઉનકે પાસ ખાનેકો કુછ નહીં હૈ. ઔર સિર્ફ પાની ઉબાલકર બચ્ચોંકો દે રહી હૈ. આપ યે વાકિઆ દેખકર બહોત દુખી હુએ. મદીના વાપસ આએ. જરૂરતકે સામાન અપની પીઠ પર લાદકર

ઉસી વક્ત ઉસ જગહ વાપસ આએ. આગ તેઝ કરકે ખૂદ ખાના પકાયા. ઔર બચ્ચોંકો ખિલાયા. જબ બચ્ચે ખા ચુકે, તબ જાકર આપકો ઈત્મીનાન હુવા. ઔરતને તો ઈતના અસર લિયા કે ફૌરન બોલ પડી. ખુદાકી કસમ! તુમ અમીરૂલ મુઅમિનીન બનનેકે લાયક હો.

તીસરે ખલીફા હઝરત ઉસમાન (રદિ.)

નામ ઉસમાન બિન અફફાન, ઉર્ફ અબૂ અમ્ર અબૂ અબ્દુલ્લાહ થા. ઈસ્લામસે પેહલે આપ અબૂ અમ્રકે નામસે મશ્હૂર થે. મુસલમાન હોનેકે બાદ હઝરત રૂકૈયાસે આપકે યહાં હઝરત અબ્દુલ્લાહ પૈદા હુએ તો આપ અબૂ અબ્દુલ્લાહકે નામસે મશ્હૂર હુએ. હઝરત ઉસમાન (રદિ.) હુઝૂર ﷺ કી ફુફેરી બહેનકે બેટે થે.

કુછ ખૂબિયાં

આપકી હયા બહોત મશ્હૂર થી. હઝરત ઝૈદ બિન સાબિતકા કૌલ હૈ કે હુઝૂર ﷺ ને ફરમાયા હૈ કે ઉસમાન મેરે પાસસે ગુઝરે તો મુઝસે એક ફરિશ્તેને કહા કે મુઝે ઉનસે શરમ આતી હૈ. ક્યૂંકે કૌમ ઉનકો કત્લ કર દેગી. હુઝૂર ﷺ ને ફરમાયા કે જિસ તરહ ઉસમાન ખુદા ઔર ઉસકે રસૂલસે હયા કરતે હૈં, ફરિશ્તે ઉનસે હયા કરતે હૈં. હઝરત ઈમામ હસન (રદિ.) સે હઝરત ઉસમાનકા ઝિક્ર આયા તો ઉનહોંને કહા કે અગર કભી હઝરત ઉસમાન નહાના ચાહતે તો દરવાઝાકો બંધ કરકે કપડે ઉતારનેમેં ઈસ કદર શરમાતે કે પીઠ સીધી ન કર સકતે થે.

આપને હબ્શા ઔર મદીના દોનોંકી હિજરતેં કી. આપ શકલ વ સૂરતમેં હઝરત મુહમ્મદ ﷺ સે મિલતે જુલતે થે.

પેહલે આપકી શાદી નબી ﷺ કી બેટી રૂકૈયાસે હુઈ થી. વો બદ્રકી લડાઈકે દિન ઈન્તિકાલ ફરમા ગઈ. તો હુઝૂર ﷺ ને અપની દૂસરી બેટી હઝરત ઉમ્મે કુલસૂમ (રદિ.) કી શાદી આપસે કર દી. ઈસ લિયે આપકો "ઝિન્નૂરૈન" કહા જાતા હે. ઉમ્મે કુલસૂમ ભી સન ૬ હિજરીમેં ઈન્તિકાલ ફરમા ગઈ.

સબસે પેહલે ઈસ્લામ કુબૂલ કરનેવાલોંમેં હઝરત ઉસમાન (રદિ.) કા નંબર ચોથા થા. આપ બહોત માલદાર થે. ઔર ઈસી તરહ સબસે ઝિયાદા સખી ઔર ખુદાકી રાહમેં ખર્ચ કરનેવાલે થે.

આપ ઈબાદત બહોત કરતે થે. રાતભર નમાઝ પળ્હતે, ઔર રોઝે બહોત રખતે થે.

આપકે મિઝાજમેં સાદગી થી. માલદાર હોનેકે બાવુજૂદ કપડે સાદા પહેનતે. ખાના સાદા ખાતે, ઉનકો તો યે ભી પસંદ ન થા કે ઉનકી બીવી કીમતી કપડે પેહને.

ખલીફાકા ચુનાવ

અગર હઝરત ઉમર (રદિ.) કો અપના જાનશીન મુકર્રર કરનેકો મોહલત મિલી હોતી તો વો જરૂર ઈસ કામકો અચ્છી તરહ પૂરા કરતે. લેકિન ઐસા શાયદ અલ્લાહકો મંઝૂર ન થા. ઉનહેં મોહલત ન મિલ સકી. અલબત્તા ઉનહોંને એક કમેટી બના દી કે ઉનમેંસે જિસ પર ઝિયાદા લોગોંકી રાય બને, ઉસે ખલીફા બના લિયા જાએ.

ખલીફા ઉમર (રદિ.) કી વફાતકે બાદ પાંચ આદમિયોંકી યે કમેટી હઝરત આઈશા (રદિ.) કે કમરેમેં જમા હુઈ.

અબ્દુર્રમાનને ઈસકે ફૈસલેકે લિયે ઔર મશ્વરેકે લિયે લોગોંકે ઘર ઘર જાકર રાતેં બસર કીં, હજકે મૌકે પર લોગ ગયે થે, વો અભી વાપસ ન હુએ

એક તૂફાન ખડા કર દિયા.

તમામ મુસલમાન ઈસ સાઝિશસે પરેશાન હો ગયે. ઈબ્ને અમ્ર ગવર્નર બસરા ઈસ બગાવતકા ખાત્મા કરને પર મુકર્રર કિયે ગયે. ઉનહોંને દેખતે દેખતે ઈરાનકી સીમા પર પહોંચકર તૂફાનકી બઢતી લહેરકો દબાકર રખ દિયા.

ફિર ઉત્તર પૂરબકી તરફ બઢકર કુછ ઔર નયે ઈલાકે જીત લિયે. ઔર મુસલમાનોંકા રોબ એક બાર ફિર પુરે મુલ્ક પર કાઈમ હો ગયા.

ઈસકે બાવુજૂદ કભી કભી કોઈ ન કોઈ કૌમ ઉનકે મુકાબલેકે લિયે ઉઠ ખડી હોતી. તુરકોં ઔર કૌમે હજરને લગાતાર મુસલમાનોંકા નુકસાન કરકે મુલ્કમેં બદ અમની ફૈલા દી થી. હઝરત ઉસમાનને ઈનકા સર કુચલનેકે લિયે એક બડી ફૌજ તૈયાર કરાકર ઉનકે મુકાબલેકે લિયે ભેજા. ઘમસાનકી લડાઈ હુઈ. પરેશાનિયાં ઔર કઠનાઈયાં ભી પૈદા હુઈ. લેકિન ખલીફાકી તેઝી ઔર અકલમંદીસે ઈન સબ મામલોં પર કાબૂ પા લિયા ગયા.

ઈધર કૈસરે રૂમ તાકમેં બૈઠા થા કે કિસી તરહ શામ દેશકો વો મુસલમાનોંસે છીન લે. હઝરત ઉસમાનકે ખલીફા બનનેકે દૂસરે સાલ હી રૂમી ફૌજેં એશિયા, માઈનરકી તરફસે શામમેં આ ગઈ. હઝરત ઉસમાનને મુકાબલેકા ઈન્તિઝામ કિયા. નતીજેમેં કૈસરકો મુંહકી ખાની પડી.

શુરૂકે છ સાલ

ઈધર ચૂંકે બાર બાર કૈસર શામ પર ચઢાઈ કર રહા થા. ઈસ લિયે અમીર મુઆવિયાને દરબારે ખિલાફતમેં ઈજાઝત ચાહી કે ઉનહેં સાઈપ્રેસ પર હમલા કરને દિયા જાએ. એક હી હમલેમેં જઝીરા (ટાપુ) જીત લિયા ગયા. ઈસી તરહ રૂમિયોંકી કમરકે તૂટને ઔર બારબાર હાર જાનેકે બાવુજૂદ વો કભી કભી સોતેમેં કરવટેં ભી લે લિયા કરતે થે. મિસરકે ગવર્નર અમ્ર બિન

આસકી જગહ જબ અબ્દુલ્લાહ બિન સઅદ ગવર્નર બનાએ ગયે તો ઉનહેં હિદાયત દી ગઈ કે ઉત્તરી આફિકાકે હલકોંમેં જહાંસે રૂમી બરાબર ઝડપેં ઔર લડાઈયાં કરતે રેહતે હૈં. જાએં, ઔર જરૂરત પડી તો ઉનસે લડાઈ કરકે ઉનહેં બિલકુલ ઉસ ઈલાકેસે નિકાલ દેં. ફિર ફૌજ અબ્દુલ્લાહ બિન સઅદકી મદદકે લિયે રવાના હુઈ.

ઈસ લડાઈમેં અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર, ઔર અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમર ઔર ઈબ્ને અબ્બાસને ભી શિરકત કી. બડી ઝબરદસ્ત લડાઈ હુઈ. જો એક વક્ત તક ચલી. આખિર જીત મુસલમાનોંકી હુઈ.

હઝરત ઉસમાનકી ખિલાફતકે પેહલે છ સાલોંમેં મુલ્ક તેજીસે બઢ રહા થા. કઈ નયે ઈલાકોં પર મુસલમાનોંકા કબ્ઝા હો ગયા થા. હઝરત ઉમરકા કાઈમ કિયા હુવા રોબ મૌજૂદ થા. જબ કિસીને બગાવત કી, ફૌરન ઉસ પર કાબૂ પા લિયા ગયા. યેહી વો જમાના થા જબ મુસલમાનોંને સમુદ્રી બેડે ભી તૈયાર કરાએ થે. ગર્ઝ યે કે હર તરફ ખૂશહાલી થી. બરકત થી. જીત થી. લેકિન અંદર હી અંદર દિલોંસે મોહબ્બત, હમદર્દી, ભાઈચારા ઉઠતા જા રહા થા. જલન, એક દૂસરેકો નીચા દિખાનેકી કોશિશ વગૈરહ બીમારિયાં બઢને લગી થીં.

હર તરહકે લોગોંને ઈસ્લામ કબૂલ કિયા થા. ઉનમેં કુછ ઐસે મુનાફિક ઈસ્લામકે નામ પર ઘુસ આએ થે, જો ઈસ્લામમેં મુસલમાનોંકો નુકસાન પહોંચાનેકે લિયે હી આએ થે.

બાદકે છ સાલ

પેહલે છ સાલકે અંદર યે આમ ખયાલ થા કે હઝરત ઉસમાન અપની સૂઝ બૂઝ, હિંમત, ઔર બહાદુરીમેં કિસી તરહ ભી હઝરત ઉમરસે કમ નહીં હૈં, લેકિન બાદકે છ સાલોંમેં લોગોંકો બહોત ઝિયાદા શિકાયતેં પૈદા હો ગઈ થી.

ઔર ઝિયાદાતર લોગ યેહી સમઝને લગે થે કે ઈન શિકાયતોંકા એક હી ઈલાજ હૈ. વો યે કે અમીરૂલ મુઅમિનીન યાની ખલીફાકો હટાયા જાએ.

લોગોંકો શિકાયત પૈદા હુઈ કે અમીરૂલ મુઅમિનીન અપને રિશ્તેદારોંકો ઊંચે ઊંચે ઓહદે દે રહે હૈં. ચાહે ઉસકે લાયક હો યા નહીં.

ઈસ બાતકી ભી શિકાયત થી કે અમીરૂલ મુઅમિનીન ગવર્નરોંકે ખિલાફ શિકાયત સુનનેસે ઈનકાર કરતે હૈં, ક્યૂંકે ઉનકે અપને કરીબી લોગ હૈં.

યે ઔર ઈસી તરહકી દો ચાર શિકાયતેં લોગોંમેં પૈદા હો ગઈ થીં, લેકિન સોચા જાએ તો ઈન શિકાયતોંમેં કોઈ જાન ન થી. બદગુમાનીકા ઝિયાદા દખલ થા.

અમીરૂલ મુઅમિનીન ઉસમાન (રદિ.) ખિલાફતકે આઠવે સાલમેં એક આદમી જિસકા નામ "ઈબ્ને સબા" થા. જો યહૂદી નસલકા યમની થા. બસરા આયા, ઉસકી માં હબ્શન થી. ઉન દિનોં બસરાકે ગવર્નર અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમર થે. યે આદમી યહાં પહોંચકર મુસલમાન હો ગયા, કહા જાતા હૈ કે વો મુનાફિક થા. ઔર ઉસકા ઈસ્લામ કુબૂલ કરના સિર્ફ એક બહાના થા.

શુરૂમેં ઉસને અપના ધ્યાન ગવર્નરકે ખિલાફ પ્રચાર કરનેમેં લગાએ રખ્ખા. વો એક તીરસે દો શિકાર કરના ચાહતા થા. ઉસકા ખયાલ થા કે ઈસસે એક તો ગવર્નરકે ખિલાફ બેચૈની બઢેગી. ઔર દૂસરે ખલીફાકે ખિલાફ લોગોંમેં સુનગુન શુરૂ હો જાએગી, કે ક્યૂં ઉનહોંને ઐસે નાકાબિલ ગવર્નર મુકર્ર કિયે.

જબ ગવર્નર બસરાકો ઉસકી સાઝિશકા પતા ચલા તો ઉસને હુકમ દિયા કે ઈસે બસરાસે નિકાલ દિયા જાએ. યહાંસે નિકલકર વો કુછ દિનોં કૂફા, શામ ઔર મિસરમેં ઘૂમતા ફિરા, અગરચે વો હર જગહસે જહાં હી ગયા, નિકાલા હી ગયા. ફિર ભી ફૂટ ઔર સાઝિશકા બીજ હર જગહ બોનેમેં વો કામિયાબ હુવા સિર્ફ શામ હી એક ઐસી સ્ટેટ થી જહાં વો કામિયાબ ન હો સકા, ઈસ લિયે કે અમીર મુઆવિયાકી સૂઝ બૂઝ ઉસકી સાઝિશસે બઢ ચઢકર થીં.

ઈબ્ને સબા કી સાઝિશ

ઈબ્ને સબા કી માં હબ્શી નસલકી થી. ઈસ લિયે લોગ ઉસે ઈબ્ને સૌદા કહા કરતે થે. જબ યે આદમી શામમેં થા તો ઉસને એક સીધે સાદે સહાબી હઝરત અબૂઝર ગિફારીકો અપની શરારતોંકા નિશાના બનાના ચાહા. હઝરત અબૂઝર (રદિ.) બહોત હી નેક આદમી થે. મગર દુનિયા ઔર દુનિયાકે ઉસૂલોંકો બિલકુલ નહીં જાનતે થે. ન જાને ઉનકે દિમાગમેં યે બાત કૈસે આ ગઈ થી કે મુસલમાનકે લિયે માલ જમા કરના સુન્નત ઔર શરીઅતકે ખિલાફ હૈ. વો હમેશા યેહી કહા કરતે કે મુસલમાનકો જો માલ જરૂરતસે ઝિયાદા બચે, ગરીબોંમેં બાંટ દેના ચાહિયે.

ઈબ્ને સૌદાને ઉનસે મુલાકાત કી, કહા, દેખિયે અમીર મુઆવિયા ગવર્નર શામ બૈતુલમાલકો અલ્લાહકા માલ કેહતે હૈં. હાલાંકે હર ચીઝ અલ્લાહકી હૈ. તો ફિર ઉસ માલકો અલ્લાહકા માલ કેહનેકા ક્યા મતલબ? ઈસકા મકસદ સિર્ફ યે હૈ કે વો ખૂદ બૈતુલમાલકો હઝમ કર જાએં. વો અલ્લાહકે નામ પર ગરીબોંકો ધોકા દે રહા હૈ. અબૂઝરકે દિમાગમેં પેહલે હી યે બાત સમાઈ હુઈ થી કે મુસલમાનકે લિયે માલ જમા કરના ગુનાહ હૈ. ઈસ લિયે વો ઉસકી ચાલોંકે આસાનીસે શિકાર હો ગયે.

જબ અમીર મુઆવિયાકો ઈસકી ખબર હુઈ કે ઈબ્ને સૌદાકી ચાલોંકા અસર અબૂઝર મુસલમાનોંમેં નફરત ફૈલા રહે હૈં. તો ઉનહોંને અબૂઝરકો સમજાયા કે આપ ઐસી બાતેં છોડ દેં. ક્યૂંકે ઈનકે બુરે નતીજે હી નિકલતે હૈં. ફિર ભી અબૂઝર અપની બાત પર જમે રહે.

ઈસી તરહ ઈબ્ને સૌદા બરાબર અપને કામમેં લગા રહા. ઔર દૂસરે સહાબિયોંકે પાંસ પહોંચકર ઉનકો ઉકસાના શુરૂ કિયા. મગર યે અબૂઝરકી તરહ સાદા તબિયત નહીં થે. હર મામલેકો ખૂબ સમઝતે થે, વો ફૌરન સમઝ

ગયે કે ઈબ્ને સૌદા મુસલમાનોંમેં ફૂટ કે બીજ ડાલ રહા હૈ. ઉબાદા બિન ઉસામા અમીર મુઆવિયાકે પાસ પહોંચે. ઔર ઈસ આદમીકી શરારતોંકા ઝિક્ર કરતે હુએ ગવર્નરકો મશવરા દિયા કે વો ઉસે શામસે નિકલા દેં. ઈસ પર ગવર્નરને ઉસકો શામસે નિકલ જાનેકા હુકમ દે દિયા.

ઈબ્ને સૌદા તો ચલા ગયા. લેકિન અબૂઝર અપની બાત પર જમે રહે. ગવર્નરને ખલીફાકો રિપોર્ટ કર દી, ખલીફાને ઉનહેં બુલાયા ઔર સમજાયા. લેકિન વો જબ ન માને તો ઉનહેં ફિત્ને ફેલને ન પાએ, ઈસસે બચનેકે લિયે શામકે બજાએ રબઝહ ચલે જાનેકા હુકમ દિયા ગયા. ઔર વહીં દો સાલ બાદ ઈન્તિકાલ ફરમા ગયે.

અગરચે હઝરત અબૂઝરને તમામ ઉમ્ર કોઈ ઐસા કામ ન કિયા જો કાનૂન ઔર શરીઅતકે ખિલાફ હો, મગર ઉન લોગોંને જો ઈન બાતોંસે નાજાઈઝ ફાઈદા ઉઠાના ચાહતે થે. ઉસકા ખૂબ પ્રચાર કિયા, કે એક એક સહાબીકો દેશ નિકાલા દે દિયા ગયા.

ઈબ્ને સૌદા મિસર પહોંચા તો ઉસકા ફિત્ના ઔર તેઝ હો ગયા. અબ તો વો હઝરત ઉસમાનકે ખિલાફ ઝહર ઉગલને લગા થા. હર તરીકેસે લોગોંકો ભડકાતા. મામૂલી મામૂલી બાતોંકો ઐસા રંગ દેકર બયાન કરતા કે હુકૂમતકે ખિલાફ લોગ ભડક ઉઠેં.

બાદમેં ઈબ્ને સબા ઔર ઉસકે એજન્ટોંને તો યેહી પેશા હી ઈખ્તિયાર કર લિયા કે પ્રપોગન્ડે કરકે પૂરે દેશમેં બેચૈનીકા માહોલ પૈદા કર દેં. ઈસ તરહ દિન ઔર રાતેં ગુઝરતી ગઈ. જબ ઉનકી ગિન્તી કી ગઈ તો માલૂમ હુવા કે ચાર સાલકી લંબી મુદ્દત ગુઝર ચુકી હૈ ઔર ઈન બાગિયોં ઔર ફિત્ના ફૈલાને વાલોંને એક ભયાનક સૂરત પૈદા કર દી હૈ બસ ખુલ્લમ ખુલ્લા બગાવત કી દેર હૈ.

પ્રપોગન્ડા કરનેમેં ઈબ્ને સબાને એક નઈ ચાલ યે ચલી કે ગવર્નરોંકો બદનામ કરનેકે લિયે દૂસરે રાજ્યોંમેં પ્રચાર કિયા જાએ, યાની યે કે કૂફાકે

ગવર્નરકો બદનામ કરનેકે લિયે શામમેં પ્રપોગન્ડા કિયા જાએ. ઔર શામકે ગવર્નરકો દૂસરે રાજ્યમેં, ઈસમેં યે ભેદ હૈ કે અગર કિસી ગવર્નરકો ઉસકે ઈલાકેમેં બદનામ કિયા ગયા તો લોગ ફૌરન કહેંગે કે યે ગલત હૈ. લેકિન અગર દૂરકે રાજ્યમેં બદનામ કિયા જાએ તો ચૂંકે અસલ હાલત માલૂમ હી ન હો સકેગી ઈસ લિયે બદ ગુમાની જડ પકડને લગેગી.

ઈસ નયે તરીકેમેં ઝિયાદા કામિયાબ રહે. હર ચારોં તરફસે મદીનામેં ખત આને લગે કે ફલાં ગવર્નર ઐસા હૈ. હઝરત ઉસમાનને ફૌરન પૂરે મુલ્કમેં જાંચ કા હુકમ દે દિયા. ઔર અલગ અલગ લોગોંકો જાંચ કરાનેકા હુકમ દિયા.

સબને પૂરી ઈમાનદારી ઔર ઈન્સાફકે સાથ જાંચ કી, હર જગહ યેહી માલૂમ હુવા કે કિસીકો કોઈ શિકાયત નહીં હૈ. લોગ ખૂશહાલ હૈં, સિર્ફ મિસરકી રિપોર્ટ સાઝિશ કા શિકાર હો ગઈ.

ખલીફાને સેક્યૂલરકે ઝરીએ ભી હાલાત માલૂમ કિયે. આપને હજકે મૌકે પર લોગોંકે મિલનેકી આમ ઈજાઝત દે દી કે વો આકર શિકાયતેં કરેં. તાકે ઉનહેં દૂર કિયા જા સકે. ગવર્નરોંકી મિટિંગ બુલા લી. ઈબ્ને સબાકી શરારતોંકા ભી ઝિક્ર આયા, લેકિન હઝરત ઉસમાનકી નરમીને ઉસ પર બહોત ઝિયાદા સખ્તી કરનેકી ઈજાઝત નહીં દી.

ઈબ્ને સબાકો ખૂબ માલૂમ થા કે હજકે મૌકે પર ગવર્નરોંકી કોન્ફરન્સ હો રહી હૈ, તમામ ગવર્નર અપને ઈલાકોંસે ગાયબ હૈં. ઈસ લિયે ઉસને ઈસ મૌકેસે ખૂબ ફાઈદા ઉઠાનેકી ઠાન લી. ઉસને તય કિયા, ફલાં દિન બાકી ઓહદેદારોં પર હર જગહ હમલા કરકે ઉનહેં કત્લ કર દિયા જાએ. ઔર હઝરત ઉસમાનકે ખિલાફ આમ બગાવત કર દી જાએ.

દૂસરી જગહ તો સાઝિશ-કામિયાબ ન હો સકી. મગર કૂફામેં જો શરારતોંકા હેડ ક્વાર્ટર થા. એક જલસા હુવા ઔર યઝીદ બિન કૈસને મિમ્બર પર ચઢકર કહા કે અબ હઝરત ઉસમાનકો ખિલાફતસે અલગ કર દેના ચાહિયે.

કઅકાઅ બિન ઉમર જો છાવનીકે અફસર થે. અપને સિપાહિયોંકે સાથ વહાં આ પહોંચે. ઔર યઝીદ બિન કૈસકો ગિરફતાર કરના ચાહા, તો વો રોને લગા. ઔર કહા કે મેરે દિલમેં તો મુસલમાનોંકી ભલાઈકે સિવા કુછ હૈ હી નહીં, મૈં તો સિર્ફ અમીરૂલ મુઅમિનીનકા ધ્યાન ઈસ તરફ ખીંચના ચાહતા હૂં કે ગવર્નર ઝુલ્મ કર રહા હૈ. કઅકાઅને તંબીહ કરકે ઉસે છોડ દિયા.

ઝાહિરમેં તો વો લોગ ખામોશ હો ગયે. લેકિન દિલમેં તય કર લિયા ગયા કે અબ અપની મુહિમ ઔર તેઝ કરની હૈ.

ઈસકે બાદ ઈન શરારત પસંદોંને પૂરે મુલ્કકે શરારત પસંદોંકો ખબર ભેજી કે મદીના પહોંચો. તાકે વહાં હઝરત ઉસમાનસે માંગ કી જાએ કે ઝાલિમ ગવર્નર હટાએ જાએં. હઝરત ઉસમાનકો ઈસકી ખબર મિલી તો ઉનહોંને કુછ લોગોંકો લગા દિયા કે યે દેખેં, યે લોગ ક્યા ચાહતે હૈં? બાતોં-બાતોંમેં ઉન લોગોંને માલૂમ કર લિયા કે ઈન લોગોંકા મકસદ સિર્ફ હઝરત ઉસમનકો બદનામ કરના હૈ. મદીનાસે વાપસ જાકર ફિર યે જનતાકો બતાએંગે કે હમને હર મુમકિન તરીકેસે હાલાત સુધારનેકી કોશિશ કી. મગર અબ ખલીફા જીદ પર અડે હુએ હૈં. હમ ફિર ભારી તા'દાદમેં મદીના આકર ખલીફાસે માંગ કરેંગે કે વો ખિલાફતસે અલગ હો જાએં. અગર ઉનહોંને હમારી બાત માન લી તો બેહતર, વરના હમેં ઉનહેં કત્લ કર દેનેમેં ભી કોઈ ઝિજક ન હોગી.

હઝરત ઉસમાન (રદિ.) કો પૂરી ખબર દી ગઈ. ઉનહોંને એક આમ જલસા બુલાયા. ઉસમેં તમામ સહાબી જમા હુએ. ઉન લોગોંકે સામને પૂરી રિપોર્ટ રખ્ખી ગઈ. સબકી યેહી રાય થી કે ઈન શરારત પસંદોંકો કત્લ કર દો. અગર હઝરત ઉસમાન ઉન લોગોંકી બાત પર અમલ કર લેતે તો શાયદ બાદકે ફિત્ને ન પૈદા હોતે, લેકિન ઉનકી નરમી તો સભી જાનતે થે. કહા, એક બાર ફિર હમ ઉનકો માફ કર દેંગે ઔર હર તરહ કોશિશ કરેંગે કે વો અપને મન્સૂબેસે રૂક જાએં.

થે. આપકા કદ દરમિયાની થા. બદન દોહરા થા. સરકે બાલ કિસી કદર ઉઠે હુએ. બાકી પૂરે જિસ્મ પર બાલ, લંબી ઔર ઘની દાઢી, ગેહુવાં રંગ થા.

હઝરત અલી (રદિ.) સબસે પેહલે ઈસ્લામ લાનેવાલોંમેંસે થે. આપ ઉન લોગોંમેંસે હૈં જિનહોંને કુરઆન મજીદકો જમા કરકે હઝરત મુહમ્મદ ﷺ કી ખિદમતમેં પેશ કિયા થા. આપ બની હાશિમમેં સબસે પેહલે ખલીફા થે.

હઝરત મુહમ્મદ ﷺ ને જબ મક્કાસે મદીનાકો હિજરત કી તો આપકો મક્કામેં ઈસ લિયે છોડ ગયે કે તમામ અમાનતેં લોગોંકો પહોંચા દૈં. નબી ﷺ કે ઈસ હુકમકો પૂરા કરનેકે બાદ આપ ભી હિજરત કરકે મદીના પહોંચ ગયે. તબૂકકી લડાઈકે સિવા આપ તમામ લડાઈયોંમેં હુઝૂર ﷺ કે સાથ શરીક હુએ. તબૂકકી લડાઈકો જાતે વક્ત આપકો હુઝૂર ﷺ ને મદીનાકા અપના નાઈબ બનાયા થા. ઉહદકી લડાઈમેં હઝરત અલી (રદિ.) કે મુબારક જિસ્મ પર સોલહ (૧૬) ઘાવ આએ થે. ખૈબરકી લડાઈમેં હુઝૂર ﷺ ને ઝંડા આપકે હાથમેં દિયા થા. ઔર પેહલેસે ફરમા દિયા થા કે ખૈબર આપકે હાથ પર જીતા જાએગા.

આપકો અપના નામ અબૂ તુરાબ બહોત પસંદ થા. જબ કોઈ શખ્સ ઈસ નામસે આપકો પુકારતા થા તો આપ બહોત ખૂશ હોતે થે. ઈસ નામકે પડનેકી વજહ યે હૈ કે એક દિન આપ ઘરસે નિકલકર મસ્જિદમેં આએ. ઔર વહીં પડકર સો ગયે. હુઝૂર ﷺ મસ્જિદમેં તશરીફ લાએ ઔર હઝરત અલી (રદિ.) કો ઉઠાયા તો જિસ્મસે મિટ્ટી પૂંછતે જાતે થે. ઔર ફરમાતે જાતે થે કે અબૂ તુરાબ ઉઠો.

એક બર હુઝૂર ﷺ ને ફરમાયા કે જિસકા મૈં દોસ્ત હૂં ઉસકે અલી ભી દોસ્ત હૈં, ફિર ફરમાયા કે ઈલાહી! જો શખ્સ અલી (રદિ.) સે મુહબ્બત રખ્ખે, તૂ ભી ઉસસે મુહબ્બત રખ. ઔર જો અલી (રદિ.) સે દુશ્મની રખ્ખે, તૂ ભી ઉસસે દુશ્મની રખ.

હઝરત ઉસમાન (રદિ.) કી શહાદતકે બાદ

ખલીફા હઝરત ઉસમાન (રદિ.) કે કત્લકે બાદ મદીના પર ભય છા ગયા. કોઈ સોચ ભી નહીં સકતા થા કે યે ઝાલિમ ઈતની બેદર્દી ઔર ઝુલ્મ ઝેલેંગે. વો લોગ જિનહોંને જુર્મ કિયા થા, વો અબ શરમિંદા થે.

હઝરત ઉસમાનકે રિશ્તેદાર માયૂસ હોકર મક્કા ચલે ગયે. એક આદમી હઝરત ઉસમાનકી બીવીકી કટી હુઈ ઉંગલિયોંકો, જો બલવાઈયોંને બચાતે વક્ત કાટ દી થીં. ઉસમાનકે ખૂનમેં રંગે હુએ કુરતેમેં લપેટકર દમિશ્ક જા પહોંચા ઔર ઉનહેં અમીર મુઆવિયાકે સામને પેશ કરકે ખૂબ રોયા ઔર મદદ ચાહી.

પાંચ દિન તક મદીનામેં બલવાઈયોંકા તૂફાન મચા રહા. છઠ્ઠે દિન બલવાઈયોંને માંગ કી કે કિસીકો ખલીફા ચુના જાએ. હઝરત અલી (રદિ.) પર ભી ડર છાયા હુવા થા. ઉનહોંને હઝરત તલહા યા હઝરત ઝુબેર (રદિ.) કી બૈઅત પર અપની રજામંદી ઝાહિર કર દી. મગર બાદમેં દોસ્તોં ઔર સાથિયોંકે કેહને પર ખલીફા બનના મંઝૂર કર લિયા.

ફિર બાગી મદીનાસે ચલે ગયે.

ઉન બાગિયોંકે ચલે જાનેકે બાદ લોગોંને ચીખ પુકારસે આસમાન પર સર ઉઠા લિયા. પૂરી કૌમને મિલકર ફૈસલા કિયા થા કે હઝરત ઉસમાનકે કાતિલોંસે કત્લકા બદલા લિયા જાએ. હઝરત તલહા ઔર હઝરત ઝુબેરને હઝરત અલી (રદિ.) પર બહોત જોર ડાલા, મગર હઝરત અલી યે ફરમાતે, મૈં તુમહારી બાત સહીહ સમઝતા હૂં મગર મજબૂર હૂં, બાગી હમારે કબ્ઝેસે બાહિર હૈં, કુછ ઈન્તિઝાર કરો, ખુદા હમારી મદદ કરેગા.

અગર ઉસ વક્ત ઈસ બદલા લેનેકી તજવીઝ પર ફૌરન ગૌર કરકે કોઈ અમલી કારવાઈ કી જાતી તો યે ભરોસેકે સાથ કહા જા સકતા હૈ કે બાદકે કડવે વાકિઆત ન હોતે.

સબસે પેહલા કામ

સબસે પેહલા કામ જો હઝરત અલી (રદિ.) ને કરના ચાહા, વો રાજ્યોંકે ગવર્નરોંકો બદલનેકા થા. લોગોંને મશ્વરા દિયા કે અભી આપ ઈસ કામકો ન કરેં. જબ પૂરા મુલ્ક આપકી બૈઅત કર લે ફિર આપ યે સબ કદમ ઉઠા સકતે હૈં. મગર હઝરત અલી ઈસ પર તૈયાર ન હુએ. હઝરત મુઆવિયા (રદિ.) કી ગવર્નરી ભી વો ખત્મ કરના ચાહતે થે. હાલાંકે બડા ખતરનાક કામ થા.

ઉનહોંને દો ખત, એક અમીર મુઆવિયાકે નામ ઔર દૂસરા અબૂ મૂસા ગવર્નર કૂફાકે નામ રવાના કિયે. અબૂ મૂસાને અપની ઈતાઅતકા પૈગામ અમીરૂલ મુઅમિનીનકે ખતકે જવાબમેં ભેજ દિયા. અમીર મુઆવિયાને કોઈ જવાબ ન દિયા.

દમિશ્કકી મસ્જિદકે આંગનમેં અમીર મુઆવિયા (રદિ.) ને હઝરત ઉસમાન (રદિ.) કા ખૂનસે ભરા હુવા કુરતા એક ઝંડે પર લટકા રખ્ખા થા. ઉનકી બીવીકી કટી હુઈ ઉંગલિયાં મસ્જિદકે આંગનમેં પડી થીં, ઈન ચીઝોંકો દેખ-દેખકર લોગોંકી બેચૈની બઢ રહી થી. વો કાતિલોંસે બદલા લેના ચાહતે થે. ઔર બારબાર અમીરૂલ મુઅમિનીનસે માંગ કરતે થે કે કાતિલોંસે ફૌરન બદલા લિયા જાએ.

બહરહાલ વો કાસિદ જો અમીરૂલ મુઅમિનીનકા ખત અમીર મુઆવિયાકે નામ લાયા થા. હર રોઝ જવાબ માંગતા થા. આખિર કુછ મુદ્દત ગુઝરનેકે બાદ અમીર મુઆવિયાને એક સાદા કાગઝ જિસ પર કુછ ન લિખ્ખા થા, લિફાફેમેં બંદ કરકે અપને આદમીકે હાથ ઉસ કાસિદકે સાથ હઝરત અલી (રદિ.) કી ખિદમતમેં ભેજ દિયા.

હઝરત અલી (રદિ.) કો દેખકર તઅજ્જુબ હુવા. ઉનહોંને કાસિદસે

જાનના ચાહા, કાસિદને પૂરી ખબર વહાંકી સુના દી ઔર યે ભી કે લોગોંકા ખયાલ હૈ કે ઈસ કત્લમેં આપકા ભી હાથ હૈ.

હઝરત અલી (રદિ.) પરેશાન ભી હુએ ઔર ગુસ્સેસે કાંપ ભી રહે થે. આપને ઉસી હાલતમેં ફરમાયા, વતનકે સપૂતો! અપને હથિયારોંસે તૈયાર હો જાઓ.

ચાર હજાર આદમી ફૌરન તૈયાર હો ગયે. ઔર અમીર મુઆવિયાકે ખિલાફ બગૈર સોચે સમઝે જંગકા એલાન કર દિયા.

હઝરત તલહા ઔર હઝરત ઝુબેર (રદિ.) ને હાલાતકા અંદાજા લગાકર મદીનાસે બાહિર ચલે જાનેકી ઠાન લી. ઔર ઉમરહકી ગર્ઝસે મક્કા ચલે આએ.

જંગે જમલ

જબ આઈશા (રદિ.) હજસે વાપસ આ રહી થી તો રાસ્તેમેં ઉનહેં હઝરત ઉસમાનકે કત્લ ઔર હઝરત અલીકે ખલીફા ચુને જાનેકી ખબર મિલીં, રંજકી વજહસે કાંપને લગીં, બોલીં, યે હિંમત, મુઝે ફૌરન મક્કા વાપસ લે ચલો, મૈં જબ તક હઝરત ઉસમાનકે કત્લકા બદલા ન લે લૂં, મુઝે સબ્ર ન આએગા, વો યે કેહકર મક્કા વાપસ લૌટ ગઈ. ઈસી બીચ તલહા ઔર ઝુબેર ભી મક્કા પહોંચ ગયે. ઔર યહાં ઉનકી ઝુબાની કત્લકી દાસ્તાન સુનને વાલોંકા તાંતા બંધ ગયા. લોગ ઈન વાકિઆતકો સુનકર રોને ઔર પીટને લગે. કસમેં ખા ખાકર કેહતે થે કે જબ તક કાતિલોંસે બદલા ન લિયા જાએ. ઉનહેં કરાર ન આએગા. યેહી બાતેં હઝરત ઝુબેરને ભી કહીં.

ઈન તમામ બાતોંકો સુનકર યહાંકે લોગ ભી ભડક ઉઠે. ઔર હજારોં આદમી ઝંડે તલે આ ગયે.

તય હુવા કે દંગાઈયોંકો સજા દેનેકે લિયે સબસે પેહલે બસરા પર

હમલા કિયા જાએ. તીન હજાર આદમી અપને ઘરોંસે નિકલ પડે.

હઝરત આઈશા (રદિ.) કી માતહતીમેં ઈસ ફૌજને મક્કાસે કૂચ કિયા. વો એક ઊંટ પર મહમિલમેં સવાર થીં, હઝરત તલહા ઔર ઝુબેર સાંથમેં થે.

જબ યે ફૌજ "ચશ્મએ ખ્વાબ" પર પહોંચી તો આઈશા કુત્તોંકી આવાજ સુનકર બહોત પરેશાન હુઈ. ઉનહેં નબી ﷺ કી પેશીનગોઈ યાદ આ ગઈ કે ખ્વાબકે કુત્તે મેરી એક બીવીકો ભોંકેંગે. ઉનહોંને ઈરાદા કર લિયા કે વાપસ લૌટ જાએં, મગર લોગોંને ઉનહેં યકીન દિલાયા કે યે જગહ ચશ્મએ ખ્વાબ નહીં હૈ. ઔર ઉનહેં સમઝાયા કે વાપસ ન જાએં વરના ખતરા હૈ કે ફૌજમેં બિખરાવ પૈદા હો જાએગા.

જબ હઝરત અલી (રદિ.) કો માલૂમ હુવા કે એક ફૌજ બસરા પર ચઢાઈકે ઈરાદાસે આઈ હૈ તો ઉનહોંને અપની ફૌજેં બસરાકી તરફ રવાના કર દીં.

ગવર્નર બસરાને અપને દો કાસિદ ભેજે કે વો દેખેં કે બસરાકે બાહિર કિસી ઔરતકી માતહતીમેં કૈસી ઔર ક્યૂં ફૌજ આઈ હૈ.

હઝરત આઈશાને આનેકા મકસદ સમઝા દિયા. ગવર્નરકો ઈસ બાતસે તસલ્લી ન હુઈ ઔર ઉસને શહેરકો હવાલે કરનેસે ઈન્કાર કર દિયા. દોનોં ફૌજે આમને સામને ખડી હો ગઈ.

હઝરત આઈશાને ફિર એક બાર ગવર્નરકે આદમિયોંસે બાતચીત કી તાકે લડાઈ જહાં તક મુમકિન હો ટાલ દી જાએ. લેકિન બાત ન બની. હઝરત આઈશા લડાઈ લડને આઈ ભી નહીં થીં. લેકિન ઈસકો ક્યા કિયા જાએ કે બસરા કી ફૌજમેં ઝિયાદાતર વોહી બલવાઈ થે જો હઝરત ઉસમાનકે કત્લકે ઝિમ્મેદાર થે. ઉનકી પૂરી કોશિશ થી કે એક બાર પૂરી તરહ ખૂન ખરાબા હો જાએ. તાકે વો લૂટસે અપના હાથ રંગ સકેં, આખિર ઉસ ફૌજકે આદમીને હઝરત આઈશાકી ફૌજ પર હમલા કર દિયા.

હઝરત આઈશાને વહાંસે કૂચકા હુકમ દે દિયા. ઔર ફૌજકો દૂસરી જગહ લે ગઈ.

બલવાઈ યે સમઝે કે હમારે ડરકી વજહસે આઈશા ચલી ગઈ હૈં, દૂસરે દિન ઉનહોંને હઝરત આઈશાકો બહોત બુરે લફઝોંમેં યાદ કિયા. ઈસસે ઔર ફસાદ ભડક ઉઠા.

સરકારી ફૌજને સિર્ફ ગાલિયાં હી ન દી, બલ્કે ઉસસે અગલે દિન ધાવા બોલ દિયા. ઈસ નાઝુક વક્તમેં ભી હઝરત આઈશાને એક આમ એલાન જારી કિયા કે વો મુસલમાનોંકા ખૂન બહાના ગુનાહ સમઝતી હૈ. ફિર ભી નાપાક લોગોંકો તસલ્લી ન હુઈ. સિવા લડાઈકે કોઈ ચારા નહીં થા. હઝરત આઈશાને લડાઈ જીત લી.

દૂસરી તરફસે અમનકે લિયે દરખ્વાસ્ત કી ગઈ. આખિર તય પાયા કે કુછ આદમી મદીનામેં ભેજે જાએં, ઔર યે માલૂમ કિયા જાએ કે ક્યા હઝરત તલહા, ઔર ઝુબેરને હઝરત અલીકી બૈઅત રાજી ખૂશીસે કી થી, યા ઉનસે ઝબરદસ્તી લી ગઈ થી? અગર યે સાબિત હો જાએ કે ઉનહોંને અપની રઝામંદીસે બૈઅત કી થી. તો બસરા હઝરત આઈશાકે સુપુર્દ કર દિયા જાએગા. ઔર અગર જવાબ નહીં મેં આએ તો યે ફૌજેં ખૂદ બખૂદ બસરાસે ચલી જાએગી.

એક કમીશન મદીના ભેજા ગયા. પૂરી ખોજબીનકે બાદ ઉનહોંને રિપોર્ટ દી કે સચમેં તલહા ઔર ઝુબેરસે બૈઅત ઝબરદસ્તી લી ગઈ થી. ઈન ફસાદિયોંને ઈસ રિપોર્ટકી પરવા ન કરતે હુએ હઝરત આઈશા (રદિ.) કી ફૌજ પર રાતકે વક્ત હમલા કર દિયા. મગર ઉનહેં હાર હુઈ. ઔર હઝરત આઈશા (રદિ.) ને ૧૭ અક્તૂબર ૬૫૬ કો બસરા પર કબ્ઝા કર લિયા.

હઝરત અલી (રદિ.) ને લોગોંકો યકીન દિલાયા કે વો કૂફાકો મદીનાકી બજાએ રાજધાની બનાએંગે. ઈસ શર્ત પર કે લોગ ઈસ મૌકે પર ઉનકી મદદ કરેં.

ફિર વો ખૂદ બીસ હજાર ફૌજ લેકર બસરા આ ગયે. કઈ દિન તક બાતચીત ચલતી રહી. દોનોં ફૌજેં એક દૂસરેકે મુકાબલેમેં ડેરે ડાલે પડી રહી.

હઝરત અલી (રદિ.) ને હઝરત આઈશા (રદિ.) કો પૈગામ ભેજા કે છ હજાર મુસલમાન પેહલી લડાઈમેં કામ આએ હૈં મૈં ખૂદ હઝરત ઉસમાનકે કાતિલોંસે બદલા લેના ચાહતા હૂં મગર મજબૂર હૂં, અગર આગે લડાઈ હુઈ તો ઔર છ હજાર મુસલમાન મુફતમેં મારે જાએંગે.

હઝરત આઈશાને પૈગામ ભેજા કે પાંચ મહીને હો ગયે. ઔર હઝરત ઉસમાનકે કાતિલોંકો કોઈ સજા નહીં મિલી. અગર હમેં યકીન દિલાયા જાએ કે કાતિલોંસે બદલા લિયા જાએગા. તો જિસ તરહ આપ ચાહેં હમ કરનેકો તૈયાર હૈં.

બહર હાલ બાતચીત ચલતી રહી.

અભી યે બાતચીત ચલ હી રહી થી કે ઉસી રાત હઝરત અલી (રદિ.) કે સિપાહિયોંને જો ફસાદી થે. હઝરત આઈશાકી ફૌજ પર યકાયક હમલા કર દિયા. ઘમસાનકી લડાઈ હુઈ કે હજારોં મુસલમાન શહીદ હુએ, તમામ રાત ભયાનક લડાઈ જારી રહી, બહોત સવેરે હઝરત આઈશા (રદિ.) એક ઊંટ પર સવાર હોકર ખૈમેસે ઈસ નિય્યતસે નિકલી કે શાયદ ઉનહેં દેખકર લોગ લડાઈસે રૂક જાએં.

લડાઈને ભયાનક સૂરત ઈખ્તિયાર કર લી. હઝરત તલહા, ઝુબૈર ઔર હઝરત અલી (રદિ.) આપસમેં મિલે. ઉનહોંને લડાઈ ખતમ કરનેકી પૂરી કોશિશ કી મગર ઉનકી સમઝમેં નહીં આતા થા કે ક્યા કિયા જાએ.

ઈસ હાલતમેં જબકે યે લોગ મશ્વરેમેં લગે હુએ થે. ફસાદિયોંને હઝરત આઈશાકે ઊંટકો ઘેર લિયા, વો ચાહતે થે કે હઝરત આઈશા (રદિ.) કો ગિરિફતાર કર લિયા જાએ. ઔર મુસલમાન મજબૂર થે કે નબી ﷺ કી બીવીકો હર સૂરતસે બચાએં. ચાહે જાનકી બાઝી લગાની પડે. ઈસ લિયે ખૂબ જોરકી લડાઈ શુરૂ હો ગઈ.

તીરોંકી બારિશ હો રહી થી. ખતરા બહોત બળ્હ ગયા થા. હઝરત અલી ખૂદ બળ્હકર આએ. ઔર ઉનહેં પૂરી ઈઝ્ઝત ઔર એહતિરામકે સાથ અપને સાથ લે ગયે. વહાં કુછ દિનોં ઠહેરનેકે બાદ ફિર વો મદીના વાપસ હો ગઈ. મદીના પહોંચકર વો ઉમરહકે લિયે મક્કા પહોંચ ગઈ. ફિર મદીના વાપસ લૌટ આઈ. ઔર કઈ સાલ તક વહાં રહી ઔર સન ૫૮ હિજરીમેં જબકે ઉનકી ઉમ્ર ૬૬ સાલકી થી વો ઈન્તિકાલ ફરમા ગઈ.

હઝરત તલહા ઔર હઝરત ઝુબૈર (રદિ.) કો ભી ફસાદિયોંને ધોકેસે શહીદ કર દિયા.

રાજધાનીકી તબ્દીલી

ફિર હઝરત અલી (રદિ.) ને વાઈદા કે મુતાબિક મદીનાકે બજાએ કૂફાકો રાજધાની બના લિયા. હઝરત અલીકા ખયાલ થા કે મદીનાકે લોગ ઉતને કામ નહીં આએંગે, જિતને કૂફાકે લોગ આએંગે. ઉનકા ખયાલ થા કે હઝરત મુઆવિયાસે ઉનહેં જરૂર લડના પડેગા. ઉસમેં કૂફાકે લોગ હી કામ આએંગે.

હઝરત ઉસમાન (રદિ.) કે કત્લકી માંગ કુછ દિનોંકે લિયે ઠંડી પડ ગઈ. હઝરત અલીને અપને ચચેરે ભાઈયોંકો જો હઝરત અબ્બાસકે બેટે થે. કઈ જગહોં પર ગવર્નરકી હેસિયતસે મુકર્રર કિયા. મગર ઈસસે કોઈ ફાઈદા ન હુવા. ઔર જલ્દ હી ફિર માહોલ બિગડ ગયા.

ઉશ્તુરને જો અસલ ફસાદિયોંમેંસે એક થા. બસરામેં ફિર શરારત શુરૂ કર દી. કેહતા કે હમેં હઝરત ઉસમાનકે કત્લસે ક્યા ફાઈદા પહોંચા હૈ? હમને અપને ભાઈયોં તલહા ઔર ઝુબૈરકો કત્લ કરકે ક્યા હાસિલ કિયા હૈ? વગૈરહ વગૈરહ.

હઝરત અલી (રદિ.) ને મુંહ બંદ કરનેકે લિયે ઉસે એક ઓહદા ભી દે

દિયા. લેકિન ઉસકા કોઈ ફાઈદા ન હુવા. મિસરમેં ઔર સરહદોં પર બગાવત શુરૂ હો ગઈ. હઝરત મુઆવિયા જો ભરે બૈઠે થે, વો અલગ.

સિફ્ફીનકી લડાઈ

હઝરત અલી (રદિ.) કી રાજધાનીકી તબ્દીલીકે બાદ કુછ વક્ત અમન રહા, ઈસ લિયે આસપાસકે લોગ હઝરત અલી (રદિ.) કી બૈઅત લેનેકે લિયે કૂફા આને શુરૂ હો ગયે.

એક બદ્દૂ સરદારકે સાથ અમીર મુઆવિયાકે તઅલ્લુકાત બડે અચ્છે થે. ઔર વો કૂફાકા રેહને વાલા થા. હઝરત અલી (રદિ.) ને ઉનહેં અમીર મુઆવિયા કે લિયે પૈગામ દેકર ભેજા કે વો હઝરત અલીકી બૈઅત કર લેં. ઔર ઈસ્લામી હુકૂમતકો બિખરને ઔર ટૂટનેસે બચા લેં.

અમીર મુઆવિયાને અપને દોસ્ત બદ્દૂ સરદારકી બહોત આવ ભગત કી ઔર અર્ઝ કિયા કે મુઝે બૈઅત લેનેમેં કોઈ ઈન્કાર નહીં હૈ. મુઝે ઈસકા ભી ડર હૈ કે મેરે ન કરનેસે ઈસ્લામી હુકૂમત બિખર સકતી હૈ. મગર જબ તક હઝરત ઉસમાનકે કાતિલોંસે બદલા ન લિયા જાએ, મેરા બૈઅત લેના નામુમકિન હૈ. ઈતના હી નહીં, હમ શામ સરદારોંને કસમ ખાઈ હૈ કે હમ સોનેકે લિયે બિસ્તર ઔર પલંગ ઈસ્તેમાલ નહીં કરેંગે, ગુસલ ન કરેંગે, જબ તક હમ કાતિલોંકો તલવારકી ધાર પર ન ચઢા લેં.

હઝરત અલી (રદિ.) કો જબ સબ બાતેં માલૂમ હુઈ તો કાતિલોંકો મારનેકે બજાએ ઉનહોંને અમીર મુઆવિયાસે લડનેકા હી ફૈસલા કિયા. પચાસ હજારકી ફૌજ લેકર હઝરત અલી (રદિ.) ખૂદ આગે બળ્હે. અમીર મુઆવિયાકી ફૌજ ભી મુકાબલે પર આ ડટી.

પેહલે બાતચીતકા દૌર શુરૂ હુવા લેકિન વો નાકામ રહી.

ફૌજેં આમને સામને ડટી રહી લેકિન દોનોંકો ઈસીકા ઈન્તિઝાર રહા

કે શાયદ મામલા બાતચીતસે હલ હો જાએ ઔર ખૂનરેઝી ન હો. ઈસી બીચ નયા સાલ શુરૂ હો ગયા. વક્તી તૌર પર એક મહીનાકે લિયે સમજોતા હો ગયા. ફિર બાતચીત શુરૂ હુઈ. હર ફરીક અપની જીદ પર અડા હુવા થા. ઈસ લિયે બહેતર નતીજા ન નિકલ સકા.

યે વક્તી સમજોતેકી મુદત ભી ખતમ હો ગઈ. હઝરત અલીને નયે સિરેસે જંગકી તૈયારિયાં શુરૂ કર દી. હાલાત બુરેસે બુરે હોતે ચલે ગયે. ઘમસાનકી લડાઈ છિડ ગઈ.

ફૈસલા ન હો સકા. મામલા ખુદાકો સોંપ દિયા ગયા. તય હુવા કે હર ફરીક અપના એક આદમી મુકર્રર કર દે. ઔર વો સબ ખુદાકે હુકમકે મુતાબિક જો ફૈસલા દે ઉસ પર અમલ કરે. દો આદમી હઝરત અમ્ર બિન આસ ઔર હઝરત મૂસા અશ્અરી મુકર્રર કિયે ગયે.

સરપંચોંકા ફૈસલા

સમજોતેકે મુતાબિક દોનોં તરફસે ચારસો ચારસો કુલ આઠસો સવારોંકે સાથ નિહાયત શાનો શૌકતસે દૌમતુલ જુન્દુલમેં જો કૂફા ઔર દમિશ્કકે દરમિયાન વાકેઅ હૈ ઈખટ્ઠા હુએ. એક આલીશાન ખૈમેકે ચારોં તરફ ગાર્ડ લગા દિયે ગયે કે કોઈ બીચમેં ખલલ ન ડાલ સકે. દેર તક હર પેહલૂ પર બાતેં હોતી રહી.

અબૂ મૂસા ઔર અમ્ર ઈસ પર એક રાય થે કે હઝરત ઉસમાનકા કત્લ જાલિમાના ઔર નાજાઈઝ થા. અમ્રને નિહાયત હોશિયારીસે કહા કે અમીર મુઆવિયાકી માંગ જાઈઝ ઔર દુરૂસ્ત હૈ કે ઉસમાનકે કાતિલોંસે બદલા લેના જરૂરી હૈ. ઐસી હાલતમેં હમ ક્યૂં ન અમીર મુઆવિયાકો અપના ખલીફા બનાએં.

અબૂ મૂસાને જવાબ દિયા કે ઈસ માંગ કરનેસે અમીર મુઆવિયા હઝરત ઉસમાનકે જાનશીન નહીં હો સકતે.

ગર્ઝ યે કે હર પેહલૂસે બહસ હુઈ, લેકિન કિસી નતીજે પર ન પહોંચ સકે. બસ રાય બની તો યે કે હઝરત અલી અગર ખલીફા ન રહે તો ફસાદ રૂક સકતા હૈ. લેકિન ફિર કૌન હો? ઈસ પર એક રાય નહીં બન સકી.

બગાવતકી લહેર

જબ હઝરત અલી (રદિ.) ને સરપંચ તય કર લિયે તો ઉનકી ફૌજમેં એક જમાત ઈસ કિસમકી પૈદા હુઈ, જો સરપંચોકો બિલકુલ પસંદ ન કરતી થી. ઉન લોગોંને હઝરત અલીકી ફૌજસે અલગ હોકર અપના ઈન્તિઝામ કર લિયા. ઈસ તરહ એક બાગી ફૌજ તૈયાર હો ગઈ. જિનકા નારા થા. "ફૈસલા ખુદાકે હાથ હૈ" ઉનકા ઉસૂલ થા કે કિસી બાદશાહ યા ખલીફાકી જરૂરત નહીં હૈ. મુસલમાનોં પર હુકૂમત એક મજલિસકે ઝરીએ હોની ચાહિયે. યે નિકલનેવાલે "ખારજી" કેહલાએ.

હઝરત અલી (રદિ.) ને અપને ચચેરે ભાઈ ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.) કો ખારજિયોંકે સરદારકે પાસ ભેજા કે વો ઉનસે બાત કરકે ઉનહેં સીધે રાસ્તે પર લાએં. મગર કોઈ નતીજા ન નિકલા.

ઉસકે બાદ હઝરત અલી (રદિ.) ને ઉનકે સરદારકો સમઝાયા. ઉનકી બાતોંકા ઉન પર અચ્છા અસર પડા. ઉનહોંને હઝરત અલી (રદિ.) કી બાતેં માન લી, ઔર અપના કેમ્પ તોડકર અપને ઘરોંકો ચલે ગયે.

પંચોંકા ફૈસલા આતે હી ઉનહોંને હઝરત અલી (રદિ.) કે ખિલાફ કમર કસ લી. ફિર ગવર્નરને ઉનહેં બસરાસે નિકાલ દિયા. યે સબ કૂફાકી પાર્ટીસે જા મિલે.

સરપંચોંકે ફૈસલેકે બાદ હઝરત અલી (રદિ.) ને અમીર મુઆવિયા પર ફિરસે હમલેકી તૈયારી શુરૂ કર દી. એક બડી ફૌજ તૈયાર હો ગઈ. અભી

વો શામકી તરફ ચલે હી થે ઉનહેં પૈગામ પહોંચા કે ખારજિયોંને કત્લો ગારતસે મુલ્કમેં બહોત બુરી તરહ બેચૈની ફૈલા રખ્ખી હૈ. અગર ઈસકી રોકથામ ન કી ગઈ તો ખતરા હૈ કે યે ફિત્ના કોઈ ઔર રંગ ન ઈખ્તિયાર કર લે. ઈન લોગોંકો ઈસી હાલતમેં પીછે છોડકર જાના મુનાસિબ નહીં. હઝરત અલી (રદિ.) કો યે રાય પસંદ આઈ ઔર વો બજાએ શામ દેશકે દજલાકો પાર કરકે નહેરવાન જા પહોંચે. ખારજિયોંકો પૈગામ ભેજવાયા કે હથિયાર ડાલકર ફૌરન ઈતાઅત કર લો.

બાતચીતકા સિલસિલા કઈ દિન તક ચલા. કુછ તો હઝરત અલી (રદિ.) કે સાથ હો ગયે. કુછ મુકાબલે પર ઉતર આએ. યહાં તકકે મુંહકી ખાઈ. કુછ ભાગ ગયે ઔર કુછ મારે ગયે.

જો ભાગ ગયે. છુપે તૌર પર બગાવત, ફિત્ના ફસાદ ફૈલાને લગે. અગરચે ઉનહેં ફિર દબા દિયા ગયા. લેકિન મૌકા પાતે હી વો ફિર સર ઉઠાને લગતે.

ઈન તમામ મુસીબતોંસે હઝરત અલી (રદિ.) કુછ પરેશાન હો ગયે. ઈન હાલાતમેં વો હઝરત મુઆવિયાકા ક્યા મુકાબલા કરતે, સિવા ઈસકે કે એક લંબી મુદત તક ખત ઔર કિતાબત ચલા. યહાં તકકે દોનોંમેં સુલેહ હો ગઈ, કે વો એક દૂસરેકે ઈલાકેમેં કિસી કિસમકા દખલ ન દેંગે, બલ્કે એક દૂસરેકો અપના દોસ્ત સમઝેંગે.

હઝરત અલી (રદિ.) શહીદ કર દિયે ગયે

હઝરત અલી (રદિ.) ઔર અમીર મુઆવિયા (રદિ.) મેં સુલહ ક્યા હુઈ કે ખારજીયોંકે સબ મન્સૂબે ફૈલ હો ગયે. અબ ઉનકી કોશિશ યે હો

ગઈ કે ઈન દોનોંકી હુકૂમતોંકા ખાત્મા કિયા જાએ. ઉનમેંસે બહોતસે મક્કા મદીના જાકર બસ ગયે.

હાલાત પર વો બરાબર સોચતે રહે. યહાં તકકે એક દિન વો ઈસ નતીજે પર પહોંચે કે કુછ જાન પર ખેલને વાલે ઐસે તૈયાર કિયે જાએં, જો ઈન દોનોંકા ખાત્મા કર દે. સાથ હી અમ્ર કી ભી જાન લે, કે ઉનકા ભી બહોત અસર થા. ઉનહોંને અપની તલવારોંકો તેઝ ઝહરમેં બુઝાયા. ઔર કુરઆનકો હાથમેં લેકર કસમ ખાઈ કે યા તો વો અપના ફર્ઝ અદા કરેંગે. યા ઈસ કોશિશમેં અપની જાન દે દેના પસંદ કરેંગે. ઈસ કામકે લિયે જુમ્આકા દિન તય હુવા.

ઈત્તિફાક કહિયે યા કુદરતકા ખેલ, કે ઉસ જુમ્આકો હઝરત અમ્ર બીમાર પડ ગયે. મસ્જિદ ન આએ. ઉનકી જગહ ઉનકે નાયબને નમાઝ પઢ્હાઈ. ઔર કાતિલકે હાથોં શહીદ હુએ. અમીર મુઆવિયા બુરી તરહ ઘાયલ હુએ.

હઝરત અલી (રદિ.) કા કત્લ એક આદમી "ઈબ્ને મુલ્જિમ" કે સુપુર્દ હુવા. ઉસકે સાથ દો કાતિલ ઔર થે, જિનહોંને ભી અપની તલવારોંકો ઝહરમેં બુઝાયા. ઔર જાનકો હથેલી પર રખકર મસ્જિદકે દરવાઝે પર જા છુપે. જહાંસે હઝરત અલી (રદિ.) ગુઝરા કરતે થે.

જૈસે હી હઝરત અલી (રદિ.) મસ્જિદકે આંગનમેં દાખિલ હુએ. ઉન તીનોંને એક સાથ ઉન પર હમલા કર દિયા. એક કાતિલને હઝરત અલીકે બાઝૂકો, દૂસરેને આપકી ટાંગોં પર વાર કિયા. ઈબ્ને મુલ્જિમને સર પર વાર કરકે ઉનહેં બહોત બુરી તરહ ઘાયલ કર દિયા. ઈબ્ને મુલ્જિમકો લોગોંને ગિરિફતાર કર લિયા. એક સાથીકી તો વહીં બોટી બોટી નોંચ લી ગઈ. મગર દૂસરા ભાગ ગયા.

હઝરત અલી (રદિ.) કો ઉનકે ઘર પર લે ગયે. કાતિલ ઈબ્ને

મુલ્જિમ ઉનકે સામને પેશ કિયા ગયા. ઉનહોંને બહોત નરમીસે ઉસસે બાતેં કી. તીખી બાતોંકા જવાબ બડી નરમીસે દિયા. કિસી તરહકા ગુસ્સા યા જોશ ઝાહિર ન કિયા, બલ્કે અપને બેટે હસન (રદિ.) સે ફરમાયા, ઈબ્ને મુલ્જિમકી અચ્છી તરહ હિફાઝત કરો, કે વો કહીં ભાગ ન જાએ. મગર ઉસસે કિસી કિસમકી સખ્તી ન કરના. અગર મૈં મર જાઉં તો કત્લ કર ડાલના.

ઘાવ બહોત ગેહરા થા. ઈસ લિયે હઝરત અલીકે બારેમેં સભી માયૂસ હો ગયે. લોગોંને પૂછા, ક્યા આપકે બાદ હઝરત હસનકો ખલીફા બના દિયા જાએ?

આપને બડી સાદગીસે ફરમાયા, નહીં, મૈં ઈસકા હુકમ નહીં દેતા. ઔર ન હી મના કરતા હૂં. જિસ તરહ તુમ લોગોંકી મરઝી હો કરો.

હઝરત અલી (રદિ.) કે કફન દફનકે બાદ હઝરત હસનને કાતિલકો અપને રૂબરૂ બુલવાયા, ઉસને અપને નાપાક ઈરાદેકા નિડર હોકર ઝિક્ર કિયા. આખિરમેં ઉસે કત્લ કર દિયા ગયા.

હઝરત અલી (રદિ.) કી ખિલાફત પર એક નજર

હઝરત અલી (રદિ.) ઉન ખલીફાઓંમેંસે થે, જિનકે બાદ કોઈ શખ્સ ઐસા ન રહા, જિસકી ઈઝ્ઝત પૂરી ઈસ્લામી દુનિયામેં હો. હઝરત આઈશા (રદિ.) ને જબ હઝરત અલી (રદિ.) કી શહાદતકા હાલ સુના તો ફરમાયા, અબ અરબ લોગ જો ચાહેં કરેં. ક્યૂંકે હઝરત અલી (રદિ.) કે બાદ કોઈ ઐસા બાકી ન રહા કે ઉનકો કિસી બુરે કામસે મના કરેગા.

હઝરત ઉમર (રદિ.) અપને જમાનેમેં હઝરત અલી (રદિ.) કે

મશ્વરેકો ઝિયાદા એહમિયત દેતે થે. હઝરત ઉસમાન (રદિ.) કો ભી ઉનહોંને હમેશા સચ્ચે ઔર અચ્છે મશ્વરે દિયે. ઔર ઈસ બાતકી બિલકુલ પરવા ન કી કે હઝરત ઉસમાન (રદિ.) ઉનકે મશ્વરે પર અમલ કરતે હૈં યા દૂસરેકી બાત માનતે હૈં.

હઝરત અલી (રદિ.) ચાર સાલ નવ મહીના ખલીફા રહે. અગરચે યે સબ સાઝિશોં ઔર આપસકે લડાઈ દંગોંમેં બીત ગયા. ફિર ભી ઉનકી હુકૂમત બડે ઈન્સાફકી હુકૂમત થી.

ખલીફા હોતે હુએ ભી આપકી યે હાલત થી કે એક મોટાસા તેહબંધ બાંધે રેહતે થે. ઉસ પર એક મોટી રસ્સી લિપટી હોતી થી. કભી એક ચાદર ઓઢ લેતે. ઔર એકસે તેહબંધકા કામ લેતે. ઈસ હાલમેં કૂફાકે બાજારમેં યે દેખતે ફિરતે થે કે કહીં દુકાનદાર નાપ તોલમેં કમી તો નહીં કરતે. એક દિન બાજારમેં ખડે થે. દેખા કે એક લોંડી રો રહી હૈ. પૂછા, તુમ ક્યૂં રો રહી હો? કેહને લગી. મેરે માલિકને એક દિરહમકી ખજૂરેં મંગવાઈ થી. વો ઉસે પસંદ નહીં આઈ, ઈસ લિયે વાપસ કર દી. અબ દુકાનદાર વાપસ નહીં લેતા. હઝરત અલી (રદિ.) ને દુનકાનદારસે કહા, ભાઈ ખજૂર બેચનેવાલે! અપની ખજૂર લે લે ઔર દિરહમ વાપસ કર દે.

ઉસને આપકો ધક્કા દિયા. યે દેખકર લોગ જમા હો ગયે. ઔર કેહને લગે. તૂ નહીં જાનતા યે ખલીફા હૈં. દુકાનદારને યે સુનકર ખજૂરેં લે લીં, ઔર દિરહમ વાપસ કર દિયા. ઔર હઝરત અલી (રદિ.) સે કેહને લગા મૈં ચાહતા હૂં કે આપ મુઝસે ખૂશ હો જાઐં. આપને ફરમાયા કે, મુઝે સિર્ફ યેહી બાત ખૂશ કર સકતી હૈ કે તૂ લોગોંકો ઉનકા પૂરા હક દે દિયા કર.

આપકે કપડોંમેં કિતને હી પૈવંદ હોતે થે. કપડા ફટ જાતા થા તો અપને આપ સી લેતે થે. જૂતી ફટ જાતી થી તો ઉસકી મરમ્મત ભી આપ હી કર લિયા

કરતે થે. સરદીકે મોસમમેં ભી ઉનકા યેહી હાલ હોતા થા કે એક હી ચાદર ઓઢે હુએ ઔર ઠંડસે સારા બદન કાંપ રહા હૈ.

એક બાર કપડા ખરીદને નિકલે, આપકા ગુલામ સાથ થા. દો મોટી ચાદરેં ખરીદી. ફિર ગુલામસે કેહને લગે. ઈનમેંસે જો તુઝે પસંદ હૈ વો લે લે. એક ઉસને લે લી, દૂસરી આપને ઓઢ લી.

હઝરત ઈમામ હસન (રદિ.)

હઝરત હસન (રદિ.) હઝરત અલી બિન અબી તાલિબકે બડે બેટે થે. ઔર ખુલફાએ રાશિદીનમેં સબસે આખરી ખલીફા સમઝે જાતે હૈં.

આપ શાબાન ૬ હિજરીમેં પૈદા હુએ. શકલ વ સૂરત હુઝૂર ﷺ સે બહોત મિલતી થી. આપસે નબી ﷺ મુહબ્બત ભી બહોત કિયા કરતે થે.

હઝરત હસન (રદિ.) બહોત સમજદાર, સખીદાતા થે. આપકો ફિત્નોં ઔર ખૂનરેઝીસે સખ્ત નફરત થી, આપને પયદલ પચ્ચીસ હજ કિયે. ઉમૈર બિન ઈસહાક કેહતે હૈં કે સિર્ફ હઝરત હસન (રદિ.) હી એક ઐસે શખ્સ થે કે જબ બાત કરતે થે, તો મૈં ચાહતા કે આપ બાતેં કિયે ચલેં જાએં ઔર અપની બાત ખત્મ ન કરેં. ઔર આપકી ઝબાનસે મૈંને કભી કોઈ ગાલી યા ગંદી બાત નહીં સુની, અલી બિન ઝૈદ (રદિ.) કેહતે હૈં કે હઝરત ઈમામ હસન (રદિ.) ને દો બાર અપના માલ ખુદાકી રાહમેં ખૈરાત કિયા. ઔર તીન બાર આધા આધા ખૈરાત કિયા. યહાં તકકે એક જૂતા રખ લિયા, એક દે દિયા. એક મોજા રખ લિયા, એક દે દિયા. એક બાર આપકે સામને ઝિક્ર હુવા કે અબૂઝર (રદિ.) કેહતે હૈં કે મૈં ખૂશહાલીસે ગરીબી કો, તન્દુરૂસ્તીસે બીમારીકો ઝિયાદા ઝલીલ રખતા હૂં. આપને ફરમાયા કે ખુદા ઉન પર રહમ કરે. મૈં તો અપને આપકો બિલકુલ ખુદાકે હાથમેં છોડતા હૂં.

ઔર કિસી બાતકી તમન્ના નહીં કરતા કે વો જો કુછ ચાહે કરે. મુઝે દખલ દેનેકી ક્યા મજાલ હે?

આપને રબીઉલ અવ્વલ સન ૪૧ હિજરીમેં ખિલાફત હઝરત અમીર મુઆવિયા (રદિ.) કે સુપુર્દ કર દી. આપને માહે રબીઉલ અવ્વલ સન ૫૦ હિજરીમેં વફાત પાઈ. કુછ લોગ કેહતે હૈં કે આપકી શહાદત ઝહરકે ઝરીઆ હુઈ, હઝરત ઈમામ હુસૈન (રદિ.) ને આપસે બહોત માલૂમ કરનેકી કોશિશ કી કે બતા દેં, ઝહર કિસને દિયા? મગર આપને ન બતલાયા. ઔર ફરમાયા કે જિસ પર મેરા શુબ્હ હે, અગર વોહી મેરા કાતિલ હે તો ખુદા બદલા લેનેવાલા હે. વરના કોઈ ક્યૂં મેરે વાસ્તે નાહક કત્લ કિયા જાએ.

હઝરત હસન (રદિ.) કી ખિલાફતકે કુછ વાકિએ

હઝરત અલી (રદિ.) સે વફાતકે વક્ત પૂછા ગયા થા કે આપકે બાદ હઝરત હસન (રદિ.) કે હાથ પર બૈઅત કી જાએ? હઝરત અલી (રદિ.) ને ફરમાયા, મૈં અપને હાલમેં ફંસા હુવા હૂં, તુમ જિસકો પસંદ કરો ઉસકે હાથ પર બૈઅત કર લેના, લોગોંને ઈસકો ઈમામ હસન (રદિ.) કે બારેમેં ઈજાઝત સમઝકર ઉનકે હાથ પર બૈઅત કી. બૈઅતકે વક્ત ઈમામ હસન (રદિ.) લોગોંસે ઈકરાર લેતે જાતે થે કે :-

"મેરે કેહને પર અમલ કરના, જિસસે મૈં લડૂં તુમ ભી લડના. જિસસે મૈં સુલહ કરૂં તુમ ભી ઉસસે સુલહ કરના."

ઈસ બૈઅતકે બાદ હી કૂફાવાલોંમેં કાના ફૂંસી શુરૂ હો ગઈ કે

ઈનકા ઈરાદા લડાઈ લડનેકા નહીં હૈ. ઉધર હઝરત અલી (રદિ.) કી શહાદત કી ખબર સુનતે હી અમીર મુઆવિયા (રદિ.) ને અપની ખિલાફતકા એલાન કર દિયા ઔર બૈઅત લેને લગે. હઝરત અમીર મુઆવિયા (રદિ.) બૈઅતકે કામસે ફારિગ હોકર દમિશ્કસે કૂફાકી તરફ રવાના હુએ. ઔર હઝરત ઈમામ હસન (રદિ.) કે પાસ પૈગામ ભેજા કે સુલહ લડાઈસે બેહતર હૈ. ઔર મુનાસિબ યેહી હૈ કે આપ મુઝકો ખલીફા બનાકર મેરે હાથ બૈઅત કર લેં. હઝરત હસન (રદિ.) ને યે સુનકર કે હઝરત અમીર મુઆવિયા (રદિ.) કૂફાકા ઈરાદા રખતે હૈં. ચાલીસ હજારકી ફૌજ અપને સાથ લી. ઔર કૂફાસે રવાના હુએ. બાદમેં યેહી ફૈસલા હુવા કે અમીર મુઆવિયા (રદિ.) સે સુલહ કર લી જાએ, ખિલાફત ઉનકો સોંપ દી જાએ. ઔર મુસલમાનોંકે ખૂન ખરાબાસે બાચા જાએ, મગર યે હઝરત હસન (રદિ.) કે ઈસ ફૈસલેકી મુખાલિફત ઉનકે ઘરવાલોંને ભી કી. ઔર કરીબી સાથિયોંને ભી, લેકિન આપને કિસી મશ્વરેકો તસ્લીમ ન કિયા. ઔર સુલહ કર લી.

યે સુલહ સન ૪૧ હિજરીમેં હઝરત અલી (રદિ.) કી શહાદતસે છ માહ બાદ હુઈ. સુલહ હો જાને પર હઝરત મુઆવિયા કૂફાસે દમિશ્ક ચલે ગયે. ઔર જબ તક ઈમામ હસન ઝિંદા રહે, ઉનકે સાથ અમીર મુઆવિયા ઈઝ્ઝત, તાઝીમકા બરતાવ કરતે રહે.

હઝરત ઈમામ હસન (રદિ.) જલ્દ હી કૂફાસે મદીના ચલે ગયે. ઔર વહીં સન ૫૦ હિજરી યા ૫૧ હિજરીમેં વફાત પાઈ.



ખિલાફતે બનૂ ઉમૈયા

હઝરત અમીર મુઆવિયા (રદિ.)

હઝરત અમીર મુઆવિયા (રદિ.) હિજરતસે ૧૭ સાલ પેહલે પૈદા હુએ. યાની વો હઝરત અલી (રદિ.) સે છ સાલ છોટે થે. મુઆવિયા (રદિ.) કી પૈદાઈશકે વક્ત ઉનકે વાલિદ અબૂ સુફયાનકી ઉમ્ર ચાલીસસે કુછ ઝિયાદા થી યાની અબૂ સુફયાન હુઝૂર ﷺ સે ઉમ્રમેં દસ સાલ બડે થે.

અમીર મુઆવિયા (રદિ.) બચપન હીસે બહોત ઝહીન ઔર ઈન્તિઝામ કરનેવાલે થે. લંબે કદકે, લાલ વ સફેદ રંગ, ખૂબસૂરત ઔર રોબદાર આદમી થે. હુઝૂર ﷺ ને અમીર મુઆવિયા (રદિ.) કો દેખકર ફરમાયા કે યે અરબકે કિસરા (બાદશાહ) હૈં.

આખરી ઉમ્રમેં મુઆવિયા (રદિ.) કા પેટ કિસી કદર બળ્હ ગયા થા. ઔર મિમ્બર પર બૈઠકર ખુત્બા સુનાનેકી શુરૂઆત અમીર મુઆવિયાસે હુઈ.

અમીર મુઆવિયા (રદિ.) ખૂબ પઢે લિખ્ખે આદમી થે. ફતહે મક્કાકે દિન અપને બાપ અબૂ સુફયાનકે સાથ પચ્ચીસ સાલકી ઉમ્રમેં મુસલમાન હુએ ઔર ફિર હુઝૂર ﷺ કી વફાત તક સાથ રહે. મદીના વાપસી પર આપકો હુઝૂર ﷺ ને કાતિબે વહી મુકર્રર કિયા. વહી કી કિતાબતકે અલાવા બાહિરસે આએ હુએ વફદોંકી દેખભાલ ઔર ઉનકી મહેમાન નવાઝીકા કામ હઝરત મુઆવિયા (રદિ.) હી કે સુપુર્દ થી.

હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) કે જમાનેમેં આપને બહોત લડાઈયોંમેં હાજરી દી ઔર કામિયાબી હાસિલ કી.

હઝરત ઉમર (રદિ.) ને યઝીદ બિન અબૂ સુફયાનકે ઈન્તિકાલકે બાદ

આપકો દમિશ્કકા ગવર્નર મુકર્રર કિયા.

હઝરત ઉસમાન (રદિ.) કે જમાનેમેં આપકો શામ (સીરીયા) કે પૂરે ઈલાકેકા હાકિમ બના દિયા ગયા. ઔર હઝરત ઉસમાન હીકે જમાનેમેં હઝરત મુઆવિયા (રદિ.) ને શામમેં ઈસ્લામી હુકૂમતકી જરેં કાફી મજબૂત કી થીં.

હઝરત ઉસમાનકી શહાદતકે બાદ હઝરત અલી (રદિ.) કે મુકાબલેમેં જો કુછ કિયા ઉસકા ઝિક્ર પેહલે આ ચુકા હૈ. રબીઉલ અવ્વલ સન ૪૧ હિજરીકી આખરી દહાઈમેં હઝરત અમીર મુઆવિયા ઔર હઝરત હસન (રદિ.) મેં સમજોતા હુવા ઔર ઉસકે બાદ હઝરત અમીર મુઆવિયા બાકાઈદા તમામ ઈસ્લામી મુલ્કકે ખલીફા કરાર દિયે ગયે. ખલીફા બનનેકે બાદ વો બીસ (૨૦) સાલ ઔર ઝિંદા રહે.

ખિલાફતકે કુછ વાકિએ

અમીર મુઆવિયા (રદિ.) ને ઈસ્લામી હુકૂમતકો મઝબૂત બનાનેકે લિયે જો સબસે બડા કામ કિયા. વો યે થા કે ઉનહોંને ખારજીયોંકે ફિત્નેકી જડેં કાટ દી. યેહી ખારજી થે જો પૂરે મુલ્કમેં ફિત્ના ફેલા રહે થે. મુસલમાનોંકો આપસમેં લડા રહે થે. લોગોંકે ખૂનકી નદીયાં બહા રહે થે. ઉન ખારજીયોંકે ફિત્નેકો બુરી તરહ કુચલ દિયા.

કૈસરે રૂમકી તરફસે શામ દેશકી ઉત્તરી સીમાઓંકો હમેશા ખતરા રેહતા થા. શામકે સમંદર પર સમુદ્રી હમલોંકા ભી ડર થા. મિસર, આફ્રિકા પર ભી રૂમીયોંકી સમુદ્રી ચઢાઈયાં હોતી રેહતી થી. હઝરત મુઆવિયા (રદિ.) ને અંદરૂની મસ્અલોંસે નિમટકર રૂમી ખતરોંકી તરફ અપના પૂરા ધ્યાન લગા દિયા, સમુદ્રી ફૌજ તૈયાર કી. ઉન સિપાહિયોંકી તનખ્વાહેં ઝિયાદા કી, લગભગ દો હજાર જંગી નાવેં તૈયાર કરાઈ. થલસેના (બર્રી ફૌજ) કો પેહલેસે ઝિયાદા મઝબૂત કિયા. મોસમકે હિસાબસે ભી ઝિયાદા ફૌજેં તૈયાર કી. ઈનહીં તૈયારિયોંકી વજહસે

મરવાન બિન હકમ ઔર સઈદ બિન આસ લોગોંકો તૈયાર કર સકેંગે. શામમેં કિસીકી મુખાલિફતકા ઈમકાન નહીં, યે કોશિશોંકે બાદ યઝીદકી વલી અહદીકો આમ તૌર પર લોગોંને કુબૂલ કર લિયા. મુખાલિફત સિર્ફ મદીના ઔર મક્કાકે બુઝુર્ગોંકી તરફસે હુઈ ઔર ઉનકી મુખાલિફતમેં વજન ભી થા.

શુરૂ રજબ સન ૬૦ હિજરીમેં હઝરત અમીર મુઆવિયા (રદિ.) બીમાર હુએ ઔર ઉનકો યકીન હોને લગા કે અબ આખરી વક્ત કરીબ આ ગયા હૈ. તો ઉનહોંને યઝીદકો બુલવાયા, યઝીદ ઉસ વક્ત દમિશ્કસે બાહિર શિકારમેં થા. યા કિસી મુહિમ પર ગયા હુવા થા. ફૌરન કાસિદ રવાના હુવા. ઔર યઝીદકો બુલાકર લાયા. યઝીદ હાઝિર હુવા તો ઉનહોંને ઉસકી તરફ ખિતાબ કરતે હુએ ફરમાયા.

અય બેટે! મેરી વસિયતકો તવજ્જોહસે સુન, ઔર મેરે સવાલોંકા જવાબ દે. અબ અલ્લાહકા ફરમાન યાની મેરી મૌતકા વક્ત કરીબ આ ગયા હૈ. તૂ બતા કે મેરે બાદ મુસલમાનોંસે કૈસા બરતાવ કરના ચાહતા હૈ?

યઝીદને જવાબ દિયા કે મૈં અલ્લાહકી કિતાબ રસૂલ ﷺ કી સુન્નતકી તાબેદારી કરૂંગા.

અમીર મુઆવિયા (રદિ.) ને કહા કે સુન્નતે સિદ્દીકી (રદિ.) પર ભી આમિલ હોના કે ઉનહોંને મુરતદીનસે જંગ કી, ચાહિયે ઔર ઈસ હાલમેં ઈન્તિકાલ ફરમાયા કે ઉમ્મત ઉનસે ખૂશ થી.

યઝીદને કહા કે નહીં, સિર્ફ અલ્લાહકી કિતાબ ઔર રસૂલ ﷺ કી સુન્નતકી તાબેદારી કાફી હૈ.

અમીર મુઆવિયા (રદિ.) ને ફિર કહા કે બેટે! ઉમર (રદિ.) કી સીરતકી તાબેદારી કર. ઉનહોંને શહેરોંકો આબાદ કિયા. ઔર ફૌજકો મઝબૂત કિયા.

યઝીદને જવાબ દિયા કે નહીં, સિર્ફ ખુદાકી કિતાબ ઔર રસૂલ ﷺ

કી સુન્નતકી તાબેદારી કાફી હૈ.

અમીર મુઆવિયા (રદિ.) ને કહા કે બેટે! ઉસમાન ગની (રદિ.) કી સીરત પર અમલ કરના. ઉનહોંને લોગોંકો અપની ઝિંદગીમેં ફાઈદા પહોંચાયા. ઔર સખાવત કી.

યઝીદને કહા કે નહીં. અલ્લાહકી કિતાબ ઔર રસૂલ ﷺ કી સુન્નત હી મેરે લિયે કાફી હૈ.

અમીર મુઆવિયાને યે સુનકર ફરમાયા કે બેટે! તેરી ઈન બાતોંસે મુઝકો યકીન હો ગયા કે તૂ મેરી બાતોં પર અમલ ન કરેગા. મેરી વસિયત ઔર નસીહતકે ખિલાફ હી કરેગા. અય યઝીદ! તૂ ઈસ બાત પર ઘમંડ ન કરના કે મૈંને તુઝકો અપના વલી અહદ બના લિયા હૈ. ઔર તમામ દુનિયાને તેરી ફરમાં બરદારીકા ઈકરાર કર લિયા હૈ. અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમર (રદિ.) કી તરફસે તો ઝિયાદા ખૌફ નહીં હૈ. ક્યૂંકે વો દુનિયાસે બેઝાર હૈં. હુસૈન બિન અલી (રદિ.) કો ઈરાકવાલે જરૂર તેરે મુકાબલેકે લિયે મૈદાનમેં નિકાલેંગે. તૂ અગર ઉનકો જીત લે, તો ઉનકો કત્લ બિલકુલ ન કરના. ઔર રિશ્તેદારીકો ધ્યાનમેં રખના. અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર (રદિ.) ઐસે શખ્સ હૈં કે અગર તૂ ઉન પર કાબૂ પાએ તો કત્લ કર દેના, મક્કા ઔર મદીનાકે રેહનેવાલોં પર હમેશા એહસાન કરના. ઔર ઈરાકવાલે અગર હર દિન હાકિમકો બદલનેકી ખ્વાહિશ કરેં, તો હર દિન હાકિમકો ઉનકી ખૂશીકે લિયે બદલતે રેહના. શામવાલોંકો હમેશા અપના મદદગાર સમઝના. ઔર ઉનકી દોસ્તી પર ભરોસા કરના.

ઈસકે બાદ યઝીદ ફિર શિકારમેં ચલા ગયા.

અમીર મુઆવિયાકી હાલત બરાબર નાઝુક હોતી ચલી ગઈ. મરતે વક્ત ઉનહોંને વસિયત કી કે યે બાલ ઔર નાખુન મેરે મુંહ ઔર આંખોંમેં રખ દેના. ઝહહાક બિન કૈસને જનાઝેકી નમાઝ પઢાઈ, દમિશ્કમેં બાબે ઝાબિયા ઔર બાબે સગીરકે દરમિયાન દફન કિયે ગયે.

ખિલાફતે મુઆવિયા (રદિ.) પર એક નજર

હઝરત અમીર મુઆવિયા (રદિ.) કી હુકૂમતકો, જિસકા જમાના બીસ સાલ હૈ. એક કામિયાબ હુકૂમત કહા જા સકતા હૈ, હંગામે, બગાવત, ડાકે, બદ અમનીકા કોઈ વાકિઆ નહીં હુવા. હુકૂમતકો ચલાને ઔર મુલ્કકે ઈન્તિઝામકો ઠીક ઠાક રખનેકી અમીર મુઆવિયા (રદિ.) ને ભરપૂર કોશિશ કી ઔર કામિયાબ રહે.

હઝરત મુઆવિયા (રદિ.) ને હર દિન પ્રોગ્રામ જો બનાયા થા, વો ઈસ તરહ થા.

વો હર રોઝ ફજરકી નમાઝકે બાદ મકામી ફોજદાર યા કપ્તાન પોલિસકી રિપોર્ટ સુનતે, ઉસકે બાદ વઝીર, સલાહકાર ઔર ખાસ ખાસ લોગ રાજકાજકે અહમ કામોંકે બારેમેં સલાહ મશ્વરેકે લિયે આતે ઉસ વક્ત પેશકાર હર પ્રાન્તસે આઈ હુઈ રિપોર્ટ સુનાતે. ઝોહરકે વક્ત વો નમાઝકે લિયે મહેલસે બાહિર નિકલતે ઔર નમાઝ પઢાકર મસ્જિદ હીમેં બૈઠ જાતે. વહાં પર લોગોંકી ઝબાની ફરિયાદેં સુનતે. અરજીયાં લેતે. ઉસકે બાદ મહેલમેં વાપસ આકર સરદારોંસે મુલાકાત કરતે, ફિર દોપહરકા ખાના ખાતે. ઔર થોડી દેર આરામ કરતે. અસરકી નમાઝકે બાદ વઝીરોં દરબારિયોં ઔર સલાહકારોંસે મુલાકાત કરતે. શામકે વક્ત સબકે સાથ દરબારમેં ખાના ખાતે. ઔર એક બાર લોગોંકો મુલાકાતકા મૌકા દેકર આજકા કામ ખતમ કર દેતે.

યઝીદ બિન મુઆવિયા

અબૂ ખાલિદ બિન યઝીદ બિન મુઆવિયા સન ૬૫ હિજરી યા ૬૬ હિજરીમેં જબકે હઝરત અમીર મુઆવિયા શામ દેશકે હાકિમ થે પૈદા હુવા.

યઝીદને પૈદા હોતે હી હુકૂમત, માલ ઔર દૌલતકે ઘરમેં આંખેં ખોલી થી. અમીર મુઆવિયાને યઝીદકી તાલીમ ઔર તરબિયત પર ખાસ તવજ્જોહ દી. એક યા દો બાર ઉસકો અમીરે હજ બનાકર ભેજા થા. ફૌજ ઔર લશ્કરકી સરદારી ભી ઉસકો દી થી.

અમીર મુઆવિયાકે ઈન્તિકાલકે વક્ત વો દમિશ્કમેં મૌજૂદ ન થા. કઈ દિનકે બાદ વો વાપસ આયા. ઔર ઉનકી કબ્ર પર જનાઝેકી નમાઝ પઢી.

અમીર મુઆવિયાને અપની ઝિંદગી હીમેં યઝીદકો અપના જાનશીન નામઝદ કર દિયા થા. આપકે ઈન્તિકાલકે બાદ તો શામવાલોંને યઝીદકે હાથ પર બૈઅત કર લી. દૂસરે પ્રાન્તોંકે લોગોંને ભી ગવર્નરોંકે ઝરીએ બૈઅત કી. બાકી જગહોંકે લિયે યઝીદને ગવર્નરોંકો લિખ્ખા કે મેરે લિયે જલ્દ બૈઅત લો.

યઝીદકે નામ પર બૈઅત ન કરનેવાલોંમેં દો ખાસ સહાબી ભી થે. વો યઝીદકે ખલીફા બનાએ જાનેકે તરીકેસે મુત્મઈન ન થે. ઉનમેં અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબેર ઔર હઝરત હુસૈન (રદિ.) થે.

હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબેર અમીર મુઆવિયાકે ઈન્તિકાલકે બાદ મક્કા ચલે ગયે થે. યઝીદકે હુકમકે મુતાબિક ફૌજ ઉનકો ગિરિફતાર કરને પહોંચી. લડાઈ હુઈ. ઔર ઈબ્ને ઝુબેર જીત ગયે. ઔર યઝીદી ફૌજકા સરદાર ગિરિફતાર કર લિયા ગયા. ઈસ તરહ ઈબ્ને ઝુબેર મક્કાકે હાકિમ બન ગયે.

કૂફાવાલે હઝરત અમીર મુઆવિયા હીકે જમાનેમેં હઝરત ઈમામ હુસૈન (રદિ.) કો ખત લિખતે રેહતે થે, કે આપ કૂફા ચલે આએં. હમ આપકે હાથ પર બૈઅત કરેંગે. હઝરત મુઆવિયાકો ઈન બાતોંકી જાનકારી થી. ઈસી લિયે ઉનહોંને વસિયત કી થી કે કૂફાવાલે ઈમામ હુસૈનકો તુમસે લડને પર જરૂર નિકાલેંગે. અગર ઐસી સૂરત હો. ઔર તુમ ઈમામ હુસૈન પર કાબૂ પાઓ તો ઉનકે સાથ રિઆયતકા બરતાવ કરના.

હઝરત મુઆવિયાકે ઈન્તિકાલ પર યઝીદકી બૈઅત ઈમામ હુસૈનને

નહીં કી. યે ખબર મિલતે હી કૂફા વાલોંને ઈમામ હુસૈનકો લિખ્ખા કે હમ આપકે સાથ જંગ કરનેકો તૈયાર હૈં. આપ ફૌરન ઈસ ખતકે દેખતે હી કૂફાકી તરફ ચલ પડેં. યહાં આઈયે. તાકે હમ ગવર્નર નોઅમાન બિન બશીરકો કત્લ કરકે કૂફા આપકે સુપુર્દ કર દેં. હમ આપકો ખિલાફતકા હકદાર યકીન કરતે હૈં યઝીદ તો કિસી તરહ ભી ખિલાફતકા હકદાર નહીં. યે મૌકા હૈ દેર ન કીજિયે. હમ યઝીદકો કત્લ કરકે આપકો તમામ ઈસ્લામી દુનિયાકા અકેલા ખલીફા બનાના ચાહતે હૈં.

ઈમામ હુસૈન (રદિ.) કે પાસ ઐસે બહોત ખત પહોંચે. આપને મુસ્લિમ બિન અકીલકો બુલાયા ઔર ફરમાયા કે તુમ મેરે નાઈબ બનકર કૂફામેં જાઓ. ઔર છુપકર મેરે નામ પર બૈઅત લેની શુરૂ કરો. ઔર ઉન લોગોંકો જો બૈઅતમેં દાખિલ હોં, સમજાઓ કે જબ તકકે મૈં વહાં ન પહોંચૂં હરગિઝ લડાઈ ન કરેં.

મુસ્લિમ બિન અકીલ કૂફામેં મુખ્તાર બિન ઉબૈદાકે મકાન પર ઉતરે. જૈસે જૈસે લોગોંકો ખબર હોતી ગઈ. હઝરત મુસ્લિમકે હાથ પર બૈઅતકા સિલસિલા શુરૂ હો ગયા.

યઝીદને ફૌરન કૂફાકા ગવર્નર ઈબ્ને ઝિયાદકો મુકર્રર કિયા. વો બડા સખ્ત જાલિમ ઈન્સાન થા. ઉસને હઝરત મુસ્લિમકો કત્લ કરા દિયા.

કૂફાવાલોંકે ઈસરાર ઔર હઝરત મુસ્લિમકે શુરૂકે ખતોંકી બુન્યાદ પર હઝરત ઈમામ હુસૈન (રદિ.) ને કૂફા ચલનેકા પ્રોગ્રામ બના લિયા. જબ લોગોંકો માલૂમ હુવા તો હર એકને આ આકર ઈસ ઈરાદેસે રોકના ચાહા. સમઝાયા કે આપકા કૂફાકી તરફ રવાના હોના ખતરા હૈ. પેહલે અબ્દુર્રહમાન બિન હારિસને આકર અર્ઝ કિયા કે કૂફકા ઈરાદા છોડ દેં. ક્યૂંકે વહાં ઉબૈદુલ્લાહ બિન ઝિયાદ ઈરાકકા હાકિમ મૌજૂદ હૈ. કૂફાવાલે લાલચી લોગ હૈં.

બહોત મુમકિન હૈ. જિન લોગોંને આપકો બુલાયા હૈ વોહી આપકે

ખિલાફ લડનેકે લિયે મૈદાનમેં નિકલેં. હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમર તો મના કરતે કરતે રો પડે. ઈબ્ને અબ્બાસને સમઝાતે હુએ કહા, તુમહારે વાલિદને મક્કા ઔર મદીનાકો છોડકર કૂફાકો તરજીહ દી થી. મગર તુમને દેખા કે કૂફા વાલોંને ઉનકે સાથ ક્યા બરતાવ કિયા. યહાં તકકે ઉનકો શહીદ હી કરકે છોડા. તુમહારે ભાઈ હસનકો ભી કૂફિયોંને લૂટા, કત્લ કરના ચાહા, આખિર ઝહર દેકર માર ડાલના ચાહા. અબ તુમકો હરગિઝ ઉન પર ભરોસા ન કરના ચાહિયે, ન ઉનકી બૈઅ્ત પર ભરોસા હૈ. ઔર ન ઉનકે ખત ઔર પૈગામ ભરોસેકે લાઈક હૈં. લેકિન હુસૈન (રદિ.) ને કિસીકી બાત ન માની. લોગોંને ફિર કહા, અચ્છા, અગર તુમ હમારા કેહના નહીં માનતે તો કમસે કમ ઔરતોં ઔર બચ્ચોંકો સાથ ન લે જાઓ. ક્યૂંકે કૂફા વાલોંકા કોઈ ભરોસા નહીં હૈ. લેકિન ઈસે ભી ઉનહોંને કુબૂલ ન કિયા.

હઝરત હુસૈન (રદિ.) કૂફાકી તરફ

આખિર ૩ ઝિલહજ સન ૬૦ હિજરી ઈમામ હુસૈન (રદિ.) ખાનદાનકે સાથ મક્કાસે કૂફાકે લિયે ચલે. ઉસી દિન કૂફામેં મુસ્લિમ બિન અકીલ કત્લ કિયે ગયે થે.

આજિર નામી જગહસે આપને કૈસ બિન મુસહરકે સાથ કૂફાવાલોંકે પાસ એક ખત ભેજા કે હમ કરીબ પહોંચ ગયે હૈં. હમારા ઈન્તિઝાર કરો. કૈસ કાદસિયહમેં ગિરિફતાર કર લિયે ગયે. ફિર ઉનહેં છતસે ગિરાકર માર ડાલા ગયા. ગર્ઝ યે કે સઅ્લબિયા તક પહોંચતે પહોંચતે ઈમામ હુસૈન (રદિ.) કો માલૂમ હો ગયા કે હઝરત મુસ્લિમ શહીદ કર દિયે ગયે હૈં. કૂફામેં અબ ઉનકા કોઈ મદદગાર નહીં હૈ. ફિર ભી આપ બઢતે રહે. જિસ વક્ત આપ કરબલાકે મૈદાનમેં દાખિલ હુએ હૈં. આપકે સાથ કુલ ૭૦ યા ૮૦ આદમી થે.

કરબલાકા મૈદાન

અમ્ર બિન સઅદકો જો ઈબ્ને ઝિયાદકે હુકમ પર ઈમામ હુસૈન (રદિ.) કો ગિરિફતાર કરને નિકલા થા. વો ભી ફૌજકે સાથ કરબલા પહોંચ ગયા. ઈમામ હુસૈન (રદિ.) કો બુલાયા ઔર કહા.

"બેશક આપ યઝીદકે મુકાબલેમેં ખિલાફતકે ઝિયાદા હકદાર હૈં, લેકિન અલ્લાહકો યે મંઝૂર નહીં કે આપકે ખાનદાનમેં હુકૂમત ઔર ખિલાફત આએ. હઝરત અલી ઔર હઝરત હસન (રદિ.) કે હાલાત આપકે સામને ગુઝર ચુકે હૈં, અગર આપ ઈસ હુકૂમતકે ખયાલકો છોડ દેં તો બડી આસાનીસે આઝાદ હો સકતે હૈં. નહીં તો ફિર આપકી જાનકા ખતરા હૈ. ઔર હમ લોગ આપકી ગિરિફતારી પર આએ હૈં.

હઝરત ઈમામ હુસૈન (રદિ.) ને ફરમાયા કે મૈં ઈસ વક્ત તીન બાતેં પેશ કરતા હૂં, તુમ ઈન તીનમેંસે જિસકો ચાહો મેરે લિયે મંઝૂર કર લો.

(૧) યે કે જિસ તરફસે મૈં આયા હૂં, ઉસી તરફ મુઝકો જાને દો. તાકે મક્કામેં પહોંચકર ઈબાદત કરૂં.

(૨) યે કે મુઝકો કિસી સીમાકી તરફ નિકલ જાને દો, કે વહાં કાફિરોંકે સાથ લડતા હુવા શહીદ હો જાઉં.

(૩) યે કે તુમ મેરે રાસ્તેસે હટ જાઓ. ઔર મુઝકો સીધા યઝીદકે પાસ દમિશ્કકી તરફ જાને દો. મેરે પીછે પીછે અપને ઈત્મીનનકી ગર્ઝસે તુમ ભી ચલ સકતે હો. મૈં યઝીદકે પાસ જાકર સીધે સીધે ઉસસે અપના મામલા ઈસી તરહ તય કર લૂંગા, જૈસાકે મેરે બડે ભાઈ હઝરત ઈમામ હસનને અમીર મુઆવિયાસે તય કિયા થા.

લેકિન અફસોસ હૈ કે ઈનમેંસે કોઈ બાત ભી યઝીદી અફસરોંને કુબૂલ ન કી ઔર હઝરત હુસૈન (રદિ.) પર પાની ભી બંદ કર દિયા. હઝરત ઈમામ

હુસૈન (રદિ.) કે લિયે લડાઈકે સિવા કોઈ ચારા ન રહા. હઝરત હુસૈન ખૂબ સમઝ રહે થે કે અબ હકકી રાહમેં અલ્લાહકે દીનકે લિયે સર કટાના હૈ. ચુનાંચે લડાઈ શુરૂ હુઈ, ઔર આપકે ખૈમેકે એક એક આદમીને જવાન, બચ્ચા, અધેડ સબને કરબલાકે મૈદાનમેં સર કટા દિયા. ઔર આખિરમેં ઈમામ હુસૈનને અકેલે રેહ જાનેકે બાદ જિસ બહાદુરીકે સાથ દુશ્મનોં પર હમલે કિયે હૈં વો અપની મિસાલ આપ હૈ. યહાં તકકે આપને ભી અલ્લાહકી રાહમેં અપના સર કલમ કરા દિયા.

ઈન્ના લિલ્લાહિ વ ઈન્ના ઈલૈહિ રાજિઊન.

ફિર ઈમામ હુસૈન (રદિ.) કા મુબારક સર ઔર આપકે ઘરવાલે કૂફામેં ઈબ્ને ઝિયાદકે પાસ ભેજે ગયે. ઔર વહાંસે યે લોગ દમિશ્કમેં યઝીદકે પાસ ભેજ દિયે ગયે. ઈમામ બીમાર હઝરત ઝૈનુલ આબિદીન ઔર ઔરતેં જબ યઝીદકે પાસ પહોંચે. ઔર ઈમામ હુસૈન (રદિ.) કા સર મુબારક ઉસને દેખા તો વો ભરે દરબારમેં રો પડા. ઔર ઉબૈદુલ્લાહ બિન ઝિયાદકો ગાલિયાં દી. ઔર કહા, મૈંને યે હુકમ કબ દિયા થા કે હુસૈન બિન અલી (રદિ.) કો કત્લ કર દેના. ઈમામ હુસૈન (રદિ.) કી માં મેરી માંસે અચ્છી થી. ઉનકે નાના હુઝૂર ﷺ તમામ રસૂલોંસે બેહતર ઔર ઔલાદે આદમકે સરદાર હૈં.

ઉસકે બાદ ઈન કૈદિયોંકો આઝાદી દેકર મહેમાનકે તૌર પર અપને મહેલમેં રખ્ખા. ઔર શાહી મહેમાન બનાકર ઈસ કાફલેકો ફિર મદીના રવાના કિયા. યઝીદને ઈસ કાફલેકી ભરપૂર મદદ કી.

મક્કા ઔર મદીનાકે વાકિએ

જબ ઈમામ હુસૈન (રદિ.) કે શહીદ હોનેકી ખબર મક્કામેં પહોંચી તો અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈરને લોગોંકો જમા કરકે એક તકરીર કી ઔર કહા કે :-

લોગો! દુનિયામેં ઈરાકકે આદમિયોંસે બુરે કહીંકે આદમી નહીં હૈં. ઔર ઈરાકિયોંમેં સબસે બુરે કૂફી લોગ હૈં. કે ઉનહોંને બાર બાર ખત ભેજકર ઈસરારકે સાથ ઈમામ હુસૈનકો બુલાયા ઔર ઉનકી ખિલાફતકે લિયે બૈઅત કી, લેકિન જબ ઈબ્ને ઝિયાદ કૂફામેં આયા તો ઉસીકે સાથ હો ગયે. ઔર ઈમામ હુસૈન (રદિ.) કો જો ખિલાફતકે હકદાર થે, કત્લ કર દિયા. ઔર ઝરા ભી ખુદાકા ડર ન કિયા.

યે કેહકર ઈબ્ને ઝુબૈર રો પડે. લોગોંને કહા કે અબ આપસે બળ્હકર કોઈ ખિલાફતકા હકદાર નહીં હૈ. આપ હાથ બળ્હાઈયે, હમ આપકે હાથ પર બૈઅત કરકે ખલીફા માનતે હૈં. ચુનાંચે તમામ મક્કા વાલોંને ઈબ્ને ઝુબૈરકે હાથ પર બૈઅત કી. ખિલાફતકી બૈઅતકી યે ખબર યઝીદકો પહોંચી તો વો બહોત પરેશાન હુવા. વો ચાહતા થા કે ઈબ્ને ઝુબૈરકો કાબૂમેં લાયા જાએ. ઔર કા'બાકી હુરમતકો ભી ખૂન ખરાબેસે બચાયા જાએ.

ઈધર ઈબ્ને ઝુબૈરને એલાન કર દિયા કે યઝીદ ખિલાફતકા હકદાર નહીં હૈ. ઉસસે મુસલમાનોંકો જિહાદ કરના ચાહિયે.

યે હવા મક્કાકે અલાવા મદીનામેં ભી ફૈલી, ઔર વો ભી યઝીદકે ખિલાફ હો ગયે.

બનૂ ઉમૈયાકે લોગ યે રંગ દેખકર મદીનાસે બાહિર ચલે ગયે. જો બચે થે ઉનહેં લોગોંને પકડ લિયા. ઔર કોશિશ કી કે અલી બિન હુસૈન (ઝૈનુલ આબિદીન) કે હાથ પર ખિલાફતકી બૈઅત કરેં. ચુનાંચે સબ મિલકર અલી બિન હુસૈનકે પાસ ગયે. ઉનહોંને ઈન્કાર કર દિયા. ઔર મદીનાસે બાહિર એક ગાંવમેં ચલે ગયે.

અલી બિન હુસૈનકે ઈન્કારકે બાવુજૂદ મદીનામેં યઝીદકે ખિલાફ આગ ભડકી થી વો અભી બુઝી નહીં થી. યઝીદને મુસ્લિમ બિન ઉકબાકો એક બડી ફૌજકે સાથ મદીના પર હમલા કરનેકે લિયે ભેજ દિયા. યઝીદને મુસ્લિમકો રવાના કરતે વક્ત નસીહત કી કે જહાં તક મુમકિન હો નરમીસે કામ લેના.

મદીના વાલોંકો સીધે રાસ્તે પર લાનેકી કોશિશ કરના. લેકિન જબ યકીન હો જાએ કે નરમી કામ નહીં આ સકતી તો ફિર તુઝકો પૂરા ઈખ્તિયાર દેતા હૂં કે કત્લમેં કમી ન કરના. મગર ઈસકા જરૂર ખયાલ રખના કે અલી બિન હુસૈનકો કોઈ તકલીફ ન પહોંચે.

મદીનાકે લિયે યે ઈન્તિઝામ કરકે ઉસી દિન યઝીદને ઈબ્ને ઝિયાદકે પાસ એક કાસિદકો ખત દેકર ભેજા. ખતમેં લિખ્ખા થા કે તૂ કૂફાસે ફૌજ લેકર મક્કા પર હમલા કર. ઔર અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈરકે ફિત્નેકો મિટા. ઈબ્ને ઝિયાદને ઈસ કામસે સાફ ઈન્કાર કર દિયા. ઔર સાફ કેહ દિયા કે મૈં ઈમામ હુસૈન (રદિ.) કે કત્લકા એક કામ કર ચુકા હૂં. અબ ખાનએ કા'બાકે વૈરાન કરનેકા દૂસરા કામ મુઝસે ન હોગા. યે કામ કિસી દૂસરે શખ્સકો સુપુર્દ કરના ચાહિયે.

મુસ્લિમ બિન ઉકબા જબ ફૌજ લિયે હુએ મદીનાકે કરીબ પહોંચા તો મદીનાવાલે અબ્દુલ્લાહ બિન હંઝલાસે જો ઉસ વક્ત સરદારી કર રહે થે, કહા કે બનૂ ઉમૈયા જો મદીનામેં મૌજૂદ હૈં. ઉનસે કસમ લેકર ઔર સમજોતા કરકે મદીનાસે બાહિર કર દિયા જાએ. અબ્દુલ્લાહ બિન હંઝલાને તમામ બનૂ ઉમૈયાસે સમજોતા કરકે સબકો મદીનાસે રૂખસત કર દિયા. અબ્દુલ મલિક બિન મરવાનકે અલાવા કે ઉનકો મદીનામેં રેહનેકી આઝાદી રહી.

મુસ્લિમને માલૂમાત કરકે અબ્દુલ મલિકસે મુલાકાત કી. ઉનકે મશ્વરે હાસિલ કિયે. ઔર ઉસી પર અમલ કિયા.

મુસ્લિમને પેહલે મદીનાવાલોંકે પાસ પૈગામ ભેજા ઔર તાબેદારી કરનેકો કહા, સાથ હી ધમકી ભી દી કે અગર તુમને ઐસા ન કિયા તો લડાઈ લડની પડેગી. સમજોતા ન હો સકા તો લડાઈ હુઈ. ઔર મુસ્લિમ બિન ઉકબાકી બહાદુરી ઔર તજુર્બેસે મદીના વાલોંકો હારના પડા. ઔર ઉનકે બડે બડે સરદાર ઈસ લડાઈમેં કામ આ ગયે. ફિર મુસ્લિમ બિન ઉકબાકી ફૌજને મદીનામેં વો કત્લ ઔર ખૂન કિયા હૈ કે એક હજારકે કરીબ આદમી મારે ગયે.

૨૭ ઝિલહજ સન ૬૩ હિજરીકો મુસ્લિમ બિન ઉકબા મદીનામેં જીતી હુઈ ફૌજ લેકર દાખિલ હુવા થા. ઔર ઉસી દિન મુહમ્મદ બિન અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસ બિન અબ્દુલ મુત્તલિબ પૈદા હુવા. યેહી વો મુહમ્મદ બિન અબ્દુલ્લાહ હૈ, જો મુહમ્મદ અબુલ અબ્બાસ સફાહકે નામસે મશ્હૂર હૈ. ઔર અબ્બાસિયોંકા પહેલા ખલીફા હૈ. મદીનાકી સરદારીમેં પેશ પેશ મુન્ઝિર બિન ઝુબૈરકો મુસ્લિમને બહોત તલાશ કરાયા મગર વો બચકર મક્કાકી તરફ નિકલ ગયે થે.

મદીનાસે ફારિગ હોકર મુસ્લિમ બિન ઉકબા અપની ફૌજ લેકર યઝીદકે હુકમકે મુતાબિક મક્કાકી તરફ ચલા. રાસ્તેમેં અબવાકે કરીબ મુસ્લિમ ઝિયાદા બીમાર હુવા. ઔર હુસૈન બિન નુમૈરકો અપની ફૌજકા સરદાર બનાકર મર ગયા.

હુસૈન બિન નુમૈર મક્કાકે કરીબ પહોંચા. તો અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર (રદિ.) કો પૈગામ ભેજા કે ઈતાઅત કરો, વરના મક્કા પર હમલા હોગા. અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર (રદિ.) ને મુકાબલેકી તૈયારી કી. અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર (રદિ.) કે ભાઈ મુન્ઝિર બિન ઝુબૈર ભી મદીનાસે મક્કા આ ગયે થે. ઔર ફૌજકે એક હિસ્સેકી સરદારી કર રહે થે.

મક્કા વાલોંકી બહાદુરી ઔર સખ્ત મુકાબલેકી વજહસે હુસૈન બિન નુમૈર તો જીત હાસિલ ન કર સકા. અલબત્તા ઉસને કા'બા પર ગોલે, બારૂદ, ઈંટ પત્થર બરસાને શુરૂ કર દિયે. ઉસકી ફૌજને રૂઈ ઔર ગંધક ઔર રાલકે ગોલે બનાકર ઔર જલા જલાકર ફેંકને શુરૂ કિયે. જિસસે કા'બાકા ગિલાફ જલ ગયા ઔર દીવારેં કાલી હો ગઈ.

યહાં યઝીદી ફૌજ કા'બા પર ગોલે પત્થર બરસા રહી થી. ઔર ઉધર ૧૦ રબીઉલ અવ્વલકો યઝીદને હવરાન નામી જગહમેં તીન સાલ, આઠ માહકી હુકૂમત ઔર ૩૮ યા ૩૯ બરસકી ઉમ્રમેં ઈન્તિકાલ કિયા.

યઝીદકે મરનેકી ખબર પેહલે હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈરકે પાસ

પહોંચી. ઉનહોંને ઊંચી આવાઝસે શામિયોંસે કહા કે બદબખ્તો! તુમ અબ ક્યૂં લડ રહે હો? તુમહારા ગુમરાહ સરદાર મર ગયા. ઈસ તરહ ખાનએ કા'બાકા ઘેરાવ ખત્મ હુવા.

યઝીદી હુકૂમત પર એક નજર

યઝીદકી હુકૂમત લગભગ પોને ચાર સાલ રહી. ઉસકે દૌરમેં મુસલમાનોંકો કોઈ ફતહ ઔર કામિયાબી હાસિલ નહીં હુઈ, બલ્કે અમીર મુઆવિયાકી બીસ સાલકી હુકૂમત ઔર ખિલાફતકે બાદ અંદરૂની ઝગડોં ઔર બાહિરી કૌમોંકી તરફસે ગાફિલ હોનેકા જમાના શુરૂ હો ગયા.

યઝીદકે દામન પર સબસે બડા દાગ ઈમામ હુસૈન (રદિ.) કી શહાદતકા હૈ. જિસને ઉસકે ઔર દૂસરે ઐબોંકો ભી નુમાયા કર દિયા હૈ. ઈમામ હુસૈન (રદિ.) ને યઝીદકી મુખાલિફત ક્યૂં કી? ઈસકે લિયે ઉનકે ઉસ ખુત્બેકો સમજ લેના કાફી હૈ જો ઉનહોંને બેજા નામી જગહ પર હુર કે સાથિયોં ઔર અપને સાથિયોંકે સામને દિયા થા. આપને કહા થા.

"લોગો! અલ્લાહકે રસૂલ ﷺ ને ફરમાયા હૈ જિસને ઐસે બાદશાહકો દેખા જો જાલિમ હૈ. ખુદાકી હરામ કી હુઈ ચીઝોંકો હલાલ કરતા હૈ. ખુદાકે અહદકો તોડતા હૈ. અલ્લાહકે રસૂલ ﷺ કી સુન્નતકી મુખાલિફત કરતા હૈ. ખુદાકે બંદોં પર ગુનાહ ઔર ઝિયાદતીકે સાથ હુકૂમત કરતા હૈ. ઔર દેખનેવાલેકો ઉસ પર અપને અમલ ઔર કૌલ પર ગૈરત નહીં આતી તો ખુદાકો યે હક હૈ કે ઉસ બાદશાહકે બજાએ ઉસ દેખનેવાલેકો જહન્નમમેં દાખિલ કર દે, તુમ અચ્છી તરહ સમઝ લો કે ઉન લોગોંને શૈતાનકી ઈતાઅત કુબૂલ કર લી હૈ. ઔર ખુદાકી ઈતાઅત છોડ દી હૈ. ઔર જમીન પર ફિત્ના ફસાદ ફૈલા રખ્ખા હૈ. ઔર માલે ગનીમતમેં અપના હિસ્સા ઝિયાદા લેતે હૈં." ઈસ લિયે મુઝે ઈન બાતોં પર ગૈરત આનેકા ઝિયાદા હક હૈ.

યે ભી વો વજહેં જો હઝરત ઈમામ હુસૈનકો કરબલા તક લાઈ. આપ ઔર આપકે અહલે બૈત હક બાતકો ગાલિબ કરનેકે લિયે એક બાતિલ નિઝામકે મિટાનેકી કોશિશમેં શહીદ હુએ.

વૈસે ભી યઝીદ અમીર મુઆવિયાકા કોઈ અચ્છા જાનશીન નહીં થા. ન મઝહબસે ઉસે ખાસ તઅલ્લુક થા. ન હુકૂમત ઔર રિયાસત હીમેં ઉસને કિસી કાબિલિયતકા મુઝાહિરા કિયા. વો અગર કિસી કાબિલ હોતા તો સબસે પેહલે વો ઈસ કામમેં અપની કોશિશ લગાતા કે લોગ હઝરત મુઆવિયા ઔર હઝરત અલીકે ઝગડોંકો ભૂલ જાએં. લેકિન ઉસને યા તો ઈસ તરફ તવજ્જોહ કમ દી. યા વો અપની ના અહલીકી વજહસે કામિયાબ ન હો સકા.

યઝીદકા પેહલા નિકાહ ઉમ્મે હાશિમ બિન્તે ઉત્બા બિન રબીઆકે સાથ હુવા થા. જિસસે દો બેટે મુઆવિયા ઔર ખાલિદ પૈદા હુએ. યઝીદકો ખાલિદકે સાથ ઝિયાદા મુહબ્બત થી. લેકિન મુઆવિયાકો ઉસને અપના વલી અહદ મુકર્રર કિયા થા.

દૂસરા નિકાહ ઉસકા ઉમ્મે કુલસૂમ બિન્તે અબ્દુલ્લાહ બિન આમિરસે હુવા જિસકે પેટસે અબ્દુલ્લાહ બિન યઝીદ પૈદા હુવા જો તીરંદાઝીમેં બહોત મશહૂર થા. ઈસકે અલાવા કુછ બેટે યઝીદકે લોંન્ડિયોંકે પેટસે ભી પૈદા હુએ થે.

મુઆવિયા બિન યઝીદ

મુઆવિયા બિન યઝીદકી ઉર્ફિયત અબૂ લૈલા ઔર અબૂ અબ્દુર્રહમાન થી. મુઆવિયાકી વફાતકે વક્ત ઉસકી ઉમ્ર બીસ સાલ ઔર કુછ મહીને થી. યે શખ્સ બડા નેક ઔર ઈબાદત કરનેવાલા થા. શામવાલોંને યઝીદકી વફાતકે બાદ ઉસકે હાથ પર બૈઅત કી. હુસૈન બિન નુમૈર જબ મક્કા મદીના હોતા હુવા દમિશ્ક પહોંચા હૈ તો મુઆવિયા બિન યઝીદકે હાથ પર બૈઅત હો ચુકી થી.

મુઆવિયા અપની ખિલાફત ઔર લોગોંસે બૈઅત લેનેકી ખ્વાહિશ ન

રખતા થા. વો કુછ બીમાર ભી થા. લેકિન ઈસી બીમારીકી હાલતમેં હી ઉસકે હાથ પર બૈઅત કી ગઈ. ઉસને લોગોંકે ઈસરારસે મજબૂર હોકર બૈઅત લી ઔર દો યા તીન મહીનેકે બાદ ઉસકા ઈન્તિકાલ હો ગયા.

મુઆવિયા ઈસ મુદ્દતમેં ઝિક્રકે કાબિલ કોઈ કામ ન કર સકા. મુઆવિયાકી બીમારી બઢી તો લોગોંને કહા કે અપને બાદ કિસીકો ખિલાફતકે લિયે નામઝદ કર દો, મુઆવિયાને કહા કે મૈં પેહલે હી અપને અંદર ખિલાફતકી તાકત નહીં પાતા થા. તુમ લોગોંને ઝબરદસ્તી મુઝકો ખલીફા બનાયા. મૈંને સોચા કે કોઈ શખ્સ ઉમર ફારૂકકી તરહ મિલ જાએ તો ઉસકો ખિલાફત સોંપ દૂં, લેકિન નહીં મિલા, ફિર મૈંને ચાહા કે જિસ તરહ હઝરત ઉમરને કુછ લોગોંકો નામઝદ કર દિયા થા કે ઉનકે બાદ વો ખલીફા ચુનેં. ઈસી તરહ મૈં ભી કુછ લોગોંકો નામઝદ કર દૂં. લેકિન મેરી નઝરમેં ઐસે લોગ ભી નહીં આએ. ઈસ લિયે અબ મૈં ઈસ મામલેમેં કુછ નહીં કરતા. તુમકો ઈખ્તિયાર હૈ જિસકો ચાહો ખલીફા બનાઓ. મુઝસે કોઈ મતલબ નહીં. યે કેહકર મુઆવિયાને લોગોંકો બાહિર નિકલવાકર અપને કમરેકા દરવાજા બંદ કર લિયા. ઔર ફિર જનાઝા હી બાહિર નિકલા.

બસરામેં ઈબ્ને ઝિયાદકી બૈઅત

મુઆવિયા બિન યઝીદકી ખિલાફતકો સિર્ફ શામ ઔર મિસરકે લોગોંને માના થા. હિજાઝવાલોંને હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર (રદિ.) કે હાથ પર બૈઅત કી થી. યઝીદકે મરનેકી ખબર જબ ઈરાકમેં પહોંચી તો ઉસ વક્ત ઉબૈદુલ્લાહ બિન ઝિયાદ બસરામેં થા. ઉસને બસરા વાલોંકો જમા કરકે કહા કે યઝીદકા ઈન્તિકાલ હો ગયા હૈ. અબ કોઈ શખ્સ ઐસા નહીં નઝર આતા જો ખિલાફતકે કામોંકો ચલાનેકી તાકત રખતા હો. મૈં ઈસી મુલ્કમેં પૈદા હુવા. ઔર યહાં મૈંને પરવરિશ પાઈ, મેરા બાપ ભી ઈસ મુલ્કકા હાકિમ થા. અબ મૈં ભી

ઈસી મુલ્કકા હાકિમ હૂં, ખજાના ઔર આમ્દની પેહલેસે ઝિયાદા મૌજૂદ હૈ. લોગોંકે વઝીફે ઔર તનખ્વાહેં (પગાર) ભી અબ પેહલેસે ઝિયાદા હૈં. ફસાદિયોંસે મુલ્ક પાક હૈ, તુમ લોગ અગર ચાહો તો અપની ખિલાફત અલગ કાઈમ કર સકતે હો. ક્યૂંકે તુમ શામવાલોંકે મોહતાજ નહીં હો.

યે તકરીર સુનકર સબને કહા કે બહોત અચ્છા હૈ. હમ આપકે હાથ પર બૈઅત કરનેકો તૈયાર હૈં. બસરા વાલોંસે બૈઅત લેકર ઉબૈદુલ્લાહ કૂફાકી તરફ ગયા કે વહાંકે લોગોંસે ભી બૈઅત લે. લેકિન કૂફાવાલોંને સાફ ઈન્કાર કર દિયા. બસરાવાલોંકો જબ માલૂમ હુવા કે કૂફાવાલે ઈબ્ને ઝિયાદકી બૈઅત નહીં કર રહે હૈં. તો ઉનહોંને ભી અપની બૈઅત ખત્મ કર દી.

ઈબ્ને ઝિયાદ મજબૂર ઔર માયૂસ હોકર ઈરાકસે ભાગા ઔર દમિશ્ક પહોંચા. યે દમિશ્કમેં ઉસ વક્ત પહોંચા થા, જબકે મુઆવિયા બિન યઝીદ મર ચુકા થા. ઔર ખલીફાકે ચુનાવકે બરેમેં શામ દેશમેં ઝગડા ચલા થા.

ઈબ્ને ઝુબૈર (રદિ.) કી ખિલાફત

કૂફાવાલે હઝરત હુસૈન (રદિ.) કી શહાદતસે ઝિયાદા શરમિંદા થે. અંદર હી અંદર ઈસકા ઈબ્ને ઝિયાદસે બદલા લેના ચાહતે થે. જબ ઈબ્ને ઝિયાદને કૂફાવાલોંકો અપની બૈઅતકી તરફ મુતવજ્જેહ કિયા તો લોગોંને ઈસી લિયે ઈન્કાર કર દિયા કે વો સુલેમાન બિન સરદકી હિદાયત ઔર તજવીઝકે મુતાબિક ઈબ્ને ઝિયાદસે બદલા લેનેકી તૈયારિયાં કર રહે થે.

ઈબ્ને ઝિયાદકો સાફ જવાબ દેનેકે બાદ કૂફાવાંલોંને અમ્ર બિન હર્સકો, જો ઈબ્ને ઝિયાદકી તરફસે કૂફાકા હાકિમ થા, નિકાલ દિયા. ઔર અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈરકી ખિલાફતકો કુબૂલ કર લિયા. અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર (રદિ.) કી તરફસે અબ્દુલ્લાહ બિન યઝીદ અન્સારી કૂફાકે ગવર્નર મુકર્રર હોકર આ ગયે.

અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર (રદિ.) કે ગવર્નરકે આનેસે પેહલે હી મુખ્તાર

બિન અબૂ ઉબૈદહ ભી કૂફા પહોંચ ગયા. રમઝાન સન ૬૪ હિજરીકા વાકિઆ
હૈ. બસરાવાલોંને ભી ઈબ્ને ઝિયાદકે ચલે જાને પર અબ્દુલ્લાહ બિન હારિસકો
અપના સરદાર બના લિયા. ઔર ફિર કૂફાવાલોંકી પૈરવીમેં અપના એક વફદ
ભેજકર હઝરત ઈબ્ને ઝુબૈર (રદિ.) કી ખિલાફતકો માન લિયા. ઈસ તરહ
તમામ ઈરાક પર ભી હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર (રદિ.) કી હુકૂમત કાઈમ
હો ગઈ.

મિસરકા હાકિમ અબ્દુર્રહમાન બિન ખજદમ થા. ઉસને જબ મુઆવિયા
બિન યઝીદકે ઈન્તિકાલકી ખબર સુની તો ઉસને વફદકે ઝરીએ અબ્દુલ્લાહ બિન
ઝુબૈરકી બૈઅત કી. દમિશ્ક વાલોંને ઝહહાક બિન કૈસકે હાથ પર નયા ખલીફા
બનને તક બૈઅત કર લી થી. ઝહહાક બિન કૈસને ભી ખિલાફતકે લિયે હઝરત
અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર હીકો ખલીફા બનાના મુનાસિબ સમઝા, ગર્ઝ મુઆવિયા
બિન યઝીદકી વફાતકે બાદ પૂરી ઈસ્લામી દુનિયા હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર
(રદિ.) કી ખિલાફતકો માન ચુકી થી. બસ બનૂ ઉમૈયાકે લોગ થે, જો કિસી
કીમત પર ભી હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર (રદિ.) કી હુકૂમત માનનેકો
તૈયાર ન થે.

મરવાન બિન હકમ

મરવાન બિન હકમ બિન અબિલ આસ બિન ઉમૈયાકી પૈદાઈશકા જમાના
સન ૨ હિજરી હૈ. માં કા નામ આમેના બિન્તે અલ્કમા બિન સફવાન હૈ. હઝરત
ઉસમાન ગની (રદિ.) કી ખિલાફતકે જમાનેમેં મીર મુન્શી ઔર વઝીર રહે.

હઝરત અમીર મુઆવિયા (રદિ.) કે જમાનેમેં કઈ બાર મદીનાકી
હુકૂમત હાસિલ રહી.

મુઆવિયા બિન યઝીદકી વફાતકે બાદ છ સાત મહીને તક તન્હા હઝરત
અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર હી ખલીફા થે. ઉનકે સિવા ઔર કોઈ શખ્સ બની

ઉમૈયામેંસે ખિલાફતકા દાવેદાર ન થા. તમામ લોગોંને હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર (રદિ.) કી ખિલાફત માન લી થી.

છ-સાત મહીનેમેં મરવાન અપની કોશિશમેં કામિયાબ હોકર શામ દેશ પર કબ્ઝા કર બૈઠા, ઈસ લિયે મરવાનકી હૈસિયત તો એક બાગી કી થી. ઔર ચૂંકે ખિલાફત બનૂ ઉમૈયાસે બિલકુલ નિકલ ચુકી થી. ઈસ લિયે મરવાનકો બનૂ ઉમૈયાકા ખિલાફતકી બુન્યાદ રખનેવાલા ભી કહા જા સકતા હૈ.

ખિલાફતે બનૂ ઉમૈયાકા બાની

મુઆવિયા બિન યઝીદકી વફાતકે બાદ શામ દેશમેં ભી દો ગિરોહ હો ગયે થે. એક તો બની ઉમૈયા, જો અપને હી કબીલેકી ખિલાફત ચાહતે થે. દૂસરે ઝહહાક બિન કૈસ દમિશ્કકે હાકિમ, જો અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર (રદિ.) કી ખિલાફતકી તાઈદમેં થે.

મરવાનકી સાઝિશ શુરૂ હો ગઈ ઔર ઈબ્ને ઝિયાદકી કોશિશસે ઉસકે હાથ પર કુછ લોગોંને બૈઅત ભી કર લી. ઔર લડાઈકા નયા દૌર શુરૂ હુવા.

મિરજે રાહિતમેં ઝહહાક બિન કૈસસે લડાઈ હુઈ ઔર ધોકા દેકર ઉનકો હરા દિયા ગયા. ઈસ જીતકે બાદ યઝીદ બિન મુઆવિયાકે મહેલમેં આયા, યહાં આતે હી ઉસને ઈબ્ને ઝિયાદકે મશ્વરેકે મુવાફિક સબસે પેહલે ખાલિદ બિન યઝીદકી માંકે સાથ નિકાહ કિયા તાકે બનૂ કલ્બકી હિમાયત હાસિલ રહે. ઔર આગે ખાલિદ બિન યઝીદકી વલી અહદીકે ડરસે નજાત હાસિલ હો સકે.

ઈસકે બાદ ઉસને ફલસ્તીન ઔર મિસરકી તરફ કૂચ કિયા ઔર સન ૬૫ હિજરીકે શુરૂમેં અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈરકે તમામ હામિયોંકો હરાકર યા કત્લ કર દિયા, યા દેશસે નિકાલ દિયા.

હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈરને અગર ઉસા વક્ત અપને હામિયોંકી મદદ કી હોતી તો શાયદ ઈસ વક્ત તારીખે ઈસ્લામકા નકશા હી કુછ ઔર

હોતા. ઉનહોંને અપને ભાઈ મુસ્અબ બિન ઝુબૈર (રદિ.) કો શામ મુલ્ક પર હમલા કરનેકી હિદાયત કી, જબકે સમય બીત ચુકા થા. ઔર ઉનકે હામિયોંકી હિંમતેં શામમેં પસ્ત હો ચુકી થી.

ઈસી તરહ મરવાનને જોડ-તોડકર દૂસરે ઔર ઈલાકોંસે ભી હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર (રદિ.) કો બેદખલ કર દિયા.

મરવાન બિન હકમને અપને બેટે અબ્દુલ મલિક ઔર અબ્દુલ અઝીઝકી વલી અહદીકે લિયે ભી ભરપૂર કોશિશ કી, જોડ-તોડકે જો તરીકે ભી અપનાએ જા સકતે હૈં વો સબ અપનાએ. ઔર ખાલિદ બિન યઝીદકે તરફદારોંકો માલ દૌલતસે કાબૂમેં કર લિયા. ઔર અબ્દુલ મલિક ઔર અબ્દુલ અઝીઝકી વલી અહદીકી આમ બૈઅત લે લી.

મરવાન બિન હકમકી વફાત

યે બૈઅત ચૂંકે ખાલિદ બિન યઝીદકે ખિલાફ થી. ઔર ખાલિદ બિન યઝીદકે તરફદારોંકો મરવાનને પેહલે હી અપની તરફ માઈલ કર લિયા થા. ઈસ લિયે ખાલિદ બિન યઝીદકો બડા દુઃખ હુવા ઔર વો કુછ ન કર સકા.

ઈસકે બાદ મરવાન ખાલિદ બિન યઝીદકે કત્લકી તદબીરેં કરને લગા. ખાલિદને અપની માં યાની મરવાનકી બીવીસે શિકાયત કી કે મરવાન મેરે કત્લ પર તૈયાર હૈ. ઉસકી માંને કહા કે તુમ બિલકુલ ખામોશ રહો. મૈં મરવાનસે પેહલે હી બદલા લે લૂંગી, ચુનાંચે ઉસને અપની ચાર, પાંચ બાન્દિયોંકો તૈયાર કિયા, રાતકો મરવાન મહેલમેં આકર લેટ ગયા. ખાલિદકી માંકે મુતાબિક ઔરતોંને મરવાનકે મુહંમેં કપડા ઠોંસા કે આવાઝ ભી ન નિકલ સકે, ઔર બેકાબૂ કરકે ગલા ઘોંટકર માર ડાલા. યે વાકિઆ રમઝાન સન ૬૫ હિજરીમેં હુવા. ઉસી દિન દમિશ્કમેં અબ્દુલ મલિકકે હાથ પર હાથ રખકર લોગોંને ખિલાફતકી બૈઅત કી. ઔર અબ્દુલ મલિકને મરવાનકે બદલેમેં

ખાલિદકી માંકો કત્લ કરા દિયા. મરવાન બિન હકમકી ઉમ્ર ૬૩ સાલ થી. ઔર સાડે નવ મહિને હુકૂમત કી.

હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર (રદિ.)

આપકા ખાનદાન ઈસ તરહ હૈ. અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર બિન અબ્બાસ બિન ખુવૈલિદ બિન અસદ બિન અબ્દુલ ઉઝઝા બિન કુસય. આપકી ઉર્ફિયત અબૂ ખુબૈબ હૈ. ખૂદ ભી સહાબી હૈં. ઔર સહાબીકે બેટે ભી હૈં. આપકે વાલિદ ઝુબૈર બિન અબ્બાસ (રદિ.) ઉન દસ સહાબિયોંમેંસે હૈં. જિનહેં હુઝૂર ﷺ ને જન્નતકી ખૂશખબરી સુનાઈ હૈ, આપકી વાલિદા હઝરત અસ્મા (રદિ.) હઝરત અબૂબક્ર (રદિ.) કી બેટી ઔર હઝરત આઈશા (રદિ.) કી બહેન થી. આપકી દાદી હઝરત સફિય્યા (રદિ.) થીં. જો હુઝૂર ﷺ કી ફૂફી થીં.

હુઝૂર ﷺ કે મદીનાસે હિજરત કરકે તશરીફ લાનેસે ૨૦ મહીનેકે બાદ હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર (રદિ.) પૈદા હુએ. આપ મદીનામેં મુહાજિરોંકી સબસે પેહલી ઔલાદ હૈં. આપકે પૈદા હોનેસે મુહાજિરોંમેં બહોત ખૂશિયાં મનાઈ ગઈ. ક્યૂંકે યહૂદિયોંને જબ દેખા કે એક મુદ્દત તક મુહાજિરોંકી કોઈ ઔલાદ મદીનામેં નહીં પૈદા હુઈ, તો ઉનહોંને મશ્હૂર કર દિયા થા કે હમને જાદૂ કર દિયા હૈ. અબ મુહાજિરોંકે યહાં કોઈ ઔલાદ પૈદા ન હોગી. ઈસી લિયે આપકે પૈદા હોનેસે જિસ તરહ મુસલમાનોંકો ખૂશી હુઈ, ઉસી તરહ યહૂદિયોંકો ઝિલ્લત ઔર રંજ હુવા. પૈદા હોનેકે બાદ હી આપકો હુઝૂર ﷺ કી ખિદમતમેં પેશ કિયા ગયા.

આપને ખજૂર અપને મુંહમેં ચબારકર આપકો ચટાઈ.

હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર રોઝે બહોત રખતે ઔર નમાઝેં ભી બહોત પઢતે થે. કભી સારી સારી રાત કિયામમેં, કભી રૂકૂઅમેં, કભી સિજદેમેં પડે રેહતે થે. રિશ્તેદારોંકા આપકો બહોત ખયાલ રેહતા થા. આપ બહોત બડે બહાદુર થે. આપ ધુનકે પક્કે, કૌલકે સચ્ચે થે. મુસીબતોંકે વક્ત પહાડકી તરહ

અટલ રેહતે. આપ તકરીર બહોત અચ્છી કરતે. આવાઝ બડી કડકદાર થી. આપકી આવાઝ પહાડોંસે જાકર ટકરાયા કરતી થી.

ઉમર બિન કૈસ કેહતે હૈં કે ઈબ્ને ઝુબૈરકે પાસ સો (૧૦૦) ગુલામ થે. જિનમેંસે હર એકકી ઝબાન અલગ અલગ થી. ઔર ઈબ્ને ઝુબૈર ઉનમેંસે હર એકકે સાથ ઉસીકી ઝબાનમેં બાતેં કિયા કરતે થે. ઉનહીંકા કેહના હૈ જબ મૈં ઈબ્ને ઝુબૈરકો કોઈ દીનકા કામ કરતે દેખતા તો ખયાલ કરતા થા કે કભી ઉનકો એક લમ્હેકે લિયે ભી દુનિયા યાદ ન આતી હોગી.

એક દિન અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને ઝુબૈર અસદી અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈરકે પાસ આયા. ઔર કહા કે અમીરૂલ મુઅમિનીન મૈં ઔર આપ ફલા સિલસિલેસે રિશ્તેદાર હૈં. અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને ઝુબૈરને કહા, હાં ઠીક હૈ, લેકિન અગર સોચો તો તમામ બની આદમ આપસમેં રિશ્તેદાર હૈં, ક્યૂંકે સબ આદમ ઔર હવ્વાકી ઔલાદ હૈં. અબ્દુલ્લાહ અસદીને કહા કે મેરે પાસ અબ ખર્ચ કરનેકો કુછ નહીં રહા, તો અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈરને કહા, મૈંને તુમહારે ખર્ચકી ગારંટી નહીં લી થી. અબ્દુલ્લાહ અસદીને કહા, મેરા ઊંટ સરદીસે મરા જા રહા હૈ. અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈરને કહા, તુમ ઉસે કોઈ ગરમ જગહ પહોંચા દો. ઔર ઉસ પર કોઈ ગરમ કપડા કમ્બલ વગૈરહ ડાલ દો. અબ્દુલ્લાહ અસદીને કહા, કે મૈં આપસે મશવરા લેને નહીં આયા થા, બલ્કે કુછ માંગને આયા થા. ઉસ ઊંટ પર લાનત હૈ જિસને મુઝે આપ તક પહોંચાયા. હઝરત ઈબ્ને ઝુબૈરને ફરમાયા, ઉસ ઊંટકે સવાર પર ભી તો લાનત કહો.

ઈબ્ને ઝુબૈર (રદિ.) કી ખિલાફતકે અહમ વાકિએ

હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈરકી હુકૂમત મક્કામેં અમીર મુઆવિયાકી વફાતકે બાદ હીસે કાઈમ થી. ઉનહોંને યઝીદકી હુકૂમતકે જમાનેમેં મક્કા પર

કભી યઝીદકી હુકૂમત નહીં કાઈમ હોને દી. યઝીદકે મરનેકે બાદ ઉનહોંને અપની ખિલાફત પર બૈઅત કી ઔર બહોત જલ્દ શામ કી કુછ જગહોંસે સિવા પૂરી ઈસ્લામી દુનિયામેં વો ખલીફા માન લિયે ગયે. ઉસ જમાનેમેં ઉનકો શામકી ઉસ હાલતકા જો ઉનકે મુવાફિક પૈદા હો ચુકી થી. સહીહ અંદાઝા ન હો સકા. વો ગલત ફેહમીમેં પડ ગયે. નતીજા યે હુવા કે મિસર ઔર ફલસ્તીન ઉનકે કબ્ઝેસે જાતે રહે. ઔર મરવાનને ખાનદાને મરવાનકે લિયે ખિલાફતકી બુન્યાદ રખ દી.

મુખ્તાર બિન ઉબૈદહ બિન સકફી કૂફામેં ઈમામ હુસૈનકી શહાદતકે બાદ કાતિલોંસે આપકે ખૂનકા બદલા લેના ચાહતા થા. અમન કાઈમ રખનેકે લિયે કૂફાકે ગવર્નરને ઉસે કૈદ કરકે જેલમેં ડાલ દિયા. ઉસને અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈરકો ખત લિખ્ખા કે આપ અપને ગવર્નરકો લિખકર મુઝે છુડા દેં. ચુનાંચે ઉસકો છોડ દિયા ગયા. ઈસ બાતકો ઉસને કિસીસે બતાયા નહીં થા. અચાનક રિહાઈ દેખકર ઉસકે દોસ્તોંને ઉસે ઉસકી કરામત સમજા. ઔર ઉસસે લોગોંકી અકીદત બઢને લગી. એક તાકત હાસિલ કરનેકે બાદ મુખ્તારને કૂફા પર કબ્ઝા કર લિયા, ઔર કૂફાકે હાકિમકો માર ભગાયા. ઔર ફિર ઔર તાકત પહોંચનેકે બાદ ઉસને આરમીનિયા, આઝર બાઈજાન, મદાઈન ઔર હલવાન પર કબ્ઝા કરકે અપની હુકૂમત કાઈમ કર લી.

યેહી મુખ્તાર સકફી હૈ જિસને હુકૂમત પાતે હી ઈમામ હુસૈન (રદિ.) કે કાતિલોં યા કત્લમેં શરીક લોગોંકો એક એક કરકે કત્લ કરા દિયા.

ઉસી વક્ત યમામા પર નજદહ બિન આમિરને તાકત હાસિલ કરકે કબ્ઝા કર લિયા. ગર્ઝ યે કે ઈબ્ને ઝુબૈરકી ખિલાફતકે દૌરમેં મિસર, ફલસ્તીન ઔર શામકા મુલ્ક અબ્દુલ મલિક બિન મરવાનકે કબ્ઝેમેં ચલા ગયા. ઔર બનૂ ઉમૈયાકી હુકૂમત દો બારહ દમિશ્કમેં કાઈમ હો ગઈ. કૂફા ઔર યમામા ભી હાથસે જાતા રહા, સન ૬૫ હિજરીમેં કુછ પ્રાન્તોંમેં બગાવતેં હુઈ, લેકિન ઈબ્ને ઝુબૈર હી ખલીફા તસ્લીમ કિયે જાતે રહે.

સન ૬૬ હિજરીમેં બસરામેં કૂફાકે બહોતસે લોગ ભાગ ભાગકર પહોંચ

રહે થે. ઉસ વક્ત બસરાકે હાકિમ મુસ્અબ બિન ઝુબૈર થે. જો હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર હીકે ભેજે હુએ થે. ભાગકર આનેવાલોંને મુસ્અબસે મદદ ચાહી. મુહલબ બિન અબૂ સફરહકી મદદ ભી મુસ્અબકો મિલ ગઈ. હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈરકી ઈજાઝત ભી મિલ ગઈ. ઈજાઝત મિલનેકી સબસે બડી વજહ યે થી કે મુખ્તારને લોગોંકો કૂફામેં ભારી તા'દાદમેં કત્લ કર દિયા થા. ઔર યે ભી મશ્હૂર કર દિયા થા કે મેરે પાસ હઝરત જિબ્રઈલ આતે હૈં ઔર અલ્લાહકી વહી લાતે હૈં ઔર મૈં નબી બનાકર ભેજા ગયા હૂં. નુબુવ્વતકી ઈસ ગવાહીસે ઘભરાકર ભી લોગ ભાગે થે. હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈરને ઈસ દાવેકો સુનકર જરૂરત સમજી કે પેહલે મુખ્તાર હીકી જડ કાટ દી જાએ ઔર દેર ન કી જાએ. ઈસી લિયે ઈજાઝત દે દી.

કૂફા પર હમલા કર દિયા ગયા. મુખ્તાર ભી મુકાબલેકે લિયે ફૌજ લેકર નિકલા. લડાઈ હુઈ, મુખ્તાર હાર ગયા. ભાગકર કૂફામેં શાહી મહેલમેં બૈઠ ગયા. મુસ્અબ બિન ઝુબૈરને મહેલ ઘેર લિયા, મજબૂર હોકર મુખ્તારને લડના મંજૂર કર લિયા. નિકલા ઔર મારા ગયા.

મુખ્તારકે કત્લકે બાદ ઈબ્રાહીમ માલિકને જો મૂસલ પર કબ્ઝા કર બૈઠા થા. ઉસને ભી અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર (રદિ.) કી ઈતાઅત માન લી.

મરવાન બિન હકમકે મરનેકે બાદ અબ્દુલ મલિક બિન મરવાનને ખિલાફતકી બૈઅત લી થી. ચુનાંચે ઉસને ઈસ બિખરાવસે ફાઈદા ઉઠાકર સાઝિશેં શુરૂ કર દીં. ઉસને ફારિસકી તરફ અપને આદમિયોંકો ભેજકર ખારજિયોંકો ઉમ્મીદેં દિલાઈ ઔર ઉનકો બગાવત પર તૈયાર કિયા. ઈધર કૂફા ઔર બસરામેં ભી અપને આદમિયોંકો ભેજકર બનૂ ઉમૈયાકે હામિયોંકો ઉભારા. ઔર મુસ્અબ બિન ઝુબૈરકે ફૌજી સરદારોંકો ભી છુપી તૌર પર ખત ભેજકર બડે બડે લાલચ દેને શુરૂ કિયે.

અબ્દુલ મલિક અપની પૂરી તૈયારિયોંકે બાદ શામસે ઈરાકકી તરફ ફૌજ લેકર ચલા, અબ્દુલ મલિક દમિશ્કસે ઉસ વક્ત રવાના હુવા કે જબકે ઉસકે

પાસ કૂફી સરદારોંકે બહોતસે ખત પહોંચ ચુકે થે કે આપકો ઈરાક પર ફૌરન હુમલા કરના ચાહિયે.

આખિર અબ્દુલ મલિક ફૌજ લેકર ચલા. ઉધરસે ઉસકે આનેકી ખબર સુનકર મુસ્અબ બિન ઝુબૈર ભી રવાના હુએ. મુસ્અબકે બડે સરદાર ઉસ વક્ત બાહિરકે પ્રાન્તોંમેં ફિત્નોંકો દબાનેમેં લગે હુએ થે. ઈસ લિયે અધૂરી ફૌજકો સાથ લેકર મુસ્અબ બિન ઝુબૈરને અબ્દુલ મલિકકી ફૌજકા મુકાબલા કિયા, મુસ્અબકી ફૌજને મુસ્અબકો ધોકા (દગા) દિયા. ઔર ઈસ લડાઈમેં હઝરત મુસ્અબ ઝુબૈર શહીદ કર દિયે ગયે.

અબ્દુલ મલિકને ઉસી મૈદાનમેં કૂફાકી પૂરી ફૌજસે અપની ખિલાફતકી બૈઅત લી. જામા મસ્જિદમેં ખુત્બા દિયા. લોગોંસે બરતાવકા વાઈદા કિયા. ઈનામસે ખૂશ કિયા. ફારિસ, ખુરાસાન, બસરા, અહવાઝકે હાકિમોંકો લિખ્ખા કે હમારે નામ પર બૈઅત લો.

મુસ્અબ બિન ઝુબૈર કે કત્લકી ખબર મક્કામેં

જબ મક્કામેં હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈરકે પાસ યે ખબર પહોંચી કે ઉનકે ભાઈ મુસ્અબ ઈરાકિયોંકી બેવફાઈસે કત્લ હો ગયે ઔર તમામ ઈરાક પર અબ્દુલ મલિક બિન મરવાનકા કબ્ઝા હો ગયા. તો ઉનહોંને મક્કાવાલોંકો જમા કિયા ઔર કહા.

"આપ લોગોંકો માલૂમ હોના ચાહિયે કે અલ્લાહ તઆલા ઉસ શખ્સકો ઝલીલ નહીં કરતા જો હક પર હો. ચાહે વો અકેલા હી ક્યૂં ન હો. ઔર ઉસકી ઈઝઝત નહીં કરતા જિસકા વલી શૈતાન હો. ચાહે ઉસકે સાથ બહોતસે આદમી ક્યૂં ન હો. ઔર હમારે પાસ ઈરાકસે હમકો દુઃખી ઔર ખૂશ કરનેવાલી ખબર આઈ હૈ. યાની મુસ્અબકે કત્લકી ખબર આઈ હૈ. હમ ખૂશ ઈસ લિયે હૈં કે ઉસકા કત્લ શહાદત હૈ. ઔર દુઃખી ઈસ લિયે હૈં કે દોસ્તકી જુદાઈ મુસીબતકે

વક્ત એક ઐસી ચુભન હૈ જિસકો દોસ્તકા એહસાસ હોતા હૈ. મુસ્અબ મેરા મદદગાર થા. માલૂમ હોના ચાહિયે કે ઈરાકવાલે બડે બેવફા ઔર મુનાફિક હૈં. ઉનહોંને ઉસ નફાકો જો મુસ્અબકે ઝરીએ ઉનકો હાસિલ થા. બહોત હી કમ કીમત પર બેચ ડાલા. મુસ્અબ અગર કત્લ હુવા તો ઉસકે બાપ, ભાઈ ઔર ઈબ્ને ઉમર ભી તો કત્લ હી હુએ થે જો હિદાયત પર થે. ખુદાકી કસમ! હમ અપને બિસ્તરોં પર ઈસ તરહ ન મરેંગે જૈસેકે અબુલ આસ કી ઔલાદ અપને બિસ્તરોં પર મર રહી હૈ. ખુદાકી કસમ! ઈન લોગોંમેંસે કોઈ શખ્સ ન કભી જાહિલિયતમેં મારા ગયા ઔર ન ઈસ્લામમેં, ઔર હમ નેઝોંકે ઝખ્મ ખાકર તલવારકે નીચે દમ કિયા કરતે હૈં. ઔર ભાઈયો! આગાહ રહો કે દુનિયા ઉસ બડે બાદશાહસે ઉધાર લી ગઈ હૈ જિસકી હુકૂમત હમેશા રહેગી. તો અગર દુનિયા હમારે પાસ આએગી તો હમ ઉસકો કમીને ઔર ગુમરાહ ઔર ઝલીલ લોગોંકી તરહ ન લેંગે. ઔર અગર વો હમસે ભાગેગી તો હમ ઉસ પર કમઝોર લોગોંકી તરહ ન રોએંગે. બસ મુઝકો યેહી કેહના થા. ઔર મૈં અપને ઔર તુમહારે લિયે અલ્લાહસે મગફિરત તલબ કરતા હૂં."

મક્કા મુઅઝઝમાકા ઘેરાવ

ઈરાક પર કબ્ઝા કરનેકે બાદ અબ્દુલ મલિક મરવાનકી હિંમત ઔર બઢ ગઈ. ઉસને શામકે સરદારોંકો મક્કા પર હમલા કરને પર ઉભારા. લેકિન સબને ઈન્કાર કર દિયા કે ખાનએ કા'બાકો લડાઈકા મૈદાન બનાનેકી હિંમત નહી, અબ્દુલ મલિક દમિશ્કસે કૂફા ગયા. વહાં ઉસને હજ્જાજ બિન યૂસુફ સકફીકો ઈસ કામ પર તૈયાર કિયા. હજ્જાજ તીન હજાર આદમિયોંકો સાથ લેકર જમાદિલ ઉલા સન ૭૨ હિજરીમેં કૂફાસે રવાના હુવા ઔર મદીનાકો છોડતા હુવા અબ્દુલ મલિકકી હિદાયતકે મુવાફિક તાઈફમેં પહોંચકર કિયામ કિયા. નઈ કુમક (ફૌજ) આને પર ફિર ઉસને મક્કાકો ઘેરેમેં લે લિયા.

હજ્જાજને અબૂ કબીસ પર તોપેં લગાકર ગોલાબારી ઔર પત્થર બરસાને શુરૂ કિયે. એક બડા પત્થર ખાનએ કા'બાકી છત પર આકર ગિરા, ઔર છત ટૂટકર ગિર ગઈ, લોગ ટૂટ-ટૂટકર હજ્જાજકી પનાહમેં જાને લગે. હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર (રદિ.) તન્હાઈ મહેસૂસ કરને લગે. હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર (રદિ.) ને ઈસ સૂરતે હાલસે અપની માં હઝરત અસ્મા (રદિ.) કો આગાહ કિયા ઔર કહા,

મેરે પાસ અબ કોઈ આદમી નહીં રહા, નામકે લિયે સિર્ફ પાંચ આદમી બાકી હૈં જો મેરા સાથ દેને પર અબ તક તૈયાર હૈં. લોગોંને મેરે સાથ ઉસી તરહ ધોકેકા બરતાવ કિયા, જૈસાકે હુસૈન બિન અલીકે સાથ કિયા હૈ. લેકિન ઉનકે બેટે જબ તક ઝિંદા રહે, બાપકે સામને તલવાર લેકર દુશ્મનોંસે લડતે રહે. મેરે બેટે ભી ના ફરમાન નિકલે, દુશ્મનસે મિલ ગયે, અબ હજ્જાજ કેહતા હૈ કે તુમ ભી અમાનમેં આ જાઓ. ઔર જો કુછ માંગો હમ દેનેકો તૈયાર હૈં, તો મૈં આપકી ખિદમતમેં હાઝિર હુવા હૂં કે આપ ક્યા હુકમ દેતી હૈં.''

હઝરત અસ્મા (રદિ.) ને જવાબ દિયા કે તુમ અપને મામલેકો મુઝસે બેહતર સમઝતે હો. અગર તુમ હક પર હો. ઔર લોગોંકો હકકી તરફ બુલાતે હો, તો ઈસ કામમેં બરાબર લગે રહો, તુમહારે સાથી ભી હક કે રાસ્તેમેં શહીદ હુએ, ઔર તુમ ભી ઈસી રાહ પર ચલકર શહાદત હાસિલ કરો. અગર તુમને દુનિયા હાસિલ કરનેકા ઈરાદા કિયા થા તો તુમ બહોત હી નાલાઈક આદમી હો, તુમ ખુદ ભી હલાકતમેં પડે. ઔર તુમને અપને સાથિયોંકો ભી હલાકતમેં ડાલા. મેરી રાય યે હૈ કે તુમ અપને આપકો બનૂ ઉમૈયાકે હવાલે ન કરો. મૌત અપને વક્ત પર જરૂર આએગી, તુમકો મર્દોંકી તરહ જીના ઔર મરના ચાહિયે. તુમહારા યે કેહના કે મૈં હક પર થા, ઔર લોગોંને મુઝકો ધોકા દેકર કમઝોર કર દિયા. એક ઐસી શિકાયત હૈ જો નેક આદમિયોંકી ઝબાન પર નહીં આયા કરતી.

હઝરત ઈબ્ને ઝુબૈર (રદિ.) ને કહા કે મુઝકો ઈસ બાતકા ડર હૈ કે વો લોગ કત્લ કરનેકે બાદ મેરા અંગ ભંગ કરેંગે ઔર ફાંસી પર લટકાએંગે.

હઝરત અસ્મા (રદિ.) ને જવાબ દિયા કે બેટે! બકરી જબ ઝબહ પર ડાલી ગઈ તો ઉસે ઉસકી ક્યા પરવા હો સકતી હૈ કે ઉસકી ખાલ ખીંચી જાતી હૈ. તુમ જો કુછ કર રહે હો, આંખ ખોલકર કિયે જાઓ. ઔર અલ્લાહસે મદદ માંગતે રહો.

હઝરત ઈબ્ને ઝુબૈર (રદિ.) ને માંકે સરકા બોસા લિયા ઔર કહા કે મેરી ભી યેહી રાય થી, જો અપની રાય આપને ઝાહિર ફરમાઈ. મુઝકો દુનિયાકી ખ્વાહિશ ઔર હુકૂમતકી તમન્ના બિલકુલ ન થી. મૈંને ઈસ કામકો સિર્ફ ઈસ લિયે અપનાયા થા કે અલ્લાહકે હુકમોંકી પાબંદી નહીં કી જાતી થી. ઔર મના કી હુઈ બાતોંસે લોગ બચતે ન થે. જબ તક મેરે દમમેં દમ હૈ, મૈં હક કે લિયે લડતા રહૂંગા. મૈંને આપસે મશ્વરા લેના જરૂરી સમઝા થા. આપકી બાતોંને મેરા હૌસલા બઢા દિયા. ઔર અમ્મા જાન! મૈં આજ જરૂર મારા જાઉંગા. તુમ ઝિયાદા ગમ ન કરના. તુમ મુઝકો અલ્લાહકે સુપુર્દ કર દો. મૈંને કભી કિસી નાજાઈઝ કામકા ઈરાદા નહીં કિયા, ઔર ન કિસીસે બદ અહદી કી. ન કિસી પર ઝુલ્મ કિયા. ન જાલિમકા મદદગાર બના. યહાં તકકે ખુદાકી મરઝીકે ખિલાફ કોઈ કામ નહીં કિયા. અય અલ્લાહ! મૈંને યે બાતેં ફખ્રકી રાહસે નહીં કહી, બલ્કે સિર્ફ ઈસ લિયે કે મેરી માંકો ઈત્મીનાન હો.

હઝરત અસ્મા (રદિ.) બોલી, મુઝે ઉમ્મીદ હૈ કે અલ્લાહ તઆલા તુમકો ઈસકા બદલા દેગા. તુમ અલ્લાહકા નામ લેકર દુશ્મનોં પર હમલા કરો.

બેટેકો વિદાઅ કરતે વક્ત હઝરત અસ્માને ગલેસે લગાયા, તો હાથ ઝિરહ પર પડા. પૂછા, તુમને યે ઝિરહ કિસ ઈરાદેસે પહેન રખ્ખી હૈ? કહા, સિર્ફ ઈત્મીનાન ઔર મઝબૂતીકી ગરઝસે. અસ્મા (રદિ.) ને કહા, ઈસકો ઉતાર દો, ઔર મામૂલી કપડે પેહને હુએ દુશ્મનોંસે લડો, ઈબ્ને ઝુબૈર (રદિ.) ને વહીં ઝિરહ ઉતારકર ફેંક દી, કમીઝકા દામન ઉઠાકર કમરસે બાંધા. દોનોં આસ્તીનેં ચઢાઈ, ઔર ઘરસે બાહિર આએ. ઔર અપને સાથિયોંસે કહા કે :

અય આલે ઝુબૈર! તુમ તલવારકી ઝનકારસે ન ડરના, ક્યૂંકે ઘાવમેં

દવા લગાનેકી તકલીફ ઝિયાદા હોતી હૈ, ઉસ તકલીફકે મુકાબલેમેં જો ઘાવ પૈદા હોનેસે હોતી હૈ. તુમ લોગ અપની તલવારેં જાંચ લો, જિસ તરહ અપને ચેહરેકો બચાતે હો. ઉસી તરહ ઉનકો ભી નાહક ખૂનસે બચાઓ, અપની આંખે નીચી કર લો, કે તલવારોંકી ચમકસે ચકાચોન્દ ન હો જાએ. હર શખ્સ અપને સામનેવાલે પર હમલાવર હો. તુમ મુઝે ઢૂંઢતે ન ફિરના. ઔર અગર મેરી તલાશ હી હૈ તો મૈં સબસે આગે દુશ્મનોંસે લડતા હુવા મિલૂંગા.

યે કેહકર સાથિયોં પર એક સખ્ત હમલા કિયા. સફોંકો ચીરતે લોગોંકો મારતે ઔર ગિરાતે હુએ દુશ્મનોંકી પિછલી સફોં તક પહોંચ ગયે. વો કભી એક તરફ, કભી દૂસરી તરફ હમલા કર રહે થે. યહાં તકકે તીરોંકી બારિશ શુરૂ હો ગઈ. ઔર મંગલકે દિન જુમાદીસ્સાની સન ૭૩ હિજરીકો યે દુનિયાકા ઈન્તિહાઈ બહાદુર ઈન્સાન શહીદ હુવા.

હઝરત અસ્મા (રદિ.) ને લાશકે દફન કરનેકી ઈજાઝત ચાહી. મગર ઉનકો હજ્જાજને ઈસકી ઈજાઝત ન દી. અબ્દુલ મલિકકો જબ યે હાલ માલૂમ હુવા તો ઉસને હજ્જાજકો મલામત કી. ઔર લાશકો દફન કરનેકી ઈજાઝત દી. કુછ દિનોંકે બાદ હઝરત અસ્મા (રદિ.) કા ભી ઈન્તિકાલ હો ગયા.

ખિલાફતે ઈબ્ને ઝુબૈર (રદિ.) પર એક નજર

હઝરત અમીર મુઆવિયા (રદિ.) કે બાદ અગર હઝરત ઈમામ હસન (રદિ.) ઝિંદા હોતે તો બહોત ઝિયાદા મુમકિન થા કે વો મુસલમાનોંકે ખલીફા માન લિયે જાતે. યઝીદકે બાદ હઝરત ઈબ્ને ઝુબૈર (રદિ.) સે અચ્છા કોઈ શખ્સ ન થા, જો ખિલાફતકા હકદાર હો. ઈબ્ને ઝુબૈર (રદિ.) કી ખિલાફતકે સહીહ ખિલાફત હોનેકા સબસે બડા સુબૂત યે હૈ કે તમામ ઈસ્લામી દુનિયામેં લોગોંને અપની આઝાદ મરઝીસે ઉનકો ખલીફા માન લિયા ઔર જહાં જહાં લોગોંકો આઝાદી હાસિલ થી કિસીને ઉનકી ખિલાફતસે ઈન્કાર નહીં કિયા.

હઝરત ઈબ્ને ઝુબૈર (રદિ.) કો અપની હુકૂમતકે જમાનેમેં કોઈ ઐસા મૌકા નહીં મિલા કે વો લડાઈયોં ઔર ચઢાઈયોંકી ફિકરસે મુત્મઈન બૈઠે હોં, ઈસ લિયે અગર ઉનકી હુકૂમતકે જમાનેમેં નઈ જીતેં ઔર અંદર કે સુધારકે કામ હમકો નજર ન આએં તો યે કોઈ તઅજ્જુબકી બાત નહીં.

હઝરત ઈબ્ને ઝુબૈર (રદિ.) કી ખિલાફતકે જમાનેમેં મુખ્તાર બિન ઉબૈદહકા કૂફામેં કત્લ હોના એક બડા કારનામા થા.

ફારિસસે ખારજી ફિત્નેકો ભી ઉનહોંને ખૂબ દબાયા ઔર ઉસકો સર ઉઠાને નહીં દિયા. અગર બનૂ ઉમૈયાકે સાથ અંદરૂની લડાઈ ન હોતી તો વો બેહતરીન ખલીફા સાબિત હોતે ઔર ઈસ્લામી શરીઅતકો દુનિયામેં બહોત રિવાજ દેતે.

ઉનકી શહાદતકે બાદ સહાબા (રદિ.) કી હુકૂમતકા જમાના ખત્મ હો ગયા. વો સબમેં આખરી સહાબી થે જિનહોંને મુલ્ક પર હુકૂમત કી ઔર ઈબાદતગુઝાર બંદેકી શકલમેં હુકૂમત કરનેકી એક શાનદાર મિસાલ કાઈમ કી.

વોહી એક ઐસે ખલીફા થે જિનકી રાજધાની મક્કા થી. ન ઈનસે પેહલે મક્કા કભી રાજધાની બના ઔર ન ઈનકે બાદ આજ તક કિસીને મક્કાકો રાજધાની બનાયા.

અબ્દુલ મલિક બિન મરવાન

અબ્દુલ મલિક બિન મરવાન રમઝાનકે મહીનેમેં સન ૨૩ હિજરીમેં પૈદા હુવા. ઉસકી ઉર્ફિયત અબુલ વલીદ થી. ઔર અબ્દુલ મુલૂકકે નામસે ભી મશ્હૂર હૈ. ક્યૂંકે ઉસકે કઈ બેટે એકકે બાદ એક રાજ સિંહાસન પર બૈઠે.

નાફેઅ કેહતે હૈં કે મદીનામેં કોઈ જવાન અબ્દુલ મલિકકી તરહ ચાલાક ઔર કુરઆન, હદીસકા જાનકાર ઔર ઈબાદત ગુઝાર ન થા.

અબુઝઝનાદ કેહતે હૈં કે સઈદ બિન મુસય્યિબ, અબ્દુલ મલિક બિન

મરવાન, ઉરવહ બિન ઝુબૈર ઔર કબીસા બિન ઝુવૈબ મદીનાકે ફકીહ હૈં.

ઉબાદા બિન મુસન્નાને હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમર (રદિ.) સે પૂછા કે આપ લોગોંકે બાદ હમ મસ્અલેં કિસસે પૂછા કરેં? ઉનહોંને કહા, મરવાનકા બેટા ફકીહ હૈ ઉસસે પૂછના.

એક દિન અબ્દુલ મલિક હઝરત અબૂ હુરૈરહ કી ખિદમતમેં હાઝિર હુવા. તો ઉનહોંને ફરમાયા કે યે શખ્સ એક દિન અરબકા બાદશાહ હો જાએગા.

ઉમ્મે દરદા (રદિ.) ને ખલીફા હોનેકે બાદ એક દિન અબ્દુલ મલિકસે કહા કે મૈં પેહલે હી સમઝતી થી કે તૂ એક દિન બાદશાહ હો જાએગા. અબ્દુલ મલિકને પૂછા કે કિસ તરહ? ઉનહોંને ફરમાયા કે મૈંને તુઝસે બેહતર ન કોઈ બાત કરનેવાલા દેખા ન બાત સુનનેવાલા.

શઅબી (રહ.) કેહતે હૈં કે, મૈં જિસ શખ્સકી સોહબતમેં બેઠા, વો મેરે ઈલ્મકા કાઈલ હો ગયા. મગર મૈં અબ્દુલ મલિકકે ઈલ્મ ઔર ફઝલકા કાઈલ હૂં, મૈંને ઉસસે જબ ભી કોઈ હદીસ બયાન કી તો ઉસમેં ઉસને કુછ ન કુછ બઢા દિયા. ઔર જબ કભી કોઈ શેર પઢા, તો ઉસને ભી ઉસ જૈસે બહોતસે શેર પઢ દિયે.

સબસે પેહલે અબ્દુલ મલિક હીને કા'બા પર દીબાજકે પડદે ડાલે.

અબ્દુલ મલિકસે કિસીને કહા, આપ પર બુઢાપા બહોત જલ્દ આ ગયા. તો ઉસને કહા, કૈસે ન આતા, મૈં હર જુમ્આકો અપની બેહતરીન અકલ લોગોં પર ખર્ચ કરતા હૂં.

મદાઈની કેહતે હૈં કે જબ અબ્દુલ મલિકકા અપને મરનેકા યકીન હો ગયા તો ઉસને કહા કે જબસે મૈં પૈદા હુવા હૂં ઉસ વક્તસે લેકર અબ તક મુઝે યે આરઝૂ રહી કે કાશ! મૈં હમ્માલ (કૂલી) હોતા, ફિર અપને બેટે વલીદકો બુલાયા ઔર ખુદાકે ખૌફકી વસિયત કી, આપસકી મુખાલિફતોંસે મના કિયા ઔર કહા,

"લડાઈમેં કાફી સરગરમી દિખાના, નેક કામોંમેં નુમાયા બનનેકી કોશિશ કરના. ક્યૂંકે લડાઈ વક્તસે પેહલે મૌતકો નહીં બુલાતી. નેક કામકા

બદલા મિલતા હૈ ઔર મુસીબતમેં ખુદા મદદગાર હોતા હૈ. સખ્તીમેં નરમી અપનાની ચાહિયે. આપસમેં રંઝિશેં ન બઢાના, ક્યૂંકે એક તીરકો જો ચાહે તોડ સકતા હૈ, ઔર જબ બહોતસે તીર જમા હો જાએં, તો કોઈ નહીં તોડ સકતા હૈ, મૈં જિસ મામલેમેં તુઝે ખલીફા કરતા હૂં ઉસમેં ખુદાકા ખલીફા કરતા હૂં. ઉસમેં ખુદાકા ખૌફ કરના. હજ્જાજકા ખયાલ કરના, ઉસીને ગોયા તુઝકો ખિલાફત તક પહોંચાયા હૈ. ઉસકો દાહના બાઝૂ ઔર અપની તલવાર સમઝના. વો તુઝકો તેરે દુશ્મનોંસે પનાહમેં રખ્ખેગા. ઉસકે હકમેં કિસીકી બાત ન સુનના. ઔર યાદ રખના કે તુઝકો હજ્જાજકી ઝિયાદા જરૂરત હૈ. હજ્જાજકો તેરી ઈતની જરૂરત નહીં. જબ મૈં મર જાઉં, તો લોગોંસે અપની બૈઅત લે. ઔર જો શખ્સ ઈન્કાર કરે ઉસકી ગરદન ઉડા દે.

અબ્દુલ મલિક શવ્વાલ ૮૬ હિજરીમેં ૬૩ સાલકી ઉમ્રમેં ફૌત હુવા.

અબ્દુલ મલિકકી ખિલાફતકે અહમ વાકિએ

હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર (રદિ.) કી શહાદતકે બાદ અબ્દુલ મલિકને હજ્જાજકો હિજાઝકા હાકિમ બના દિયા થા. હજ્જાજને ખાનએ કા'બાકો ઢાકર ઔર અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર (રદિ.) કે જમાનેકી તામીરમેંસે હિસ્સા કમ કરકે ખાનએ કા'બાકો ફિરસે બનવાયા. હજ્જાજને મક્કા ઔર મદીનામેં સહાબા (રદિ.) પર બડે બડે ઝુલ્મ કિયે. ઈસ લિયે ઉસે જાલિમ કહા જાના ચાહિયે.

અબ્દુલ મલિક બિન મરવાનકા એક બડા કારનામા યે હૈ કે ઉસકે જમાનેમેં પેહલી બાર મુસલમાનોંને અપના સિક્કા બનાયા ઔર જારી કિયા. અબ તક શામ, અરબ, મિસર વગૈરહમેં રૂમિયોંકે સિક્કે ચલ રહે થે. ઈરાકમેં આમ તૌરસે ઈરાનિયોંકે સિક્કે જારી થે. ઔર અરબમેં ન કોઈ અરબ હુકૂમત કાઈમ હુઈ થી.. ન અરબી સિક્કે મૌજૂદ થે. અબ જબકે ઈસ્લામી હુકૂમત બહોત બડી હો ગઈ થી. કિસીકા ધ્યાન ઈસ તરફ નહીં ગયા કે અપના સિક્કા અલગ જારી કરે. યે અબ્દુલ

મલિક હી થા, જિસને અરબી દીનાર ઔર દિરહમ ચાલૂ કિયે.

કુછ ઔર અહમ વાકિએ ઈસ તરહ હૈં.

● અબ્દુલ મલિક બિન મરવાનને ખલીફા હોનેકે બાદ સન ૭૫ હિજરીમેં પેહલી બાર હજ કિયા.

● સન ૭૭ હિજરીમેં હિરકલા ફતહ હુવા.

● ઈસી સાલ અબ્દુલ અઝીઝ બિન મરવાનને, જો અબ્દુલ મલિકકા ભાઈ ઔર મિસરકા ગવર્નર થા. મિસરકી જામા મસ્જિદકો ગિરાકર નયે સિરેસે તામીર કિયા.

● સન ૮૧ હિજરીમેં કાલીકલા રૂમિયોંસે ફતહ કિયા.

● સન ૮૨ હિજરીમેં કિલ્લા સનાન ફતહ હુવા.

● મુફઝઝલ બિન મુહલબ, ગવર્નર ખુરાસાનને મૂસા બિન અબ્દુલ્લાહકે કત્લસે ફારિગ હોકર બાદગીસકો ફતહ કિયા.

● સન ૮૪ હિજરીમેં અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્દુલ મલિકને મસીસા રૂમિયોંસે જીતા.

● સન ૮૫ હિજરીમેં અબ્દુલ અઝીઝ બિન અબૂ હાતિમ બિન નોઅમાન બાહિલીને શહેર અરદબીલ બસાયા.

● માહ જુમાદિલ ઉલા સન ૮૫ હિજરીમેં અબ્દુલ મલિકકે ભાઈ અબ્દુલ અઝીઝ બિન મરવાનને અપને બેટે અબ્દુલ્લાહકો ઉસકી જગહ મિસરકા ગવર્નર મુકર્રર કિયા.

● અબ્દુલ અઝીઝ બિન મરવાનકે ઈન્તિકાલકે બાદ અબ્દુલ મલિકને અપને બેટોંકો વલી અહદ નામઝદ કર દિયા ઔર રમઝાન ૮૬ હિજરીમેં તમામ પ્રાન્તોંકે ગવર્નરોં ઔર હાકિમોંકે નામ ફરમાન જારી કર દિયે, કે ઈદકે દિન લોગોંસે વલીદ ઔર સુલેમાનકી વલી અહદીકે લિયે બૈઅત લે લેં. ચુનાંચે ઈદકે દિન પૂરે મુલ્કમેં વલી અહદીકે લિયે બૈઅત લી ગઈ.

વલીદ ઔર સુલેમાનકી વલી અહદીકે લિયે બૈઅત લેનેકે બાદ અબ્દુલ

અબ ઈસ ઉમ્મતકા વલી એક ઐસે શખ્સકો બના દિયા હૈ જો મુજરિમોં પર સખ્તી ઔર હકવાલોં પર નરમી કરને ઔર શરઈ હદોંકે કાઈમ રખનેકા ઈરાદા રખતા હૈ, ઔર વો ખાનએ કા'બાકે હજ ઔર સરહદોં પર જિહાદ યાની દીનકે દુશ્મનોં પર હમલે કરતે રેહનેકા ઈરાદા રખતા હેં. ઈસ કામમેં ન વો સુસ્તી કરના ચાહતા હૈ, ન હદસે આગે બઢના પસંદ કરતા હૈ. લોગો! તુમ વક્તકે ખલીફાકી ઈતાઅત કરો, ઔર મુસલમાનોંમેં મેલકો કાઈમ કરો. યાદ રખ્ખો! જો સરકશી કરેગા. ઉસકા સર તોડ દિયા જાએગા. ઔર જો ખામોશ રહેગા વો અપને મર્ઝમેં ખૂદ હી હલાક હો જાએગા.

વલીદને ખલીફા બનનેકે બાદ જો કામ કિયે, ઉસકી તફસીલ ઈસ તરહ હૈ.

● હજ્જાજકે ઈખ્તિયાર ઔર તાકતકો પેહલે હીકી તરહ કાઈમ રખ્ખા. જિસકી રેહનુમાઈમેં ચીન વ તુર્કિસ્તાન ઔર સિંધ તકકે ઈલાકે જીતે ગયે.

● વલીદને અપને ચચેરે ભાઈ હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકો મદીનાકા હાકિમ મુકર્રર કિયા.

● સન ૮૭ હિજરીમેં વલીદને જામા મસ્જિદ દમિશ્કકો ફૈલાકર તામીર કરાઈ. ઔર ઉસી સાલ હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝને મદીનામેં મસ્જિદે નબવીકી ફિરસે તામીર કરાઈ. અઝવાજે મુતહ્હરાતકે હુજરોંકો ભી મસ્જિદમેં શામિલ કરકે ઉસકો બળ્હા દિયા.

● વલીદને લોગોંકે ફાઈદેકે ભી બહોતસે કામ કિયે. સડકેં નિકલવાઈ શહેરોં ઔર કસબોંમેં મદ્રસે ખુલવાએ. કુવેં ભી, ઔર દવાખાને ભી બનવાએં, રાસ્તેકે અમનો અમાન ઔર મુસાફિરોંકી હિફાઝતકા ઈન્તિઝામ કિયા. મદીનામેં પાનીકી પરેશાની થી. વહાં એક નહેર લાકર મદીનાવાલોંકી ઈસ તકલીફકો દૂર કિયા. મોહતાજખાને ખુલવાએ.

● વલીદને ફકીરોં, ફકીહોં ઔર આલિમોંકે ઈતને વઝીફે (પગાર) મુકર્રર કિયે કે સબ ખૂશહાલ હો ગયે.

● વલીદકે જમાનેમેં ઈતને ઝિયાદા ઈલાકે ફતહ હુએ. ઈતની લડાઈયાં લડી ગઈ. ઈસ્લામી હુકૂમતકા રકબા ઈતના બળ્હ ગયા કે ઉસકી તફસીલકે લિયે મુસ્તકિલ એક કિતાબ લિખ્ખી જાની ચાહિયે.

વલીદ બિન અબ્દુલ મલિકને ૧૫ જુમાદિસ્સાની સન ૯૬ હિજરી મુતાબિક ૨૫ ફરવરી સન ૭૧૫ ઈસ્વી ૪૫ સાલ, કુછ મહિનેકી ઉમ્રમેં ૯ સાલ ૮ મહિનેકી ખિલાફત કરનેકે બાદ મુલ્કે શામકી જગહ દેરમરાનમેં વફાત પાઈ, ઔર ૧૯ બેટે છોડે, જબ વલીદકા ઈન્તિકાલ હુવા હૈ ઉસકા ભાઈ સુલેમાન બિન અબ્દુલ મલિક રમલા નામી જગહ પર થા.

સુલેમાન બિન અબ્દુલ મલિક

સુલેમાન અપને ભાઈ વલીદસે ઉમ્રમેં ચાર સાલ છોટા થા. વલીદકી વફાતકે બાદ ઉસકે હાથ પર જુમાદીસ્સાની સન ૯૬ હિજરીમેં ખિલાફતકી બૈઅત હુઈ, સુલેમાનને ખલીફા બનતે હી ઉન લોગોંસે બદલા લેનેકી ઠાન લીં, જિનહોંને વલીદકો ઉસકી વલી અહદી ખતમ કર દેનેકા મશવરા દિયા થા.

ઈસી લિયે કુતૈબા ઔર હજ્જાજસે બહોત જલતા થા. કુતૈબાકો ઉસકી ફૌજ હીને માર દિયા ઔર સુલેમાનકે ખલીફા બનનેસે પેહલે હી હજ્જાજકા ઈન્તિકાલ હો ગયા થા. હજ્જાજસે સુલેમાનકો બદલા લેનેકા મૌકા ન મિલા તો ઉસને એક નિહાયત નેક, બહાદુર સિપેહસાલાર મુહંમદ બિન કાસિમકો જેલમેં સતાકર મરવા દિયા. જો હજ્જાજકા ભતીજા ઔર દામાદ થા.

સુલેમાન બિન અબ્દુલ મલિક બડા અચ્છા મુકર્રિર થા. ઈન્સાફ કરનેવાલા ઔર જિહાદકા લોભી થા. હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકો સુલેમાનને અપના વઝીર ઔર મુશીર બનાયા થા.

બની ઉમૈયાકે દૌરમેં એક બુરા રિવાજ જારી હો ગયા થા કે વો નમાઝ આમ તૌરસે દેર કરકે પળ્હતે થે. સુલેમાન બિન અબ્દુલ મલિકને ઈસ રિવાજકો

મિટાકર નમાઝેં શુરૂ વક્તમેં પઢની શુરૂ કી.

રાગ ઔર ગાનેસે ભી સુલેમાન બિન અબ્દુલ મલિકકો સખ્ત નફરત થી. ચુનાંચે ઈસે પૂરે રાજ્યમેં રોક દિયા ગયા થા.

સુલેમાન બિન અબ્દુલ મલિકને અપને બેટે ઐયૂબકો અપના વલી અહદ બનાયા થા. લેકિન જબ ઐયૂબ ફૌત હુવા તો નયે વલી અહદકી તલાશ હુઈ. બહોત સોચકે બાદ તય કિયા કે ચચેરે ભાઈ ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકો અપના વલી અહદ બનાએં. ક્યૂંકે ઉનસે બેહતર કોઈ નહીં હૈ. ચુનાંચે ઉનહીંકો તય કિયા ગયા.

સુલેમાન બિન અબ્દુલ મલિક સન ૯૮ હિજરીમેં દમિશ્કસે જિહાદકે ઈરાદાસે નિકલા. ઔર કુસ્તુન્તુનિયાકી તરફ ફૌજ રવાના કરકે ખૂદ વાબિક નામી જગહમેં રૂકકર ઈસ મુહિમકો કામિયાબ બનાનેકી કોશિશ કરતા રહા. ઈસ લિયે કહા જા સકતા હૈ કે સુલેમાનકો જિહાદ હીકી હાલતમેં મૌત આઈ. ૧૦ સફર સન ૯૯ હિજરીમેં જુમ્આકે દિન સુલેમાન બિન અબ્દુલ મલિકકા ૪૫ સાલકી ઉમ્રમેં ઈન્તિકાલ હુવા. લગભગ પોને તીન સાલ ખલીફા રહા.

ઈસ દૌરકે કુછ કારનામે ઈસ તરહ હૈં.

- ઈસ ખલીફાકે જમાનેમેં ભી મુસલમાનોંકી જીત મિલતી રહી.
- શરીઅતકે ખિલાફ કામોંકા ચલન બંદ હુવા.
- સુલેમાન બિન અબ્દુલ મલિકકા સબસે બડા કરનામા યે હૈ કે ઉસને અપને બાદ હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકો ખલીફા બનાયા.

હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ (રહ.)

અબૂ હફસ હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ બિન મરવાન બિન હકમ ખુલફાએ રાશિદીનમેં પાંચવેં ખલીફા હૈં.

હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકે વાલિદ અબ્દુલ અઝીઝ બિન

મરવાન મિસરકે હાકિમ થે કે સન ૬૨ હિજરીમેં ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ પૈદા હુએ. ઉનકી વાલિદા હઝરત ઉમર ફારૂકકી પોતી યાની આસિમ બિન ઉમર ફારૂકકી બેટી થી. ઉનકે વાલિદ અબ્દુલ અઝીઝ, અબ્દુલ મલિક બિન મરવાનકે બાદ ખલીફા હોનેવાલે થે. લેકિન ઉનકા ઈન્તિકાલ અબ્દુલ મલિકકે સામને હુવા. ઈસ લિયે વો ખલીફા ન હો સકે.

બચપનમેં હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકે બાપને ઉનકો મદીના ભેજ દિયા થા. મદીના હીમેં ઉનકી તરબિયત હુઈ. મદીનાકે ફકીહોંકી સોહબતમેં ઉનકી ઉમ્રકા શુરૂકા હિસ્સા ગુઝરા, મદીનાકે ઉલમા હીસે દીની ઈલ્મ હાસિલ કિયા.

ઝૈદ બિન અસલમને હઝરત અનસસે રિવાયત કી હૈ કે હુઝૂર ﷺ કે બાદ હમને ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકે સિવા કિસી શખ્સકે પીછે ઐસી નમાઝ નહીં પઢી જો હુઝૂર ﷺ કી નમાઝસે મિલતી જુલતી હો.

હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ ખલીફા હોનેસે પેહલે નિહાયત તકલ્લુફદાર ઔર કીમતી કપડે પહેનતે થે. લેકિન ખલીફા હોનેકે બાદ ઉનહોંને ખાને ઔર પહેનનેમેં બિલકુલ સાદગી અપના લી થી.

જબ ઉનકે વાલિદ અબ્દુલ અઝીઝ બિન મરવાનકા ઈન્તિકાલ હુવા તો યે મદીના હીમેં તશરીફ રખતે થે, અબ્દુલ અઝીઝકી વફાતકા હાલ સુનકર અબ્દુલ મલિક બિન મરવાનને ઉનકો દમિશ્ક બુલાકર અપની બેટી ફાતિમાકે સાથ શાદી કર દી.

અબ્દુલ મલિકકી વફાતકે બાદ જબ વલીદ ખલીફા હુવા તો ઉસને ઉનકો મદીનાકા હાકિમ બનાયા. ચુનાંચે યે સન ૮૬ હિજરીસે સન ૯૩ હિજરી તક મદીનાકે હાકિમ રહે. કઈ બાર અમીરે હજ બનકર હજ કિયા. મદીનાકી ગવર્નરીકે જમાનેમેં તમામ બડે બડે આલિમ ઔર ફકીહ આપકે પાસ જમા રેહતે થે. મદીનાકે ફકીહોંકી એક કોન્સલ આપને બનાઈ થી ઔર ઉનહીંકે મશ્વરેસે મામલે અંજામ દેતે થે.

હજ્જાજકી શિકાયત પર સન ૯૩ હિજરીમેં વલીદને ઈનહેં મદીનાકી ગવર્નરીસે હટા દિયા.

જબ વલીદને ઈરાદા કિયા કે અપને ભાઈ સુલેમાનકો વલી અહદીસે હટાકર અપને બેટેકો વલી અહદ બનાએં તો સબસે પેહલે જિસ શખ્સને ઉસકી મુખાલિફત કી વો હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ હી થે. ચુનાંચે વલીદને ઉનકો તીન સાલ તક કૈદમેં રખ્ખા. ફિર કિસીકી સિફારિશસે છોડ દિયે ગયે. સુલેમાન બિન અબ્દુલ મલિક ઈસી લિયે ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકા બહોત શુક્ર ગુઝાર ઔર એહસાનમંદ થા. ચુનાંચે ઉસને ખૂદ ખલીફા હોનેકે બાદ ઉનકો અપના વઝીરે આઝમ બનાયા. ઔર મરતે વક્ત ઉનકી ખિલાફતકે લિયે વસિયત લિખ ગયા.

ખિલાફત

ખલીફા બનનેકે બાદ હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝને જો પેહલી તકરીર કી, વો ઈસ તરહ થી કે :-

"(હમ્દ વ સનાકે બાદ) લોગો! કુરઆન શરીફકે બાદ ઐસી કોઈ કિતાબ નહીં. ઔર હુઝૂર ﷺ કે બાદ કોઈ નબી નહીં. મૈં કિસી ચીઝકો શુરૂ કરનેવાલા નહીં, બલ્કે પૂરા કરનેવાલા હૂં, મૈં કિસી હાલમેં તુમસે બેહતર નહીં હૂં. અલબત્તા મેરા બોઝ બહોત ઝિયાદા હૈ. જો શખ્સ જાલિમ બાદશાહસે ભાગ જાએ. વો જાલિમ નહીં હો સકતા. યાદ રખ્ખો કે ખુદાકે હુકમોંકે ખિલાફ કિસી મખ્લૂકકી ઈતાઅત જાઈઝ નહીં હૈ.

જબ આપ સુલેમાન બિન અબ્દુલ મલિકકે કફન, દફનસે ફારિગ હોકર વાપસ આ રહે થે તો આપકે ગુલામને કહા કે આપ બહોત હી ગમગીન નજર આતે હૈં. આપને ઉસકો જવાબ દિયા કે આજ ઈસ દુનિયામેં અગર કોઈ શખ્સ ગમગીન હોનેકે કાબિલ હૈ તો વો મૈં હૂં, મુઝ પર યે બોઝ ક્યા કમ હૈ? મૈં

ચાહતા હૂં કે ઈસસે પેહલે કે મેરા નામ-એ-આમાલ લિખ્ખા જાએ, ઔર મુઝસે જવાબ તલબ હો, મૈં હકદારકો ઉસકા હક પહોંચા દૂં.

આપ જબ ખલીફા બનનેકે બાદ ઘરમેં દાખિલ હુએ તો આપકી દાઢી આંસૂઓંસે ભરી હુઈ થી. આપકી બીવીને ઘભરાકર પૂછા, ક્યૂં ખૈરિયત તો હૈ? જવાબ દિયા કે ખૈરિયત કહાં હૈ? મેરી ગરદનમેં ઉમ્મતે મુહમ્મદીકા બોઝ ડાલા ગયા હૈ, નંગે, ભૂખે, બીમાર, મઝલૂમ, મુસાફિર, કૈદી, બચ્ચે, બુઢ્ઢે વગૈરહ સબકા બોઝ મેરે સર પર આ પડા હૈ. ઈસી ડરસે રો રહા હૂં કે કહીં કિયામતમેં મુઝસે પૂછા જાએ ઔર મૈં જવાબ ન દે સકૂં.

ખલીફા હોનેકે બાદ આપને અપની બીવી ફાતિમા બિન્તે અબ્દુલ મલિકસે કહા કે તુમ અપને તમામ ઝેવર બૈતુલ માલમેં દાખિલ કર દો, વરના મૈં જુદાઈ ઈખ્તિયાર કર લૂંગા. ક્યૂંકે વો મુઝકો કિસી તરહ ભી પસંદ નહીં કે તુમ ઔર તુમહારે ઝેવર ઔર મૈં એક ઘરમેં હોં, ઉનકી બીવીને તમામ ઝેવર જિનમેં વો એક કીમતી મોતી ભી થા, જો અબ્દુલ મલિકને અપની બેટીકો દિયા થા. સબ મુસલમાનોંકે લિયે બૈતુલમાલમેં ભેજવા દિયા.

હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝને ખલીફા હોતે હી હુકમ જારી કિયા થા કે હઝરત અલી (રદિ.) કી શાનમેં કોઈ શખ્સ ખરાબ લફઝ (શબ્દ) બિલકુલ ન નિકાલે. અબ તક બનૂ ઉમૈયામેં આમ તૌર પર ચલન થા કે વો હઝરત અલી (રદિ.) કો બુરા કેહતે ઔર જુમ્આકે ખુત્બેમેં ભી ઉન પર લાન-તાનસે ભી ચુકતે ન થે.

બનૂ ઉમૈયા ક્યૂં નારાઝ હુએ?

બનૂ ઉમૈયાને અપની ખિલાફત ઔર હુકૂમતકે જમાનેમેં અચ્છી અચ્છી જાગીરોં પર અપને હકસે ઝિયાદા કબ્ઝા કર લિયા થા. જિસમેં દૂસરે મુસલમાનોંકા હક મારા ગયા થા. મગર ચૂંકે બનૂ ઉમૈયા હાકિમ થે. ઈસ લિયે કોઈ બોલ નહીં

સકતા થા. હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ ખલીફા હુએ તો ઉનહોંને સબસે પેહલે અપની બીવીકે ઝેવર અપને ઘરસે નિકલવાકર બૈતુલ માલમેં ભેજવાએ. ફિર આપને બનૂ ઉમૈયાકો જમા કરકે ફરમાયા કે હુઝૂર ﷺ કે પાસ ફિદક કા બાગ થા. જિસકી આમદની (આવક) સે આપ બનૂ હાશિમકે બચ્ચોંકી ખબરગીરી કિયા કરતે ઔર ઉનકી બેવાઓંકે નિકાહ કર દિયા કરતે થે. હઝરત ફાતિમા (રદિ.) ને ઉસ બાગકો આપ ﷺ સે માંગા થા, મગર આપ ﷺ ને દેનેસે ઈન્કાર કર દિયા. હઝરત અબૂબક્ર સિદ્દીક (રદિ.) ઔર હઝરત ઉમર ફારૂક (રદિ.) કે જમાનેમેં વો બાગ ઈસી હાલતમેં રહા, આખિર મરવાનને ઉસ પર કબ્ઝા કર લિયા. મરવાનસે હોતે હુએ વો મુઝે વરાસતમેં પહોંચા હે મગર મેરી સમઝમેં યે બાત નહીં આતી કે જિસ ચીઝકો નબી ﷺ ને અપની બેટીકો દેનેસે ઈન્કાર કર દિયા થા. વો મુઝ પર કિસ તરહ હલાલ હો ગઈ. ઈસ લિયે મૈં તુમ સબકો ગવાહ કરતા હૂં કે મૈં ફિદકકા બાગ ઈસી હાલતમેં છોડ દેતા હૂં જૈસાકે વો આપ ﷺ કે જમાનેમેં થા. ઈસકે બાદ આપને અપને તમામ રિશ્તેદારોં, ફિર તમામ બનૂ ઉમૈયાસે વો તમામ જાઈદાદેં ઔર માલ, સામાન વાપસ કરાએ, જો નાજાઈઝ તૌર પર ઉનકે કબ્ઝેમેં થે.

ઔઝાઈ (રહ.) કેહતે હૈં કે એક દિન આપકે મકાનમેં બનૂ ઉમૈયાકે સરદાર બૈઠે હુએ થે. આપને ઉનસે ફરમાયા કે તુમહારી યે ખ્વાહિશ હૈ કે મૈં તુમહેં કિસી લશકરકા સરદાર ઔર કિસી ઈલાકેકા હાકિમ બના દૂં, યાદ રખ્ખો! મૈં ઈસ બાતકો કભી નહીં માનતા કે મેરે મકાનકા ફર્શ તુમહારે પૈરોંસે નાપાક હો, તુમહારી હાલત બહોત હી અફસોસનાક હૈ. મૈં તુમકો અપને દીન ઔર મુસલમાનોંકે ગરઝોંકા માલિક કિસી તરહ નહીં બના સકતા. ઉનહોંને અર્ઝ કિયા કે હમકો રિશ્તેદારીકી વજહસે કોઈ ફઝીલત હાસિલ નહીં.

ખિલાફતે રાશિદાકે બાદ બનૂ ઉમૈયામેં જમહૂરિયતકી શાન બિલકુલ જાતી રહી થી. ઔર હુકૂમતમેં ખિલાફત નહીં બલ્કે બાદશાહી ઔર તાનાશાહીકા રંગ પૈદા હો ગયા થા. જો કૈસર ઔર કિસરાકી હુકૂમતોંમેં પાયા જાતા થા. હઝરત

ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝને ઈસ્લામી જમહૂરી શાનકો ફિર વાપસ લાનેકી કોશિશ ફરમાઈ. ઔર હઝરત અબૂબક ઔર હઝરત ઉમર (રદિ.) કા જમાના ફિર લોગોંકી નિગાહોંમેં ઘૂમને લગા.

લેકિન બનૂ ઉમૈયા ઈસે કૈસે બરદાશ્ત કર લેતે? એક બાર બનૂ ઉમૈયાને અપની જાઈદાદોંકો બચાનેકે લિયે યે ઉપાય કિયા કે ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકી ફૂફી ફાતિમા બિન્તે મરવાનકે પાસ ગયે. ઔર સિફારિશકી દરખાસ્ત કી. લેકિન વાપસ આને પર ઉનહોંને બનૂ ઉમૈયાસે કહા કે તુમને ફારૂકે આઝમકી પોતીસે રિશ્તા કિયા થા. ઈસી લિયે વોહી ફારૂકી રંગ ઔલાદમેં મૌજૂદ હૈ.

આદર્શ ખલીફા

હકમ બિન ઉમર (રહ.) કેહતે હૈં કે મૈં એક દિન ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકી ખિદમતમેં હાઝિર થા કે ઘોડોંકા દરબાન હાઝિર હુવા. ઔર અસ્તબલ (ઘોડોં) કા ખર્ચ માંગને લગા, આપને ફરમાયા કે તુમ તમામ ઘોડોંકો શામકે શહેરોંમેં લે જાકર જિસ કીમત પર મુમકિન હો, બેચકર ઉનકી કીમત અલ્લાહકી રાહમેં દે દો. મેરે લિયે મેરા ખચ્ચર હી કાફી હૈ.

ઈબ્રાહીમ સુકૂની (રહ.) કા કૌલ હૈ કે હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ ફરમાયા કરતે થે કે જબસે મુઝે યે માલૂમ હુવા કે ઝૂઠ બોલના ઐબ હૈ. મૈંને કભી ઝૂઠ નહીં બોલા.

યૂનુસ બિન અબી શબીબ કેહતે હૈ કે મૈંને ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકો ખિલાફતસે પેહલે દેખા કે ઉનકે ઈજારકા નેફા મોટાપે કી વજહસે ઉનકે પેટમેં ઘુસા હુવા થા લેકિન ખલીફા હોનેકે બાદ વો ઈતને દુબલે હો ગયે થે કે ઉનકી એક એક હડ્ડી ગિની જા સકતી થી.

ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકે બેટે કેહતે હૈં કે મુઝસે અબૂ જઅફર મન્સૂરને પૂછા કે જબ ઉનહોંને ઈન્તિકાલ કિયા તો કયા આમ્દની (આવક) થી?

મૈંને કહા કે કુલ ૪૦૦ દીનાર, ઔર અગર કુછ દિનોં ઔર ઝિંદા રેહતે તો ઔર કમ હો જાતી.

મુસ્લિમા બિન અબ્દુલ મલિકકા કૌલ હૈ કે મૈં ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકી બીમારપુર્સીકે લિયે ગયા તો દેખા કે વો એક મેલા કુરતા પેહને હુએ હું. મૈંને અપની બહેન યાની ઉનકી બીવીસે કહા કે તુમ ઉનકા કુરતા ક્યૂં નહીં બદલતી? ઉનહોંને કહા કે ઉનકે પાસ દૂસરા કુરતા નહીં હૈ કે ઉસકો ઉતારકર ઉસકો પહેન લેં.

એક દિન અપની બીવીસે કહા કે અંગૂર ખાનેકો જી ચાહતા હૈ. અગર તુમહારે પાસ કુછ હો તો દો. ઉનહોંને કહા કે મેરે પાસ તો કોડી ભી નહીં, તુમ અમીરૂલ મુઅમિનીન હોનેકે બાવુજૂદ અપને પાસ ઈતના ભી નહીં રખતે કે અંગૂર લેકર ખા લો? આપને કહા કે અંગૂરોંકી તમન્ના દિલમેં લે જાના બેહતર હૈ ઈસકે મુકાબલેમેં કે કલકો દોઝખમેં ઝંઝીરોંકી રગડેં ખાઉં.

આપકી બીવી ફરમાતી હૈં કે ખિલાફતકે દિનોંમેં આપકી યે હાલત રહી કે બાહિરસે આકર સિજદેમેં સર રખ દેતે, ઔર રોતે રોતે ઉસી હાલતમેં સો જાતે, જબ આંખ ખુલતી તો ફિર રોને લગતે.

વલીદ બિન અબી સાઈબ કેહતે હૈં કે મૈંને ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝસે બળ્હકર કિસી શખ્સકે દિલમેં ખુદાકા ડર નહીં દેખા.

સઈદ બિન સુવૈદ કેહતે હૈં કે હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ જુમ્આકી નમાઝ પળ્હાનેકે લિયે આએ તો દેખા કે ઉનકે કુરતેમેં આગે પીછે પૈવંદ લગે હુએ હૈં. એક શખ્સને કહા કે અમીરૂલ મુઅમિનીન! ખુદાને આપકો સબ કુછ અતા કિયા હૈ ફિર આપ કપડે ક્યૂં નહીં બનવાતે? આપ થોડી દેર તક સર ઝુકાકર કુછ સોચતે રહે, ફિર કહા કે ખૂશહાલીમેં બીચકા રાસ્તા ઔર તાકત હોને પર માફ કરના બડી ચીઝ હૈ.

ઈમામ ઔઝાઈ (રહ.) કેહતે હૈં કે આપકી આદત થી કે જબ કિસીકો સજા દેના ચાહતે થે તો પેહલે એહતિયાતકે તૌર પર તીન દિન તક કૈદ કર રખતે

થે, તાકે ગુસ્સા ઔર જલ્દીમેં ઉસકો સજા ન દી જાએ.

આપકી આદત થી કે જબ તક આપકે પાસ બૈઠે હુએ લોગ હુકૂમતકે મામલોંમેં બાતેં કરતે રેહતે આપ બૈતુલ માલકા ચિરાગ જલાએ રખતે. ઔર જબ વો ઉઠ જાતે તો ઉસકો બુઝાકર અપના ચિરાગ જલા લેતે.

રજા બિન હયાત કેહતે હૈં કે એક દિન મૈં ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકે પાસ બૈઠા હુવા થા કે ચિરાગ બુઝ ગયા. વહીં આપકા ગુલામ સો રહા થા. મૈંને ચાહા કે ઉસે જગા દૂં. આપને મના ફરમા દિયા. ફિર મૈંને ચાહા કે ખૂદ ઉઠકર ચિરાગ જલા દૂં, આપને ફરમાયા કે મહેમાનકો તકલીફ દેના મુરૂવ્વતકે ખિલાફ હૈ. આપ ખૂદ ઉઠે ઔર તેલ કુપ્પા ઉઠાકર ચિરાગમેં તેલ ડાલા. ઔર ઉસકો જલાકર ફિર અપની જગહ આ બૈઠે ઔર ફરમાયા કે મૈં અબ વોહી ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ હૂં જો પેહલે થા.

અતા કેહતે હૈં કે ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ રાતકે વક્ત ફકીહોંકો જમા કરતે ઔર મૌત, કિયામતકા ઝિક્ર કરકે ઈતના રોતે કે ગોયા ઉનકે સામને કોઈ જનાઝા રખ્ખા હુવા હૈ.

હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમર કેહતે હૈં કે એક દિન આપને ખુત્બેમેં ફરમાયા કે લોગો! અપને બાતિનકો સુધારો. ઝાહિર ખૂદ સુધર જાએગા. આખિરતકે લિયે અમલ કરો. ઔર દુનિયાકે લિયે ઉતના હી ધ્યાન દો જિતની જરૂરત હો, ઔર યાદ રખ્ખો કે તુમહારે બાપ દાદોંકો મૌત ખા ચુકી હૈ.

હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ (રહ.) ફરમાયા કરતે થે કે જો આદમી ઝગડે, ગુસ્સે ઔર લાલચસે દૂર રહા વો કામિયાબ હો ગયા.

કિસીને હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ (રહ.) સે કહા કે અગર આપ અપને પર કુછ ધ્યાન દેં, ઔર ખાને પીનેમેં એહતિયાત રખ્ખેં તો બહોત અચ્છા હો. આપને ફરમાયા કે અય અલ્લાહ! અગર મૈં કિયામતકે સિવા કિસી ઔર ચીઝસે ડરતા હૂં તો મુઝે ઉસસે અમનમેં ન રખના.

એક બાર આપને અમ્ર બિન કૈસ સુકૂનીકો ફૌજકા સરદાર બનાકર

રવાના કિયા ઔર ફરમાયા કે વહાંકે નેક લોગોંકી બાત સુનના. ઔર બુરોંસે દર ગુઝર કરના. જાતે હી ઉનકા કત્લ શુરૂ ન કર દેના. ઔર આખિરમેં બદનામી ન ઉઠાના બીચકા રાસ્તા અપનાના કે યે તુમહારા મરતબા ન ભૂલ જાએં, ઔર તુમહારી બાતેં સુનનેકી તમન્ના કરતે રહેં.

સાલેહ બિન જુબૈર (રહ.) કેહતે હૈં કે કભી ઐસા ઈત્તિફાક હોતા કે મૈં કોઈ બાત અમીરૂલ મુઅમિનીનસે કેહતા, ઔર વો મુઝસે નારાઝ હો જાતે. એક બાર ઉનકે સામને ઝિક્ર હુવા કે એક કિતાબમેં લિખ્ખા હૈ કે બાદશાહકી નારાઝીસે ડરના ચાહિયે. ઔર જબ બાદશાહકા ગુસ્સા ઉતર જાએ, તબ ઉસકે સામને જાના ચાહિયે. આપને યે સુનકર ફરમાયા કે સાલેહ! મૈં તુઝે ઈજાઝત દેતા હૂં કે તૂ મેરે સાથ ઈસકી પાબંદી ન કર.

એક બાર મરવાનકે ખાનદાન વાલે હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકે દરવાઝે પર જમા હુએ. ઔર આપકે બેટેસે કહા કે અપને બાપસે જાકર કહો કે આપસે પેહલે જિતને ખલીફા હોતે રહે હૈં, વો સબ હમારે લિયે કુછ જાગીરેં ઔર ઈનામ ખાસ કરતે રહે હૈં, લેકિન આપને ખલીફા હોકર તમામ ચીઝેં હરામ કર દીં, આપકે બેટેને યે પયગામ જાકર કહા, તો આપને ફરમાયા કે ઉનસે જાકર કેહ દો કે મેરા બાપ કેહતા હૈ.

"અગર મૈંને અપને રબકી નાફરમાની કી તો મુઝે બડે દિનકે જવાબકા ડર હૈ."

વફાત

ઉપર ઝિક્ર હો ચુકા હૈ કે બનૂ ઉમૈયા આપકી પોલિસી (તર્ઝે અમલ) સે સખ્ત નારાઝ થે. ક્યૂંકે ઉનકી જાગીરેં ઔર જાયદાદેં ઔર તમામ માલ જો દૂસરોંકે હડપે હુએ હક થે, છિન ગયે થે. ઔર કોઈ નાજાઈઝ ફાઈદા વક્તકી હુકૂમતસે નહીં ઉઠા સકતે થે. આખિર વો દેર તક અપને ઈન નુકસાનોંકો નહીં

સેહ સકે ઔર ઉનહોંને કત્લકી સાઝિશ કી.

આપકો કત્લ કરના કોઈ મુશ્કિલ કામ ભી ન થા. અપની હિફાઝતકે લિયે આપને ન કોઈ ચોકી પેહરા કાઈમ કિયા થા, ન ખાને પીનેમેં કિસી તરહકી એહતિયાત કરતે થે.

આપકે કત્લ કરનેકા સબસે આસાન ઝરીઆ જો બની ઉમૈયાને સોચા વો યે થા કે આપકો ઝહર દે દિયા જાએ. ચુનાંચે ઉનહોંને આપકે ગુલામકો લાલચ દેકર અપના શરીક બનાયા ઔર ઉસકે ઝરીએ આપકો ઝહર દિલવા દિયા, જબ આપકો ઝહર દિયા ગયા તો આપકો ઈસકા ઈલ્મ હો ગયા. જબ આપકી તકલીફ બઢને લગી તો લોગોંને કહા કે આપ દવા ક્યૂં નહીં કરતે? આપને કહા કે જિસ વક્ત મુઝે ઝહર દિયા ગયા. ઉસ વક્ત અગર કોઈ મુઝસે યે કેહતા કે તુમ અપને કાનકી લવકો હાથ લગાનેસે અચ્છે હો સકતે હો તો મૈં અપને કાનકી લવકો હાથ ન લગાતા.

મુજાહિદ (રહ.) કેહતે હૈં કે આપને મુઝસે પૂછા કે લોગ મેરે બારેમેં ક્યા કેહતે હૈં? મૈંને કહા કે લોગોંકા ખયાલ યે હૈ કે આપ પર કોઈ જાદૂ કરાયા ગયા હૈ. આપને કહા, નહીં, મુઝ પર જાદૂકા અસર નહીં હૈ, બલ્કે મુઝે જિસ વક્ત ઝહર દિયા ગયા થા, ઉસી વક્ત માલૂમ હો ગયા થા. ફિર આપને ઉસ ગુલામકો બુલાયા, જિસને આપકો ઝહર દિયા થા. વો આયા તો આપને કહા, અફસોસ! તૂને મુઝે ઝહર દે દિયા. આખિર કિસ લાલચને તુઝકો ઈસ કામ પર તૈયાર કિયા? ઉસને કહા, મુઝકો એક હજાર દીનાર દિયે ગયે હૈં. ઔર આઝાદીકા વાઈદા કિયા ગયા હૈ. આપને ફરમાયા કે વો દીનાર મેરે પાસ લે આઓ. ચુનાંચે વો લે આયા, આપને ઉસી વક્ત વો એક હજાર દીનાર બૈતુલમાલમેં દાખિલ કરા દિયે. ઔર ગુલામકો હુકમ દિયા કે તૂ અબ યહાંસે નિકલકર કહીં ભાગ જા કે ફિર કિસીકો તેરી સૂરત નજર ન આએ.

આપકી વફાત ૨૫ રજબ, સન ૧૦૧ હિજરીકો હુઈ. દો બરસ, પાંચ મહીને ઔર ચાર દિન આપને ખિલાફત કી.

આપકી વફાતકા હાલ જબ ઈમામ હસન બસરીને સુના તો ફરમાયા કે અફસોસ! આજ દુનિયાકા સબસે બેહતર આદમી ચલા ગયા.

કતાદહ (રહ.) કેહતે હૈં કે આપને અપને બાદકે ખલીફા યાની યઝીદ બિન અબ્દુલ મલિકકો એક તેહરીર લિખ્ખી જિસમેં લિખ્ખા થા કે :-

"બિસ્મિલ્લા હિર્રહમા નિર્રહીમ. ખુદાકે બંદે ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકી તરફસે અસ્સલામુ અલૈકુમકે બાદ યઝીદ બિન અબ્દુલ મલિકકો માલૂમ હો કે મૈં ખુદાકી તારીફ કરતા હૂં જિસકે સિવા કોઈ ઔર ખુદા નહીં, મૈં તુમહેં યે બડી બેચૈની કી હાલતમેં લિખતા હૂં, મૈં જાનતા હૂં કે મુઝસે મેરી હુકૂમતકે દૌરકે બારેમેં સવાલ હોનેવાલા હૈ. ઔર વો દુનિયા, આખિરતકા માલિક હૈ. યે મુમકિન નહીં કે મૈં અપના કોઈ ભી અમલ છુપા સકૂં, અગર વો મુઝસે રાઝી હો ગયા તો મેરી નજાત હો જાએગી. વરના મૈં તબાહ હો જાઉંગા, મૈં દુઆ કરૂંગા કે વો મુઝે અપની પૂરી રહમતસે નવાઝે. ઔર દોઝખકે અઝાબસે બચાએ ઔર મુઝસે ખૂશ હોકર જન્નત અતા ફરમાએ. તુમહેં લાઝિમ હૈ કે ખુદાસે ડરો. ઔર લોગોંકી રિઆયત કરો. મેરે બાદ તુમ ભી દુનિયામેં ઝિયાદા દિન તક ન રહોગે.

બીવીયાં ઔર લડકે

આપકી તીન બીવિયાં થીં, આપને ગ્યારહ બેટે છોડે. આપકી બીવિયોંમેં ફાતિમા બિન્તે અબ્દુલ મલિક બિલકુલ આપ હીકી તરહ નેક થી.

આપકે બેટે અબ્દુલ મલિક બાપકે નમૂને પર થે, આપ કહા કરતે થે કે મુઝકો અપને બેટે અબ્દુલ મલિકકી વજહસે નેકિયાં ઔર ઈબાદતકા ચાવ (શૌક) પૈદા હોતા હૈ. મગર યે આપકે સામને હી ફૌત હો ગયે.

હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝને જો મીરાસ છોડી, ઉસકી કુલ મિકદાર ૨૧ દીનાર થી, ઉસમેંસે કુછ દીનાર કફન-દફનમેં ખર્ચ હુએ. બાકી બેટોં, બેટિયોંમેં બાંટ દિયે ગયે.

અબ્દુર્રહમાન બિન કાસિમ બિન મુહમ્મદ બિન અબીબક્ર (રદિ.) કા બયાન હૈ કે ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝને ગ્યારહ બેટે છોડે, ઔર હિશામ બિન અબ્દુલ મલિકને ભી ગ્યારહ હી છોડે થે. ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકે હર એક બેટેકો બાપકી મીરાસમેંસે એક એક દીનાર મિલા, ઔર હિશામ બિન અબ્દુલ મલિકકે બેટોંમેંસે હર એકને બાપકી મીરાસમેંસે દસ દસ લાખ દિરહમ પાએ. લેકિન ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકે બેટોંમેંસે મૈંને એકકો દેખા કે ઉસને એક દિન જિહાદકે લિયે સો (૧૦૦) ઘોડે દિયે. ઔર હિશામકે બેટેકો દેખા કે વો લોગોંસે સદકા લે રહા હૈ.

હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકી ખિલાફત પર એક નજર

● બનૂ ઉમૈયાકી હુકૂમતને લોગોંમેં દુનિયા પરસ્તી ઔર માલ-દૌલતકા લાલચ પૈદા કરકે આખિરતસે ગફલત પૈદા કર દી થી. હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકી કુછ દિનોંકી ખિલાફતને તમામ ખરાબિયોંકો દૂર કરકે મુસલમાનોંકો ફિર નેકીકી તરફ લગા દિયા.

● હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકા સબસે બડા કારનામા યે હૈ કે ઉનહોંને ઈસ્લામી ખિલાફતકો ખિલાફતે રાશિદાકે નમૂને પર કાઈમ કરકે હઝરત અબૂબક્ર ઔર ઉમર (રદિ.) કે દૌરકો દુનિયામેં ફિર વાપસ બુલા લિયા.

● ઉસ દૌરમેં બહોત લોગોંને મુસલમાનોંકે અચ્છે અખ્લાક ઔર અમલકી ગવાહી પર ઈસ્લામ કુબૂલ કિયા. ઈસ્લામ કુબૂલ કરને વાલોંકી યે તા'દાદ દૂસરે ખલીફોંકે દૌરમેં નજર નહીં આતી.

● આપકી હુકૂમતકી હદેં સિંધ, પંજાબ, બુખારા, તુર્કિસ્તાનસે લેકર મોરક્કો. ઉન્દુલુસ, ફ્રાન્સ તક ફૈલી હુઈ થી લેકિન આપકે દૌરમેં હર જગહ અમન થા.

● આપકે દૌરમેં સડકેં નિકાલી ગઈ ઔર હર જગહ સ્કૂલ, હોસ્પિટલ ખુલે.

● ઈન્સાફ ઔર બરાબરીકા બરતાવ દુનિયાને આપકે બાદ આજ તક ઐસા નહીં દેખા. યેહી વજહ થી કે આપકી વફાત પર ન સિર્ફ મુસલમાનોંકે ઘરોંમેં માતમ હુવા, બલ્કે યહૂદી, ઈસાઈ ભી માતમગર પાએ ગયે. રાહિબોં (પાદરિયોં) ને આપકે મરનેકી ખબર પાકર અપને ગિરજા ઘરોં ઔર ઈબાદત ખાનોંમેં સર પીટ લિયે. ઔર કહા કે આજ દુનિયાસે ઈન્સાફ ઉઠ ગયા. ઔર ઈન્સાફકા કાઈમ કરનેવાલા ઔર ઉસકી હિફાઝત કરનેવાલા દુનિયાસે ઉઠ ગયા.

● હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝને શીઆ, સુન્ની, ખારજી વગૈરહકે તમામ ઈખ્તિલાફોંકો મિટા દિયા.

યઝીદ બિન અબ્દુલ મલિક

અબૂ ખાલિદ યઝીદ બિન અબ્દુલ મલિક બિન મરવાન અપને ભાઈ સુલેમાન બિન અબ્દુલ મલિકકી વસિયતકે મુતાબિક હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ (રહ.) કે બાદ રાજસિંહાસન (તખ્ત) પર બૈઠા. બૈઠનેકે બાદ ઉસને કહા કે જિતના મૈં ખુદાકા મોહતાજ હૂં, ઉતના હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ ભી થે, ચુનાંચે ઉસને ૪૦ દિન તક હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ હીકી પૂરી પૈરવી કી.

બનૂ ઉમૈયાને જબ દેખા કે ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકે બાદ લૂટ ખસોટકી કોઈ શકલ પૈદા ન હુઈ તો ઉનહોંને યઝીદ બિન અબ્દુલ મલિકકો અપની મન્શાકે મુતાબિક નિતી અપનાને પર ઉભારનેકી કોશિશ કી. ઈસ તરહકી કોશિશેં હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ (રહ.) કે સામને તો બેકાર સાબિત હો રહી થી, લેકિન યઝીદ બિન અબ્દુલ મલિક, ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ ન થા વો, એક ઝરાસી કોશિશમેં બેહ ગયા.

કહા જાતા હૈ કે સફેદ દાઢીવાલે લોગોંને હાઝિર હોકર ઈસ બાતકી ગવાહી દી કે વક્તકા ખલીફા જો કુછ કરે ઉસકા હિસાબ ઉસસે ન લિયા જાએગા, ઔર ન ઉસ પર અઝાબ હોગા. ઐસી તદબીરોંકા મન ચાહા નતીજા નિકલા. યઝીદ બિન અબ્દુલ મલિક ગલત રાસ્તોં પર ચલ નિકલા ઔર પૂરા દેશ ફિર ઉસી લૂટ ખસોટ ઔર નાઈન્સાફી પર ચલ પડા. બગાવતેં શુરૂ હો ગઈ, ઔર ખલીફાકા વક્ત ફિર ઈનહીં જોડ તોડ ઔર સાઝિશી કામોંમેં બીતને લગા.

યઝીદ બિન અબ્દુલ મલિકને અપને બાદ અપને ભાઈ હિશામ બિન અબ્દુલ મલિક ઔર ઉસકે બાદ અપને બેટે વલીદ બિન યઝીદકો વલી અહદ બના દિયા થા, ચાર સાલ એક મહિના ખલીફા રેહકર ૨૫ શાબાન સન હિજરી ૧૦૫ મેં ૩૭ સાલકી ઉમ્રમેં યઝીદ બિન અબ્દુલ મલિકકા ઈન્તિકાલ હુવા ઔર ઉસકી વસિયતકે મુવાફિક હિશામ બિન અબ્દુલ મલિક તખ્તે ખિલાફત પર બૈઠા.

હિશામ બિન અબ્દુલ મલિક

અબુલ વલીદ હિશામ બિન અબ્દુલ મલિક સન ૭૨ હિજરીમેં પૈદા હુવા. ઉસકી વાલિદા આઈશા બિન્તે હિશામ બિન ઈસ્માઈલ મખઝૂમી થી.

જબ યઝીદ બિન અબ્દુલ મલિકકા ઈન્તિકાલ હુવા તો હિશામ હિમ્સમેં થા. વહીં કાસિદ યે ખબર ઔર યઝીદકી છડી ઔર અંગૂઠી લેકર ગયા. હિશામ હિમ્સસે દમિશ્કમેં આયા ઔર લોગોંસે અપની ખિલાફતકી બૈઅત લી.

હિશામને મુસ્લિમ બિન સઈદકો ખુરાસાનકા હાકિમ મુકર્રર કિયા થા. મુસ્લિમને ફૌજ લેકર તુર્કો પર ચઢાઈ કી ઔર સન ૧૦૫ હિજરીકે આખિર તક લડાઈમેં ફંસા રેહકર અકસર તુર્ક સરદારોંકો હરાકર ઉનસે ખિરાજ (ટેક્સ) ઔર જિઝયા વસૂલ કિયા.

સન ૧૦૬ હિજરીમેં મુસ્લિમ બિન સઈદને જિહાદકે ઈરાદેસે બહોત બડી ફૌજ જમા કર લી. ઔર બુખારા, ફરગાનાકી તરફ બાગિયોંકો સજાએં દી.

ઈસકે બાદ ખુરાસાનકા ગવર્નર અસદ બિન અબ્દુલ્લાહ બને, ઉનહોંને હુકૂમત સંભાલતે હી જિબાલે હિરાત યાની ગૌર વગૈરહકી તરફ હમલા કિયા ઔર બહોત બડા ઈલાકા જીત લિયા.

અસદ બિન અબ્દુલ્લાહને કુછ હી દિનોં બાદ ઐસે અખ્લાકકા બરતના શુરૂ કિયા કે સરકારી ઝિમ્મેદાર ભી ઔર લોગ ભી ઉસસે પરેશાન હો ગયે. ચુનાંચે હિશામને ઉસે વહાંસે હટા દિયા ઔર ઉશ્રૂસ બિન અબ્દુલ્લાહ સલમીકો ખુરાસાનકી હુકૂમતકી ઝિમ્મેદારી દે દી.

ઉશ્રૂસને ખુરાસાનમેં પહોંચકર અપને નેક સુલૂક ઔર અચ્છે અખ્લાકસે સબકો ખૂશ કર લિયા.

ઉશ્રૂસને સન ૧૧૦ હિજરીમેં અબ્દુસ્સૈદાઈ સાલેહ બિન ઝરીફ ઔર રબીઅ બિન ઈમરાન તમીમીકો સમરકંદ માવરાઉન્નહરકી તરફ ઈસ ગર્ઝસે રવાના કિયા કે વહાં જાકર લોગોંકો ઈસ્લામકી ખૂબિયાં સમઝાએં, ઔર શિર્કકી બુરાઈયોંસે આગાહ કરકે સીધે રાસ્તે પર લાએં. ઈસ તરહ ઉશ્રૂસને ઈસ્લામકી તબ્લીગકે સાથ સાથ વહાં ઉઠનેવાલી હર દિન બગાવતકી લહેરકા મુસ્તકિલ ઈન્તિઝામ કિયા. નતીજા બેહતર નિકલા ઔર લોગ ગિરોહ ગિરોહ કરકે ઈસ્લામમેં દાખિલ હોને લગે.

સન ૧૧૧ હિજરીમેં હિશામ બિન અબ્દુલ મલિકને ઉશ્રૂસકી જગહ જુનેદ બિન અબ્દુર્રેહમાન બિન ઉમર બિન હર્સકો ખુરાસાનકા ગવર્નર બનાયા. જુનેદને તુર્કોંકા સખ્ત મુકાબલા કરકે ઉનકી ઉભરતી બગાવતોંકો કુચલ દિયા. યહાં તકકે ખુરાસાનકે પૂરે ઈલાકેમેં અમન કાઈમ હો ગયા.

જુનૈદકે ઈન્તિકાલકે બાદ આસિમ બિન અબ્દુલ્લાહ બિન યઝીદ હિલાલીકો હિશામને ગવર્નર મુકર્રર કિયા.

હર્સ બિન શુરૈહ

સન ૧૦૦ હિજરીસે જબકે હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકી

ખિલાફતકા જમાના થા. બનૂ અબ્બાસને અપની ખિલાફતકે લિયે ખિલાફતે બનૂ ઉમૈયાકે ખિલાફ છુપી કોશિશોંકા સિલસિલા શુરૂ કર દિયા થા.

ફાતમિયોં ઔર અલવિયોંને ભી અબ્બાસિયોંકી તરહ ઈસ તરહકી કોશિશોંકા સિલસિલા પેહલે હીસે જારી કર રખ્ખા થા. ઔર યે તમામ સિલસિલે ખુરાસાન હીસે પલ બઢ રહે થે. ખુરાસાનમેં અઝદ નામી કબીલેકા સરદાર હર્સ બિન શુરૈહ ખાસ તૌર પર અલવિયોં ઔર ફાતમિયોંકા શૈદાઈ થા. ચુનાંચે સન ૧૧૬ હિજરીમેં ઉસને કાલે કપડે પેહને, ઔર કિતાબ ઔર સુન્નતકી પૈરવી ઔર ઈમામ રઝાકી બૈઅતકી તરફ લોગોંકો ઉભારા. ઈસ તરહ બહોત લોગ ઉસકે પાસ જમા હોને લગે, ઔર બલ્ખ ઔર મર્વ પર કબ્ઝા કર લિયા.

યે ખબર સુનતે હી ખલીફાને આસિમકો હટાકર અસદ બિન અબ્દુલ્લાહકો ગવર્નર બના દિયા. ઉસને ખુરાસાનકે શહેરોંકો અપની હિંમત ઔર બહાદુરીકી બુન્યાદ પર હર્સ બિન શુરૈહસે છીનના શુરૂ કિયા. યહાં તકકે સન ૧૧૯ હિજરી તક પહોંચતે અસદ બિન અબ્દુલ્લાહકી જીતોંકા સિલસિલા તુર્કિસ્તાનસે ગુઝર કર પશ્ચિમી ચીન તક પહોંચ ગયા.

હિશામ બિન અબ્દુલ મલિકકે જમાનેમેં કૈસરકી ફૌજોંકો ભી બારબાર મુસલમાનોંને હરાયા.

ઈન્દુલુસમેં ભી અબ્દુલ્લાહ બિન ઉકબાકે કારનામે યુરોપકે ઈસાઈયોં ઔર ઈસાઈ બાદશાહોંકો ડરાને ઔર ધમકાને ઔર મુસલમાનોંકે નામસે કંપાનેકે લિયે કાફી થે. હિજાઝ ઔર યમનમેં ભી અમન હો ગયા.

ઝૈદ બિન અલી (રદિ.)

હુસૈન બિન અલી બિન અબી તાલિબકે સાથ કરબલામેં ઔર અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈરકે સાથ મક્કામેં બની ઉમૈયાકી હુકૂમતકી તરફસે જો વ્યવહાર (બરતાવ) હુવા ઉસને ઔર ઉસકે બાદ હજ્જાજ વગૈરહને હિજાઝ

ઔર ઈરાકમેં જિસ કિસમકી પાલિસી અપનાઈ થી. ઉસને હિજાઝ ઔર ઈરાકકે અરબ કબીલોંકો પેહલે ડરાકર ચુપ કર દિયા થા. ઉસકે બાદ માલકા લાલચ દેકર ઔર માલ, દૌલતકે ઈસ્તેમાલને યે અસર પૈદા કિયા કે લોગોંકે દિલોંમેં બની ઉમૈયાકી તરફસે હસદકા જઝબા પૈદા હોકર અંદર હી અંદર બનૂ ઉમૈયાકે સાથ ખુલૂસ વ હમદર્દી દિલોંસે દૂર હોને લગી. ધીરે ધીરે બનૂ હાશિમમેં યે ખયાલ જડ પકડને લગા કે બનૂ ઉમૈયાકી હુકૂમત મિટા દી જાએ. ઔર કિસી તરહ ખુદ હુકૂમત હાસિલ કર લી જાએ. ઈસકે લિયે સાઝિશોંકા સહારા લિયા ગયા.

યે કામ બનૂ હાશિમકે દો ખાનદાનોંને એક હી વક્તમેં શુરૂ કિયા. એક ખાનદાન થા. હઝરત અલી બિન અબૂ તાલિબ બિન અબ્દુલ મુત્તલિબસે મુતઅલ્લિક, દૂસરા ખાનદાન થા. હઝરત અબ્બાસ બિન અબ્દુલ મુત્તલિબસે મુતઅલ્લિક.

સન ૧૧૨ હિજરીમેં હિશામ બિન અબ્દુલ મલિકને જબ યૂસુફ બિન ઉમર સકફીકો ઈરાકકા હાકિમ મુકર્રર કિયા થા. ઉસી જમાનેમેં ઝૈદ બિન અલી બિન હુસૈન બિન અલી બિન અબૂ તાલિબને છુપ-છુપાકર લોગોંસે બૈઅત લેની શુરૂ કી થી, ઈસ તરહ કૂફા શહેરમેં ઝૈદ બિન અલીકે હાથ પર ૧૫ હજાર આદમિયોંને બૈઅત કી.

હઝરત ઈમામ અબૂ હનીફા (રહ.) ભી ઝૈદ બિન અલીકે હામિયોંમેં થે.

યૂસુફ બિન ઉમર સકફીકો જબ માલૂમ હુવા તો ઉસને ઈસકો બગાવત સમઝા. ઔર ઈસે કુચલનેકે લિયે ઉસને ફૌજ લગા દી. કૂફિયોંને જિસ તરહ હુસૈન બિન અલી (રદિ.) ઔર મુસ્અબ બિન ઝુબૈર (રદિ.) કો ધોકા દિયા. ઉસી તરહ ઝૈદ બિન અલી (રદિ.) કો ભી ધોકા દિયા. ઔર વો શહીદ કર દિયે ગયે.

યૂં તો ઝૈદ બિન અલી (રદિ.) શહીદ કર દિયે ગયે. લેકિન ઉનકી શહાદતને લોગોંમેં બનૂ ઉમૈયાસે નફરત ઔર બનૂ હાશિમસે હમદર્દીકા જઝબા ઔર ઉભાર દિયા. જિસકા પૂરા ફાઈદા બનૂ અબ્બાસને ઉઠાયા.

અબ્બાસીયોંકી સાઝિશ

અબૂ હાશિમ અબ્દુલ્લાહ બિન મુહમ્મદ બિન હનફિયા બિન અલી ઈબ્ને અબી તાલિબકી સુલેમાન બિન અબ્દુલ મલિક વગૈરહ ખલીફોંકી તરફસે બડી ઈઝ્ઝત કી જાતી થી. લેકિન બનૂ ઉમૈયાસે ઉનકો હાશમી હોનેકી વજહસે તઅસ્સુબ થા. ઔર વો ભી દિલસે ચાહતે થે કે બનૂ ઉમૈયાકી હુકૂમત ખત્મ હો ઔર બનૂ હાશિમકો હુકૂમત મિલે.

મુહમ્મદ બિન અલી બિન અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસ બિન અબ્દુલ મુત્તલિબ ભી બનૂ ઉમૈયાકી હુકૂમતકો મિટાને ઔર બનૂ અબ્બાસકી ખિલાફત કાઈમ કરનેકી ફિકરમેં પડે હુએ થે.

એક બાર સુલેમાન બિન અબ્દુલ મલિકકે ખિલાફતકે જમાનેમેં અબૂ હાશિમ અબ્દુલ્લાહ બિન મુહમ્મદ સુલેમાન બિન અબ્દુલ મલિકકે પાસ દમિશ્ક ગયે. વહાંસે વાપસીમેં હમીમા નામી જગહ પર મુહમ્મદ બિન અલી બિન અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસકે પાસ ઠેહરે. વો વહાં બીમાર હોકર ઈન્તિકાલ કર ગયે. ઈન્તિકાલસે પેહલે ઉનહોંને મુહમ્મદ બિન અલી બિન અબ્દુલ્લાહકો વસિયત કી કે તુમ ઈસ્લામી ખિલાફતકે હાસિલ કરનેકી કોશિશ કરો.

ઈસ વસિયતસે મુહમ્મદ બિન અલીને ફાઈદા ઉઠાયા. ઔર વો તમામ લોગ જો અબૂ હાશિમમેં અકીદત રખતે થે. મુહમ્મદ બિન અલીકે હાથ પર આકર છુપે તૌર પર બૈઅત કરને લગે.

ઈસકે બાદ સન ૧૦૦ હિજરીમેં હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકે દૌરમેં મુહમ્મદ બિન અલી અબ્બાસીને અપને કારિંદે ઈરાક, ખુરાસાન, હિજાઝ, યમન, મિસર વગૈરહકી તરફ ભેજે.

કુછ દિનોંકે બાદ ઉસને અપને ૧૨ નકીબ મુકર્રર કિયે. ઉનહેં અલગ અલગ દિશાઓંમેં ભેજ દિયે. ઔર ઉનકો હર જગહ કામિયાબી ભી મિલી.

સન ૧૦૨ હિજરી યા ૧૦૪ હિજરીમેં અબૂ મુહમ્મદ સાદિક ખુરાસાની

ખાનદાન વાલોંકો દુશ્મન બના લિયા.

અપની ખિલાફતકે પેહલે હી સાલ યાની સન ૧૨૫ હિજરીમેં વલીદ બિન યઝીદને અપને બેટે ઉસમાન ઔર હકમકે લિયે વલી અહદીકી બૈઅત કરા લી કે લોગોંકે દિલોંમેં બેચૈની પૈદા હો ગઈ.

ઉસકા ચાલ ચલન ભી સહીહ ન થા. બેવકૂફી યે કરતા કે અપની ગલતિયોંકા પ્રચાર ભી કરતા. જિસસે ઉસકે લિયે લોગોંકી હમદર્દીયાં ખતમ હો ગઈ.

યહાં યે બાત સમઝ લેનેકી હૈ કે બનૂ ઉમૈયાકે દૌરમેં પૂરી ઈસ્લામી દુનિયાકો કુછ પ્રાન્તોં (સૂબે) મેં બાંટ દિયા ગયા થા. હર સૂબેકા એક અમીર યા વાયસરાય યા રાજ્યપાલ મુકર્રર હોતા થા. ઉસે પૂરે ઈખ્તિયાર હાસિલ હોતે થે. ઔર વો ખૂદ હી અપની તરફસે અપની વ્લિાયતોં (તાલુકો યા જિલ્લો) મેં હાકિમ મુકર્રર કરતા થા. બડે બડે સૂબે હિજાઝ, ઈરાક, જઝીરહ, આરમીનિયા, શામ, મિસર, આફ્રિકા, ઉન્દુલુસ, ખુરાસાન વગૈરહ થે. હિજાઝકે સૂબેમેં મક્કા, મદીના, તાઈફ, યમનકી વિલાયતેં થીં.

કુછ ઈલાકે ઐસે થે જો કભી મરકઝી હુકૂમતકે માતહત કર દિયે જાતે. ઔર કભી કિસી પ્રાન્તમેં મિલા દિયા જાતા. જૈસે યમનકો કભી સૂબા બના દિયા જાતા, કભી ઉસે હિજાઝમેં શામિલ કર દિયા જાતા. ઐસે હી બહોતસી જગહેં થીં.

સન ૧૨૫ હિજરી યાની અપની ખિલાફતકે પેહલે હી સાલ ખુરાસાન સૂબેકો ઈરાકકે માહતહ કરકે ખુરાસાનકે હાકિમ નસ્ર બિન સય્યારકો ગવર્નરીસે વલીદને હટા દિયા. નસ્રકે પાસ એક તરફ વલીદકા, દૂસરી તરફ યૂસુફ બિન ગવર્નર ઈરાકકા હુકમ પહોંચા કે, તુમ હટાએ ગયે. ઈસ વાકિએને આપસમેં ફૂટ કા ઔર સામાન પૈદા કર દિયા. બગાવતકી એક નઈ લહેર દૌડી.

ફિર ઝૈદ બિન અલી બિન હુસૈન બિન અલી બિન અબી તાલિબકે બેટે યહ્યાકો બેકાર કત્લ કરાકે વલીદ બિન યઝીદને અપને ખિલાફ એક માહોલ બના દિયા.

ખાનદાન વાલોંકો દુશ્મન બના લિયા.

અપની ખિલાફતકે પેહલે હી સાલ યાની સન ૧૨૫ હિજરીમેં વલીદ બિન યઝીદને અપને બેટે ઉસમાન ઔર હકમકે લિયે વલી અહદીકી બૈઅત કરા લી કે લોગોંકે દિલોંમેં બેચૈની પૈદા હો ગઈ.

ઉસકા ચાલ ચલન ભી સહીહ ન થા. બેવકૂફી યે કરતા કે અપની ગલતિયોંકા પ્રચાર ભી કરતા. જિસસે ઉસકે લિયે લોગોંકી હમદર્દીયાં ખતમ હો ગઈ.

યહાં યે બાત સમઝ લેનેકી હૈ કે બનૂ ઉમૈયાકે દૌરમેં પૂરી ઈસ્લામી દુનિયાકો કુછ પ્રાન્તોં (સૂબે) મેં બાંટ દિયા ગયા થા. હર સૂબેકા એક અમીર યા વાયસરાય યા રાજ્યપાલ મુકર્રર હોતા થા. ઉસે પૂરે ઈખ્તિયાર હાસિલ હોતે થે. ઔર વો ખૂદ હી અપની તરફસે અપની વિલાયતોં (તાલુકો યા જિલ્લો) મેં હાકિમ મુકર્રર કરતા થા. બડે બડે સૂબે હિજાઝ, ઈરાક, જઝીરહ, આરમીનિયા, શામ, મિસર, આફ્રિકા, ઉન્દુલુસ, ખુરાસાન વગૈરહ થે. હિજાઝકે સૂબેમેં મક્કા, મદીના, તાઈફ, યમનંકી વિલાયતેં થીં.

કુછ ઈલાકે ઐસે થે જો કભી મરકઝી હુકૂમતકે માતહત કર દિયે જાતે. ઔર કભી કિસી પ્રાન્તમેં મિલા દિયા જાતા. જૈસે યમનકો કભી સૂબા બના દિયા જાતા, કભી ઉસે હિજાઝમેં શામિલ કર દિયા જાતા. ઐસે હી બહોતસી જગહેં થીં.

સન ૧૨૫ હિજરી યાની અપની ખિલાફતકે પેહલે હી સાલ ખુરાસાન સૂબેકો ઈરાકકે માહતહ કરકે ખુરાસાનકે હાકિમ નસ્ર બિન સય્યારકો ગવર્નરીસે વલીદને હટા દિયા. નસ્રકે પાસ એક તરફ વલીદકા, દૂસરી તરફ યૂસુફ બિન ગવર્નર ઈરાકકા હુકમ પહોંચા કે, તુમ હટાએ ગયે. ઈસ વાકિએને આપસમેં ફૂટ કા ઔર સામાન પૈદા કર દિયા. બગાવતકી એક નઈ લહેર દૌડી.

ફિર ઝૈદ બિન અલી બિન હુસૈન બિન અલી બિન અબી તાલિબકે બેટે યહ્યાકો બેકાર કત્લ કરાકે વલીદ બિન યઝીદને અપને ખિલાફ એક માહોલ બના દિયા.

દૂસરી તરફ ઉસકે ચચેરે ભાઈયોંને વલીદ બિન યઝીદકી ઈન કમઝોરિયોંકા ફાઈદા ઉઠાના ચાહા. આખિર ઉન પર ભી ઝુલ્મ હુવા થા. ઔર વલીદ બિન યઝીદને ઉનહેં ભી તરહ તરહસે સતાયા થા. વલીદ બિન યઝીદકા ચચેરા ભાઈ યઝીદ બિન વલીદ બિન અબ્દુલ મલિક ખાસ તૌર પર વલીદકે ખિલાફ પૂરા સર ગરમ રહા.

યઝીદ બિન વલીદકો શાહી ખાનદાનમેં ઝિયાદા નેક ઔર અલ્લાહવાલા સમઝા જાતા થા. ઉસને વલીદ બિન યઝીદકી શરીઅતકે ખિલાફ બાતોંકી શિકાયતેં લોગોંસે બયાન કરની શુરૂ કર દી. ઔર બહોત જલ્દ લોગ ઉસકે મદદગાર હો ગયે. નતીજા યે હુવા કે સબને છુપકર યઝીદ બિન વલીદકે હાથ પર બૈઅત કી. ઔર શામી ફૌજકા બડા હિસ્સા યઝીદ બિન વલીદકે સાથ હો ગયા.

યઝીદ બિન વલીદને દમિશ્ક છોડકર દમિશ્કસે થોડે દૂર એક ગાંવમેં રેહના શુરૂ કિયા. ઔર વહીંસે અપને કારિંદે પૂરી ઈસ્લામી દુનિયામેં ભેજના શુરૂ કિયે. ઈસ તરહ પૂરી ઈસ્લામી દુનિયામેં વલીદકે ખિલાફ ઔર યઝીદકે મુવાફિક લોગોંકી રાય બન ગઈ.

યઝીદને હર તરહ ઈત્મીનાન કર લેનેકે બાદ ૨૭ જમાદીસ્સાની ૧૨૬ હિજરીકો જુમ્આકે દિન રાજધાની પર કબ્ઝા કરના તય કિયા. ચુનાંચે ઈશાકી નમાઝકે બાદ દમિશ્કમેં દાખિલ હોકર પેહલે તો શહેરકે કોતવાલકો ગિરિફતાર કિયા. ફિર સરકારી હથિયાર ભંડાર પર કબ્ઝા કિયા. વલીદ બિન યઝીદકો પેહલેસે ઈન સાઝિશોંકી ખબર ન થી. ચુનાંચે વો પરેશાન હો ગયા. ઔર કુછ ન કર સકા. મહેલકા દરવાજા બંદ કરકે સો ગયા. યહાં તકકે મહેલ હીમેં ૨૮ જમાદીલ ઉખ્રા સન ૧૨૬ હિજરીકો વો એક સાલ તીન મહિને ખલીફા રેહનેકે બાદ કતલ કર દિયે ગયે. ઔર ઉસી દિન યઝીદ બિન વલીદ ખલીફા બના. બનૂ ઉમૈયાકે દરમિયાન યે આપસકી ફૂટ ઐસી બઢી કે ઈસસે ખાનદાને બનૂ ઉમૈયા બરબાદ હી હો ગયા.

યઝીદ બિન વલીદ બિન અબ્દુલ મલિક

અબૂ ખાલિદ યઝીદ બિન વલીદ બિન અબ્દુલ મલિક બિન મરવાન બિન હકમકો યઝીદુસ્સાલિસ (તીસરા યઝીદ) ઔર યઝીદુન્નાકિસ (અધૂરા યઝીદ) ભી કેહતે હૈં.

યઝીદુન્નાકિસ ઈસ લિયે કહા જાતા થા કે ઉસને લોગોંકે વઝીફે યાની ફૌજકી તનખ્વાહોંકો કમ કર દિયા થા.

યઝીદ બિન વલીદને લોગોંસે અપને ભાઈ ઈબ્રાહીમ બિન વલીદ ઔર ઉસકે બાદ અબ્દુલ અઝીઝ બિન હજ્જાજ બિન અબ્દુલ મલિક કી વલી અહદીકે લિયે બૈઅત લી.

હિમ્સ વાલોંકો જબ યે માલૂમ હુવા કે વલીદ કત્લ હો ગયા હૈ તો ઉનહોંને બગાવત કી. જિસકે નતીજેમેં હિમ્સકે બહોતસે લોગ મારે ગયે.

યે ખબર સુનકર ફલસ્તીન વાલોંને ભી બગાવત કી. ઔર યઝીદ બિન સુલેમાન બિન અબ્દુલ મલિકકો અપના સરદાર બનાયા.

ઉરદુનકે લોગોંને સુના તો મુહમ્મદ બિન અબ્દુલ મલિકકો અપના બાદશાહ બના લિયા. ઔર ફલસ્તીન વાલોંકે સાથ મિલ ગયે. લેકિન સુલેમાન બિન હિશામને ઉન તમામ બગાવતોંકો દબા દિયા.

ઈરાક ઔર ખુરાસાનકે સૂબોંમેં ખલીફાકે ખિલાફ બગાવતેં ભડકી. જો કભી દબ જાતી, કભી ઉભર જાતી. યે સિલસિલા ભી અબ તેજી પર થા. ઔર બેચૈની ફૈલ રહી થી.

આરમીનિયામેં મરવાન બિન મુહમ્મદ બિન મરવાન ઔર જઝીરેમેં અબ્દહ બિન રિબાહ ગસ્સાની હાકિમ બનાએ ગયે થે. જબ વલીદ બિન યઝીદ કત્લ હુવા તો અબ્દહ ગસ્સાની જઝીરેસે શામકી તરફ ચલા ગયા. મરવાન બિન મુહમ્મદકે બેટે અબ્દુલ મલિકને જઝીરેકે સૂબેકો ખાલી દેખકર ઉસ પર કબ્ઝા

કરકે જગહ જગહ અપને કારિંદે ભેજ દિયે ઔર અપને બાપ મરવાન બિન મુહમ્મદ બિન મરવાનકો લિખ્ખા કે યે મૌકા બહોત હી મુનાસિબ હૈ. આપ વલીદકે ખૂનકા બદલા લેનેકે લિયે ખડે હો જાએં, ઉધર હિમ્સ, ઉરદુન, ફલસ્તીનકી બગાવતોંસે નિમટનેકી યઝીદ બિન વલીદકો ફુરસત ન મિલને પાઈ થી કે મરવાન બિન મુહમ્મદકી બગાવતકી ખબર સુની. યઝીદને લાલચ દેકર ઉસ બગાવત પર કાબૂ પા લિયા.

યઝીદ બિન વલીદ અપને અખ્લાક ઔર કાબિલિયતકે લિહાઝસે બુરા ન થા. લેકિન ઉસકી ઉમ્રને વફા ન કી, ૨૦ ઝિલહજ સન હિજરી ૧૨૬ કો કુછ દિન કમ છ મહીને ખિલાફત કરકે ૩૫ સાલકી ઉમ્રમેં તાઊનકી બીમારીમેં વફાત પાઈ.

ઈબ્રાહીમ બિન વલીદ બિન અબ્દુલ મલિક

અબૂ ઈસ્હાક ઈબ્રાહીમ બિન વલીદ બિન અબ્દુલ મલિક અપને ભાઈ યઝીદકી વફાતકે બાદ ઉસકી વસિયતકે મુતાબિક ખલીફા હુવા.

અભી ઈબ્રાહીમકે હાથ પર બૈઅત નહીં હુઈ થી કે યઝીદકે મરનેકી ખબર મિલતે હી મરવાન બિન મુહમ્મદ બિન મરવાન દમિશ્કકી તરફ ફૌજ લેકર ચલ પડા. કન્સરીનકો જીતકર હિમ્સકી તરફ રવાના હુવા. યહાં તકકે હિમ્સકો ભી જીત લિયા.

ઈબ્રાહીમકો જબ ઈન હાલાતકી ખબર મિલી તો ઉસને સુલેમાન બિન હિશામકો ફૌજ દેકર મુકાબલેકે લિયે ભેજા કે હમ વલીદ બિન યઝીદકે ખૂનકા દાવા છોડ દેતે હૈં. તુમ ઉસકે બેટે હકમ ઔર ઉસમાનકો જિનહેં વલીદને વલી અહદ બનાયા થા, રિહા કર દો. સુલેમાન બિન હિશામને ઈસ માંગકો નામંજૂર કર દિયા. લડાઈ હુઈ, સુલેમાન બુરી તરહ હારા, મરવાનને હકમ ઔર ઉસમાન (વલીદ બિન યઝીદકે લડકોં) કી બૈઅત લોગોંસે લી. ઔર દમિશ્કકી તરફ બઢા.

યહાં દમિશ્કમેં ઈબ્રાહીમ ઔર ઉસકે સલાહકારોંને મશ્વરા કિયાકે હકમ ઔર ઉસમાનકો કત્લ કર દેના ચાહિયે. ચુનાંચે યે દોનોં કૈદ કી હાલતમેં કત્લ કર દિયે ગયે.

મરવાન જીતતા હુવા દમિશ્કમેં દાખિલ હુવા. ઔર ઈબ્રાહીમ ઔર સુલેમાન વગૈરહ દમિશ્કસે ભાગ નિકલે.

મરવાનને હકમ ઔર ઉસમાનકી લાશોંકો દેખા, બહોત અફસોસ કિયા. જનાઝાકી નમાઝ પઢકર ઉનકો દફન કરાયા ઔર યે સવાલ લોગોંકે સામને પેશ કિયા કે તુમ કિસકો અપના ખલીફા બનાન ચાહતે હો?

સબને એક રાય હોકર મરવાન બિન મુહમ્મદ બિન મરવાન બિન હકમકે હાથ પર બૈઅત કી.

યે સોમવાર ૨૪ સફર ૧૨૭ હિજરી કી બાત હૈ.

ઈબ્રાહીમકો મરવાનને પનાહ દે દી ઔર ઉસને મરવાનકે હકમેં ખૂશીસે ખિલાફતસે હાથ ખીંચ લિયા.

ઈબ્રાહીમકી ખિલાફત સિર્ફ દો મહીને કુછ દિન રહી.

મરવાન બિન મુહમ્મદ બિન મરવાન બિન હકમ

મરવાન બિન મુહમ્મદ બનૂ ઉમૈયા ખાનદાનકા આખરી ખલીફા હૈ. ઈસકો લોગ મરવાનુલ હિમાર ભી કેહતે થે. "હિમાર" અરબીમેં સબ્ર કરનેવાલા કેહતે હૈં. જિસને તકલીફેં ઝિયાદા બરદાશ્ત કી હોં, ઉસે ભી હિમાર કેહતે હૈં. મરવાન ઈસી લિયે હિમાર કહા જાને લગા કે ઉસકી ખિલાફતકા તમામ જમાના લડાઈયોંસે ગુઝરા. ઔર ઉસને બડે સબ્રકે સાથ ઉન હાલાતકો બરદાશ્ત કિયા.

પેહલી શવ્વાલકો મરવાનકે પાસ ખબર પહોંચી કે હિમ્સવાલે

બગાવાતકી પૂરી તૈયારી કરકે બગાવત પર તૈયાર હૈં. ઔર હર તરફસે અરબ કબીલે ઉનકે પાસ પહોંચ ગયે હૈં.

મરવાન ઈસ ખબરકો સુનતે હી ફૌરન ફૌજ લેકર હિમ્સકે લિયે રવાના હુવા. દુશ્મનોંકો હરા દિયા.

અભી મરવાન હિમ્સ હીમેં થા કે ખબર પહોંચી કે યઝીદ બિન ખાલિદકો ગોતા વાલોંને અપના સરદાર બનાકર દમિશ્ક પર હમલા કર દિયા ઔર દમિશ્કકો ઘેર લિયા. મરવાનને હિમ્સસે દસ હજારકી ફૌજ લેકર હમલા કિયા. ગોતા વાલોંકો હાર કા મુંહ દેખના પડા. યઝીદ બિન ખાલિદ મારા ગયા.

સાબિત બિન નઈમને ફલસ્તીન વાલોંકો જમા કરકે તબરિયાકો ઘેર લિયા. તબરિયામેં ઉસ વક્ત વલીદ બિન મુઆવિયા બિન મરવાન બિન હકમ હાકિમ થા. મરવાનને ફૌજ ભેજકર ફલસ્તીન વાલોંકા ભી મુકાબલા કિયા.

ઈન બાતોંસે ફારિગ હોકર મરવાન બિન મુહમ્મદને અપને લડકોં અબ્દુલ્લાહ ઔર ઉબૈદુલ્લાહકી વલી અહદીકી બૈઅત લી, ઔર હિશામકી લડકિયોંસે ઉનકા નિકાહ કર દિયા.

ઉસકે બાદ મરવાનને તદમુરકી તરફ ફૌજકશી કી. ક્યૂંકે તદમુર વાલે ભી ખુદ મુખ્તારી પર કાઈમ થે. તદમુર વાલોંકો બૈઅત ઔર ઈતાઅત કરની પડી.

ઉસકે બાદ મરવાનને યઝીદ બિન ઉમર બિન હુબૈરહકો ઈરાકકી તરફ રવાના કિયા, કે વો ઝહહાક શેબાની ખારજીકો, જો કૂફા પર મુસલ્લત હો ગયા થા, નિકાલ દેં. ઔર ઉસકા સાથ સુલેમાન બિન હિશામ ભી દેને પર તૈયાર હો ગયા. સુલેમાન બિન હિશામકો દબાનેકે લિયે ખૂદ મરવાન બિન મુહમ્મદ ફૌજ લેકર બઢા. યહાં તકકે સુલેમાનકો ઝબરદસ્ત હાર હુઈ.

યહાસે ફારિગ હોકર મરવાન કૂફાકી તરફ ઝહહાક ખારજીસે લડાઈ લડનેકે લિયે રવાના હુવા. ઔર વહાં ભી દુશ્મનોંકો હરાયા.

ઉધર કિરમાની ભી કિરમાનમેં કાફી તાકાત પકડ ચુકા થા. ઉસને ભી

મુખાલિફત શુરૂ કર દી. ખુલાસા યે કે હર્સ બિન શુરૈહ મારા ગયા ઔર મરૂ પર કિરમાનીકા કબ્ઝા હો ગયા, અભી યે લડાઈયાં ચલ રહી થીં કે અબૂ મુસ્લિમ ખુરાસાનીને ઈસ મૌકેકો ગનીમત સમજા ઔર જોડ-તોડ ઔર સાઝિશેં કરકે ખુરાસાન સૂબે પર કબ્ઝા કર લિયા.

ઈન લડાઈયોંમેં મરવાન ઐસા ફંસા કે ઉસે ચૈન હી ન મિલા કે મુલ્કકી તરક્કીકે લિયે કુછ કર પાતા. સિયાસી તૌર પર બરાબર કમઝોર હોતા ચલા ગયા, યહાં તકકે વો મારા ગયા.

યે વાકિઆ ૨૮ ઝિલહજ ૧૩૨ હિજરી મુતાબિક ૫ ઓગસ્ટ સન ૭૫૦ હિજરીકો હુવા. ઔર ઈસકે સાથ ખિલાફતે બનૂ ઉમૈયાકા ખાત્મા હોકર બનૂ અબ્બાસકી શુરૂઆત હુઈ.

મરવાનકે કત્લકે બાદ ઉસકે લડકે અબ્દુલ્લાહ ઔર ઉબૈદુલ્લાહ હબ્શાકી તરફ ભાગે. હબ્શિયોંને ભી ઉનકો પનાહ ન દી. ઉબૈદુલ્લાહ હબ્શિયોંકે હાથસે મારા ગયા. ઔર અબ્દુલ્લાહ ફલસ્તીનમેં આકર છુપકર રેહને લગા. મેહદીકે ખિલાફતકે જમાનેમેં ફલસ્તીનકે ગવર્નરને ગિરિફતાર કરકે ઉસે મેહદીકે દરબારમેં ભેજ દિયા. ઔર ઉસને ઉસકો કૈદ કર દિયા.

મરવાન બિન મુહમ્મદકી ખિલાફતકા દૌર

મરવાન બિન મુહમ્મદ બનૂ ઉમૈયાકા આખરી ખલીફા હૈ. મરવાનકી ખિલાફતકા જમાના કુછ કમ ૬ સાલ હૈ. ઈસ મુદતમેં મરવાનકો એક દિન ભી ચૈનસે બૈઠના નસીબ ન હુવા. ઉસને અપની પૂરી મુદ્દત ઘોડેકી પીઠ પર હી ગુઝાર દી.

મરવાન અગર કુછ દિનોં પેહલે ખલીફા બના હોતા તો બનૂ ઉમૈયાકી ખિલાફતકી તબાહીકે દિન ઈતને પેહલે ન આતે. લેકિન વો જિન દિનોંમેં ખલીફા બના ઉસ વક્ત ઈસ્લામી દુનિયામેં બનૂ ઉમૈયાકે ખિલાફ એક ફિઝા તૈયાર હો

ખાનદાન વાલોંકો દુશ્મન બના લિયા.

અપની ખિલાફતકે પેહલે હી સાલ યાની સન ૧૨૫ હિજરીમેં વલીદ બિન યઝીદને અપને બેટે ઉસમાન ઔર હકમકે લિયે વલી અહદીકી બૈઅત કરા લી કે લોગોંકે દિલોંમેં બેચૈની પૈદા હો ગઈ.

ઉસકા ચાલ ચલન ભી સહીહ ન થા. બેવકૂફી યે કરતા કે અપની ગલતિયોંકા પ્રચાર ભી કરતા. જિસસે ઉસકે લિયે લોગોંકી હમદર્દીયાં ખતમ હો ગઈ.

યહાં યે બાત સમઝ લેનેકી હૈ કે બનૂ ઉમૈયાકે દૌરમેં પૂરી ઈસ્લામી દુનિયાકો કુછ પ્રાન્તોં (સૂબે) મેં બાંટ દિયા ગયા થા. હર સૂબેકા એક અમીર યા વાયસરાય યા રાજ્યપાલ મુકર્રર હોતા થા. ઉસે પૂરે ઈખ્તિયાર હાસિલ હોતે થે. ઔર વો ખૂદ હી અપની તરફસે અપની વિલાયતોં (તાલુકો યા જિલ્લો) મેં હાકિમ મુકર્રર કરતા થા. બડે બડે સૂબે હિજાઝ, ઈરાક, જઝીરહ, આરમીનિયા, શામ, મિસર, આફ્રિકા, ઉન્દુલુસ, ખુરાસાન વગૈરહ થે. હિજાઝકે સૂબેમેં મક્કા, મદીના, તાઈફ, યમનકી વિલાયતેં થીં.

કુછ ઈલાકે ઐસે થે જો કભી મરકઝી હુકૂમતકે માતહત કર દિયે જાતે. ઔર કભી કિસી પ્રાન્તમેં મિલા દિયા જાતા. જૈસે યમનકો કભી સૂબા બના દિયા જાતા, કભી ઉસે હિજાઝમેં શામિલ કર દિયા જાતા. ઐસે હી બહોતસી જગહેં થીં.

સન ૧૨૫ હિજરી યાની અપની ખિલાફતકે પેહલે હી સાલ ખુરાસાન સૂબેકો ઈરાકકે માહતહ કરકે ખુરાસાનકે હાકિમ નસ્ર બિન સય્યારકો ગવર્નરીસે વલીદને હટા દિયા. નસ્રકે પાસ એક તરફ વલીદકા, દૂસરી તરફ યૂસુફ બિન ગવર્નર ઈરાકકા હુકમ પહોંચા કે, તુમ હટાએ ગયે. ઈસ વાકિએને આપસમેં ફૂટ કા ઔર સામાન પૈદા કર દિયા. બગાવતકી એક નઈ લહેર દૌડી.

ફિર ઝૈદ બિન અલી બિન હુસૈન બિન અલી બિન અબી તાલિબકે બેટે યહ્યાકો બેકાર કત્લ કરાકે વલીદ બિન યઝીદને અપને ખિલાફ એક માહોલ બના દિયા.

દૂસરી તરફ ઉસકે ચચેરે ભાઈયોંને વલીદ બિન યઝીદકી ઈન કમઝોરિયોંકા ફાઈદા ઉઠાના ચાહા. આખિર ઉન પર ભી ઝુલ્મ હુવા થા. ઔર વલીદ બિન યઝીદને ઉનહેં ભી તરહ તરહસે સતાયા થા. વલીદ બિન યઝીદકા ચચેરા ભાઈ યઝીદ બિન વલીદ બિન અબ્દુલ મલિક ખાસ તૌર પર વલીદકે ખિલાફ પૂરા સર ગરમ રહા.

યઝીદ બિન વલીદકો શાહી ખાનદાનમેં ઝિયાદા નેક ઔર અલ્લાહવાલા સમઝા જાતા થા. ઉસને વલીદ બિન યઝીદકી શરીઅતકે ખિલાફ બાતોંકી શિકાયતેં લોગોંસે બયાન કરની શુરૂ કર દી. ઔર બહોત જલ્દ લોગ ઉસકે મદદગાર હો ગયે. નતીજા યે હુવા કે સબને છુપકર યઝીદ બિન વલીદકે હાથ પર બૈઅત કી. ઔર શામી ફૌજકા બડા હિસ્સા યઝીદ બિન વલીદકે સાથ હો ગયા.

યઝીદ બિન વલીદને દમિશ્ક છોડકર દમિશ્કસે થોડે દૂર એક ગાંવમેં રેહના શુરૂ કિયા. ઔર વહીંસે અપને કારિંદે પૂરી ઈસ્લામી દુનિયામેં ભેજના શુરૂ કિયે. ઈસ તરહ પૂરી ઈસ્લામી દુનિયામેં વલીદકે ખિલાફ ઔર યઝીદકે મુવાફિક લોગોંકી રાય બન ગઈ.

યઝીદને હર તરહ ઈત્મીનાન કર લેનેકે બાદ ૨૭ જમાદીસ્સાની ૧૨૬ હિજરીકો જુમ્આકે દિન રાજધાની પર કબ્ઝા કરના તય કિયા. ચુનાંચે ઈશાકી નમાઝકે બાદ દમિશ્કમેં દાખિલ હોકર પેહલે તો શહેરકે કોતવાલકો ગિરિફતાર કિયા. ફિર સરકારી હથિયાર ભંડાર પર કબ્ઝા કિયા. વલીદ બિન યઝીદકો પેહલેસે ઈન સાઝિશોંકી ખબર ન થી. ચુનાંચે વો પરેશાન હો ગયા. ઔર કુછ ન કર સકા. મહેલકા દરવાજા બંદ કરકે સો ગયા. યહાં તકકે મહેલ હીમેં ૨૮ જમાદીલ ઉખ્રા સન ૧૨૬ હિજરીકો વો એક સાલ તીન મહિને ખલીફા રેહનેકે બાદ કતલ કર દિયે ગયે. ઔર ઉસી દિન યઝીદ બિન વલીદ ખલીફા બના. બનૂ ઉમૈયાકે દરમિયાન યે આપસકી ફૂટ ઐસી બઢી કે ઈસસે ખાનદાને બનૂ ઉમૈયા બરબાદ હી હો ગયા.

યઝીદ બિન વલીદ બિન અબ્દુલ મલિક

અબૂ ખાલિદ યઝીદ બિન વલીદ બિન અબ્દુલ મલિક બિન મરવાન બિન હકમકો યઝીદુસ્સાલિસ (તીસરા યઝીદ) ઔર યઝીદુન્નાકિસ (અધૂરા યઝીદ) ભી કેહતે હૈં.

યઝીદુન્નાકિસ ઈસ લિયે કહા જાતા થા કે ઉસને લોગોંકે વઝીફે યાની ફૌજકી તનખ્વાહોંકો કમ કર દિયા થા.

યઝીદ બિન વલીદને લોગોંસે અપને ભાઈ ઈબ્રાહીમ બિન વલીદ ઔર ઉસકે બાદ અબ્દુલ અઝીઝ બિન હજ્જાજ બિન અબ્દુલ મલિક કી વલી અહદીકે લિયે બૈઅત લી.

હિમ્સ વાલોંકો જબ યે માલૂમ હુવા કે વલીદ કત્લ હો ગયા હૈ તો ઉનહોંને બગાવત કી. જિસકે નતીજેમેં હિમ્સકે બહોતસે લોગ મારે ગયે.

યે ખબર સુનકર ફલસ્તીન વાલોંને ભી બગાવત કી. ઔર યઝીદ બિન સુલેમાન બિન અબ્દુલ મલિકકો અપના સરદાર બનાયા.

ઉરદુનકે લોગોંને સુના તો મુહમ્મદ બિન અબ્દુલ મલિકકો અપના બાદશાહ બના લિયા. ઔર ફલસ્તીન વાલોંકે સાથ મિલ ગયે. લેકિન સુલેમાન બિન હિશામને ઉન તમામ બગાવતોંકો દબા દિયા.

ઈરાક ઔર ખુરાસાનકે સૂબોંમેં ખલીફાકે ખિલાફ બગાવતેં ભડકી. જો કભી દબ જાતી, કભી ઉભર જાતી. યે સિલસિલા ભી અબ તેજી પર થા. ઔર બેચૈની ફૈલ રહી થી.

આરમીનિયામેં મરવાન બિન મુહમ્મદ બિન મરવાન ઔર જઝીરેમેં અબ્દહ બિન રિબાહ ગસ્સાની હાકિમ બનાએ ગયે થે. જબ વલીદ બિન યઝીદ કત્લ હુવા તો અબ્દહ ગસ્સાની જઝીરેસે શામકી તરફ ચલા ગયા. મરવાન બિન મુહમ્મદકે બેટે અબ્દુલ મલિકને જઝીરેકે સૂબેકો ખાલી દેખકર ઉસ પર કબ્ઝા

કરકે જગહ જગહ અપને કારિંદે ભેજ દિયે ઔર અપને બાપ મરવાન બિન મુહમ્મદ બિન મરવાનકો લિખ્ખા કે યે મૌકા બહોત હી મુનાસિબ હૈ. આપ વલીદકે ખૂનકા બદલા લેનેકે લિયે ખડે હો જાએં, ઉધર હિમ્સ, ઉરદુન, ફલસ્તીનકી બગાવતોંસે નિમટનેકી યઝીદ બિન વલીદકો ફુરસત ન મિલને પાઈ થી કે મરવાન બિન મુહમ્મદકી બગાવતકી ખબર સુની. યઝીદને લાલચ દેકર ઉસ બગાવત પર કાબૂ પા લિયા.

યઝીદ બિન વલીદ અપને અખ્લાક ઔર કાબિલિયતકે લિહાઝસે બુરા ન થા. લેકિન ઉસકી ઉમ્રને વફા ન કી, ૨૦ ઝિલહજ સન હિજરી ૧૨૬ કો કુછ દિન કમ છ મહીને ખિલાફત કરકે ૩૫ સાલકી ઉમ્રમેં તાઊનકી બીમારીમેં વફાત પાઈ.

ઈબ્રાહીમ બિન વલીદ બિન અબ્દુલ મલિક

અબૂ ઈસ્હાક ઈબ્રાહીમ બિન વલીદ બિન અબ્દુલ મલિક અપને ભાઈ યઝીદકી વફાતકે બાદ ઉસકી વસિયતકે મુતાબિક ખલીફા હુવા.

અભી ઈબ્રાહીમકે હાથ પર બૈઅત નહીં હુઈ થી કે યઝીદકે મરનેકી ખબર મિલતે હી મરવાન બિન મુહમ્મદ બિન મરવાન દમિશ્કકી તરફ ફૌજ લેકર ચલ પડા. કન્સરીનકો જીતકર હિમ્સકી તરફ રવાના હુવા. યહાં તકકે હિમ્સકો ભી જીત લિયા.

ઈબ્રાહીમકો જબ ઈન હાલાતકી ખબર મિલી તો ઉસને સુલેમાન બિન હિશામકો ફૌજ દેકર મુકાબલેકે લિયે ભેજા કે હમ વલીદ બિન યઝીદકે ખૂનકા દાવા છોડ દેતે હૈં. તુમ ઉસકે બેટે હકમ ઔર ઉસમાનકો જિનહેં વલીદને વલી અહદ બનાયા થા, રિહા કર દો. સુલેમાન બિન હિશામને ઈસ માંગકો નામંજૂર કર દિયા. લડાઈ હુઈ, સુલેમાન બુરી તરહ હારા, મરવાનને હકમ ઔર ઉસમાન (વલીદ બિન યઝીદકે લડકોં) કી બૈઅત લોગોંસે લી. ઔર દમિશ્કકી તરફ બઢા.

યહાં દમિશ્કમેં ઈબ્રાહીમ ઔર ઉસકે સલાહકારોંને મશ્વરા કિયાકે હકમ ઔર ઉસમાનકો કત્લ કર દેના ચાહિયે. ચુનાંચે યે દોનોં કૈદ કી હાલતમેં કત્લ કર દિયે ગયે.

મરવાન જીતતા હુવા દમિશ્કમેં દાખિલ હુવા. ઔર ઈબ્રાહીમ ઔર સુલેમાન વગૈરહ દમિશ્કસે ભાગ નિકલે.

મરવાનને હકમ ઔર ઉસમાનકી લાશોંકો દેખા, બહોત અફસોસ કિયા. જનાઝાકી નમાઝ પઢકર ઉનકો દફન કરાયા ઔર યે સવાલ લોગોંકે સામને પેશ કિયા કે તુમ કિસકો અપના ખલીફા બનાના ચાહતે હો?

સબને એક રાય હોકર મરવાન બિન મુહમ્મદ બિન મરવાન બિન હકમકે હાથ પર બૈઅત કી.

યે સોમવાર ૨૪ સફર ૧૨૭ હિજરી કી બાત હૈ.

ઈબ્રાહીમકો મરવાનને પનાહ દે દી ઔર ઉસને મરવાનકે હકમેં ખૂશીસે ખિલાફતસે હાથ ખીંચ લિયા.

ઈબ્રાહીમકી ખિલાફત સિર્ફ દો મહીને કુછ દિન રહી.

મરવાન બિન મુહમ્મદ બિન મરવાન બિન હકમ

મરવાન બિન મુહમ્મદ બનૂ ઉમૈયા ખાનદાનકા આખરી ખલીફા હૈ. ઈસકો લોગ મરવાનુલ હિમાર ભી કેહતે થે. "હિમાર" અરબીમેં સબ્ર કરનેવાલા કેહતે હૈં. જિસને તકલીફેં ઝિયાદા બરદાશ્ત કી હોં, ઉસે ભી હિમાર કેહતે હૈં. મરવાન ઈસી લિયે હિમાર કહા જાને લગા કે ઉસકી ખિલાફતકા તમામ જમાના લડાઈયોંસે ગુઝરા. ઔર ઉસને બડે સબ્રકે સાથ ઉન હાલાતકો બરદાશ્ત કિયા.

પેહલી શવ્વાલકો મરવાનકે પાસ ખબર પહોંચી કે હિમ્સવાલે

બગવાતકી પૂરી તૈયારી કરકે બગાવત પર તૈયાર હૈં. ઔર હર તરફસે અરબ કબીલે ઉનકે પાસ પહોંચ ગયે હૈં.

મરવાન ઈસ ખબરકો સુનતે હી ફૌરન ફૌજ લેકર હિમ્સકે લિયે રવાના હુવા. દુશ્મનોંકો હરા દિયા.

અભી મરવાન હિમ્સ હીમેં થા કે ખબર પહોંચી કે યઝીદ બિન ખાલિદકો ગોતા વાલોંને અપના સરદાર બનાકર દમિશ્ક પર હમલા કર દિયા ઔર દમિશ્કકો ઘેર લિયા. મરવાનને હિમ્સસે દસ હજારકી ફૌજ લેકર હમલા કિયા. ગોતા વાલોંકો હાર કા મુંહ દેખના પડા. યઝીદ બિન ખાલિદ મારા ગયા.

સાબિત બિન નઈમને ફલસ્તીન વાલોંકો જમા કરકે તબરિયાકો ઘેર લિયા. તબરિયામેં ઉસ વક્ત વલીદ બિન મુઆવિયા બિન મરવાન બિન હકમ હાકિમ થા. મરવાનને ફૌજ ભેજકર ફલસ્તીન વાલોંકા ભી મુકાબલા કિયા.

ઈન બાતોંસે ફારિગ હોકર મરવાન બિન મુહમ્મદને અપને લડકોં અબ્દુલ્લાહ ઔર ઉબૈદુલ્લાહકી વલી અહદીકી બૈઅત લી, ઔર હિશામકી લડકિયોંસે ઉનકા નિકાહ કર દિયા.

ઉસકે બાદ મરવાનને તદમુરકી તરફ ફૌજકશી કી. ક્યૂંકે તદમુર વાલે ભી ખુદ મુખ્તારી પર કાઈમ થે. તદમુર વાલોંકો બૈઅત ઔર ઈતાઅત કરની પડી.

ઉસકે બાદ મરવાનને યઝીદ બિન ઉમર બિન હુબૈરહકો ઈરાકકી તરફ રવાના કિયા, કે વો ઝહહાક શેબાની ખારજીકો, જો કૂફા પર મુસલ્લત હો ગયા થા, નિકાલ દેં. ઔર ઉસકા સાથ સુલેમાન બિન હિશામ ભી દેને પર તૈયાર હો ગયા. સુલેમાન બિન હિશામકો દબાનેકે લિયે ખૂદ મરવાન બિન મુહમ્મદ ફૌજ લેકર બઢા. યહાં તકકે સુલેમાનકો ઝબરદસ્ત હાર હુઈ.

યહાસે ફારિગ હોકર મરવાન કૂફાકી તરફ ઝહહાક ખારજીસે લડાઈ લડનેકે લિયે રવાના હુવા. ઔર વહાં ભી દુશ્મનોંકો હરાયા.

ઉધર કિરમાની ભી કિરમાનમેં કાફી તાકાત પકડ ચુકા થા. ઉસને ભી

બગવાતકી પૂરી તૈયારી કરકે બગાવત પર તૈયાર હૈં. ઔર હર તરફસે અરબ કબીલે ઉનકે પાસ પહોંચ ગયે હૈં.

મરવાન ઈસ ખબરકો સુનતે હી ફૌરન ફૌજ લેકર હિમ્સકે લિયે રવાના હુવા. દુશ્મનોંકો હરા દિયા.

અભી મરવાન હિમ્સ હીમેં થા કે ખબર પહોંચી કે યઝીદ બિન ખાલિદકો ગોતા વાલોંને અપના સરદાર બનાકર દમિશ્ક પર હમલા કર દિયા ઔર દમિશ્કકો ઘેર લિયા. મરવાનને હિમ્સસે દસ હજારકી ફૌજ લેકર હમલા કિયા. ગોતા વાલોંકો હાર કા મુંહ દેખના પડા. યઝીદ બિન ખાલિદ મારા ગયા.

સાબિત બિન નઈમને ફલસ્તીન વાલોંકો જમા કરકે તબરિયાકો ઘેર લિયા. તબરિયામેં ઉસ વક્ત વલીદ બિન મુઆવિયા બિન મરવાન બિન હકમ હાકિમ થા. મરવાનને ફૌજ ભેજકર ફલસ્તીન વાલોંકા ભી મુકાબલા કિયા.

ઈન બાતોંસે ફારિગ હોકર મરવાન બિન મુહમ્મદને અપને લડકોં અબ્દુલ્લાહ ઔર ઉબૈદુલ્લાહકી વલી અહદીકી બૈઅત લી, ઔર હિશામકી લડકિયોંસે ઉનકા નિકાહ કર દિયા.

ઉસકે બાદ મરવાનને તદમુરકી તરફ ફૌજકશી કી. ક્યૂંકે તદમુર વાલે ભી ખુદ મુખ્તારી પર કાઈમ થે. તદમુર વાલોંકો બૈઅત ઔર ઈતાઅત કરની પડી.

ઉસકે બાદ મરવાનને યઝીદ બિન ઉમર બિન હુબૈરહકો ઈરાકકી તરફ રવાના કિયા, કે વો ઝહહાક શેબાની ખારજીકો, જો કૂફા પર મુસલ્લત હો ગયા થા, નિકાલ દેં. ઔર ઉસકા સાથ સુલેમાન બિન હિશામ ભી દેને પર તૈયાર હો ગયા. સુલેમાન બિન હિશામકો દબાનેકે લિયે ખૂદ મરવાન બિન મુહમ્મદ ફૌજ લેકર બઢા. યહાં તકકે સુલેમાનકો ઝબરદસ્ત હાર હુઈ.

યહાસે ફારિગ હોકર મરવાન કૂફાકી તરફ ઝહહાક ખારજીસે લડાઈ લડનેકે લિયે રવાના હુવા. ઔર વહાં ભી દુશ્મનોંકો હરાયા.

ઉધર કિરમાની ભી કિરમાનમેં કાફી તાકાત પકડ ચુકા થા. ઉસને ભી

મુખાલિફત શુરૂ કર દી. ખુલાસા યે કે હર્સ બિન શુરૈહ મારા ગયા ઔર મરૂ પર કિરમાનીકા કબ્ઝા હો ગયા, અભી યે લડાઈયાં ચલ રહી થીં કે અબૂ મુસ્લિમ ખુરાસાનીને ઈસ મૌકેકો ગનીમત સમજા ઔર જોડ-તોડ ઔર સાઝિશેં કરકે ખુરાસાન સૂબે પર કબ્ઝા કર લિયા.

ઈન લડાઈયોંમેં મરવાન ઐસા ફંસા કે ઉસે ચૈન હી ન મિલા કે મુલ્કકી તરક્કીકે લિયે કુછ કર પાતા. સિયાસી તૌર પર બરાબર કમઝોર હોતા ચલા ગયા, યહાં તકકે વો મારા ગયા.

યે વાકિઆ ૨૮ ઝિલહજ ૧૩૨ હિજરી મુતાબિક ૫ ઓગસ્ટ સન ૭૫૦ હિજરીકો હુવા. ઔર ઈસકે સાથ ખિલાફતે બનૂ ઉમૈયાકા ખાત્મા હોકર બનૂ અબ્બાસકી શુરૂઆત હુઈ.

મરવાનકે કત્લકે બાદ ઉસકે લડકે અબ્દુલ્લાહ ઔર ઉબૈદુલ્લાહ હબ્શાકી તરફ ભાગે. હબ્શિયોંને ભી ઉનકો પનાહ ન દી. ઉબૈદુલ્લાહ હબ્શિયોંકે હાથસે મારા ગયા. ઔર અબ્દુલ્લાહ ફલસ્તીનમેં આકર છુપકર રેહને લગા. મેહદીકે ખિલાફતકે જમાનેમેં ફલસ્તીનકે ગવર્નરને ગિરિફતાર કરકે ઉસે મેહદીકે દરબારમેં ભેજ દિયા. ઔર ઉસને ઉસકો કૈદ કર દિયા.

મરવાન બિન મુહમ્મદકી ખિલાફતકા દૌર

મરવાન બિન મુહમ્મદ બનૂ ઉમૈયાકા આખરી ખલીફા હૈ. મરવાનકી ખિલાફતકા જમાના કુછ કમ ૬ સાલ હૈ. ઈસ મુદ્દતમેં મરવાનકો એક દિન ભી ચૈનસે બૈઠના નસીબ ન હુવા. ઉસને અપની પૂરી મુદ્દત ઘોડેકી પીઠ પર હી ગુઝાર દી.

મરવાન અગર કુછ દિનોં પેહલે ખલીફા બના હોતા તો બનૂ ઉમૈયાકી ખિલાફતકી તબાહીકે દિન ઈતને પેહલે ન આતે. લેકિન વો જિન દિનોંમેં ખલીફા બના ઉસ વક્ત ઈસ્લામી દુનિયામેં બનૂ ઉમૈયાકે ખિલાફ એક ફિઝા તૈયાર હો

ચુકી થી, વો ઉસ વક્ત કી ખરાબિયોં ઔર બનૂ અબ્બાસકી સાઝિશોં પર ગાલિબ ન આ સકા.

મરવાન સન ૭૦ હિજરી યા ૭૨ હિજરીમેં જબકે ઉસકા બાપ મુહમ્મદ બિન મરવાન જઝીરેકા ગવર્નર થા, પૈદા હુવા.

ખિલાફતે બનૂ ઉમૈયા પર એક નજર

(૧) હઝરત ઉસમાન ગનીકી ખિલાફતકી આખરી આધી મુદતસે જો અંદરૂની બેચૈની ઔર ખુફિયા સાઝિશેં શુરૂ હુઈ, ઉનકા એક નતીજા યે નિકલા કે હઝરત અમીર મુઆવિયા ખલીફા તસ્લીમ કિયે ગયે. ઔર ખિલાફતે બનૂ ઉમૈયાકી બુન્યાદ રખ્ખી ગઈ. ખિલાફતે બનૂ ઉમૈયાકે શુરૂ હીમેં ઈસ્લામકી બદ-નસીબીકા સબસે બડા કામ ખિલાફતે બનૂ ઉમૈયાકી બુન્યાદ ડાલનેવાલે હઝરત અમીર મુઆવિયાકે હાથોં યે અંજામ પાયા કે ઉનહોંને અપને બાદ અપને બેટે યઝીદકો વલી અહદ બનાયા. યે વલી અહદીકી વબા ઐસી શુરૂ હુઈ કે ઉસને આજ તક મુસલમાનોંકા પીછા નહીં છોડા.

ખાનદાને બનૂ ઉમૈયામેં હઝરત અમીર મુઆવિયા (રદિ.), અબ્દુલ મલિક બિન મરવાન, વલીદ બિન અબ્દુલ મલિક, તીન ખલીફા અપને મુલ્કકી જીતોંકે લિયે ઔર અપની ઈન્તિઝામી કાબિલિયતોંકે લિયે કાફી મશ્હૂર હૈં. ઉનકે બાદ હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ ઈસ ખાનદાનમેં એક બિલકુલ નિરાલે કિસમકે ખલીફા થે. હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકી ખિલાફતકા જમાના અગરચે બહોત થોડા હૈ. લેકિન સચ તો યે હૈ કે ઉનકી ખિલાફતકે દરજેકો ઊંચા ઉઠા દિયા હૈ. ઔર હર કિસમકી મલામતકી હરકતોંકે બાવુજૂદ ખિલાફતે બનૂ ઉમૈયાકો સિર્ફ હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ (રહ.) કી વજહસે ફખ્ર કરનેકે કાબિલ ખિલાફત કહા જા સકતા હૈ.

ઉનકે બાદ હિશામ બિન અબ્દુલ મલિક ભી ઐસા ખલીફા ગુઝરા હૈ.

ચુકી થી, વો ઉસ વક્ત કી ખરાબિયોં ઔર બનૂ અબ્બાસકી સાઝિશોં પર ગાલિબ ન આ સકા.

મરવાન સન ૭૦ હિજરી યા ૭૨ હિજરીમેં જબકે ઉસકા બાપ મુહમ્મદ બિન મરવાન જઝીરેકા ગવર્નર થા, પૈદા હુવા.

ખિલાફતે બનૂ ઉમૈયા પર એક નજર

(૧) હઝરત ઉસમાન ગનીકી ખિલાફતકી આખરી આધી મુદ્દતસે જો અંદરૂની બેચૈની ઔર ખુફિયા સાઝિશેં શુરૂ હુઈ, ઉનકા એક નતીજા યે નિકલા કે હઝરત અમીર મુઆવિયા ખલીફા તસ્લીમ કિયે ગયે. ઔર ખિલાફતે બનૂ ઉમૈયાકી બુન્યાદ રખ્ખી ગઈ. ખિલાફતે બનૂ ઉમૈયાકે શુરૂ હીમેં ઈસ્લામકી બદ-નસીબીકા સબસે બડા કામ ખિલાફતે બનૂ ઉમૈયાકી બુન્યાદ ડાલનેવાલે હઝરત અમીર મુઆવિયાકે હાથોં યે અંજામ પાયા કે ઉનહોંને અપને બાદ અપને બેટે યઝીદકો વલી અહદ બનાયા. યે વલી અહદીકી વબા ઐસી શુરૂ હુઈ કે ઉસને આજ તક મુસલમાનોંકા પીછા નહીં છોડા.

ખાનદાને બનૂ ઉમૈયામેં હઝરત અમીર મુઆવિયા (રદિ.), અબ્દુલ મલિક બિન મરવાન, વલીદ બિન અબ્દુલ મલિક, તીન ખલીફા અપને મુલ્કકી જીતોંકે લિયે ઔર અપની ઈન્તિઝામી કાબિલિયતોંકે લિયે કાફી મશ્હૂર હૈં. ઉનકે બાદ હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ ઈસ ખાનદાનમેં એક બિલકુલ નિરાલે કિસમકે ખલીફા થે. હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકી ખિલાફતકા જમાના અગરચે બહોત થોડા હૈ. લેકિન સચ તો યે હૈ કે ઉનકી ખિલાફતકે દરજેકો ઊંચા ઉઠા દિયા હૈ. ઔર હર કિસમકી મલામતકી હરકતોંકે બાવુજૂદ ખિલાફતે બનૂ ઉમૈયાકો સિર્ફ હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ (રહ.) કી વજહસે ફખ્ર કરનેકે કાબિલ ખિલાફત કહા જા સકતા હૈ.

ઉનકે બાદ હિશામ બિન અબ્દુલ મલિક ભી ઐસા ખલીફા ગુઝરા હૈ.

જિસે પેહલે ઝિક્ર કિયે ગયે તીન ખલીફોંકી ફેહરિસ્તમેં શામિલ કિયા જા સકતા હૈ.

હિશામ બિન અબ્દુલ મલિકકે બાદ પૂરે દસ સાલ ભી ન બીતને પાએ થે કે ખિલાફતે બનૂ ઉમૈયાકા આલીશાન મહેલ ઢા ચુકા થા. ઔર ઉસકી બુન્યાદેં ભી ઉખાડકર ફેંક દી ગઈ થીં.

જિન પાંચ ખલીફોંકે નામ ઉપર લિયે હૈં, ઉનકે સિવા બાકી સબ ઐશ પરસ્ત, હિંમત ઔર અકલ, દિમાગસે કોરે થે. ઔર ઈસ કાબિલ ન થે કે કિસી ઐસી બડી હુકૂમતકે બાદશાહ હોં, જૈસીકે ખિલાફતે બનૂ ઉમૈયા થી.

(૨) બનૂ ઉમૈયાકે જુર્મોકી ફેહરિસ્તમેં એક યે જુર્મ ભી થા કે ઈસ્લામને ખાનદાનોં ઔર કબીલોંકે ફર્ક ઔર ભેદભાવકો મિટાકર સબકો એક હી બિરાદરી ઔર એક હી કબીલા બના દિયા થા. બનૂ ઉમૈયાને ઈસે ફિર ઝિંદા કર દિયા. જિસ ચીઝકો બનૂ ઉમૈયાને પૈદા કિયા, વો ઉનકી તબાહીકી વજહ બન ગઈ.

(૩) બનૂ ઉમૈયાને અપની ખિલાફત ઔર હુકૂમતકો મઝબૂત બનાનેકે લિયે ઝુલ્મ ઔર સિતમકા કોઈ તરીકા નહીં છોડા. ઔર લોગોંકો બેદર્દીસે કત્લ કરનેમેં ઝિઝક નહીં દિખાઈ, બનૂ ઉમૈયાકે ખલીફોંકે સબસે ઝિયાદા નામી ઔર માહિર અફસર ઔર હાકિમ વોહી થે, જો સબસે ઝિયાદા લોગોંકો બેદર્દીસે કત્લ કરનેવાલે ઔર સખ્તીસે કામ લેનેવાલે થે. બનૂ ઉમૈયાકો યે પોલિસી હુકૂમત ઔર ઈન્તિઝામકો મઝબૂત ઔર બેહતર બનાનેકે લિયે અપનાની પડી થી. લેકિન આખિરમેં યેહી પોલિસી ઉનકી બરબાદીકી વજહ બન ગઈ. ક્યૂંકે લોગોંકે દિલોંસે ઉનકા ભરોસા ખતમ હો ગયા. લોગોંકો ઉનસે હમદર્દી નહીં રહી.

(૪) બનૂ ઉમૈયા ઈસમેં શક નહીં કે કુરૈશકે કબીલોંમેં એક નામી કબીલા થા. ઈસ કબીલેમેં અકસર ઐસે લોગ પૈદા હોતે રહે જો અપની તદબીરોંમેં સબસે આગે નિકલ જાતે. મગર ઉસકા મતલબ યે નહીં થા કે બનૂ ઉમૈયાકે ઘરોંમેં કોઈ નાલાઈક પૈદા હી નહીં હો સકતા થા. અગર બનૂ ઉમૈયામેં વલી અહદીકી રસમ જારી ન હોતી ઔર ખલીફાકા ચુનાવ બનૂ ઉમૈયા હીમેં હોના માન લિયા જાતા. યાની મુસલમાન અપની મરજીસે બનૂ ઉમૈયાકે કિસી કાબિલ આદમીકો

ખિલાફતકે લિયે ચુના લિયા કરતે. તબ ભી અગરચે યે બાત ભી બેઈન્સાફી ઔર ગલતી કી થી. તબ ભી બનૂ ઉમૈયાકી ખિલાફતકી યે હાલત ન હોતી. ઔર ઈસ્લામી દુનિયાકો ઈતના બડા નુકસાન ન પહોંચતા જો પહોંચા. ઈસ તરહ મુમકિન થા કે ખિલાફતે બનૂ ઉમૈયાકી મુદ્દત બહોત ઝિયાદા લંબી હોતી. ઔર વો શિકાયતેં જો ઈસ ખિલાફતસે પૈદા હુઈ શાયદ પૈદા ન હોતીં.

(૫) ખુફિયા ચાલોં, સાઝિશોં ઔર ચાલાકિયોંમેં બનૂ ઉમૈયા પૂરે અરબમેં મશહૂર થે. ઔર ઉનકી ખિલાફત ઈન હી ચીઝોંકા સહારા લેનેકા નતીજા થી. લેકિન તઅજ્જુબ હૈ કે ઈનહી ચીઝોંકે ઝરીએ હાશમિયોંને ઉનહેં કબ્ઝેમેં કર લિયા. હાલાંકે હાશમી ઈન ચીઝોંમેં ઉનકે ચેલે થે. ઈસકી વજહ ઈસકે અલાવા ઔર કુછ ન થી કે દૌલત ઔર હુકૂમતકે નશેને ઉનહેં બદમસ્ત બના દિયા થા. ઔર વલી અહદીકી બુરી રસમને ઉનકી ઈસ બદમસ્તીકો ઔર ભી બંળ્હા દિયા થા.

(૬) ઈન બાતોંકે અલાવા બનૂ ઉમૈયાકી ખિલાફતમેં કુછ ઐસી ખૂબિયાં ભી પાઈ જાતી હૈં જો ઉનકે બાદ બહોત હી કમ દેખી ગઈ. ઔર ઉનકે જાનશીનોંકો નસીબ ન હુઈ. જૈસે બનૂ ઉમૈયાને ખિલાફતે રાશિદાકી જીતોંકો બળ્હાકર પૂરબ, પશ્ચિમમેં દૂર દૂર તક ફૈલા દિયા થા. પૂરબમેં ચીન ઔર પશ્ચિમમેં કાલા સાગર તક ઉનહોંને ગોયા અપને જમાનેકી દુનિયાકો અપને કદમોંમેં કર લિયા. ઉનહીંકે જમાનેમેં સમુદ્રોંમેં દૂર દૂર તક ફૈલે જઝીરોં, આફ્રિકાકે રેગિસ્તાનોં ઔર હિન્દુસ્તાનકે મૈદાનોં તક ઈસ્લામ ફૈલા.

બનૂ ઉમૈયાકી ખિલાફતકે જમાનેમેં ઈસ્લામી હુકૂમત ઝિયાદાસે ઝિયાદા દુનિયામેં ફૈલ ચુકી થી. ઔર ઈસ પૂરી ઈસ્લામી હુકૂમતકા એક હી મરકઝ થા. બનૂ ઉમૈયાકે બાદ ઈસ્લામી મુલ્કકા ફેલાવ બહોત હી કમ હુવા. બનૂ ઉમૈયાકે બાદ ઈસ્લામી હુકૂમતકા મરકઝ ભી એક નહીં રહા. બલ્કે એકસે ઝિયાદા અલગ અલગ હુકૂમતેં કાઈમ હોને લગીં. જિનમેં ખિલાફતે અબ્બાસિયા સબસે બડી હુકૂમત થી.

(૭) બનૂ ઉમૈયાકી ખિલાફતકે દૌરમેં અરબોંકી હૈસિયત એક જીતનેવાલી કૌમકી રહી. અરબોંકે અખ્લાક, અરબી ઝબાન, અરબી તેહઝીબ, અરબી રિવાજ સબ પર છાએ હુએ થે. લેકિન બનૂ ઉમૈયાકે બાદ અજમિયોં ઔર દૂસરી હારી હુઈ કૌમોંકો યે દરજા હાસિલ હોને લગા કે વો અરબોં પર હુકૂમત કરેં.

(૮) બનૂ ઉમૈયાકે દૌરમેં અગરચે ખારજી, શીઆ ઔર કુછ દૂસરે ગિરોહ પૈદા હો ગયે થે. લેકિન સબ પર કુરઆન ઔર હદીસ ગાલિબ થા. વો કુરઆન, સુન્નતકે અલાવા કિસી તીસરી ચીઝકો કાજી ન સમઝતે થે. લેકિન ઐસે બહોતસે ફિરકે મુસલમાનોંમેં પૈદા હોને લગે, જિનહોંને કિતાબ ઔર સુન્નતકો પીઠ પીછે ડાલકર અપને પીરોં, મુરશિદોં, ઈમામોંકી બાતોંકી પૈરવીકો કાફી સમઝા. ઔર યેહી વજહ થી કે ખિલાફતે બનૂ ઉમૈયાકે જમાનેમેં મુસલમાનોંકી પૂરી તવજ્જોહ કુરઆન ઔર સુન્નત પર રહી. ઉસકે બાદ કુરઆનકી તરફસે મુસલમાનોંકી તવજ્જોહ કમ હોની શુરૂ હુઈ, ઔર યે નહૂસત યહાં તક ફૈલી કે આજ તક ઉસકા સિલસિલા મુસલમાનોંમેં જારી હૈ.

(૯) ખિલાફતે રાશિદામેં સબસે બડી કામિયાબી ઔર જીત યે સમજી જાતી થી કે લોગ શિર્ક ઔર ગુમરાહીસે નજાત પાકર તૌહીદ ઔર ઈબાદતે ઈલાહીકી તરફ મુતવજ્જેહ હો જાએં. ઔર ઈસ્લામ લોગોંકે દિલોંકી ધડકન બન જાએ. માલ ઔર દૌલત ઔર દુનિયાકી શાન, શૌકતકી કોઈ કદરો કીમત ન થી. લેકિન બનૂ ઉમૈયાકી ખિલાફતમેં માલ, દૌલત ઔર શાન, શૌકતકો કામિયાબી સમઝા જાને લગા. ઔર બૈતુલ માલકા રૂપિયા ઉન લોગોંકે લિયે ઝિયાદા ખર્ચ હોને લગા, જો ખિલાફત ઔર સલતનત યાની બનૂ ઉમૈયાકે ખાનદાનકે લિયે ઝિયાદા ફાઈદામંદ હો સકતે થે. જિન લોગોંસે બનૂ ઉમૈયાકો કિસી મદદ યા તાઈદકી ઉમ્મીદ ન હોતી થી, યા જિનકો ખૂશ રખના વો અપને લિયે જરૂરી ન સમઝતે થે. ઉનકી તરફસે તવજ્જોહ હટા લી જાતી થી. ઔર ઉનકે હક ઉનકો ન મિલતે થે. યે બુરી રસમ બાદકી ખિલાફતમેં ઔર ભી ઝિયાદા તરક્કી કર ગઈ થી.

(૧૦) શુરૂમેં ઔર ખિલાફતે રાશિદાકે જમાનેમેં મુસલમાનોંકી ઝિંદગી બહોત સાદા ઔર ઉનકી ઝિંદગીકી જરૂરતેં બહોત હી મહેદૂદ થીં. બનૂ ઉમૈયાકે દૌરમેં ઐશકે સામાનોંકા ઈસ્તિમાલ શુરૂ હુવા. ઔર વો સિપાહિયાના અંદાઝ, જો પેહલે ઈઝઝતકી ચીઝ થી, ધીરે ધીરે મિટતે મિટતે બિલકુલ દૂર હોને લગી. ખૂબસૂરત કપડે, શાનદાર મકાન, ઔર ઝીનત (શોભા) બઢ્હાનેવાલે સામાન ઝિંદગીકી જરૂરતોંમેં દાખિલ હોને લગે, ઔર ઈસી નિસ્બતસે મુસલમાનોંકે અંદર સિદ્દીક (રદિ.), ફારૂક (રદિ.), ખાલિદ (રદિ.), ઝિરાર (રદિ.) કે નમૂને કમ દિખ પડને લગે.

બનૂ ઉમૈયાકે મુખાલિફોંકી કોશિશ

હઝરત ઉસમાન (રદિ.) કી શહાદતકે બાદ હાશમિયોં ઔર ઉમવિયોંમેં જો મુખાલિફત ચલી, ઉસકા નતીજા દેખનેમેં હઝરત અલી (રદિ.) કે બાદ હઝરત ઈમામ હસન (રદિ.) કે ખિલાફતસે હટ જાને પર યે નિકલા કે બનૂ ઉમૈયાને બનૂ હાશિમ પર ગલબા પા લિયા ઔર બાઝી લે ગયે. જમલ ઔર સિફફીન ઔર ખારજિયોંકી લડાઈયોંકે બાદ ખિલાફતકા બનૂ ઉમૈયામેં ચલા જાના બનૂ હાશિમકી એક ઐસી નાકામી થી કે ઉનકી હિંમતેં પસ્ત હો ચુકી થીં. લેકિન હઝરત અમીર મુઆવિયા (રદિ.) કે બાદ યઝીદકા ખલીફા મુકર્રર હોના ઔર વલી અહદીકી રસમકા રસ્મ પાના બનૂ ઉમૈયાકે લિયે બહોત નુકસાન દેહ ઔર ઉનકી કમજોરીકા સામાન થા. લિહાઝા હઝરત ઈમામ હુસૈન (રદિ.) ને જુરઅતસે કામ લિયા. ઔર અપને હમદર્દોંકી નસીહતોં પર અમલ ન કરકે કરબલાકે મૈદાનમેં કૂદ પડે.

હઝરત અમીર મુઆવિયા (રદિ.) કે કમજોર જાનશીન યઝીદ ઔર યઝીદકે ગલતકાર અફસર ઝિયાદને અપની હરકતોંસે ચાહે બનૂ હાશિમકી હિંમતેં પસ્ત કર દી હોં, લેકિન બનૂ ઉમૈયાકી મકબૂલિયત (લોક પ્રિયતા) કો ધૂલમેં મિલા દિયા. જિસકે નતીજેમેં હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર (રદિ.) કા વાકિઆ

પેશ આયા.

ચુનાંચે અબ હાશમિયોંને દૂસરા તરીકા અપનાયા. હાશિમમેં દો હી ઘરાને સરદાર માને જાતે થે.

(૧) હઝરત અલી (રદિ.) કી ઔલાદ.

(૨) હઝરત અબ્બાસ (રદિ.) કી ઔલાદ.

હઝરત અલી (રદિ.) હુઝૂર ﷺ કે ચચેરે ભાઈ ઔર દામાદ થે. ઔર હઝરત અબ્બાસ આપ ﷺ કે ચચા થે.

હઝરત અલી (રદિ.) કો ચૂંકે બનૂ ઉમૈયાકે મુકાબલેમેં સીધે સીધે મુસીબતોંકા સામના કરના પડા. ઈસ લિયે અલવિયોંમેં અબ્બાસિયોંકી નિસ્બત ઝિયાદા જોશ થા. હઝરત હુસૈન (રદિ.) કી શહાદતકે બાદ અલવી ઔર ફાતમી ઝિયાદા બદલા લેનેકી આગમેં જલ રહે થે. અલવિયોંમેં દો ગિરોહ થે.

(૧) જો ઈમામ હુસૈન (રદિ.) કી ઔલાદકો ખિલાફતકા હકદાર સમઝતે થે.

(૨) જો મુહમ્મદ બિન હનફિયાકો સબસે ઝિયાદા ખિલાફતકા હકદાર માનતા થા.

તીસરા ગિરોહ અબ્બાસિયોંકા થા.

સબસે ઝિયાદા તાકતવર ગિરોહ ફાતમિયોં યા હુસૈનિયોંકા થા. ક્યૂંકે કરબલાકે વાકિએ કી વજહસે ઉન લોગોંકો ઝિયાદા હમદર્દી હાસિલ થી. દૂસરે યે કે હઝરત ફાતિમા (રદિ.) કી ઔલાદ હોનેકી વજહસે ભી ઝિયાદા મહેબૂબ થે.

ઈનકે બાદ દૂસરા ગિરોહ મુહમ્મદ બિન હનફિયાકા થા. ઉસકે બાદ અબ્બાસિયોંકા દરજા થા. બાદમેં ફાતમિયોંકે અંદર ભી દો ગિરોહ હો ગયે થે.

(૧) ઝૈદ બિન અલી બિન હુસૈનકે તરફદાર થે.વો ઝૈદી કેહલાએ.

(૨) જિસને ઈસ્માઈલ બિન જાફર સાદિકકે હાથ પર બૈઅત કી થી. વો ઈસ્માઈલીકે નામસે મશ્હૂર હુવા. યે સભી તીનોં ગિરોહ બનૂ ઉમૈયાકે મુખાલિફ ઔર તીનોં મિલકર અહલે બૈતકે હમદર્દ કેહલાતે થે.

અલવિયોંકી કોશિશોંકા ઝિક્ર પેહલે હો ચુકા હૈ. ઉનહેં જબ કભી મૌકા મિલા, બગાવત કરનેમેં ઝરા ભી દેર ન કી. ઈસ લિયે અકસર નાકામ હોતે રહે.

ઈન તીન ગિરોહોંને અપને લિયે એક હી તરીકા ઈખ્તિયાર કિયા થા. તીનોંકા એક હી પ્રોગ્રામ થા. ઉનકા ખયાલ થા કે છુપે તૌર પર લોગોંકો અપના હમ ખયાલ બનાયા જાએ ઔર છુપી તરહસે લોગોંસે બૈઅત લી જાએ. ઈસ મકસદકો પૂરા કરનેકે લિયે ઉનહોંને અપની મીશનરી મુલ્કોંમેં ફૈલા દી. જો બડે ખુફિયા તરીકોંસે અહલે બૈતકી મુહબ્બતકા વઅઝ કેહતે ઔર બનૂ ઉમૈયાકી હુકૂમતકે ઐબોં ઔર કમજોરિયોંકો સમઝાતે ઔર અહલે બૈત હીકો ખિલાફતકા હકદાર બતાતે થે. યે લોગ બનૂ ઉમૈયાકી મુખાલિફતમેં ઈસ હદ તક આગે બઢ઼ગયે થે કે ખારજિયોંસે ભી હમદર્દી રખને ઔર મદદ લેને દેનેકા બરતાવ જાઈઝ સમઝતે થે. લેકિન અલવિયોંકી સબસે બડી કમઝોરી ઉનકી જલ્દબાઝી થી. જિસસે બનૂ ઉમૈયાકો પતા ચલ જાતા ઔર વો અપની સ્કીમમેં નાકામ હો જાતે.

અબ્બાસિયોંને અલવિયોંકી ઈસ નાકામ પોલિસીકા ફાઈદા ઉઠાયા ઔર ખુફિયા કામ ઔર રાઝદારી બરતનેમેં ઉનહોંને ઝિયાદા એહતિયાત કિયા. યહાં તકકે અબ્બાસિયોંકી સાઝિશસે ઉમવી ખલીફા આખિર તક બે-ખબર રહે. ઔર ઈસી લિયે અબ્બાસી અલવિયોંકો છોડકર કામિયાબી હાસિલ કર સકે.

અબ્બાસિયોંકી એક એહતિયાત યે ભી થી કે ઉનહોંને અપના મરકઝ મદીના, મક્કા, કૂફા, બસરા, દમિશ્ક વગૈરહમેં કિસી દૂસરે બડે શહેરકો નહીં બનાયા, બલ્કે એક છોટેંસે ગાંવ હમીમાકો અપના મરકઝ બનાયા.

અલવિયોંકી સાઝિશેં ઝાહિર હો જાતી થીં. ઈસ લિયે વો બાર બાર કત્લ હોતે રહે. લેકિન બનૂ અબ્બાસ ઈસ કિસમકે નુકસાનસે બિલકુલ બચે રહે. ઔર સાઝિશકી રફતાર બરાબર બઢ઼તી રહી.

ઈસ રફતારમેં ઉસ વક્ત ઔર તાકાત પૈદા હો ગઈ, જબ મુહમ્મદ બિન હનફિયાકી જમાઅત પૂરીકી પૂરી અબ્બાસિયોંકે સાથ હો ગઈ. યાની

અબૂ હાશિમ બિન મુહમ્મદને અપને તમામ હક મુહમ્મદ બિન અલી અબ્બાસીકો હમીમામેં મરતે વક્ત દે દિયે. ઔર ઉન લોગોંકો જો અબૂ હાશિમકી ખિલાફતકે લિયે કોશિશ કર રહે થે. તલ્કીની નસીહત કી કે આગે મુહમ્મદ બિન અલીકે હુકમકે મુતાબિક કોશિશ કરેં, ઔર મુહમ્મદ બિન અલીકો અપના પેશવા માનેં.

અબ્બાસિયોંકે રેહનુમા મુહમ્મદ બિન અલી અબ્બાસી થે. જબ ઉનકા ઈન્તિકાલ ૧૨૪ હિજરીમેં હુવા તો ઈમામ ઈબ્રાહીમ ઉનકે જાનશીન હુએ. ઈમામ ઈબ્રાહીમને ઈસ સાઝિશી જાલકો ઔર ફૈલાયા. ઔર બઢાયા.

ઈમામ ઈબ્રાહીમકો ખૂશ કિસ્મતીસે એક ઐસા શખ્સ મિલ ગયા. જિસને આગે ચલકર બહોત જલ્દ ઈસ સાઝિશકો કામિયાબી તક પહોંચાનેમેં તમામ કામ અપને ઝિમ્મે લે લિયે. વો શખ્સ અબૂ મુસ્લિમ ખુરાસાની થા.

જબ ઈમામ ઈબ્રાહીમકી વફાતકે બાદ ઉનકા જાનશીન અબ્દુલ્લાહ બિન સફાહ ઉનકા ભાઈ હુવા તો ઉસ વક્ત અબૂ મુસ્લિમકી કાબિલિયત ઔર તાકાત આખરી નતીજે પૈદા કરનેવાલી થી. અબૂ મુસ્લિમને જલ્દ જલ્દ ખુરાસાનમેં તાકાત હાસિલ કરની શુરૂ કી. બનૂ ઉમૈયાકો ઈસ સાઝિશકા પતા ચલા જબકે અબૂ મુસ્લિમ ખુરાસાન પર પૂરી તરહ કબ્ઝા કર ચુકા થા. ઈસ લિયે અબ્બાસિયોંકો કિસી નાકામી ઔર નુકસાનકા સામના ન કરના પડા.

સન ૧૩૦ હિજરીમેં અબ્બાસી લીડરોંને હજકે મૌકે પર એક મકાનમેં ખુફિયા મીટિંગ કી. ઉસ મીટિંગમેં અબુલ અબ્બાસ અબ્દુલ્લાહ સફાહકા ભાઈ અબૂ જાફર મન્સૂર ભી મૌજૂદ થા. ઔર ઔલાદે અલીમેંસે ભી કુછ લોગ થે. અબૂ જાફર મન્સૂરને બે-ઝિજક કહા કે હઝરત અલી (રદિ.) કી ઔલાદમેંસે કિસીકો ખલીફા ચુન લેના ચાહિયે. સબને ઈસે પસંદ કિયા. ઔર સબકી રાયસે મુહમ્મદ બિન અબ્દુલ્લાહ બિન હસન બિન અલીકો ખલીફા બના લિયા ગયા. ઈસકા ફાઈદા યે હુવા કે દોનોં ખાનદાન મિલકર કોશિશ કરને લગે. યે તમામ કોશિશેં અબ્બાસિયોં હીકે લિયે ઝિયાદા મુફીદ સાબીત હુઈ.

અબૂ મુસ્લિમ ખુરાસાની

અબૂ મુસ્લિમકા નામ ઈબ્રાહીમ બિન ઉસમાન બિન બિશાર થા. યે ઈરાની નસલકા થા. અસ્ફહાનમેં પૈદા હુવા. માં-બાપને કૂફાકે કરીબ એક ગાંવમેં રેહના શુરૂ કર દિયા થા.

જિસ વક્ત અબૂ મુસ્લિમકે બાપ ઉસમાનકા ઈન્તિકાલ હુવા હૈ તો અબૂ મુસ્લિમકી ઉમ્ર સાત સાલ થી. ઉસકા બાપ મરતે વક્ત વસિયત કર ગયા થા કે ઈસા બિન મૂસા સર્રાજ ઉસકી પરવરિશ કરે. ઈસા-ઉસકો કૂફામેં લે આયા. અબૂ મુસ્લિમ ચારજામા દોઝીકા કામ ઈસાસે સીખતા થા. ઔર ઉસીકે સાથ કૂફામેં રેહતા થા.

કૂફાકા ગવર્નર યૂસુફ બિન ઉમરકો ઈસા પર સાઝિશકા શુબહ હુવા, ઔર ઉસને ઈસા બિન મૂસા ઔર ઉસકે ચચેરે ભાઈ ઔર ચચાકો કૈદ કરા દિયા.

અબૂ મુસ્લિમ કૈદખાનેમેં ઈસા બિન મૂસાકી વજહસે અકસર જાયા કરતા. જહાં વો તમામ કૈદી થે. જિનકો બનૂ ઉમૈયાકી હુકૂમતસે નફરત થી. યા કૈદ હો જાનેકે બાદ જરૂર હી નફરત પૈદા હો જાની ચાહિયે થી. ઉનહીમેં કુછ ઐસે કૈદી ભી થે જો વાકઈ બનૂ અબ્બાસ ઔર બનૂ ફાતમાકે નકીબ થે. ઈસ લિયે ઈન લોગોંકી બાતેં સુન સુનકર અબૂ મુસ્લિમકે દિલ પર અસર હુવા. ઔર બહોત જલ્દ ઉન લોગોંકા હમદર્દ બન ગયા.

કહતબા બિન શબીબ જો ઈમામ ઈબ્રાહીમકી તરફસે ખુરાસાનમેં કામ કરતા થા. ઔર લોગોંકો અબ્બાસી ખિલાફતકી દાવત દેતા થા. ઉસે માલૂમ હુવા કે અબૂ મુસ્લિમ હોશિયાર ઔર કામકા લડકા હૈ. ઉસને ઈસાસે અબૂ મુસ્લિમકો માંગ લિયા. ઉસે ઈમામ ઈબ્રાહીમકી ખિદમતમેં પેશ કિયા. ઈમામ ઈબ્રાહીમને અબૂ મુસ્લિમસે પૂછા, તુમહારા નામ ક્યા હૈ? અબૂ મુસ્લિમને કહા કે મેરા નામ ઈબ્રાહીમ બિન ઉસમાન બિશાર હૈ.

ઈમામ ઈબ્રાહીમને કહા નહીં તુમહારા નામ અબ્દુર્રહમાન હૈ. ચુનાંચે ઉસ દિનસે અબૂ મુસ્લિમકા નામ અબ્દુર્રહમાન હો ગયા. ઈમામ ઈબ્રાહીમ હીને ઉનકી ઉર્ફિયત અબૂ મુસ્લિમ રખ્ખી. ઔર કહતબા બિન શબીબસે માંગ લિયા.

કુછ દિનોં તક અબૂ મુસ્લિમ ઈમામ ઈબ્રાહીમકી ખિદમતમેં રહા. ઉનહોંને ઉસકા નિકાહ અપને એક મશ્હૂર નકીબ અબૂ નજમ ઈમરાન બિન ઈસ્માઈલકી લડકીસે કર દિયા. યે અબૂ નજમ ઉન લોગોંમેંસે થા જો અલી (રદિ.) કે ખાનદાનકો ખલીફા બનાના ચાહતા થા. ઈસ નિકાહસે યે ફાઈદા ઉઠાના થા કે અબૂ મુસ્લિમકો અલી (રદિ.) કે ચાહને વાલોંકી હિમાયત હાસિલ રહે ઔર ઉસકી તાકત કમજોર ન હોને પાએ.

ફિર ઈમામ ઈબ્રાહીમને અબૂ મૂસ્લિમકો ખુરાસાનકી તરફ પૂરે ખુરાસાનકા ઝિમ્મેદાર બનાકર ભેજ દિયા. અબૂ મુસ્લિમને વહાં પહોંચકર નકીબોંકો હર તરફ શહેરોંમેં ફૈલા દિયા. ઔર તમામ ખુરાસાન પ્રાન્તમેં ઈસ તેહરીકકો બળ્હાવા દેને લગા.

સન ૧૨૯ હિજરીમેં ઈમામ ઈબ્રાહીમને અબૂ મુસ્લિમકો લિખ ભેજા કે ઈસ હજકે મૌકે પર મુઝસે આકર મિલ જાઓ. તાકે તુમકો દઅવતકે ફૈલાનેકે સિલસિલેકે મુનાસિબ હુકમ દિયે જાએં.

ચુનાંચે અબૂ મુસ્લિમ ઔર ઉસકે દૂસરે સાથી ઈમામસે મિલનેકી ગર્ઝસે મક્કાકી તરફ ચલે. કુમસ નામી જગહ પર પહોંચે તો ઈમામ ઈબ્રાહીમકા ખત પહોંચા. જિસમેં લિખ્ખા થા કે તુમ જલ્દ ખુરાસાનકી તરફ વાપસ જાઓ. ઔર અગર ખુરાસાનસે રવાના ન હુએ હોં તો વહીં ઠેહરે રહો. અપની દઅવતકો છુપાકર ન રખ્ખો, બલ્કે ખુલે તૌર પર દઅવત દેની શુરૂ કર દો. ઔર જિન લોગોંસે બૈઅત લે ચુકે હો, ઉનકો જમા કરકે તાકતકા ઈસ્તેમાલ શુરૂ કર દો.

ઈસ ખતકો પળ્હતે હી અબૂ મુસ્લિમ તો મર્વકી તરફ લૌટ ગયા. ઔર કહતબા બિન શંબીબ માલ, સામાન લિયે હુએ ઈમામ ઈબ્રાહીમકી તરફ રવાના હુવા.

જબ અબૂ મુસ્લિમકો એલાનિયા દઅવત ઔર તાકતકે ઈસ્તેમાલકી ઈજાઝત મિલી તો યે વો જમાના થા કે ખુરાસાનમેં કિરમાની ઔર નસ્ર બિન સૈયારકી લડાઈયોંકા સિલસિલા જારી થા. અબૂ મુસ્લિમને અપની જમાઅતકે લોગોંકો જમા કિયા, ઔર ઉનકો લેકર કિરમાની ઔર નસ્ર બિન સૈયારકે બીચમેં આ ગયા.

કિરમાની કત્લ હુવા તો ઉસકા લડકા અલી બિન કિરમાની અબૂ મુસ્લિમકે પાસ આ ગયા. ઔર અબૂ મુસ્લિમને નસ્રકો મર્વસે નિકાલકર કબ્ઝા કર લિયા. ફિર કુછ દિનોં વહાં રેહકર ખુરાસાન વાપસ ચલા આયા.

ઈનહીં દિનોં ઈમામ ઈબ્રાહીમકા વો ખત જો મુસ્લિમકે નામ ઉનહોંને રવાના કિયા થા. ઔર જિસમેં લિખ્ખા થા કે "ખુરાસાનમેં અરબી ઝબાન બોલને વાલોંકો ઝિંદા ન છોડના. ઔર નસ્ર વ કિરમાની દોનોંકા ખાત્મા કર દેના," પકડા ગયા. ઔર મરવાન અલ-હિમારકી ખિદમતમેં પેશ હુવા.

યેહી પેહલા મૌકા થા કે બનૂ ઉમૈયાકો અબ્બાસિયોંકી સાઝિશકા હાલ માલૂમ હુવા. ઈમામ ઈબ્રાહીમ ગિરિફતાર હુએ. મરવાનને ઉનકો કૈદ કર દિયા.

અબૂ મુસ્લિમને ખુરાસાનમેં જબ ખુલે તૌર પર દઅવત શુરૂ કી તો ખુરાસાનકે લોગ ગિરોહ ગિરોહ કરકે ઉસકે પાસ આને લગે.

સન ૧૩૦ હિજરી કે શુરૂ હોતે હી અબૂ મુસ્લિમને ખુદાકી કિતાબ ઔર અલ્લાહકે રસૂલકી સુન્નતકી પૈરવી ઔર અહલે બૈતકી ઈતાઅત પર લોગોંસે બૈઅત લેની શુરૂ કી.

કિરમાની નસ્ર બિન સૈયાર ઔર શૈબાન ખારજી તીનોં અબૂ મુસ્લિમકે ઈસ બૈઅત લેનેસે નારાઝ થે. લેકિન વો ઈસ તરહ અપની લડાઈયોંમેં લગે હુએ થે કે અબૂ મુસ્લિમકા કુછ ન બિગાડ સકે.

સન ૧૩૦ હિજરી કે શુરૂ હોતે હી યે ચારોં તાકતેં એક દૂસરેસે ટકરાને લગે. આખિર અલી બિન કિરમાનીને સૈયાર ઔર શૈબાન ખારજીકો હરાકર મર્વ પર કબ્ઝા કર લિયા. ઔર અબૂ મુસ્લિમને મર્વકે રાજમહેલમેં જાકર લોગોંસે

બૈઅત લી. ઔર ખુત્બા દિયા.

મર્વસે નિકલકર અબૂ મુસ્લિમને દૂસરે ઈલાકોં પર ભી કબ્ઝા કરના શુરૂ કર દિયા.

ઈસી બીચ કિરમાનીકા કત્લ હો ગયા. ઔર નસ્ર બિન સૈયાર અપની મૌત આપ મર ગયા.

મર્વસે નિકલકર દૂસરે ઈલાકોં પર ભી કબ્ઝા કરતે કરતે યે ટોલી બસરા ઔર કૂફા પર ભી કબ્ઝા કર બૈઠી.

ઈનહીં દિનોં ઈમામ ઈબ્રાહીમકી વફાતકી ખબર મિલી.

ઈમામ ઈબ્રાહીમકી વફાતકે વક્ત હમીમામેં ઉનકે ખાનદાનકે યે લોગ મૌજૂદ થે.

અબુલ અબ્બાસ અબ્દુલ્લાહ સફાહ, અબૂ જઅફર, મન્સૂર ઔર અબ્દુલ વહ્હાબ યે તીનોં ઈમામ ઈબ્રાહીમકે ભાઈ થે. મુહમ્મદ બિન ઈબ્રાહીમ, ઈસા બિન મૂસા, દાઉદ, ઈસા સાલેહ, ઈસ્માઈલ, અબ્દુલ્લાહ અ. સમદ યે લોગ ઈમામ ઈબ્રાહીમકે ચચા થે.

ઈમામ ઈબ્રાહીમને ગિરિફતારીસે પેહલે અપને ભાઈ અબુલ અબ્બાસ અબ્દુલ્લાહ સફાહકો અપના જાનશીન મુકર્રર કર દિયા થા. ઔર મરતે વક્ત અબુલ અબ્બાસ અબ્દુલ્લાહ સફાહકે લિય વસિયત કી થી કે કૂફામેં જાકર કિયામ કરેં. ચુનાંચે ઈસ વસિયતકે મુવાફિક અબુલ અબ્બાસ અબ્દુલ્લાહ સફાહ ખાનદાનકે સાથ હમીમાસે રવાના હોકર કૂફામેં આયા.

અબુલ અબ્બાસ જબ કૂફામેં પહોંચા હૈ તો યે વો જમાના થા કે અબૂ સલમાકી હુકૂમત કાઈમ હો ચુકી થી.

અબૂ સલમા ઈમામ ઈબ્રાહીમકા આદમી થા. લેકિન અબ ઉસકી તમામ કોશિશેં ઔલાદે અલી (રદિ.) કો ખલીફા બનાનેમેં લગ રહી થી. લેકિન ચૂંકે અબૂ હાશિમ બિન મુહમ્મદને વસિયત કી થી કે મુહમ્મદ બિન અલી અબ્બાસીકો ઉનકી જમાઅતકે તમામ આદમી અપના લીડર માનેં. ઈસ લિયે

વો ઈસ આખરી નતીજેકે બારેમેં કોઈ ફૈસલા ન કર સકા થા.

કૂફામેં અબ દો કિસ્મકે લોગ થે.

(૧) વો જો અબ્બાસ (રદિ.) કે ખાનદાનમેંસે કિસીકો ખલીફા બનાનેકી ખ્વાહિશ રખતે થે.

(૨) વો જો અબૂ તાલિબકે ખાનદાનકો ખલીફા બનાનેકે ખ્વાહિશ રખતે થે.

લેકિન આપકા ધ્યાન ખાનદાની રિશ્તોંસે હટકર કૂફામેં મૌજૂદ અબુલ અબ્બાસ અબ્દુલ્લાહ સફાહ હીકો ખલીફા બનાનેકા થા. ચુનાંચે ૧૨ રબીઉલ અવ્વલકો જુમ્આકે દિન સન ૧૩૨ હિજરી મુતાબિક ૩૦ ઓક્ટોબર સન ૭૨૯ ઈસ્વીકો લોગોંને અબુલ અબ્બાસ અબ્દુલ્લાહ સફાહકો ઉસકે ઠહેરનેકી જગહસે સાથ લિયા. ગવર્મેન્ટ હાઉસ લાએ. ઔર ખલીફા બના લિયા. જામા મસ્જિદમેં આયા, ખુત્બા દિયા ઔર લોગોંસે બૈઅત લી. ફિર લોગોંને બૈઅત લેની શુરૂ કી.

યે જમાના પૂરી ઈસ્લામી દુનિયામેં બડા ખતરનાક જમાના થા. હર જગહસે લડને ભીડને ઔર ફસાદ હોનેકી ખબર મિલી થી. વાસિતમેં ઈબ્ને હુબૈરહ પર કાબૂ પાના આસાન ન થા. ઉધર મરવાન બિન મુહમ્મદ ઉમવી ખલીફા શામમેં મૌજૂદ થા. હિજાઝમેં ભી હલચલ મચી હુઈ થી. મિસરકી હાલત ભી ખરાબ થી. ઉન્દલુસમેં અબ્બાસી આંદોલનકા કોઈ અસર ન થા. જઝીરા ઔર આરમીનિયામેં ઉમવી સરદાર મૌજૂદ થે. ઔર અબ્બાસિયોંકે ખિલાફ આંદોલન ચલાને પર તૈયાર હો ગયે થે. ખુરાસાન ભી પૂરે તૌર પર કાબૂમેં ન આ પાયા થા. બસરામેં ભી પૂરી અબ્બાસી હુકૂમત કાઈમ ન હો સકી થી. હઝરમૌત, યમામા, યમનકી ભી યેહી હાલત થી. અબ્દુલ્લાહ સફાહકે ખલીફા હોતે હી અબૂતાલિબ ખાનદાન યાની અલવિયોંમેં હલચલ પૈદા હો ગઈ થી. લેકિન ઉનકી મજબૂરી યે થી કે ખૂદ ઉનહીકે ઈમામકી તાઈદ અબ્દુલ્લાહ સફાહકો હાસિલ થી. લેકિન ધીરે ધીરે ઈન તમામ હાલત પર કાબૂ પા લિયા ગયા. ઈન તમામ હાલાત પર કાબૂ પાનેમેં અબૂ મુસ્લિમકા બહોત બડા હાથ હૈ. યેહી વજહ હૈ કે ઉસકી તાકત

કાફી બળ્હ ગઈ. ઔર ઉસને ચુન ચુનકર ઉસ શખ્સકો જો ઉસકી મુખાલિફત કર સકતા થા કત્લ કરા દિયા.

બનૂ ઉમૈયાકા કત્લેઆમ અબ્બાસિયોંકે હાથ

ઈસ્લામી ખિલાફતકો અગર કોઈ કૌમ યા ખાનદાન અપની વિરાસત સમઝે વો સખ્ત ગલતી કરતા હૈ. બનૂ ઉમૈયાને અગર ઈસ્લામી હુકૂમતકો અપની હી કૌમ ઔર ખાનદાનમેં બાકી રખના ચાહા તો યે ઉનકી ગલતી થી. બનૂ અબ્બાસ યા બનૂ હાશિમ અગર ઈસકો અપના ખાનદાની હક સમઝતે થે તો યે ભી ઉનકી ગલતી ઔર નાઈન્સાફી થી. લેકિન ચૂંકે દુનિયામેં આમ તૌરસે લોગ ઈસ ગલતીકે શિકાર હૈં. ઈસી લિયે જો આદમી કિસી લુટેરેસે અપના માલ વાપસ લે લેતા હૈ વો અકસર કત્લ, ખૂન ઔર ઝિયાદતી કર બૈઠતા હૈ, લેકિન ઈસ કત્લ વ ખૂનકો બનૂ અબ્બાસને બનૂ ઉમૈયાકે હકમેં જિસ તરહ સહીહ સમઝા ઉસકી મિસાલ કિસી દૂસરી જગહ નજર નહીં આતી.

અબૂ મુસ્લિમ ઔર કહતબા બિન શબીબ ઔર દૂસરે અબ્બાસિયોંને ખુરાસાનકે શહેરોંમેં જિસ તરહ કત્લે આમ કિયા, ઉસકા ઝિક્ર કરતે ભી કલમ કાંપ જાતા હૈ. બનૂ હાશિમકે ઝુલ્મ, સિતમકા હાલ યે થા કે અગર કિસીકે બારેમેં યે માલૂમ હો જાતા કે યે કબીલા બનૂ ઉમૈયાસે તઅલ્લુક રખતા હૈ તો ઉસે કત્લ કિયા જાતા, તાકે યે ખાનદાન દુનિયાસે ખત્મ હો જાએ.

અબ્દુલ્લાહ બિન અલી જિન દિનોં ફલસ્તીનકી તરફ થા. વહાં નહેર અબી ફતરસકે કિનારે દસ્તરખાન પર બૈઠા ખાના ખા રહા થા. ઔર અસ્સી, નવ્વે બનૂ ઉમૈયા ઉસકે સાથ ખાનેમેં શરીક થે. ઈસી બીચ શિબ્લ બિન અબ્દુલ્લાહ આ ગયા. ઉસને ફૌરન અપને શઅર પળ્હને શુરૂ કર દિયે. જિનમેં બનૂ ઉમૈયાકે કત્લ પર ઉભારા ગયા થા. અબ્દુલ્લાહ બિન અલી (અબ્દુલ્લાહ બિન સફાહકા ચચા) ને ઉસી વકત હુકમ દિયા કે ઈન સબકો કત્લ કર દો. ઉસકે ખાદિમોંને

ફૌરન કત્લ કરના શુરૂ કર દિયા. ઉનમેંસે બહોતસે ઐસે થે જો બિલકુલ મર ગયે થે. કુછ ઐસે થે ઝખ્મી (ઘાયલ) હોકર ગિર પડે થે. મગર અભી ઉનમેં દમ બાકી થા. અબ્દુલ્લાહ બિન અલીને ઈન સબ મકતૂલોં ઔર ઘાયલોંકી લાશોંકો બરાબર લિટાકર ઉનકે ઉપર દસ્તરખાન બિછવાયા. ઉસ દસ્તરખાન પર ખાના ચુના ગયા. ઔર અબ્દુલ્લાહ બિન અલી અપને સાથિયોંકે સાથ ફિર ઉસ દસ્તરખાન પર બૈઠકર ખાના ખાનેમેં લગ ગયે. યે લોગ ખાના ખા રહે થે. ઔર ઉનકે નીચે વો ઝખ્મી જો અભી મરે નહીં થે, કરાહ રહે થે. યહાં તકકે યે ખાના ખા ચુકે ઔર વો સબકે સબ મર ગયે.

ઈસકે બાદ અબ્દુલ્લાહ બિન અલી બિન અબ્બાસને બનૂ ઉમૈયાકે ખલીફોંકી કબરોંકો આકર ખુદવાયા. અબ્દુલ મલિકકી કબ્રમેંસે કુછ ન નિકલા. કુછ કબરોંસે કોઈ કોઈ જિસ્મકા હિસ્સા નિકલા. બાકી સબ મિટ્ટી બન ચુકે થે. હિશામ બિન અબ્દુલ મલિકકી કબ્ર ખોદી ગઈ તો સિર્ફ નાકકી ઊંચાઈ જાતી રહી થી. બાકી તમામ લાશ સહી સાલિમ નિકલી. અબ્દુલ્લાહ બિન અલીને ઉસ લાશકો કોડે લગવાએ. ફિર ઉસકો સલીબ પર ચઢાયા. ફિર જલાકર ઉસકી રાખ હવામેં ઉડા દી. અબ્દુલ્લાહ બિન અલીકે ભાઈ સુલેમાન બિન અલી બિન અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસને બસરામેં બનૂ ઉમૈયાકે એક ગિરોહકો કત્લ કરકે લાશોંકો રાસ્તેમેં ફેંકવા દિયા ઔર દફન કરનેસે મના કર દિયા ઔર લાશોંકો મુદ્દતોં કુત્તે ખાતે રહે.

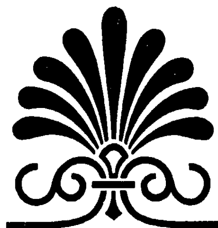
અબ્દુલ્લાહ બિન અલીકે દૂસરે ભાઈ યાની સફાહકે ચચા દાઉદ બિન અલીને મક્કા, મદીના, હિજાઝ, યમનમેં ચુન ચુનકર એક એક ઉમવીકો કત્લ કર દિયા. ઔર બનૂ ઉમૈયામેંસે કિસીકા નામ નિશાન બાકી ન રખ્ખા.

સૂબોં ઔર શહેરોંકે હાકિમ જો આમ તૌર પર અબ્બાસી થે. અપની અપની જગહ ઈસી ખોજમેં રેહને લગે કે કહીં કિસી બનૂ ઉમૈયાકા પતા ચલે. ઔર ઉસકો કત્લ કિયા જાએ. યહાં તકકે જિસ તરહ કિસી પરિંદેકા શિકાર કરનેકે લિયે લોગ ઘરસે નિકલતે હૈં, ઈસી તરહ બનૂ ઉમૈયાકા શિકાર કરનેકે લિયે

રોઝાના લોગ ઘરોંસે નિકલતે થે.

બનૂ ઉમૈયાકે લિયે કોઈ મકાન, કોઈ ગાંવ, કોઈ કસ્બા, કોઈ શહેર અમનકી જગહ ન રહા, ઔર સાલોં તક ઉનકો ખોજ કરકે અબ્બાસી લોગ કત્લ કરતે રહે. ખુરાસાનમેં અબૂ મુસ્લિમને યે કામ ઔર ભી ઝિયાદા એહતિમામ ઔર હિંમતકે સાથ અંજામ દિયા થા, ઉસને ન સિર્ફ બનૂ ઉમૈયા, બલ્કે ઉન લોગોંકો ભી જિનહોંને કભી ન કભી બનૂ ઉમૈયાકી હિમાયત યા કોઈ ખિદમત કી થી, કત્લ કરા દિયા.

બનૂ ઉમૈયાકા એક શખ્સ અબ્દુર્રહમાન બિન મુઆવિયા બિન હિશામ શિકાર હોતે હોતે બાલબાલ બચ ગયા. ઔર ભાગકર મિસર, ઔર કેરવાન હોતા હુવા ઉન્દુલુસમેં પહોંચ ગયા. ઉન્દુલુસ ચૂંકે અબ્બાસિયોંકી દઅવતકે અસરસે બડી હદ તક પાક થા. ઔર વહાં બની ઉમૈયાકે હામી ઝિયાદા તા'દાદમેં મૌજૂદ થે. ઈસ લિયે ઉન્દુલુસ પહોંચતે હી ઉસ મુલ્ક પર કબ્ઝા હો ગયા. ઔર એક ઐસી સલતનત વ ખિલાફત કાઈમ કરનેમેં કામિયાબ હુવા, જિસકો અબ્બાસી ખલીફા હમેશા રશ્કકી નિગાહોંસે દેખતે રહે. ઔર ઉસ ઉમવી હુકૂમતકા કુછ ન બિગાડ સકે.



ખિલાફતે અબ્બાસિયા

અબુલ અબ્બાસ અબ્દુલ્લાહ સફાહ

અબુલ અબ્બાસ અબ્દુલ્લાહ સફાહ બિન મુહમ્મદ બિન અલી બિન અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસ બિન અબ્દુલ મુત્તલિબ બિન હાશિમ સન ૧૦૪ હિજરીમેં હમીમામેં પૈદા હુવા. વહીં પરવરિશ પાઈ, અપને ભાઈ ઈમામ ઈબ્રાહીમકા જાનશીન હુવા. વો અપને ભાઈસે ઉમ્રમેં છોટા થા.

અબ્દુલ્લાહ સફાહ ખૂન રેઝી, સખાવત ઔર હાજર જવાબીમેં બહોત આગે થા. સફાહકે હાકિમ ભી ખૂન રેઝીમેં માહિર થે.

સફાહને અપને ચચા દાઉદકો પેહલે કૂફાકી હુકૂમત પર મુકર્રર કિયા, ફિર ઉસકો હિજાઝ, યમન, યમામાકા હાકિમ મુકર્રર કિયા ઔર કૂફા પર અપને ભતીજે ઈસા બિન મુહમ્મદકો મુકર્રર કિયા.

જબ ૧૩૩ હિજરીમેં દાઉદકા ઈન્તિકાલ હો ગયા તો સફાહને અપને મામૂં યઝીદ બિન ઉબૈદુલ્લાહ બિન અબ્દુલમદાન હારિસીકો હિજાઝ ઔર યમામાકી, ઔર મુહમ્મદ બિન યઝીદ બિન ઉબૈદુલ્લાહ બિન અબ્દુલ મદાનકો યમનકી ગવર્નરી પર મુકર્રર કિયા.

સન ૧૩૨ હિજરીમેં સુફયાન બિન ઉયયના હલબીકો બસરાકા ગવર્નર બનાયા ગયા થા. સન ૧૩૩ હિજરીમેં ઉસકો હટાકર ઉસકી જગહ અપને ચચા સુલેમાન બિન અલીકો મુકર્રર કિયા. ઔર બહરીન ઔર ઉમ્માન ભી ઉસીકી હુકૂમતમેં શામિલ કર દિયે. સન ૧૩૨ હિજરીમેં સફાહકા ચચા ઈસ્માઈલ અહવાઝકા દૂસરા ચચા અબ્દુલ્લાહ બિન અલી શામકા, અબૂ ઔન બિન અબ્દુલ મલિક બિન યઝીદ મિસરકા, અબૂ મુસ્લિમ ખુરાસાની ખુરાસાન ઔર જિબાલકા

ગવર્નર ઔર ખાલિદ બિન બરમક દીવાનુલ ખિરાજ (માલ મંત્રી) થા. એક દૂસરે ચચાકો ફારસકી હુકૂમત પર ભેજા ઔર મુહમ્મદ બિન સૂલકો મૂસલકી હુકૂમત પર ભેજા. મુહમ્મદ બિન સૂલકો મુસલ વાલોંને નિકાલ દિયા. યે લોગ બનૂ અબ્બાસકી હુકૂમત નહીં ચાહતે થે. સફાહને નારાઝ હોકર અપને ભાઈ યહયા બિન મુહમ્મદ બિન અલીકો બારહ હજારકી ફૌજ દેકર રવાના કિયા. યહયા બિન મુહમ્મદ મૂસલ પહોંચકર રાજભવનમેં ઠેહરા. ઔર મૂસલકે બારહ બડે આદમિયોંકો ધોકેસે બુલાકર કત્લ કર દિયા.

મૂસલી ઈસસે બિગડ ગયે. ઔર લડને પર તૈયાર હો ગયે. યહયાને યે દેખકર મુનાદી કરા દી કે જો શખ્સ જામા મસ્જિદમેં ચલા આએ ઉસકો અમાન દી જાએગી. યે સુનકર લોગ જામા મસ્જિદકી તરફ દૌડ પડે.

જામા મસ્જિદકે દરવાજોં પર યહયાને અપને આદમિયોંકો ખડા કર રખ્ખા થા. જો જામા મસ્જિદકે અંદર જાતા થા. કત્લ કર દિયા જાતા થા. ઈસ તરહ ૧૧ હજાર આદમી કત્લ કર દિયે ગયે. ફિર શહેરમેં કત્લે આમ કર દિયા ગયા. રાત હુઈ તો યહયાકે કાનમેં ઉન ઔરતોંકે રોનકી આવાઝ આઈ જિનકે શૌહર, બાપ, ભાઈ, બેટે ઝુલ્મસે કત્લ કિય ગયે થે. સુબહ હોતે હી યહયાને હુકમ દિયા કે ઔરતોં ઔર બચ્ચોંકો ભી કત્લ કર દિયા જાએ. તીન દિન તક ફૌજકો શહેરવાલોંકા ખૂન જાઈઝ કર દિયા ગયા. ઈસ હુકમકે સુનતે હી શહેરમેં કત્લે આમ બડી તેઝીસે જારી હો ગયા.

યહયાકી ફૌજમેં ચાર હજાર જંગી ભી થે. જંગિયોંને આબરૂ લૂટનેમેં કોઈ કસર ન છોડી. ચોથે દિન યહયા ઘોડે પર સવાર હોકર શહેરકી સૈરકે લિયે નિકલા. એક ઔરતને હિંમત કરકે યહયાકી બાગ ડોર પકડ લી ઔર કહા કે ક્યા તુમ બનૂ હાશિમ નહીં હો? ક્યા તુમ રસૂલ ﷺ કે ચચાકે લડકે નહીં હો? ક્યા તુમકો યે ખબર નહીં હૈ કે મુસલમાન ઔર મોમિન ઔરતોંસે જંગિયોંને ઝબરદસ્તી નિકાહ કર લિયા હૈ?

યહયાને ઈસકા કુછ જવાબ ન દિયા ઔર ચલા ગયા. અગલે દિન

જંગીયોંકો તનખ્વાહ (પગાર) દેનેકે બહાનેસે બુલાયા, જબ સબ જમા હો ગયે તો સબકે કત્લ કરનેકા હુકમ દે દિયા.

સફાહકો જબ ઈન હાલાતકી ખબર મિલી તો ઉસને ઈસ્માઈલ બિન અલીકો મૂસલ ભેજ દિયા. ઔર યહયાકો ફારસકી હુકૂમત પર તબ્દીલ કર દિયા.

સન ૧૩૪ હિજરીમેં બસામ બિન ઈબ્રાહીમ જો ખુરાસાનકા એક નામી સરદાર થા. બાગી હો ગયા, ઔર મદાઈન પર કબ્ઝા કર લિયા, સફાહને ખાઝિમ બિન ખુઝેમાકો બસામકે મુકાબલે પર રવાના કિયા. ખાઝિમને બસામકો બુરી તરહ હરા દિયા.

ઈસકે બાદ સફાહને ખાઝિમકો ઉમ્માનકી તરફ ખારજિયોંસે લડનેકે લિયે ભેજ દિયા. ઔર ઉનહેં ઝેર કર લિયા.

ઈસ વાકિઆકે બાદ સફાહકે પાસ ખબર પહોંચી કે મન્સૂર બિન જમ્હૂરને સિંધમેં બગાવત કર દી હૈ, (યે મન્સૂર બિન જમ્હૂર વોહી હૈ જો દો મહીને યઝીદુન્નાકિસકે જમાનેમેં ઈરાક ઔર ખુરાસાનકા ગવર્નર ભી રેહ ચુકા થા. ઔર અબ્દુલ્લાહ બિન મુઆવિયા બિન અબ્દુલ્લાહ બિન જાફરકે સાથિયોંમેં થા. જબ અબ્દુલ્લાહ બિન મુઆવિયાકો અસ્તખરકે કરીબ દાઉદ બિન યઝીદ બિન ઉમર બિન હુબેરા ઔર મઅન બિન ઝાયદાકે મુકાબલેમેં મુંહકી ખાની પડી તો મન્સૂર બિન જમ્હૂર સિંધ ભાગકર ચલા આયા થા. ઔર અબ્દુલ્લાહ બિન મુઆવિયા હિરાત પહોંચકર માલિક બિન હૈસમ ખુઝામી, હિરાતકે હાકિમકે હાથસે અબૂ મુસ્લિમકે હુકમકે મુતાબિક કત્લ હુવા થા.) સફાહને અફસર પોલિસ મૂસા બિન કઅબકો સિંધકી તરફ રવાના કર દિયા, ઔર મન્સૂરકો ઝબરદસ્ત હારકા મુંહ દેખના પડા.

ઈસી સાલ યાની ઝીલહજ ૧૩૪ હિજરીમેં સફાહ અંબાર નામી જગહ પર આયા ઔર ઈસી જગહકો અપની રાજધાની બનાયા.

ઈધર અબૂ મુસ્લિમ ખુરાસાની ખિલાફતે અબ્બાસિયોંકી બુન્યાદ ડાલનેમેં દાહના હાથ બનનેકી વજહસે અપને આપકો ખલીફા સફાહકા સરપરસ્ત

સમઝતા થા. વો ખલીફા સફાહકો મશ્વરે દેતા. ઔર સફાહ ઉસકે મશ્વરે પર અકસર અમલ કરતા. લેકિન ખુરાસાનકે મામલોંમેં વો સફાહસે ઈજાઝત યા મશ્વરા લેના જરૂરી ન સમઝતા થા. સફાહ ઔર ઉસકે ખાનદાન વાલોંકો યે બાત કિસી કીમત પર બરદાશ્ત નહીં હો સકતી થી. ઈસ લિયે સફાહને દો આદમિયોંકો કત્લ કરનેકે લિયે ભેજ દિયા.

ગર્ઝ હાલત યે થી કે અબૂ મુસ્લિમ ઔર સફાહકે દિલ સાફ નહીં હો સકે થે. અબૂ મુસ્લિમકો જબ ઈસકા શુબહ હુવા તો ઉસને ભી સિર્ફ ખુરાસાન હી પર અપને અસરકો કાફી ન સમઝકર હિજાઝ ઔર ઈરાકમેં ભી અપના અસર કાઈમ કરનેકી કોશિશ જરૂરી સમઝી, તાકે વો અગર જરૂરત પડે તો અબ્બાસિયોંકો કુચલ સકે, એક ઐસે શખ્સકા જો અબ્બાસી દાવતકો કામિયાબ બના ચુકા થા. હિજાઝ, ઈરાક ઔર ઈસ્લામી મુલ્કોંમેં અપની મકબૂલિયત બઢાનેકે કામ પર છુપે તૌર પર તૈયાર હો જાના કોઈ તઅજ્જુબકી બાત ન થી. લેકિન ઉસકો યે બાત યાદ ન રહી થી કે ઉસકે મુકાબલે પર વો ખાનદાન હૈ જિસમેં મુહમ્મદ બિન અલી ઔર ઈબ્રાહીમ બિન મુહમ્મદ જૈસે શખ્સ યાની અબ્બાસી તેહરીકકી બુન્યાદ ડાલનેવાલે પૈદા હો સકતે હૈં. ઔર ખિલાફતે બનૂ ઉમૈયાકી બરબાદીસે ફારિગ હોકર અભી ઉસ પર કાબિઝ હુએ હૈં.

અબૂ મુસ્લિમને અગરચે સબસે ઝિયાદા કામ કિયા થા લેકિન વો ઈસ કામમેં અબ્બાસિયોંકા શાગિર્દ થા. ગર્ઝ અબૂ મુસ્લિમને સફાહસે હજકી ઈજાઝત તલબ કી, સફાહને ઉસકો ઈજાઝત દે દી. ઔર લિખ્ખા કે પાંચસો આદમિયોંસે ઝિયાદા અપને સાથ ન લાઓ. અબૂ મુસ્લિમને લિખ્ખા કે લોગોંકો મુઝસે દુશ્મની હૈ. ઈતને થોડેસે આદમિયોંકે સાથ સફર કરનેમેં મુઝકો અપની જાનકા ખતરા હૈ. સફાહને લિખ્ખા કે ઝિયાદાસે ઝિયાદા એક હજાર આદમી કાફી હૈં. ઝિયાદા આદમિયોંકે સાથ હોના ઈસ લિયે તકલીફ કી ચીઝ હોગી કે મક્કાકે સફરમેં રસદ (ખાને-પીને) કે સામાનકા જુટાના કઠિન હૈ.

લેકિન અબૂ મુસ્લિમ ન માના ઔર આઠ હજારકી ફૌજ લેકર આયા,

અલબત્તા ખુરાસાનકી સરહદ પર પહોંચા તો સાત હજાર ફૌજ વહીં છોડ દી. ઔર એક હજારકે સાથ રાજધાની અંબારકી તરફ બઢ્હા.

ઉધર સફાહને અબૂ મુસ્લિમકે હજકે સફરકી ખબર પાતે હી તય કર લિયા થા કે ઉસે અમીરે હજ નહીં બનાના હૈ. ઉસકે લિયે ઉસને અપને ભાઈ અબૂ જાફર મન્સૂરકો તૈયાર કર લિયા થા.

અબૂ મુસ્લિમકે રાજધાની પહોંચને પર ખલીફાને ઉસકે સ્વાગતકા ભરપૂર ઈન્તિઝામ કિયા. લેકિન સાથ હી યે ભી બતા દિયા કે અગર ઈસ સાલ મેરે ભાઈ અબૂ જાફર મન્સૂરકા ઈરાદા હજકા ન હોતા તો મૈં તુમ હીકો અમીરે હજ બનાતા, ઈસ તરહ અબૂ મુસ્લિમકી અમીરે હજ હોનેકી ખ્વાહિશ પૂરી હોનેસે રેહ ગઈ.

ગર્ઝ રાજધાની અંબારસે અબૂ જાફર મન્સૂર ઔર અબૂ મુસ્લિમ દોનોં સાથ-સાથ હજકે લિયે રવાના હુએ. અબૂ મુસ્લિમ ખુરાસાનસે એક બડા ખજાના સાથ લેકર આયા થા. મન્સૂરકા સાથ ઉસકો પસંદ ન થા. ક્યૂંકે વો જો બહોતસે કામ આજ અદા કરના ચાહતા થા નહીં કર સકતા થા. ફિર ભી ઉસને મક્કાકે રાસ્તેમેં હર મંઝિલ પર કુંવે ખુદવાએ. સરાએં બનવાઈ, ઔર મુસાફિરોંકે લિયે આસાનીકે કામ શુરૂ કરા દિયે. કપડે બાંટે, લંગરખાને જારી કિયે. લોગોંકો ઈનામ દિયે. ઔર અપની સખાવતકે ઐસે નમૂને દિખાએ કે લોગોંકે દિલ ઉસીકી તરફ ઝુક ગયે.

મક્કામેં ભી ઉસને યેહી કામ બડે પૈમાને પર કિયા જહાં હર તરફકે લોગ મૌજૂદ થે.

હજકે દિનોંકે ગુઝરને પર અબૂ જાફર મન્સૂરને અભી ચલનેકા ઈરાદા ભી નહીં કિયા થા કે અબૂ મુસ્લિમ મક્કાસે રવાના હો ગયા. વો મક્કાસે દો મંઝિલ ઈસ તરફ આ ગયા થા કે રાજધાની અંબારકા કાસિદ ઉસકો મિલા. જો સફાહકે મરનેકી ખબર ઔર અબૂ જાફર મન્સૂરકે ખલીફા હોનેકી ખૂશખબરી લેકર મન્સૂરકે પાસ જા રહા થા, દો દિન તક ઉસને કાસિદકો અપને પાસ રોકે રખ્ખા ઔર ફિર અબૂ જાફર મન્સૂરકે પાસ ભેજ દિયા.

અબૂ જાફર મન્સૂરકો અબૂ મુસ્લિમકે પેહલે હી રવાના હોનેકા મલાલ થા. અબ ઈસ બાતકા મલાલ ઔર હુવા કે અબૂ મુસ્લિમને ઈસ ખબરકે મિલતે હી મન્સૂરકો ખિલાફતકી મુબારકબાદ નહીં ભેજી. બૈઅતકે લિયે ભી નહીં ઠેહરા. હાલાંકે સબસે પેહલે ઉસીકો બૈઅત કરની ચાહિયે થી. ઔર મન્સૂરકે આને તક કમસે કમ ઈસી જગહ ઠહેરના બહોત જરૂરી થા, કે દોનોં સાથ સાથ સફર કરતે.

અબૂ જાફર યે ખબર સુનતે હી ફૌરન મક્કાસે રવાના હો ગયા. લેકિન અબૂ મુસ્લિમ ઉસકે આગે સફર કરતા હુવા અંબાર તક પહોંચા ઔર ઉસકે બાદ મન્સૂર રાજધાનીમેં દાખિલ હુવા.

અબૂ મુસ્લિમ ઔર અબૂ જાફરકો રવાના કરનેકે બાદ અબુલ અબ્બાસ અબ્દુલ્લાહ સફાહ ૪ બરસ, ૮ મહીને ખિલાફત કરકે ૧૩ ઝિલહજ ૧૩૬ હિજરીકો ઈન્તિકાલ કર ગયા. ઉસકે ચચા ઈસાને નમાઝ પઢાઈ. અંબારમેં દફન કિયા ગયા. ઉસને મરનેસે પેહલે અપને ભાઈ જાફર મન્સૂર ઔર ઉસકે બાદ ઈસા બિન મૂસાકી વલી અહદીકા ઈકરાર નામા લિખકર એક કપડેમેં લપેટકર ઔર અપને અહલે બૈતકી મોહરેં લગાકર ઈસાકે સુપુર્દ કર દિયા. ચૂંકે મન્સૂર મૌજૂદ ન થા. ઈસ લિયે ઈસા બિન મૂસાને મન્સૂરકી ખિલાફતકે લિયે લોગોંસે બૈઅત લી ઔર ઈસ વાકિએકી ખબરકે લિયે કાસિદ મક્કાકી તરફ રવાના કિયા.

સફાહકી ખિલાફત પર એક નજર

અબ્દુલ્લાહ સફાહને માલ, દૌલતસે અપની ખિલાફતકી મજબૂતીકે લિયે ઉસી તરહ કામ લિયા, જિસ તરહ ખિલાફતે બનૂ ઉમૈયાકી બુન્યાદ ડાલને વાલે હઝરત અમીર મુઆવિયા (રદિ.) ને કામ લિયા થા. હઝરત અમીર મુઆવિયા (રદિ.) ને અપની સખાવતકે ઝરીએ અપને મુખાલિફોં યાની અલવિયોંકા મુંહ બંદ કર દિયા થા. ઔર ઉનકો અપના હમદર્દ બના લેનેમેં

કામિયાબી હાસિલ કી થી, ઐસે હી ખિલાફતે અબ્બાસિયાકી બુન્યાદ ડાલને વાલે સફાહકે મુકાબલે પર ભી અલવી હી ખિલાફતકે દાવેદાર થે. ઉનહોંને અબ્બાસિયોંકે સાથ મિલકર બનૂ ઉમૈયાકો બરબાદ કિયા થા. ઔર અબ અબ્બાસિયા ખાનદાનમેં ખિલાફતકે ચલે જાનેસે વો બિલકુલ ઉસી તરહ નાખૂશ થે, જૈસેકે બનૂ ઉમૈયામેં ખિલાફતકે જાનેસે નારાઝ થે.

અબ્દુલ્લાહ સફાહને ભી અલવિયોંકો હઝરત મુઆવિયા (રદિ.) કી તરહ બે ઈન્તિહા માલ, દૌલત દેકર ખામોશ કર દિયા. જબ સફાહ કૂફામેં ખલીફા બનાયા ગયા તો અબ્દુલ્લાહ બિન હસન મુસન્ના બિન હસન બિન અલી ઔર દૂસરે અલવી લોગ કૂફામેં આએ. ઔર કહા કે યે ક્યા બાત હૈ કે ખિલાફત જો હમારા હક થા, ઉસ પર તુમને કબ્ઝા કર લિયા. યે વોહી અબ્દુલ્લાહ બિન હસન મુસન્ના હૈં. જિનકે લડકે મુહમ્મદકો ઝિલહજ ૧૩૧ હિજરીમેં મક્કામેં મજલિસકે અંદર અબ્બાસિયોં ઔર અલવિયોંને મિલકર ખિલાફતકે લિયે ચુના થા. ઔર મજલિસમેં હાઝિર તમામ લોગોંકે સાથ અબૂ જાફર મન્સૂરને ભી મુહમ્મદકે હાથ પર બૈઅત કી થી.

સફાહને અબ્દુલ્લાહ બિન હસન મુસન્નાકી ખિદમતમેં દસ લાખ દિરહમ પેશ કર દિયે. હાલાંકે યે રકમ સફાહકે પાસ ઉસ વક્ત મૌજૂદ ન થી. ઈબ્ને મુકરિનસે કર્ઝ લેકર દી.

ઈસી તરહ હર એક અલવીકો ઈનામસં માલા-માલ કરકે રૂખસત કિયા.

અબ્દુલ્લાહ બિન હસન મુસન્ના અભી સફાહકે પાસસે રૂખસત ન હુએ થે કે મરવાન બિન મુહમ્મદકે કત્લ હોનેકી ખબર મિલી ઔર બહોતસે કીમતી જવાહિરાત ભી મિલે. ઉનહેં સફાહને અબ્દુલ્લાહ બિન હસન મુસન્નાકો દે દિયે ઔર અસ્સી હજાર દીનાર લેકર જવાહિરાતકો એક વેપારીને અબ્દુલ્લાહ બિન હસનસે ખરીદ લિયે.

ગર્ઝ યે કે અબ્દુલ્લાહ બિન સફાહસે ઈસ કામમેં ઝરા ભી કોતાહી હોતી તો યકીનન અલવી ફૌરન મુખાલિફત પર તૈયાર હો જાતે. ઔર યે

અબ્બાસિયોંકે લિયે એક ઝબરદસ્ત ચેલેન્જ હોતા. ઈસ લિયે અબ્દુલ્લાહ સફાહકે કામોંમેં સબસે બડા કારનામા યેહી સમઝના ચાહિયે કે ઉસને તમામ અલવિયોંકો માલ, દૌલત દેકર ખામોશ રખ્ખા. ઔર કિસીકો મુકાબલે પર ખડા નહીં હોને દિયા.

અબ્દુલ્લાહ સફાહકી વફાતકે બાદ હી અલવી બગાવત પર તૈયાર હો સકે, લેકિન અબ અબ્બાસી હુકૂમત મજબૂત હો ચુકી થી. ઔર ઉસકી જડેં ગેહરાઈ તક પહોંચ ગઈ થીં.

અબૂ જાફર મન્સૂર

અબૂ જાફર અબ્દુલ્લાહ મન્સૂર બિન મુહમ્મદ બિન અલી બિન અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસ બિન અબ્દુલ મુત્તલિબકી માં સલામા બરબરિયા લોન્ડી થી. અબૂ જાફર મન્સૂર સન ૧૦૫ હિજરીમેં અપને દાદાકી ઝિંદગીમેં પૈદા હુવા.

મન્સૂર બડા બહાદુર, સુઝ-બુઝવાલા થા. ખેલ-તમાશેકે પાસ ભી ન જાતા થા, અદબ ઔર ફિકહ પર ગેહરી નજર થી.

અબ્દુર્રહમાન બિન મુઆવિયા બિન હિશામ બિન અબ્દુલ મલિક ઉમવીને સન ૧૩૮ હિજરીમેં યાની મન્સૂરકી ખિલાફતકે જમાનેમેં ઉન્દલુસકે અંદર અપની હુકૂમત ઔર ખિલાફત કાઈમ કર લી થી. વો ભી એક બરબરિયાકે પેટસે પૈદા હુવા થા. ઈસ લિયે લોગ કેહતે થે કે ઈસ્લામકી હુકૂમત બરબરિયોંમેં તકસીમ હો ગઈ.

ઈબ્ને અસાકિરને લિખ્ખા હૈ કે જબ મન્સૂર ઈલ્મ હાસિલ કરનેમેં ઈધર ઉધર ફિરા કરતા થા. એક દિન કિસી મંઝિલ પર ઉતરા તો ચોકીદારને ઉસસે દો દિરહમ મહેસૂલકે માંગે. ઔર કહા કે જબ તક મહેસૂલ ન દોગે ઈસ મંઝિલ પર ઠહેર ન સકોગે. મન્સૂરને કહા કે મૈં બનૂ હાશિમમેંસે હૂં, મુઝે માફ કર દો. મગર

વો ન માના. ફિર મન્સૂરને કહા કે મૈં હઝરત મુહમ્મદ ﷺ કે ચચાકે બેટોંમેંસે હૂં, મુઝે માફ કર દો. ઉસને ફિર ભી ન માના, મન્સૂરને કહા કે આલિમ, ફકીહ, વિરાસતકી તકસીમકા માહિર હૂં, વો ફિર ભી ન માના. આખિર મન્સૂરકો દો દિરહમ દેને હી પડે, ઉસી દિનસે મન્સૂરને ઈરાદા કર લિયા થા કે માલ, દૌલત જમા કરના ચાહિયે.

મન્સૂરને એક બાર અપને બેટે મેહદીકો નસીહત કી કે બાદશાહત બગૈર લોગોંકી ઈતાઅતકે બાકી નહીં રેહ સકતી. ઔર જનતા (લોગ) બગૈર ઈન્સાફકે ઈતાઅત નહીં કર સકતી. સબસે બેહતર આદમી વો હૈ જો તાકતકે બાવુજૂદ માફ કરે, ઔર સબસે બેવકૂફ વો હૈ જો ઝુલ્મ કરે. કિસી મામલેમેં બગૈર સોચે સમઝે હુકમ નહીં દેના ચાહિયે, દેખો! હમેશા નેઅમતકા શુક્ર અદા કરના. તાકત હોને પર માફ કર દેના. દિલ રખનેકે સાથ ઈતાઅતકી ઉમ્મીદ રખના. જીત હાસિલ હોનેકે બાદ નરમી ઔર રહમદિલી અપનાના.

અબ્દુલ્લાહ બિન અલીકી બગાવત

મન્સૂરકે ચચા અબ્દુલ્લાહ બિન અલીકો અબ્દુલ્લાહ સફાહને ખુરાસાની ઔર શામી ફૌજકે સાથ અપની મૌતસે પેહલે સાઈફાકો રવાના કર દિયા થા. મુહર્રમ ૧૩૭ હિજરીમેં મન્સૂર અંબારમેં પહોંચકર ખલીફા બના થા. ઈસા બિન મૂસાને સફાહકી વફાતસે અબ્દુલ્લાહ બિન અલીકો ભી ખબર દી થી. ઔર લિખ્ખા થા કે સફાહને અપને બાદ મન્સૂરકી ખિલાફતકે લિયે વસિયત કી હૈ.

અબ્દુલ્લાહ બિન અલીને લોગોંકો જમા કરકે કહા કે અબ્દુલ્લાહ સફાહને જબ મુહિમ હિરાનકે લિયે ફૌજ રવાના કરની ચાહી થી તો કિસીકો ઉસ તરફ જાનેકી હિંમત ન હુઈ. તો સફાહને કહા કે જો શખ્સ ઈસ મુહિમ પર જાએગા વો મેરે બાદ ખલીફા હોગા. ચુનાંચે ઈસ મુહિમ પર મૈં રવાના હુવા, ઔર મૈંને

મરવાન બિન મુહમ્મદ ઔર દૂસરે ઉમવી સરદારોંકો હરાકર ઈસ મુહિમમેં કામિયાબી હાસિલ કી.

સબને ઈસકી તસ્દીક કી, ઔર અબ્દુલ્લાહ બિન અલીકે હાથ પર બૈઅત કર લી.

અબ્દુલ્લાહ બિન અલીને દલૂક નામી જગહસે લૌટકર હિરાન નામી જગહમેં મુકાતિલ બિન હકીમકો ઘેર લિયા. ચાલીસ દિન તક ઘેરે રહા. ઘેરાવકે દિનોંમેં ખુરાસાન વાલોંકી તરફસે શકમેં પડકર ઉનમેં બહોતસે આદમિયોંકો કત્લ કર દિયા. ઔર હમીદ બિન કહતબાકો હલબકા હાકિમ મુકર્રર કરકે એક ખત દેકર રવાના કિયા. જો ઝફર બિન આસિમ ગવર્નર હલબકે નામ થા. ઉસ ખતમેં લિખ્ખા થા કે હમીદકો પહોંચતે હી કત્લ કર ડાલના. હમીદને રાસ્તેમેં ખત ખોલકર પઢ લિયા. ઔર હલબકે બજાએ ઈરાકકી તરફ ચલ દિયા.

ઈધર મન્સૂર જબ અંબારમેં પહોંચા હૈ તો અબૂ મુસ્લિમ ભી વહાં પેહલે પહોંચ ચુકા થા. અબૂ મુસ્લિમને મન્સૂરકે હાથ પર બૈઅત કી. ઔર મન્સૂરને ઉસકે સાથ ઈઝ્ઝતકા ઔર દિલ રખનેકા બરતાવ કિયા.

ઈસી બીચ ખબર પહોંચી કે અબ્દુલ્લાહ બિન અલી બાગી હો ગયા હૈ. મન્સૂરને અબૂ મુસ્લિમસે કહાકે મુઝકો અબ્દુલ્લાહ બિન અલીકી તરફસે બહોત ખતરા હૈ અબૂ મુસ્લિમ તો ઐસે હી કામોંકી ખોજમેં રેહતા થા. ફૌરન તૈયાર હો ગયા. તાકે ઈસ તરહ સીધે સીધે મન્સૂર પર ભી અપને એહસાનોંકા બોઝ રખ દિયા જાએ.

ચુનાંચે અબૂ મુસ્લિમકો અબ્દુલ્લાહ બિન અલીકે દમન (સર કુચલને) કે લિયે ભેજ દિયા ગયા.

ઈબ્ને કહતબા જો અબ્દુલ્લાહ બિન અલીસે નારાઝ હોકર ઈરાકકી તરફ આ રહા થા. વો અબૂ મુસ્લિમસે આ મિલા.

અબ્દુલ્લાહ બિન અલીને મુકાતિલ બિન હકીમકો અમાન દે દી. ઔર મુકાતિલને હિરાન અબ્દુલ્લાહ બિન અલીકે સુપુર્દ કર દિયા. અબ્દુલ્લાહ બિન

અલી મુકાતિલકો એક ખતકે સાથ ઉસમાન બિન અબ્દુલ અઅ્લા હાકિમ રૂકાકે પાસ ભેજા. ઉસમાનને મુકાતિલકો પહોંચતે હી કત્લ કર દિયા, ઔર ઉસકે દોનોં લડકોંકો ગિરિફતાર કર લિયા.

મન્સૂરને અબૂ મુસ્લિમકો રવાના કરનેકે બાદ મુહમ્મદ બિન સૂલકો આઝર બાઈજાનસે બુલાકર અબ્દુલ્લાહ બિન અલીકે પાસ ધોકા દેનેકી ગર્ઝસે રવાના કિયા, મુહમ્મદ બિન સૂલને અબ્દુલ્લાહ બિન અલીકે પાસ પહોંચકર યે કહા કે મૈંને સફાહસે સુના હૈ વો કેહતે થે કે મેરે બાદ મેરા જાનશીન મેરા ચચા અબ્દુલ્લાહ હોગા.

અબ્દુલ્લાહ બિન અલી બોલા, તૂ ઝૂઠા હૈ. મૈંને તેરે ધોકેકો ખૂબ સમઝ લિયા હૈ. યે કેહકર ઉસકી ગરદન ઉડા દી.

ઉસકે બાદ અબ્દુલ્લાહ બિન અલી ઈરાનસે રવાના હોકર નસીબૈન આકર ઠેહરા. ઔર ખંદક ખોદાકર મોરચા બના લિયા.

મન્સૂરને અબૂ મુસ્લિમકો રવાના કરનેસે પેહલે હસન બિન કહતબા આરમીનિયાકે હાકિમકો ભી લિખ દિયા થા કે આકર અબૂ મુસ્લિમકી શિરકત અપનાએં, ચુનાંચે હસન બિન કહતબા ભી મૂસલ નામી જગહ પર અબૂ મુસ્લિમસે આ મિલા થા.

અબૂ મુસ્લિમ અપની ફૌજકે સાથ જબ નસીબૈનકે કરીબ પહોંચા તો નસીબૈનકા રૂખ છોડકર શામકે રાસ્તે પર પડાવ ડાલ દિયા. ઔર યે મશહૂર કિયા, મુઝકો અબ્દુલ્લાહ બિન અલીસે કોઈ વાસ્તા નહીં, મૈં તો શામકી ગવર્નરી પર મુકર્રર કિયા ગયા હૂં. શામકો જા રહા હૂં.

અબ્દુલ્લાહ બિન અલી સમઝ ગયા કે યે સિર્ફ ધોકા હૈ. યહાં તકકે દોનોં તરફકી ફૌજેં ટકરા ગઈ. કઈ મહીને તક લડાઈ હોતી રહી. આખિર ૭ જમાદિસ્સાની બુધકે દિન, સન ૧૩૭ હિજરીકો અબ્દુલ્લાહ બિન અલીકો અપની હાર માનની પડી. ઔર મુસ્લિમને જીતકી ખુશખબરી મન્સૂરકે પાસ ભેજ દી. અબ્દુલ્લાહ બિન અલીને ઉસ મૈદાનસે ભાગકર અપને ભાઈ

સુલેમાન બિન અલીકે પાસ જાકર બસરામેં પનાહ લી. ઔર એક મુદત તક વહાં છુપા રહા.

અબૂ મુસ્લિમકા કત્લ

જબ અબ્દુલ્લાહ બિન અલીકો હારકા મુંહ દેખના પડા. ઔર અબૂ મુસ્લિમકો લૂટકા માલ બહોત હાથ આયા. તો મન્સૂરને ઈસ જીતકા હાલ સુનકર અપને ખાદિમ અબૂ ખસીબકો લૂટકે માલકી સૂચી (ફેહરિસ્ત) તૈયાર કરનેકે લિયે રવાના કિયા.

અબૂ મુસ્લિમકો ઈસ બાતસે સખ્ત ગુસ્સા આયા, કે મન્સૂરને મેરા ભરોસા ન કિયા ઔર અપના આદમી સૂચી તૈયાર કરનેકે લિયે ભેજ દિયા.

અબૂ મુસ્લિમકી ઈસ નારાઝીકી ખબર જબ મન્સૂરકો પહોંચી તો ઉસકો યે ફિક્ર હુઈ કે કહીં અબૂ મુસ્લિમ નારાઝ હોકર ખુરાસાન ન ચલા જાએ. ચુનાંચે ઉસને ઉસે મિસર ઔર શામકા ગવર્નર બનાકર ઓડર ઉસકે પાસ ભેજ દિયા. અબૂ મુસ્લિમકો ઈસસે ઔર ભી ઝિયાદા રંજ હુવા કે મન્સૂર મુઝકો ખુરાસાનસે હટા કરકે બેસહારા કરના ચાહતા હૈ. ચુનાંચે અબૂ મુસ્લિમ જઝીરેસે નિકલકર ખુરાસાનકી તરફ રવાના હો ગયા.

યે સુનકર મન્સૂર અંબારસે મદાઈનકી તરફ રવાના હુવા. ઔર અબૂ મુસ્લિમકો અપને પાસ હાઝિર હોનેકે લિયે બુલાયા.

અબૂ મુસ્લિમને આનેકા ઈન્કાર કરકે લિખ ભેજા કે મૈં દૂર હીસે આપકી ઈતાઅત કરૂંગા. આપકે તમામ દુશ્મનોંકો મૈંને હરા દિયા હૈ. અબ જબકે આપકે ખતરે દૂર હો ગયે હૈં તો આપકો અબ મેરી જરૂરત ભી બાકી નહીં રહી. અગર આપ મુઝકો મેરે હાલ પર છોડ દેંગે તો આપકી ઈતાઅતસે બાહિર ન હૂંગા. ઔર બૈઅત પર કાઈમ રહૂંગા. લેકિન અગર આપ મેરે પીછે પડે તો બૈઅત ખતમ કરકે આપકી મુખાલિફત પર તૈયાર હો જાઉંગા.

ઈસ ખતકો પઢકર મન્સૂરને અબૂ મુસ્લિમકો નરમી ઔર મુહબ્બતકે સાથ એક ખત લિખ્ખા. ઔર ફિર અપને પાસ બુલાયા.

યે ખત મન્સૂરને અપને આઝાદ ગુલામ અબૂ હમીદકે હાથ રવાના કિયા. ઔર ઉનકો તાકીદ કી. અબૂ મુસ્લિમકો કિસી ભી તરહ ખુશામદ કરકે લે આના. ઔર અગર વો કિસી તરહ ન માને તો મેરે ગુસ્સેસે ઉસે ડરાના.

યે ખત જબ અબૂ મુસ્લિમકે પાસ પહોંચા. તો ઉસને માલિક બિન હૈસમસે મશ્વરા કિયા તો ઉસને કહા કે તુમ હરગિઝ મન્સૂરકે પાસ ન જાઓ. વો તુમકો કત્લ કર દેગા. લેકિન અબૂ દાઉદ ખાલિદ બિન ઈબ્રાહીમકો ખુરાસાનકી ગવર્નરીકા લાલચ દેકર મન્સૂરને ખતકે ઝરીએ પેહલે હી ઈસ બાત પર તૈયાર કર લિયા થા કે અબૂ મુસ્લિમકો જિસ તરહ મુમકિન હો, મેરે પાસ આને પર તૈયાર કરો. અબૂ દાઉદકે મશ્વરેસે અબૂ મુસ્લિમ મન્સૂરકે પાસ જાનેકો તૈયાર હો ગયા. મગર ફિર ભી ઉસને ઈસ એહતિયાતકો જરૂરી સમઝા કે અપને વઝીર અબૂ ઈસહાક ખાલિદ બિન ઉસમાનકો પેહલે મન્સૂરકે પાસ ભેજકર વહાંકે હાલાતકી માલૂમાત કરાએં.

અબૂ ઈસહાક પર અબૂ મુસ્લિમકો બહોત ભરોસા થા. ચુનાંચે અબૂ ઈસહાક વહાં પહોંચા. તો ઉસકી બડી ઈઝઝત કી ગઈ. મન્સૂરને અપની મીઠી મીઠી બાતોંસે અબૂ ઈસહાકકો અપની તરફ મોડ લિયા. ઔર કહા કે તુમ અબૂ મુસ્લિમકો ખુરાસાન જાનેસે રોકકર પેહલે મેરે પાસ આને પર તૈયાર કર દો. તો મૈં તુમહેં ખુરાસાનકી હુકૂમત ઈસકે બદલેમેં દે દૂંગા.

અબૂ ઈસહાક યે સુનકર તૈયાર હો ગયા. વાપસ હોકર અબૂ મુસ્લિમકે પાસ આયા. ઔર ઉસકો મન્સૂરકે પાસ જાને પર તૈયાર કર લિયા. ચુનાંચે અબૂ મુસ્લિમ અપની ફૌજકો હલવાનમેં માલિક બિન હૈસમકી અફસરીમેં છોડકર તીન હજાર ફૌજકે સાથ મદાયનકી તરફ રવાના હુવા. જબ અબૂ મુસ્લિમ મદાયનકે કરીબ પહોંચા તો અબૂ મુસ્લિમકે પાસ મન્સૂરકે ઈશારેકે મુવાફિક એક શખ્સ પહોંચા. ઔર મુલાકાત કરનેકે બાદ અબૂ મુસ્લિમસે કહા કે આપ મન્સૂરસે

મેરી સિફારિશ કર દેં કે વો મુઝકો કસ્કરકી હુકૂમત દે દેં. સાથ હી વઝીરે સલતનત અબૂ ઐયૂબસે મન્સૂર આજકલ સખ્ત નારાઝ હૈ. આપ અબૂ ઐયૂબકી ભી સિફારિશ કર દેં.

અબૂ મુસ્લિમ યે સુનકર બહોત ખૂશ હુવા. ઔર ઉસકે દિલસે રહે સહે ખતરે સબ દૂર હો ગયે. અબૂ મુસ્લિમ દરબારમેં પૂરી ઈઝઝતકે સાથ દાખિલ હુવા. ઔર ઈઝઝત હીકે સાથ આરામ કરને ચલા ગયા. દૂસરે દિન જબ દરબારમેં આયા તો મન્સૂરને પરદેકે પીછે આદમી બિઠા રખ્ખે થે કે ઈશારા પાતે હી ઉસે કત્લ કર દેં. ચુનાંચે અબૂ મુસ્લિમ આયા. ઉસસે ઐસી બાતેં પૂછી ગઈ કે ઉસે ઝિંઝલાહટ હુઈ. ગુસ્સા ભી આયા. મન્સૂરને ઈશારા કિયા, ઔર લોગ ઉસ પર ટૂટ પડે. ઔર ઉસે કત્લ કર દિયા.

સંબાદકી બગાવત

અબૂ મુસ્લિમકે કત્લસે ફારિગ હોકર વૈસે તો મન્સૂરકો ઈત્મીનાન હાસિલ હો ચુકા થા. લેકિન ઈસકે બાદ ભી મન્સૂરકો બડી મુશ્કિલોંકા સામના કરના પડા.

અબૂ મુસ્લિમકે સાથિયોંમેં એક મજૂસી ફીરોઝ નામી જો સંબાદકે નામસે મશહૂર થા. વો મુસલમાન હોકર અબૂ મુસ્લિમકી ફૌજમેં શામિલ થા. અબૂ મુસ્લિમકે કત્લ બાદ ઉસને અબૂ મુસ્લિમકે ખૂનકા બદલા લેનેકે લિયે બગાવત કર દી. સંબાદને નેશાપુર ઔર રય પર કબ્ઝા કિયા. લૂટમાર મચાયા. ઔર મુરતદ હોકર એલાન કર દિયા કે મૈં ખાનએ કા'બાકો ઢાને જાતા હૂં.

મન્સૂરને જબ યે હાલ સુના તો ઉસને જમહૂર બિન મુરાર અજલીકો ઉસ પર કાબૂ પાનેકે લિયે ભેજા. સંબાદ ભાગા ઔર કત્લ કર દિયા ગયા. તબ્રસ્તાનકે હાકિમને સંબાદકો કત્લ કર દિયા. વો ભી મારે ડરકે વેલમકી તરફ ભાગ ગયા.

ઈધર જમહૂરને જબ સંબાદકો હરાયા તો ઉસકે બહોતસે માલ, અસ્બાબ ઔર ભારી ખજાના ઉસકે કબ્ઝેમેં આ ગયા. ઉસે જમહૂરને મન્સૂરકે પાસ ન ભેજા ઔર રયમેં જાકર કિલા બંદ હો ગયા ઔર બગાવતકા એલાન કર દિયા.

મન્સૂરને જમ્હૂરકે મુકાબલે પર મુહમ્મદ બિન અશઅસકો ફૌજ દેકર ભેજા. જમ્હૂર યે સુનકર અસ્ફહાન ચલા ગયા. જમ્હૂરને અસ્ફહાન પર ઔર મુહમ્મદ બિન અશઅસને રય પર કબ્ઝા કિયા. ઉસકે બાદ મુહમ્મદને અસ્ફહાન પર ચઢાઈ કી. જમ્હૂરને મુકાબલા કિયા. સખ્ત લડાઈકે બાદ જમ્હૂર હારકર આઝર બાઈજાનકી તરફ ભાગા. વહાં વો કત્લ કર દિયા ગયા. યે વાકિઆ સન ૧૩૮ હિજરીકા હૈ.

સન ૧૩૯ હિજરીમેં મન્સૂરને અપને ચચા સુલેમાનકો બસરાકી ગવર્નરીસે હટાકર અપને પાસ બુલાયા. ઔર લિખ્ખા કે અબ્દુલ્લાહ બિન અલીકો (જો અબૂ મુસ્લિમસે હારકર બસરામેં અપને ભાઈ સુલેમાનકે પાસ ચલા આયા થા.) અમાન દેકર અપને સાથ મેરે પાસ લેતે આઓ. જબ અબ્દુલ્લાહ બિન અલીકો સુલેમાનને દરબારમેં હાઝિર કિયા, તો મન્સૂરને ઉસકો કૈદ કર દિયા. (બાદમેં કત્લ કરા દિયા થા.)

ફિરકા રાવંદીયા

ફિરકા રાવંદિયાકો શીઓંમેં ગિના જાતા હૈ, યે હકીકતમેં ઈરાન ઔર ખુરાસાનકે જાહિલ લોગોંકા એક ગિરોહ થા. જો રાવંદમેં રેહતા થા. ઉસકો મઝહબસે કોઈ તઅલ્લુક ન થા. યે આવાગમન ઔર હુલૂલ (અવતાર) કા કાઈલ થા. ઈસકા અકીદા થા કે અલ્લાહ તઆલાને મન્સૂરમેં હુલૂલ કિયા હૈ. ચુનાંચે યે લોગ ખલીફા મન્સૂરકો ખુદા સમઝકર સરદારોંકા દર્શન કિયા કરતે થે. ઔર મન્સૂરકે દર્શન કરનેકો ઈબાદત જાનતે થે.

ઉનકા યે ભી અકીદા થા કે આદમ (અલૈ.) કી રૂહને ઉસમાન બિન નુહૈકમેં, ઔર જિબ્રઈલને હૈસમ બિન મુઆવિયામેં હુલૂલ કિયા હૈ. યે લોગ રાજધાનીમેં આકર અપને ઈન અકીદોંકા એલાન કરને લગે તો મન્સૂરને ઉનમેંસે સો આદમિયોંકો ગિરિફ્તાર કર લિયા. ઉનકી પાંચસોકી તા'દાદ ઔર મૌજૂદ થી યે અપને ઈન લોગોંકી ગિરિફતારીસે બોખલાસે ગયે ઔર કૈદખાને પર હમલા કરકે અપને ભાઈયોંકો કૈદસે છુડા લિયા. ઔર ફિર મન્સૂરકે મહેલકો ઘેર લિયા. તઅજ્જુબ હૈ કે વો મન્સૂરકો ખુદા કેહતે થે. ઔર ફિર ઉસ ખુદાકી મરજીકે ખિલાફ લડાઈ ભી લડ રહે થે.

યહાં યે બાત ઝહનમેં રખનેકી હૈ કે યઝીદ બિન હુબૈરાકે સાથિયોંમેં મઅન બિન ઝાએદા ભી થા. જિસકી તલાશ મન્સૂરકો થી કે ઉસે પાએ તો કત્લ કરે. જો રાજધાનીમેં હી આકર છુપા હુવા થા.

ઈન બદ અકીદા રાવંદિયોંને જબ મન્સૂરકે મહેલકો ઘેર લિયા તો ખલીફા મન્સૂરકી પરેશાની બઢ ગઈ. ઉસકે પાસ મહેલમેં કોઈ ફૌજ ભી નહીં થી. વો અકેલા મહેલસે નિકલકર બલવાઈયોંકા સામના કરને લગા. ઐસે નાઝુક મૌકે પર મઅન બિન ઝાએદાને ખલીફાકી મદદ કી. દુશ્મનોંકા મુકાબલા કિયા, ઔર ઉનહેં મારકર ભગાયા. યહાં તકકે પૂરા શહેર ઉન પર ટૂટ પડા. ઔર ઉનકે એક એક આદમીકો કત્લ કર દિયા.

જબ મન્સૂરકો મઅન બિન ઝાએદાકા યે કારનામા માલૂમ હુવા તો વો બહોત ખૂશ હુવા. ઉસકે પિછલે જુરમોંકો માફ કર દિયા. ઔર ઈનામ દિયા.

અબ્દુલ જબ્બારકી બગાવત ઔર કત્લ

અબૂ દાઉદ ખાલિસ બલ્ખકા હાકિમ ઔર ખુરાસાનકા ગવર્નર થા. ઉસકે સૂબેમેં બગાવત હો ગઈ. ઔર લોગોંને રાજભવનકો ઘેર લિયા. અબૂ દાઉદ મકાનકી છત પર ઉન બાગિયોંકો દેખનેકે લિયે ચઢા. પાંવ ફિસલકર ગિર

પડા. ઔર ઉસકી મૌત હો ગઈ. ઉસકે બાદ ઉસકે સરદાર હિમામને ઈસ બગાવતકો ખત્મ કિયા.

ફિર મન્સૂરને અબ્દુલ જબ્બાર બિન અબ્દુર્રહમાનકો ખુરાસાનકા ગવર્નર બનાકર ભેજા.

અબ્દુલ જબ્બારને ખુરાસાનકી હુકૂમત અપને હાથમેં લી. ઔર અબૂ દાઉદકે હાકિમોંકો હટાના ઔર કત્લ કરાના શુરૂ કિયા. યે ખબર મન્સૂરકે પાસ પહોંચી. ઉસને ફૌરન અપને બેટે મેહદીકો એક ભારી ફૌજ દેકર રવાના કિયા. તેઝ લડાઈ હુઈ. અબ્દુલ જબ્બાર હારકાર ભાગા. લેકિન ગિરિફતાર કર લિયા ગયા. ઔર સન ૧૪૨ હિજરીમેં ફાંસીકે તખ્તે પર જૂલ ગયા. અબ્દુલ જબ્બાર પર ફતહ પાનેકે બાદ મેહદીને ખુરાસાનકી હુકૂમત અપને હાથમેં લી. ઔર ૧૪૯ હિજરી તક વો ખુરાસાનકા ગવર્નર રહા.

મૂસા બિન કઅબ સિંધકા હાકિમ થા. ઉસકે બાદ ઉસકા બેટા ઐનિયા સિંધકા હાકિમ મુકર્રર કિયા ગયા થા. ઉસને સિંધમેં મન્સૂરકે ખિલાફ બગાવત કર દી. મન્સૂરકો યે હાલ માલૂમ હુવા તો વો બસરા આયા. ઔર બસરાસે ઉમર બિન હફસ બિન અબી સફવા અતકીકો સિંધ વ હિંદકી ગવર્નરી દેકર ઐનિયાકી લડાઈ પર મુકર્રર કિયા. ઉમર બિન હફસને સિંધ પહોંચકર ઐનિયાકે સાથ લડાઈ શુરૂ કી. ઔર આખિરમેં સિંધ પર કબ્ઝા હાસિલ કર લિયા. યે વાકિઆ સન ૧૪૨ હિજરીકા હૈ.

અલવિયોંકી કૈદ ઔર ગિરિફતારી

ઉપર ઝિક્ર હો ચુકા હૈ કે મક્કામેં બનૂ ઉમૈયાકી હુકૂમતકે આખરી દિનોંમેં એક કમેટી બની થી, ઉસમેં ખલીફાકે ચુનાવકા મસ્અલા પેશ હુવા તો મન્સૂરને જો ઉસ મજલિસમેં મૌજૂદ થા. મુહમ્મદ બિન અબ્દુલ્લાહ બિન હસન બિન મુસન્ના બિન હસન બિન અલીકે હકમેં અપની રાય ઝાહિર કી થી. સબને

ઈસ રાયકો માનકર મુહમ્મદ બિન અબ્દુલ્લાહકે હાથ પર બૈઅત કી થી. બૈઅતમેં મન્સૂર ભી હાઝિર થા.

સફાહને અપની ખિલાફતકે જમાનેમેં અલવિયોંકો ખામોશ રખ્ખા. ઔર ઈનામ દેકર કિસી તરહકી આવાજ ન ઉઠાને દી.

મન્સૂર જબ ખલીફા હુવા. તો ઉસને સફાહકે જમાનેકી સખાવતકો બાકી ન રખ્ખા. ઔર સબસે ઝિયાદા મુહમ્મદ બિન અબ્દુલ્લાહકી ફિકરમેં રેહને લગા.

ઈન મુહમ્મદ બિન અબ્દુલ્લાહ કો, જિનકે હાથ પર મન્સૂરને બૈઅત કી થી. મુહમ્મદ મેહદીકે નામસે પુકારા જાતા થા.

મન્સૂર ખલીફા હોનેકે બાદ બરાબર લોગોંસે મુહમ્મદ મેહદીકા હાલ પૂછા કરતા થા. યે ખોજ ઈતની બઢી કે મન્સૂરકી તરફસે ઉનકે બાપ અબ્દુલ્લાહ બિન હસન મુસન્નાકો મજબૂર કિયા ગયા કે બેટેકો હાઝિર કરો. ઈસ સખ્તી પર ઉનહોંને ઉસકો છુપાનેમેં તેજી શુરૂ કર દી, આખિર મન્સૂરને હિજાઝકે કોને-કોનેમેં અપને જાસૂસ ફૈલા દિયે. ઔર જાલી ખતોંકો લિખકર અબ્દુલ્લાહ બિન હસનકે પાસ ભેજવાએ કે કિસી તરહ મુહમ્મદ મેહદીકા પતા ચલ જાએ.

મુહમ્મદ મેહદી ઔર ઉનકે ભાઈ ઈબ્રાહીમ દોનોં હિજાઝમેં છુપતે ફિરે. ફિર મન્સૂર સિર્ફ ઉનહીંકી ખોજમેં ખૂદ હજકે બહાને મક્કા પહોંચા. યે દોનોં ભાઈ હિજાઝસે બસરા ભાગ ગયે. મન્સૂર બસરા ગયા. યે દોનોં ઉસકે આનેસે પેહલે હી બસરા છોડ ચુકે થે. ઔર અદન ચલે ગયે. મન્સૂર બસરાસે રાજધાની આ ગયા, વો દોનોં અદનસે સિંધ ચલે ગયે. કુછ દિન સિંધમેં રેહકર કૂફામેં આકર છુપ ગયે. ફિર કૂફાસે મદીના ચલે આએ. સન ૧૪૦ હિજરીમેં મન્સૂર ફિર હજકો આયા. યે દોનોં ભાઈ ભી હજકે લિયે મક્કા આએ લેકિન મન્સૂરકો અબ ભી પતા ન લગ સકા.

મદીનાકે હાકિમોંકે તબાદલે બાર-બાર ઈસી લિયે કિયે ગયે કે કોઈ ભી હાકિમ ઈનકો ખોજ નિકાલનેમેં કામિયાબ નહીં હો પા રહા થા.

ઉનહીં દિનોં મિસરકે ગવર્નરને અલી બિન મુહમ્મદ બિન અબ્દુલ્લાહ બિન હસન બિન અલી (મુહમ્મદ મેહદીકે બેટે) કો ગિરિફતાર કરકે મન્સૂરકે પાસ ભેજા. મન્સૂરને ઉનકો કૈદ કર દિયા. યે અપને બાપકી તરફસે મિસરમેં દાવત ઔર તબ્લીગકે લિયે ભેજે ગયે થે.

કુછ તામીરી કામ

સફાહને અંબારકો અપની રાજધાની બનાયા થા. ઔર કુછ દિનોંકે બાદ અંબાર હીકે કરીબ અપના એક મહેલ ઔર સરદારોંકી કોઠીયાં બનવાઈ. યે એક છોટીસી બસ્તી અલગ કાઈમ હો ગઈ, જિસકા નામ હાશમિયા રખ્ખા. મન્સૂર હાશમિયોંમેં હી થા કે ખુરાસાનિયોંકા હંગામા હો ગયા.

સન ૧૪૦ યા ૧૪૧ હિજરીમેં મન્સૂરને અપની એક અલગ રાજધાની બનાની ચાહી ઔર બગદાદ શહેરકી બુન્યાદ રખ્ખી ગઈ. બગદાદકી તામીરકા કામ લગભગ નવ, દસ બરસ તક ચલતા રહા. ઔર સન ૧૪૯ હિજરીમેં વો પૂરા હો ગયા. ઉસી દિનસે બનૂ અબ્બાસકી રાજધાની બગદાદમેં રહી.

ઈસી બીચ ઈસ્લામી ઉલમાને દીની ઈલ્મોંકે મુરત્તબ કરનેકા કામ શુરૂ કિયા. ઈબ્ને જુરેહ (રહ.) ને મક્કામેં, માલિક (રહ.) ને શામમેં, ઈબ્ને અબી અરવિયા (રહ.) ઔર હમ્માદ બિન સલમા (રહ.) ને બસરામેં, મુઅમ્મર (રહ.) ને યમનમેં, સુફયાન સૌરી (રહ.) ને કૂફામેં હદીસોંકે લિખનેકા કામ શુરૂ કિયા.

ઈબ્ને ઈસ્હાકને મગાઝી પર, અબૂ હનીફા (રહ.) ને ફિકહ પર કિતાબેં લિખ્ખીં, લિખને ઔર તરતીબ દેનેકા કામ યહાંસે શુરૂ હોકર બરાબર તરક્કી કરતા ચલા ગયા. ઔર ઈસકે બાદ બગદાદ ઔર કરતબાકે દરબારોંને લિખને વાલોંકી હિંમતેં ભી ખૂબ બળ્હાઈ, ઈસ તરહ દીનકી ખિદમતકા યે કામ બરાબર આગે બઢતા ગયા. ઔર વક્તકી જરૂરત પૂરી કરતા રહા.

સૈયદોંકા કત્લ

મુહમ્મદ મેહદીકી ખોજમેં નાકામ હોનેકી વજહસે મદીનાકે હાકિમ રિબાહને અલવી બુઝુર્ગોંકો ગિરિફતાર કરકે કૈદ કર લિયા થા. યે લોગ સન ૧૪૪ હિજરીકે આખરી દિનોં તક મદીનામેં કૈદ રહે. મુહમ્મદ મેહદી ઔર ઉનકે ભાઈ ઈબ્રાહીમ તો ઈધર છુપતે ફિરે. ઉધર હસન બિન અલીકી ઔલાદમેં કોઈ ઐસા શખ્સ ન થા, જો કૈદ ન હો ગયા હો. યા અપની જાન બચાનેકે લિયે છુપા છુપા ન ફિરતા હો.

સન ૧૪૪ હિજરીકે માહ ઝિલહજમેં મન્સૂર હજ કરને ગયા ઔર મુહમ્મદ બિન ઈમરાન બિન ઈબ્રાહીમ બિન તલહા ઔર માલિક બિન અનસકો યે પૈગામ દેકર ઔલાદે હસન (રદિ.) કે પાસ કૈદખાનેમેં ભેજા કે મુહમ્મદ ઔર ઈબ્રાહીમ દોનોં ભાઈયોંકો હમારે સુપુર્દ કર દો.

ઈન દોનોંકે બાપ અબ્દુલ્લાહ બિન હસન બિન મુસન્ના બિન હસનને ઈન દોનોંકે હાલસે અપની બેખબરી ઝાહિર કરકે ખૂદ મન્સૂરકે પાસ હાઝિર હોનેકી ઈજાઝત ચાહી.

મન્સૂરને કહા કે જબ તક અપને દોનોં બેટોંકો હાઝિર ન કરેં, મૈં અબ્દુલ્લાહ બિન હસનસે મિલના નહીં ચાહતા. જબ મન્સૂર હજસે વાપસ હોકર ઈરાકકી તરફ આને લગા, તો રિબાહકો હુકમ દિયા કે ઈન કૈદિયોંકો હમારે પાસ ઈરાક ભેજ દો. રિબાહને ઈન કૈદિયોંકો મુહાફિઝ દસ્તેકે સાથ ઈરાકકી તરફ ભેજ દિયા, રાસ્તેમેં મુહમ્મદ ઔર મેહદી દોનોં ભાઈ બદુઓંકે કપડેમેં અપને બાપ અબ્દુલ્લાહસે આકર મિલે ઔર બગાવતકી ઈજાઝત ચાહી, લેકિન ઉનહોંને જલ્દીમેં કામ ન કરને ઔર સબ્રસે કામ લેનેકી હિદાયત કી.

ઉન કૈદિયોંકે ઈરાક ચલે જાનેકે બાદ મુહમ્મદ મેહદીને અપને ભાઈ ઈબ્રાહીમકો ઈરાક ઔર ખુરાસાનકી તરફ રવાના કર દિયા કે તુમ વહાં જાકર

લોગોંકો દાવત ઔર અબ્બાસિયોંકી મુખાલિફત પર તૈયાર કરો. ઉધર મેહદી હિજાઝમેં ઈસ કિસમકી તૈયારીમેં લગ ગયા. આખિર સન ૧૪૫ હિજરીમેં અબૂ ઔન, હાકિમ ખુરાસાનને મન્સૂરકો ખબર દી કે ખુરાસાનમેં ખુફિયા સાઝિશ બડી તેઝીસે તરક્કી કર રહી હૈ. ઔર ખુરાસાનકે લોગ મેહદીકી બગાવતકા ઈન્તિઝાર કર રહે હૈં.

ઈસ ખબરકે મિલતે હી મન્સૂરને એક એક કરકે ઔલાદે હસન (રદિ.) કો કત્લ કરના શુરૂ કિયા. યે સૈયદ લોગ બિલકુલ બેજુર્મ ઔર બેગુનાહ થે ઔર સિર્ફ ઈસ જુર્મમેં કત્લ કિયે ગયે કે ઉનકે ખાનદાનકે દો શખ્સ, જિનકી ખલીફાકો તલાશ થી. વો આખિર કબ્ઝેમેં ક્યૂં નહીં આએ. મન્સૂરકી યે સંગદિલી ઔર કત્લે સાદાતકા હુકમ, જુર્મ વ ગુનાહકે એ'તિબારસે યઝીદ બિન મુઆવિયા (રદિ.) કે કત્લે હુસૈન (રદિ.) સે બહોત બળ્હ ચળ્હકર નજર આતા હૈ.

મુહમ્મદ મેહદીકી બગાવત

જબ મન્સૂરને ઔલાદે હસન (રદિ.) કો કત્લ કરા દિયા તો મુહમ્મદ મેહદીને ઈસ ખબરકો સુનકર ઝિયાદા ઈન્તિઝાર મુનાસિબ ન સમઝા, ઉનકો યકીન થા કે લોગ હમારા સાથ દેનેકો હર જગહ તૈયાર હૈં. ચુનાંચે ઉનહોંને મદીનાકે દોસ્તોંસે બગાવતકા મશવરા કિયા. બગાવત કરનેકા ફૈસલા કર લિયા ગયા.

શુરૂમેં ઉનકે સાથ ડેડસો આદમી થે. ઉનહોંને સબસે પેહલે કૈદખાનેકી તરફ જાકર મુહમ્મદ બિન ખાલિદ ઔર ઉનકે સાથિયોંકો આઝાદ કિયા. ફિર રાજભવનકી તરફ આકર રિબાહ ઔર ઉસકે ભાઈ અબ્બાસ ઔર ઈબ્ને મુસ્લિમ બિન ઉકબાકો ગિરિફતાર કરકે કૈદ કર લિયા. ઉસકે બાદ મસ્જિદકી તરફ આએ, ઔર ખુત્બા દિયા. જિસમેં મન્સૂરકી બુરી આદતોંકા ઝિક્ર કરકે લોગોંકે સાથ ઈન્સાફકે બરતાવકા વાયદા કિયા. ઔર ઉનસે મદદકી ખ્વાહિશ ઝાહિર કી.

મુહમ્મદ મેહદીકી બગાવત ઔર રિબાહકે કૈદ કિયે જાનેકે નવ દિન બાદ મન્સૂરકે પાસ ખબર પહોંચી. વો યે સુનકર બહોત પરેશાન હુવા. ફૌરન કૂફામેં આયા. ઔર કૂફાસે એક ખત પનાહનામા કે તૌર પર મુહમ્મદ મેહદીકે નામ લિખકર રવાના કિયા. ઉસ ખતમેં મન્સૂરને લિખ્ખા થા કે :-

"મેરે ઔર તુમહારે દરમિયાન અલ્લાહ ઔર ઉસકે રસૂલ ﷺ કા અહદ હૈ કે મૈં તુમકો તુમહારે ખાનદાન વાલોંકો જાન, માલ, સામાનકી અમાન દેતા હૂં, સાથ હી અબ તક તુમને જો ખૂનરેઝી કી હો યા કિસીકા માલ લે લિયા હો ઉસસે ભી દરગુઝર (માફ) કરતા હૂં, ઔર તુમકો એક લાખ દિરહમ ઔર દેતા હૂં, ઈસકે સિવા જો કોઈ તુમહારી ઔર જરૂરત હોગી વો ભી પૂરી કર દી જાએગી. જિસ શહેરકો તુમ પસંદ કરોગે, ઉસીમેં ઠહેરાએ જાઓગે. જો લોગ તુમહારે શરીક હૈં ઉનકો અમન દેનેકે બાદ ઉનસે કભી પકડ ન કરૂંગા. અગર તુમ ઈન બાતોંકે બારેમેં અપના ઈત્મીનાન કરના ચાહો તો અપને કિસી ભરોસાવાલે આદમીકો મેરે પાસ ભેજકર મુઝસે અહદનામા લિખવાલો. ઔર હર તરહ મુત્મઈન હો જાઓ."

યે ખત જબ મુહમ્મદ મેહદીકે પાસ પહોંચા, તો ઉનહોંને જવાબમેં લિખ્ખા કે :-

"હમ તુમહારે લિયે વૈસી હી પનાહ પેશ કરતે હૈં. જૈસાકે તુમને હમારે લિયે પેશ કી હૈ. સચ તો યે હૈ કે હુકૂમત હમારા હક હૈ, તુમ હમારી હી વજહસે ઈસકે દાવેદાર હુએ. ઔર હમારે હી ગિરોહવાલે બનકર હુકૂમત હાસિલ કરનેકો નિકલે. ઔર ઈસી લિયે કામિયાબ હુએ. હમારા બાપ અલી વસી ઔર ઈમામ થા. તુમ ઉસકી વિલાયતકે વારિસ કિસ તરહ હો ગયે. હાલાંકે ઉનકી ઔલાદ મૌજૂદ હૈ."

ગર્ઝ યે કે ખતકે ઝરીએ ઝબરદસ્ત નોંક-ઝોંક હુઈ. ઔર મુહમ્મદ મેહદીને કમ, મન્સૂરને ઝિયાદા અપને મુખાલિફકો બુરા ભલા કહા.

મુહમ્મદ મેહદીને મદીનેકે ઈન્તિઝામસે ફારિગ હોકર મુહમ્મદ બિન

હસન બિન મુઆવિયા બિન અબ્દુલ્લાહ બિન જાફરકો મક્કાકી તરફ રવાના કિયા. કાસિમ બિન ઈસહાકકો યમનકા હાકિમ બનાકર ઔર મૂસા બિન અબ્દુલ્લાહકો શામકી હુકૂમત પર મુકર્રર કરકે રૂખસત કિયા.

મુહમ્મદ બિન હસનને પહોંચતે હી મક્કા પર કબ્ઝા કર લિયા, લેકિન દૂસરી તરફ મન્સૂરને મદીના પર કબ્ઝા કરનેકે લિયે અપની ફૌજ ભેજ દી. ઝબરદસ્ત લડાઈ હુઈ. મુહમ્મદ મેહદી મારે ગયે. ઔર ઉનકે શહીદ હોતે હી બગાવત ખત્મ હો ગઈ.

ઈસી તરહ મુહમ્મદ ઈબ્રાહીમને ભી બગાવત કી. ઔર ઉનકા ભી યેહી હાલ હુવા. ઔર વો મારે ગયે.

મુખ્તલિફ વાકિએ

મુહમ્મદ મેહદી ઔર ઉનકે ભાઈકે કત્લસે ફારિગ હોકર મન્સૂરને બસરાકી હુકૂમત સાલિમ બિન કુતૈબા બાહિલીકો દી. ઔર મૂસલકી હુકૂમત પર અપને લડકે જાફરકો ભેજા.

ઈમામ માલિક (રહ.) ને મદીનામેં મુહમ્મદ મેહદીકી બૈઅત કરને પર લોગોંકો ઉભારા થા. ઉનકો કોડોંસે પિટવાયા ગયા. ઈમામ અબૂ હનીફા (રહ.) ને ઈરાકમેં ઈબ્રાહીમ બિન અબ્દુલ્લાહકી હિમાયતમેં ફતવા દિયા થા. ઈસ લિયે ઉનકો મન્સૂરને ગિરિફતાર કરાકર બુલવાયા. ઔર બગદાદમેં લે જાકર જહાં ઉસકી તામીરકા સિલસિલા જારી થા, કૈદ કર દિયા. ઉસ કૈદમેં ઈંટોંકે ગિનવાનેકી ખિદમત મશક્કતકે તૌર પર ઉનસે લી જાતી થી. યે ભી રિવાયત હૈ કે મન્સૂરને ઉનકો જજી સુપુર્દ કરની ચાહી, ઉનહોંને જબ ઈન્કાર કિયા તો મન્સૂરને ઈંટોંકે ગિનનેકા કામ ઉનકે સુપુર્દ કિયા. ઈસી હાલતમેં સન ૧૫૦ હિજરી તક મસરૂફ વ ગિરિફતાર રેહકર ફૌત હો ગયે.

ઈનકે અલાવા ઔર ઉલમાને ભી, જૈસે ઈબ્ને અજલાન ઔર અબ્દુલ

હમીદ બિન જાફર વગૈરહને મુહમ્મદ મેહદી ઔર ઉનકે ભાઈ ઈબ્રાહીમકી બૈઅતકે લિયે ફતવે દિયે થે. ઉન સબ ઉલમાકો ભી ઈસી કિસમકી સજાએં દી ગઈ.

સન ૧૪૬ હિજરીમેં ઈલાકા ખિઝરકે તુર્કોંને બગાવતકા ઝંડા બુલંદ કિયા ઔર બાબુલ અબવાબસે આરમીનિયા તક મુસલમાનોંકો કત્લ કરતે હુએ ચલે આએ. ઉસી સાલ કબરસ જઝીરે પર મુસલમાનોંને સમુદ્રી હમલા કિયા. સીસ્તાનકે ઈલાકેમેં ખારજીયોંને બગાવત કી. તો મન્સૂરને યમનકી ગવર્નરીસે બદલકર મઅન બિન ઝાઈદાકો સીસ્તાનકી હુકૂમત પર ભેજ દિયા. વહાં મઅનને ફસાદકો દબાયા. સન ૧૫૧ હિજરી તક રહા. આખિર ધોકેસે ઉસકો કત્લ કર દિયા.

મેહદી બિન મન્સૂરકી વલી અહદી

અબ્દુલ્લાહ સફાહને મરતે વક્ત મન્સૂરકો અપના વલી અહદ મુકર્રર કિયા થા. ઔર મન્સૂરકે બાદ ઈસા બિન મૂસાકો વલી અહદ બનાયા થા. અબ ઈસ વસિયતકે મુવાફિક મન્સૂરકે બાદ ઈસા બિન મૂસા ખલીફા હોનેવાલા થા.

મન્સૂર જબ મુહમ્મદ મેહદી વ ઈબ્રાહીમકે ખતરોંસે મુત્મઈન હો ગયા. ઔર ઈસા બિન મૂસાકી મદદકા ઝિયાદા મોહતાજ ન રહા. તો ઉસને ચાહા કે ઈસાકે બદલે અપને બેટે મેહદીકો વલી અહદ બનાએ. પેહલે ઈસકા ઝિક્ર ઈસાસે કિયા. ઈસાને ઈસકો કુબૂલ કરનેસે ઈન્કાર કર દિયા. મન્સૂરને ખાલિદ બિન બરમક ઔર દૂસરે ગૈર અરબી સરદારોંકો મશ્વરેમેં શરીક કરકે ઔર અપની રાયકી તાઈદમેં લેકર સન ૧૪૭ હિજરીમેં ઈસા બિન મૂસાકો જો સફાહકે જમાનેસે કૂફાકા ગવર્નર ચલા આતા થા. કૂફાકી હુકૂમતસે હટાકર મુહમ્મદ બિન સુલેમાનકો કૂફાકા ગવર્નર બના દિયા. ઈસ તરહ ઈસાકો તાકતસે હટાકર ઔર ધોકા દેકર મન્સૂરને લોગોંસે મેહદીકી વલી અહદીકી બૈઅત લે લી.

કુછ ઔર વાકિએ

સન ૧૫૦ હિજરીમેં ઉસ્તાદ સીસને ઝૂઠી નુબુવ્વતકા દાવા કિયા. ઔર વો ગિરિફતાર કર લિયા ગયા. ઉસ વક્ત ખુરાસાનકા ગવર્નર મેહદી થા. વો મર્વમેં ઠેહરા હુવા થા. સીસ પર હમલા કરનેવાલા સરદાર ખાઝિમ બિન ખુઝૈમા ઉસીકે પાસ ઠેહરા હુવા થા. ઔર મન્સૂરકે હુકમકે મુતાબિક હી હમલાવર હુવા થા. ઈસ ફિતનેસે ફારિગ હોકર મેહદી મન્સૂરકી ખિદમતમેં હાઝિર હુવા. વહાં ઉસે હુકમ દિયા ગયા કે વો એક અલગ ફૌજી છાવની કાઈમ કરેં. વો છાવની સન ૧૫૧ હિજરીમેં કાઈમ ભી હો ગઈ.

સન ૧૫૩ હિજરીમેં મન્સૂરને હુકમ જારી કિયા કે મેરી પૂરી જનતા લમ્બી ટોપીયાં ઓઢા કરે. યે ટોપીયાં બાંસ ઔર પત્તોંસે બનાઈ જાતી થી. ઉસ જમાનેમેં હબ્શી ઈન ટોપિયોંકો ઓઢા કરતે થે.

સન ૧૫૪ હિજરીમેં ઝફર બિન આસિમને રૂમકે ઈલાકોં પર હમલા કિયા.

સન ૧૫૫ હિજરીમેં કૈસરે રૂમને મુસલમાનોંકે આએ દિનકે હમલોંસે તંગ આકર સુલહકી દરખાસ્ત કી. ઔર જિઝયા (ટેક્સ) દેનેકા ઈકરાર કિયા.

મન્સૂરકી વફાત

સન ૧૫૮ હિજરીમેં મન્સૂરને મક્કાકે હાકિમકો લિખ્ખા કે સુફયાન સૌરી ઔર ઈબાદ બિન કસીરકો કૈદ કરકે ભેજ દો. લોગોંકો બડા ડર થા કે કહીં ઉનકો કત્લ ન કર દે. હજકે દિન કરીબ આ ગયે થે. મન્સૂરને ખૂદ હજકા ઈરાદા કિયા. ઈસસેં મક્કાવાલોંકો ઔર ફિક્ર હુઈ કે યહાં આકર ખુદા જાને કિસ કિસકો ગિરિફતાર ઔર કૈદ વ કત્લ કરે. મગર મક્કાવાલોંકી દુઆએં કુબૂલ હુઈ. ઔર મન્સૂર મક્કા તક પહોંચનેસે પેહલે ઈન્તિકાલ કર ગયા.

મન્સૂરને એક હફતા કમ બાઈસ સાલ ખિલાફત કી. સાત બેટે ઔર એક બેટી છોડી.

ખલીફા મન્સૂરસે કિસીને પૂછા, કોઈ ઐસી તમન્ના ભી હે જો આપકી અબ તક પૂરી ન હુઈ હો? મન્સૂરને કહા કે સિર્ફ એક તમન્ના બાકી હે વો યે કે મૈં એક ચબૂતરે પર બૈઠા હૂં ઔર હદીસકે જાનકાર મેરે ગિર્દ બૈઠે હોં.

દૂસરે દિન જબ વજીર કાગઝ ઔર મુખ્તલિફ મામલોંકી મસલેં ઔર કલમદાન લેકર ઉસકે પાસ પહોંચે, તો ઉસ વક્ત વો દરબારી ભી મૌજૂદ થા. ઉસને કહા લીજિયે અબ આપકી તમન્ના પૂરી હો ગઈ. મન્સૂરને કહા યે વો લોગ નહીં હૈં. જિનકી તમન્ના કી હૈ, ઉન લોગોંકે તો કપડે ફટે હુએ, પાંવ નંગે ઔર બાલ બઢે હુએ હોતે હૈં ઔર હદીસકા રિવાયત કરના ઉનકા કામ હોતા હૈ.

મન્સૂરને ઈમામ માલિકકો મુઅત્તા લિખને પર તૈયાર કિયા તો ઉનસે ઈસ તરહ મુખાતિબ હુવા કે અય અબૂ અબ્દુલ્લાહ! તુમ જાનતે હો કે અબ ઈસ્લામમેં તુમસે ઔર મુઝસે ઝિયાદા શરીઅતકા જાનનેવાલા કોઈ બાકી નહીં રહા, મૈં તો ઈન ખિલાફતકે ઝગડોંમેં મુબ્તલા હૂં તુમકો ફુરસત હૈ ઈસ લિયે તુમ લોગોંકે લિયે એક ઐસી કિતાબ લિખ્ખો, જિસસે વો ફાઈદા ઉઠાએં, ઈમામ માલિક કેહતે હૈં ખુદાકી કસમ! મન્સૂરને બાત હી નહીં કહી, તસ્નીફ હી સિખા દી.

અબ્દુસ્સમદ મુહમ્મદને મન્સૂરસે કહા કે આપને સજા દેને પર ઐસી કમર બાંધી હે કે કિસીકો ગુમાન ભી નહીં હોતા કે આપ માફ કરના ભી જાનતે હૈં, મન્સૂરને જવાબ દિયા કે અભી તક મરવાનકે ખાનદાનકા ખૂન સૂખા નહીં, ઔર અબૂ તાલિબકે ખાનદાનકી તલવારેં અભી તક નંગી હૈં. યે જમાના ઐસા હૈ કે અભી તક ખલીફોંકા રોબ ઉનકે દિલોંમેં નહીં કાઈમ હુવા. ઔર યે રોબ ઉસ વક્ત તક કાઈમ નહીં હો સકતા, જબ તક વો માફીકા મતલબ ભૂલ ન જાએં ઔર સજાકે લિયે હર વક્ત તૈયાર ન રહેં.

અબ્દુર્રહમાન ઝ઼િયાદ અફરીકી મન્સૂરકા તાલિબે ઈલ્મીકે જમાનેકા

દોસ્ત થા. વો એક બાર મન્સૂરકી ખિલાફતકે જમાનેમેં ઉસસે મિલને આયા. મન્સૂરને પૂછા કે તુમ બનૂ ઉમૈયાકે મુકાબલેમેં મેરી ખિલાફતકો કૈસા પાતે હો? અબ્દુર્રહમાનને કહા, જિસ કદર ઝુલ્મ તુમહારે જમાનેમેં હોતા હૈ ઉતના બનૂ ઉમૈયાકે જમાનેમેં ન થા. મન્સૂરને કહા, ક્યા કરૂં, મુઝકો મદદગાર નહીં મિલતે. અબ્દુર્રહમાનને કહા કે ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકા કૌલ હૈ કે અગર બાદશાહ નેક હોગા તો ઉસકો નેક લોગ મિલેંગે, ઔર ફાજિર (બુરા) હોગા તો ઉસકે પાસ ફાજિર આએંગે.

એક બાર મન્સૂરકો મખ્ખિયોંને બહોત તંગ કિયા. ઉસને મુકાતિલ બિન સુલેમાનકો બુલાયા ઔર કહા કે ઈન મખ્ખિયોંકો અલ્લાહને ક્યૂં પૈદા કિયા હૈ? મુકાતિલને કહા કે ઝાલિમોંકો ઉનકે ઝરીએ ઝલીલ કરનેકે લિયે.

અપને અખ્લાક, આદાત, આમાલ ઔર કારનામોંકે એ'તિબારસે મન્સૂર અબ્બાસી અબ્દુલ મલિક ઉમવીસે કાફી મિલતા જુલતા હૈ, વો ભી મરવાન ખાનદાનમેં દૂસરા ખલીફા થા. ઔર મન્સૂર ભી અબ્બાસી ખાનદાનકા દૂસરા ખલીફા થા, અબ્દુલ મલિકને ઉમવી ખિલાફતકો બરબાદ હોતે હોતે બચા લિયા. ઈસી તરહ મન્સૂરને ભી મુહમ્મદ વ ઈબ્રાહીમકે મુકાબલેમેં અબ્બાસી ખિલાફતકો બરબાદ હોતે હોતે બચા લિયા. અબ્દુલ મલિક ભી આલિમ ફકીહ ઔર મોહદ્દિસ થા. ઈસી તરહ મન્સૂર ભી આલિમ વ ફકીહ થા. અબ્દુલ મલિક ભી કંજૂસ ઔર કિફાયત કરનેવાલા થા. ઈસી તરહ મન્સૂર ભી કંજૂસ ઔર કિફાયત કરનેવાલા થા. હુકૂમત ભી દોનોંને લગભગ બરાબર મુદ્દત તક કી. દોનોંમેં ફર્ક ઈતના થા, કે મન્સૂરને લોગોંકો અમાન દેનેકે બાદ ભી કત્લ કિયા. લેકિન અબ્દુલ મલિકને ઐસી હરકત નહીં કી.

મેહદી બિન મન્સૂર

મુહમ્મદ મેહદી બિન મન્સૂરકી ઉર્ફિયત અબૂ અબ્દુલ્લાહ થી. ઈદજમેં

સન ૧૨૬ હિજરીમેં પૈદા હુવા. ઉસકી માંકા નામ ઉમ્મે મૂસા અરદા બિન્તે મન્સૂર હમીરી થા.

મેહદી બડા સખી દાતા સબકા પ્યારા, સચ્ચા ઔર લોગોંમેં મહેબૂબ ખલીફા થા. ઉસકે બાપ મન્સૂરને ઉસકો બહોતસે ઉલમાકી શાગિર્દીમેં રખ્ખા. મેહદીકી ઉમ્ર સિર્ફ ૧૫ સાલકી થી કે મન્સૂરને ઉસકો અબ્દુલ જબ્બાર બિન અબ્દુર્રહમાનકી બગાવત કુચલનેકે લિયે સન ૧૪૧ હિજરીમેં ખુરાસાનકી તરફ ભેજા.

સન ૧૪૪ હિજરીમેં યે ખુરાસાનસે વાપસ આયા તો મન્સૂરને ઉસકી શાદી સફાહકી લડકી યાની અપની ભતીજીસે કી.

સન ૧૪૪ હિજરીમેં ઉસકો પેહલા વલી અહદ બનાયા. ઔર ખુરાસાનકે દખ્ખીની ઔર પશ્ચિમી હિસ્સેકા હાકિમ બનાકર રયકી તરફ રવાના કિયા.

સન ૧૫૨ હિજરીમેં ઉસકો અમીરૂલ હજ મુકર્રર કિયા. સન ૧૫૮ હિજરીમેં અપને બાપકી વફાતકે બાદ બગદાદમેં ખિલાફતકે તખ્ત પર બૈઠા.

બગદાદમેં જબ લોગોંને ઉસકે હાથ પર બૈઅત કર લી. તો ઉસને મિમ્બર પર ચળ્હકર ખુત્બા દિયા કે :

"તુમ લોગ જિસકો અમીરૂલ મુઅમિનીન કેહતે હો વો એક બંદા હોતા હૈ, જબ ઉસે કોઈ આવાઝ દેતા હૈ તો વો જવાબ દેતા હૈ. ઔર જબ ઉસકો હુકમ દિયા જાતા હૈ તો વો પૂરા કરતા હૈ, અલ્લાહ હી અમીરૂલ મુઅમિનીનકી હિફાઝત કરનેવાલા હોતા હૈ, મૈં અલ્લાહ હીસે મુસલમાનોંકી ખિલાફતકે કામ પૂરા કરનેકે લિયે મદદ માંગતા હૂં. જિસ તરહ તુમ લોગ અપની ઝબાનસે મેરી ઈતાઅત ઝાહિર કરતે હો, ઈસી તરહ દિલસે ભી સાથ દો. તાકે દીન વ દુનિયાકી બેહતરીકે ઉમ્મીદવાર બન સકો. જો શખ્સ તુમમેં ઈન્સાફ ફૈલાએ તુમ ઉસકી કભી મુખાલિફત ન કરો. મૈં તુમ પરસે સખ્તિયાં ઉઠા દૂંગા. ઔર અપની તમામ ઉમ્ર તુમ પર એહસાન કરને ઔર જો તુમમેં

મુજરિમ હો ઉસકો સજા દેનેમેં લગા દૂંગા.''

મેહદીને ખલીફા હોકર સબસે પેહલા કામ યે કિયા કે મન્સૂરકે કૈદખાનેમેં જિતને કૈદી થે સબકો છોડ દિયા. સિર્ફ વો કૈદી નહીં છોડે ગયે જો બાગી લુટેરે યા ખૂની થે. ઉન કૈદિયોંમેં જો છોડે ગયે, યાકૂબ બિન દાઉદ ભી થા. જો કૈદી નહીં છોડે ગયે ઉનમેં હસન બિન ઈબ્રાહીમ બિન અબ્દુલ્લાહ બિન હસન ભી થા.

હસન ઔર યાકૂબ દોનોં ઈબ્રાહીમકે કત્લકે બાદ બસરાસે ગિરિફતાર હોકર સાથ હી કૈદ હુએ થે.

યાકૂબકા બાપ દાઉદ બની સુલેમકે આઝાદ ગુલામોંમેંસે થા. વો ખુરાસાનમેં નસર બિન સય્યારકા મીર મુન્શી થા. દાઉદકે દો બેટે યાકૂબ ઔર અલી થે, જબ બનૂ અબ્બાસકી હુકૂમત હુઈ તો બની સુલેમકી બેકદરી હુઈ. સાથ હી યાકૂબ વ અલીકી ભી, જો બનૂ સુલેમમેં શામિલ થે, કિસીને બાત ન પૂછી.

જબ મુહમ્મદ મેહદી ઔર ઈબ્રાહીમને બનૂ અબ્બાસકે ખિલાફ લોગોંકો દાવત દેની શુરૂ કી તો યાકૂબ ઉસ દાવતમેં શરીક હો ગયા. ઔર લોગોંકો મુહમ્મદ મેહદી ઔર ઈબ્રાહીમકી તરફ મુતવજ્જેહ કરતા રહા. આખિરકાર હસન બિન ઈબ્રાહીમકે સાથ કૈદ કર દિયા ગયા.

અબ કૈદખાનેસે નિકલકર યાકૂબકો માલૂમ હુવા કે હસન બિન ઈબ્રાહીમ કૈદખાનેસે નિકલ ભાગનેકી કોશિશ કર રહા હૈ. ઉસને ઉસકી ખબર ખલીફા મેહદીકો દી. મેહદીને હસનકો દૂસરે કૈદખાનેમેં ભેજવા દિયા. મગર હસન વહાંસે ભી ભાગ નિકલા.

મેહદીને યાકૂબકો બુલાકર હસનકે બારેમેં મશ્વરા કિયા. યાકૂબને કહા કે આપ હસનકો અમાન અતા ફરમાએં તો મૈં ઉસકો હાઝિર કર સકતા હૂં. મેહદીને અમાન દે દી. ઔર યાકૂબને હસનકો હાઝિર કર દિયા. ઔર મેહદીસે ઈસ બાતકી ઈજાઝત હાસિલ કર લી કે હસન વક્ત બે-વક્ત ખલીફાકી ખિદમતમેં હાઝિર હોતા રહેગા. ચુનાંચે હસન મેહદીકી ખિદમતમેં હાઝિર હોતા રહા.

ઔર નૌબત યહાં તક પહોંચી કે મેહદીને હસનકો અપના દીની ભાઈ બનાકર એક લાખ દિરહમ ઉસે દે દિયે.

કુછ હી દિનોંકે બાદ મેહદીને અપને વઝીર અબૂ અબ્દુલ્લાહકો જો વલી અહદીકે જમાનેસે હી ઉસકા વઝીર ચલા આતા થા, હટાકરકે યાકૂબ બિન દાઉદકો અપના વઝીર બના લિયા.

યાકૂબ ઔર હસનકે સાથ મેહદીકે ઈસ બરતાવને ઉસકે દુશ્મનોંકે દિલોંમેં ભી ઉસકી મુહબ્બત બિઠા દી.

ખિલાફતે અબ્બાસિયાકો સબસે ઝિયાદા ખતરા મુહમ્મદ મેહદી ઔર ઈબ્રાહીમકી જમાઅતકે લોગોંસે થા. જો યહયા બિન ઝૈદકી જમાઅતકે સાથ મિલકર અબ્બાસી ખિલાફતકો ખત્મ કરના ચાહતે થે. મેહદીને યાકૂબકો વઝીર બનાકર ઉન તમામ ખતરોંકા દરવાજા બંદ કર દિયા. ક્યૂંકે યાકૂબ ઈન દોનોં જમાઅતોંસે તઅલ્લુક રખતા થા. ઉસને ઈન લોગોંકો હુકૂમતમેં ઓહદે દેકર મુખાલિફતસે રોકે રખ્ખા. ઔર ઉનકી મુખાલિફતકે જોશકો કમ કર દિયા.

હકીમ મકનઅ

મેહદીકી ખિલાફતકે પેહલે હી સાલ યાની સન ૧૫૯ હિજરીમેં મર્વકા એક રેહનેવાલા હકીમ મકનઅ જિસને સોનેકા એક ચેહરા બનાકર અપને ચેહરે પર લગાયા થા. ખુદાઈકા દાવેદાર હુવા. ઉસકા અકીદા થા કે, અલ્લાહને આદમકો પૈદા કરકે ઉસકે જિસ્મમેં ખૂદ હુલૂલ કિયા. ઉસકે બાદ નૂહમેં, ફિર અબૂ મુસ્લિમ ઔર હાશિમમેં, ઈસ તરહ યે અવતારકા માનનેવાલા થા. ઔર કેહતા થા કે મેરે અંદર ખુદાકી રૂહ હૈ યાની મુઝમેં ખુદાને અવતાર લિયા હૈ.

ઉસકા યે અકીદા હકીકતમેં વોહી થા જો રાવંદ ઈલાકેકે લોગોંકા થા. ઔર જિનહોંને મન્સૂરકે જમાનેમેં હાશમિયોંકે અંદર બિગાડ પૈદા કર દિયા થા. યે સબ અબૂ મુસ્લિમકી જમાઅતકે લોગ થે.

હકીમ મકનઅકા યે ભી અકીદા થા કે યહયા બિન ઝૈદ મારે નહીં ગયે, બલ્કે છૂપ ગયે હૈં. ઔર કિસી વક્ત અપના બદલા લેનેકે લિયે ઝાહિર હોંગે. ઔર દુશ્મનોંકો હલાક કરેંગે.

હકીમ મકનઅને અપને ઈસ અકીદેકો ધૂમધામસે મશ્હૂર કિયા ઔર લોગ ઉસકા સાથ દેને લગે.

મેહદીકો જબ યે ખબર પહોંચી તો ઉસને જિબ્રઈલ બિન યહયાકો ઈસ બગાવતકો કુચલનેકે લિયે ભેજા. મકનઅકા કિલા ઘેર લિયા ગયા. મકનઅકો જબ અપની નાકામીકા યકીન હો ગયા તો ઉસને આગ જલાકર અપને તમામ ઘર વાલોંકો આગમેં ધક્કા દેકર જલા દિયા. ફિર ખૂદ ભી આગમેં કૂદ પડા ઔર મર ગયા.

મુસલમાનોંને કિલેમેં દાખિલ હોકર મકનઅકી લાશ આગસે નિકાલકર ઉસકા સર કાટકર મેહદીકે પાસ રવાના કિયા.

હાદી બિન મેહદીકી વલી અહદી

યે પેહલે કહા જા ચુકા હૈ. મન્સૂરને ઈસા બિન મૂસાકો જો મન્સૂરકે બાદ વલી અહદ થા. ઉસે વલી અહદીસે હટાકર અપને બેટે મેહદીકો પેહલા વલી અહદ બના દિયા થા. મેહદીકે બાદ ઈસા બિન મૂસા વલી અહદ બનાયા ગયા થા.

લેકિન મેહદીકો ઉસકી ખિલાફતકે પેહલેહી સાલમેં ઉસકે હમદર્દો ઔર સલાહકારોંને ઉકસાયા કે ઈસા બિન મૂસાકી જગહ આપ અપને બેટે હાદીકો વલી અહદ બનાએં. મેહદીને ઈસાકો અપને પાસ બગદાદમેં બુલાયા. ઈસા અપને ઈન્કાર પર જમા રહા. બહોત તદબીરેં કીં કે ઈસા આ જાએ. લેકિન ઈસાને આનેસે ઈન્કાર કર દિયા. આખિર મેહદીને દો ફૌજી સરદારોંકો ઈસાકે લાને પર મુકર્રર કિયા. મજબૂર હોકર ઈસા બગદાદમેં આયા. ઔર મુહમ્મદ

બિન સુલેમાનકે મકાન પર ઉતરા. મેહદીકે દરબારમેં આતા જાતા રહા. મગર બિલકુલ ખામોશ જાતા. ખામોશ રેહતા ઔર ખામોશ ચલા આતા. આખિર મેહદીને ઉસે ભારી રકમ ઔર જાઈદાદ દેકર ઉસકો વલી અહદી ખત્મ કરને પર તૈયાર કર લિયા. ઔર હાદી બિન મેહદીકી વલી અહદીકી બૈઅત સબસે લે લી.

સન ૧૬૦ હિજરી ઝિલકાદ મહીનેમેં મેહદીને હજકી તૈયારી કી. અપને બેટે હાદીકો બગદાદમેં અપના નાયબ બનાકર છોડા. હાદીકે મામૂં યઝીદ બિન મન્સૂરકો હાદીકે સાથ મુકર્રર કિયા. દૂસરે બેટે હારૂનકો કુછ ખાનદાનવાલોંકે સાથ હાદીકા સાથ દેને પર લગાયા. ઔર વઝીર યાકૂબ બિન દાઉદ બિન તહમાનકે સાથ મક્કાકી તરફ રવાના હુવા.

મક્કામેં પહોંચકર ખાનએ કા'બાકે પુરાને તમામ ગિલાફોંકો જો તેહ બ-તેહ ચળ્હે હુએ થે ઉતરવા દિયે. એક નયા કીમતી ગિલાફ ચળ્હાયા. ડેઢ લાખ ગરીબોંકો કપડે દિયે. મસ્જિદે નબવીકો બડા કરાયા. વાપસીમેં અન્સારકે પાંચસો ખાનદાન અપને સાથ ઈરાકમેં લાયા. ઉનકો યહાં આબાદ કરકે જાગીરેં દીં. ઔર વઝીફે (પગાર) મુકર્રર કિયે. ઔર અપની હિફાઝત પર ઉનકો લગાયા. મક્કાકે રાસ્તેમેં મકાન બનવાએ. હર મકાનમેં હૌઝ ઔર કુંવેં ભી બનવાએ.

ખલીફા મન્સૂર અબ્બાસીકે ઝમાનેમેં ઉન્દલુસમેં બનૂ ઉમૈયાકે ખાનદાનકી હુકૂમત કાઈમ હોકર એક અલગ ઈસ્લામી હુકૂમતકા દૂસરા મરકઝ બન ગયા થા. યે ઈસ દૌરમેં ભી બ-હાલ રહા. તફસીલ આગે પઢિયે.

રૂમકી લડાઈ

સન ૧૬૩ હિજરીમેં મેહદીને ખુરાસાન ઔર દૂસરે પ્રાન્તોંસે લશ્કર બુલાયા, ઔર રૂમિયોં પર જિહાદકી ગર્ઝસે પેહલી રજબ ૧૬૩ હિજરીકો બગદાદસે રવાના હુવા, ૩ જમાદીસ્સાની યાની એક દિન પેહલે મેહદીકે ચચા ઈસા બિન અલીકા ઈન્તિકાલ હો ગયા થા. બગદાદમેં હાદીકો અપની નાયબીમેં

છોડા. ઔર અપને દૂસરે બેટે હારૂનકો અપને સાથ લિયા.

રૂમિયોં પર ચઢાઈ કરનેકી વજહ યે થી કે સન ૧૬૨ હિજરીમેં રૂમિયોંને ઈસ્લામી શહેરોં પર ચઢાઈ કરકે કુછ શહેરોંકો વેરાન કર દિયા થા. ઈસ લિયે ખલીફા મેહદી ખૂદ ઉસ તરફ રવાના હુવા.

મેહદી હલબમેં પહોંચકર ઠહેર ગયા. ઔર હારૂનકો ફૌજ ઔર ફૌજી સરદારોંકે સાથ આગે રવાના કિયા. હારૂનને આગે બઢકર રૂમિયોંકે કિલેકો ઘેર લિયા. ઔર એક એક કરકે કઈ કિલે જીત લિયે. હારૂન તમામ ઈલાકોંકો જીતકર વાપસ હુવા.

ફિર મેહદી હારૂનકો લેકર બૈતુલ મુકદસકી ઝિયારતકો ગયા, મસ્જિદે અકસામેં નમાઝ પઢી, ફિર બગદાદકો વાપસ ચલા આયા.

મેહદીને જબ હારૂનકો આઝરબાઈજાન ઔર આરમીનિયાકા ગવર્નર બનાયા થા. તો હસન બિન સાબિતકો ઉસકા વઝીરે માલ ઔર યહયા બિન ખાલિદ બરમકકો ઉસકા વઝીરે ખારજા (વિદેશ મંત્રી) મુકર્રર કિયા થા. ઉસી સાલ યાની ૧૬૨ હિજરીમેં ખાલિદ બિન બરમકકા ઈન્તિકાલ હુવા.

સન ૧૬૪ હિજરીમેં અબ્દુલ કબીર બિન અબ્દુર્રહમાનને રૂમિયોં પર ચઢાઈ કી થી, લેકિન વો મુકાબલા કિયે બગૈર વાપસ ચલા આયા. ઈસ વાકિએસે વો રોબ જો ૧૬૩ હિજરીકી હમલાવરીસે રૂમિયોં પર કાઈમ હુવા થા, ખત્મ હો ગયા. મેહદીને સુના તો અબ્દુલ કબીરકો કૈદ કર દિયા, ઔર સન ૧૬૫ હિજરીમેં અપને બેટે હારૂનકો રૂમકે જિહાદ પર રવાના કિયા.

હારૂન લગભગ એક લાખ ફૌજ લેકર રૂમિયોં પર હમલાવર હુવા. ઔર ઉનહે બરાબર હરાતા, કત્લ કરતા, ઉનકે શહેરોંકો તબાહ કરતા કુસ્તુન્તુનિયા પહોંચ ગયા. વહાંકે રૂમી ઝિમ્મેદારને સમજોતા કર લિયા.

સન ૧૬૬ હિજરીમેં ખલીફા મેહદીને અપને બેટે હારૂનકો હાદીકે બાદ વલી અહદ મુકર્રર કિયા. ઔર લોગોંસે હારૂનકી વલી અહદીકે લિયે બૈઅત લી. ઔર હારૂનકો "રશીદ" કા ખિતાબ દિયા.

ઈસી સાલ મેહદીને બગદાદસે મક્કા ઔર યમન તક ખચ્ચરોં ઔર ઊંટોંકી ડાક બિઠાયા. તાકે હર દિન ઈન જગહોંસે સૂચનાએં બરાબર મિલતી રહેં ઔર વહાં સરકારી ઓર્ડર બરાબર પહોંચતે રહેં.

ઈસી સાલ મેહદીને અબૂ યૂસુફકો બસરાકા કાજી મુકર્રર કિયા.

મેહદીકી વફાત

હાદી સન ૧૬૮ હિજરીમેં જરજાનમેં ઠહેરા હુવા થા, કે મેહદી ઉસસે મિલને નિકલા. રાસ્તેમેં બાસબઝાન નામી જગહ પર પહોંચા થા કે ૨૨ મુહર્રમ સન ૧૯૬ હિજરી મુતાબિક ઓગસ્ટ ૭૮૫ ઈસ્વીમેં ઈન્તિકાલ કિયા. હારૂન રશીદ ઉસ સફરમેં બાપકે સાથ થા. ઉસને જનાઝેકી નમાઝ પઢ્હાઈ. ઔર ભાઈકે પાસ જરજાનમેં બાપકે વફાતકી ખબર ભેજી. બીસ દિનકે બાદ હાદી જરજાનસે રવાના હોકર બગદાદ પહોંચા ઔર તખ્તે ખિલાફત પર બૈઠકર હાજિબ રબીઅકો અપના વજીર બના લિયા. રબીઅ કુછ દિનોંકે બાદ ફૌત હો ગયા.

ખલીફા મેહદી અબ્બાસિયોંમેં નિહાયત નેક, પરહેઝગાર, સખી, ખુશદિલ, બહાદુર ઔર નેક દિલ ખલીફા થા. ઉસને અપને બાપકે જમાનેકી ઉન ખૂનરેઝિયોંકો દેખા થા, જો અલવિયોંકી હુઈ થીં. વો ઉન ખૂનરેઝિયોંકો અચ્છા નહીં સમઝતા થા. ખલીફા મેહદીને અપની હુકૂમતકે જમાનેમેં અપને હુકમસે કિસી હાશમીકો કત્લ નહીં કરાયા.

મેહદીકો અલ્લાહકે રસૂલકી પૈરવીકા બહોત ખયાલ થા. વો ઈબાદત ભી બહોત કરતા થા. ઉસકે દરબારમેં હર શખ્સ બિલા રોક ટોક જા સકતા થા. હુકૂમતકે કામોંમેં નિહાયત હોશિયાર થા. વો અપને ગુલામોં ઔર નોકરોંકી મિઝાજપુર્સીકે લિયે ભી ચલા જાતા થા. કભી કભી ઉસ પર લોગોંને કાજીકી અદાલતમેં દાવે કિયે. ઔર વો કાજીકી અદાલતકે હુકમનામેકી તામીલમેં મુકદમેકે એક ફરીકકી હૈસિયતસે કાજીકી અદાલતમેં હાઝિર હુવા. ઔર અદાલતકે

ફૈસલેકો અપને ઉપર તામીલ કરાયા.

ઉસકે જમાનેકે મશહૂર આલિમ શરીક ઉસકે પાસ આએ. મેહદીને કહા કે આપકો તીન બાતોંમેંસે એક જરૂર માનની પડેગી.

(૧) યા તો કાજીકા ઓહદા કુબૂલ કરેં.

(૨) યા મેરે લડકેકો પળ્હાએં.

(૩) યા મેરે સાથ ખાના ખાએં.

કાજી શરીકને સોચકર કહા. ઈન સબમેં ખાના ખાના સબસે ઝિયાદા આસાન હૈ.

ચુનાંચે દસ્તરખાન પર તરહ તરહકે ખાને રખ્ખે ગયે. જબ ખાનેસે ફારિગ હો ગયે તો શાહી બાવરચીને કહા, બસ અબ આપ ફંસ ગયે. ચુનાંચે ઐસા હી હુવા. ઉનહોંને કાજીકા ઓહદા ભી કુબૂલ કિયા. ઔર મેહદીકે લડકોંકો ભી પળ્હાયા.

મેહદી જબ કભી બસરામેં આતા, તો પાંચોં વક્તકી નમાઝ જામા મસ્જિદમેં પળ્હાયા કરતા.

હાદી બિન મેહદી

હાદી બિન મેહદી બિન મન્સૂર સન ૧૪૭ હિજરીમેં રય નામી જગહ પર ખેઝરાનકે પેટસે પૈદા હુવા. ખેઝરાન બરબરકી રેહનેવાલી મેહદીકી એક લોન્ડી થી, જબ ઉસકે પેટસે હાદી ઔર હારૂન પૈદા હુએ, તો મેહદીને ઉસકો આઝાદ કરકે ઉસકે સાથ ૧૫૯ હિજરીમેં નિકાહ કર લિયા થા.

હાદીને ઝિન્દીકોંકી ખૂબ ખબર લી. સાથ હી હુસૈન બિન અલી બિન હસનને જબ મદીનામેં બગાવત કર દી. ઉસકો કુચલકર વહાં અમન કાઈમ કિયા.

હાદી હારૂનસે મિલને મૂસલકે ઈલાકેકી તરફ ગયા થા કે વાપસીમેં બીમાર

પડ ગયા. ઔર તીન દિન બીમાર રેહકર ઈતવારકી રાતમેં ૧૪ રબીઉલ અવ્વલ ૧૭૦ હિજરી મુતાબિક ૭૮૬ ઈસ્વીમેં સવા સાલ હુકૂમત કરકે વફાત પાઈ.

હાદી સખી, ખૂશદિલ હોનેકે સાથ-સાથ કુછ ઝુલ્મ પસંદ ભી થા. હુકૂમતકે કામોંસે બે પરવા ન થા. ઉસકી ઉમ્ર બહોત કમ ઔર ખિલાફતકા જમાના બહોત થોડા થા. ઈસ લિયે ઉસકે અખ્લાકકા ઈઝહાર ન હો સકા.

અબૂ જઅફર હારૂન રશીદ બિન મેહદી

અબૂ જઅફર હારૂન રશીદ બિન મેહદી બિન મન્સૂર બિન મુહમ્મદ બિન અલી બિન અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસ ૧૪૮ હિજરીમેં રયમેં ખેઝરાનકે પેટસે પૈદા હુવા, હારૂન રશીદ ૧૪ રબીઉલ અવ્વલ સન ૧૭૦ હિજરીકો અપને ભાઈકે મરને પર ખલીફા બના. ઉસી રાત ઉસકા બેટા મામૂન પૈદા હવા. યે અજીબ બાત હૈ કે એક હી રાતમેં એક ખલીફા ફૌત હુવા. દૂસરા તખ્ત પર બૈઠા. ઔર તીસરા ખલીફા પૈદા હુવા. હારૂન રશીદકી ઉર્ફિયત પેહલે અબૂ મૂસા થી, લેકિન બાદમેં અબૂ જઅફર હો ગઈ. હારૂન રશીદ લંબે કદકા ખૂબસૂરત આદમી થા.

હારૂન રશીદને તખ્ત પર બૈઠતે હી યહયા બિન ખાલિદ બિન બરમકકો વજીરે આઝમ (પ્રધાનમંત્રી) બનાયા.

હારૂન રશીદકે બેટે મામૂન રશીદકી પૈદાઈશકા ઝિક્ર તો ઉપર આ ચુકા હૈ કે વો હારૂન રશીદ તખ્ત પર બૈઠતે વક્ત સન ૧૭૦ હિજરીમેં પૈદા હુવા થા. મગર મામૂન રશીદ મરાજીલ નામી ઉમ્મે વલદકે પેટસે પૈદા હુવા થા. જો મજૂસી નસલકી થી. ઉસી સાલ ઉસકા દૂસરા બેટા મુહમ્મદ અમીન ઉસકી બીવી ઝુબેદા ખાતૂન બિન્તે જઅફર બિન મન્સૂરકે પેટસે પૈદા હુવા થા. ઈસ લિયે સન ૧૭૫ હિજરીમેં જબકે અમીનકી ઉમ્ર સિર્ફ પાંચ સાલકી થી. હારૂન રશીદને લોગોંસે અમીનકી વલી અહદીકી બૈઅત લી.

ઈસી બીચ કુછ ફિત્ને ઔર બગાવતેં શુરૂ હો ગઈ. જિન પર કાબૂ પા લિયા ગયા.

મામૂનકી વલી અહદી

હારૂન રશીદને અપને બેટે અમીનકો ૧૭૫ હિજરીમેં વલી અહદ બનાયા થા, ઉસ વક્ત અમીન ઔર મામૂન દોનોંકી ઉમ્ર પાંચ પાંચ સાલકી થી. ઈતની છોટી ઉમ્રમેં આજ તક કિસી ખલીફાને કોઈ વલી અહદ નહીં બનાયા થા. અબ હારૂનને સન ૧૮૨ હિજરીમેં અપને બેટે મામૂન બિન મરાજીલકો જબકે ઉસકી ઉમ્ર બારહ સાલ થી, અમીનકે બાદ વલી અહદ બનાયા. યાની લોગોંસે ઈસ બાતકી બૈઅત લી, કે અમીનકે બાદ મામૂન ખલીફા બનેગા.

મામૂનકા અસલ નામ અબ્દુલ્લાહ ઔર અમીનકા અસલ નામ મુહમ્મદ થા. જબ મુહમ્મદકો સન ૧૭૫ હિજરીમેં વલી અહદ બનાયા થા. તો ઉસકો અમીનકા ખિતાબ દિયા થા. ઔર અબ જબ અબ્દુલ્લાહકો વલી અહદ નંબર ૨ મુકર્રર કિયા તો ઉસકો મામૂનકા ખિતાબ દિયા.

ઈસી બીચ ફિર કુછ ઈલાકોંમેં છુટ-ફુટ બગાવતેં ઔર હંગામે હુએ. જિન પર હારૂનને અપની તેઝી ઔર બહાદુરીકી વજહસે કાબૂ પા લિયા.

મો'તમિનકી વલી અહદી

સન ૧૮૬ હિજરીમેં ખલીફા હારૂન રશીદને અપને તીસરે બેટે કાસિમકો ભી વલી અહદ બનાયા, યાની લોગોંસે ઈસ બાતકી બૈઅત લી કે મામૂનકે બાદ કાસિમ ખલીફા બનેગા. ઈસી મૌકે પર કાસિમકો મો'તમિનકા ખિતાબ દિયા, લેકિન મો'તમિનકો ખલીફા નંબર ૩ બનાતે હુએ બૈઅતમેં યે શર્ત રખ્ખી કે અગર મો'તમિન લાયક હો તો મામૂનકા જાનશીન બનેગા. વરના

મામૂનકો યે ઈખ્તિયાર હાસિલ હોગા કે વો ઉસે હટાકર કિસી દૂસરેકો વલી અહદ બનાએ.

વલી અહદ નંબર ૧ યાની અમીનકો ઈરાક, શામ ઔર અરબકે મુલ્કોંકી હુકૂમત સુપુર્દ કી. મામૂનકો પૂરબકે હિસ્સે દિયે. મો'તમિનકો જઝીરા સગુર ઔર અકાસિમકે પ્રાન્તોંકી હુકૂમત દી. ફિર અમીનસે યે અહદનામા લિખવાયા. જિસંકા મઝમૂન યે થા કે મૈં મામૂનકે સાથ કિયે ગયે વાઈદોંકો નિભાઉંગા. ઈસી તરહ મામૂનસે એક અહદનામા લિખવાયા. વો યે કે મૈં અમીનકે સાથ વાઈદા વફા કરૂંગા. ઈન અહદનામોં પર બડે ઉલમા, બુઝુર્ગ, સરદાર, દરબારી, મક્કા, મદીનાકે બડે લોગોંકે દસ્તખત કરાકર ખાનએ કાબામેં લટકા દિયા. જો જો મુલ્ક જિસ જિસ બેટેકો દિયા થા. ઉસી પર ઉનકો કનાઅત કરને ઔર કિસી દૂસરે ભાઈકા મુલ્ક ન લેનેકા ભી ઈકરાર લિયા ગયા થા. સિર્ફ ખિલાફતમેં તરતીબ રખ્ખી થી.

ખલીફા હારૂન રશીદકો હજ કરનેકા બહોત હી શૌકા થા. વો કિસી બડી મજબૂરીકે બગૈર હજકો ન છોડતા. ઉસકા નિયમ (દસ્તૂર) થા કે એક સાલ કુફ્ફાર પર જિહાદ કરતા ઔર એક સાલ હજ કે લિયે જાતા. કિસી ખલીફાને ઈતને હજ નહીં કિયે, જિતને કે હારૂન રશીદને કિયે હૈં. મગર ૧૮૬ હિજરીકા હજ ઈસ લિયે ખાસ તૌરસે ઝિક્રકે કાબિલ હે, કે ઉસી હજકે મૌકે પર ખાનએ કા'બા પર વો અહદનામા લટકાયા ગયા. જિસકા ઝિક્ર ઉપર હો ચુકા હૈ ઔર ઉસી હજસે ફારિગ હોકર હારૂન રશીદને બરામકા ખાનદાનકી તાકતકો તોડા હૈ.

બરામકા ઔર ઉનકા ખાત્મા

ખલીફા હારૂન રશીદકી ખિલાફતકે હાલાત બયાન કરતે હુએ ઈસ વક્ત હમ સન ૧૮૭ હિજરી તક પહોંચ ગયે હૈં. ઈસ સાલકે શુરૂમેં હારૂન

રશીદને અપને વજીર જઅફર બરમકીકો કત્લ કરાયા ઔર ઉસકે ભાઈ ફઝલ ઔર બાપ યહયાકો કૈદ કર દિયા.

ફારસીમેં લફઝ "બરગમ" પુરાને ઈરાની મઝહબકે મઠાધીશોંકે લિયે બોલા જાતા થા. સન ૩૧ હિજરીમેં મુસલમાન ફતેહમંદોંકી બાઢ મર્વકી તરફસે બઢતી મૈદાનોંકો સમેટતી ઔર પહાડોંકો લપેટતી હુઈ બલ્ખ તક પહોંચી. યહાંકે લોગોંમેં ભી ઈન્કેલાબ આયા. ઔર ઈસ્લામ કુબૂલ કર લિયા. બરમગોંને ઈસ્લામ કુબૂલ નહીં કિયા. ઈનહીં બરમગોંકો અરબીમેં બરમક કેહતે હૈં.

સન ૮૬ હિજરીમેં જબ કુતૈબા બિન મુસ્લિમ ગવર્નર ખુરાસાનને બલ્ખ પર ચઢાઈ કી તો વહાંસે કુછ લોન્ડિયાં ગિરિફતાર હોકર આઈ. ઉનમેંસે બરમકકી બીવી ભી થી. જો કુતૈબા બિન મુસ્લિમકે ભાઈ અબ્દુલ્લાહ મુસ્લિમકે હિસ્સેમેં આઈ થી, કુછ દિનોંકે બાદ જબ બલ્ખવાલોંસે સમજોતા હો ગયા તો યે તમામ લોન્ડિયાં ઔર કૈદી વાપસ કિયે ગયે. ચુનાંચે અબ્દુલ્લાહ બિન મુસ્લિમકો ભી યે ઔરત વાપસ કરની પડી. યે ઉસ વક્ત અબ્દુલ્લાહસે હામેલા થી. બરમકકે યહાં પહોંચકર ઉસ ઔરતકે પેટસે લડકા પૈદા હુવા, યેહી લડકા જઅફર બરમકીકા દાદા થા. જિસકા નામ ખાલિદ થા.

સન ૧૬૪ હિજરીમેં ઈમામ ઈબ્રાહીમને અબૂ મુસ્લિમ ખુરાસાનીકો જબ ખુરાસાનકા ઝિમ્મેદાર બનાકર ભેજા તો ઉસને ખાલિદ બિન બરમકકો જબકે ઉસકી ઉમ્ર ચાલીસ સાલ થી. અપની જમાઅતમેં શામિલ કિયા. આગે ચલકર ઈસી ખાલિદ બિન બરમકકો અબ્દુલ્લાહ બિન સફાહ પેહલે અબ્બાસી ખલીફાને અપના વજીર બનાયા.

સફાહકે બાદ મન્સૂર અબ્બાસી તખ્ત પર બૈઠા, તો ઉસને ભી ખાલિદકો વજીર બનાએ રખ્ખા, લેકિન અબૂ મુસ્લિમકે કત્લકે બાદ ઉસે હય દિયા ગયા. લેકિન ચૂંકે વો અબૂ મુસ્લિમકા હોનહાર લાયક શાગિર્દ થા. ઈસ લિયે અબૂ મુસ્લિમકી હોશિયારીસે ઉસે હટા દિયા ગયા. લેકિન ચૂંકે વો અબૂ મુસ્લિમકા

અંજામ ભી દેખ ચુકા થા, બલ્કે અબૂ મુસ્લિમકે કત્લકે બાદ તો વો ઔર ગેહરા હો ગયા થા. યહાં તકકે મન્સૂર જૈસે ચોકસ રેહનેવાલે ખલીફાસે ભી અપને અપને અસલી રંગકો છુપાનેમેં કામિયાબ હો ગયા.

ખાલિદ, મન્સૂરકે બેટે મેહદીકા હાઉસ માસ્ટર ભી રહા. મેહદીકે ખલીફા બનને ઔર મન્સૂરકે મરનેકે બાદ તક ખાલિદ ઝિંદા રહા. મેહદીકી ખિલાફતકે દૌરમેં યાની સન ૧૬૩ હિજરીમેં લગભગ ૭૭ સાલકી ઉમ્રમેં ખાલિદકા ઈન્તિકાલ હુવા. ઈન્તિકાલકે વક્ત ઉસકે બેટે યહયાકી ઉમ્ર ૪૫ યા ૫૦ કે લગભગ હોગી. ઉસને ભી હોશ સંભાલતે હી અપને બાપકા રંગ ઈખ્તિયાર કર લિયા થા.

ખાલિદ બિન બરમકને સબસે બડા કામ યે કિયા થા કે સન ૧૬૧ હિજરીમેં મેહદીકો મશવરા દિયા કે વલી અહદ હારૂન રશીદકા હાઉસ માસ્ટર યહયાકો બના દિયા જાએ. મેહદી ચૂંકે ખૂદ ખાલિદકી હાઉસ માસ્ટરીમેં રેહ ચુકા થા. ઈસ લિયે ઉસને અપને બેટેકો ખાલિદકે બેટેકી હાઉસ માસ્ટરીમેં રખના કુછ ગલત ન સમજા. વૈસે ભી ચાલ ચલકર ખાલિદને હારૂન ઔર યહયાકે બેટે ફઝલકો દૂધ શરીકભાઈ બનાકર તીસરી પેઢી તક અપને અસર વ રૂસુખકી જડેં મજબૂત કર લી થીં.

યહયા બિન ખાલિદને હારૂનકો પળ્હાના શુરૂ કિયા. ઔર ઈસ હદ તક ઉસકી તાલીમ વ તરબિયત કર દી કે હારૂન ખલીફા બનનેકે બાદ ભી યહયાકો અદબકે સાથ "બાપ" હી કહા કરતા થા. ઔર ઉસકે સામને બે-તકલ્લુફીસે બાતેં કરતે હુએ ભી શરમાતા થા.

ખલીફા હાદી પર યહયાકા કોઈ અસર ન થા, લેકિન યહયા હીને વો તદબીરેં અપનાઈ કે હાદીકી સગી માં ખેઝરાન અપને બેટે હાદીકી દુશ્મન બનકર ઉસકી જાનકી પ્યાસી હો ગઈ ઔર યહયા વ ખેઝરાનને મિલકર જલ્દ હી ઉસકા કામ તમામ કરવા દિયા. હારૂનકો ખલીફા બનાનેકે લિયે યહયાકા કોશિશ કરના ઝાહિર હૈ કે ખૂદ અપની હી ઝાતકે લિયે કોશિશ કરના થા, હારૂનને ખલીફા

હોતે હી જૈસાકે ઉમ્મીદ થી. યહયા બિન ખાલિદકો વઝીરે આઝમ (પ્રધાન મંત્રી) બના દિયા.

યહયાને જહાં દિલ લગાકર ખિલાફતકે કામોંકો અંજામ દિયા. વહીં ઉસને ઈસકો ભી ધ્યાનમેં રખ્ખા કે હારૂનકી આઝાદ મરજી ઔર દિલી ખ્વાહિશમેં કહીં ભી યહયાકા ઈખ્તિયાર રૂકાવટ ન બનને પાએ, લેકિન ગૈર-મહેસૂસ તૌર પર ઉસને અપને ખાનદાનવાલોં, અપને ભાઈયોં, ભતીજોં ઔર અપને ખ્યાલકે ઈરાનિયોંકો ઝિમ્મેદારીકે ઓહદે, ગવર્નરી ઔર ફૌજોંકી સરદારી વગૈરહ પર મુકર્રર કરના ઔર લગાના શુરૂ કર દિયા.

હારૂન પર યહયાકા જાદૂ ચલ હી રહા થા, કે સન ૧૭૪ હિજરીમેં ઉસને યહયાકે બેટે ફઝલકો ઉસકા નાઈબ બના દિયા. ફઝલકો હારૂનને સન ૧૭૭ હિજરીમેં ખુરાસાન વ તબરસ્તાન ઔર રય ઔર હમદાનકા ગવર્નર ભી બના દિયા થા. ફઝલ બિન યહયાકો હારૂનને અપને બેટે અમીનકા હાઉસ માસ્ટર ભી બનાયા થા. સન ૧૭૯ હિજરીમેં હારૂનને ઉસકો ખુરાસાનસે બુલાકર મુસ્તકિલ વઝીરે આઝમ બના દિયા.

યહયાકા દૂસરા બેટા જાફર હારૂન રશીદકા બહોત બેતકલ્લુફ દોસ્ત થા. હારૂન ઉસકો હર વક્ત અપને સાથ રખતા થા. સન ૧૭૬ હિજરીમેં જાફરકો શાહી મહેલોંકી દારોગાઈકે અલાવા મિસરકી ગવર્નરી ભી મિલી હુઈ થી. ફિર કુછ દિનોંકે બાદ જાફરકો વઝીરે આઝમ બના દિયા ગયા. ઔર સન ૧૮૦ હિજરીમેં હારૂનને જાફરકો ખુરાસાનકી ગવર્નરી ભી દી થી.

ઈન તમામ બાતોંસે અચ્છી તરહ અંદાજા કિયા જા સકતા હૈ કે ઈસ ખાનદાનને હારૂનકે ચારોં તરફ કિતના ઝબરદસ્ત જાલ બુન દિયા થા.

બાદમેં જબ હારૂનકો ધીરે ધીરે ઈન બરમકોંકે અસર વ રૂસૂખકા અંદાજા હુવા ઔર ઉનકે કારનામે અબ્બાસી હુકૂમતકે લિયે ખતરનાક મહેસૂસ કિયે જાને લગે, તો બાત ઝિયાદા બિગડનેસે પેહલે હી હારૂનને ઉન પર ગેહરી ચોટ કી ઔર ઉનસે પૂરી તરહ નજાત હાસિલ કર લી.

હારૂનકે જમાનેકે બાકી હાલાત

હારૂન રશીદકે જમાનેકા બયાન કરતે હુએ સન ૧૮૭ હિજરી તક પહોંચ ગયે હૈં. બરામકાકો ઉનકે અંજામ તક પહોંચાનેકે બાદ ખલીફા હારૂન રશીદને અપને બેટે મો'તમિનકો આસિમ પ્રાન્તકી તરફ રવાના કિયા. ઔર રૂમિયોંકો સખ્ત હાર હુઈ.

ઈસી સાલ સન ૧૮૭ હિજરીમેં હઝરત ઈબ્રાહીમ અદહમને વફાત પાઈ.

હારૂન રશીદ ખૂદ દૂસરી કિસમકી બગાવતકો કુચલનેકે લિયે બરાબર ઈધર ઉધર ગયા. યહાં તકકે સન ૧૯૩ હિજરીમેં ખલીફા જરજાનમેં પહોંચા, વહાં પહોંચકર ખલીફા સખ્ત બીમાર હો ગયા. ખલીફાને જરજાનમેં ફૌજકે સરદારોંકે સામને યે એલાન કિયા કે મેરે સાથ ઈસ વક્ત જિતની ફૌજ ઔર સામાન હૈ. યે પૂરા મુલ્ક ખુરાસાન ઔર સબ સામાન મામૂનસે મુતઅલ્લિક રહેગા.

ફિર વો જરજાનસે તૂસ ગયા. તૂસ પહોંચકર બીમારી ઈતની બઢી કે વો બિસ્તરસે ઉઠનેકે કાબિલ ન રહા. જિસ મકાનમેં વો ઠહેરા હુવા થા ઉસી મકાનકે એક કોનેમેં અપની કબર ખોદનેકા હુકમ દિયા. જબ કબર તૈયાર હો ગઈ તો કુછ હાફિઝોંને કબરમેં ઉતરકર કુરઆન ખતમ કિયા. હારૂનને અપની ચારપાઈ કબરકે કિનારે બિછવા લી, ઔર ચારપાઈ પર પડે પડે કબરકો દેખતા રહા. ઈસી હાલતમેં ૩ જમાદીસ્સાની ૧૯૩ હિજરી મુતાબિક ૨૪ માર્ચ ૮૦૮ ઈસ્વી રાતકે વક્ત ઈન્તિકાલ કિયા. ઉસકે બેટે સાલેહને જનાઝેકી નમાઝ પઢાઈ. ૨૩ સાલ ઢાઈ મહીને હારૂન રશીદને ખિલાફત કી. તૂસમેં ઉસકી કબર મૌજૂદ હૈ.

હારૂન રશીદકી ખિલાફત પર એક નજર

હારૂન રશીદકા નિકાહ ઝુબેદા બિન્તે જાફર બિન મન્સૂરસે હુવા થા.

ઝુબેદાકી ઉર્ફિયત ઉમ્મે જાફર થી. મુહમ્મદ અમીન ઉસીકે પેટસે પૈદા હુવા થા. હારૂન રશીદકે કુલ ૧૪ બેટે થે જિનમેં અમીન, મામૂન, મો'તમિન, મોઅતસિમ ઝિયાદા મશ્હૂર હૈ. મો'તમિન પળ્હા લિખ્ખા ન થા. ઈસી લિયે વલી અહદીકે કાબિલ ઉસકો હારૂનને નહીં સમજા. મગર વો ખલીફા હુવા ઔર ઉસીકી ઔલાદસે બહોતસે અબ્બાસી ખલીફા હુએ. ઔર ઉસીસે હારૂન રશીદકી નસલ ચલી.

હારૂન રશીદને મરતે વક્ત જિસ તરહ બહોતસે બેટે છોડે, ઉસી તરહ બેટિયાં ભી બહોતસી છોડી થી, જો સબ કનીઝોંકે પેટસે પૈદા હુઈ થીં.

● હારૂન રશીદકો અબ્બાસી ખાનદાનકા ચમકતા સૂરજ સમજના ચાહિયે. ઉસીકે જમાનેમેં અબ્બાસી ખિલાફત બહોત મજબૂત હુઈ. આલે અબી તાલિબ ઔર દૂસરે સાઝિશી ગિરોંહોંકી હિંમતેં પસ્ત હો ચુકી થીં.

● ઉસકો ઈસ્લમકા બહોત શૌક ઔર મઝહબકી પાબંદીકા બહોત ખયાલ થા.

● ઝિન્દીકોંકે ફિત્નેકી ઉસકે દૌરમેં બિલકુલ જડ કટ ચુકી થી.

● રૂમ ઔર યૂનાનકી શાનદાર ઈસાઈ હુકૂમતેં ઉસકે માતહત થી.

● હારૂન રશીદને મરતે વક્ત ખઝાનેમેં નવ્વે કરોડ દીનાર છોડે થે.

● ઉન્દલુસ ઔર મોરક્કોકે અલાવા વો પૂરી ઈસ્લામી દુનિયાકા ખલીફા થા.

● મન્સૂર હીકે જમાનેમેં લિખને પળ્હનેકા કામ તેઝીસે બળ્હા ઔર ઈસ્લામ અપને કમાલકો પહોંચા.

● હારૂન રશીદકે જમાનેમેં હિન્દુસ્તાનકે ઉલમા ભી ગવર્નર સિંધકી મારફત ઔર સીધે સીધે ખૂદ ભી બગદાદમેં પહોંચે ઔર વહાં ઉનકી ખૂબ ઈઝઝત કી ગઈ.

● ઈબરાની ઝબાનકી કિતાબોંકે તર્જુમે હુએ. ઈલ્મ વ ફનકે હર હિસ્સેમેં તરક્કી હુઈ. શાયરી ઔર સંગીતકી ચર્ચા ભી શુરૂ હુઈ. કહાનિયોંકે લિખનેકી રસમ ભી ઈસી દૌરમેં શુરૂ હુઈ.

● હારૂન રશીદ બહાદુર થા. વો ખુશીકે સાથ ઘોડેકી ઝીન પર મહીને ઔર બરસ લગા દેતા થા. લેકિન જબ સૂફિયોંકી મજલિસમેં બૈઠતા તો એક સૂફી નજર આતા થા. ઔર જબ ફકીહોંકી મજલિસમેં બૈઠતા તો વો ઊંચે દરજેકા ફકીહ, ઔર હદીસકે માહિરોંકી સોહબતમેં હોતા થા, તો ઊંચે દરજેકા માહિરે હદીસ સાબિત હોતા. સિર્ફ ઝિન્દીકોંકા વો જરૂર દુશ્મન થા. બાકી ગૈર મઝહબવાલોંકે સાથ ઉસકા બરતાવ રવાદારીકા થા.

● હજ, જિહાદ ઔર ખૈરાત તીન ચીઝોંકા ઉસકો બહોત શૌક થા.

● વો દિલકા બહોત નરમ થા. જબ કોઈ શખ્સ ઉસકો નસીહત કરતા ઔર દોઝખસે ડરાતા તો વો ફૂટ ફૂટકર રોને લગતા.

● એક દિન ઈબ્ને સમ્માક હારૂનકે પાસ બૈઠે હુએ થે. હારૂનકો પ્યાસ લગી. ઉસને પાની માંગા પાની આયા. ઔર હારૂનને પીના ચાહા તો ઈબ્ને સમ્માકને કહા કે અમીરૂલ મુઅમિનીન! જરા ઠહેર જાઈયે, હારૂન રશીદને કહા, ફરમાઈયે. ઈબ્ને સમ્માકને કહા કે અગર પ્યાસકી તેઝીમેં પાની આપકો ન મિલે તો એક પ્યાલા પાની આપ કિતને તક ખરીદ લેંગે? હારૂન રશીદને કહા, આધી હુકૂમત દેકર ખરીદ લૂં, ઈબ્ને સમ્માકને કહા કે અબ આપ પી લીજિયે. જબ હારૂન રશીદ પાની પી ચુકે તો ઈબ્ને સમ્માકને કહા કે અમીરૂલ મુઅમિનીન અગર યે પાની આપકે પેટમેં રેહ જાએ ઔર ન નિકલે તો ઉસકે નિકલવાનેમેં કહાં તક ખર્ચ કર સકતે હૈં? હારૂન રશીદને કહા કે જરૂરત પડે તો મૈં આધી હુકૂમત દે ડાલૂં. ઈબ્ને સમ્માકને કહા કે બસ આપ સમજ લીજિયે કે આપકા તમામ મુલ્ક એક પ્યાલા પાની ઔર પેશાબકી કીમત રખતા હૈ. આપકો ઈસ પર ઝિયાદા ઘમંડ ન હોના ચાહિયે. હારૂન રશીદ યે સુનકર રો પડા. ઔર બહોત દેર તક રોતા રહા.

● એક બાર હારૂન રશીદને એક બુઝુર્ગસે કહા કે આપ મુજે નસીહત કીજિયે. ઉનહોંને કહા કે અગર આપકા કોઈ દરબારી ઐસા હો જો ડર દિલાતા રહે ઔર ઉસકા નતીજા બેહતર હો, તો વો ઉસ દરબારીસે બેહતર હૈ જો આપકો

ડરસે આઝાદ કર દે, મગર નતીજા ઉસકા બુરા હો. હારૂન રશીદને કહા, જરા ખુલકર બયાન કીજિયે, તાકે અચ્છી તરહ સમજમેં આ જાએ. ઉનહોંને કહા કે અગર કોઈ શખ્સ આપસે યે કહે કે કિયામતકે દિન લોગોંકે બારેમેં પૂછા જાને વાલા હૈ. આપ ખુદાસે ડરતે રહિયે. તો વો શખ્સ ઉસસે બેહતર હૈ જો યે કહે કે આપ નબી ﷺ કે ખાનદાની લોગ હૈં ઔર નબી ﷺ સે રિશ્તેદારીકી વજહસે આપકે તમામ ગુનાહ માફ હો ચુકે હૈં. યે સુનકર હારૂન રશીદ ઐસા રોયા કે પાસ બૈઠને વાલોંકો ઉસ પર રહમ આને લગા.

કાજી ફાઝિલી કેહતે હૈં, કે દો બાદશાહોંકે સિવા કોઈ ઐસા નહીં હુવા જિસને પળ્હાઈકે જમાનેમેં સફર કિયા હો. એક તો હારૂન રશીદ, કે ઉસને અપને બેટે અમીન, ઔર મામૂનકો સાથ લેકર મુઅત્તા ઈમામ માલિક (રહ.) કે સુનનેકે લિયે સફર કિયા. ચુનાંચે જિસ કાપીમેં ઉસને પળ્હા થા. વો મિસરકે બાદશાહોંકે પાસ માજૂદ હૈ. દૂસરા સુલતાન સલાહુદીન ઐયૂબી. જો મુઅત્તા ઈમામ માલિકકે સુનનેકી ગર્ઝસે ઈસ્કન્દરીયા ગયા થા.

હારૂન રશીદ ચૌગાન ખેલતા ઔર તીર કમાનસે નિશાના બાઝી કરતા થા. હારૂન રશીદકી ઉમ્ર વફાતકે વક્ત ૪૫ સાલકે કરીબ થી.

અમીન રશીદ બિન હારૂન રશીદ

મુહમ્મદ અમીન બિન હારૂન બિન મેહદી બિન મન્સૂર અબ્બાસી, ઝુબેદા ખાતૂનકે પેટસે પૈદા હુવા થા. અમીન ઔર મામૂન દોનોં એક હી ઉમ્રકે થે. હારૂન રશીદને અપને બાદ અમીનકો ખિલાફતકે તખ્તકા વારિસ મુકર્રર કિયા થા. લેકિન સાથ હી મામૂનકો ખુરાસાન વગૈરહ પૂરબકે હિસ્સોંકા મુસ્તકિલ હાકિમ બનાકર અમીનકો વસિયત કી થી કે મામૂનકો ખુરાસાનકી હુકૂમતસે હટાએગા નહીં, ઔર મામૂનકો નસીહત કી થી કે અમીનકી ઈતાઅતસે ઈન્કાર ન કરે.

તૂસમેં જબ હારૂન રશીદકા ઈન્તિકાલ હુવા હૈ તો મામૂન મર્વમેં થા, ઔર અમીન બગદાદમેં થા, સાલેહ હારૂન રશીદકે સાથ થા. હારૂનકી વફાતકે અગલે દિન યાની ૪ જમાદીસ્સાની ૧૯૩ હિજરીકો તૂસમેં હારૂનકી ફૌજ ઔર મૌજૂદ સરદારોંને અમીનકી ખિલાફત પર સાલેહકે સામને બૈઅત કી ઔર બગદાદમેં અમીનકો ફૌરન કાસિદ ભેજકર સુચના દી. મુબારક બાદ ભી પેશ કી. ઔર ખિલાફતકી મોહર, છડી ઔર ચાદર ભેજ દી.

અમીનને જામા મસ્જિદમેં જાકર લોગોંકે સામને ખુત્બા દિયા. ઔર હારૂન રશીદકી વફાતકા હાલ સુનાયા ઔર લોગોંસે બૈઅત લી.

ઝુબેદા ખાતૂન રિકહ શહેરમેં ઉસ વક્ત ઠહેરી હુઈ થી ઔર ખિલાફતકા ખજાના ઉનહીંકે પાસ થા. ઈસ ખબરકો સુનકર રિકહસે બગદાદકી તરફ શાહી ખજાનાકે સાથ રવાના હુઈ. ઉનકે આનેકી ખબર સુનકર અમીનને અંબારસે ઉનકા સ્વાગત કિયા ઔર ઈઝઝતકે સાથ બગદાદમેં લાયા.

મામૂનને મર્વમેં બાપકે મરનેકી ખબર સુની તો અમીરોં ઔર સરદારોંકો જો વહાં મૌજૂદ થે જમા કિયા, ઔર અપને લિયે મશ્વરા તલબ કિયા કે મુજકો અબ ક્યા કરના ચાહિયે, બગદાદસે રવાના હોકર જરજાન તક મામૂન ઔર યે તમામ સરદાર ભી હારૂન રશીદકે સાથ થે. ઈસ સફરમેં ફઝલ બિન સહલને સિપેહ સાલારોં ઔર સરદારોંકા મામૂનકી તરફ ઝુકાવ બળ્હાનેકી કોશિશ કી થી. ઔર બહોતસે સરદારોંને વાયદા કિયા થા કે હમ મામૂનકી તરફદારીમેં હિસ્સા લેંગે. લેકિન ફઝલ બિન રબીઅ અમીનકા તરફદાર થા.

અબ હારૂનકી વફાતકે બાદ ફઝલ બિન રબીઅકી કોશિશસે સબકે સબ જો તૂસમેં મૌજૂદ થે. અમીનકી બૈઅત કરકે બગદાદકી તરફ ચલ પડે ઔર યે બાત જરા ભી ધ્યાનમેં ન રહી કે હારૂનકી વસિયતકે મુતાબિક હમકો મામૂનકી ખિદમતમેં હાઝિર હોના ચાહિયે થા. ક્યૂંકે તમામ ફૌજ ઔર સામાનકા માલિક મામૂન હૈ.

સરદાર જો મામૂનકે પાસ થે. હારૂનકી વસિયતકે મુતાબિક પૂરબકે

હિસ્સોં પર ઉસકી હુકૂમતકી તાઈદમેં થે.

ઉનમેંસે કુછને યે મશવરા દિયા કે ફઝલ બિન રબીઅ અભી રાસ્તેમેં હૈ. યહાંસે ફૌજ ભેજકર ઉસકો મર્વકી તરફ વાપસ લાયા જાએ. મગર ફઝલ બિન સહલને ઉસકી મુખાલિફત કી. ઔર કહા કે અગર ઈસ તરહ ઈન લોગોંકો વાપસ લાયા ગયા તો ડર હૈ કે વો ધોકા દેંગે. ઔર નુકસાન કી વજહ બનેંગે. હાં મુનાસિબ યે હૈ કે ઉન લોગોંકે પાસ, જિનહોંને ફરમાં બરદારીકા ઈકરાર કરકે મદદ ઔર હમદર્દીકે વાયદે કિયે થે. પૈગામ ભેજા જાએ. ઔર ઉનકો હારૂન રશીદકી વસિયત ઔર ઉનકે વાયદે યાદ દિલાએ જાએં. ચુનાંચે દો કાસિદ રવાના હુએ. વો જબ ફઝલ વગૈરહકે પાસ પહોંચે તો ઉનહોંને સબકો અપના દુશ્મન પાયા, કુછને ખુલ્લમ ખુલ્લા મામૂનકો ગાલી ભી દી. યે દોનોં કાસિદ મુશ્કિલસે અપની જાન બચાકર વાપસ આએ. ઔર જો હાલત અપની આંખોંસે દેખી થી સુનાઈ.

મામૂનકો યકીન થા કે મુજકો પૂરબી હિસ્સોં પર કાબિઝ ન રેહને દિયા જાએગા, ઈસ લિયે વો ફિકરમેં થા. ઈધર ફઝલ બિન સહલને ઈસ બાતકા બેડા ઉઠાયા કે મામૂનકો ખલીફા બનાકર રહૂંગા.

સચ તો યે હૈ કે અમીનકી માં હાશમિયહ થી, ઔર વો અરબોંકી હિમાયત અપને સાથ રખતા થા. ઔર મામૂનકી માં ઈરાની નસલકી થી. ઈસ લિયે ઈરાની ઔર ખુરાસાની લોગ મામૂનકે સાથ થે. અમીન બગદાદમેં અરબોંકે અંદર મૌજૂદ થા. ઔર મામૂન અપને હામિયોં યાની ઈરાનિયોંકે અંદર મર્વમેં થા.

ગર્ઝ યે કે મામૂન ઔર અમીનકે દિલ સાફ ન થે. ઔર ઈન દોનોંકે આસપાસ ઐસે સરદાર જમા થે જો દો ગિરોહોંમેં બટે હુએ થે. ઔર એક ગિરોહ દૂસરેકા મુખાલિફ થા.

અગર ખલીફા અમીન દૂરંદેશીસે કામ લેતા તો મામૂન રશીદ હીકો લોગ મુજરિમ કેહતે ઔર ઉસે કામિયાબી ભી હાસિલ ન હોતી. લેકિન ઉસકે

સલાહકાર અચ્છે ન થે. ઉનહોંને મશ્વરે સહીહ ન દિયે. યહાં તકકે અમીનકે કામોંકો દેખકર આમ તૌર પર લોગોંમેં યે ખયાલ તેજીસે ફેલા કે અમીન રશીદ, હારૂન રશીદકે તખ્તકો સંભાલનેકી લાયકાત નહીં રખતા.

ઉસકી પેહલી ગલતી યે થી કે અપને ભાઈ કાસિમ યાની મોઅતમિનકો જઝીરેકી હુકૂમતસે હટાકર ઉસકે પાસ કન્સરીન ઔર અવાસિમકા સૂબા (રાજ્ય) બાકી રખ્ખા. ઔર જઝીરેકી હુકૂમત પર અપની તરફસે ખુઝેમા બિન ખવાઝિનકો મુકર્રર કરકે ભેજા.

ઈસી સાલ યાની અપની ખિલાફતકે શુરૂ હીમેં ઉસને ફઝલ બિન રબીઅકે મશ્વરેસે અપને બેટે મૂસા બિન અમીનકો બજાએ મામૂનકે વલી અહદ બનાના ચાહા ઔર મામૂનકો ખૂદ મુખાલિફતકા મૌકા દે દિયા.

જિસ જમાનેમેં હારૂન રશીદ ખુરાસાનકો જા રહા થા. તો ઉસને યે એલાન કર દિયા થા કે યે ફૌજ ઔર સામાન મામૂન રશીદકે પાસ ખુરાસાનમેં રહેગા. ઔર મામૂન હી ઉસકા માલિક હૈ. લેકિન ફઝલ બિન રબીઅ તમામ સામાન ઔર તમામ ફૌજકો જો હારૂનકી વફાતકે વક્ત તૂસમેં મૌજૂદ થી. લેકર બગદાદકી તરફ ચલ દિયા. ઔર ઈસ તરહ મામૂનકો બહોત કમઝોર કર ગયા. ઈસ લિયે કે ફઝલ બિન રબીઅકો યે ખતરા હુવા કે અગર અમીનકે બાદ મામૂન ખલીફા હો ગયા તો વો જરૂર મેરે સાથ બુરા બરતાવ કરેગા. ઈસ લિયે ઉસને યે કોશિશ કી કે મામૂનકો વલી અહદીસે હટા દિયા જાએ.

યેહી ખતરા અલી બિન ઈસા પિછલે ગવર્નર ખુરાસાનકો ભી અપને બારેમેં થા. ઈસ લિયે ઉસને ભી ફઝલ બિન રબીઅકે ઈસ મશ્વરેકી તાઈદ કી. ઔર અમીનકો મામૂનકે હટાને પર તૈયાર કર લિયા. મગર ખુઝેમા બિન ખવાઝિનકે સામને જબ યે મસ્અલા પેશ કિયા ગયા તો ઉસને ઈસ રાયકી સખ્ત મુખાલિફત કી ઔર ખલીફાકો ઈસસે ઉસ વક્ત રોક દિયા.

યે ખબરેં મામૂનકે પાસ ભી પહોંચતી થીં, મગર ઉસને ઈનકે બારેમેં ખામોશી અપનાઈ ઔર નતીજેકા ઈન્તિઝાર કરતા રહા.

દોનોં ભાઈયોંકે આપસી તનાવકા અસર યે પડા કે જહાં જહાં ભી ફસાદી લોગ મૌજૂદ થે, બગાવત પર ઉતર આએ. ઔર ઈસ્લામી હુકૂમતકો સખ્ત ખતરા પૈદા હો ગયા.

અમીન ઔર મામૂનકા મુકાબલા

સન ૧૯૪ હિજરીકે આખરી દિનોંમેં અમીનને મામૂનકો વલી અહદીસે હટા દિયા. ઈસકે બાદ અમીનને યેહી નહીં કિયા કે અપને બેટેકો મામૂનકી જગા વલી અહદ બનાયા બલ્કે અપને ભાઈ મોતમિનકો ભી હટાકર ઉસકી જગા અપને દૂસરે બેટે અબ્દુલ્લાહકો વલી અહદ બનાયા. ઔર ખુત્બોંમેં મૂસા ઔર અબ્દુલ્લાહકા નામ લિયા જાને લગા. અબ લડાઈકે લિયે અમીન ઔર મામૂનકો કિસી ચીઝકે ઈન્તિઝારકી જરૂરત ન થી. મુલ્કકે કબીલે ઔર સરદાર દોનોં ખેમોંમેં અલગ અલગ બટ ગયે. ઔર લડાઈ છિડ ગઈ.

ઈસ લડાઈમેં ખલીફા અમીનકો હારકા મુંહ દેખના પડા, મહેલ પર મામૂનકી ફૌજોંને હમલા કર દિયા. ઔર મામૂનકી ખિલાફતકી લોગોંસે બૈઅત લે લી. અમીન જિસ વક્ત ગિરિફતાર હુવા હૈ. ઉસ વક્ત સિર્ફ વો એક પાઈજામા પેહને હુએ થા. સર પર પઘડી ઔર કંધે પર એક ફટા કપડા થા.

ફિર અમીનકો કૈદખાને હીમેં કત્લ કર દિયા ગયા. અમીનકે દોનોં લડકોં મૂસા ઔર અબ્દુલ્લાહકો મામૂનકે પાસ ભેજ દિયા ગયા. ઔર ઝુબેદા ખાતૂન અમીનકી માં કો દેશસે નિકાલ દિયા ગયા.

ખિલાફતે અમીન પર એક નજર

ખલીફા અમીનને ૨૭ યા ૨૮ બરસકી ઉમર પાઈ. ચાર બરસ ઔર સાડે સાત મહીને ખિલાફત કી. યે પૂરા જમાના ફિત્ને ઔર ફસાદમેં ગુઝરા.

હજારોં મુસલમાનોંકા ખૂન બેવજહ બહાયા ગયા. અમીનકી ખિલાફતકા જમાના ઈસ્લામી દુનિયાકે લિયે મુસીબતકા જમાના થા.

ફઝલ બિન રબીઅ જો ઉસકા વઝીરે આઝમ થા. અબ્બાસી ખાનદાનકે લિયે અચ્છા વઝીર સાબિત ન હુવા. યેહી અમીન ઔર મામૂન દોનોં ભાઈયોંકે લડાનેકી વજહ બના થા.

હારૂન રશીદને અમીનકો ઈસ લિયે અપના જાનશીન ચુના થા, કે વો ખાલિસ હાશમી ઔર અરબી હોનેકી વજહસે બાપકી ઉસ પાલીસીકો જો ઉસને ઉમ્રકે આખરી હિસ્સેમેં અપનાઈ થી, કે ઈરાનિયોંકે ઝોરકો તોડ દિયા જાએ. કાંમિયાબ બના સકેગા, મગર ઈસ પાલીસીકે કામિયાબ બનાનેકે લિયે અમીનકા દિલ વ દિમાગ મુનાસિબ ન થા. ઔર હારૂનકો ઈસકા અંજામ ખૂબ અચ્છી તરહ થા.

ખલીફા મામૂન રશીદ

મામૂન રશીદ બિન હારૂન રશીદકા અસલ નામ અબ્દુલ્લાહ થા. બાપને મામૂનકા ખિતાબ દિયા. ઔર ઉર્ફિયત અબુલ અબ્બાસ થી. જુમ્આકે દિન સન ૧૭૦ હિજરીકે રબીઉલ અવ્વલમેં પૈદા હુવા. જિસ રાત મામૂન રશીદ પૈદા હુવા ઉસી રાત હાદીકા ઈન્તિકાલ હુવા, ઉસકી માં કા નામ મરાજીલ થા. જો મજૂસી નસલકી લોન્ડી થી. ઔર ચિલ્લા હીમેં મર ગઈ થી.

બારહ બરસકી ઉમરમેં જબકે મામૂન અપની કાબિલિયત, ઝહાનતકી વજહસે હર ફનમેં અચ્છી મહારત પૈદા કર ચુકા થા. જાફર બરમકી કી હાઉસ માસ્ટરીકે સુપુર્દ કિયા ગયા. ઉસી સાલ યાની સન ૧૮૨ હિજરીમેં ઉસકો હારૂનને અમીનકે બાદ વલી અહદ મુકર્રર કિયા. અગરચે જમાદીસ્સાની સન ૧૯૩ હિજરીસે, જબકે હારૂન રશીદકા ઈન્તિકાલ હુવા થા. મામૂન રશીદ ખુરાસાન વગૈરહ પૂરબી હિસ્સોંકા ખૂદ મુખ્તાર હાકિમ થા. લેકિન ઉસકી

ખિલાફતકા જમાના મુહર્રમ સન ૧૯૮ હિજરીસે જબકે અમીન કત્લ કિયા ગયા શુરૂ હોતા હૈ.

જબ મામૂનકો અમીનકે કત્લ કિયે જાનેકા હાલ માલૂમ હુવા ઔર બગદાદમેં ઉસકી ફૌજકો ગલબા હાસિલ હુવા ઔર બગદાદવાલોંને મામૂન ખલીફા માન લિયા તો મામૂનને અપને વઝીર ફઝલ બિન સહલકે સગે ભાઈ હસન બિન સહલકો જિબાલ, ફારસ, અહવાઝ, બસરા, કૂફા, હિજાઝ, યમન વગૈરહ નયે જીતે હુએ મુલ્કોંકી હુકૂમત અતા કરકે બગદાદકી તરફ રવાના કિયા. હર્સમા બિન અઅયુન ઔર તાહિર બિન હુસૈનને યે તમામ ઈલાકા ફતહ કર લિયા થા. ઔર ઈનહીં હર દો ફૌજી સરદારોંકી બહાદુરીસે યહાં તક નૌબત આ પહોંચી થી કે મામૂનકો બગદાદવાલોંને ખલીફા માન લિયા. ઔર અમીન કત્લ કર દિયા ગયા.

તાહિર જિસને સબસે ઝિયાદા નુમાયા કામ અંજામ દિયા થા. ઈસ બાતકી ઉમીદ કરતા થા કે ઉસકો ઈન નયે જીતે ગયે ઈલાકોંકી હુકૂમત મિલેગી મગર ઉમીદકે ખિલાફ હસન બિન સહલકો યે હુકૂમત મિલી. ઔર તાહિર બિન સહલને જઝીરા શામ, મૂસલકા ગવર્નર મુકર્રર કરકે નસર બિન શીશ બિન અકીલકે મુકાબલે પર રવાના કિયા જિસને અમીનકી બૈઅતકો પૂરા કરનેકી નૈયત કર લી થી. ઔર બડી ફૌજ જમા કર લી થી. ઔર ઈરાકકે શહેરોં પર કબ્ઝા કર લિયા થા.

હસન બિન સહલકે હાકિમ મુકર્રર હોકર આનેસે લોગોંકો યકીન હો ગયા કે ફઝલ બિન સહલ મામૂન પર પૂરી તરહ છાયા હુવા હૈ. ઔર હર તરફ ઈરાનિયોં હીકા દૌર દોરા હોગા. અરબ સરદારોંકો યે સોચકર બડા ખતરા મહેસૂસ હોને લગા. ઔર ઉનમેં આમ તૌર પર બે-દિલી ફૈલ ગઈ. સાથ હી યે ભી યકીન હો ગયા કે મામૂન અબ ફઝલ બિન સહલકી ખ્વાહિશકે મુવાફિક મર્વ હીકો રાજધાની બનાએગા. ઔર બગદાદમેં ન આએગા.

અરબ સરદારોંકા યે ખતરા મુખ્તલિફ બગાવતોંકી શકલમેં ઝાહિર

હુવા. ખાસ તૌર પર હિજાઝ, યમનમેં તો પૂરી બેચૈની ફેલ ગઈ. અલવિયોંને અબ્બાસી ખિલાફતકે ખિલાફ એક મુહિમ ચલાદી.

હર્સમા બિન અઅયુનકા કત્લ

ફઝલ બિન સહલને હારૂન રશીદકી વફાતકે બાદ મામૂનકી ખૂબ હિંમત બંધાઈ થી. ઔર ઉસીને અમીનકે મુકાબલેકે લિયે પૂરી તૈયારી કી થી. મામૂનને ઉસકો અપના વઝીરે આઝમ બના દિયા થા. ઈરાની મામૂનકી તરફ ઈસ લિયે ઝુકાવ રખતે થે કે ઉસકી માં ઈરાની નસલકી થી. ઉસને જાફરસે તરબિયત પાઈ થી. ઉસને ઈરાનિયોંકા ચોથાઈ ટેક્સ માફ કર દિયા થા. ઈસ લિયે ફઝલકો અપની વઝારત ઔર ખલીફા પર કાબૂ પાનેકે લિયે હર તરહકી આસાની હાસિલ થી. ઉસને ખલીફાકો ઈસ બાત પર તૈયાર કર લિયા થા કે મર્વ હી કો અપની રાજધાની બનાએં જો ખુરાસાનકી રાજધાની થી, યહાં અરબ સરદારોંકા કોઈ જોર ચલ નહીં સકતા થા. અગર મામૂન રશીદ બગદાદ ચલા જાતા તો ફઝલ બિન સહલકા યે જોર કાઈમ નહીં રેહ સકતા થા.

ફઝલ બિન સહલને અપને ભાઈ મુહસિન બિન સહલકો ઈરાક હિજાઝ વગૈરહકા હાકિમ ઔર વાયસરોય બનાકર અરબવાલોંકા જોર કમ કરનેકા કામ કર દિયા થા.

હર્સમા ઔર તાહિર દો ઝબરદસ્ત સરદાર થે. જિનહોંને મામૂનકી ખિલાફત કાઈમ કરનેકે લિયે બડે બડે જંગી કારનામે દિખાએ થે.

તાહિરકો યે મહેસૂસ હો ચુકા થા કે અમીનકે કત્લ કરનેમેં ઉસને મામૂનકી ઉસ મુહબ્બતકો જો ભાઈકો ભાઈકે સાથ હોતી હૈ, સદમા પહોંચાયા હૈ. ઈસી લિયે ઉસકો ઉસકે જીતે હુએ ઈલાકેકી હુકૂમત ન મિલી, વો યે ભી સમઝ ગયા થા કે ફઝલ બિન સહલકી પકડ ખલીફા પર ઈતની ઝબરદસ્ત હૈ કે ઈસ ફંદેકો તોડકર ખલીફાકો બગદાદ લાના આસાન નહીં હૈ, ઉસને મહેસૂસ

દિયા કે વો તો ગૈર અરબોંકા જોર તોડને ઔર મામૂનકો મર્વસે બગદાદકી તરફ લાનેકે લિયે કોઈ કોશિશ નહીં કર સકતા. સિર્ફ હર્સમા બિન અઅયુન હી જુરઅત કર સકતા હૈ કે વો ખલીફા તક અરબોંકે જઝબાત પહોંચાએ, ઉસકો યે બાત ભી માલૂમ હો ચુકી થી કે ખલીફાકો કોઈ ખત યા કોઈ પૈગામ ફઝલસે હોકર હી પહોંચેગા.

ઈસ્લામી તારીખકી યે સબસે પેહલી મિસાલ થી કે ખલીફાકો ઉસકે વઝીરને નજરબંદ કર દિયા થા, ઔર ખલીફા શાયદ અપને આપકો નજરબંદ નહીં સમજતા થા. હર્સમાકો પૂરી બાત બતાઈ ગઈ હૈ.

ઉસને ઈરાદા કર દિયા કે ખૂદ દરબારમેં હાઝિર હોકર તમામ હાલાતસે ખલીફાકો ખબરદાર કરેગા.

ફઝલ બિન સહલ ભાગ ગયા.

ઉસને ખલીફાકી તરફસે યે હુકમ જારી કરા દિયા કે તુમ રાસ્તે હીસે શામ વ હિજાઝકી તરફ ચલે આઓ, વહાં તુમહારી સખ્ત જરૂરત હૈ. હમારે પાસ ખુરાસાનમેં આનેકી અભી જરૂરત નહીં.

હર્સમા તો સમઝ ગયા કે મુઝે રોકા ગયા. ઈસ લિયે વો અપની ખિદમતોંકે ભરોસે આગે બઢતા રહા. મર્વ પહોંચને પર ઉસે ખયાલ હુવા કે શાયદ ફઝલ મુઝે ખલીફાસે ન મિલને દે. ઔર ખલીફાકો માલૂમ હી ન હો. ઈસ લિયે ઉસને શહેરમેં દાખિલ હોતે હી નક્કારા બજાનેકા હુકમ દે દિયા, તાકે ખલીફાકો માલૂમ હો જાએ કે કોઈ બડા સરદાર શહેરમેં દાખિલ હો રહા હૈ.

ઉધર જબ ફઝલકો માલૂમ હુવા કે હર્સમાને હુકમ માના નહીં, ઔર બરાબર મર્વકી તરફ બઢતા ચલા આ રહા હૈ. ઔર મેરી શિકાયત ખલીફાસે કર સકતા હૈ. ઉસને ખલીફા મામૂન રશીદકો પેહલે હી બતા દિયા, કે અબુસ્સરાયાકો હર્સમાને બગાવત પર ઉકસાયા થા. આપને ઉસકો શામકી તરફ જાનેકા હુકમ દિયા. લેકિન સરકશ બનકર વહાં નહીં ગયા, બલ્કે મર્વકી તરફ બઢતા ચલા આ રહા હૈ.

ઈન બાતોંસે મામૂનકો બહોત ગુસ્સા આયા. ઔર જૈસે હી હર્સમા દરબારમેં દાખિલ હુવા. ઉસને જવાબ માંગા કે હુકમ ક્યૂં નહીં માના? ઉસને ઉસી ગુસ્સેમેં બે-ઈઝઝતી કરકે દરબારસે નિકલવાકર જેલખાનેમેં ભેજવા દિયા.

ફઝલ બિન સહલકો અચ્છા મૌકા મિલ ગયા. ઉસને જેલમેં કત્લ કરા દિયા. ઔર ખલીફાકો બતા દિયા કે વો જેલમેં મર ગયા.

બગદાદમેં હંગામા

હર્સમા જબ મર્વકે જેલખાનેમેં કત્લ કર દિયા ગયા. ઔર બગદાદ વાલોંકો માલૂમ હુવા તો વહાં ગમ ઔર ગુસ્સાકી લહેર દૌડ ગઈ. હર એકકી ઝબાન પર યેહી લફઝ દોડ ગયે કે ફઝલ બિન સહલને ખલીફા ઔર ખિલાફત પર કબ્ઝા કર લિયા હૈ. ઔર વો ચૂંકે મજૂસી ખાનદાનકા હૈ. ઈસ લિયે અરબવાલોંકો અબ ઝિલ્લતેં ઉઠાની પડેગી. ચુનાંચે બગદાદમેં બગાવતકી લહેર ઉઠ ખડી હુઈ. ઔર હંગામાકા સિલસિલા શુરૂ હો ગયા.

ઈધર યે હંગામે હો રહે થે. ઉધર મર્વમેં મામૂન રશીદ બિલકુલ બેખબર ઔર મુત્મઈન થા. ક્યૂંકે ફઝલ બિન સહલને ઉસકે પાસ બિના કિસી રૂકાવટકે સીધી ખબર પહોંચનેકા કોઈ ઝરીઆ બાકી નહીં રખ્ખા થા.

ઈમામ અલી રઝાકી વલી અહદી

મામૂન રશીદ અગરચે ફઝલ બિન સહલકી વજહસે હુકૂમતકે હાલાતસે બિલકુલ બેખબર થા. ઔર ફઝલ બિન સહલ, જિસ તરહ ચાહતા થા હુકૂમતકા ઈન્તિઝામ ચલા રહા થા, મગર સાથ હી ઉસકો યે મહેસૂસ નહીં હોને પાયા થા કે મૈં નજરબંદોંકી તરહ ઝિંદગી બસર કર રહા હૂં.

મામૂનકો શુરૂ હીસે સૈયદોં ઔર અહલે બૈતકે સાથ બડી મુહબ્બત

ઔર અકીદત થી.

મામૂનને સન ૨૦૦ હિજરીમેં આલે અબ્બાસકે અકસર લોગોંકો અપને પાસ મર્વમેં બુલાયા ઔર મહીનોં અપના મહેમાન રખ્ખા, આખિર અલી રઝા બિન મૂસા કાઝિમકી તરફ ઝહન ગયા ઔર વો અપની કાબિલિયતકો દેખતે હુએ થા ભી, ઈસી કાબિલ ચુનાંચે મામૂન રશીદને બિલા તકલ્લુફ અપની લડકીકી શાદી અલી રઝાસે કર દી. ઔર સન ૨૦૧ હિજરીકે મહીનેમેં અલી રઝા બિન મૂસા કાઝિમ બિન જાફર સાદિકકો અપના વલી અહદ મુકર્રર કરકે મોઅતમિન અપને ભાઈકો જો હારૂન રશીદકી વસિયતકે મુતાબિક મામૂનકા વલી અહદ થા. વલી અહદીસે હટા દિયા.

ઈસકે બાદ મામૂનને કાલા કપડા જો અબ્બાસિયોંકા ચલન થા, છોડ કરકે હરા કપડા જો અલવિયોંકા ચલન થા, પહેનના શુરૂ કિયા. ઈસી ચલનકો તમામ દરબારિયોંને અપના લિયા. ઈસીકા હુકમ સબકો દિયા.

ઈસ હુકમકા બગદાદમેં પહોંચના થા કે વહાં એક બાર ઔર મુલ્કમેં હલચલ મચ ગઈ. વહાંકે લોગોંકો યકીન હો ગયા કે ફઝલ બિન સહલને ખિલાફત અબ્બાસિયોંસે નિકાલકર અલવિયોંકે અંદર પહોંચાનેમેં કામિયાબી હાસિલ કર લી. અબ્બાસી ખાનદાનોંકો યે બાત કૈસે પસંદ આતી. વો જાનતે થે કે અબ્બાસિયોંસે ખિલાફતકે નિકાલને ઔર અલવિયોંમેં પહોંચાનેકી કોશિશ સબસે પેહલે અબૂ મુસ્લિમને કી થી, ફિર યેહી કોશિશ બરમકી ખાનદાનને કી, જો મજૂસી નસલકા થા. મગર વો ખાનદાન નાકામ રહા. અબ એક ઔર મજૂસી નસલકે આદમીને ઈસ કોશિશમેં કામિયાબી હાસિલ કર લી. અલી રઝાકી વલી અહદી અલવિયોંકી બરતરી ઔર અજમિયોંકી કામિયાબી સમઝી જાને લગી.

ઈબ્રાહીમ બિન મેહદીકી ખિલાફત

૨૫ ઝિલહજ સન ૨૦૧ હિજરીકો અબ્બાસિયોંને ઈબ્રાહીમ બિન

મેહદીકો ખિલાફતકે લિયે ચુનકર છુપે તૌર પર ઉસકે હાથ પર બૈઅત કી. ઔર પેહલી મુહર્રમ સન ૨૦૨ હિજરીકો ખુલ્લમ ખુલ્લા બગદાદ વાલોંને બૈઅત કરકે ઈબ્રાહીમ બિન મેહદીકો ખલીફા બનાયા. ઔર મામૂનકો ખિલાફતસે અલગ કર દિયા.

ઈબ્રાહીમને ખલીફા બનતે હી બગદાદ ઔર સવાદ પર કબ્ઝા કરકે મદાઈનકી તરફ બઢના શુરૂ કર દિયા. કઈ બાર બહોતસી જગહોં પર લડાઈયોંકા સિલસિલા શુરૂ હુવા. જોડ તોડકા દૌર ચલા. હંગામોંને નયા રૂખ લિયા. ઔર સન ૨૦૨ હિજરીમેં શુરૂ હોનેવાલા યે હંગામા સન ૨૦૩ હિજરીમેં દબા દિયા ગયા. ઈસી તરહ ૧૭ ઝિલહજ સન ૨૦૩ હિજરીમેં ઈબ્રાહીમ બિન મેહદીકી ખિલાફત ખત્મ હો ગઈ.

ફઝલ બિન સહલકા કત્લ

બગદાદ ઔર ઈરાક વગૈરહકે ઈલાકોંમેં મામૂનકે ખિલાફ ફઝલ બિન સહલકી વજહસે એક ફિઝા બનતી જા રહી થી. ઔર વો થા કે કિસી વાકિએસે ખલીફાકો આગાહ કરનેકી ઉસને જરૂરત હી ન સમજી.

ઈરાકકે લોગોંને યે તય કર લિયા થા કે હર કીમત પર ફઝલ ઔર ઉસકે ચેલોંકી હરકતોંસે ખલીફાકો આગાહ કિયા જાએગા. વો જાન પર ખેલકર મર્વ પહોંચે. ખલીફા તક બાત પહોંચાનેકે લિયે અલી રઝા બિન મૂસા કાઝિમ ખિલાફતકે વલી અહદકો ચુના. પૂરી બાત બતાઈ ઔર સમઝાઈ, યહાં તકકે વો ખલીફાકો પૂરી બાત બતાને પર તૈયાર હો ગયે. ચુનાંચે ઉનહોંને ખલીફાકો એક એક બાત બતા દી. ઔર યે ભી બતા દિયા કે આપકી ખિલાફત ખતરેમેં હૈ. ઔર આપને જો મુઝકો વલી અહદ બનાયા હૈ. ઈસસે ભી બનૂ અબ્બાસ ઔર ઉનકે હિમાયતી નારાઝ હૈં.

ઈન તમામ બાતોંકો સુનકર મામૂન ચોંક પડા. ઉસને ઉસી વક્ત યે

તય કર લિયા કે ઈસ બલાસે અબ હર કીમત પર નજાત પાની હૈ. ચુનાંચે ઉસને કુછ લોગોંકો ઉસકે કત્લ પર લગા દિયા. ઔર ઉનહોંને ઉસે કત્લ ભી કર દિયા. યે અલગ બાત હૈ કે બાદમેં ઉનહેં ભી સજાકે તૌર પર અપની જાનોંસે હાથ ધોના પડા. ફઝલ બિન સહલ સરાવસ નામી જગહ પર ૨ શાબાન સન ૨૦૨ હિજરીમેં કત્લ કિયા ગયા થા.

સન ૨૦૩ હિજરીમેં ૫૫ સાલકી ઉમ્રમેં ઈમામ અલી રઝાકા ભી ઈન્તિકાલ હો ગયા.

૧૩ જમાદિસ્સાની સન ૨૧૮ હિજરીકો રૂમકે સફરસે વાપસી પર નહર બઝન્દૂનકે કિનારે મામૂનકો બુખાર હો ગયા. ઔર યેહી ૧૮ રજબ સન ૨૨૮ હિજરીમેં જુમેરાતકો ખલીફા મામૂનકા ભી ઈન્તિકાલ હો ગયા.

મરનેકે પેહલે અપને સરદારોં ઔર ઉલમાકો અપને સામને વસિયત કી. ઔર અપને કફન-દફનકે બારેમેં હિદાયત કી. અપને મરનેકે બાદ લોગોંકે રોને ઔર હાય-વાય કરનેસે મના કિયા. ફિર અપને ભાઈ અબૂ ઈસ્હાક મોઅતસિમ કો, જિસકો હુકૂમતકા વલી અહદ બના ચુકા થા. બુલાકર નસીહતેં કીં. ઔર હુકૂમત ચલાનેકે ઉસૂલ સિખાએ. ફિર કુરઆને કરીમકી આયતેં પઢ્હતા રહા. ઉસકે બાદ જાન નિકલ ગઈ.

મામૂનને ૪૮ સાલકી ઉમ્ર પાઈ. ઔર સાડે બીસ સાલ હુકૂમત કી.

સૂબોં ઔર મુલ્કોંકી આઝાદી

બનૂ ઉમૈયાકે ખલીફા જબ તક હુકૂમત કરતે રહે પૂરી ઈસ્લામી દુનિયાકા એક હી મરકઝ રહા. ઔર દમિશ્કકો રાજધાનીકી હૈસિયત હાસિલ થી.

બનૂ ઉમૈયાકી ખિલાફતકે વારિસ અબ્બાસી હુએ તો અબ્દુલ્લાહ બિન સફાહ પેહલા અબ્બાસી ખલીફા સન ૧૩૨ હિજરીમેં પૂરી ઈસ્લામી દુનિયાકા ખલીફા માન લિયા ગયા. લેકિન સિર્ફ ૬ સાલકે બાદ યાની સન ૧૩૮ હિજરીમેં

ઉન્દુલુસકા મુલ્ક અબ્બાસી ખિલાફતસે અલગ હો ગયા. ઔર વહાં બનૂ ઉમૈયાકી એક અલગ હુકૂમત કાઈમ હો ગઈ.

સન ૧૭૨ હિજરીમેં મરાકશ (મોરક્કો) કે અંદર એક ઔર આઝાદ હુકૂમત કાઈમ હો ગઈ. જો સલતનતે ઈદરીસિયાકે નામસે મશ્હૂર હુઈ.

કુછ દિનોંકે બાદ યાની સન ૧૮૪ હિજરીમેં ટ્યુનિસ ઔર અલ્જીરિયાકા ઈલાકા, જિસકો આફ્રિકાકા પ્રાન્ત કહા જાતા થા. અબ્બાસી હુકૂમતકી મા-તહતીમેં નામ કરનેકે લિયે રેહ ગયા. સન ૨૦૫ હિજરીમેં મામૂન રશીદને તાહિર બિન હુસૈનકો ખુરાસાનકી ગવર્નરી પર મુકર્રર કિયા. ઉસી તારીખસે તાહિરકે ખાનદાનકી હુકૂમત ખુરાસાનમેં રહી. યે હુકૂમત અબ્બાસી હુકૂમતકી મા-તહતીમેં નામકે લિયે થી.

સન ૨૧૩ હિજરીમેં મુહમ્મદ બિન ઈબ્રાહીમ ઝિયાદીકો યમનકી હુકૂમત સુપુર્દ કી ગઈ. ઔર ઉસકે બાદ યમન ભી ખુરાસાન ઔર આફ્રિકાકી તરહ આઝાદ હો ગયા. ગર્ઝ મામૂન રશીદકે જમાને તક ઈસ્લામી દુનિયામેં પાંચ આઝાદ હુકૂમતોંકી બુન્યાદ પડ ચુકી થી.

અખ્લાક ઔર આદતેં

ખલીફા મામૂન રશીદ તમામ ખાનદાને બનૂ અબ્બાસમેં હુકૂમત ઈન્તિઝામ, અકલ ઔર બહાદુરીમેં સબસે બળ્હકર થા. વો ખૂદ કહા કરતા થા કે અમીર મુઆવિયા (રદિ.) કો અમ્ર બિન આસ (રદિ.) કી ઔર અબ્દુલ મલિકકો હજ્જાજકી જરૂરત થી. મગર મુઝકો કિસીકી જરૂરત નહીં હૈ.

કુરઆન શરીફકે પળ્હનેકા ભી ઉસકો ભી બહોત શૌક થા. કુછ રમઝાનોંમેં તો ઉસને હર દિન કુરઆન શરીફ ખત્મ કિયા હૈ.

મામૂનકે "દારૂલ મુનાઝરા" મેં જબ હર અકીદે ઔર હર મઝહબકે લોગોંકો આઝાદીકે સાથ બાતચીત કરનેકા મૌકા મિલા. ઔર ઈસ્લામી બહસેં

આઝાદીકે સાથ હોને લગી તો ઉસકી તવજ્જોહ બેનતીજા ફલસફોંકી તરફ ઝિયાદા હુઈ. ઈસકા નતીજા યે હુવા કે "ખલ્કે કુરઆન" કા મસ્અલા જો બિલકુલ ગૈર જરૂરી ઔર તવજ્જોહ ન દિયે જાનેકે કાબિલ મસ્અલા થા. બહસકા ઉનવાન બન ગયા. ઔર મામૂન "ખલ્કે કુરઆન" કા કાઈલ હોકર ઉન લોગોં પર જો "ખલ્કે કુરઆન" કે કાઈલ ન થે. ઉન પર જુલ્મ કરને લગા. ઈસ સખ્તીકા નતીજા યે હુવા કે મુખાલિફ અકીદાકે ઉલમાને ઔર ભી ઝિયાદા સખ્તીસે મુખાલિફત શુરૂ કર દી. ઔર ઉલમાકો એક લમ્બે જમાને તક બડી હી તકલીફ બરદાશ્ત કરની પડી.

અબૂ મુહમ્મદ યઝીદીકા બયાન હૈ કે મૈં મામૂનકો બચપનમેં પઢાયા કરતા થા. એક બાર નોકરોંને મુઝસે શિકાયત કી. જબ તુમ ચલે જાતે હો તો યે નોકરોંકો મારતા હૈ. મૈંને ઉસકો સાત કુમ્ચીયાં મારી. મામૂન રોતા ઔર આંસૂ પૂંછતા જાતા થા.

ઈતનેમેં વઝીરે આઝમ જાફર બરમકી આ ગયા. મૈં ઉઠકર બાહિર ચલા ગયા. જાફર મામૂનસે બાતચીત કરકે ઔર હંસાકર ચલા ગયા. મૈં ફિર મામૂનકે પાસ આયા. ઔર કહા કે મૈં તો ઈતની દેર ડરતા હી રહા કે કહીં તુમ જાફરસે શિકાયત ન કર દો. મામૂનને કહા જાફર તો ક્યા, મૈં અપને બાપસે ભી આપકી શિકાયત નહીં કર સકતા. ક્યૂંકે આપને તો મેરે હી ફાઈદેકે લિયે મુઝકો મારા થા.

યહયા બિન અકસમ કેહતે હૈં કે એક બાર મૈં મામૂન રશીદકે કમરેમેં સો રહા થા. મામૂન ભી કરીબ પડા સો રહા થા. મામૂનને મુઝકો જગાકર કહા કે દેખના મેરે પાંવકે કરીબ કોઈ ચીઝ હૈ? મૈંને કહા, કુછ નહીં હૈ, લેકિન મામૂનકો ઈત્મીનાન નહીં હુવા, ઉસને નોકરોંકો આવાજ દી. ઉનહોંને શમા (બત્તી) જલાકર રોશનીમેં દેખા તો માલૂમ હુવા કે ઉસકે બિછોનેકે નીચે એક સાંપ બૈઠા હૈ. મૈંને મામૂનસે કહા કે આપકે કમાલોંકે સાથ આપકો ગૈબકા જાનકાર ભી કેહના ચાહિયે. મામૂનને કહા, અલ્લાહકી પનાહ! યે આપ ક્યા કેહતે હૈં? બાત સિર્ફ યે થી કે

મૈંને અભી ખ્વાબમેં દેખા હૈ કે કોઈ શખ્સ મુઝસે કેહતા હૈ કે અપને આપકો નંગી તલવારસે બચાઓ. મેરી ફૌરન આંખ ખુલ ગઈ. ઔર મૈંને સોચા કે કોઈ હાદસા કરીબ હી હોનેવાલા હૈ. સબસે કરીબ બિછોના હી થા. ઈસ લિયે મૈંને બિછોનેકો દેખા ઔર સાંપ નિકલા.

મુહમ્મદ બિન મન્સૂરકા કૌલ હૈ કે મામૂન કહા કરતા થા કે શરીફ આદમીકી એક નિશાની યે હૈ કે અપને આપસે ઊંચે જુલ્મ સહે ઔર અપનેસે નીચેવાલોં પર જુલ્મ ન કરે.

સઈદ બિન મુસ્લિમ કેહતે હૈં કે મામૂનને એક બાર કહા કે અગર મુજરિમોંકો યે માલૂમ હો જાએ કે મૈં માફ કરનેકો કિતના પસંદ કરતા હૂં તો ઉનસે ડર નિકલ જાએ. ઔર ઉનકે દિલ ખૂશ હો જાએં.

એક મુજરિમસે મામૂનને કહા કે ખુદાકી કસમ! મૈં તુઝકો કત્લ કર ડાલૂંગા. ઉસને કહા કે આપ જરા બરદાશ્તકો કામમેં લાએં. નરમી કરના ભી આધી માફી હૈ, મામૂનને કહા, અબ તો મૈં કસમ ખા ચુકા, ઉસને કહા કે અગર આપ ખુદાકે સામને કસમ તોડને વાલેકી હૈસિયતસે પેશ હોં તો ઉસસે લાખ દરજા બેહતર હૈ કે એક ખૂનીકી હૈસિયતસે પેશ હોં. યે સુનકર મામૂનને ઉસકો માફ કર દિયા.

અબ્દુસ્સલામ બિન સલાહ કેહતે હૈં કે એક દિન મૈં મામૂનકે કમરેમેં સોયા, ચિરાગ બુઝને લગા, દેખા તો મશાલચી સો રહા હૈ. મામૂન ખૂદ ઉઠા. ઔર ચિરાગકી બત્તી ઠીક કરકે લેટ ગયા. ઔર કેહને લગા. અકસર ઐસા હોતા હૈ કે મૈં ગુસલખાનેમેં હોતા હૂં ઔર યે ખિદમતગાર મુઝકો ગાલિયાં દેતે હૈં, ઔર તરહ તરહકી તોહમત લગાતે હૈં. યે સમઝતે હૈં કે મૈંને સુના નહીં, લેકિન મૈં સુનતા હૂં, ઔર માફ કરતા રેહતા હૂં, ઔર કભી યે ભી જાહિર નહી કરતા કે મૈંને તુમહારી બાતેં સુની હૈં.

એક દિન મામૂન રશીદ દજલાકી સૈર કર રહા થા. એક પડદા પડા હુવા થા. ઉસકે દૂસરી તરફ કિનારે પર મલ્લાહ બૈઠે હુએ થે. જિનકો મામૂનકી

મૌજૂદગીકા ઈલ્મ ન થા. ઉનમેંસે એકને કહા કે મામૂન યે સમઝતા હોગા કે મેરે દિલમેં ઉસકી કદર હૈ. મગર વો ઈતના નહીં સમઝતા કે જો શખ્સ અપને ભાઈકા કાતિલ હો ઉસકી જરા ભી કદર મેરે દિલમેં નહીં હો સકતી. મામૂન મુસ્કુરાકર કેહને લગા કે યારો! તુમ હી કોઈ તદબીર બતાઓ, કે ઈસ બડે આદમીકે દિલમેં મેરી કદર હો જાએ.

યહયા બિન અકસમકા બયાન હૈ કે મૈં મામૂનકે કમરેમેં લેટા હુવા થા. અભી સોયા ન થા કે મામૂનકો ખાંસી ઉઠી. ઉસને અપની કમીઝકે દામનસે અપના મુંહ દબા લિયા, તાકે કોઈ જાગ ન ઉઠે.

મામૂન કહા કરતા થા કે બાદશાહકી ખૂશામદ પસંદી બહોત હી બુરી હૈ. ઉસસે ભી બુરી કાજીયોંકી તંગદિલી હૈ, જબકે વો મામલા સમઝનેસે પેહલે હી વાકેઅ હો. ઈસસે ભી બદતર દીનકે મામલોંમેં ફકીહોંકી કમ અકલી હૈ, ઈસસે ભી બદતર માલદાર લોગોંકી કંજૂસી, બુઢ્ઢે આદમિયોંકા મજાક કરના, જવાનોંકા સુસ્તી કરના ઔર લડાઈમેં કમજોરી દિખાના હૈ.

અલી બિન અબ્દુર્રહીમ મર્વરોઝી કેહતે હૈં કે મામૂનકા કેહના હૈ કે વો આદમી અપની જાનકા દુશ્મન હૈ જો ઐસે શખ્સકે કરીબ હોનેકા ખ્વાહિશમંદ હો જો ઉસસે દૂરી ઈખ્તિયાર કરના ચાહના હૈ. ઔર ઐસે આદમીકી ખાતિર બાત કરે જો ઉસકા એહતિરામ ન કરતા હો. ઔર ઐસે શખ્સકી તારીફ કરનેમેં ખૂશ હો જો ઉસે જાનતા હી ન હો.

હદયા બિન ખાલિદ કેહતે હૈં કે મૈં એક દિન મામૂનકે સાથ ખાના ખાનેમેં શરીક થા. જબ દસ્તરખાન ઉઠાયા ગયા તો મૈં ફર્શ પરસે ખાનેકે રેઝે (કણ) ચુનકર ખાને લગા. મામૂનને પૂછા, ક્યા તુમહારા પેટ નહીં ભરા હૈ? મૈંને કહા, પેટ તો ભર ગયા હૈ. લેકિન હદીસ શરીફમેં આયા હૈ કે જો શખ્સ દસ્તરખાન ઉઠાનેસે પેહલે બચે હુએ રેઝે ઉઠાકર ખાએ, વો તંગીમેં ભી અમનસે રહેગા, મામૂનને યે સુનકર મુઝે એક હજાર દીનાર અતા કિયે.

20 એક બાર હારૂન રશીદ હજ કરનેકે બાદ કૂફામેં આયા. ઔર વહાંકે

હદીસકે માહિરોંકો બુલા ભેજા. તમામ લોગ હાઝિર હો ગયે. મગર અબ્દુલ્લાહ બિન ઈદરીસ ઔર ઈસા બિન યૂનુસને હાજરીસે ઈન્કાર કર દિયા. હારૂન રશીદને અપને બેટોં અમીન ઔર મામૂનકો ઉનકી ખિદમતમેં ભેજા. યે દોનોં જબ અબ્દુલ્લાહ બિન ઈદરીસકે પાસ ગયે તો ઉનહોંને અમીનકો ખિતાબ કરકે સો હદીસેં પઢ્હી, મામૂન ભી સુનતા રહા. જબ વો ખામોશ હુએ તો મામૂનને કહા, અગર આપ ઈજાઝત દેં, તો મૈં ઈન હદીસોંકો સુના દૂં, ચુનાંચે ઉનહોંને ઈજાઝત દી. ઔર મામૂનને બિલા કુછ ઘટાએ-બઢ્હાએ તમામ હદીસેં સુના દીં.

ઈબ્ને ઈદરીસ મામૂનકા હાફઝા દેખકર હૈરાન રેહ ગયે. મામૂન રશીદને એક બાર ઝિક્ર કિયા કે મૈં કિસી આદમીકે જવાબમેં ઐસા બંદ નહીં હુવા, જૈસા એક બાર કૂફાવાલોંને મુઝકો લા-જવાબ કર દિયા. બાત યે થી કે ઉનહોંને આકર કૂફાકે હાકિમકી શિકાયત કી. મૈંને કહા કે તુમ લોગ ઝૂઠ બોલતે હો. વો હાકિમ બડે ઈન્સાફવાલા હૈ. ઉનહોંને કહા કે બેશક હમ ઝૂઠે ઔર અમીરૂલ મુઅમિનીન સચ્ચે હૈં. લેકિન ઉસ હાકિમકે ઈન્સાફકે લિયે હમારા શહેર હી ક્યૂં મખ્સૂસ કિયા ગયા હૈ. ઉસકો કિસી દૂસરે શહેરમેં ભેજ દીજિયે, તાકે વો શહેર ભી ઉસકે ઈન્સાફસે વૈસા હી ફાઈદા ઉઠાએ, જૈસા હમારા શહેર ઉઠા ચુકા હૈ. મજબૂર હોકર મુઝે કેહના પડા. અચ્છા જાઓ. મૈંને ઉસે હટા દિયા.

યહયા બિન અકસમકા કૌલ હૈ કે મૈં એક રાત મામૂન રશીદકે કમરેમેં સોયા. આધી રાતકે વક્ત મુઝે પ્યાસ લગી. મામૂન અપને બિસ્તરસે ઉઠા. ઔર પાની મુઝે પિલાયા. મૈંને કહા, આપને કિસી ખાદિમકો આવાજ ક્યૂં ન દી? મામૂનને કહા, કે મેરે બાપને અપને બાપસે ઔર ઉનહોંને અપને દાદાસે ઔર ઉનહોંને ઉકબા બિન આમિરસે સુના હૈ કે હઝરત મુહમ્મદ ﷺ ને ફરમાયા હૈ કે કૌમકા સરદાર ઉસકા ખાદિમ હોતા હૈ.

ખલીફા મામૂન રશીદકે કામોં ઔર કારનામોંમેં સબસે ઝિયાદા ઊંચા કામ યે હૈ કે ઉસને વલી અહદ બનાનેમેં બડી નેક નિય્યતીકા સુબૂત દિયા. ઔર બાપકી મુહબ્બત છાઈ નહીં રહી. જૈસાકે ઉસસે પેહલેકે ખલીફા ગલતી કરતે

રહે હૈં. ઔર ઈસ્લામી હુકૂમતકે લિયે વલી અહદીકે મુતઅલ્લિક વરાસતકી લાનતકો મજબૂત બનાતે રહે હૈં. મામૂન રશીદને અલી રઝાકો અપના વલી અહદ બનાકર અબ્બાસી ખાનદાનકો બિલકુલ મહેરૂમ રખકર નિહાયત આઝાદીકે સાથ એક બેહતરીન શખ્સકા ચુનાવ ઉસી નમૂને પર કિયા થા જૈસાકે સિદ્દીકે અકબરને હઝરત ઉમર ફારૂકકો અપના વલી અહદ બનાયા થા.

ઈમામ અલી રઝાકી વફાતને મામૂનકી ઈસ ખ્વાહિશકો પૂરા ન હોને દિયા. ઉસકે બાદ ઉસને અપને ખાનદાનમેંસે અપને ભાઈ અબૂ ઈસહાક મોઅતસિમકો વલી અહદ બનાયા. ઔર અપને બેટે અબ્બાસકો જો હર તરહ હુકૂમતકી કાબિલિયત રખતા થા, મહેરૂમ રખ્ખા, મોઅતસિમ ચૂંકે અબ્બાસસે ભી ઝિયાદા કાબિલિયત રખતા થા. ઈસ લિયે ઉસને મોઅતસિમ હી કો ચુના, ઔર અપને બેટેકી બિલકુલ પરવા ન કી, મામૂનકે પેહલે કે ખલીફોંને એક નઈ રસમ યે ડાલી થી કે એક નહીં, દો દો વલી અહદોંકો ચુના જાએ. મામૂન અગર ઉનકી બાત માનતા તો મોઅતસિમ કે બાદ અપને બેટે અબ્બાસકો નામઝદ કર સકતા થા, ઔર ઈસ તરહ ઉસકો ઈત્મીનાન હો સકતા થા કે મોઅતસિમકે બાદ મેરા બેટા ખલીફા હોગા, લેકિન ઉસને ઈસ ના-માકૂલ હરકતકો ભી પસંદ નહીં કિયા. ઈસ મામલેમેં મામૂન રશીદકી જિતની તારીફ કી જાએ, વો બહોત કમ હૈ.

મોઅતસિમ બિલ્લાહ

અબૂ ઈસહાક મોઅતસિમ બિન હારૂન રશીદ સન ૧૮૦ હિજરીમેં જબકે ખલીફા હારૂન રશીદ ખૂદ રૂમી શહેરોંકી તરફ ગયા થા. ઝબતરહ નામી જગહ પર પૈદા હુવા થા. હારૂન રશીદ ઈસસે બહોત મુહબ્બત કરતા થા. વો અપની ઔલાદમેં જબ કોઈ ચીઝ તકસીમ કરતા તો સબસે ઝિયાદા હિસ્સા મોઅતસિમકો દિયા કરતા થા. મોઅતસિમ પળ્હા લિખ્ખા બિલકુલ ન થા, હારૂનને

બહોત કોશિશ કી, લેકિન વો ન પઢ઼હા. વૈસે પઢ઼હે લિખ્ખે લોગોંકી સોહબતમેં ઉઠને બૈઠનેકી વજહસે ઉસકી જાનકારી બહોત થી.

મોઅતસિમ બહોત બહાદુર ઔર પહેલવાન થા. વો ફૌજકો અચ્છી તરહ કમાન્ડ કર લેતા થા. મોઅતસિમ અકસર અપની દો ઉન્ગલિયોંસે આદમીકે પોંહચેકી હડ્ડી દબાકર તોડ ડાલા કરતા થા.

મસ્અલ-એ "ખલ્કે કુરઆન" કે ખબ્તમેં (બેહૂદા બાતોંમેં) વો અપને ભાઈ મામૂનકી તરહ મુબ્તલા થા. જિસ તરહ મામૂનને ઉલમાકો ઈસ મસ્અલેકે બારેમેં તકલીફેં પહોંચાઈ. ઈસી તરહ મોઅતસિમ બિલ્લાહ અબ્બાસીને ભી ઉલમાકો તંગ કિયા. હઝરત ઈમામ અહમદ બિન હમ્બલકો ઈસી ખલીફાને ઈસ મસ્અલેમેં ઝિયાદાસે ઝિયાદા તકલીફેં પહોંચાઈ.

મામૂન રશીદકે ખિલાફતકે જમાનેમેં મોઅતસિમ બિલ્લાહ શામ ઔર મિસરકા ગવર્નર થા. મામૂન રશીદને જબ રૂમી ઈલાકોં પર ચઢાઈ કી તો મોઅતસિમ બિલ્લાહને અપની બહાદુરીકે ખૂબ જોહર દિખાએ. ઈસી લિયે મામૂન રશીદને ખૂશ હોકર અપના વલી અહદ બનાયા. ઔર અપને બેટે અબ્બાસકો મહેરૂમ રખ્ખા.

મોઅતસિમ બિલ્લાહકી ખિલાફતકી બૈઅત મામૂનકી વફાતકે દૂસરે દિન ૧૯ રજબ સન ૨૧૦ હિજરી, મુતાબિક ૧૦ ઓગસ્ટ સન ૮૩૩ ઈસ્વી તરતૂસ નામી જગહ પર હુઈ.

મોઅતસિમકે વઝીરે આઝમકા નામ ફઝલ બિન મરવાન થા.

કુછ અહમ વાકિએ

● મુહમ્મદ બિન કાસિમ બિન અલી બિન ઉમર બિન અલી બિન હુસૈન બિન અલી બિન અબી તાલિબને ખુરાસાનમેં છુપે તૌરસે બૈઅત લેકર અચ્છી ભલી તાકત પૈદા કર લી, તો બગાવત કર દી. કઈ લડાઈયાં હુઈ. ઔર

હર લડાઈમેં મુહમ્મદ બિન કાસિમકી હાર હુઈ. યહાં તકકે વો ગિરિફતાર હો ગયે. આઠ મહીને બાદ ઈદુલ ફિત્રકે મૌકે પર વો મૌકા પાકર કૈદસે નિકલ ભાગે. ઔર કિસીકો ખબર ન હુઈ.

● અબ્બાસી ખીલફોંને ઈરાની ફોજિયોં પર ઝિયાદા ભરોસા કિયા થા. ખલીફા મોઅંતસિમને તુર્કી ગુલામ ખરીદકર ઉનકી એક ભારી ફૌજ તૈયાર કર લી. ઉસને ફરગાના ઔર ઉશ્રુસનાકે ઈલાકોંસે તુર્કોંકો ભરતી કરાયા. યે ફૌજી ઈતને ભરતી કિયે ગયે કે તુર્કી ફૌજ ઈરાની ફૌજકે મુકાબલેમેં બન ગયે. અરબી કબીલે કમ હોતે હોતે સિર્ફ મિસર ઔર યમનકે કબીલોંકી ફૌજમેં બાકી રેહ ગયે થે. ખલીફાને તમામ અરબી નસલ દસ્તોંકો મિલાકર એક ફૌજ અલગ તૈયાર કી. ઔર ઉસકા નામ મુગારબા રખ્ખા.

ખુરાસાની ફૌજકો ફરગાના કી દી ગઈ રિઆયતોંકા એહસાસ ઝિયાદા હુવા. ચૂંકે યે ફૌજ મોઅતસિમને બડે શૌકસે તૈયાર કી થી. ઈસ લિયે હર કિસમકી રિઆયતેં ભી ઉસે હાસિલ થી. ઉસકી વર્દી કીમતી ઔર ખૂબસૂરત થી. ઉસકે ઘોડે ભી અચ્છે થે. ઉનકી તનખ્વાહેં ભી ઝિયાદા થી, ઈસ લિયે ખુરાસાનિયોંને બગદાદમેં ઉનસે લડાઈ ઝગડે ભી શુરૂ કર દિયે.

મોઅતસિમ બિલ્લાહને યે રંગ દેખકર બગદાદસે નવ્વે (૯૦) મીલકે ફાસલે પર દજલાકે કિનારે નહેર કાતૂનકે પાસ ફરગાના ફૌજકી છાવની કાઈમ કી. વહીં અપને રેહનેકે લિયે એક મહેલ બનવાયા. ફૌજકે લિયે મકાન બનવાએ. બાજાર ઔર જામા મસ્જિદ વગૈરહ તમામ જરૂરી બનવાકર ઔર તુર્કોંકો આબાદ કરકે ખૂદ ભી ઉસ નયે આબાદ શહેરમેં ચલા ગયા. ઉસ શહેરકા નામ સામરા રખ્ખા ગયા. ઈસકી તામીર ૨૨૦ હિજરીમેં હુઈ ઔર ઉસી સાલ સામરા હીકો રાજધાની બના દિયા ગયા. ઈસ તરહ ખિલાફત ઔર ખલીફા પર અબ તુર્કોંકા અમલ દખલ ઝિયાદા બઢ ગયા.

● સન ૨૨૦ હિજરીમેં મુહમ્મદ બિન અલી રઝા બિન મૂસા બિન કાઝિમ ફૌત હોકર બગદાદમેં દફન કિયે ગયે.

● વઝીરે આઝમ ફઝલ બિન મરવાનકી બદ-દયાનતીકી શિકાયત ખલીફાકે કાનોંમેં પહોંચી તો ઉસને જાંચ કરાઈ. દસ લાખ દીનારકા ગબન સાબિત હો ગયા. ફઝલ બિન મરવાનકો ગિરિફતાર કર લિયા ગયા. ઔર ફઝલકી જગહ મુહમ્મદ બિન અબ્દુલ મલિકકો વઝીરે આઝમ મુકર્રર કિયા. યે ઈબ્ને ઝય્યાતકે નામસે મશ્હૂર હૈ.

● મોઅતસિમ હીકે જમાનેમેં બાબક ખુર્રમી જૈસે યોદ્ધાકો અબૂ સઈદ સિપેહસાલારને, જિસે મોઅતસિમને મુકર્રર કિયા થા, હરાયા. ઈસકા પૂરે ઈલાકે પર અસર પડા. ઔર ઉસકા અસર આઝર બાઈજાનકે ઈલાકેસે ખત્મ હો ગયા.

● મોઅતસિમકે સિપેહસાલારોંમેં હૈદર બિન કાઉસ નામી સબસે બડા સિપેહ સાલાર થા. ઔર યે તુર્ક થા. ઉસ સિપેહ સાલારને અબૂ સઈદકી ભરપૂર મદદ કી. ઔર બાબક કો જડ બુન્યાદસે ઉખાડ ફેંકા.

● બાબકને ઘિર જાનેકે બાદ કૈસરે રૂમસે મદદ માંગી થી. કૈસરે રૂમ પર ચઢાઈ કી ગઈ. ઔર અમૂરીયાકે મજબૂત કિલેકો જીત લિયા ગયા.

● અજીફ ઔર હૈદર (અફશીન) દોનોં તુર્ક સરદારોંમેં એક દૂસરેકે ખિલાફ જલન પાઈ જાતી થી. જબ હૈદરકી ઈઝઝત ખલીફાકી નજરમેં બઢ ગઈ તો અજીફને ઈસમેં અપની બેઈઝઝતી મહેસૂસ કી. ઔર વો ખલીફાકે ખિલાફ મન્સૂબે બનાને લગા. ઉસને મામૂનકે બેટે અબ્બાસકો ચઢાયા. ઔર બગાવત પર તૈયાર કર લિયા. ખલીફા મોઅતસિમકો ઈસકા પતા ચલા તો ઉસને દૂસરે સાથિયોંકો ચુન ચુનકર મરવા દિયા.

● સન ૨૨૪ હિજરીમેં તબરસ્તાનકે હાકિમને બગાવત કી જો હૈદર અફશીનકી એક સાઝિશ થી. અબ્દુલ્લાહ બિન તાહિરને યે બગાવત દબા દી. ઔર ખલીફા મોઅતસિમકો હૈદર અફશીનકી ઈસ સાઝિશકા પતા ભી દે દિયા.

● હૈદર અફશીન હીકે ઈશારે પર કુર્દિસ્તાનમેં ભી બગાવત હુઈ. જિસે ખલીફા મોઅતસિમને કુચલ દિયા.

● આરમીનિયા ઔર આઝર બાઈજાનમેં ભી બગાવતને સર ઉઠાનેકી

કોશિશ કી, લેકિન સર ઉઠનેસે પેહલે હી ઉસે કુચલ દિયા ગયા. યે ભી હૈદર અફશીન હીકી શરારતકા નતીજા થા.

● યે બહોતસે વાકિએ જબ ખલીફાકો માલૂમ હુએ તો ઉસે યકીન હો ગયા કે હૈદર અફશીનકો સર પર ચઢાનેસે ઉસમેં સરકશીકે બીજ પનપને લગે હૈં. અફશીનને ભી મહેસૂસ કર લિયા કે ખલીફા ઉસસે અબ ખૂશ નહીં હૈ, વો રાજધાનીસે ઈલાકેમેં જાના ચાહતા થા. જહાં યા તો સુકૂનકી ઝિંદગી ગુજારતા. યા બાકાઈદા તાકત જમાકર બગાવત હી કર દેતા. ખલીફાકો ઈસ બાબતકા ભી પતા ચલ ગયા. ઔર ઉસે ગિરફતાર કર લિયા. મુકદમા હુવા, સજા હુઈ, ઔર ઉસે સૂલી (ફાંસી) કી સજા દી ગઈ. યે વાકિઆ માહ શાબાન સન ૨૨૬ હિજરીકા હૈ.

● જબ ઉસે હર તરફસે ઈત્મીનાન હો ગયા તો ઉન્દુલુસકી તરફ રૂખ કિયા. જહાં બનૂ ઉમૈયાકી હુકૂમત કાઈમ થી. ઉસી દૌરાન ખબર પહોંચી કે અબૂ હર્બ યમાનીને, જો ફલસ્તીનમેં ઠહેરા હુવા થા ઔર અપને આપકો બનૂ ઉમૈયા ખાનદાનકા બતાતા થા. અપને ચારોં તરફ એક લાખ આદમી જમા કર લિયે હૈં ઔર બગાવત કરના ચાહતા હૈ.

અભી ઈસ બગાવતકો કુચલનેકા ઈન્તિઝામ હો હી રહા થા કે સન ૨૨૭ હિજરીમેં ૨૦ રબીઉલ અવ્વલકો ખલીફા મોઅતસિમ બિલ્લાહને વફાત પાઈ. ખલીફા મોઅતસિમ બિલ્લાહકે બાદ ઉસકા બેટા વાસિક બિલ્લાહ અબ્બાસી ખલીફા બના. ઔર લોગોંને ઉસકે હાથ પર બૈઅત કી. મોઅતસિમકે જનાઝેકી નમાઝ વાસિક બિલ્લાહને પઢાઈ. ઔર સામરહમેં દફન કિયા.

મોઅતસિમકી ખિલાફત પર એક નજર

ખલીફા મોઅતસિમ ચૂંકે પઢા લિખ્ખા ન થા. ઉસકે દૌરમેં કોઈ ઈલ્મી સરગરમી ન બઢી. મોઅતસિમકો મુલ્કોંકો જીતને ઔર લડાઈયાં લડનેકા

ઝિયાદા શૌક થા. ઉસકે જમાનેમેં રૂમકે ઈલાકે જીતે ગયે. ઔર કાબુલ ઔર સીસ્તાન વગૈરહ ઈલાકોં પર ઈસ્લામી ઝંડા લહેરાયા ગયા. મોઅતસિમકો ઈમારત બનાનેકા ભી શૌક થા. એક હજાર દીનાર રોઝાના ઉસકે બાવરચીખાનેકા ખર્ચ થા.

મોઅતસિમકો તુર્કી ગુલામોંકે ખરીદને ઔર ઉનકી તા'દાદ બઢાનેકા ખાસ શૌક થા. ઉસને અપને ખાસ ખાસ તુર્કી ગુલામોંકો બડી બડી સિપેહસાલારીયાં સુપુર્દ કર રખ્ખી થી. ઉસકે જમાનેમેં તુર્કોંને બહોત તરક્કી કી. ઔર બહોત જલ્દ હોસલેવાલે બનકર અપના હોસલા દિખાને લગે. દેખનેમેં મોઅતસિમને તુર્કી ફૌજોંકો બઢાને ઔર તુર્કોંકો તરક્કી દેનેમેં ખુરાસાનિયોંકા જોર ઘટાના ચાહા થા. જો ઈસસે પેહલે અરબોંકે જોરકો ઘટા ચુકે થે. લેકિન બાદમેં યેહી તુર્ક ખિલાફતે અબ્બાસીયાકી બરબાદીકી વજહ બન ગયે. મોઅતસિમસે યે ગલતી હુઈ કે ઉસને એક તીસરી કૌમકો ઝિંદા ઔર તાકતવર બનાયા. હાલાંકે ઉસકો ચાહિયે થા કે વો અરબોંકો કિસી કદર સહારા દેકર ફિર ખુરાસાનિયોંકા મુકાબલા કરનેવાલે બના દેતા. લેકિન ચૂંકે ઉસકે બાપ દાદા શુરૂ હીસે અરબોંકો અપના દુશ્મન સમઝતે થે. ઈસ લિયે ઉસકી હિંમત ન હુઈ કે વો અપને ખાનદાનકી ઈસ પરંપરાકો તોડ દેતા.

તુર્કોંકો ઈતની તાકત પહોંચાનેકે બાદ ઈન નવ-મુસ્લિમ તુર્કોંને દેખા કે ખિલાફતે ઈસ્લામિયાકી સબસે બડી ઝબરદસ્ત ફૌજ હમ હી હૈં, તો વો બાદમેં ખિલાફતે ઈસ્લામિયાકા તખ્તા ઉલટ દેનેકે સપને દેખને લગે. ખલીફા મોઅતસિમ અગરચે જાહિલ થા. મગર સૂઝ-બૂઝ રખતા થા. ઉસને તુર્કોંકો ફૌજમેં ભરતી કરને ઔર તાકતવર બનાનેકી રાજનીતિ અપનાઈ થી. ઉસકી ખરાબીકો દૂર કરને ઔર ખતરોંકો મિટા દેનેકી ઉસમેં પૂરી કાબિલિયત ભી મૌજૂદ થી. ઈસ લિયે ઉસકે સામને તુર્કોંકે હાથોંસે ઈસ્લામી હુકૂમતકો કોઈ નુકસાન નહીં પહોંચ સકા. અગર ઉસકે જાનશીન ભી ઐસી હી સૂઝ-બૂઝ રખતે, યા મોઅતસિમકો ઝિયાદા મુદ્દત તક ખિલાફતકા મૌકા મિલતા તો યે ખરાબિયાં જો બાદમેં પૈદા

હુઈ, ન હો પાતી.

મોઅતસિમ એક ઐસા ખલીફા થા જિસકે સાથ આઠ કી અદદ ખાસ તઅલ્લુક રખતી હૈ. વો સન ૧૮૦ હિજરીમેં પૈદા હુવા. ૨૧૮ હિજરીમેં ખલીફા બના. મોઅતસિમ ખિલાફતે અબ્બાસીયા આઠવાં ખલીફા હૈ. ઉસને ૪૮ સાલકી ઉમ્ર પાઈ. આઠ (૮) લડકે, ઔર આઠ (૮) લડકિયાં છોડી. ઉસને આઠ (૮) બરસ, આઠ મહીને ઔર આઠ દિન ખિલાફત કી.

ઉસને આઠ મહેલ તામીર કરાએ. આઠ બડી બડી લડાઈયાં જીતીં, આઠ બાદશાહ ઉસકે દરબારમેં હાઝિર કિયે ગયે. આઠ બડે બડે દુશ્મનોંકો ઉસને કત્લ કરાયા. આઠ લાખ દીનાર, આઠ લાખ દિરહમ, આઠ હજાર ઘોડે, આઠ હજાર ગુલામ, આઠ હજાર લોન્ડિયાં ઉસને તરકેમેં છોડી. રબીઉલ અવ્વલકે આઠ દિન બાકી થે કે ઈન્તિકાલ હો ગયા.

વાસિક બિલ્લાહ

વાસિક બિલ્લાહ બિન મોઅતસિમ બિલ્લાહ બિન હારૂન રશીદકી કુન્નિયત અબૂ જાફર, યા અબૂલ કાસિમ થી. ઉસકા અસલ નામ હારૂન થા. યે ૨૦ શવ્વાલ સન ૧૯૬ હિજરીમેં પૈદા હુવા થા. ઈસકો ઉસકે બાપ મોઅતસિમને અપના વલી અહદ બનાયા થા. મોઅતસિમકી વફાતકે બાદ ખિલાફતકે તખ્ત પર બૈઠા. યે બહોત ખૂબસૂરત, ગોરા થા. દાઢી ઘની ઔર ખૂબસૂરત થી, યે બહોત બડા શાયર ઔર કલાકાર થા. અપને ઈસી ઈલ્મ વ ફઝલસે યે મામૂનસે કમ ન થા. ઈસી લિયે ઈસકો છોટા મામૂન યા મામૂન સાની (દૂસરા મામૂન) કેહતે થે.

મસ્અલએ "ખલ્કે કુરઆન" કે સિલસિલેમેં યે ભી અપને બાપકી તરહ સખ્ત થા. ઈસ મામલેમેં યે ઈસ હદ તક આગે બઢ ગયા થા કે બડે બડે ઉલમાકો સવાબ સમઝકર કત્લ કરા દિયા.

આખિર ઉમ્રમેં એક ઐસા વાકિઆ હુવા કે મસ્અલએ "ખલ્કે કુરઆન" કે બારેમેં ઉસને અપની તેજી કમ યા બિલકુલ ખત્મ કર દી. વો વાકિઆ યે થા કે અબૂ અબ્દુર્રહમાન અબ્દુલ્લાહ બિન મુહમ્મદ અજદી, જો ઈમામ અબૂ દાઉદ ઔર નસઈકે ઉસ્તાદ થે. ઈસ મસ્અલેમેં ખલીફાકા સાથ ન દેનેકી વજહસે ગિરિફતાર કર લિયે ગયે. ઔર દરબારમેં પેશ હુએ. વહાં કાજી અહમદ બિન અબી દાઉદ જો ઈસ મસ્અલેકી હિમાયતમેં થા, મૌજૂદ થા. ઉસસે અબ્દુર્રહમાનને સવાલ કિયા કે તુમ પેહલે યે બતા દો કે પ્યારે નબી ﷺ કો ભી ઈસકી જાનકારી થી યા નહીં? કે કુરઆન મખ્લૂક હૈ.

કાજી અહમદને કહા કે હાં, નબી ﷺ કો ઈસકી જાનકારી થી.

અબૂ અબ્દુર્રહમાનને ફિર પૂછા કે નબી ﷺ ને લોગોંકો કુરઆનકે મખ્લૂક હોનેકે અકીદેકી તાલીમ દી યા નહીં? કાજી અહમદને કહા કે નબી ﷺ ને તો ઈસકે બારેમેં કોઈ હુકમ નહીં ફરમાયા.

અબૂ અબ્દુર્રહમાનને કહા, જિસ અકીદેકી નબી ﷺ ને લોગોંકો તાલીમ નહીં દી. ઔર ઈલ્મ રખનેકે બાદ ભી લોગોંકો ઈસકે માનને પર મજબૂર નહીં કિયા. તુમ ઉસકે બારેમેં લોગોંકી ખામોશીકો કાફી ક્યૂં નહીં સમઝતે? ઔર ઉનકો ક્યૂં ઉસકે માનને પર મજબૂર કરતે હો?

યે સુનતે હી વાસિક બિલ્લાહ ચોંક પડા. ઔર દરબારસે ઉઠકર અંદર ચલા ગયા. ઔર ચારપાઈ પર લેટકર બારબાર યે કેહતા રહા કે જિસ મામલેમેં નબી ﷺ ને ખામોશી અપનાઈ. હમ ઉસમેં સખ્તી કર રહે હૈં.

ફિર ઉસને હુકમ દિયા કે અબૂ અબ્દુલ્લાહકો આઝાદ કર દો. ઉસકે વતનમેં આરામસે પહોંચા દો. ઔર તીનસો દીનાર સુર્ખ ઈનામકે તૌર પર દે દો.

ઈસ દૌરકે કુછ અહમ વાકિએ

● ખલીફા મોઅતસિમકી વફાતકી ખબર મિલતે હી દમિશ્કવાલોંને

બગાવતકી રાહ ઈખ્તિયાર કર લી થી. વાસિક બિલ્લાહને ખબર મિલતે હી રઝા બિન ઐયૂબકો હુકમ દિયા કે વો ફૌરન ઈસ બગાવતકો કુચલે. ચુનાંચે વો અપની ફૌજ લેકર દમિશ્ક પહોંચા. ઝબરદસ્ત લડાઈ હુઈ. ઔર બગાવત પર કન્ટ્રોલ પા લિયા ગયા.

● વાસિક બિલ્લાહકે દૌરમેં અરબોં પર તુર્કોંકા કબ્ઝા ઈસ તરહ બળ્હા કે હિજાઝકે કબીલોંમેં બેચૈની ફૈલ ગઈ. ઉનકે સાથ બેહદ ઝુલ્મ કિયા ઔર ઉનહોંને અરબોંકો અચ્છી તરહ ઝલીલ કિયા.

● શહેર બગદાદમેં અહમદ બિન નસ્રને, જો "ખલ્કે કુરઆન" કા મુખાલિફ થા. શાબાન ૨૩૧ હિજરી કો ખિલાફતે અબ્બાસિયાકે ખિલાફ બગાવત કર દી. બગદાદકી પોલિસને બડી મુસ્તઈદી દિખાઈ. ઔર ઉસે ગિરિફતાર કર લિયા. ફિર વાસિકને નસ્રકો અપને હાથસે કત્લ કિયા.

● વાસિક બિલ્લાહકે જમાનેમેં ભી રૂમિયોંસે છેડ છાડ જારી રહી. ખલીફા હારૂન રશીદકે જમાનેમેં દો બાર ઈસાઈ ઔર મુસલમાન કેદિયોંકા તબાદલા હો ચુકા થા. ઔર અબ ૧૦ મુહર્રમ ૨૩૧ હિજરી કો તીસરી બાર વાસિક બિલ્લાહકે દૌરમેં યે તબાદલા હુવા.

વાસિક બિલ્લાહકી વફાત

વાસિક બિલ્લાહ ઈસ્તિસ્કાકી બીમારીમેં મુબ્તલા હુવા. ઉસકે પૂરે જિસ્મ પર વરમ આ ગયા થા. ઈલાજ કે લિયે ઉસે તન્નૂરમેં બિઠાયા ગયા. ઈસસે બીમારીમેં કુછ કમી મહેસૂસ હુઈ. અગલે દિન તન્નૂરકો કુછ ઝિયાદા ગરમ કિયા ગયા. ઔર પેહલે દિનકે મુકાબલેમેં ઝિયાદા દેર તર તન્નૂરમેં બૈઠા રહા. જિસકી વજહસે બુખાર હો ગયા. તન્નૂરસે નિકાલકર જબ ઉસે રખ્ખા ગયા તો ઉસી વક્ત ઉસકી જાન નિકલ ચુકી થી.

વાસિક બિલ્લાહકે ઈન્તિકાલકે બાદ ઉસકે ભાઈ જાફર બિન

મોઅતસિમકો ખલીફા બનાયા ગયા. ઔર મુતવક્કિલ અલલ્લાહકા ખિતાબ દિયા ગયા. બૈઅત લેનેકે બાદ સબસે પેહલે ઉસને વાસિકકી નમાઝે જનાઝા પઢ્હાઈ. ઔર દફન કરનેકા હુકમ દિયા.

વાસિક બિલ્લાહ પાંચ બરસ, નવ મહીને ખલીફા રહા. ઔર ૩૬ બરસ, ૪ મહીનેકી ઉમ્રમેં ૨૪ ઝિલહજ સન ૩૩૨ હિજરીકો બુધકે દિન ઈન્તિકાલ હુવા.

મુતવક્કિલ અલલ્લાહ

મુતવક્કિલ અલલ્લાહ બિન મોઅતસિમ બિલ્લાહ બિન હારૂન રશીદકા અસલ નામ જાફર ઔર ઉર્ફિયત અબુલ ફઝલ થી. વો સન ૨૦૭ હિજરીમેં પૈદા હુવા થા.

ખલીફા બનનેકે ઠીક એક મહીનેકે બાદ ઉસને મુહમ્મદ અબ્દુલ મલિક બિન ઝય્યાતકો વઝીરે આઝમકે ઓહદેસે હટા દિયા. ઔર ઉસે કેદ કર લિયા ગયા. ઈસી હાલતમેં સન ૨૩૪ હિજરી ૧૫ રબીઉલ અવ્વલકો આખિરકાર ઉસકા ઈન્તિકાલ હો ગયા.

સન ૨૩૫ હિજરીમેં આઝર બાઈજાનમેં બગાવત હો ગઈ. ઔર ઈસ પર જલ્દ હી કાબૂ પા લિયા ગયા. ઉસકે બાદ ઈસી સાલ ખલીફા મુતવક્કિલને અપને બેટે મુહમ્મદ, તલ્હા ઔર ઈબ્રાહીમકો વલી અહદીકે લિયે લોગોંસે બૈઅત લી. ઔર યે તય કિયા કે મેરે બાદ પેહલે મુહમ્મદ તખ્ત વ તાજકા માલિક હોગા. ઉસકે બાદ તલ્હા તખ્ત પર બૈઠેગા. ઉસકે બાદ ઈબ્રાહીમ ખલીફા બનેગા, મુહમ્મદકો મુન્તસિર કા ઔર તલ્હાકો મોઅતઝ કા ખિતાબ દિયા ગયા.

ઈસી સાલ યાની ૨૩૫ હિજરીમેં ખલીફા મુતવક્કિલને ફૌજકી વરદી તબ્દીલ કી ઔર કમ્બલોંકે જુબ્બે પહેનાકર બજાએ પેટીકે ડોરી બાંધનેકા હુકમ દિયા.

મુતવક્કિલકા કત્લ

ખલીફા મુતવક્કિલને અપને બેટે મુન્તસિરકો પહેલા વલી અહદ મુકર્રર કિયા થા. મુન્તસિર પર શીઈયત ગાલિબ થી. ઔર વો વાસિક ઔર મોઅતસિમકા અકીદા રખતા થા. લેકિન શરીઅતકા પાબંદ થા. ઉલમાકી બડી કદર કરતા થા. ઔર "ખલ્કે કુરઆન" કે મસ્અલેકા સખ્ત મુખાલિફ થા. શિર્ક ઔર બિદઅતકો મિટાનેકા પક્કા ઈરાદા કર ચુકા થા.

બાપ-બેટેમેં અકીદેકા યે ઈખ્તિલાફ ખિંચાવકી વજહ બના, મુતવક્કિલને ઈરાદા કિયા કે મુન્તસિરકી જગહ પર અપને દૂસરે બેટે મોઅતઝકો પહેલા વલી અહદ બના દે. ઐસા દેખકર મુન્તસિર અપને બાપ મુતવક્કિલકા દુશ્મન હો ગયા.

ઈસસે કુછ દિનોં પેહલે મુતવક્કિલને કુછ તુર્ક સરદારોંસે નારાઝ હોકર ઉનકી જાગીરેં ઝબ્ત કર લી થી. વો સબ મુન્તસિરસે મિલ ગયે. ઔર ખલીફાકે કત્લકી સાઝિશ તૈયાર કર લી.

એક દિન રાતકો મુન્તસિર ઔર તમામ દરબારી એક એક કરકે જબ ઉઠ આએ. ઔર ખલીફા અકેલા ફત્હ બિન ખાકાનકે સાથ રેહ ગયા તો કાતિલ પીછેસે ઘુસે ઔર ખલીફા ઔર ફત્હ બિન ખાકાન દોનોંકો કત્લ કર દિયા. ઈન દોનોં લાશોંકો વહીં છોડકર કાતિલ અપની ખૂન ભરી તલવારે લિયે હુએ રાત હીકો મુન્તસિરકે પાસ પહોંચે. ઔર ખિલાફતકી મુબારક બાદ દી. ઉસી વક્ત મુન્તસિરને લોગોંસે બૈઅત લી.

યે વાકિઆ ૪ શવ્વાલ સન ૨૪૭ હિજરીકા હૈ.

ખલીફા મુતવક્કિલ ૪૦ સાલકી ઉમ્રમેં ૧૪ સાલ ૧૦ મહીને, ૩ દિન ખિલાફત કરકે મકતૂલ હુવા.

મુતવક્કિલકે કુછ જરૂરી હાલાત ઔર અખ્લાક

મુતવક્કિલને ખલીફા બનતે હી સુન્નતકો ઝિંદા કરનેકા બેડા ઉઠાયા થા. સન ૨૩૪ હિજરીમેં હદીસકે તમામ માહિરોંકો રાજધાની સામરામેં બુલાયા ઔર ઉનકી બડી ઈઝ્ઝત કી.

ઈસસે પેહલે વાસિક ઔર મોઅતસિમકે દૌરમેં હદીસકે માહિર ખુલે તૌર પર દર્સ નહીં દે સકતે થે. હદીસેં બયાન નહીં કર સકતે થે. મુતવક્કિલને હુકમ દિયા કે હદીસકે માહિર લોગ ખુલે તૌર પર દર્સ દેં, ઔર હદીસેં બયાન કરેં. મુતવક્કિલકી ઈનહીં નીતિયોંસે મુસલમાન બહોત હી ખૂશ થે. મુતવક્કિલને કબર પરસ્તી ખતમ કરા દી. શીયા ઉસકે દુશ્મન હો ગયે. ઈસ લિયે કે ઈમામ હુસૈન (રદિ.) કી કબર પર શિર્કકી જો રસ્મેં લોગોંને શુરૂ કર દી થી ઉનકો ઉસને રૂકવા દિયા થા.

મુતવક્કિલ બહોત સખી થા. શાયરોંકો ઉસને ઈતના ઈનામ દિયા કે અબ તક કિસી ખલીફાને ઈતના ઈનામ ન દિયા થા.

મુતવક્કિલકે મકતૂલ હોનેકે બાદ કિસીને ઉસકો ખ્વાબમેં દેખા ઔર પૂછા, ખુદાને આપકે સાથ કૈસા બરતાવ કિયા? મુતવક્કિલને જવાબ દિયા કે મૈંને જો થોડા બહોત સુન્નતકો ઝિંદા કરનેકા કામ કિયા હૈ. ઉસકે બદલેમેં ઉસને મુઝકો બખ્શ દિયા.

એક બાર મુતવક્કિલને ઉલમાકો અપને યહાં બુલાયા, જિનમેં અહમદ બિન મઅદલ ભી થે. જબ સબ ઉલમા જમા હો ગયે તો ઉસ જગહ મુતવક્કિલ ભી આયા. ઉસકો આતા હુવા દેખકર સબ ઉલમા અદબસે ખડે હો ગયે. મગર એક અહમદ બિન મઅદલ બૈઠે રહે. ઔર ખડે નહીં હુએ. મુતવક્કિલને અપને વઝીર ઉબૈદુલ્લાહસે પૂછા કે ક્યા ઈસ શખ્સને બૈઅત નહીં કી હૈ? ઉબૈદુલ્લાહને કહા, બૈઅત તો કી હૈ. મગર ઉનકો કમ નજર આતા હૈ. અહમદ બિન મઅદલને

ફૌરન કહા કે મેરી આંખોંમેં કોઈ નુકસાન નહીં હૈ. મગર આપકો અઝાબે ઈલાહીસે બચાના ચાહતા હૂં. ક્યૂંકે હદીસ શરીફમેં આયા હૈ કે જો શખ્સ લોગોંસે યે ઉમ્મીદ રખ્ખે કે વો ઉસકે અદબમેં ખડે હોં, તો વો અપના ઠિકાના જહન્નમમેં બના લે.

મુતવક્કિલ યે સુનકર અહમદ બિન મઅદલકે બરાબર આ બૈઠા.

યઝીદ મહલબી કેહતે હૈં કે એક દિન મુઝસે મુતવક્કિલને કહા કે ખલીફા લોગ સિર્ફ અપના રોબ બનાએ રખનેકે લિયે લોગોં પર સખ્તી કરતે થે. મગર મૈં લોગોંકે સાથ ઈસ લિયે નરમીકા બરતાવ કરતા હૂં કે વો રાજી ખૂશી ઔર ખુલે દિલકે સાથ મેરી ખિલાફતકો કુબૂલ કરકે મેરી ઈતાઅત કરેં. ખલીફા મુતવક્કિલ અલલ્લાહ શાફઈ થા. ઔર યે સબસે પેહલા ખલીફા થા. જિસને શાફઈ મઝહબ ઈખ્તિયાર કિયા થા.

મુન્તસિર બિલ્લાહ

મુન્તસિર બિલ્લાહ બિન મુતવક્કિલ અલલ્લાહ બિન મોઅતસિમ બિલ્લાહ બિન હારૂન રશીદકા અસલ નામ મુહમ્મદ ઔર ઉર્ફિયત અબૂ જાફર યા અબ્દુલ્લાહ થી. સન ૨૨૩ હિજરીમેં સામરા નામી જગહ પર પૈદા હુવા. અપને મુતવક્કિલકો કત્લ કરાકર ૪ શવ્વાલ સન ૨૪૭ હિજરીકો ખલીફા બના. અપને દોનોં ભાઈયોં મોઅતઝ ઔર મોઅય્યિદકો, જો ઉસકે બાપ મુતવક્કિલકે વલી અહદ મુકર્રર કિયે હુએ થે. વલી અહદીસે હટા દિયા.

તુર્ક દરબારે ખિલાફત પર કાબૂ પાએ હુએ થે. ઔર હર દિન ઉનકી તાકત બઢ્હ રહી થી. મુન્તસિરકો તુર્કોંને હી ખિલાફતકે તખ્ત પર બિઠાયા થા. ઈસ લિયે વો ઔર ભી ઝિયાદા આઝાદીકે સાથ હાવી હોતે ગયે. મુન્તસિર યે દેખકર કે તુર્કોંકી તાકત હદસે ઝિયાદા બઢતી જાતી હૈ ઔર કિસી દિન યે મેરી તબાહીકી વજહ બનેંગે. ઉનકી તાકતકે મિટાને પર તૈયાર હો ગયા.

ઉસને અપની ખિલાફતકી છોટીસી મુદતમેં ભી શીયોં પર બડે એહસાન કિયે. હઝરત હુસૈન (રદિ.) કી કબર પર લોગોંકો ઝિયારતકે લિયે જાનેકી ઈજાઝત દે દી. ઔર અલવિયોંકો હર કિસમકી આઝાદી દે દી.

તુર્કોંકા ઝોર દેખકર જબ ઉનકા ઝોર કમ કરનેકી તરફ મુતવજ્જેહ હુવા તો તુર્ક ઈસ લિયે કે ખલીફા અકલમંદ ભી થા. ઔર બહાદુર ભી થા. ઉસસે ડરે ઔર સમઝે કે વો અપને ઈરાદેમેં કામિયાબ હો જાએગા. ઈસ લિયે ઉનહોંને ડાક્ટર ઈબ્ને તેફૂરકો તીસ હજાર દીનાર રિશ્વત દી કે ઝહરમેં બુઝે નશ્તરસે ઉસકા ફસ્દ ખોલે. ચુનાંચે ઝહરમેં બુઝે નશ્તરસે ઉસકી ફસ્દ ડાક્ટરને કિસી બીમારીકા ઈલાજ કરનેકે લિયે ખોલ દી.

૫ રબીઉલ આખર સન ૨૮૪ હિજરીકો છ મહીનેસે ભી કમ ખિલાફત કરકે ફૌત હુવા. મરતે વક્ત કેહતા થા કે અય મેરી માં! મુઝસે દીન ઔર દુનિયા દોનોં જાતે રહે હૈં. મૈં અપને બાપકે મૌતકી વજહ બના હૂં. ઔર અબ મૈં ઉસકે પીછે જાતા હૂં. કિસરા ખાનદાનમેં એક આદમી શેરવૈહ નામીને અપને બાપકો કત્લ કિયા થા. વો ભી છ મહીનેસે ઝિયાદા ઝિંદા ન રહા થા.

મુસ્તઈન બિલ્લાહ

મુસ્તઈન બિલ્લાહ બિન મોઅતસિમ બિલ્લાહ બિન હારૂન રશીદકા અસલ નામ અહમદ ઔર ઉર્ફિયત અબૂલ અબ્બાસ થી. ખૂબસૂરત ગોરે રંગકા આદમી થા. ચેહરે પર ચીચક કા દાગ ઔર તોતલા થા. ૨૨૧ હિજરીમેં પૈદા હુવા થા. જબ મુન્તસિર ફૌત હો ગયા તો સરદાર જમા હુએ કે અબ કિસકો ખલીફા બનાયા જાએ. મુતવક્કિલકે બેટોંમેં મોઅતઝ ઔર મુઅય્યિદ મૌજૂદ થે. લેકિન તુર્કોંકો ઉનકી તરફસે ખતરા થા. ઔર તુર્કો હીને ઉનકો વલી અહદીસે હટા દિયા થા. ઈસ લિયે મોઅતસિમકે બેટે અહમદકો તખ્ત પર બિઠાયા ગયા. ઔર મુસ્તઈન બિલ્લાહ ઉસકા ખિતાબ તજવીઝ હુવા. ૬ રબીઉલ આખર સન

૨૪૮ હિજરીકો તખ્ત પર બૈઠા.

મુસ્તઈનકે દૌરમેં તુર્કોં ઔર ખુરાસાનિયોંકી આપસી રસ્સાકશીને મુસ્તઈનકી પોજીશન કમજોર કર દી. તુર્કોંને મોઅતઝકો અપના ખલીફા ચુન લિયા. મુસ્તઈન ઔર મોઅતઝકી ફૌજોંમેં ઝબરદસ્ત લડાઈ હુઈ. આખિર ૬ મોહર્રમ સન ૨૫૨ હિજરીમેં મુસ્તઈનને મોઅતઝકે પાસ એક તેહરીર ભેજ દી. જિસમેં મોઅતઝકી ખિલાફતકો તસ્લીમ કરકે ખૂદ ખિલાફતસે અલગ હોના ઝાહિર કિયા થા. ખલીફા મોઅતઝને બગદાદમેં દાખિલ હોકર ખલીફા મુસ્તઈનકો વાસિતકી તરફ નજરબંદ કરકે ભેજ દિયા. વહાં મુસ્તઈન નવ મહીને તક એક અમીરકી નિગરાનીમેં રહા. ફિર સામરામેં વાપસ ચલા આયા. ઔર ૩ શવ્વાલ, ૨૫૨ હિજરીકો ખલીફા મોઅતઝકે ઈશારેસે કત્લ કિયા ગયા.

મોઅતઝ બિલ્લાહ

મોઅતઝ બિલ્લાહ મુતવક્કિલ સન ૨૩૨ હિજરીમેં સામરામેં પૈદા હુવા. મુહર્રમ ૨૫૧ હિજરી ખલીફા બનાયા ગયા.

મોઅતઝ જબ ખલીફા બના હૈ તો ઉસકી ઉમ્ર ૧૯ સાલ થી. મોઅતઝકો ચૂંકે તુર્કોંને બિઠાયા થા. ઈસ લિયે વો તુર્કોંસે બિલકુલ હી દબા હુવા થા. ઔર ઉસ પર ઉનહીંકા હુકમ ચલ રહા થા.

રજબ મહીનેમેં સન ૨૫૨ હિજરીમેં ખલીફા મોઅતઝને અપને ભાઈ મુઅય્યિદકો વલી અહદીસે હટા દિયા. ઔર જેલખાને ભેજકર કત્લ કરા દિયા.

ઈસી સાલ ફૌજકે તુર્કોં ઔર અરબોંમેં ફસાદ હુવા. ખૂબ લડાઈયાં ચલીં, અરબોંકા સાથ બગદાદવાલોંને દિયા. મગર તુર્કોંને ધોકેસે અરબોં ઔર ઉનકે સરદારોંકો કત્લ કર દિયા. યા વતન છોડને પર મજબૂર કર દિયા.

ઈસી સાલ ખલીફા મોઅતઝને હુસૈન બિન અબી શવારિબકો ચીફ જસ્ટીસ મુકર્રર કિયા.

ચૂંકે ખિલાફતકા રોબ અબ ઉઠ ચુકા થા. ઈસ લિયે જગહ જગહ સૂબેદારોંને અપને આપકો ખૂદ મુખ્તાર સમઝના શુરૂ કર દિયા. ઔર ખારજિયોં ઔર અલવિયોંને બગાવત શુરૂ કર દી. મુસાવિર બિન અબ્દુલ્લાહ બિન મુસાવિર બજલી ખારજીને મૂસલ સૂબે પર કબ્ઝા કરકે અપની ખૂદ મુખ્તારીકા એલાન કિયા. ઔર જો સરદાર ખલીફાકી તરફસે ઉસકે મુકાબલેકો ગયા. ઉસે હરાકર ભગા દિયા.

ઈસી તરહ અહમદ બિન તૂલૂન મિસરકી હુકૂમત પર ખૂબ મજબૂતીસે કાઈમ હો ગયા, ઔર ફિર ઉસકી ઔલાદ વારિસકી હૈસિયતસે મિસર પર કાઈમ રહી. ઉનહોંને અપના સિક્કા ભી મિસરમેં ચલા દિયા. ગર્ઝ ૨૫૭ હિજરીસે મિસરકો ભી ખિલાફતે અબ્બાસિયાસે અલગ હી સમઝના ચાહિયે. યા કમસે કમ યે સમઝના ચાહિયે કે ૨૫૭ હિજરીસે મિસરમેં તૂલૂનિયોંકી હુકૂમતકી શુરૂઆત હુઈ.

ઐસે હી યાકૂબ બિન લૈસ સફાર ઔર ઉસકા ભાઈ સજિસ્તાનમેં તાંબે ઔર પીતલકે બરતનોંકી દુકાનેં કરતે થે. ચૂંકે ઉસ જમાનેમેં ખિલાફતકે કમજોર હો જાનેકી વજહસે જગહ જગહ બગાવતેં હો રહી થીં. ઈસ લિયે ખારજીયોંને ભી બગાવત કી. અલવિયોંને ભી બગાવત કી. યાકૂબ બિન લૈસ અલવિયોંકે સાથ શામિલ હો ગયા, યહાં તકકે ઉસને હોશિયારી ઔર બહાદુરી દિખાકર સજિસ્તાન પર અપના પૂરા કબ્ઝા કર લિયા. ૨૫૫ હિજરીમેં ઉસને શીરાઝ પર ભી કબ્ઝા કર લિયા. યહાં સફારિયોંકી એક મુસ્તકિલ હુકૂમત કાઈમ હો ગઈ. જો તાહિરિયા હુકૂમતસે બિલકુલ અલગ થી.

મોઅતઝ બિલ્લાહકી મૌત

ખલીફા મોઅતઝ તુર્ક સરદારોંકે કબ્ઝેમેં થા. વો જો ચાહતે થે કરતે થે. ખજાના બિલકુલ ખાલી હો ગયા થા. બડે બડે સરદારોંને ખજાને પર ખૂદ કબ્ઝા

કર લિયા થા. ફૌજકે આદમી ખલીફાસે અપને વઝીફોંકો માંગતે થે. ખલીફા સખ્ત મજબૂર થા. આખિર એક દિન તુર્કોંને અમીરૂલ મુઅમિનીનકે દરવાઝે પર જમા હોકર ખૂબ શોર ગુલ મચાયા. ઔર માંગ કી કે હમકો કુછ દિલવાઈયે. વરના હમ સાલેહ બિન વસીફકો જો આજકલ આપ પર કબ્ઝા કિયે હુએ હૈ કત્લ કર ડાલેંગે.

સાલેહ બિન વસીફ એક તુર્ક સરદાર થા. ખલીફા ઉસસે બહોત હી ડરતા થા. ઈસ હંગામેકો દેખકર મોઅતઝ અપની માં કે પાસ ગયા કે કુછ માલ હો તો ઈસ હંગામેકો દબા દૂં, ઉસને દેનેસે ઈન્કાર કર દિયા.

ઈધર તુર્કોંને સાલેહ બિન વસીફ ઔર દૂસરે સરદારોંકો અપના શરીક બના લિયા. ઔર વો સબ હથિયારોંસે લેસ હોકર આએ ઔર શાહી મહેલકો ઘેર લિયા. મોઅતઝકો બુલાયા. ખલીફા મોઅતઝને કેહલા ભેજા કે મૈંને દવા પી હૈ, બીમાર ઔર બહોત કમજોર હૂં, બાહિર નહીં આ સકતા.

યે સુનકર તુર્ક મહેલમેં ઝબરદસ્તી ઘુસ ગયે. ઔર ખલીફા મોઅતઝકી ટાંગ પકરકર ઘસીટતે હુએ બાહિર લાએ. ઉસકો મારા. ગાલિયાં દી. ઔર મકાનકે સહનમેં નંગે સર ધૂપમેં ખડા કર દિયા. ફિર હર એક શખ્સ જો ગુઝરતા થા, ઉસકે મુંહ પર તમાચા મારતા થા. યહાં તકકે જબ ખલીફાકી બેઈઝઝતી હદસે આગે બઢ ગઈ તો ઉસસે કહા કે અપની ખિલાફતસે હટ જાઓ. મોઅતઝને ઉસસે ઈન્કાર કર દિયા તો તમામ સરદાર ઔર દરબારી બુલાએ ગયે. એક તેહરીર તૈયાર હુઈ. ઉસ પર સબને દસ્તખત કિયે. યહાં તકકે મોઅતઝકો હટાકર ઉસે એક તેહખાનેમેં બંદ કર દિયા ગયા. વહીં ઉસકા દમ નિકલ ગયા.

યે વાકિઆ રજબ મહીના ૨૫૫ હિજરીકા હૈ. ઔર મોઅતઝકી મૌત ૮ શવ્વાલ ૨૫૫ હિજરીકો હુઈ.

ઈસકે બાદ લોગોંને બગદાદસે મોઅતઝકે ચચેરે ભાઈ મુહમ્મદ બિન વાસિકકો બુલાકર તખ્ત પર બિઠાયા. ઔર મુહતદી બિલ્લાહકા ખિતાબ દિયા. ખલીફા મોઅતઝકી માં અપને બેટેકી ગિરિફતારી ઔર બેઈઝઝતીકા

ખલીફા મુહતદી બિલ્લાહકો જબ ઈન હાલાતકી ખબર મિલી તો બહોત દુઃખ હુવા. ઔર કહા કે ઈન લોગોંકે લિયે કૈદ હીકી મુસીબત ક્યા કમ થી. જો ઈનકો નાહક કત્લ કિયા ગયા.

ઈસકે બાદ ખલીફા મુહતદી બિલ્લાહને સામરાસે તમામ લોંડિયોં ઔર નાચને વાલિયોંકો નિકલવા દિયા. મહેલકે દરિન્દે ઔર કુત્તે નિકાલ દિયે ગયે. વઝીરે આઝમ સુલેમાન બિન વહબકો બનાયા. લેકિન સાલેહ બિન વસીફને અપની ચાલોંસે સુલેમાન બિન વહબકો અપને કાબૂમેં કર લિયા. ઔર ખૂદ હુકૂમત કરને લગા. મોઅતઝકે અલગ કિયે જાને ઔર મુહતદીકી તખ્તનશીનીકે વક્ત મૂસા બિન બગા રાજધાનીમેં મૌજૂદ ન થા. વો રયકી તરફ ગયા હુવા થા. ઉસે જબ યે તબ્દીલી માલૂમ હુઈ તો વો મોઅતઝકે ખૂનકા બદલા લેનેકે લિયે રાજધાની આયા.

સાલેહ મૂસાકી ખબર સુનકર છુપ ગયા.

મૂસા ખલીફાકે પાસ અંદર ગયા. ઉસને આતે હી ખલીફાકો ગિરિફતાર કરકે ઔર એક ખચ્ચર પર સવાર કરાકર કૈદખાનેમેં લે જાના ચાહા, મુહતદીને કહા કે મૂસા ખુદાસે ડર. આખિર તેરી નિય્યત ક્યા હૈ? મૂસાને કહા, મેરી નિય્યત સહીહ હૈ. આપ સાલેહકી તરફદારી છોડ દીજિયે. ઈસકે બાદ ઉસને બૈઅત કર લી.

ફિર સાલેહકા પતા લગાકર ઉસને ઉસે કત્લ કરા દિયા. ઔર ઉસકા સર નેઝે પર રખકર શહેરમેં ફિરાયા. મુહતદીકી યે બાત બહોત નાગવાર ગુઝરી. મગર તુર્કોંકી તાકાતકે મુકાબલેમેં ખલીફા કુછ ન કર સકતા થા. બહરહાલ બાત બિગડતી ચલી ગઈ. ઔર તુર્કોંને ખલીફાકો ઘેર લિયા ઔર માર ડાલા.

યે હાદસા ૧૪ રજબ ૨૫૬ હિજરીકો હુવા.

ખલીફા મુહતદી બિલ્લાહને ૧૫ દિન કમ એક સાલ ખિલાફત કી ઔર ૩૮ સાલકી ઉમ્રમેં કત્લ કિયા ગયા. ઈસકે બાદ તુર્કોંને અબુલ અબ્બાસ અહમદ બિન મુતવક્કિલકો તખ્ત પર બિઠાયા. ઉસકે હાથ બૈઅત કી. ઔર મોઅતમદ અલલ્લાહકા લકબ તજવીઝ કિયા.

મોઅતમદ અલલ્લાહ

મોઅતમદ અલલ્લાહ બિન મુતવક્કિલ અલલ્લાહ બિન મોઅતસિમ બિલ્લાહ બિન હારૂન રશીદ સન ૨૨૯ હિજરીમેં એક રૂમી બાંદી ફતયાનકે પેટસે પૈદા હુવા થા. ખલીફા મોઅતમદને ઉબૈદુલ્લાહ બિન યહયા બિન ખાકાનકો મંત્રી (વઝીર) કા ઓહદા દિયા થા. યે ઉબૈદુલ્લાહ સન ૨૬૩ હિજરીમેં ઘોડેસે ગિરકર મરા. ઔર ફિર મુહમ્મદ બિન મુખલ્લદ મંત્રી (વઝીર) બના.

અલવિયોંકી બગાવત

સન ૨૫૬ હિજરીમેં ઈબ્રાહીમ બિન મુહમ્મદ બિન યહયા બિન અબ્દુલ્લાહ બિન મુહમ્મદ બિન હનફિયા બિન અલી બિન અબી તાલિબ, જો ઈબ્ને સૂફીકે નામસે મશ્હૂર હુએ થે. ઉનહોંને મિસરમેં ઔર અલી બિન ઝૈદ અલવીને કૂફામેં અબ્બાસિયોંકે ખિલાફ બગાવત કી.

ઈબ્ને સૂફીકો મિસરમેં કઈ હંગામોં ઔર લડાઈયોંકે બાદ નાકામીકા મુંહ દેખના પડા. મક્કા ભાગકર ચલા આયા. લેકિન વહાં ગિરિફતાર કર લિયા ગયા. ઔર ઉસે મિસર ભેજા ગયા. ફિર છોડ દિયા ગયા ઔર મદીના આકર યહીં વફાત પાઈ.

અલી બિન ઝૈદને કૂફામેં બગાવત કરકે વહાંકે હાકિમકો માર ભગાયા ઔર કબ્ઝા કર લિયા. ખલીફાને કેજૂર નામી સરદારકો ભેજા. અલી બિન ઝૈદ હારા, ગિરિફતાર કર લિયા ગયા.

હુસૈન બિન ઝૈદ અલવીને રય પર કબ્ઝા કર લિયા. ઔર મૂસા બિન બગા ઉસકે મુકાબલેકો ખડા હુવા.

અલી નામી એક શખ્સને અપને આપકો અલવી જાહિર કરકે બહોતસી જગહોં પર ફિત્ના પૈદા કરનેકી કોશિશ કી. યે અલવી ન થા. આખિર બગદાદમેં

ઉસને કુછ ગુલામોંકો અપને સાથ મિલાયા. ઔર ઉનકો સાથ લેકર બસરા ગયા. વહાં પહોંચકર ઉસને એલાન કિયા કે જો ઝંગી ગુલામ મેરે પાસ ચલા આએગા વો આઝાદ હૈ. ઈસ એલાનકો સુનકર ઝંગી ગુલામોંકી એક ભીડ ઉસકે ચારોં તરફ જમા હો ગઈ. યહાં તકકે ઝંગિયોંકી એક ફૌજ તૈયાર હો ગઈ. ઉસને બસરા પર કબ્ઝા કર લિયા. બસરાકે અલાવા અહવાઝ પર ભી ઉનકા કબ્ઝા હો ગયા. બાર બાર તુર્કી સરદાર ફૌજ લે-લેકર આતે. ઔર હર બાર હાર હારકર વાંપસ ગયે. આખિર સઈદ બિન સાલેહને ઝંગિયોંકો હરાકર બસરાસે નિકાલા. મગર ઝંગિયોંને ૧૫ શવ્વાલ ૨૫૭ હિજરીકો તલવારકે બલ પર બસરા પર કબ્ઝા હાસિલ કરકે ઉસમેં આગ લગા દી. બડી બડી ઈમારતેં જલ ગઈ. લૂટમારકા બાજાર ગરમ કર દિયા. જો સામને આયા કત્લ કિયા ગયા.

ખલીફાને ફિર ફૌજ ભેજી. કઈ બાર હારનેકે બાદ મૂફિકને ઝંગિયોંકો હરાયા. લેકિન ઈસ હારકે બાદ યે ન સમજા જાએ કે ઝંગિયોંકા ફિત્ના ખત્મ હો ગયા. ઉનહોંને ફિર તાકત જમા કરકે કત્લ વ ગારતકા બાજાર ગરમ કિયા. ઔર સન ૨૭૦ હિજરી તક ઈસી તરહ બસરા ઔર ઈરાકકે અકસર હિસ્સે પર કાબિઝ રહે.

મૂસલકી બગાવત

મોઅતમદને મૂસલકી ગવર્નરી પર એક તુર્ક સરદાર અસાતગીનકો મુકર્રર ફરમાયા. તુર્કોંને મૂસલવાલોં પર ઝુલ્મ શુરૂ કિયા. નતીજા યે હુવા કે મૂસલવાલોંને યહયા બિન સુલેમાનકો અપના અમીર વ હાકિમ બના લિયા. ઔર તુર્કોંકો મારકર નિકાલ દિયા.

ખલીફાકો ઈસ બગાવતકા હાલ માલૂમ હુવા. તુર્કોંકી ફૌજ ભેજી ગઈ. સખ્ત લડાઈયાં હુઈ. મગર અંજામ યે હુવા કે ખલીફાકી ફૌજ યાની તુર્કોંકો નાકામી હુઈ. ઔર મૂસલમેં યહયા બિન સુલેમાનકી હુકૂમત કાઈમ હો ગઈ.

યે વાકેઆ સન ૨૬૦ હિજરી ઔર ૨૬૧ હિજરીકા હૈ. ઈસી સાલ યાકૂબ સફારને પૂરે ફારસ પ્રાન્ત પર કબ્ઝા કર લિયા. ખુરાસાન પેહલે હી ઉસકે કબ્ઝેમેં આ ચુકા થા.

સામાની ખાનદાનકી હુકૂમત

સામાની ખાનદાનકા હાલ તો તફસીલસે આગે આએગા, લેકિન તરતીબકે લિહાઝસે યહાં ઉસકા થોડા ઝિક્ર જરૂરી માલૂમ હોતા હૈ.

અસદ બિન સામાન ખુરાસાનકે એક નામી ઔર ઈઝ્ઝતદાર ખાનદાનકા શખ્સ થા. ઉસકે ચાર બેટે થે. (૧) નૂહ, (૨) અહમદ, (૩) યહયા, (૪) ઈલ્યાસ.

મામૂનકે જમાનેમેં યે સભી મર્વમેં રેહતે થે. ફિર મામૂનને ઈન ચારોં ભાઈયોંકો અચ્છે અચ્છે ઓહદે પર મુકર્રર કિયા. ઈનકે મરનેકે બાદ ઈનકે બેટોંકો યે ઓહદે દિયે ગયે. નસર અહમદકા બડા લડકા થા. જિસે બાપકે ઈન્તિકાલકે બાદ સમરકંદકા હાકિમ બનાયા ગયા થા.

લેકિન ખુરાસાનકે કબ્ઝેસે નિકલ જાને ઔર યાકૂબ સફારકે કબ્ઝેમેં ચલે જાનેકી વજહસે ખલીફાને મુનાસિબ સમજા કે કમસે કમ ઈલાકા માવરાઉન્નહર હી પર હમારી સરદારી કાઈમ રહે ઈસ લિયે સીધે ખલીફાને નસરકો ગવર્નર બના દિયા, ઔર લિખ્ખા કે યાકૂબ સફારસે ઈસ મુલ્કકી હિફાઝત કરો. નસરને અપને ભાઈ ઈસ્માઈલકો બુખારાકી સરદારી દે દી. ઔર ખૂદ સમરકંદમેં હુકૂમત કરતા રહા.

વલી અહદીકી બૈઅત

૨૬૧ હિજરીકે શવ્વાલકે મહીનેમેં ખલીફા મોઅતમદને એક દરબારે

આમ કિયા. ઔર દરબારકે તમામ મેમ્બરોંકે સામને ઈસ બાતકા એલાન કિયા કે મેરે બાદ મેરા બેટા જાફર વલી અહદ હૈ. લેકિન અગર મેરી વફાત તક જાફર બાલિગ ન હો તો મેરા ભાઈ અહમદ મૂફિક ખિલાફતકા હકદાર હોગા. ઔર ઉસકે બાદ જાફર ખિલાફતકા હકદાર સમઝા જાએગા.

જાફરકો મુફવ્વિઝ ઈલલ્લાહકા ખિતાબ દિયા ગયા. ઔર આફ્રિકા, મિસર, શામ, જઝીરા, મૂસલ, આરમીનિયાકી હુકૂમત દી ગઈ. મૂસા બિન બગાકો ઉસકા નાઈબ મુકર્રર કિયા ગયા. અબૂ અજદકો અન્નાસિર લિદીનિલ્લાહકા ખિતાબ દેકર પૂર્વી ઈલાકે બગદાદ, કૂફા, તરીકે મક્કા, યમન, કસ્કર, અહવાઝ, ફારસ, અસ્ફહાન, રય, ઝન્જાન ઔર સિંધકી હુકૂમત અતા કી.

ઈન દોનોં વલી અહદોંકે લિયે દો સફેદ ઝંડે બનાએ ગયે. વલી અહદીકી ઈસ બૈઅતકે બાદ ખલીફા મોઅતમદને અપને ભાઈ મૂફિકકો ઝંગિયોંકા ખાત્મા કરને પર લગાયા.

ઝંગીયોંકી જડ કટી

ઝંગીયોંકી બાર બાર બગાવત ઔર લડાઈમેં સરકારી ફૌજકા બાર બાર હારના કોઈ મામૂલી બાત ન થી. લગભગ દસ સાલ હો ગયે થે કે ઝંગી બરાબર શાહી ફૌજ ઔર નામી સરદારોંકો નીચા દિખા રહે થે ઔર શહેરોંકે અમનકો ખત્મ કર ચુકે થે. એક એક ઝંગીને દસ દસ પંદરહ પંદરહ અલવી ઔર હાશમી ઔરતેં અપને કબ્ઝેમેં રખ છોડી થીં. ઔર ખબીસ નામી ઉનકે સરદાર મિમ્બરોં પર ચઢકર ખુલફાએ રાશિદીન, અહલે બૈત ઔર પાક બીવિયોં સબકો ગાલિયાં દેતે થે. બહબૂદને ગૈબકી બાતેં જાનનેકા દાવા કિયા થા. રિસાલતકા ભી દાવેદાર થા. યે સબ લગભગ એક કરોડ મુસલમાનોંકો કત્લ કર ચુકે થે. તુર્કોં કી બહાદુરી ઔર ઘમંડકો ભી ઉનહોંને ખાકમેં મિલા દિયા થા. તુર્ક ઉનકે નામસે કાંપતે થે.

આખિર ખલીફા મોઅતમદકે ભાઈ મૂફિકને અપને બેટે અબુલ અબ્બાસ મોઅતઝિદકો ઝંગીયોંસે લડને પર ૨૬૬ હિજરીકે રબીઉસ્સાની મહીનેમેં મુકર્રર કિયા. વાસિતકે કરીબ એક સખ્ત લડાઈકે બાદ ઝંગીયોંકો ઝબરદસ્ત હાર હુઈ, ઉસકે બાદ તો ઝંગી બરાબર હી હારતે રહે. યહાં તકકે ચાર સાલ તક લગાતાર લડતે રેહનેકે બાદ સન ૨૭૦ મેં ઝંગિયોંકા સરદાર ખબીસ મારા ગાયા. ઔર ફિત્ના પૂરી તરહ કુચલ દિયા ગયા.

મૂફિકકી વફાત

ખલીફા મોઅતમદ બિલ્લાહ નામકા ખલીફા રેહ ગયા થા. ઉસકા ભાઈ મૂફિક અપની બહાદુરી ઔર અકલમંદીકી વજહસે હુકૂમતકી તમામ બાતોં પર હાવી ઔર કબ્ઝા કર ચુકા થા. ઔર યૂં સમઝના ચાહિયે કે મૂફિક હી ખિલાફત કર રહા થા. અગરચે વો બાકાઈદા ખલીફા ન થા. સિર્ફ વલી અહદ થા.

જૈસાકે પેહલે લિખ્ખા જા ચુકા હૈ કે ઈસસે પેહલે તુર્ક સરદાર દરબારે ખિલાફત પર કાબિઝ રેહતે થે. ઔર એક જમાનેસે સિયાહ વ સફેદ કે માલિક ચલે આતે થે. મૂફિકને કાબૂ પાકર ઉન તુર્ક સરદારોંકા જોર તોડ દિયા.

ચૂંકે મૂફિકને ઝંગીયોંકા જોર તોડકર ઉનકો નેસ્ત ઔર નાબૂદ કર દિયા થા. ઈસ લિયે ઉસકી ઔર ઉસકે બેટે મોઅતઝિદકી મકબૂલિયત મુસલમાનોંમેં બહોત બઢ ગઈ થી. તુર્ક સરદાર ઝંગિયોંકે મુકાબલેમેં હમેશા નાકામ રહે હૈં, ઈસ લિયે ઉનકો ભી મૂફિકકી મુખાલિફતકા હોસલા ન રહા થા.

મગર ચૂંકે હુકૂમતકી ચૂલ-ચાલ પેહલે હી ઢીલી હો ચુકી થી. ઈસ લિયે ઈતના અરાઝકતાકા બાજાર ઝિયાદા ગરમ હોતા ચલા ગયા. ઔર ઉન સરકશ તાકતોંકો જો જમાનેસે પરવરિશ પા રહી થી. ઔર અબ અપની અપની જગહ ખૂદ મુખ્તારીકા એલાન કરતી હુઈ ઉઠ ખડી હુઈ થીં, દબાયા ન જા સકા. ફિર ભી મૂફિકકા વુજૂદ રાજધાનીમેં બહોત ગનીમત થા, ઔર કિસીકો ઈતની

હિંમત ન હો સકી થી કે ખૂદ ખલીફાકી સરદારીસે ઈન્કાર કર સકે યા ખુત્બેમેં ખલીફાકા નામ ન લે.

મૂફિક જબ ફારસ ઔર અસ્ફહાનસે બગદાદ વાપસ આયા તો બીમાર હો ગયા. બહોત ઈલાજ કિયા, લેકિન આરામ ન હુવા. ૨૨ સફર સન ૨૭૮ હિજરી કો ફૌત હોકર રસાફામેં દફન હુવા. અગરચે ખલીફા મોઅતમદ મૌજૂદ થા. મગર ઉસકી હૈસિયત એક કૈદીસે ઝિયાદા ન થી. અસલ ખલીફા મૂફિક હી થા. અબ મૂફિકકે મરનેકે બાદ દરબારિયોંને ઝોર ડાલા કે અબુલ અબ્બાસ મોઅતઝિદકો મૂફિકકી જગહ વલી અહદ બનાયા જાએ. ઈસ લિયે ખલીફા મોઅતમદને મોઅતઝિદકી વલી અહદીકા એલાન કરકે મોઅતઝિદકો મૂફિકકા કાઈમ મકામ બના દિયા.

મોઅતઝિદ ચૂંકે ખૂબ તજુર્બેકાર ઔર બહાદુર થા. ઈસ લિયે વો હુકૂમતકે તમામ મામલોં પર હાવી હો ગયા. ઔર ખલીફા મોઅતમદ ફિર અપની ઈસી હાલતમેં મજબૂર રહા.

કરામતા

૨૭૮ હિજરીમેં કૂફાકી ધરતી પર એક આદમી હમદાન નામી ઉર્ફ કરામતાને એક નયા ધર્મ જારી કિયા. વો એક કટ્ટર શીયા થા. ઉસકા અકીદા થા કે ઈમામ સિર્ફ સાત હૈં (૧) ઈમામ હુસૈન (રદિ.) (૨) અલી ઝૈનુલ આબિદીન, (૩) બાકર બિન અલી, (૪) જાફર સાદિક, (૫) ઈસ્માઈલ બિન જાફર, (૬) મુહમ્મદ બિન ઈસ્માઈલ, (૭) ઉબૈદુલ્લાહ બિન મુહમ્મદ.

અપને આપકો વો ઉબૈદુલ્લાહ બિન મુહમ્મદ બિન ઈસ્માઈલકા નાયબ કેહતા થા. હાલાંકે ઉબૈદુલ્લાહ નામી કોઈ બેટા મુહમ્મદ બિન ઈસ્માઈલકા નહીં થા. મુહમ્મદ બિન હનફિયા બિન અલી બિન અબી તાલિબકો વો રસૂલ કેહતા થા. બૈતુલ મુકદસકો કિબલા કરાર દિયા થા. દિન રાતમેં સિર્ફ દો નમાઝેં રખ્ખી

થીં. યાની દો રકઅત સૂરજ નિકલનેસે પેહલે, ઔર દો રકઅત સૂરજ ડૂબનેકે બાદ. વો કેહતા થા કે કુછ સૂરતેં મુહમ્મદ બિન હનફિયા પર નાઝિલ હુઈ હૈં. જુમ્આકે બજાએ દો શમ્બા (સોમવાર) કે દિનકો હફતેમેં વો બરકતવાલા દિન સમઝતા થા. નબીઝકો હરામ ઔર શરાબકો હલાલ કેહતા થા. પાકી નહાનેકો (ગુસ્લે જનાબતકો) જરૂરી ન સમઝતા થા. કુછ જાનવરોંકો ઉસને હલાલ ઔર કુછકો હરામ કરાર દિયા થા. જો શખ્સ કરામતકા મુખાલિફ હો, ઉસકા કત્લ કરના વાજિબ ઠહેરાયા થા. અપના લકબ ઉસને કાઈમ બિલ હક્ક રખ્ખા થા.

ઉસકે ઈન અકીદોંકી વજહસે કૂફાકે હાકિમને ઉસકો ગિરિફતાર કરકે જેલખાને ભેજવા દિયા.

ઈત્તેફાકકી બાત હૈ કે પેહરેદારોંકી ગફલતસે વો જેલખાનેસે નિકલ ભાગા. ઉસકે માનનેવાલોંને મશ્હૂર કર દિયા કે કરામતાકો જેલખાના આને જાનેસે કોઈ રોક નહીં સકતા. ગર્ઝ ધીરે ધીરે ઉસકા મઝહબ દૂર દૂર તક ફૈલતા ગયા. ઔર કાફી લોગ ઉસકે પીછે હો ગયે.

ખલીફા મોઅતમદકી વફાત

ખલીફા મોઅતમદ અલલ્લાહ બિન મુતવક્કિલ અલલ્લાહને ૨૦ રજબ સન ૨૭૯ હિજરીમેં વફાત પાઈ. સામરામેં દફન કિયા ગયા. મોઅતસિમ બિલ્લાહ બિન હારૂન રશીદકે વક્તસે અબ્બાસી ખલીફોંકી રાજધાની સામરામેં ચલી આતી થી. મોતમદ અલલ્લાહને સામરાકો છોડકર બગદાદમેં રેહના ઈખ્તિયાર કિયા. ઔર ફિર બગદાદ હી રાજધાની હો ગયા. સામરાકો છોડને ઔર બગદાદકો રાજધાની બનાનેકા હી નતીજા થા કે તુર્ક સરદાર જો ખિલાફત ઔર દરબાર પર હાવી થે ઉનકા ઝોર યકાયક ટૂટ ગયા. રાજધાનીકી તબ્દીલી ભી મોઅતમદકે ભાઈ મૂફિકકી તદબીરકા નતીજા થી.

મોઅતમદકે જમાનેમેં હુકૂમત ઔર સૂબોંકી તાકતેં બિલકુલ કમજોર

હો ચુકી થીં. સરદારોંમેં ફૂટ, દુશ્મની ખૂબ થી. લોગોંકે દિલોંસે ખલીફાકા રોબ બિલકુલ મિટ ચુકા થા, જહાં જિસકો મૌકા મિલા, ઉસને મુલ્ક દબા લિયા. સૂબેદારોંને ટેક્સ ભેજના બંદ કર દિયા. કોઈ કાનૂન પૂરે મુલ્કમેં લાગૂ ન રહા. હર આદમીને જિસ મુલ્ક પર કબ્ઝા કિયા, અપના હી કાનૂન જારી કિયા.

લોગોં પર બડે ઝુલ્મ હોને લગે. બનૂ સામાનને માવરાઉન્નહર પર, બનૂ સફારને સજિસ્તાન ઔર કિરમાન, ખુરાસાન ઔર ફારસ દેશ પર, હસન બિન ઝૈદને તબ્રસ્તાન ઔર જરજાન પર, ઝંગીયોંને બસરા ઔર ઈલા, બાસિત પર, ખારજિયોંને મૂસલ વ જઝીરા પર, ઈબ્ને તૂલૂનને મિસર વ શામ પર, ઈબ્ને અગલબને આફ્રિકા પર કબ્ઝા કરકે અપની અપની હુકૂમત કાઈમ કર લી થી, ખલીફાકી હુકૂમત ઔર સરદારીકા સિર્ફ યે નિશાન થા કે સબ જુમ્આકે ખુત્બોંમેં ખલીફાકા નામ લેતે થે. બાકી કોઈ હુકમ ખલીફાકા નહીં માના જાતા થા.

ઈસી જમાનેમેં હદીસકે મશ્હૂર નામી ઈમામોંને જૈસે ઈમામ બુખારી, ઈમામ મુસ્લિમ, અબૂ દાઉદ, તિર્મિઝી ઈબ્ને માજાને વફાત પાઈ.

અબ્બાસી ખિલાફત પર એક નજર

અબ્બાસી ખાનદાનકી હુકૂમત વ ખિલાફતકો અબ તક ડેડસો બરસ ગુઝર ચુકે હૈં. ઈસ ખિલાફતકી શાન, શૌકત ઔર તરક્કીકા જમાના પૂરે સો સાલ તક રહા, ઔર મોઅતસિમ બિલ્લાહકી વફાત યાની ૨૨૭ હિજરીસે ગિરાવટ શુરૂ હો ગઈ. ઔર પૂરી ખિલાફત પર જૈસે બુઢ્હાપા આ ગયા હો, મુતવક્કિલકે કત્લ હોને પર અચાનક ઉસકે અંગ અંગ ઢીલે પડ ગયે. ઔર ઉસ પર ઈસ તરહ બુઢ્હાપા છા ગયા કે પિછલી તરક્કીકે વાપસ આનેકી કોઈ ઉમ્મીદ હી ન રહી.

મોઅતસિમકે જાનશીનોંમેં અગર હારૂન ઔર મામૂનકા દિલ, દિમાગ રખનેવાલે કુછ લોગ હોતે તો અબ્બાસી ખિલાફત ચમક સકતી થી. મગર મોઅતસિમકે જાનશીનોંકી કમઝોરીકા ઈલાજ કિસીસે મુમકિન ન હુવા.

જબ મોઅતસિમકે બાદ ખૂદ રાજધાનીમેં હંગામોં ઔર બદ-તમીઝિયોંકા તૂફાન શુરૂ હુવા તો ખિલાફતકી રાજધાનીકા અસર તમામ પ્રાન્તોં પર હુવા. ઔર જહાં જો હાકિમ થા, વો અપની આઝાદી ઔર હુકૂમતકા એલાન કર બૈઠા.

મુતવક્કિલકે બાદ હી અગર મૂફિક તખ્ત પર બૈઠ જાતા તો મુમકિન થા કે વો હાલાતકો સંભાલ લેતા. મગર મૂફિકકો ખલીફાકી હૈસિયતસે કામ કરનેકા મૌકા ન મિલા. ઔર ઉસકે બેટે મોઅતઝિદકો, જો અપને બાપ હીકી તરહ હૌસલામંદ ઔર હિંમતવાલા થા. ઉસ વક્ત ખિલાફત મિલી જબ મર્ઝ લા-ઈલાજ હો ચુકા થા.

મોઅતઝિદ બિલ્લાહ

મોઅતઝિદ બિલ્લાહ બિન મૂફિક બિલ્લાહ બિન મુતવક્કિલ અલલ્લાહ બિન મોઅતસિમ બિન હારૂન રશીદકા અસલ નામ અહમદ ઔર ઉર્ફિયત અબુલ અબ્બાસ થી. રબીઉલ અવ્વલ સન ૨૪૩ હિજરીમેં પૈદા હુવા. ઔર અપને ચચા મોતમદ બિલ્લાહકે બાદ રજબ ૨૭૯ હિજરીમેં તખ્ત પર બૈઠા. ખૂબસૂરત, બહાદુર ઔર અકલમંદ થા. અગર જરૂરત હોતી તો સખ્તીસે કામ લેને ઔર ખૂન બહાનેસે ભી ન ઝિઝકતા.

મામૂનકે જમાનેસે ફલાસફીકા ચર્ચા બહોત બળ્હ ગયા થા. મોઅતઝિદને ફલાસફી ઔર મુનાઝરેકી કિતાબોંકો છાપને છપાનેસે રોક દિયા થા. ઉસને ટેક્સોંમેં ભી કમી કર દી થી. ઈન્સાફકા શૌકીન થા. લોગોં પરસે ઝુલ્મ દૂર કરનેકી કોશિશ કરતા થા.

મજૂસી નસલકે લોગોંકી ઝિયાદતીને બગદાદમેં નવરોઝકે દિન ઈદ મનાને ઔર આગ લગાનેકી રસમ ભી જારી કર દી થી. મોઅતઝિદને ઈસ મજૂસી રસમકો હુકમ દેકર બંદ કર દિયા.

મોઅતઝિદને ખિલાફતે અબ્બાસિયાકા બહોત નાઝુક ઔર ખરાબ દૌર પાયા થા. મગર ઉસને બહોત કોશિશ કી કે ખિલાફતે અબ્બાસિયાકી ખરાબ હાલત ઠીક હો જાએ. ચુનાંચે ઉસકી વજહસે કુછ કુછ તરક્કીકે નિશાન ભી દિખાઈ દેને લગે. મગર ઉસકે જાનશીનોંમેં યે કાબિલિયત ન થી કે તરક્કીકી રફતારકો કાઈમ રખ સકતે.

સન ૨૮૯ હિજરીમેં ખલીફા મોઅતઝિદ બિલ્લાહ ઔરતોંસે ઝિયાદા સોહબત કરનેકી વજહસે બીમાર હો ગયા. બહોતસી બીમારિયોંને ઉસે ઘેર લિયા. આખરી વક્તોંમેં એક ડોક્ટર ઉસકી નાડી દેખ રહા થા કે મોઅતઝિદને ઉસકે એક લાત મારી. ઉધર ડોક્ટર ગિરતે હી મર ગયા. ઈધર મોઅતઝિદકી જાન નિકલ ગઈ.

મોઅતઝિદકી વફાત રબીઉસ્સાની મહીનેકે આખિર, સન ૨૮૯ મેં હુઈ.

મુક્તફી બિલ્લાહ

મુક્તફી બિલ્લાહ બિન મોઅતઝિદ બિલ્લાહ બિન મૂફિક બિલ્લાહ બિન મુતવક્કિલ અલલ્લાહ બિન મોઅતસિમ બિલ્લાહ બિન હારૂન રશીદકા અસલ નામ અલી ઔર ઉર્ફિયત અબૂ મુહમ્મદ થા.

મુક્તફી ઈન્સાફ પસંદ, ખૂશ દિલ ઔર ખૂબસૂરત આદમી થા.

કુછ વાકિએ

● સૂબા બહરૈનમેં કરામતાને કબ્ઝા કર લિયા થા. ઉસકે બાદ વો કૂફામેં આ ગયે. મગર વહાં મુંહકી ખાઈ. દમિશ્કમેં પહોંચકર વહાંકે હાકિમકા ઘેરાવ કર લિયા. ખલીફા મુક્તફી બિલ્લાહને ઉનહેં કુચલનેકે લિયે મુહમ્મદ

બિન સુલેમાનકો બડી ફોજ દેકર ભેજા. કરામતાકા સરદાર ગિરિફતાર હુવા. ફિર કત્લ કર દિયા ગયા. બહોતસે કરામતા મારે ગયે. યહાં તો યે ફિત્ના દૂર હુવા. લેકિન ફિર ઉનકે બચે ખુચે લોગોંને યમનમેં જાકર ફિત્ના પૈદા કર દિયા.

● સન ૨૯૨ હિજરીમેં કુર્દોને મૂસલમેં બગાવત કર દી. ખલીફા અબુલ હૈજાકો મુકર્રર કિયા કે વો ઉનહેં કાબૂમેં કરેં. અબુલ હૈજાને કુર્દોકો તો કાબૂમેં કિયા લેકિન ૩૦૧ હિજરીમેં ઉસને ખૂદ બગાવત કર દી. ફિર ઉસે ભી કૈદ કર લિયા ગયા.

● સન ૨૯૧ હિજરીમેં રૂમિયોંને એક લાખ ફૌજસે ઈસ્લામી શહેરોં પર હમલા કિયા. મગર ઈસ હમલેમેં ઉનકો કોઈ કામિયાબી હાસિલ ન હુઈ, સરહદી સરદારોંને મારકર ભગાયા.

● ૨૯૩ હિજરીમેં એક નયા હમલાવર ગિરોહ પૈદા હુવા. યાની તુર્કોને જો માવરાઉન્નહરકે ઉત્તરી પહાડોં ઔર જંગલોંમેં રેહતે થે. માવરાઉન્નહર પર હમલા કિયા. હમલાવરોંકી તા'દાદ બહોત થી. લેકિન ઉનકે ઉસ હમલેકો નાકામ બના દિયા ગયા.

● માહ જમાદીલ ઉલા સન ૨૯૫ હિજરીમેં સાડે છ બરસ હુકૂમત કરકે મુક્તફી બિલ્લાહ બગદાદમેં ફૌત હોકર મુહમ્મદ બિન તાહિરકે મકાનમેં દફન હુવા. વફાતસે પેહલે અપને ભાઈ જાફરકો વલી અહદ બનાયા થા. મુક્તફીને મરતે વક્ત બૈતુલમાલમેં ડેડ કરોડ દીનાર છોડે. જાફર બિન મોઅતઝિદકી ઉમ્ર ઉસ વક્ત તેરહ બરસકી થી. ઉસને તખ્ત પર બૈઠકર અપના લકબ મુક્તદિર બિલ્લાહ તજવીઝ કિયા.

મુક્તદિર બિલ્લાહ

મુક્તદિર બિલ્લાહ બિન મોઅતઝિદ બિલ્લાહકા અસલ નામ જાફર ઔર ઉર્ફિયત અબુલ ફઝલ થી. ૨૮૨ હિજરીમેં પૈદા હુવા થા.

જિસ સાલ મુક્તદિર બિલ્લાહ ખલીફા હુવા. યાની ૨૯૬ હિજરીમેં ઉબૈદુલ્લાહ મેહદીકી બૈઅત આફ્રિકામેં હુઈ. ઔર ઉબૈદીયા શીયા ઈમામીયા હુકૂમતકી શુરૂઆત હુઈ, ઔર અગાલબા હુકૂમતકા ખાત્મા હુવા. ખલીફાકી ફૌજસે લડાઈ હુઈ ફૌજ હાર ગઈ.

સન ૩૦૭ હિજરીમેં મુક્તદિરને અપને ચાર સાલા બેટે અબુલ અબ્બાસકો જો કાહિર બિલ્લાહકે બાદ રાઝી બિલ્લાહકે લકબસે તખ્ત પર બૈઠા. અપના વલી અહદ બનાયા. ઔર મિસર ઔર મગરિબકી ગવર્નરી ઉસકે નામ કરકે મુનિસ ખાદિમકો ઉસકી નાયબીમેં મિસરકી તરફ રવાના કિયા.

ઈસી સાલ કૈસરે રૂમને મુક્તદિર બિલ્લાહસે સુલેહ કી, ઔર દોસ્તીકે તઅલ્લુકાત કાઈમ કરનેકે લિયે અપને કાસિદ બગદાદકો રવાના કિયે. જિસકે સ્વાગતમેં બડી શાન ઝાહિર કી ગઈ.

સન ૩૦૮ હિજરીમેં ઉબૈદી લશ્કરને મિસરકે એક હિસ્સે પર કબ્ઝા લિયા.

મુક્તદિરકા હટાયા જાના ઔર બહાલી

સન ૩૧૭ હિજરીમેં મૂનિસને મુક્તદિરકો અલગ કર દિયા. બાત યે થી કે મુક્તદિર મૂનિસકે બજાએ હારૂન બિન ગરીબકો અર્ઝ બેગી યાની હાજિબ (દરબાન) બનાના ચાહતા થા. મૂનિસકો ઈસકા હાલ માલૂમ હુવા તો ફૌજ ઔર બહોતસે સરદારોંકો સાથ લેકર ખિલાફત મહેલ પર ચઢ ગયા. ઔર મુક્તદિરકો ગિરિફતાર કરકે મુહમ્મદ બિન મોઅતઝિદકો કાહિર બિલ્લાહકે લકબસે તખ્ત પર બિઠા દિયા. સબને હાથ પર ખિલાફતકી બૈઅત કર લી. ઔર હાકિમોંકો ખબર દે દી ગઈ.

અગલે દિન ફૌજને આકર ઈનામકી માંગ કી, ઉસ માંગકે પૂરા હોનેમેં દેર હુઈ તો લોગોંને શોર મચા દિયા. ઔર મુક્તદિરકી ખોજમેં મૂનિસકે ઘર

ગયે. વહાંસે મુક્તદિરકો કંધોં પર ઉઠાકર ખિલાફત મહેલમેં લે આએ. ફિર ઉસકે સામને કાહિર બિલ્લાહકો પકડકર લે આએ. ફિર હાકિમોંકે પાસ નોટિસ ભેજ દી ગઈ કે મુક્તદિર બિલ્લાહ પેહલેકી તરહ ખલીફા હૈ. મુક્તદિરને લોગોંકો ઈનામ દેકર ખૂશ કિયા. કાહિર બિલ્લાહકો છોડ દિયા ગયા.

કરામતાકા ઝુલ્મ મક્કામેં

કરામતાકી હુકૂમત બહરૈનમેં મઝબૂત હો ચુકી થી. કરામતાકા સરદાર અબૂ તાહિર થા. મગર ખુત્બેમેં યે લોગ અબ્દુલ્લાહ મેહદી આફ્રિકાકા નામ લેતે. ઔર ઉસકો અપના ખલીફા માનતે થે. સન ૩૧૮ હિજરીમેં અબૂ તાહિર કરામતી ફૌજ લેકર મક્કાકી તરફ ગયા. યે હજકા જમાના થા. બગદાદસે મન્સૂર દૈલમી હાજિયોંકા અમીર બનકર રવાના હુવા થા. વો ૮ ઝિલહજકો ખેરિયતકે સાથ મક્કા પહોંચ ગયા. ઔર ૯ ઝિલહજકો અબૂ તાહિર પહોંચા. ઔર મક્કામેં જાતે હી હાજિયોંકો કત્લ કરના શુરૂ કિયા. સબકા માલ, સામાન લૂટ લિયા.

ખાનએ કાબાકે અંદર ભી લોગોંકો કત્લ કરનેસે બાઝ ન રહા. મકતૂલોંકી લાશેં ઝમઝમકે કુવેંમેં ડાલ દીં. ઔર હજરે અસવદકો ગુર્ઝ મારકર તોડ દિયા. ઔર કાબેકી દીવારસે જુદા કરકે ગ્યારહ દિન તક યૂંહી પડા રેહને દિયા. ખાનએ કાબા કા દરવાજા તોડ ડાલા.

અબૂ તાહિરને ગ્યારહ દિન તક મક્કાકે લોગોંકો ખૂબ લૂટા. હજરે અસ્વદકો ઊંટ પર લાદકર હિજર (બહરૈનકી રાજધાની) કી તરફ લે ચલા. મક્કાસે હિજર તક હજરે અસ્વદકે નીચે ચાલીસ ઊંટ હલાક હુએ. બીસ બરસ તક હજરે અસ્વદ કરામતાકે કબ્ઝેમેં રહા. પચાસ હજાર દીનાર ઈસકે બદલે કરામતાકો દેને મંજૂર કિયે. લેકિન ઉનહોંને નહીં દિયા.

આખિર મુતીઉલ્લાહકી ખિલાફતકે જમાનેમેં હજરે અસ્વદ ઉનસે વાપસ લેકર ખાનએ કાબામેં લગા દિયા ગયા. વાપસીકે વક્ત હિજરસે મક્કા

તક ઉસકો સિર્ફ એક ઊંટ લે આયા થા. ઈસ ઝુલ્મ ઔર ઝિયાદતીકા હાલ ઉબૈદુલ્લાહ હાકિમ આફ્રિકાકો માલૂમ હુવા તો ઉસને અબૂ તાહિરકો બડી લાનત મલામતકા ખત લિખ્ખા. ઔર મક્કા વાલોંકે માલ, સામાનકો વાપસ કર દેનેકી તાકીદ કી. અબૂ તાહિરને કુછ હિસ્સા મક્કાવાલોંકો માલ, સામાન વાપસ કર દિયા. મગર હજરે અસ્વદકો વાપસ નહીં કિયા. વો ૩૩૯ હિજરીમેં વાપસ મક્કા આકર અપની જગહ લગાયા ગયા.

મુક્તદિર બિલ્લાહકા કત્લ

મૂનિસ ખાદિમને ૩૨૦ હિજરીકે સફર મહીનેમેં મૂસલ પર કબ્ઝા કર લિયા. મૂનિસ ખાદિમકે જોડ-તોડ ઔર સાઝિશોંસે બગદાદ, શામ ઔર મિસરકી ફૌજેં ભી મૂનિસકે પાસ ચલી આઈ. પૂરી તૈયારીકે બાદ બગદાદ પર ભી ચઢાઈ કર દી ગઈ.

લડાઈ શુરૂ હુઈ. મુક્તદિર ખિલાફત મહેલસે નિકલકર એક ટીલે પર ખડા થા. ઔર આગે ફૌજ લડ રહી થી. બગદાદવાલે હાર ગયે. દુશ્મનકે તીરસે મુક્તદિર ઘાયલ હુવા. ઘોડેસે ગિરા ઔર મર ગયા.

યે વાકિઆ બુધકે દિન ૨૭ શવ્વાલકો સન ૩૩૦ હિજરીમેં હુવા. મૂનિસને અબૂ મન્સૂર મુહમ્મદ બિન મોઅતઝિદકો તખ્ત પર બિઠાકર કાહિર બિલ્લાહકે લકબસે મશ્હૂર કિયા. મુક્તદિરકી માં કો ગિરિફતાર કરકે ઉસસે રૂપિયા માંગા. ઔર ઈતના પિટવાયા કે વો મર ગઈ. ઈસી તરહ લોગોંકો ઝબરદસ્તી પકડ પકડકર રૂપિયા હાસિલ કિયા.

કાહિર બિલ્લાહ

કાહિર બિલ્લાહ બિન મોઅતઝિદ બિલ્લાહ બિન મરફૂઅ બિલ્લાહ

બિન મુતવક્કિલ મુત્ના નામી બાંદીસે પૈદા હુવા થા. ઉસકા નામ મુહમ્મદ ઔર કુન્નિયત અબૂ મન્સૂર થી.

બોયા દૈલમી ખાનદાનકી શુરૂઆત

ચૂંકે અબ બોયા ખાનદાનકે લોગોંકા ઝિક્ર અબ્બાસી ખલીફોંકે હાલાતમેં બાર બાર આનેવાલા હૈ ઈસ લિયે મુનાસિબ હૈ કે ઈસ ખાનદાનકી કુછ તફસીલ દે દી જાએ.

અતરૂશ યાની હસન બિન અલી બિન હુસૈન બિન અલી ઝૈનુલ આબિદીનકા ઝિક્ર ઉપર આ ચુકા હૈ કે મુહમ્મદ બિન ઝૈદ અલવીકે મકતૂલ હોનેકે બાદ અતરૂશને દૈલમમેં જાકર લોગોંકો ઈસ્લામકી દાવત દી. ઔર તેરહ (૧૩) બરસ તક બરાબર દૈલમ ઔર તબ્રસ્તાનમેં ઈસ્લામકી તબ્લીગમેં રેહકર ઉસ ઈલાકેકે લોગોંકો મુસલમાન બનાયા.

સન ૩૦૧ હિજરીમેં અતરૂશને દૈલમવાલોંકી એક ફૌજ તૈયાર કરકે તબ્રસ્તાન પર હમલા કિયા. ઔર તબ્રસ્તાનકો જીત લિયા.

અતરૂશકે બાદ ઉસકા દામાદ હસન બિન કાસિમ ઔર ઉસકી ઔલાદને તબ્રસ્તાન, જરજાન, સીરિયા, આમદ ઔર ઉસ્તુરાબાદ પર કબ્ઝા કર લિયા. મગર ઈન સબકે ફૌજી સરદાર ઔર સિપેહસાલાર દૈલમી લોગ થે.

મરદાવીહ ભી મશ્હૂર સરદાર થા. જિસને દૈલમકે માકાન બિન કાનીસે બગાવત કર દી થી.

અબૂ શુજાઅ બોયા દૈલમી એક બડા ગરીબ મછેરા થા. જો મછલી પકડકર અપની રોજી રોટી ચલાતા થા. એક દિન ઉસને સપના દેખા કે મૈં પેશાબ કરને બૈઠા હૂં ઔર મેરી પેશાબગાહસે આગકા એક શોલા નિકલા જિસને ફૈલકર દુનિયાકો રોશન કર દિયા. ઈસ સપનેકા ફલ યે નિકાલા ગયા કે ઉસકી ઔલાદ બાદશાહ હો ગઈ. ઔર જહાં તક ઉસ શોલેકી રોશની ગઈ

હૈ વહાં તક ઉસકી રોશની હોગી.

ઈસકે બાદ બોયા મછેરેકે તીન બેટે હુએ. જિનકે નામ અલી, હસન, અહમદ થે. ચૂંકે બાદમેં ઈન તીનોં ભાઈયોંને બડી તરક્કી કી ઔર ઈમાદુદૌલા, રૂકનુદૌલા ઔર મોઈઝ્ઝુદૌલાકે નામસે હુકૂમત ઔર ઈઝ્ઝતવાલે હુએ.

માકાન બિન કાનીને જબ દૈલમવાલોંકો અપની ફૌજમેં ભરતી કિયા તો બોયાકે તીનોં બેટે ભી ઉસકી ફૌજમેં ભરતી હો ગયે. જબ માકાનકો નાકામી હુઈ તો ઉસકે બહોતસે આદમી જુદા હો હોકર મરદાવીહકે પાસ ચલે આએ. મરદાવીહને ઉન લોગોંકો હાથોં હાથ લિયા. ઉનહીં લોગોંમેં બોયાકે તીનોં બેટે ભી શામિલ થે, ઉનહોંને અપની ખિદમત ગુઝારી ઔર હોશિયારીસે મરદાવીહકી ખિદમતમેં રૂસૂખ (મરતબા) હાસિલ કર લિયા. ઔર મરદાવીહને અલી બિન બોયાકો કર્ખકી હુકૂમત પર મુકર્રર કરકે રવાના કિયા. અલી બિન બોયાકે સાથ ઉસકે દોનોં છોટે ભાઈ હસન ઔર અહમદ ભી રવાના હુએ. ઉન દિનોં મરદાવીહકી તરફસે રયમેં ઉસકા ભાઈ દશમગીર હુકૂમત કર રહા થા. અલી બિન બોયા જબ રય પહોંચા તો ઉસકે વઝીર અમીદકો ખચ્ચર નઝરાનેકે તૌર પર પેશ કિયા. ઉસકે બાદ કર્ખકી તરફ ચલા. ઔર વહાં જાકર હુકૂમત કરને લગા.

મરદાવીહકો જબ ઈસ નઝરાનેકી ખબર મિલી તો ઉસે શુબા હુવા કે માકાનકે પાસસે આએ હુએ સરદાર, જિનકો અચ્છે અચ્છે ઓહદે ઔર શહેરોંકી હુકૂમત સુપુર્દ કર દી ગઈ થી. આપસમેં કોઈ સાઝિશ કરકે તકલીફકી વજહ ન બનેં. ચુનાંચે ઉસને અપને ભાઈકો લિખ્ખા કે માકાનકે પાસસે આએ હુએ સરદારોંકો ગિરિફતાર કર લિયા જાએ. ચુનાંચે કુછ તો ગિરિફતાર કર લિયે ગયે. મગર અલી બિન બોયાકો ફસાદકે ડરસે ગિરિફતાર કરનેકી કોશિશ નહીં કી ગઈ.

અલી બિન બોયાને કર્ખકે પાસકે કઈ કિલોંકો જીત લિયા.

ઉનમેંસે જો માલ હાથ આયા, વો ફૌજિયોંમેં તકસીમ કર દિયા. ઈસસે

સિપાહિયોંકો ઉસકે સાથ મુહબ્બત હો ગઈ ઔર ઉસકા રોબ બઢ ગયા.

સન ૩૨૧ હિજરીમેં મરદાવીહને ઉન સરદારોંકો જો રયમેં નજરબંદ થે, છોડ દિયા. યે સબ કર્ખ અલી બિન બોયાકે પાસ ચલે ગયે. ઉસને ઉનકી બહોત ઈઝઝત કી થી.

મરદાવીહકો જબ માલૂમ હુવા કે તમામ દૈલમિયોંકા જમાવ અલી બિન બોયાકે પાસ હો ગયા હૈ. તો ઉસને લિખ્ખા કે ઉન તમામ સરદારોંકો જો રિહા હોકર ગયે હૈં હમારે પાસ વાપસ ભેજ દો.

અલી બિન બોયાને ઐસા કરનેસે સાફ મના કર દિયા. ઔર નામી સરદાર શેરઝાદકે સાથ અસ્ફહાન પર હમલેકી તૈયારી કરને લગા.

એક દિન ઐસા ભી આયા કે ઉસને અસ્ફહાન પર ચઢાઈ કર દી. ઔર ઉસે જીત લિયા. યે ખબર સુનકર મરદાવીહકો બડી ફિકર હુઈ, ક્યૂંકે અલી બિન બોયાકી તાકત બહોત તરક્કી કર ચુકી થી. ધીરે ધીરે અલી બિન બોયાને સબકો હરાકર પૂરે ફારસ સૂબે પર કબ્ઝા કર લિયા. ઉસે કઈ ખજાને ભી હાથ લગે. ઈસ લિયે ઉસને પૂરી કામિયાબી ઔર ફૈલાવકે સાથ હુકૂમત શુરૂ કી.

કાહિર હટા દિયા ગયા

લગભગ ડેઢ સાલ હુકૂમત કરનેકે બાદ ૬ જમાદીસ્સાની સન ૩૨૨ હિજરીમેં ફૌજકે બલવાઈયોંને ઉસકો ગિરિફતાર કર લિયા. ઔર અબુલ અબ્બાસ મુહમ્મદ બિન મુક્તદિરકો તખ્ત પર બિઠાકર રાઝી બિલ્લાહકે લકબસે મશ્હૂર કિયા.

રાઝી બિલ્લાહને તખ્ત પર બૈઠતે હી કાહિર બિલ્લાહકો અંધા કરા દિયા.

અલી બિન મુહમ્મદ ખુરાસાનીકા કેહના હૈ કે એક દિન કાહિર બિલ્લાહ નેઝા લિયે હુએ મેરે પાસ આયા, ઔર કહા કે હર એક અબ્બાસી ખલીફાકી

આદતેં મુઝસે બયાન કરો. મૈંને કહા, સફાહ ખૂનરેઝીમેં જલ્દી કિયા કરતા થા. ઉસકે અફસર ભી ઉસીકે કદમસે કદમ મિલાકર ચલતે થે. બહાદુર આદમી થાં. ઔર માલ જમા કરનેવાલા થા.

મન્સૂરને સબસે પેહલે આલે અબ્બાસ ઔર આલે અબી તાલિબકે બીચ ફૂટ પૈદા કિયા ઔર મેલ ન હોને દિયા. સબસે પેહલે ઉસને નજૂમિયોંકો કરીબ કિયા. સુરયાની ઔર અજમી કિતાબેં જૈસે અકલીદસ, કલીલા વ મિન્હુ ઔર યૂનાની કિતાબેં તરજુમા કરાઈ.

મેહદી બડા સખી દાતા, ઈન્સાફ પસંદ આદમી થા, ઉસકે બાપને બહોત કુછ ઝબરદસ્તી લોગોંસે છીના થા. ઉસને ઝિન્દીકોંકો કત્લ કરાયા. મસ્જિદુલ હરામ, મસ્જિદે મદીના ઔર મસ્જિદે અકસાકો તામીર કરાયા.

હાદી સખ્ત ઔર ઘમંડી થા. ઔર ઉસકે અફસર ઉસીકી પૈરવી કરતે થે.

હારૂન રશીદને જિહાદ ઔર હજ કિયે. મદીનાકે રાસ્તેમેં મકાન ઔર હૌઝ બનવાએ. તરસૂસ, મસીસા, મરઅશ વગૈરહ આબાદ કિયે. આમ લોગોંકો બાકી અહેસાનોંકે બોઝસે લાદા. ખલીફોંમેં સબસે પેહલે ઉસીને ચોગાન ખેલા, નિશાન બાઝિયાં કીં. ઔર શતરંજ ખેલી.

અમીન સખી થા, મગર લઝઝતોંમેં પડ ગયા, મામૂન નુજૂમ વ ફલસફાસે મુતાસ્સિર હો ગયા. સખી દાતા થા.

મોઅતસિમ ભી ઉસી તરીકે પર ચલા, મગર ઉસકો ઘોડે પર દૌડ લગાનેકા શૌક થા. લડાઈયાં ખૂબ લડી ઔર મુલ્ક ભી ખૂબ જીતે.

વાસિક અપને બાપકે તરીકે પર ચલા, મુતવક્કિલ, મામૂન, મોઅતસિમ ઔર વાસિકકે બિલકુલ ખિલાફ ચલા. ઉનકે અકીદોંસે ભી ઉસને મુખાલિફત કી. હદીસકે સુનનેકા હુકમ દિયા. લોગ ઉસસે આમ તૌરસે ખૂશ રહે.

ગર્ઝ ઈસી તરહ વો ઔર ખલીફોંકા હાલ પૂછતા જાતા થા. ઔર મૈં બયાન કરતા જાતા થા. સબ કુછ સુનકર ખૂશ હુવા ઔર ચલા ગયા.

રાઝી બિલ્લાહ

રાઝી બિલ્લાહ બિન મુકતદિર બિલ્લાહકા નામ મુહમ્મદ ઔર ઉર્ફિયત અબુલ અબ્બાસ થી. સન ૨૯૭ હિજરીમેં પૈદા હુવા. કાહિરકે હટાએ જાનેકે બાદ જમાદીસ્સાની સન ૩૨૨ હિજરીમેં તખ્ત પર બૈઠા. યે જેલખાનેસે લાકર તખ્ત પર બિઠાયા ગયા થા.

ઈસને અલી બિન મુકલાકો વઝીરે આઝમ બનાયા. મુહમ્મદ બિન યાકૂતકો ગિરિફતાર કરકે કૈદ કર દિયા. યાકૂત ઈન દિનોં વાસિતમેં થા. વો ફૌજ સજા કરકે અલી બિન બોયાકે મુકાબલે પર ગયા, મગર હાર ગયા. ઈસી સાલ ઉબૈદુલ્લાહ મેહદી મજૂસી, આફ્રિકાકા હાકિમ પચ્ચીસ સાલ હુકૂમત કરનેકે બાદ ફૌત હુવા. ઔર ઉસકી જગહ ઉસકા બેટા અબુલ કાસિમ બિઅમ્રિલ્લાહકે લકબસે તખ્ત પર બૈઠા.

મરદાવીહને એક બડી હુકૂમત કાઈમ કરકે અપની બાદશાહીકા દાવા કર દિયા થા. ઉસને અપને લિયે સોનેકા એક તખ્ત બનવાયા. સિપેહસાલારોં ઔર સરદારોંકે લિયે ચાંદીકી કુરસિયાં તૈયાર કરવાઈ. કિસરાકી તરહ સજા સજાયા તાજ સર પર રખ્ખા. ઔર અપનેકો શહેનશાહ કહેલવાના પસંદ કિયા. ફિર ઈરાક વ બગદાદ પર હમલા કરનેકી તૈયારી કી. ઔર કહા કે મૈં ફારસકે કિસરાકે મહેલોંકો નયે સિરેસે તામીર કરાઉંગા ઔર અરબોંકી હુકૂમત નાબૂદ કરકે નયે સિરેસે મજૂસિયોંકી હુકૂમત કાઈમ કરૂંગા.

ઉસકી ઈસ તરહકી ઘમંડ ભરી બાતેં ઉસકે કુછ સરદારોંકો નાપસંદ ગુઝરીં. ઔર લોગોંને સન ૩૨૩ હિજરીમેં ઉસકો અસ્ફહાનકે બાહિર કત્લ કર ડાલા.

સૂબોંકી હાલત

ખલીફા રાઝી બિલ્લાહકી હુકૂમત બગદાદ ઔર ઉસકે આસપાસકે

ઈલાકોંકે અલાવા ઔર કહીં ન થી. ન કિસી સૂબેસે ટેક્સ આતા થા. હર જગહ આઝાદ હુકૂમતેં કાઈમ હો ગઈ થીં. જિન લોગોંને ટેક્સ દેનેકા વાઈદા કિયા થા. વો ભી અપને વાઈદોંકો પૂરા કરના જરૂરી નહીં સમઝતે થે.

● બસરા પર મુહમ્મદ બિન રાઈક કા કબ્ઝા થા.

● ખોજિસ્તાન ઔર અહવાઝ પર અબૂ અબ્દુલ્લાહ બુરૈદીકા કબ્ઝા થા.

● ફારસકી હુકૂમત અલી બિન બોયા (જો ઈમાદુદૌલાકે નામસે મશ્હૂર હો ગયા થા) કે કબ્ઝેમેં થી.

● કિરમાનમેં અબૂ અલી મુહમ્મદ બિન ઈલ્યાસ હાકિમ થે.

● રય, અસ્ફહાન ઔર જબલકે સૂબોંમેં હસન બિન બોયા (લકબ રૂકનુદૌલા) ઔર દશમગીર (મરદાવીહકા ભાઈ) એક દૂસરેકે ખિલાફ લડાઈમેં લગે હુએ થે.

● મૂસલ, દયારે બક્ર, દયારે મુઝિર, દયારે રબીઆ બની હમદાનકે કબ્ઝેમેં થે.

● મિસર ઔર શામ પર મુહમ્મદ બિન તફજકા કબ્ઝા થા.

● માવરાઉન્નહર ઔર ખુરાસાનકે કુછ હિસ્સોં પર બની સામાન હાકિમ થે.

● તબ્રસ્તાનકે સૂબે પર દૈલમી સરદાર હાકિમ થે.

● ઉન્દુલુસ, મરાકશ, આફ્રિકામેં તો પેહલેસે આઝાદ હુકૂમતેં કાઈમ થીં.

રાઝી બિલ્લાહકી વફાત

માહ રબીઉલ અવ્વલ ૩૨૯ હિજરીમેં કુછ મહીને કમ સાત સાલ તખ્ત નશીન રેહકર ખલીફા રાઝી બિલ્લાહને વફાત પાઈ. યહકુમ જો ઉસ વક્ત તક ખલીફા પર પૂરી તરહ હાવી હો ચુકા થા. ઉસને અપને મીર મુન્શીકો જો બગદાદમેં વઝીરે આઝમકા કામ કર રહા થા. ઉસકો લિખ્ખા કે ઈબ્રાહીમ બિન

મોઅતઝિદ બિલ્લાહકો મુત્તકીલિલ્લાહકે લકબસે ૨૯ રબીઉલ અવ્વલ ૩૨૯ હિજરીકો તખ્તે ખિલાફત પર બિઠા દિયા.

ખલીફા રાઝી બિલ્લાહકી ખિલાફતકે દૌરમેં મુહમ્મદ બિન અલી સમઆનીને, જો ઈબ્ને અબિલ ગરાકરકે નામસે મશહૂર થા. ખુદાઈ કા દાવા કિયા. બહોતસે લોગ ઉસકે માનનેવાલે પૈદા હો ગયે. મગર રાઝી બિલ્લાહકી ખિલાફતકે પેહલે હી સાલ ઉસકો પકડકર કત્લ કર દિયા.

ઈસી સાલ કરામતાને બગદાદ ઔર મક્કામેં ઐસી લૂટમાર મચાઈ કે બગદાદવાલે હજ ન કર સકે. ઔર ૩૨૭ હિજરી તક હજકા ઈરાદા કોઈ બગદાદવાલા ન કર સકા.

સન ૩૨૭ હિજરીમેં અબૂ તાહિર કરામતીને હાજીયોં પર હર ઊંટ પર પાંચ દીનાર ટેક્સ કાઈમ કિયા. ઔર લોગોંકો હજકી ઈજાઝત દી. યે પેહલા મૌકા થા કે હાજીયોંકો હજ કરનેકા મહેસૂલ અદા કરના પડા. બગદાદ વાલોંને ઈત્મીનાનસે યે ટેક્સ અદા કરકે હજ અદા કિયા.

રાઝી આખરી ખલીફા થા, જિસને જુમ્આકા ખુત્બા લોગોંકો સુનાયા. ઈસકે બાદ આમ તૌર પર ખલીફોંને યે કામ ભી દૂસરોંકે સુપુર્દ કર દિયા.

મુત્તકી લિલ્લાહ

મુત્તકી લિલ્લાહ બિન મોતઝિદ બિલ્લાહ બિન મૂફિક બિન મુતવક્કિલ સન ૨૯૫ હિજરીમેં પૈદા હુવા. ઔર સન ૩૨૯ હિજરીમેં ૩૪ સાલકી ઉમ્રમેં ખલીફા બનાયા ગયા.

૨૬ રજબ સન ૩૨૯ હિજરીમેં યહકુમ કુર્દોંકે હાથોં મારા ગયા.

બગાવતેં બઢતી રહીં. મરકઝ કમજોર હો ગયા. ખલીફાકી કોઈ કીમત ન રહી, રાજધાનીમેં ભી ઉસકે લિયે અમાન પનાહ મુશ્કિલ હો ગયા. આખિર ૩૩૨ હિજરી તક વો બની હમદાનમેં રહા. આખિર મુહર્રમ ૩૩૩ હિજરીકો

બગદાદકી તરફ રવાના હુવા. તોઝોનને સનદીયામેં સ્વાગત (ઈસ્તિકબાલ) કિયા ઔર અપને ખેમેમેં ઠહેરાયા. અગલે દિન ખલીફાકી આંખોંમેં ગરમ સલાઈયાં ફિરવાકર અંધા કર દિયા.

ઈસકે બાદ અબુલ કાસિમ અબ્દુલ્લાહ બિન ખલીફા મુકતફી બિલ્લાહકો બુલાકર ઉસકે હાથ પર સરદારોંને બૈઅત કી. ઔર મુસ્તકફી બિલ્લાહકા લકબ દિયા.

સબસે આખિરમેં ખલીફા મુત્તકીકો દરબારમેં પેશ કિયા ગયા. ઉસને ભી ખલીફા મુસ્તકફીકી બૈઅત કી. મુત્તકીકો જઝીરામેં કેદ કર દિયા ગયા. પચ્ચીસ બરસ ઈસી મુસીબતમેં ગિરિફતાર રેહકર ૩૫૭ હિજરીમેં ફૌત હુવા. જબ કાહિર બિલ્લાહકો મુત્તકીકો અંધા બનાનેકી ખબર પહોંચી તો બહોત ખૂશ હુવા. ઔર કેહને લગા કે અબ હમ દો તો અંધે હો ગયે. તીસરેકી કસર હૈ. અજીબ ઈત્તિફાક થા કે કુછ હી દિનોંકે બાદ મુસ્તકફીકા ભી યેહી હાલ હુવા.

મુસ્તકફી બિલ્લાહ

અબુલ કાસિમ અબ્દુલ્લાહ મુસ્તકફી બિલ્લાહ સન ૨૯૨ હિજરીમેં પૈદા હુવા થા. ૩૩૩ હિજરીકો એકતાલીસ સાલકી ઉમ્રમેં તખ્ત પર બૈઠા. અબુલ કાસિમ ફઝલ બિન મુકતદિર બિલ્લાહકી ખિલાફતકા દાવેદાર થા, વો છુપ ગયા. મુસ્તકફીને ઉસકો બહોત તલાશ કરવાયા, મગર યે હાથ ન આયા. ઔર મુસ્તકફીકે દૌરમેં છુપા હી રહા. મુસ્તકફી જબ ઉસકી ખોજમેં કામિયાબ ન હુવા તો ઉસકા મકાન ગિરવા દિયા.

ખલીફા મુસ્તકફીકે તખ્તનશીં હોતે હી તોઝોન ફૌત હો ગયા. મુસ્તકફીને અબૂ જાફર બિન શેરઝાદકો અમીરૂલ ઉમરાકા ખિતાબ દિયા. ઈબ્ને શેરઝાદને સબ ઈન્તિઝામ અપને હાથમેં લેકર બે-દરેગ રૂપિયા ખર્ચ કરના શુરૂ કિયા. ખજાના ખાલી હો ગયા. તમામ ઈન્તિઝામ ખરાબ હો ગયા. કુછ હી

દિનોંકે બાદ બગદાદમેં ચોરિયોં ઔર ડાકા ઝનિયોંકી બહોતાતને યહાં તક નૌબત પહોંચા દી કે લોગ શહેર છોડ છોડકર ભાગને લગે.

ચેતાવની

જૈસાકે કહા જા ચુકા હૈ કે ઈસ્લામી હુકૂમતકી સરહદેં તો બરાબર બઢતી રહી. લેકિન અબ્બાસી હુકૂમત ઔર ખિલાફતકી હદેં સિમટકર બગદાદ શહેર તક આ ગઈ થીં, ઔર સચ તો યે હૈ કે જબસે અમીરૂલ ઉમરા (ગવર્નર જનરલ) કા ઓહદા ઈજાદ હુવા, ઔર જો પૂરી હુકૂમત સંભાલતા થા ઉસ વક્તસે ખલીફાકી હુકૂમત તો અબ બગદાદમેં ભી સહી તૌર પર બાકી નહીં રહી થી.

લેકિન અબ મુઈઝુદૌલા અહમદ બિન બોયા મછેરા અહવાઝસે આકર બગદાદ ઔર ખલીફા પર છા જાતા હૈ. ઉસકો મલિકકા ખિતાબ મિલતા હૈ ઔર ઈસકે બાદ એકકે બાદ એક મલિક હોને લગતે હૈં.

મોઈઝુદૌલાને ખલીફાકો નજરબંદ કરકે એક બા-ઈઝઝત કૈદીકી તરહ રખ્ખા ઔર શહેર બગદાદમેં જો ઈકતિદાર ખલીફાકો હાસિલ થા, વો ભી છીન લિયા.

ખલીફાકા કામ સિર્ફ યે રેહ ગયા થા કે જબ કોઈ કાસિદ બાહિરસે આએ તો ઉસે ખલીફાકે દરબારમેં હાઝિર કિયા જાએ ઔર ખલીફાકી ખૂબ નુમાઈશ કરકે ઉસસે મનમાના કામ લિયા જાએ. જૈસે કિસીકો ખિતાબ દેના, કિસીકો સનદ દેના યે સબ ખલીફાકે હાથસે હોતા થા, લેકિન ખલીફાકે ઈખ્તિયારસે નહીં હોતા થા, ઈખ્તિયાર હર એક કામમેં મલિક હી કા હોતા થા.

બોયા ખાનદાનકી હુકૂમત

ખાનદાને બોયાકા હાલ ઉપર ગુઝર ચુકા હૈ કે બોયાકે તીનોં બેટે

અલી, હસન, અહમદ હુકૂમત હાસિલ કર ચુકે હૈં. અલી (ઈમાદુદ્દૌલા) ફારસ પર કબ્ઝા કિયે હુએ થા. હસન (રૂકનુદ્દૌલા) કો અસ્ફહાન ઔર તબ્રસ્તાનકી તરફ સરદારી હાસિલ થી. અહમદ (મુઈઝુદ્દૌલા) અહવાઝ પર કાબિઝ થા. જબ ઈબ્ને શેરબાઝકી અમીરૂલ ઉમરાઈમેં બગદાદકે અંદર ફિત્ના હો ગયા તો મોઈઝુદ્દૌલાને, જો બગદાદસે ઝિયાદા કરીબ થા, બગદાદ પર હમલા કિયા.

શેરઝાદ ભાગકર બનૂ હમદાનકે પાસ મૂસલ ચલા ગયા. ઔર મોઈઝુદ્દૌલાને બગદાદ પર આસાનીસે કબ્ઝા કર લિયા. ખલીફા મુસ્તકફીકી ખિદમતમેં હાઝિર હુવા. ઉસને મુઈઝુદ્દૌલાકો મલિક કા ખિતાબ દિયા. મુઈઝુદ્દૌલાને અપને નામકે સિક્કે ચલવાએ ઔર બગદાદ પર પૂરે કહેર ઔર ગલબાકે સાથ હુકૂમત કરને લગા.

કુછ દિનોંકે બાદ મોઈઝુદ્દૌલાકો માલૂમ હુવા કે ખલીફા મુસ્તકફી ઉસકે ખિલાફ કોઈ સાઝિશ કર રહા હૈ. ઉનહી દિનોંમેં ખુરાસાનકા હાકિમકા કાસિદ આયા. ઔર ઉસકે આને પર એક દરબારે આમ લગાયા ગયા. મોઈઝુદ્દૌલાને ભરે દરબારમેં દો દૈલમિયોંકો ઈશારા કિયા. વો આગે બઢે, ખલીફાને સમઝા કે હાથ ચુમનેકો બઢે હૈં. અપના હાથ આગે બઢા દિયા. દૈલમિયોંને વહીં હાથ પકડકર ખલીફાકો તખ્તસે નીચે ખીંચકર ડાલ દિયા ઔર ગિરિફતાર કર લિયા. ઔર કિસીકી હિંમત ન થી કે ઉફ કર સકે.

મોઈઝુદ્દૌલા ઉસી વક્ત સવાર હોકર અપને મકાન પર આયા. ઔર દૈલમી ખલીફાકો ખીંચતે હુએ મુઈઝુદ્દૌલાકે સામને લાએ. ઉસકી આંખેં નિકાલકર કૈદ કર દિયા. યે વાકિઆ માહે જમાદીલ આખર સન ૩૩૪ હિજરીકા હૈ. ખલીફા મુસ્તકફીને એક બરસ, ચાર મહીને નામકી ખિલાફત કી. ઔર સન ૩૩૮ હિજરીમેં કૈદકી હાલત હીમેં ફૌત હુવા.

મુતીઉલ્લાહ

મોઈઝુદ્દૌલા બિન બોયા દૈલમીકા સબસે છોટા બેટા થા. શીઆ ખયાલકા થા. લેકિન ઈસકે બાવુજૂદ ઉસને કિસી અલવીકો ખલીફા બનાનેકે બજાએ અબુલ કાસિમ ફઝલ બિન મુક્તદિરકો બુલાયા ઔર મુતીઉલ્લાહકે લકબસે તખ્ત પર બિઠાકર બૈઅતકી રસમ અદા કી. ઔર સો દીનાર રોઝાના ઉસકી તનખ્વાહ મુકર્રર કર દી.

મુતીઉલ્લાહ જમાદીસ્સાની સન ૩૩૪ હિજરીમેં તખ્ત પર બૈઠા.

મોઈઝુદ્દૌલાને ૧૮ ઝિલહજ ૩૫૧ હિજરીકો બગદાદમેં ઈદ મનાનેકા હુકમ દિયા. ઔર ઈસ ઈદકા નામ 'ઈદે ગદીર' રખ્ખા. ખૂબ ઢોલ બજાએ ગયે. ઔર ખૂશિયાં મનાઈ ગઈ. ઈસ તારીખકો યાની ૧૮ ઝિલહજ સન ૩૫ હિજરીકો હઝરત ઉસમાન ગની (રદિ.) ચૂંકે શહીદ હુએ થે. ઈસ લિયે ઉસ દિન શીઓંકે લિયે ગદીરકી ઈદ મનાનેકા દિન તજવીઝ કિયા ગયા.

અહમદ બિન બોયા વૈલમી યાની મોઈઝુદ્દૌલાકી ઈસ ઈજાદકો જો ૩૫૧ હિજરીમેં હુઈ શીઓંને યહાં તક રિવાજ દિયા કે આજકલકે શીઓંકા યે અકીદા બન ગયા હૈ કે ઈદે ગદીરકા મરતબા ઈદુલ અઝહાસે ભી ઝિયાદા બુલંદ હૈ.

તાઝિયાદારીકી ઈજાદ

સન ૩૫૨ હિજરીકે શુરૂ હોને પર ઈબ્ને બોયાને હુકમ દિયા કે ૧૦ મુહર્રમકો હઝરત ઈમામ હુસૈન (રદિ.) કી શહાદતકે ગમમેં તમામ દુકાનેં બંદ કર દી જાએં, ખરીદના-બેચના બંદ રહે, શહેર વ દેહાતકે તમામ લોગ માતમી લિબાસ પેહનેં ઔર એલાનિયાં નોહા કરેં. ઔરતેં અપને બાલ ખોલે હુએ, ચેહરોંકો સિયાહ કિયે હુએ, કપડોંકો ફાડે હુએ, સડકોં ઔર બાજારોંમેં મરસિયે પઢતી,

મુંહ નોચતી, ઔર છાતિયાં પીટતી હુઈ નિકલેં, શીઓંને ઈસકો ખૂશીકે સાથ પૂરા કિયા. મગર અહલે સુન્નત ખામોશ રહે. ક્યૂંકે શીઓંકી હુકૂમત થી.

અગલે સાલ ૩૫૩ હિજરીમેં ફિર ઈસી હુકમકો દોહરાયા ગયા. ઔર સુન્નીયોંકો ભી ઈસકે પૂરા કરનેકા હુકમ દિયા ગયા. અહલે સુન્નત ઈસ ઝિલ્લતકો બરદાશ્ત ન કર સકે. ચુનાંચે શીઆ સુન્નીયોંમેં ઝઘડા હો ગયા. બહોત ખૂન બહે. યહાં તકકે શીઓંને ફૈસંલા કર લિયા કે વો અબ હર સાલ યે રસમ મનાએંગે.

મોઈઝુદ્દૌલાકી વફાત

ઉમ્માન પર કરામતાકા કબ્ઝા થા. સન ૩૫૫ હિજરીમેં મોઈઝુદ્દૌલાને ઉમ્માન પર દરિયાકે રાસ્તેસે ફૌજસે હમલા કિયા ઔર ૯ ઝિલહજ સન ૩૫૫ હિજરીકો ઉમ્માન પર કબ્ઝા કર લિયા. ઔર કરામતાકો વહાંસે ભગા દિયા. ઉમ્માન હોકર વાસિત આયા. યહાં આકર બીમાર હુવા, ફિર બગદાદ આયા. બગદાદમેં પહોંચકર ઈલાજ કિયા, લેકિન આરામ ન હુવા. બાઈસ (૨૨) સાલ હુકૂમત કરકે રબીઉલ અવ્વલ સન ૩૫૬ હિજરીમેં ફૌત હુવા.

ઈઝઝુદ્દૌલાકી હુકૂમત

મોઈઝુદ્દૌલાને મરતે વક્ત અપને બેટે બખ્તિયારકો અપના વલી અહદ બનાયા થા. વો મોઈઝઝુદ્દૌલાકે બાદ ઈઝઝુદ્દૌલાકા ખિતાબ ખલીફાસે હાસિલ કરકે હુકૂમત કરને લગા.

ઈઝઝુદ્દૌલાને અબુલ ફઝલ અબ્બાસ બિન હુસૈન શીરાઝીકો અપના વઝીર બનાયા. ૩૬૨ હિજરીમેં ઈઝઝુદ્દૌલાને અબુલ ફઝલ અબ્બાસકો વઝીરીસે હટાકર મુહમ્મદ બિન બકિયાકો વઝીર બના દિયા.

સુબુકતગીન એક મશ્હૂર તુર્ક સરદાર થા. ઉસને ઝિલકાદ ૩૬૨ હિજરીમેં ઈઝઝુદ્દૌલાકે ખાનદાનવાલોંકો કૈદ કરકે વાસિત ભેજ દિયા. અબ બગદાદમેં સુબુકતગીનકી હુકૂમત કાઈમ હો ગઈ. જો સુન્ની હુકૂમત થી. શીઓંકો બગદાદસે નિકાલ દિયા ગયા. ઉસકે બાદ ખલીફા મુતીઉલ્લાહકો ઈસ બાત પર મજબૂર કિયા ગયા કે અપને આપકો ખિલાફતસે હટા લે. ચુનાંચે માહ ઝિલકાદ સન ૩૬૩ હિજરીમેં ખલીફા મુતીઅને અપને આપકો હટા લિયા. ઔરે ઉસકે બેટે અબ્દુલ કરીમકો તાઈઅ લિલ્લાહકે લકબસે તખ્ત પર બિઠાયા ગયા.

ખલીફા મુતીઅને સાડે ૨૬ સાલ નામકી ખિલાફત કી. ખિલાફતકે તખ્ત અલગ હોનેકે બાદ મુતીઉલ્લાહકા ખિતાબ શેખુલ ફાઝિલ થા. મુતીઉલ્લાહને મુહર્રમ સન ૩૬૨ હિજરીમેં વાસિતમેં વફાત પાઈ.

તાઈઅ લિલ્લાહ

અબૂબક્ર અબ્દુલ કરીમ તાઈઅ લિલ્લાહ બિન મુતીઉલ્લાહ ૩૧૮ હિજરીમેં પૈદા હુવા. ૪૫ સાલકી ઉમ્રમેં બુધકે દિન ૨૩ ઝિલકાદકો તખ્ત પર બૈઠા. સુબુકતગીનકો નસરૂદ્દૌલાકા ખિતાબ અતા કિયા. ઔર બજાએ ઈઝઝુદ્દૌલાકે સુલતાન બનાયા.

યે પેહલે હી બાત આ ચુકી હૈ કે સુબુકતગીનને જબ બગદાદ પર કબ્ઝા કિયા, ઉસ વક્ત ઈઝઝુદ્દૌલા અહવાઝમેં થા. સુબુકતગીનને ઈઝઝુદ્દૌલાકી માં ઔર ભાઈયોંકો વાસિત ભેજ દિયા થા. યે ખબર સુનકર ઈઝઝુદ્દૌલા અપની માં સે મિલને વાસિત આયા. ઔર અપને ચચા હસન બિન બોયા (રૂકનુદ્દૌલા) કો સુબુકતગીન ઔર તુર્કોંકે ખિલાફ મદદ ભેજનેકો લિખ્ખા. ઉસને બેટે ઈઝઝુદ્દૌલાકી મદદકે લિયે ફૌજ લેકર ભેજ દિયા.

સુબુકતગીન ઔર ખલીફા દોનોં બાહિર ગયે હુએ થે. વાસિતકે કરીબ પહોંચકર ઈન દોનોંકા ઈન્તિકાલ હો ગયા. તુર્કોંને ઉફતગીનકો અપના સરદાર

બના લિયા.

ફિર ક્યા થા. ઈઝ્ઝુદ્દૌલા ઔર અઝદુદ્દૌલા દોનોંને મિલકર બગદાદકો ઘેર લિયા. ફિર સન ૩૬૪ હિજરીમેં કબ્ઝા ભી કર લિયા. ફિર અઝદુદ્દૌલાને તુર્કોંસે પત્ર વ્યવહાર કરકે રજબ સન ૩૬૪ હિજરીમેં ખલીફા તાઈઅ લિલ્લાહકો બગદાદ વાપસ બુલા લિયા. જો ઉફતગીનકે સાથ બગદાદસે ભાગ ગયા થા. ઔર ખિલાફત મહેલમેં બિઠાકર બૈઅત કી. ઔર ઈઝ્ઝુદ્દૌલાકો ગિરિફતાર કરકે ખૂદ હુકૂમત કરને લગા. લેકિન બાદમેં ઉસે કૈદસે નિકાલકર ઈરાકકી હુકૂમત સુપુર્દ કી. ઔર યે ઈકરાર લિયા કે ઈરાકમેં ખુત્બા અઝદુદ્દૌલાકે નામકા પઢ્હા જાએગા.

ઉફતગીન ઈન વાકિઓંકે બાદ દમિશ્કકી તરફ ગયા. ઔર વહાં મુઈઝ ઉબૈદીકે હાકિમકો નિકાલકર ખૂદ દમિશ્ક પર કબ્ઝા કર લિયા. દમિશ્કવાલે ઉફતગીનકી હુકૂમતસે ખૂશ હુએ. ક્યૂંકે વહાં રાફઝી અપને અકીદોંકો ઝબરદસ્તી લોગોંસે મનવાતે થે ઔર તંગ કરતે થે. ઉફતગીનકે પહોંચનેસે ઉનકો નજાત મિલી. ઉફતગીનને બજાએ ઉબૈદી સુલતાનકે તાઈઅકે નામકા ખુત્બા જારી કિયા. યે વાકિઆ શાબાન સન ૩૬૪ હિજરીકા હૈ.

અઝદુદ્દૌલાકી હુકૂમત

૩૬૬ હિજરીમેં રૂકનુદ્દૌલાકા ઈન્તિકાલ હો ગયા. ઉસકે બાદ અઝદુદ્દૌલા બાપકા જાનશીન હુવા. ઉસને બગદાદકે સાથ સાથ બસરા પર ભી કબ્ઝા કિયા. જહાં રૂકનુદ્દૌલાને ગડબડ ફૈલાના શુરૂ કર દિયા થા. યે વાકિઆ આખિર સન ૩૬૬ હિજરીકા હૈ. સન ૩૬૭ હિજરીકે શુરૂ હોને પર અઝદુદ્દૌલાને અપને બાપકે વઝીર અબુલ ફતહ બિન અમીદકો જો ઈઝ્ઝુદ્દૌલાકા હિમાયતી હો ગયા થા. પકડકર અંધા કર દિયા ઔર કૈદમેં ડાલ દિયા.

ઈઝ્ઝુદ્દૌલાને અપને અમીદકો જો અઝ્ઝુદ્દૌલાકા હિમાયતી હો ગયા

થા. અંધા કર દિયા. ઔર મૂસલ વ શામકી તરફ ચલા ગયા. વહાંસે મૂસલકે હાકિમ અબૂ તગલબકો અપના હમદર્દ બનાકર ઔર ફૌજ લેકર બગદાદ પર હમલાવર હુવા.

ઈઝઝુદૌલાકો અઝઝુદૌલાને લડાઈમેં ગિરિફતાર કરકે કત્લ કર દિયા. ઔર અબૂ તગલબકા પીછા કરકે મૂસલ ઔર જઝીરે પર કબ્ઝા કર લિયા.

સન ૩૭૨ હિજરીમેં અઝઝુદૌલાને અપની હુકૂમતકે પાંચ બરસ, છ મહીને બિતાનેકે બાદ વફાત પાઈ. ઔર ઉસકા બેટા કાકેજાર ગદ્દી પર બૈઠા. વો સમ્સામુદ્દૌલાકે નામસે મશ્હૂર હુવા.

સમસામુદૌલા, શરફુદૌલા ઔર બહાઉદ્દૌલાકી હુકૂમતેં

સમસામુદ્દૌલાકે કઈ ભાઈ થે. ઉનમેં એક શરફુદ્દૌલા ભી થા. ઉસને સમસામુદ્દૌલાકે ખિલાફ બગાવત કરકે ફારસ પર કબ્ઝા કર લિયા.

સન ૩૭૫ હિજરીમેં શરફુદ્દૌલાને બગદાદ પર હમલા કિયા. રમઝાન ૩૭૬ હિજરીમેં શરફુદ્દૌલાને સમસામુદ્દૌલાકો ગિરિફતાર કરકે બગદાદ પર કબ્ઝા કિયા.

ખલીફા તાઈઅ લિલ્લાહને શરફુદ્દૌલાકો કામિયાબી પર મુબારકબાદ દી. સમસામુદ્દૌલાકો ફારસ ભેજ દિયા ગયા. વહાં પહોંચકર સમસામુદ્દૌલા આઝાદ કર દિયા ગયા.

શરફુદ્દૌલા બિન અઝદુદૌલા દો બરસ, આઠ મહીનેકી હુકૂમતકે બાદ સન ૩૭૯ હિજરીમેં ઈન્તિકાલ કર ગયા.

શરફુદ્દૌલાકી વફાતકે બાદ ઉસકા બેટા બહાઉદ્દૌલા હુકૂમત પર બૈઠા.

સન ૩૮૦ હિજરીમેં બહાઉદ્દૌલાને અપને ભતીજે અબૂ અલી બિન

શરફુદ્દૌલાકો, જો ફારસમેં હુકૂમત કર રહા થા. ધોકેસે બુલાકર કત્લ કર ડાલા. ઔર ખૂદ ફારસકી તરફ રવાના હુવા, કે વહાં કે ખજાનોં પર કબ્ઝા કરે. ચુનાંચે વહાં પહોંચા. ઔર ફારસ પર કબ્ઝા કિયા. ઈસી બીચ સમસામુદ્દૌલાને જો ફારસમેં મૌજૂદ થા. અપને પાસ લોગોંકો જમા કરકે મુલ્ક પર કબ્ઝા કરના શુરૂ કિયા. આખિર નૌબત યહાં તક પહોંચી કે બહાઉદ્દૌલાકો સમસામુદ્દૌલાકે સાથ ઈસ શર્ત પર સુલહ કરની પડી કે ફારસ પર સમસામુદ્દૌલાકા કબ્ઝા રહે. ઈસ સમજોતેસે ફારિગ હોકર બહાઉદ્દૌલા બગદાદકી તરફ આયા.

સન ૩૮૧ હિજરીમેં ખલીફાકે ખિલાફ વૈલમિયોંકી શિકાયત પર બહાઉદ્દૌલાને ઉસે ખિલાફત છોડને પર મજબૂર કિયા. ઔર અબુલ અબ્બાસ અહમદ બિન ઈસહાક બિન મુક્તદિરકો બુલાકર કાદિર બિલ્લાહકે લકબસે ખલીફા બનાયા.

કાદિર બિલ્લાહ

કાદિર બિલ્લાહકી પૈદાઈશ ૩૩૬ હિજરીમેં હુઈ થી. ૧૨ રમઝાન સન ૩૮૧ હિજરીમેં તખ્ત પર બૈઠા. યે બડા મઝહબી આદમી થા. ઉસકી ફિકહ પર અચ્છી નઝર થી.

૩૮૩ હિજરીમેં બહાઉદ્દૌલાને સમસામુદ્દૌલાકો હરાનેકે લિયે બડી ફૌજ ભેજી. લેકિન ઉસે હારકા મુંહ દેખના પડા.

૩૮૪ હિજરીમેં ફિર ફૌજ ભેજી ગઈ. લડાઈયોંકા સિલસિલા ચલા. આખિર ઝિલહજ ૩૮૮ હિજરીમેં નવ બરસ ફારસ પર હુકૂમત કરનેકે બાદ સમસામુદ્દૌલા ગિરિફતાર હુવા ઔર કત્લ કર દિયા ગયા. ફારસ પર બહાઉદ્દૌલાકા કબ્ઝા હો ગયા. ૩૮૯ હિજરીમેં બહાઉદ્દૌલા ખૂદ ફારસ ગયા. ઔર ઈરાકકી હુકૂમત અબૂજાફર હજ્જાજ બિન હુર્મુઝકો સુપુર્દ કરકે બગદાદ છોડ દિયા.

ખલીફા કાદિર બિલ્લાહને અબૂ જાફરકો અમીદુદ્દૌલાકા ખિતાબ દિયા.

ઈસી સાલ યાની ૩૮૯ હિજરીમેં સામાની ખાનદાનકે કબ્ઝેસે માવરાઉન્નહરકા ભી તમામ ઈલાકા નિકલ ગયા. ઔર ઉસ ખાનદાનકા ખાત્મા હો ગયા. સામાની ખાનદાનકે આધે પર બની સુબુકતગીનને કબ્ઝા કર લિયા. ઔર બાકી આધે પર તુર્કોંકા કબ્ઝા હો ગયા.

સન ૩૯૦ હિજરીમેં બહાઉદ્દૌલાકા ઈન્તિકાલ હુવા. ઔર ઉસકી જગહ ઉસકા બેટા સુલતાનુદ્દૌલા હુકૂમત કરને લગા. યે લકબ થા જો ખલીફા કાદિર બિલ્લાહસે મિલા થા.

મુશર્રફુદ્દૌલા ઔર જલાલુદ્દૌલા

સુલતાનુદ્દૌલાને અપને ભાઈ મુશર્રફુદ્દૌલાકો ઈરાકકા ગવર્નર બના દિયા થા. ઉસને ઈરાકમેં સુલતાનુદ્દૌલાકો ખુત્બેસે હટાકર અપને નામકા ખુત્બા પઢવાના શુરૂ કિયા. ઔર સુલતાનુદ્દૌલાકે નામકો નિકાલ દિયા. યે વાકિઆ સન ૪૧૧ હિજરીમેં વાકેઅ હુવા.

મુશર્રફુદ્દૌલાકી હુકૂમતકો જબ સબ વૈલમી સરદારોંને, જો ઈરાકમેં મૌજૂદ થે. મંજૂર કર લિયા. તો સુલતાનુદ્દૌલાને અપને બેટે અબૂ કાલીજારકો ફૌજ દેકર રવાના કિયા. અબૂ કાલીજારને અહવાઝ પર કબ્ઝા કર લિયા. કુછ લડાઈયોંકે બાદ સન ૪૧૧ હિજરીમેં યે ફૈસલા હુવા કે મુશર્રફુદ્દૌલાકી હુકૂમત રહે. ઔર ફારસ સુલતાનુદ્દૌલાકે કબ્ઝેમેં રહે.

માહ રબીઉલ અવ્વલ સન ૪૧૬ હિજરીમેં મુશર્રફુદ્દૌલાને અપની હુકૂમતકે પાંચવેં સાલ વફાત પાઈ. ઔર ઉસકી જગહ ઉસકા ભાઈ અબૂ તાહિર જલાલુદ્દીન, બસરાકે હાકિમકો ઉસકી ગદ્દી મિલી.

મુશર્રફુદ્દૌલાકી વફાતકે બાદ બગદાદમેં જલાલુદ્દૌલાકે નામકા ખુત્બા પઢ્હા ગયા. જલાલુદ્દૌલા બસરાસે રવાના હોકર બગદાદ આનેકે બદલે વાસિત

ચલા ગયા. ઈસ પર બગદાદવાલોંને ઉસકા નામ ખુત્બેસે નિકાલકર ઉસકે ભતીજે અબૂ કાલીજાર બિન સુલતાનુદૌલાકા નામ ખુત્બેમેં દાખિલ કર દિયા ગયા.

ઉસ વક્ત અબૂ કાલીજાર ભી બગદાદમેં મૌજૂદ નહીં થા. યે સુનકર જલાલુદૌલા વાસિતસે બગદાદકી તરફ રવાના હુવા. બગદાદકી ફૌજોંને ઉસકો બગદાદમેં દાખિલ નહીં હોને દિયા. ઔર હરાકર વાપસ કર દિયા. જલાલુદૌલા ફિર લૌટકર બસરા ચલા ગયા.

અબૂ કાલીજાર અબ તક વાપસ નહીં આયા થા. બગદાદ વાલોંકો ખતરે મહેસૂસ હોને લગે. સરદારોંને આપસમેં મશ્વરા કિયા. ચુનાંચે જલાલુદૌલા હીકો દોબારહ બુલાનેકી બાત તય હો ગઈ. ઉસકા નામ ખુત્બોંમેં શામિલ કર લિયા ગયા.

સન ૪૧૯ હિજરીમેં તુર્કોંને જલાલુદૌલાકે ખિલાફ બગાવત કી. મગર ખલીફા કાદિર બિલ્લાહને દરમિયાનમેં પડકર સુલેહ સફાઈ કરા દી.

ઈસકે બાદ અબુ કાલીજારને ઈરાક પર હમલા કિયા. જલાલુદૌલાને ઉસકે મુકાબલે પર ફૌજેં રવાના કીં. ઈસ તરહ લડાઈયોંકા સિલસિલા જારી રહા. દોનોં એક દૂસરેસે લડતે રહે. અભી યે સિલસિલા ખત્મ ન હોને પાયા થા કે ખલીફા કાદિર બિલ્લાહને સન ૪૨૨ હિજરીમેં ઈન્તિકાલ કિયા. ઔર ઉસકી જગહ ઉસકા બેટા અબૂ જાફર અબ્દુલ્લાહ કાઈમ બિઅમ્રિલ્લાહકે લકબસે ખિલાફતકે તખ્ત પર બૈઠા.

કાઈમ બિઅમ્રિલ્લાહ

અબૂ જાફર અબ્દુલ્લાહ કાઈમ બિઅમ્રિલ્લાહ બિન કાદિર બિલ્લાહ ૧૫ ઝિલકાદ ૩૯૧ હિજરીમેં પૈદા હુવા. ખૂબસૂરત, ઈબાદત ગુઝાર, સાબિર, અદીબ, ખૂશખત, સખી, સદકા દેનેવાલા, એહસાન કરનેવાલા શખ્સ થા.

૪૨૬ હિજરીમેં જલાલુદૌલાને ખલીફા કાઈમ બિઅમ્રિલ્લાહસે

દરખ્વાસ્ત કી કે મુઝકો "મલેકુલ મુલૂક" કા ખિતાબ દિયા જાએ. ચુનાંચે ખલીફાને ઈસ માંગકો તસ્લીમ કરકે ઉસે યે ખિતાબ દે દિયા.

૪૩૧ હિજરીમેં અબૂ કાલીજારને બસરા પર ચઢાઈ કરકે વહાંકે હાકિમકો બેદખલ કરકે કબ્ઝા કર લિયા. ઔર અપને બેટે ઈઝઝુલ મુલૂકકો બસરાકી હુકૂમત સુપુર્દ કરકે ખૂદ અહવાઝકી તરફ ચલા ગયા. ઉસી સાલ તુગરલ બેગ સલજૂકીને ખુરાસાનમેં સુલતાન મસઊદ બિન સુબુકતગીનકે સિપેહસાલારકો હરાયા. ઔર નેશાપુર પર કબ્ઝા કરકે સુલતાને આઝમકે લકબસે મશ્હૂર હુવા.

ઈસી સાલ તુગરલ બેગ ઔર જલાલુદ્દૌલાકે બીચ સમજોતા નામા લિખ્ખા ગયા.

શાબાન સન ૪૩૫ હિજરીમેં જલાલુદ્દૌલાને વફાત પાઈ. ઔર લોગોંને ઉસકે બેટે અબૂ મન્સૂર મલેકુલ અઝીઝકો જલાલુદ્દૌલાકા કાઈમ મકામ બનાયા. ઉસકી હરકતોંસે ફૌજમેં તબદીલી પૈદા હુઈ. ઈસ મૌકેસે ફાઈદા ઉઠાકર અબૂ કાલીજારને ફૌજકે બહોતસે સરદારોંકો પટાના શુરૂ કિયા. યહાં તકકે ઉસકે નામકા ખુત્બા પળ્હા જાને લગા.

સફર ૪૩૬ હિજરીમેં વો બગદાદમેં દાખિલ હુવા. ઔર ખલીફાને ઉસકો મુહીયુદ્દીનકા ખિતાબ દિયા.

૪૩૯ હિજરીમેં અબૂ કાલીજાર મુહીયુદ્દીન બિન સુલતાનુદ્દૌલા બિન બહાઉદ્દૌલા બિન અઝદુદ્દૌલા બિન રૂકનુદ્દૌલા બિન વૈલમીને સુલતાન તુગરલ બેગસે અપની બેટીકા નિકાહ કરકે ઉસસે સમજોતા કર લિયા.

અબુ કાલીજાર સવા ચાર બરસ હુકૂમત કરકે ૪૪૦ હિજરીમેં ફૌત હુવા. ઉસકી જગહ ઉસકા બેટા અબૂ નસર ફીરોઝ બગદાદકી ગદ્દી પર બૈઠા. ઔર 'મલેકુર્રહીમ' અપના ખિતાબ રખ્ખા.

મલેકુર્રહીમકા જમાના ફસાદોં ઔર ઝઘડોંકી ભેટ ચળ્હ ગયા. સુલતાન તુગરલ બેગકી તાકત ભી ઈસ બીચ બળ્હ ગઈ થી. ઉસને બગદાદ પર કબ્ઝા કરકે ખલીફાકો અપને અસરમેં કર લિયા.

બોયા ખાનદાનકી હુકૂમત પર એક નજર

બોયા મછેરેકી ઔલાદકા ઝિક્ર હો ચુકા હૈ. ઈસીકે બેટોં, પોતોંને ખિલાફત પર કાબિઝ હોકર ખિલાફતકી ઈઝઝતકો ખાકમેં મિલા દિયા. સો બરસસે ઝિયાદા મુદ્દત તક યે લોગ બગદાદકે ખલીફા ઔર ઈરાક વ ફારસ પર કબ્ઝા કિયે રહે.

યે લોગ શીઆ થે. ઈસ લિયે સુન્નીયોંકો બડી તકલીફેં પહોંચાઈ. શીઆ હોનેકે બાવુજૂદ અલવિયોંકો ગાલિબ નહીં હોને દિયા. ઈન સબ પર મજૂસિયત ગાલિબ થી. ઈનહોંને અબ્બાસી હુકૂમતકો મિટાકર અપની કૌમ ઔર ખાનદાનકી હુકૂમત કાઈમ કરનેકી કોશિશ કી.

ઈસ ખાનદાનકા સબસે બડા કારનામા યે હૈ કે ઈસને શીઓં ઔર સુન્નીયોંકો સો (૧૦૦) સાલ તક લડાનેમેં કામિયાબી હાસિલ કી. ઔર ઐસી ઐસી બિદઅતેં ચાલૂ કીં કે જિનકી લાનતમેં આજ ભી મુસલમાન ગિરિફતાર હૈં. ઈનકી હુકૂમતકે સો, સવા સો સાલ બદ-નઝમી, લૂટમાર ઔર ફિત્ના વ ફસાદસે ભરે હુએ હૈં. ઈસ લિયે બોયા ખાનદાન કોઈ મુબારક ખાનદાન નહીં કહા જા સકતા. ઈન લોગોંને મુસલમાનોંકે રોબ ઔર ઈસ્લામી હુકૂમતકી અઝમતકો બરબાદ કરનેમેં સબસે ઝિયાદા કામ કિયા. ઔર કોઈ ઐસી યાદગાર ન છોડી, જિસ પર આજ મુસલમાન ફખ્ર કર સકેં.

બહરહાલ ૪૪૭ હિજરીમેં ઈસ ખાનદાનકી હુકૂમતકા ખાત્મા હો ગયા. ઔર ઉસકી જગહ સલજૂકી હુકૂમત કાઈમ બિઅમ્રિલ્લાહકી ખિલાફતકે દૌરમેં કાઈમ હો ગઈ. સલજૂકી કબીલા શીયા ન થા. સુન્ની થા.

સન ૪૫૧ હિજરીમેં સુલતાન તુગરલ બેગને બસાસેરીકો, જબકે વો કૂફામેં પહોંચકર કત્લ ઔર ગારતગીરીમેં લગા હુવા થા. હમલા કરકે ગિરિફતાર કિયા ઔર કત્લ કિયા. ઔર ઉસકા સર કાટકર બગદાદ ભેજ દિયા.

મોહર્રમ ૪૫૨ હિજરીમેં સુલતાન તુગરલ બેગને બગદાદકે ઈન્તિઝામસે ફારિગ હોકર વાસિતકી તરફ કૂચ કિયા.

૪૫૩ હિજરીમેં સુલતાન તુગરલ બેગને અપની બીવીકે ફોત હોને પર ખલીફાકો પૈગામ દિયા કે અપની બેટીસે મેરા નિકાહ કર દેં. ઉસને ઈસે મના લિયા. ઔર ૪૫૪ હિજરીમેં તબરેઝકી કૌમમેં ખલીફાકી બેટી ઔર તુગરલ બેગકા નિકાહ હો ગયા.

૧૫ શાબાન ૪૬૭ હિજરીકો ખલીફાને ફસ્દ ખુલવાઈ, ખૂન જારી હો ગયા. ઈતના ખૂન નિકલા કે ઝિંદગીકી ઉમ્મીદ ખત્મ હો ગઈ. અબુલ કાસિમ અબ્દુલ્લાહ બિન જખીરતુદ્દીન મુહમ્મદ બિન કાઈમ બિઅમ્રિલ્લાહકી વલી અહદીકી બૈઅત લી ગઈ.

દૂસરે દિન ખલીફાકા ઈન્તિકાલ હુવા. અબુલ કાસિમ "મુક્તદી બિઅમ્રિલ્લાહ" કે લકબસે ખલીફા બના.

ખલીફા કાઈમ બિઅમ્રિલ્લાહકી ખિલાફત ૪૫ સાલ રહી.

મુકતદી બિઅમ્રિલ્લાહ

અબુલ કાસિમ અબ્દુલ્લાહ મુકતદી બિઅમ્રિલ્લાહ બિન મુહમ્મદ બિન કાઈમ બિઅમ્રિલ્લાહ અરગવાન નામી લોન્ડીકે પેટસે પૈદા હુવા થા. ૧૬ સાલ તીન માહકી ઉમ્રમેં તખ્ત પર બૈઠા.

ખલીફા બનતે હી ખેલ તમાશે ઔર ગાને બજાનેકો બંદ કરનેકા હુકમ દિયા. ઈસકે જમાનેમેં ખિલાફતકે રોબ વ ઈકતેદારને તરક્કી કી. યે ખલીફા પરહેઝગાર, દીનદાર ઔર હિંમતવાલા થા. શાબાન ૪૬૭ હિજરીમેં તખ્ત પર બૈઠા.

૫ મુહર્રમ ૪૮૭ હિજરીકો ખલીફા મુક્તદી બિઅમ્રિલ્લાહને યકાયક વફાત પાઈ. ખલીફા મુક્તદીકી વફાતકે બાદ ઉસકા બેટા અબુલ અબ્બાસ અહમદ તખ્ત પર બૈઠા. ઔર મુસ્તઝહર બિલ્લાહ લકબ ઈખ્તિયાર કિયા.

મુસ્તઝહર બિલ્લાહ

અબૂલ અબ્બાસ અહમદ મુસ્તઝહર બિલ્લાહ બિન મુકતદી બિલ્લાહ શવ્વાલ ૪૭૦ હિજરીમેં પૈદા હુવા. ઔર અપને બાપકે બાદ સોલહ (૧૬) સાલકી ઉમ્રમેં તખ્ત પર બૈઠા. મુકતદી વફાતકે વક્ત બરકિયારક બગદાદમેં મૌજૂદ થા. ઉસને ખૂશી ખૂશી મુસ્તઝહર બિલ્લાહકી બૈઅત કી.

સુલતાન બરકિયારક ઔર ઉસકે ભાઈ સુલતાન મુહમ્મદકે દરમિયાન લડાઈયોંકા સિલસિલા બરાબર જારી રહા. કભી બગદાદમેં એકકી હુકૂમત હોતી. કભી દૂસરેકી, કભી સમજોતા હો જાતા ઔર ફિર ફૌરન હી લડાઈ હોને લગતી. જમાદીલ ઉલા સન ૪૯૭ હિજરીમેં દોનોં ભાઈયોંકે બીચ એક સમજોતા હુવા. ઔર દોનોંકે બીચ દેશ બાંટ દિયે ગયે. સાથ હી યે શર્ત ભી દોનોંને મંજૂર કર લી કે દોનોંકે કબ્ઝા કિયે દેશોંમેં દોનોંકે નામકા ખુત્બા પઢા જાએ. ઈસ સમજોતેકે મુતાબિક બગદાદકી હુકૂમત સુલતાન બરકિયારકકે પાસ રહી. ઈસ સમજોતેકે કુછ દિનોં તક બરકિયારક અસ્ફહાનમેં ઠેહરા રહા. વહાંસે બગદાદકી તરફ આ રહા થા કે રાસ્તેમેં યઝદજર્દ નામી જગા પર બીમાર હોકર રબીઉસ્સાની ૪૯૮ હિજરીમેં ઈન્તિકાલ કિયા. મરતે વક્ત ઉસને અપને બેટે મલિક શાહ બિન બરકિયારકકો વલી અહદ ઔર અમીર અયાઝકો ઉસકા હાઉસ માસ્ટર બનાયા.

માલિકશાહકી ઉમ્ર ઉસ વક્ત સિર્ફ પાંચ સાલકી થી. બરકિયારકકે જનાઝેકો અસ્ફહાનમેં લે જાકર દફન કિયા ગયા. અમીર અયાઝ મલિક શાહકો લેકર ૧૫ રબીઉસ્સાની સન ૪૯૮ હિજરીમેં બગદાદમેં દાખિલ હુવા. ખલીફાને મલિકશાહકો વો સબ ખિતાબ જો ઉસકે દાદા મલિકશાહ બિન અરસલાનકો હાસિલ થે, અતા કિયે ઔર ઉસકે નામકા ખુત્બા બગદાદમેં પઢા ગયા. ઈસકે બાદ સુલતાન મુહમ્મદને મૂસલ પર કબ્ઝા કરકે બગદાદકા રૂખ કિયા. સન ૫૦૧ હિજરીમેં વહાં દાખિલ હુવા. અમીર અયાઝકો કત્લ કિયા. ઔર અપને નામકા ખુત્બા પઢવાયા.

૫૧૧ હિજરીમેં સુલતાન મુહમ્મદ બીમાર હુવા. બીમારી સખ્ત હુઈ. આખિર ઝિલહજ ૫૧૧ હિજરીમેં સુલતાન મલિક બિન મલિકશાહને વફાત પાઈ. ઔર ઉસકા બેટા સુલતાન મુહમ્મદ બાપકી જગહ તખ્ત પર બૈઠા. ૧૫ રબીઉલ આખર સન ૫૧૨ હિજરીકો ખલીફા મુસ્તઝહર બિલ્લાહને ૨૪ સાલ, તીન મહીને ખિલાફત કરનેકે બાદ વફાત પાઈ. ઔર ઉસકા બેટા અબૂ મન્સૂર ફઝલ તખ્ત પર બૈઠા. ઔર અપના લકબ મુસ્તર્શિદ બિલ્લાહ રખ્ખા.

મુસ્તર્શિદ બિલ્લાહ

મુસ્તર્શિદ બિલ્લાહ બિન મુસ્તહઝર બિલ્લાહ રબીઉલ અવ્વલ સન ૪૮૫ હિજરીમેં પૈદા હુવા. ઔર ૨૭ સાલકી ઉમ્રમેં અપને બાપકે બાદ સન ૫૧૨ હિજરીમેં ૧૫ રબીઉલ આખરમેં તખ્ત પર બૈઠા.

૫૨૫ હિજરી કે શવ્વાલ મહીનેમેં સુલતાન મહેમૂદને ઈન્તિકાલ કિયા ઉસકી જગહ ઉસકા બેટા દાઉદ તખ્ત બૈઠા.

૧૬ ઝિલકાદ ૫૨૯ હિજરીકો ખલીફા મુસ્તર્શિદકો બાતિની ફિર્કેકે લોગોંને કત્લ કર ડાલા. ઔર ઉસકે બાદ ખલીફા મુસ્તર્શિદકા બેટા અબૂ જાફર મન્સૂર તખ્ત પર બૈઠા. ઔર ઉસને અપના લકબ રાશિદ બિલ્લાહ મુકર્રર કિયા.

રાશિદ બિલ્લાહ

રાશિદ બિલ્લાહ બિન મુસ્તર્શિદ બિલ્લાહ સન ૫૦૦ હિજરીમેં પૈદા હુવા થા. રાશિદ બિલ્લાહને લોગોંસે માલ, દૌલતકે લેનેમેં કિસી કદર ઝુલ્મ ઝિયાદતીસે કામ લિયા. સુલતાન મસઊદને જબ યે સુના તો કાજીસે ફતવા લેકર ઉસે હટા દિયા. ઔર ઉસકે ચચા મુહમ્મદ બિન મુસ્તહઝરકો તખ્ત પર બિઠાંયા.

૧૬ રમઝાન ૫૩૨ હિજરીકો કુછ અજમિયોંને રાશિદ બિલ્લાહકો છુરોંસે ઘોંપકર કત્લ કર ડાલા.

મુકતફી લિઅમ્રિલ્લાહ

અબૂ અબ્દુલ્લાહ મુહમ્મદ મુક્તફી લિઅમ્રિલ્લાહ મુસ્તહઝર બિલ્લાહ ૧૨ રબીઉલ અવ્વલ સન ૪૭૯ હિજરીકો એક હબ્શી બાંદીકે પેટસે પૈદા હુવા. ઔર ૧૨ ઝિલહજ સન ૫૩૦ હિજરીકો ખલીફા બના.

મુક્તફી લિઅમ્રિલ્લાહકી ખાસ બાત યે થી કે ઉસને અપને આપકો સલજૂકી સુલતાનોંકે ઈકતિદારસે આઝાદ કરકે ઈરાક ઔર બગદાદ પર આઝાદીકે સાથ હુકૂમત કી. ઔર ઈસી લિયે વો અબ્બાસી ખલીફોંકે આખરી કમજોર ખલીફોંમેં એક નામી ઔર તાકતવર ખલીફા સમઝા જાતા હૈ.

વૈલમી ઔર સલજૂકી

વૈલમી યાની બોયાકે ખાનદાનને તાકાત હાસિલ કરકે અબ્બાસી ખાનદાનકે ખલીફોંકી ઈઝઝતકો બરબાદ કિયા. ઔર અપની હુકૂમતકે દૌરમેં ઈસ્લામી ખિલાફતકો સખ્ત નુકસાન પહોંચાયા. ઉન લોગોંકે જમાનેમેં શીયા, સુન્નિયોંકે હંગામે ભી હોતે રહે. ઔર મુસલમાનોંકી તાકાત બરાબર કમજોર હોતી રહી.

ઈનકે બાદ જબ સલજૂકિયોંને ઉનકી જગહ લી. ઔર વો ઈકતિદારમેં આએ તો ખિલાફત ઔર ખલીફોંકી ઈઝઝતને તરક્કી કી. સલજૂકિયોંને અબ્બાસી ખાનદાનકે સાથ અકીદતમંદીકા બરતાવ કિયા.

સલજૂકિયોંકી તાકાત બોયા ખાનદાનસે કહીં ઝિયાદા થી. સલજૂકી સુલતાનોંને કુલ મિલાકર ખલીફાસે ગદ્દારીકા બરતાવ નહીં કિયા. સલજૂકિયોંકે

જમાનેમેં મુસલમાનોંકી બરબાદ તાકત ફિર વાપસ આઈ. સલજૂકી સલાહિયત વાલે થે. વો દીનદાર ભી થે. આખિર જમાનેમેં આપસકી લડાઈને સલજૂકી હુકૂમતકા ખાત્મા કર દિયા. બહરહાલ ખલીફા મુકતફી કે જમાનેમેં સલજૂકિયોંકા ભી ખાત્મા હો ગયા. અગરચે સલજૂકી સરદાર ઈસકે બાદ એક મુદ્દત તક છોટે છોટે હિસ્સોં પર હુકૂમત કરતે દિખ પડતે હૈં. મગર નાયબે સલતનત ઔર સરપરસ્ત હોનેકી હૈસિયતસે અપના દૌર ખત્મ કર ચુકે થે.

મુસ્તન્જિદ બિલ્લાહ

મુસ્તન્જિદ બિલ્લાહ બિન મુકતફી લિઅમ્રિલ્લાહ રબીઉસ્સાની સન ૫૧૦ હિજરીમેં પૈદા હુવા. ૫૪૭ હિજરીમેં વલી અહદ બનાયા ગયા. ઔર અપને બાપકી વફાતકે બાદ રબીઉલ અવ્વલ સન ૫૫૫ હિજરીમેં ખલીફા બના. ૫૫૬ હિજરીમેં તુર્કમાનોં, કુર્દોં ઔર અરબોંને એકકે બાદ એક બગાવત કર દી. એક ઔર ખલીફા મુસ્તન્જિદને ઈન બગાવતોંકો ખત્મ કિયા. ઈસી તરહ ઔર દૂસરી બગાવતેં હુઈ. જિનહેં ખલીફાને કુચલ દિયા.

ઈસી દૌરમેં શામ ઔર મિસર દોનોં મુલ્કોંકી ઈસ્લામી તાકત મિલકર ઈસાઈયોંકે હમલે પર મુતવજ્જેહ રહી. યે દોનોં અપને પુરાને આકા સુલતાન નુરૂદ્દીન મહેમૂદકે ભી વફાદાર થે.

ઈસ તરહ ખલીફાકા ઈકતિદાર ઔર રો'બ પૂરે તૌર પર કાઈમ હો ગયા. યે જમાના અમનો અમાન ઔર ઈરાક, શામ મિસરકે મુસલમાનોંકે લિયે ઈત્મીનાનકા જમાના થા.

૯ રબીઉસ્સાની સન ૫૬૬ હિજરીમેં ખલીફા મુસ્તન્જિદ બિલ્લાહને બીમાર હોકર વફાત પાઈ.

ઈસી ખલીફાકે જમાનેમેં હઝરત સૈયદ શેખ અબ્દુલ કાદિર જીલાની (રહ.) ને વફાત પાઈ.

મુસ્તન્જિદકે બાદ લોગોંને ઉસકે બેટે અબૂ મુહમ્મદ હસનકો ખિલાફતકે તખ્ત પર બિઠાકર મુસ્તઝી બિઅમ્રિલ્લાહકા લકબ દિયા.

મુસ્તઝી બિઅમ્રિલ્લાહ

મુસ્તઝી બિઅમ્રિલ્લાહ બિન મુસ્તન્જિદ બિલ્લાહ ૫૩૬ હિજરીમેં પૈદા હુવા. ઉસને તખ્ત પર બૈઠતે હી ઈન્સાફ કાઈમ કિયા. લોગોંકે તમામ ટેક્સ માફ કર દિયે.

ઈસકે તખ્ત પર બૈઠનેકે પેહલે હી સાલમેં મિસરકે અંદર ઉબૈદિયોંકી હુકૂમતકા ખાત્મા હો ગયા. જબ સલાહુદીન યૂસુફ ઉબૈદિયોંકે આખરી હાકિમ આજિઝુદીનિલ્લાહકા વઝીરે આઝમ બના તો ઉસને મિસરમેં ફેલી તમામ બદ-અમ્નીયોંકો ખત્મ કરનેકે હર કિસમકે ઈન્તિઝામ કિયે ઔર પૂરે તૌર પર હર એક મુહકમેકો અપને હાથમેં લેકર હુકૂમત કરને લગા.

નુરૂદીન મહેમૂદ જંગી, શામકે હાકિમને ૫૬૬ કે આખરી દિનોંમેં સુલતાન અલાઉદીનકો લિખ્ખા કે મિસરમેં ખલીફા મુસ્તઝી બિઅમ્રિલ્લાહ અબ્બાસીકે નામકા ખુત્બા જારી કરો. ઔર મુહર્રમ સન ૨૬૭ હિજરીકી શુરૂકી તારીખોંમેં આશૂરાકે દિનસે પેહલે જો જુમ્આ આયા, ખલીફા મુસ્તઝી બિઅમ્રિલ્લાહકે નામકા ખુત્બા પળ્હા ગયા, મગર મિસરમેં કિસીને ઈસકી મુખાલિફત નહીં કી, બલ્કે પસંદ કિયા. ઈસ ખબરકે મિલતે હી ખલીફાને નુરૂદીનકો મિસર, શામ, જઝીરા, મૂસલ, દયારેબક્ર, ખલ્લાત, બિલાદે રૂમ, સવાદે ઈરાકકા હાકિમ ઔર બાદશાહ નામઝદ કિયા. જિસ તરહ સલાહુદીન નુરૂદીનકા ફરમાં બરદાર થા. ઈસી તરહ નુરૂદીન ખલીફા બગદાદકા બરદાર ફરમાં પઝીર રહા.

યે સૂરત દેખકર ખલીફા મુસ્તઝીસે તમામ બાદશાહ ડરને લગે. ઔર દૂર દૂર તક ઉસકે નામકા ખુત્બા પળ્હા જાને લગા. કિસીકો ખલીફાકી

મુખાલિફતકી હિંમત ન રહી.

ઝિલકાદ સન ૫૭૫ હિજરીમેં ખલીફા મુસ્તઝી બિઅમ્રિલ્લાહ સાડે નવ બરસ ખિલાફત કરનેકે બાદ ફૌત હુવા. વઝીર ઝહીરૂદીન બિન અતાને ઉસકે બેટે અબુલ અબ્બાસ અહમદકો ખલીફા બનાયા. ઉસને નાસિરૂદ્દીનિલ્લાહકા લકબ ઈખ્તિયાર કિયા.

નાસિરૂદ્દીનિલ્લાહ

નાસિરૂદ્દીનિલ્લાહ બિન મુસ્તઝી બિઅમ્રિલ્લાહ ૧૦ રજબ સન ૫૫૩ હિજરીમેં પૈદા હુવા. ઔર ઝિલકાદ સન ૫૭૫ હિજરીમેં અપને બાપકી જગહ તખ્ત પર બૈઠા. બહોત હોશિયાર, દૂર તક સોચનેવાલા ખલીફા થા.

ખલીફા નાસિરૂદ્દીનિલ્લાહકા સબસે બડા કારનામા યે હૈ કે ઉસને સલજૂકી સુલતાનોંકી જડેં ઉખાડ દીં. ઔર બગદાદમેં બને ઉસકે મહેલોંકી બુન્યાદેં ખોદકર ગિરા દીં. સાથ હી હમદાન, રય, અસ્ફહાન વગૈરહ કુછ સૂબોં પરસે સલજૂકી અસરાત ખત્મ કર દિયે.

૬૧૬ હિજરીમેં કબીલા તાતારને જો લગભગ ઈલાકા ચીનકે પહાડોંમેં રેહતા થા, બગાવત કર દી. ઉન લોગોંકા વતન તુર્કિસ્તાનસે છ મહીનેકી દૂરી પર થા. ઉસ કબીલેકે સરદારકા નામ ચંગેઝખાં થા. જો તુર્કોંકે કબીલે તમરજીસે તઅલ્લુક રખતા થા. ચંગેઝખાંને તુર્કિસ્તાન, માવરાઉન્નહર પર ચઢાઈ કી. ઔર તુરકાને ખ્તાસે ઉન મુલ્કોંકો છીન કર ખૂદ કબ્ઝા કર લિયા.

ઈસકે બાદ ખુરાસાન વ બિલાદે જબલ પર ભી કબ્ઝા કર લિયા.

રમઝાનકે આખિરમેં સન ૬૨૨ હિજરીમેં ૪૭ સાલકી ખિલાફતકે બાદ ખલીફા નાસિરૂદ્દીનિલ્લાહને વફાત પાઈ.

નાસિરૂદ્દીનિલ્લાહને અપને જાસૂસ તમામ મુલ્કોં ઔર શહેરોંમેં ફૈલા રખ્ખે થે. વો લોગોંકે મામૂલી કામોં ઔર બાતોંકા ભી ઈલ્મ રખનેકી કોશિશ

કિયા કરતા થા. સિયાસી ચાલેં ચલના ખૂબ જાનતા થા. મુલ્કોંમેં ઉસકા રો'બ ખૂબ કાઈમ હો ગયા થા. મગર લોગ ઉસસે ખૂશ ન થે. ઔર ઉસકી સખ્તિયોં ઔર સખ્ત સજાઓંસે શિકાયત રખતે થે.

ઈસી ખલીફાકે જમાનેમેં સન ૫૮૩ હિજરીમેં સુલતાન સલાહુદ્દીનને રૂમિયોંકે બહોતસે શહેર્ ફતહ કિયે. બૈતુલ મુકદસ ભી ૯૧ સાલકે બાદ મુસલમાનોંકે કબ્ઝેમેં આયા.

સન ૫૮૯ હિજરીમેં સુલતાનં સલાહુદીન યૂસુફ, બૈતુલ મુકદસકે ફાતેહને વફાત પાઈ.

ઈસી ખલીફાકે જમાનેમેં અબુલ ફરહ બિન જૌઝી, ઈમામ ફખરૂદ્દીન રાઝી, નજમુદીન કુબરા, કાજીખાન સાહિબુલ ફતાવા સાહિબે હિદાયા વગૈરહને વફાત પાઈ.

ખલીફા નાસિરૂદ્દીનિલ્લાહકે બાદ ઉસકા બેટા અબૂ નસર મુહમ્મદ તખ્ત પર બૈઠા. ઔર ઉસને અપના લકબ ઝાહિર બિઅમ્રિલ્લાહ રખ્ખા.

ઝાહિર બિઅમ્રિલ્લાહ

ઝાહિર બિઅમ્રિલ્લાહ બિન નાસિર ૫૭૧ હિજરીમેં પૈદા હુવા. બાવન (૫૨) સાલકી ઉમ્રમેં અપને બાપકે બાદ પેહલી શવ્વાલ સન ૬૨૨ હિજરીકો તખ્ત પર બૈઠા.

ઉસને તખ્ત પર બૈઠતે હી ઈન્સાફ પર તવજ્જોહ ફરમાઈ. લોગોંકો આરામ પહોંચાયા. ટેક્સ માફ કર દિયે. લોગોંકી જાયદાદેં જો પેહલે ખલીફોંને ઝબ્ત કી થીં સબ વાપસ કર દીં. કર્ઝ વાલોંકે કર્ઝ ખૂદ અદા કર દેતા થા.

ઈસ ખલીફાકા કેહના થા કે મૈંને શામકે વક્ત દુકાન ખોલી હૈ. મુઝે નેકિયાં કર લેને દો.

એક બાર ખલીફા ખજાનેકી તરફ નિકલ આયા. એક ગુલામને કહા કે

યે ખજાના આપકે વાલિદકે જમાનેમેં ભરા રેહતા થા. ખલીફાને કહા, મુઝે ઐસા કોઈ ઉપાય નહીં માલૂમ કે યે ફિર ભર જાએ, મુઝકો તો ખજાના ખાલી હી કરના આતા હૈ. ખજાનેકા જમા કરના તો ગૈરોંકા કામ હૈ.

ઈસ ખલીફાકા જમાના હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકે જમાનેસે મિલતા જુલતા હૈ. મુલ્કમેં ભી અમ્નો અમાન રહા. ઔર લોગ ભી ઉસકે દિયે ઈન્સાફસે બહોત ખૂશ રહે. મગર ઉસકી ઉમ્રને વફા ન કી. સિર્ફ સાડે નવ મહીને ખિલાફત કરકે ૧૫ રજબ સન ૬૨૩ હિજરીકો ફૌત હુવા.

ઉસકી વફાતકે બાદ ઉસકા બેટા અબૂ જાફર મન્સૂર તખ્ત પર બૈઠા. ઔર અપના લકબ મુસ્તન્સિર બિલ્લાહ તજવીઝ કિયા.

અબૂ જાફર મુસ્તન્સિર બિલ્લાહ

મુન્તસિર બિલ્લાહ બિન ઝાહિર બિઅમ્રિલ્લાહ ૫૮૮ હિજરીમેં પૈદા હુવા. ઔર અપને બાપકી વફાતકે બાદ ૬ રજબ ૬૨૩ હિજરીમેં તખ્ત પર બૈઠા.

યે ખલીફા અખ્લાકમેં અપને બાપ જૈસા હી થા. ઈન્સાફકે કાઈમ રખનેમેં અપને બાપકી તરહ કોશિશ કી.

દીન વ મઝહબકી પાબંદીકા ઈસકો ખાસ તૌરસે શૌક થા. બગદાદમેં ઉસને એક મદ્રસા મુસ્તન્સરિયા બનાયા. ઔર બડે બડે ઉલમા પઢાને પર મુકર્રર કિયે, ઉસ મદ્રસેકી તામીરકા કામ ૬૨૫ હિજરીમેં શુરૂ હોકર ૬૩૧ હિજરીમેં ખત્મ હુવા. ઉસ મદ્રસેમેં એક લાઈબ્રેરી કાઈમ કી જિસમેં એકસો સાઠ ઊંટોં પર લાદકર બહોત ઉમદા ઉમદા કિતાબેં દાખિલ કી ગઈ.

૬૨૮ હિજરીમેં મલિક અશરફને દારૂલ હદીસ અશ્રફિયાકી બુન્યાદ રખ્ખી, ૬૩૦ હિજરીમેં વો પૂરા હુવા.

સન ૬૩૪ હિજરીમેં અલાઉદ્દીન કેકબાદ બિન કલ્ઝ અરસલાન બિન સુલેમાન બિન કતલમશ બિન ઈસરાઈલ બિન સલજૂક, જો એશિયાએ કૂચકકે

બડે હિસ્સે પર કબ્ઝા કિયે હુએ થા, ફૌત હુવા. ઔર ઉસકા બેટા ગયાસુદ્દીન કેખસરૂ તખ્ત પર બૈઠા. ૬૩૧ હિજરીમેં તાતારિયોંકી ઈતાઅત કુબૂલ કરકે ટેક્સ દેના મંજૂર કર લિયા. ઈસ તરહ રૂમી સલજૂકિયોંકી દો સદીકી હુકૂમતકા ખાત્મા એશિયાએ કૂચકમેં હી હો ગયા.

ખલીફા મુસ્તન્સિરને મુલ્કકે ઈન્તિઝામ ઔર ઈન્સાફકે કાઈમ કરનેકી બહોત કોશિશ કી. મગર ચૂંકે તુર્કોં ઔર તાતારિયોંને એક એક કરકે સૂબોં ઔર રિયાસતોં પર કબ્ઝા કરના શુરૂ કર દિયા. ઔર જલ્દ જલ્દ એકકે બાદ દૂસરા મુલ્ક ઉનકે કબ્ઝેમેં આતા ગયા. ઈસ લિયે ખલીફાકી આમ્દની કમ હો ગઈ.

સન ૬૪૧ હિજરીમેં ખલીફા મુસ્તન્સિર ફૌત હુવા.

મુસ્તઅ્સિમ બિલ્લાહ

મુસ્તઅ્સિમ બિલ્લાહ બિન મુસ્તન્સિર બિલ્લાહ સન ૫૯૦ હિજરીમેં પૈદા હુવા. ઔર અપને બાપ મુસ્તન્સિરકે બાદ તખ્ત પર બૈઠા. યે ખલીફા કમ હિંમત ઔર કમ અકલ થા. અગરચે દીનદાર ઔર નેક થા. મગર સૂઝબૂઝકી કમીકી વજહસે અપના વઝીર એક કટ્ટર શીયા મુઈદુદીન અલકમીકો બનાયા.

અલકમીને વઝીર બનતે હી ખલીફાકો કઠપુતલીકી તરહસે અપને હાથમેં લે લિયા. અલકમીને શીયોંકો આગે બઢ્હાના શુરૂ કિયા. ઉનહેં હર તરહકી રિઆયતેં દીં. વૈલમિયોંકી બિદઅતોંકો ઝિંદા કિયા. સાથ હી અલકમીકી યે કોશિશ ભી રહી કે બગદાદમેં અબ્બાસિયોંકા નામો નિશાન મિટાકર અલવિયોંકી ખિલાફત કાઈમ કી જાએ. ઈસ તરહ શીયોંકા ઝુલ્મ બરાબર બઢને લગા.

ખલીફાકે બેટે અબૂબક્રને શીયોંકી ઈન બઢ્હતી ઝિયાદતિયોંકો રોકનેકે લિયે ખૂદ બગદાદકે મોહલ્લા કર્ખ પર હમલા કિયા. જો બિલકુલ શીયોંકી આબાદી થીં. ઔર અલકમીકો ભી બુરા ભલા કહા, ઈસસે અલકમીકો રંજ હુવા. ઔર ખલીફાસે શિકાયત કી, મગર ખલીફાને બેટેકા ખયાલ કિયા. ઔર અબૂબક્રકો

સજા ન દી. બસ ક્યા થા, અલકમીકો ગદારીકા મૌકા મિલ ગયા. ઉસને ચંગેઝખાંકે પોતે હલાકૂખાંસે, જો તાતારિયોંકા સબસે બડા સરદાર ઔર ખુરાસાન વગૈરહ દેશોંકા બાદશાહ થા, પત્ર વ્યવહાર શુરૂ કિયા. હલાકૂખાં બગદાદ પર એક ભારી ફોજ લેકર આ પહોંચા.

જબ ઈસ ફૌજકે કરીબ પહોંચનેકી ખબર મોઅતસિમ બિલ્લાહને સુની તો ફતહુદીન દાઉદ ઔર મુજાહિદીન ઐબકકો દસ હજાર સવારોંકે સાથ રવાના કિયા. મગર તાતારી હાર ગયે. ફૌજમેં ભગદડ મચ ગઈ, લેકિન ઈનકી થોડીસી ચૂકસે ઉસ તાતારી ફૌજને ફિર પલટકર હમલા કિયા. ઈસ બાર ખલીફાકી ફૌજકી જીત હારમેં બદલ ગઈ. બગદાદ ઘેર લિયા ગયા. શહેર વાલોંને મુકાબલા કિયા, ઔર પચાસ દિન તક તાતારિયોંકો શહેરમેં નહીં ઘુસને દિયા. શહેરકે શીયોંને હલાકૂખાંકી ફૌજમેં જા જાકર અમન હાસિલ કિયા. ઔર શહેરકે હાલાતકી ખબર દી.

વઝીર અલકમી શહેરકે અંદર હી રહા. ઔર બરાબર હલાકૂખાંકે પાસ ખબરેં ભેજતા રહા. ચૂંકે વઝીરકો શહેરવાલોંસે હમદર્દી ન થી. ઈસ લિયે શહેરવાલે દમ-બ-દમ કમજોર ઔર પરેશાન હોતે ગયે. આખિર વઝીર અલકમી પેહલે શહેરસે નિકલકર હલાકૂખાંસે મિલા, ઔર સિર્ફ અપને લિયે અમન તલબ કરકે વાપસ આયા. ઔર ખલીફાસે કહા કે મૈંને આપકે લિયે ભી અમન હાસિલ કિયા હૈ. આપ હલાકૂખાંકે પાસ ચલેં, વો આપકો ઈરાક પર વૈસે હી કાબિઝ બનાએ રખ્ખેગા, જૈસાકે ગયાસુદીન કેખસરૂકો તાતારિયોંને ઉસકે મુલ્ક પર હાકિમ બનાએ રખ્ખા હૈ.

ખલીફા અપને બેટેકે સાથ શહેરસે નિકલકર હલાકૂખાંકે પાસ પહોંચા, હલાકૂખાંને ખલીફાકો દેખકર કહા કે અપને સરદારોં ઔર શહેરકે ઉલમા વગૈરહકો ભી આપ બુલવાએં. ખલીફાકો હલાકૂખાંને ફૌજમેં રોકે રખ્ખા. ખલીફાકા હુકમ સુનકર તમામ સરદાર ઔર ઉલમા બાહિર આ ગયે. હલાકૂખાંને ઉન સબકો એક એક કરકે કત્લ કર દિયા.

ઉસકે બાદ હલાકૂને ખલીફાસે કહા કે તુમ શહેરમેં પૈગામ ભેજ દો કે શહેરવાલે હથિયાર રખકર શહેરસે બાહિર આ જાએં, મુસ્તા'સિમને યે પૈગામ ભી ભેજ દિયા. શહેરવાલે ખાલી હાથ બાહિર નિકલે. ઔર તાતારિયોંને ઉનકો કત્લ કરના શુરૂ કિયા. શહેરકે તમામ સવાર ઔર પ્યાદે લોગ ખીરે-કકડીકી તરહ કઈ લાખકી તા'દાદમેં કત્લ કર દિયે ગયે.

ફિર તાતારી લોગ શહેરમેં ઘુસ પડે. ઔરતેં ઔર બચ્ચે અપને સરોં પર કુરઆન મજીદ રખકર ઘરોંસે નિકલે. મગર તાતારિયોંકી તલવારસે કોઈ ભી ન બચ સકા. હલાકૂખાંને અપની ફૌજકો કત્લે આમકા હુકમ દે દિયા.

અગલે રોઝ જુમ્આકે દિન ૯ સફર સન ૬૫૬ હિજરીકો હલાકૂખાં ખલીફા મુસ્તા'સિમકો સાથ લિયે હુએ બગદાદમેં દાખિલ હુવા. ખિલાફત મહેલમેં દાખિલ હોકર મીટિંગ કી. ખલીફાકો સામને બુલવાયા. ઔર કહા કે હમ તુમહારે મહેમાન હૈં. હમારે લિયે કુછ હાઝિર કરો. ખલીફા પર ઈતના ડર છાયા હુવા થા કે વો કુંજિયોંકો ન પહેચાન સકા. આખિર ખજાનેકે તાલે તોડે ગયે. દો હજાર નિહાયત નફીસ પોશાકેં, હજાર દીનાર ઔર સોનેકે ઝેવર હલાકૂકે સામને પેશ કિયે ગયે.

ઉસને કહા, યે ચીઝેં તુમ ન ભી દેતે તબ ભી હમારી હી થીં, યે કેહકર અપને દરબારિયોંમેં સબકો તકસીમ કર દિયા. ઔર કહા કે ઉન ખજાનોંકા પતા બતાઓ, જિનકા હાલ કિસીકો માલૂમ નહીં કે વો કહાં દફન હૈં.

ખલીફાને ફૌરન ઉન ખજાનોંકા પતા બતાયા. જમીન ખોદકર દેખા ગયા તો જવાહિરાત ઔર અશરફિયોંકી થેલિયાંસે ભરે હુએ હૌઝ નિકલે.

હલાકૂખાંકી ફૌજ કે હાથોં બગદાદ ઔર બગદાદકે આસપાસકે ઈલાકોંમેં એક કરોડ, છ લાખ મુસલમાન મકતૂલ હુએ ઔર યે તમામ નઝ્ઝારે ખલીફા મોઅતસિમકો દેખને પડે.

હલાકૂખાંને ખલીફાકો બે-ખાના, પીના નજરબંદ રખ્ખા. ખલીફાકો ભૂખ લગી. ઔર ખાના માંગા તો હલાકૂખાંને હુકમ દિયા કે એક તશ્ત

જવાહિરાતકા ભરકર સામને લે જાઓ, ઔર કહો કે ઈસે ખાઓ. ખલીફાને કહા, મૈં ઈનકો કૈસે ખા સકતા હૂં?

હલાકૂખાંને કેહલા ભેજા કે જિસ ચીઝકો તુમ ખા નહીં સકતે ઉસકો અપની ઔર લાખોં મુસલમાનોંકી જાન બચાનેકે લિયે ક્યૂં ન ખર્ચ કિયા. ઔર સિપાહિયોંકો ક્યૂં ન દિયા કે તુમહારી તરફસે લડતે. ઔર તુમહારા મૌરૂસી મુલ્ક બચાતે ઔર હમારી દખલઅંદાઝીસે બચે રેહતે. ઈસકે બાદ હલાકૂખાંને મુસ્તા'સિમકો નમદેમેં (કપડેમેં) લપેટકર લાતોંસે કુચલવાયા. યહાં તકકે ઉસકા દમ નિકલ ગયા.

ઈસકે બાદ હલાકૂખાંને શાહી લાઈબ્રેરીકી તરફ રૂખ કિયા. ઉસકી તમામ કિતાબેં દજલામેં ફેંક દીં. જિસસે દજલામેં એક બંધ સા બંધ ગયા. તમામ શાહી મહેલોંકો લૂટનેકે બાદ ઉનહેં ઢા દિયા ગયા. ગર્ઝ ઈન તાતારિયોંકે હાથોં યે મુસલમાનોંકી ખૂનરેઝી ઔર બરબાદી એક બહોત બડી કિયામત થી. ઔર ઉસ પૂરી તબાહીકી વજહ અલકમી થા. જો ચાહતા થા કે ખિલાફત અલવી ખાનદાનમેં ચલી જાએ. ઔર મૈં ઉસકા વઝીરે આઝમ બના દિયા જાઉં.

લેકિન હલાકૂખાંને ઉસકે સપનેકો પૂરા ન કિયા. ઔર ઉસને ઈરાકમેં અપને હાકિમ મુકર્રર કર દિયે. આખિર ઈસ નાકામીકે સદમેસે વો બહોત જલ્દ મર ગયા.

ખલીફા મુસ્તા'સિમકે બાદ દુનિયામેં સાઢે તીન સાલ તક કોઈ ખલીફા ન રહા. ઉસકે બાદ રજબ ૬૫૯ હિજરીમેં મુસ્તા'સિમ બિલ્લાહકે ચચા અબુલ કાસિમ અહમદકે હાથ ખિલાફતકી બૈઅત હુઈ.

અબ્બાસી ખલીફા મિસરમેં

સુલતાન સલાહુદ્દીન બિન ઐયૂબને ઉબૈદી હુકૂમતકે બાદ મિસરમેં ઐયૂબી સરકારકી બુન્યાદ ડાલી થી. સન ૬૪૮ હિજરી તક મિસર, શામ ઔર

હિજાઝકી હુકૂમત સુલતાન સલાહુદ્દીનકે ખાનદાનમેં રહી. સુલતાન સલાહુદ્દીન ચૂંકે કુર્દ થે. ઈસ લિયે ઐયૂબી સરકારકો કુર્દી સરકાર ભી કેહતે હૈં.

ઐયૂબી હુકૂમતકા સાતવાં બાદશાહ "મલેકુસ્સાલેહ" થા. જો સુલતાન ઐયૂબીકે ભાઈકા પડપોતા થા.

ઉસને અપને ખાનદાની દુશ્મનોંસે બચાવકે લિયે કાફ પર્વતકે ઈલાકે યાની સરકેશીયા પ્રાન્તકે બારહ હજાર ગુલામ ખરીદકર અપની હિફાઝતકે લિયે એક નઈ પૈદલ ફૌજ તૈયાર કર લી. જબસે ઉસ ફૌજને ફ્રાન્સકી ફૌજકો હરાકર બાદશાહકો કૈદ કર લિયા થા, ઉસ વક્તસે ઉસકી અહમિયત બહોત બળ્હ ગઈ થી.

ધીરે ધીરે ગુલામોંકી યે ફૌજ કાફી તાકાત પકડ ગઈ. ઔર જબ ઐયૂબી હુકૂમતકા જોર ઘટને લગા તો યે હુકૂમતકે પ્રોગ્રામોંમેં ભી દખલ દેને લગે. આખિર ૬૫૦ હિજરીમેં ગુલામોંને અપની જમાઅતમેંસે એક શખ્સ અઝીઝુદ્દીન ઐબક સાલેહીકો "મલિકુલ મુઈઝઝ" કે લકબસે તખ્તનશીન કિયા. ઔર મિસરમેં ઐયૂબી હુકૂમત શુરૂ હુઈ.

સન ૬૫૫ હિજરીમેં મલિકુલ મુઈઝઝકે બાદ ઉસકા નવઉમ્ર બેટા અલી તખ્ત પર બૈઠા. ઔર ઉસકા લકબ "મલિકુલ મન્સૂર" રખ્ખા ગયા.

સન ૬૫૭ હિજરીમેં ઉલમાસે ફતવા લેકર મલેકુલ મન્સૂરકો ઈસ લિયે હટાયા ગયા કે અભી બચ્ચા થા. ઉસકી જગહ અમીર સૈફુદ્દીન તખ્ત નશીન હુવા. ઔર મલેકુલ મુઝફ્ફર ઉસકા ખિતાબ તજવીઝ હુવા.

મલેકુલ મુઝફ્ફરને જબ યે સુના કે મુગલ યાની તાતારી ફૌજોંને બગદાદ, ઈરાક, ખુરાસાન, ફારસ વગૈરહકો બરબાદ કરકે અપની પૂરી તાકતસે શામકે ઈલાકેકો બરબાદ કરના શુરૂ કર દિયા હૈ તો વો અપની ફૌજ લેકર આગે બઢા ઔર તાતારિયોંકી ભારી ફૌજકો ઐસી ઝબરદસ્ત હાર હુઈ કે આજ તક મુગલોંકો ઐસી ઝિલ્લત ભરી હારકા મુંહ નહીં દેખના પડા થા.

મલેકુલ મુઝફ્ફરકે બાદ રૂકનુદ્દીન બેબરસ તખ્ત પર બૈઠા. ઔર અપના

લકબ મલેકુઝ ઝાહિર તજવીઝ કિયા.

મલેકુઝ ઝાહિરકે તખ્ત નશીન હોનેકે બાદ ઉસે માલૂમ હુવા કે અબ્બાસી ખાનદાનકે સેંતીસવેં આખરી ખલીફા મુસ્તા'સિમ બિલ્લાહકા ચચા અબુલ કાસિમ અહમદ, જો બગદાદમેં અરસેસે કૈદ થા. બગદાદકી બરબાદી ઔર મુસ્તા'સિમકે કત્લ હોનેકે વક્ત કિસી તરહ કૈદખાનેસે નિકલકર ઔર છુપકર ભાગ નિકલા. ઔર વો શામ દેશકી કિસી જગહ પર છુપા હુવા હૈ. ચુનાંચે મલેકુઝ ઝાહિરને દસ ઈઝઝતદાર અરબોંકા એક વફદ મિસરસે અબુલ કાસિમ અહમદ બિન ઝાહિર બિઅમ્રિલ્લાહ અબ્બાસીકી તલાશમેં ભેજા.

યે લોગ અબુલ કાસિમકો સાથ લેકર મિસર પહોંચે, મલેકુઝ ઝાહિરને સ્વાગત કિયા. ઔર ૧૩ રજબ ૬૫૯ હિજરીમેં ખિલાફતકી બૈઅત ઉસકે હાથ પર કી ઔર મુન્તસિર બિલ્લાહકા લકબ તજવીઝ કિયા. ઉસકે નામકા ખુત્બા પઢવાયા. ખલીફાને મલેકુઝ ઝાહિરકો નાયબે સલ્તનત મુકર્રર કિયા.

મલેકુઝ ઝાહિરને ખલીફાકે વાસ્તે ખિદમતગાર, ખજાનચી, આબદાર ઔર જરૂરી અહલકાર મુકર્રર ફરમા દિયા. ઔર મિસરકે ખજાનેકા એક હિસ્સા ખલીફાકે લિયે ખાસ કર દિયે.

અબ્બાસી ખલીફોંકા યે સિલસિલા ઉસ વક્ત તક ચલા, જબ મિસરમેં ગુલામોંકી હુકૂમત રહી.

સન ૯૨૨ હિજરીમેં ગુલામોંકે આખરી બાદશાહ તુમાન બે કો સુલતાન સલીમ ઉસમાનીકે મુકાબલેમેં હારકા મુંહ દેખના પડા. ઔર મિસરકા મુલ્ક ઉસમાની હુકૂમતકે મુલ્કોંમેં શામિલ હુવા. ઔર મિસરમેં ભી અબ્બાસી હુકૂમતકા સિલસિલા ખત્મ હુવા.

મિસરમેં અબ્બાસી ખલીફોંકી હાલત ઈસી કિસમકી થી જૈસે આજકલ પીરોંકી ગદ્દિયાં નજર આતી હૈં. નામકે લિયે તો યે ખલીફા કેહલાતે ઔર અપના વલી અહદ ભી મુકર્રર કરતે થે. ઉનકી તનખ્વાહેં બંધી હોતી. ઉનહેં કહીં આને જાનેકી ઈજાઝત નહીં હોતી થી, ન કિસી શખ્સકો ઉનસે મિલને દિયા જાતા થા.

ઉનકી હૈસિયત સિયાસી શાહી કૈદી જૈસી થી. ઉનકો ખલીફા કહા તો જાતા થા. લેકિન ખિલાફતકા જો મકસદ હૈ ઈન ખલીફોંકો ઉસસે દૂર દૂર તકકા ભી તઅલ્લુક ન થા.

સુલતાન સલીમ ઉસમાનીને મિસર પર કબ્ઝા કરનેકે બાદ મિસરકે અબ્બાસી ખલીફા મુહમ્મદ નામી પર ભી કબ્ઝા કિયા. જો મિસરકે ખલીફોંકે સિલસિલેમેં ૧૮ વાં ઔર આખરી ખલીફા થા. ઈસ ખલીફાકે પાસ જો ઝંડા ઔર જુબ્બા, ખિલાફતકે તૌર પર મૌજૂદ થા. વો સુલતાન સલીમને ઉસકો રાજી કરકે લે લિયા. ઔર મિસરસે ચલતે વક્ત ઉસ આખરી અબ્બાસી ખલીફાકો ભી અપને સાથ હી લે ગયા.

ઈસી અબ્બાસી ખલીફાને સુલતાન સલીમકો ખિલાફતકે મામલેમેં અપના જાનશીન બના દિયા. ઔર ઈસ તરહ ૯૨૨ હિજરીમેં અબ્બાસિયોંકી વો ખિલાફત જો સફાહસે શુરૂ હોકર અબ આઠસો બરસકે બાદ નામકી રેહ ગઈ થી, ખત્મ હો ગઈ. ઔર ઉસમાની ખાનદાનમેં જો ઉસ જમાનેમેં ખિલાફતકા સબસે ઝિયાદા હકદાર થા, શુરૂ હુઈ.

અબ્બાસી ખાનદાનમેં ૩૭ ખલીફા બગદાદ ઔર ઈરાકમેં હુએ. ઔર ૧૮ મિસરમેં, જિનકી કુલ તા'દાદ ૫૫ હોતી હૈ.

ઉમવી ઔર અબ્બાસી ખિલાફતકા ફર્ક

ઉમવી ખિલાફતકે દૌરમેં અરબોંમેં જોશ થા. દીનકો ફૈલાનેકા જઝબા થા. કુરઆન મજીદ ઔર સુન્નતે રસૂલ ﷺ સે ઉનહેં બહોત લગાવ થા. ઉસકે કાનૂન પર ચલના ઔર ચલાના વો બહોત જરૂરી સમઝતે થે.

ઉસ વક્ત ભી મુસલમાન આપસમેં લડતે થે મગર ઉન લડાઈયોંકે બાવુજૂદ અરબ, શામ, મિસર, ઈરાક વગૈરહ ઈસ્લામી મુલ્કોંમેં બાશિન્દોંકી આમ ઝિંદગી ઔર અમન કાઈમ કરનેકે લિયે કિસી પેચીદા હુકૂમતકા કાનૂન ન

ચાહતી થી. ખલીફા અહમ મામલોંમેં મશ્વરે લેતા થા. મગર મશ્વરે લેનેકે લિયે મજબૂર ભી નહીં થા. ખલીફાકો બેમાંગે ભી મશ્વરે દિયે જાતે થે. ઔર કભી કભી ઉસકો વો મંઝૂર ભી કરને પડતે થે.

હુકૂમતમેં આમ તૌર પર અરબી સાદગી મૌજૂદ થી. મામૂલી બદ્દૂ ભી ખલીફા તક પહોંચ સકતા થા.

ખલીફા સૂબોં ઔર વિલાયતોંકી હુકૂમત પર અપને નાઈબ મુકર્રર કરકે ભેજતા થા. ઔર ઉનકો ઉસ સૂબે યા જિલેમેં પૂરે ઈખ્તિયાર હાસિલ થે.

ખલીફા જિસ તરહ પૂરી ઈસ્લામી દુનિયાકા હાકિમ હોતા થા, વૈસે હી તમામ ઈસ્લામી દુનિયાકા વો સિપેહસાલારે આઝમ ભી હોતા થા.

સૂબોં ઔર વિલાયતોંકે હાકિમ અપને સૂબેકે બાદશાહ ભી હોતે થે ઔર સિપેહસાલાર ભી, વોહી મઝહબી પેશવા ઔર નમાઝોંકે ઈમામ હોતે થે, ઔર વોહી ચીફ જસ્ટિસ ભી. કભી કભી સૂબોંમેં એક ગવર્નર મુકર્રર હોતા થા. ઔર ઉસકે સાથ હી દૂસરા કાજી યા ચીફ જજ ખિલાફતકે દરબારસે મુકર્રર હોતા થા.

ગવર્નરકા કામ મુલ્કમેં ઈન્તિઝામ કાઈમ રખના, ફૌજસે ચઢાઈ કરના, દુશ્મનકા મુકાબલા કરનેકે લિયે તૈયાર રેહના, લોગોંકી હિફાઝત કરના ઔર દેશકા ટેક્સ વુસૂલ કરકે ખજાનેમેં જમા કરના હોતા થા. ઔર કાજીકા કામ શરઈ હદોંકો જારી કરના, ઝગડોંકા ફૈસલા કરના ઔર શરઈ હુકમોંકી પાબંદી કરના હોતા થા.

કાજી ગવર્નરકા તાબે' હોતા થા. કભી કભી ગવર્નર ઔર કાજીકે અલાવા તેહસીલદાર ભી ખિલાફતકે દરબાર હીસે અલગ મુકર્રર હોતા થા. જિસકે મુતઅલ્લિક તમામ માલી ઈન્તિઝામ હોતા થા. ઈસ હાલતમેં ગવર્નર સિર્ફ ફૌજોંકા સિપેહસાલાર હોતા થા.

ગર્ઝ બનૂ ઉમૈયાકી ખિલાફતમેં સાદગી ઝિયાદા થી. શરઈ કાનૂનસે તમામ કઠનાઈયોંકો દૂર કિયા જાતા. ઔર લોગ અદલ વ ઈન્સાફકી વજહસે બહોત ખૂશહાલ થે.

ખલીફા તમામ ઈસ્લામી દુનિયાકા રૂહાની પેશવા સમઝા જાતા થા. ઔર દુનિયાકા શહેનશાહ ભી, ઈસ લિયે કે મુલ્કમેં અમન વ અમાનકે કાઈમ રખનેમેં બડી આસાની હોતી થી. કોઈ બાકાઈદા વઝીરીકા ઓહદા ન થા. ઔર જરૂરતકે વક્ત હર શખ્સ વઝીરીકે કામ અંજામ દે સકતા થા.

અબ્બાસી ખિલાફતમેં અરબોંકે સિવા ઈરાનિયોં ઔર તુર્કોંકો ભી જીતનેવાલી કૌમકે હક મિલને લગે. ઔર ધીરે ધીરે હારનેવાલી કૌમકા ઈકતેદાર અરબોંસે ભી બળ્હ ગયા. ઈસ લિયે મુલ્કી ઈન્તિઝામમેં પેચીદગી વાકેઅ હુઈ. અગર અરબ ઈરાની ઔર તુર્ક સબકો ઈસ્લામી હુકમોંકે મુવાફિક બરાબર દરજેમેં રખ્ખા જાતા ઔર સાદગી ઔર ખૂબી હુકૂમતકે ઈન્તિઝામમેં નુમાયાં હોતી તો ઈસ અંજામકો ન પહોંચના હોતા, મગર બદકિસ્મતીસે ઐસી શકલેં પૈદા હોતી રહી કે ઈન કૌમોંમેં મુખાલિફત ઔર દુશ્મની તરક્કી કરતી રહી. જિસકી બડી વજહ યે થી કે ઈરાનિયોંકો અરબોં પર ફઝીલત દી ગઈ. ઔર ઈરાની ઔર સાસાની સમાજકો દરબારે ખિલાફતને ઈખ્તિયાર કરકે અરબોંકી સાદગીકો હકારતકે સાથ રદ કર દિયા. ઔર ઈસીકા યે નતીજા હુવા કે ઈસ્લામી ખિલાફતકો ઐસી પેચીદગીયોંમેં ફંસના પડા, જિસસે ઉસકા એ'તિબાર ધીરે ધીરે કમ હોતે હોતે ફના હો ગયા.

અબ્બાસી ખિલાફતસે અલગ ઈસ્લામી હુકૂમતેં

અબ્બાસિયોંકી હુકૂમતસે પેહલે બનૂ ઉમૈયા તમામ ઈસ્લામી દુનિયા પર હુકૂમત કરતે થે. ઔર ખિલાફતકા મરકઝ એક હી થા. લેકિન અબ્બાસી દૌરકે શુરૂ હીમેં ઉન્દુલુસકા મુલ્ક જુદા હો ગયા. ઔર વહાં એક અલગ હુકૂમત કાઈમ હુઈ. જિસકા કોઈ તઅલ્લુક અબ્બાસી ખલીફોંસે ન થા. ઉસકે બાદ "મોરક્કો" ઉસકે બાદ આફ્રિકા ઔર ઈસી તરહ એકકે બાદ દૂસરી હુકૂમતેં કાઈમ હો ગઈ. ઈસ જગહ મુનાસિબ માલૂમ હોતા હૈ કે મઝમૂનોં ઔર

વાકિઓંકો ઝહનમેં બિઠાનેકે લિયે દૂસરે હુકમરાનોંકા એક હલકાસા ખાકા પેશ કર દિયા જાએ.

હસ્પાનિયા

હસ્પાનિયાકો મુસલમાનોંને ફતહ કરકે સન ૯૩ હિજરીમેં અપની હુકૂમત કાઈમ કર લી થી. ઔર યે મુલ્ક બનૂ ઉમૈયાકે ખલીફોંકા એક સૂબા (પ્રાન્ત) બન ગયા થા. સન ૧૩૮ હિજરી તક વહાં ઉમવી ખલીફોંકી તરફસે ઔર સૂબોંકી તરહ અમીર ઔર ગવર્નર મુકર્રર હોકર આતે ઔર હુકૂમત કરતે રહે.

જબ અબ્બાસિયોંને ઉમવી હુકૂમતકો બરબાદ કર દિયા. ઔર ખૂદ કબ્ઝા કર લિયા. તો ઉમવિયોંકે દસવેં ખલીફા હિશામકા પોતા અબ્દુર્રહમાન કિસી ન કિસી તરહ અબ્બાસિયોંસે બચકર ઉન્દુલુસ પહોંચ ગયા. ઔર સન ૧૩૮ હિજરીમેં વહાં પહોંચકર અપની હુકૂમત કાઈમ કર લી. અબ્બાસી ફૌજને હમલા કિયા તો ઉસકો ભી હરાયા. ઔર ઉન્દુલુસકે શહેર કરતબાકો રાજધાની બનાકર અપની શાનદાર હુકૂમત કી. યે હુકૂમત ઉસકે ખાનદાનમેં ૪૨૨ હિજરી તક રહી.

ઈન ઉન્દુલુસી ખલીફોંકી શાન-તાકતને તમામ યુરોપકો હૈરાનીમેં ડાલ દિયા થા. ઉનકે કારનામે બનૂ અબ્બાસકે કારનામોંસે દિલચસ્પ ઔર સબક ભરે રહે.

૪૨૨ હિજરીમેં ઉન્દુલુસમેં બિખરાવ શુરૂ હુવા, ઔર ઉમવી ખાનદાનકી શાનદાર ખિલાફતકા ખાત્મા હો ગયા.

ઉન્દુલુસકી ઉમવી ખિલાફતકે બાદ ઉન્દુલુસકા મુલ્ક છોટી છોટી મુસ્લિમ સ્ટેટોંમેં બંટ ગયા. જિનહોંને કરતબા, અશ્બેલિયા, ગરનાતા, બલનશિયા, તલેતલા, માલકા વગૈરહ શહેરોંકો અપની અપની રાજધાની બનાયા.

ઉધર ઈસાઈ બાદશાહોંને મુસલમાનોંકી આપસી લડાઈયોંસે ફાઈદા

ઉઠાયા. ઔર મુસલમાનોંકો આપસમેં લડા લડાકર જબ ખૂબ કમજોર કર લિયા. તો ફિર ઉન પર ઈતના ઝિયાદા ઝુલ્મ કિયા કે શાયદ હી આજ તક કિસી કૌમને કિસીકે હાથસે ઐસે ઝુલ્મ સહે હોંગે. ઔર ઈન્સાનિયતકે ચેહરે પર ઝુલ્મકે ઐસે કાલે ધબ્બે લગાએ હોંગે. જૈસેકે સ્પેનકો ફતહ કરનેવાલે ઈસાઈયોંને લગાએ. હસ્પાનિયા યા સ્પેનકી તારીખ મુસલમાનોંકો આજ તક ખૂનકે આંસૂં રૂલા રહી હૈ.

મોરક્કો (મરાકશ) કી હુકૂમત

સન ૧૭૨ હિજરીમેં મોરક્કો ભી અબ્બાસી ખિલાફતસે અલગ એક હુકૂમત હો ગયા. ઔર વહાં એક અલગ આઝાદ હુકૂમત કાઈમ હુઈ. યે હુકૂમત અગરચે સ્પેનકે પડોસમેં થી. મગર જિસ તરહ યે અબ્બાસી ખલીફોંકી મુખાલિફત કરતી થી. ઈસી તરહ ઉન્દુલુસી ખલીફોંકી ભી મુખાલિફ થી. યે લગભગ દો સાલ તક કાઈમ રહી. સો સવા સો બરસ તક તો ઈદરીસી બાદશાહ આઝાદ રહે. ફિર ઉબૈદિયોંકી શુરૂઆત આફ્રિકામેં હુઈ, તો ઉનહોંને ઉનકો અપના માતહત બના લિયા. ઉસકે બાદ ઈસ હુકૂમતકે ટુકડે ટુકડે હો ગયે. ઔર કુછ દિનોં તક મામૂલી રઈસોંકી તરહ હાકિમ રેહકર ખત્મ હો ગયે.

ટ્યુનીશિયાકી હુકૂમત

સન ૧૮૪ હિજરીસે આફ્રિકા (ટ્યુનીશિયા) ભી અબ્બાસી ખિલાફતસે આઝાદ હો ગયા. ઔર ઈબ્રાહીમ બિન અગલબકી ઔલાદને સો (૧૦૦) સાલસે ઝિયાદા જમાને તક બડી શાનો શૌકતકે સાથ હુકૂમત કી.

સન ૨૧૯ હિજરીમેં અગલબી હુકૂમતને સકલિયા (સિસલી) જઝીરેકો ઈસાઈયોંસે જીતકર ઉસે અપની હુકૂમતમેં શામિલ કર લિયા. ઔર આખિર

તક ઉસ પર કબ્ઝા કિયે રહે.

ઈસ ખાનદાનમેં કુછ બડે હી હૌસલામંદ ઔર કાબિલ હાકિમ ભી ગુઝરે હૈં.

સન ૨૯૬ હિજરીમેં ઈસ હુકૂમતકા ખાત્મા હો ગયા. ઈસ ખાનદાનને સિસલી જઝીરે હીકો સિર્ફ કત્લ નહીં કિયા, બલ્કે માલ્ટા ઔર સારડીનિયાકો ભી જીત લિયા થા. ઈનકી સમુદ્રી તાકત બહોત ઝબરદસ્ત થી. ઔર તમામ રૂમ સાગર પર અગલબી બાદશાહોંકા કબ્ઝા થા. કભી કભી ઈનકે જહાઝ યૂનાન ઔર ઈટલીકે ઈલાકોં પર ભી લૂટમાર કર આતે થે.

યમનકી હુકૂમત

સન ૨૦૩ હિજરીમેં મુહમ્મદ બિન ઝિયાદ, જો ઝિયાદ બિન અબી સુફયાનકી ઔલાદસે થા. યમનકા હાકિમ મુકર્રર હુવા. ઉસકે ખાનદાનમેં સન ૪૦૨ હિજરી તક યમનકી હુકૂમત રહી.

મુહમ્મદ બિન ઝિયાદને ઝુબૈદ નામી શહેર આબાદ કરકે ઉસકો અપની રાજધાની બનાયા. યમનસે મિલે સૂબે તિહામાકો ભી ઉસને તલવારકે બલ પર જીત લિયા. હઝરમૌત તકકા ઈલાકા ભી જીત લિયા થા.

ફિર ૨૮૮ હિજરીમેં ઉનકી હુકૂમતકા એક ટુકડા કાટકર અલવિયોંને ઝૈદીયા હુકૂમત કાઈમ કી. ઉસકે બાદ ધીરે ધીરે ઈસ હુકૂમતકી હદેં સિમટતી ચલી ગઈ.

ઝૈદિયોંકી હુકૂમત અગરચે ખૂદ મુખ્તાર થી. મગર અબ્બાસી ખલીફોંકે નામકા ખુત્બા ઉસમેં પઢ્હા જાતા થા.

ઝિયાદી હુકૂમતકે અલાવા જબ યમનકે એક હિસ્સેમેં ઝૈદી હુકૂમત કાઈમ હુઈ તો ઉસને અપને મુલ્કમેં ઈસ ખુત્બેકો ભી ઉડા દિયા. ઝિયાદી હુકૂમત જબ કમજોર હો ગઈ, તો ઉસકે ગુલામોં ઔર ગુલામોંકે ગુલામોંને હુકૂમત શુરૂ

કી. ઉસકે બાદ એકકે બાદ એક કઈ ખાનદાનોંને હુકૂમત શુરૂ કી.

ઝિયાદી ખાનદાનકી તારીખ દિલચસ્પીસે ખાલી નહીં હૈ. ઝિયાદીકે બાદ યમનમેં યઅફૂરી, નજાહી, સૈલહી, હમદાની, મેહદવી, ઝૂરી, ઐયૂબી, રસૂલી, તાહિરી ખાનદાનોંકી હુકૂમતેં એક એક કરકે સન ૧000 હિજરી તક હુકૂમત કરતી રહીં. ઉનમેં કુછ શીયા થે ઔર કુછ સુન્ની થે.

ખુરાસાનકી તાહિરી હુકૂમત

સન ૨૦૫ હિજરીમેં મામૂન રશીદ અબ્બાસીને તાહિર બિન હુસૈનકો ખુરાસાનકા ગવર્નર મુકર્રર કિયા થા.

ઈસકે બાદ ખુરાસાનકી હુકૂમત પચાસ સાલમેં ઝિયાદા જમાને તક ઉસીકે ખાનદાનમેં રહી. તાહિરી ખાનદાનકે લોગ ખુરાસાનમેં આઝાદ હોકર હુકૂમત કરતે રહે. ઔર ઈસી લિયે ખુરાસાનકો ઉસી વક્તસે બગદાદકી ખિલાફતસે અલગ સમઝના ચાહિયે.

તાહિરી ખાનદાનકે બાદશાહ અપને આપકો બગદાદકે ખલીફાકા મહકૂમ સમઝતે થે. ઔર ખલીફાકે નામકા ખુત્બા પઢતે થે. લેકિન ખલીફાકો ખુરાસાનકે અંદરૂની ઈન્તિઝામમેં કોઈ દખલ ન થા.

ખુરાસાન ઔર ફારસકી સફારી હુકૂમત

સન ૨૫૪ હિજરીમેં યાકૂબ બિન લૈસ સફારીને ફારસ પર કબ્ઝા કરકે ઈસ સૂબેકો અબ્બાસી ખિલાફતસે અલગ કર લિયા. ઔર ૨૫૦ હિજરીમેં ખુરાસાન પર ભી કબ્ઝા કરકે તાહિરી હુકૂમતકા ખાત્મા કર દિયા.

સફારી હુકૂમતને લગભગ ૪૦ સાલ હુકૂમત કી. ફિર સામાની ખાનદાનને ઉસકા ખાત્મા કર દિયા.

માવરાઉન્નહર ઔર ખુરાસાનકી સામાની હુકૂમત

૨૯૦ હિજરીમેં માવરાઉન્નહરકી સામાની હુકૂમતને સફારિયોંસે ખુરાસાન, અલવિયોંસે તબ્રસ્તાન છીન લિયા. તો મારવરાઉન્નહર યાની સમરકંદ ઔર બુખારાસે લેકર ફારસ કી ખાડી ઔર કઝવીન સાગર તક ઈસ સરકારકી સીમાએં ફૈલ ગઈ. ઉસી જમાનેસે સૂબા માવરાઉન્નહર ભી અબ્બાસી ખિલાફતકી માતહતીસે આઝાદ હો ગયા.

સામાની ખાનદાનોંને સવા સો સાલ તક હુકૂમત કી. ઈસ હુકૂમતમેં ઈલ્મ, ફનકો બહોત તરક્કી મિલી. બુખારા, સમરકંદ ઈલ્મકે મરકઝ બન ગયે. ઔર વહાં ઐસે ઐસે ઝબરદસ્ત ઉલમા પૈદા હુએ કે આજ તક વો દુનિયામેં મશ્હૂર હૈં.

લગભગ આધી સદીકે બાદ ખુરાસાન, ફારસ, તબ્રસ્તાન સામાની હુકૂમતકે કબ્ઝેસે નિકલ ગયે ઔર બોયા ખાનદાનકી હુકૂમતને ઈન ઈલાકોં પર અપની હુકૂમત કાઈમ કરકે સામાનિયોંકો બેદખલ કર દિયા.

ફિર ઈસ ખાનદાનમેં તુર્ક ગુલામોંકે કાબૂ પાનેકી વજહસે જલ્દ જલ્દ ઝવાલ આના શુરૂ હુવા.

૩૮૪ હિજરીમેં ઈસ ખાનદાનકે એક તુર્કી ગુલામ અલપ્તગીનને સામાની હુકૂમતકે ઉસ હિસ્સે પર જો જેહૂન નદીકે જુનૂબ (દક્ષિણ) મેં થા. આઝાદ હોકર કબ્ઝા કર લિયા. ઔર ૩૮૦ સે ૩૮૯ હિજરી તક એલકખાં તુર્કને સામાની હુકૂમતકે બાકી ઉસ હિસ્સે પર જો જેહૂન નદીકે ઉત્તરમેં હૈ કબ્ઝા કરકે ઈસ ખાનદાનકો ખત્મ કર દિયા.

સામાની ખાનદાનકી તારીખ ઈસ લિયે ઔર ભી ઝિયાદા દિલચસ્પ હૈ કે ઈસી હુકૂમતસે અલપ્તગીનકી હુકૂમત કાઈમ હુઈ. ઔર અલપ્તગીનકી

હુકૂમતકા વારિસ સુબુક્તગીન હુવા. જિસકા બેટા મહેમૂદ ગઝનવીકો ભારતકા બચ્ચા બચ્ચા જાનતા હૈ.

બહરૈનકે કરામતા

૨૮૬ હિજરીમેં સૂબા બહરૈન અબ્બાસી ખિલાફતસે જુદા હો ગયા. ઔર ઉસમેં કરામતાને અપની આઝાદ હુકૂમત કાઈમ કી. ઔર ઝુલ્મસે ઈન્સાનોંકો બહોત પરેશાન કિયા.

કરામતાકી હુકૂમત બહરૈનમેં ૩૬૪ હિજરી તક રહી. ઉસકે બાદ દૂસરે ખાનદાનોંને બહરૈન પર કબ્ઝા કિયા. ઔર બહોતસે આઝાદ ખાનદાન બહરૈન ઔર ઉસકે કરીબકે સૂબોંમેં હુકૂમત કરને લગે.

તબ્રસ્તાનકી અલવી હુકૂમત

સન ૨૫૦ હિજરીસે ૩૧૬ હિજરી તક અલવિયોં ઔર ઝૈદિયોંને તબ્રસ્તાનકી વિલાયતમેં અપની હુકૂમતકા સિક્કા ચલાયા. સામાની હુકૂમતને ઉસકો ખત્મ કર દિયા. ઉસકે બાદ ફિર કઈ દુશ્મન ઈસ ઈલાકેમેં એક દૂસરેસે આપસ હીમેં લડતે રહે. ઔર ઉનહીંસે બોયા ખાનદાન ઉભરા.

સિંધકા સૂબા

સન ૨૬૫ હિજરીમેં સિંધકા સૂબા અબ્બાસી ખિલાફતસે બિલકુલ બેતઅલ્લુક ઔર આઝાદ હો ગયા. યહાં દો આઝાદ સ્ટેટ મુસલમાનોંકી કાઈમ હો ગઈ. જિનમેં એકકી રાજધાની મુલતાન ઔર દૂસરીકી રાજધાની મન્સૂરહ થી.

મન્સૂરહ સરકારમેં સિંધકા જુનૂબી (દક્ષિણ) કા હિસ્સા શામિલ થા.

ઔર મુલતાન સરકાર ઉત્તરી ભાગ પર કાઈમ થી.

ઈસકે અલાવા તૂરાન, કેકાનાન, મકરાન વગૈરહ છોટી છોટી સ્ટેટેં ભી અરબ સરદારોંને કાઈમ કી થી, ઈસ તરહ તમામ સૂબા સિંધ ખૂદ મુખ્તાર ઔર બગદાદકી હુકૂમતસે આઝાદ હો ચુકા થા. મગર યહાં ખુત્બા હર જગહ ખલીફાકે નામકા પળ્હા જાતા થા. યેં સ્ટેટેં ધીરે ધીરે કમઝોર હોતે હોતે સો યા સવા સો સાલકે અરસેમેં ખત્મ હો ગઈ, મગર મુલતાનકી સ્ટેટ ઉસ વક્ત તક કાઈમ થી. જબકે સુલતાન મહેમૂદ ગઝનવીને ભારત પર હમલાવરી શુરૂ કી હૈ.

ખાનદાને બોયા દૈલમિયોંકી હુકૂમત

દૈલમિયોંને ૩૨૨ હિજરીસે ૪૪૭ હિજરી તક યાની લગભગ સવા સો સાલ તક ફારસ, ઈરાક પર હુકૂમત કી, ઈન દૈલમિયોંને ઈસકે બજાએ કે કિસી દૂસરેકે સૂબેકો ખલીફા કી હુકૂમતસે જુદા કરે, ખૂદ ખલીફા ઔર ઈરાક સૂબે પર અપના કબ્ઝા કરકે હકીકતમેં તો અબ્બાસી ખિલાફતકા ખાત્મા હી કર દિયા, મગર ખલીફાકા નામ ઔર નામકી ખિલાફત બાકી રખ્ખી.

ઈનકી વજહસે ખિલાફતકે વકારકો બડા ધક્કા લગા. ઔર બડા નુકસાન પહોંચા.

ઈનકા ઝિક્ર બડી તફસીલસે પીછે આ ચુકા હૈ.

મિસર વ શામકી તોલોની હુકૂમત

ઈબ્ને તોલોન ઔર ઉસકે ખાનદાનવાલોંને સન ૨૫૪ હિજરીસે ૨૯૨ હિજરી તક મિસર પર હુકૂમત કી. અગરચે યે ખૂદ મુખ્તાર થે. ઔર મિસરકા સૂબા ગોયા ૨૫૪ હિજરીમેં અબ્બાસી હુકૂમતસે અલગ હો ચુકા થા. મગર મિસરમેં ખુત્બા બગદાદકે ખલીફાકે નામકા હી પળ્હા જાતા થા.

તોલોનિયોંને શામકો ભી અપની હુકૂમતમેં શામિલ કર લિયા થા. ઈસ તરહ શામ ઔર મિસરમેં એક ઐસી હુકૂમત કાઈમ હો ગઈ થી, જો અપનેકો અગરચે ખલીફાકી ફરમાંબરદાર બતાતી થી. મગર જિસને ખલીફાકો શામ વ મિસરકી હુકૂમતસે બિલકુલ બેતઅલ્લુક કર દિયા થા.

મિસર વ શામમેં અખ્શદી હુકૂમત

મિસર વ શામ (સીરિયા) સે જબ તોલોની હુકૂમત જાતી રહી તો કુછ દિનોંકે લિયે ઈન દોનોં સૂબોંકે હાકિમ ખલીફાકી હુકૂમતકી તરફસે આને લગે ઔર દેખનેમેં યે દોનોં સૂબોં ફિર અબ્બાસી ખિલાફતમેં શામિલ હો ગયે.

૩૧૬ હિજરીમેં ખલીફા મુકતદિર બિલ્લાહને મુહમ્મદ બિન તફઝકો રમલાકા હાકિમ મુકર્રર કિયા. ૩૧૮ હિજરીમેં ઉસકો દમિશ્કકી હુકૂમત સુપુર્દ કી ગઈ. ઔર ૩૨૩ હિજરીમેં ઉસકો મિસરકી હુકૂમત દી ગઈ.

મુહમ્મદ બિન તફઝ માવરાઉન્નહરકે ઈલાકે ફરગાનાકે પુરાને હાકિમ ખાનદાનસે તઅલ્લુક રખતા થા. યાની ઉસકે બુઝુર્ગ ફરગાનાકે અમીર થે. ઉસ જમાનેમેં ફરગાનાકે સરદારોંકો અખ્શીદકે લકબસે પુકારતે થે. મુહમ્મદ બિન તફઝને મિસરકી હુકૂમત પર બૈઠકર ૩૨૭ હિજરીમેં અપની આઝાદીકા એલાન કિયા. ઔર અપના લકબ અખ્શીદ રખ્ખા. સન ૩૩૦ હિજરીમેં ઉસને શામ પર ભી કબ્ઝા કર લિયા. ઔર ૩૩૧ હિજરીમેં હિજાઝ સૂબેકો ભી અપની હુકૂમતમેં શામિલ કરકે એક શાનદાર હુકૂમત કાઈમ કર લી. ઔર ઐસા કરનેમેં ઉસકો ઈસ લિયે ઝિયાદા પરેશાની નહીં હુઈ કે ખલીફાકો તો દૈલમિયોંને બેકાર બના દિયા થા. ખલીફાકા રો'બ દિલોંસે મિટ ચુકા થા. અખ્શદી ખાનદાનને ૩૫૬ હિજરી તક ઈન મુલ્કોં પર હુકૂમત કી. ઉસકે બાદ ઉબૈદિયોંને પેહલે મિસરકો ફિર કુછ દિનોંકે બાદ શામકો ભી જીત લિયા.

મિસર, આફ્રિકા, શામકી ઉબૈદી હુકૂમત

૨૯૬ હિજરીમેં આફ્રિકા (ટયૂનિશિયા) કે અંદર અગલબી હુકૂમતકા ખાત્મા હુવા. ઔર ઉસકી જગા ઉબૈદી હુકૂમત કાઈમ હુઈ. ઉબૈદિયોંને ૨૫૬ હિજરીમેં અખ્શદીયા ખાનદાનકે એક દૂધ પીતે બચ્ચેસે મિસરકા મુલ્ક છીન લિયા ઔર કાહેરાકો અપની રાજધાની બનાકર ઉસકી ફસીલ તામીર કરાઈ.

૩૮૧ હિજરીમેં ઉબૈદિયોંને હલબ પર કબ્ઝા કિયા. ઔર ફિર ઉનકી હુકૂમત મરાકશ (મોરક્કો) કી સીમાસે શામકે મુલ્ક તક ફૈલ ગઈ. ચૂંકે ઉબૈદિયોંને કૈરવાનકો છોડકર અપની રાજધાની કાહેરા બના લિયા. ઈસ લિયે રૂમ સાગરકે જઝીરે ઔર પશ્ચિમી જિલે ઉનકે કબ્ઝેમેં બાકી ન રેહ સકે. લેકિન રૂમ સાગરકે પૂર્વી હિસ્સેમેં ઉનકી સરદારી જમ ગઈ. ઔર પૂર્વી ઈલાકોંસે પશ્ચિમી ઈલાકોંકી પૂર્તિ હો ગઈ. મગર મશ્ચિમી હિસ્સે જો ઉનકે કબ્ઝેમેંસે નિકલે ઉનમેંસે અકસર ઈસાઈયોંકે કબ્ઝેમેં પહોંચે, ઔર પૂર્વી ઈલાકે ઉનહોંને મુસલમાનોં હીસે છીને. ઈસ લિયે ઉબૈદિયોંકે મિસરમેં આનેસે ઈસાઈયોંકો ફાઈદા ઔર મુસલમાનોંકો નુકસાન પહોંચા. ઉબૈદિયોંને ખિલાફતકા દાવા ભી કિયા. ઔર ઉન લોગોંસે જો ઉનકે મા તહત થે. અપની ખિલાફતકી બૈઅત લી. ઔર અપને આપકો ખલીફા કહેલવાયા. ઈસ તરહ દુનિયામેં ખિલાફતકે તીન સિલસિલે કાઈમ હુએ.

(૧) પેહલા ઔર સબસે બડા સિલસિલા તો વોહી હૈ જો હઝરત અબૂબક્ર સિદીક (રદિ.) સે કાઈમ હોકર ઉસમાની ખાનદાનકે આખરી ખલીફા સુલતાન અબ્દુલ હમીદખાં તક કાઈમ રહા.

યે સિલસિલા સબસે બડા સિલસિલા હૈ. ઈસકે પેહલે હિસ્સેકા નામ ખિલાફતે રાશિદા, દૂસરે હિસ્સેકા નામ ખિલાફતે બનૂ ઉમૈયા, તીસરે હિસ્સેકા નામ ખિલાફતે અબ્બાસિયા બગદાદ, ચોથે હિસ્સેકા નામ ખિલાફતે અબ્બાસિયા મિસર, પાંચવે હિસ્સેકા નામ ખિલાફતે ઉસ્માનિયા હૈ.

(૨) ખિલાફતકે ઈસ લમ્બે સિલસિલેકે બાદ ખિલાફતકા દૂસરા સિલસિલા વો હૈ જો ઉન્દુલુસમેં અબ્દુર્રહમાન 'સાલિસ' (થર્ડ) કે જમાનેસે શુરૂ હોકર ઉસી ખાનદાન પર ખત્મ હો ગયા.

ખિલાફતકે ઈસ સિલસિલેકો ભી ઉલમાએ ઈસ્લામને સચ્ચી ખિલાફત તસ્લીમ કિયા હૈ ઔર ઉન્દુલુસકે ખલીફોંકો ઈસ્લામી ખલીફા સમઝતે હૈં. યાની ઉનકી ફરમાંબરદારી જો ઉનકી હુકૂમતકી હદોંમેં રેહતે થે, જરૂરી થી, ઔર ઉનકી બગાવત ગુનાહ થી.

(૩) તીસરા સિલસિલા, જો ઉબૈદિયોંને જારી કિયા થા. ઉસકો ઉલમાએ ઈસ્લામને ખિલાફતકા સિલસિલા નહીં માના. ઈન લોગોંને શિર્ક વ બિદઅતકો રિવાજ દિયા. ઈસ્લામી તરીકોંકા વકાર ઘટાયા. ઔર તરહ તરહકી બદ-આમાલિયાં કી. બહરહાલ ઉબૈદિયોંકી હુકૂમત મિસરમેં સન ૫૬૭ હિજરી તક કાઈમ રહી. ઉસકે બાદ સુલતાન સલાહુદ્દીન ઐયૂબીને ઈસ હુકૂમતકા ખાત્મા કરકે મિસરમેં ઐયૂબી હુકૂમત કાઈમ કી. ઔર અબ્બાસી ખિલાફતકા ખુત્બા મિસરમેં ફિર જારી હુવા.

મૂસલ, જઝીરા, શામમેં હમદાની હુકૂમત

અબુલ હૈજા અબ્દુલ્લાહ બિન હમદાનને સન ૨૮૯ હિજરીમેં સૂબા મૂસલમેં આઝાદ હુકૂમતકી બુન્યાદ ડાલી. ઔર લગભગ સો (૧૦૦) બરસ તક બનૂ હમદાનને મૂસલ, જઝીરા, શામમેં હુકૂમત કી. ઈન લોગોંને અબ્બાસી ખલીફોંકા ખુત્બા અપની હુકૂમતમેં જારી રખ્ખા.

ઈનમેં સૈફુદ્દૌલા ઔર નાસિરૂદ્દૌલા બડે નામી હુકમરાં ગુઝરે હૈં.

સૈફુદ્દૌલા શામમેં ઔર નાસિરૂદ્દૌલા મૂસલમેં હુકૂમત કરતા થા. અખ્શદિયોંસે શામકા બડા હિસ્સા ઉનહોંને છીન લિયા થા. જઝીરે પર ભી ઉનકા કબ્ઝા હો ગયા થા. દૈલમિયોંસે ભી ઉનકી લડાઈયાં હુઈ. ઔર સખ્ત મુકાબલે

હુએ. કભી કભી બગદાદકે ખલીફા પર ભી ઉનકા કબ્ઝા હો જાતા થા. ઉનકી હુકૂમતકે દૌરમેં રૂમિયોં પર ચઢાઈ ઔર રૂમિયોંકી ચઢાઈકો રોકનેકા તઅલ્લુક દરબારે ખિલાફતસે બિલકુલ ટૂટ ગયા થા. બનૂ હમદાન હી રૂમિયોં પર ચઢાઈ કરતે. ઔર ઉનકે હમલોંકા જવાબ દેતે થે. ઉનમેં સૈફુદ્દૌલાને રૂમિયોં પર બડે બડે કામિયાબ જિહાદ કિયે. આખિરમેં શામકા સૂબા ઉનકે કબ્ઝેમેં રેહ ગયા થા.

બાદમેં બનૂ હમદાનકી હુકૂમત ઉનકે ગુલામોંકે કબ્ઝેમેં ચલી ગઈ. જિનહોંને શામમેં ઉબૈદિયોંકા ખુત્બા જારી કિયા.

આખિર ૩૮૦ હિજરીમેં ઈસ હુકૂમતકા ખાત્મા હો ગયા. ઔર મૂસલમેં બનૂ અકીલ બિન કઅબને અપની હુકૂમત કાઈમ કી. ઔર સૂબા જઝીરા પર કબ્ઝા કર લિયા.

ઈસકે બાદ શામકે છોટે છોટે ટુકડોં પર કઈ અરબી સરદારોંને અપની હુકૂમતેં કાઈમ કર લીં. જો કભી કિસી બડી તાકતકે માતહત હોતે, કભી ખૂદ મુખ્તાર. જબ સલજૂકી બગદાદ પર કબ્ઝા હોનેકે બાદ શામકે ઈલાકોં પર છા ગયે તો વહાં ઉનહોંને અપની તરફસે ગવર્નર મુકર્રર કિયે યા ખૂદ અપની હુકૂમત કાઈમ કી.

મક્કાકી સુલૈમાની હુકૂમત

મક્કા મુઅઝ્ઝમાકી હુકૂમત પર દરબારે ખિલાફત બગદાદસે ગવર્નરોંકો મુકર્રર કિયા જાતા થા. મગર ૩૦૧ હિજરીમેં એક શખ્સ મુહમ્મદ બિન સુલૈમાનને, જો સુલૈમાન બિન દાઉદ બિન હસન મુસન્ના બિન હસન બિન અલી બિન અબી તાલિબકી ઔલાદમેંસે થા. અપની આઝાદ હુકૂમત કાઈમ કી.

મુહમ્મદ બિન સુલૈમાનકી કાઈમ કી હુઈ યે સ્ટેટ ૪૩૦ હિજરી તક કાઈમ રહી. ઈસ સવા સો સાલસે ઝિયાદા અરસેમેં મક્કા મુઅઝ્ઝમાકે અંદર બહોત બડે બડે હંગામે હુએ. ચાર, પાંચ શખ્સોંને ઈસ ખાનદાનમેં મક્કામેં

હુકૂમત કી. મગર ઉનકી હુકૂમત અજીબ કિસમકી થી. હજકે દિનોંમેં મિસર ઔર બગદાદકે કાફલે આતે. ઔર હજકી સરદારી ઔર ખુત્બા પઢનેમેં ઝગડા હોતા. આપસમેં લડતે. ઔર મક્કા કા હાકિમ કોઈ ન સમઝા જાતા. અગર બગદાદકા હજકા સરદાર ગાલિબ હુવા તો ઉસને બનૂ બોયા ઔર બગદાદકે ખલીફોંકે નામકા ખુત્બા પઢા. અગર મિસરી હજકા સરદાર ગાલિબ હો ગયા તો ઉસને બનૂ અખ્શીદકે નામકા ખુત્બા પઢા. ફિર જબ ઉબૈદી મિસર પર ગાલિબ હુએ તો ઉબૈદિયોં ઔર અબ્બાસિયોંકે ખુત્બેમેં ઝગડા હોતા. ઈધર કરામતા આ જાતે તો ઉનહીંકા અમલ દખલ કાઈમ હો જાતા. વો તમામ હાજિયોંકો કત્લ કરતે. ઔર લૂટમાર મચા દેતે. કભી મિસરી લોગ હજરે અસ્વદકી બેઈઝઝતી કરતે. પત્થર મારતે. ઔર ઉસે ગાલિયાં દેતે. તો ઈરાકી લોગ ભડકકર ઉનકો કત્લ કરના શુરૂ કર દેતે. ઉસી જમાનેમેં કરામતા હજરે અસ્વદકો ઉખાડકર બહરૈન લે ગયે. ઔર બીસ યા ઝિયાદા સલોંકે બાદ મક્કામેં વાપસ ભેજા.

ગર્ઝ હજકે દિનોંમેં સુલૈમાનિયોંકી હુકૂમતકા કોઈ નિશાન મક્કામેં નહીં પાયા જાતા થા. યે લોગ ઝૈદી શીયા થે. ઈસી લિયે ઉબૈદિયોંકી તરફ ઝિયાદા રૂજહાન થા. મગર ઉનકી હાલત યે થી કે જિસકો તાકતવર દેખતે ઉસીકા કલેમા પઢને લગતે.

મક્કાકી હાશિમી હુકૂમત

સુલૈમાનીયોંકે બાદ મક્કામેં અબૂ હાશિમ મુહમ્મદ બિન હસન બિન મુહમ્મદ બિન મૂસા બિન અબ્દુલ્લાહકી ઔલાદને અપની હુકૂમત કાઈમ કી. યે લોગ ભી સુલૈમાનિયોંકી તરહ મક્કાકે હાકિમ રહે.

સલજૂકી હુકૂમતકે શુરૂકે દૌરમેં ઉન લોગોંને બગદાદકે ખલીફોંકે નામકા ખુત્બા પઢના શુરૂ કિયા.

૫૬૭ હિજરીમેં જબ સુલતાન સલાહુદ્દીન ઐયૂબીને ઉબૈદી હુકૂમતકા

ખાત્મા કર દિયા તો મક્કાકે હાશમિયોંકા ભી ખાત્મા હો ગયા. યાની હિજાઝ વ યમન પર ભી સલાહુદ્દીનકા કબ્ઝા હો ગયા. ઔર મક્કામેં સુલતાનકી તરફસે ગવર્નર મુકર્રર હોકર આને લગે.

કુછ દિનોંકે બાદ મક્કા પર બનૂ કતાદાને અપની હુકૂમત કાઈમ કી, ઉનકે બાદ બનૂ નમીને હુકૂમત કી. ઉનકે બાદ ઔર લોગોંકા કબ્ઝા હુવા. યહાં તકકે સલીમ ઉસમાનીને હિજાઝ પર કબ્ઝા કિયા. ઉસ વક્તસે મક્કાકે હાકિમ શરીફે મક્કાકે નામસે ઉસમાની ખલીફા મુકર્રર કરતે રહે. યહાં તકકે હમારે જમાનેમેં શરીફ હુસૈનને ઉસમાની હુકૂમતસે બગાવત કરકે ઈસ્લામી હુકૂમતકો સખ્ત નુકસાન પહોંચાયા ઔર ઈસ્લામી દુનિયામેં નિહાયત ઝિલ્લતકી નિગાહસે દેખા ગયા. ઝાહિરમેં ઉસને ઈસાઈયોંકી રેહનુમાઈ તસ્લીમ કરકે સાદાત ખાનદાનકો બદનામ કિયા. ઔર હાશમિયોંકે નામ પર ધબ્બા લગાયા.

દયારે બક્રકી મરવાની હુકૂમત

કુર્દોંકે કબીલેકા એક શખ્સ અબૂ અલી બિન મરવાન થા. ઉસને દયારે બક્ર સૂબેમેં એક આઝાદ હુકૂમત કાઈમ કી. જો ઉસકે ખાનદાનમેં ૩૮૦ હિજરી સે ૪૮૯ હિજરી તક યાની સો બરસસે ઝિયાદા મુદ્દત તક કાઈમ રહી. યે લોગ મિસરકે ઉબૈદિયોંકી ઈતાઅતકા ઈકરાર કરતે થે. ઈસી લિયે ઉબૈદિયોંને ઈનકો હલબકી હુકૂમત દે દી થી. યે લોગ બોયા હુકૂમતકી ઈતાઅતકા ભી ઈકરાર કરતે થે. સલજૂકિયોંકે હમલેસે ઈનકા ખાત્મા હો ગયા.

અફગાનિસ્તાનકી ગઝની હુકૂમત

સામાની હુકૂમતને દખ્ખિની (જુનૂબી) હિસ્સે પર કબ્ઝા કરકે અલપ્તગીનને અપની એક અલગ હુકૂમત કાઈમ કર લી થી. અલપ્તગીનકે બાદ

ઉસકા દામાદ સુબુક્તગીન ઉસ હુકૂમતકા માલિક હુવા. સુબુક્તગીનકા બેટા મહેમૂદ ગઝનવી થા.

ઈસ ખાનદાનને ૩૫૧ હિજરીસે ૫૫૨ હિજરી તક હુકૂમત કી. મહેમૂદ ગઝનવીકે જમાનેમેં યે હુકૂમત સબસે ઝિયાદા તરક્કી પર થી. પંજાબ ઔર મુલતાનસે લેકર ખુરાસાનકે પશ્ચિમી સિરે તક ઔર ફારસકી ખાડીસે લેકર જેહૂન નદી તક યે હુકૂમત ફૈલી હુઈ થી.

મહેમૂદ ગઝનવીને એક તરફ બુખારા, સમરકંદ તક હમલે કિયે તો દૂસરી તરફ કાલંજાર (બંગાલ) ઔર સોમનાથ તક હમલાવર હુવા.

ઈસ હુકૂમતકો જબ ઝવાલ આયા. તો ખુરાસાન પર ખવારઝમ શાહીયોંને કબ્ઝા કર લિયા. અફગાનિસ્તાન, પંજાબ પર ગૌરી ખાનદાનકા કબ્ઝા હો ગયા. ગઝનીયોંકો હમેશા બગદાદકે ખલીફાકી ઈતાઅતકા ઈકરાર રહા.

મહેમૂદ ગઝનવીકે દૌરમેં સલજૂકીને અપને પુરાને વતન યાની પશ્ચિમી ચીનકે પહાડોંસે નિકલકર બુખારાકે મૈદાનોંમેં રેહને સેહને લગે, ઔર ફિર ધીરે ધીરે એશિયાએ કૂચક તક ફૈલ ગયે. સુલતાન મહેમૂદ ગઝનવીને માવરાઉન્નહરકા ઈલાકા ભી ફતહ કર લિયા થા.

સલજૂકી હુકૂમત

સલજૂકિયોંકી હુકૂમત ૪૩૦ હિજરીસે ૭૦૦ હિજરી તક કમોબેશ ઢાઈસો સાલ તક કાઈમ રહી. શુરૂ જમાના ઉનકા બડા શાનદાર થા. આખિરમેં ઉનકે બહોતસે ટુકડે હો ગયે. ઈનકા સબસે બડા સિલસિલા વો થા જિસમેં અલપ અર્સલાન ઔર મલિક શાહ સલજૂકી જૈસે મશહૂર બાદશાહ હુએ. ઈનકો ઈરાની સલજૂક કેહતે હૈં.

ઈનકે અલાવા કિરમાની સલજૂક, ઈરાકી સલજૂક, શામી સલજૂક રૂમી સલજૂક વગૈરહ ભી મશહૂર હૈં. ઈન સબ ખાનદાનોંકી તારીખ દિલચસ્પીસે

ખાલી નહીં.

ફિર ઈન સલજૂકિયોંકે ગુલામ ઔર અતાબકોંકી હુકૂમતેં કાઈમ હુઈ. વો ભી બહોત મશ્હૂર ઔર ઈસ્લામી તારીખકી ઝીનત કહી જા સકતી હૈ. ગુલામોંમેંસે જો લોગ શાહઝાદોંકે હાઉસ માસ્ટર બનાએ ગયે ઉનહેં અતાબક કેહતે હૈં.

શામ વ ઈરાકકે અતાબક

મલિકશાહ સલજૂકીકા તુર્કી ગુલામ આકસંકર થા. જો મલિક શાહકા નિગરાં ભી થા. વો હલબ, શામ, ઈરાકકી હુકૂમત પર મુકર્રર થા.

પ૨૧ હિજરીમેં આકસંકર કે બાદ ઉસકા બેટા ઈમામુદ્દીન ઈરાકકા હાકિમ મુકર્રર હુવા. ઉસી સાલ ઉસને મૂસલ, સંજાર, જઝીરા ઔર ઈરાનકો ભી અપની હુકૂમતમેં શામિલ કર લિયા.

પ૨૨ હિજરીમેં શામકે અકસર હિસ્સે ઔર હલબ વગૈરહ પર ભી કબ્ઝા કર લિયા. ઈમામુદ્દીનને ઈસાઈયોં ઔર રૂમિયોંકે મુકાબલેમેં ખૂબ જિહાદ કિયે. ઔર બડી નેકનામી ઈસ્લામી દુનિયામેં હાસિલ કી.

ઈમામુદ્દીનકે બાદ શામકી હુકૂમત ઉસકે બેટે નુરૂદ્દીન મહેમૂદકો મિલી. ઔર મૂસલ, ઈરાક દૂસરે બેટે સૈફુદ્દીનકે કબ્ઝેમેં આયા. નુરૂદ્દીન મહેમૂદને ઈસાઈયોંકે મુકાબલેમેં અપને બાપસે ઝિયાદા જિહાદ કિયે. ઔર ઈસ કામમેં બહોત મશ્હૂર હુએ.

નુરૂદ્દીન મહેમૂદકે બાદ ઈસ ખાનદાનકે ઔર ભી છોટે છોટે ટુકડે હો ગયે.

અરબેલાકે અતાબક

ઈમાદુદ્દીન ઝંગીકે તુર્કી અફસરોંમેં એક અફસર ઝેન અલી કૂચક બિન

સુબુક્તગીન થા. ઉસને ઉસકો મૂસલમેં અપના નાઈબ મુકર્રર કિયા થા. ૫૩૯ હિજરીમેં ઝૈનુદ્દીન અલી કૂચકને સંજાર, હિરાન, તિકરીત, અર્બલ યાની અર્બેલાકો અપની હુકૂમતમેં શામિલ કિયા. ઔર અર્બલકો રાજધાની બનાકર અપની હુકૂમત કાઈમ કી. યે હુકૂમત ઝૈનુદ્દીન અલી કૂચકકે ખાનદાનમેં ૬૩૦ તક કાઈમ રહી. ઈસકે બાદ બગદાદકે ખલીફાકા ઈસી પર સીધા સીધા કબ્ઝા હો ગયા.

દયારે બક્રકે અતાબક :-

અર્તૂક બિન અકસબ સલજૂકી ફૌજકા એક અફસર થા. ઉસકે બેટે અલ ગાઝીને ૪૯૫ હિજરીમેં અપની હુકૂમતકી બુન્યાદ ડાલી. ઉસ ખાનદાનમેં તૈમૂરકે જમાનેમેં યે લોગ સુલતાનકે ફરમાંબરદાર ઔર માતહત હો ગયે થે.

આરમીનિયાકે અતાબક :-

કુત્બુદ્દીન સલજૂકીકે ગુલામ સલમાન કુત્બીને સન ૪૯૩ હિજરીમેં શહેર ખલ્લાતકો મરંવાની હુકૂમતસે છીનકર અપની હુકૂમત કાઈમ કી. ઉસકી ઔલાદમેં ૬૦૪ હિજરી તક જબકે ઐયૂબી હુકૂમતને ઉસે ફતહ કિયા, યે હુકૂમત બાકી રહી.

આઝરબાઈજાનકે અતાબક :-

સુલતાન મસઊદ સલજૂકીકે કબચાકી ગુલામ અલ-ઝકઝને આઝરબાઈજાનમેં અપની હુકૂમત કાઈમ કી. જો ૫૩૧ હિજરીસે ૬૩૨ હિજરી તક એકસો સાલ કાઈમ રહી.

ફારસકે અતાબક :-

તુર્કોંકે એક ગિરોહકા સરદાર સલગરી નામી એક તુર્ક થા. વો તુગરલ બેગ સલજૂકિયોંકે સાથિયોંમેં શામિલ હો ગયા. ઉસકી ઔલાદમેં સંકર બિન મૌદૂદને ૫૪૩ હિજરીમેં ફારસ પર કબ્ઝા કિયા. ઉસકે ખાનદાનમેં ૬૮૬ હિજરી

તક ફારસકી હુકૂમત રહી. ઈસી ખાનદાનકા એક બાદશાહ અતાબક સઅદ ખવારઝમ શાહકા માતહત થા. ઉસીકે નામ પર શેખ મુસ્લેહુદ્દીન શીરાઝીને અપના તખલ્લુસ સઅદી રખ્ખા થા.

અતાબક સઅદકે બાદ અતાબક અબૂબક્ર તખ્ત પર બૈઠે. ઉસને ઉકતાઈખાં મુગલકી ઈતાઅત અપના લી થી. ઈસી અતાબક અબૂબક્રકા ઝિક્ર શેખ સઅદીને ગુલિસ્તાંમેં કિયા હૈ.

લરસ્તાનકે અતાબક :-

ઈસ ખાનદાનકા બાની અતાબક તાહિર થા. જો ફારસકે અતાબકોંકા એક ફૌજી સરદાર થા. જિસ સાલ સંકર બિન મૌદૂદને ફારસ પર કબ્ઝા કિયા ઉસી સાલ અબૂ તાહિરકો લરસ્તાન પર કબ્ઝા કરનેકે લિયે ભેજા થા. ચુનાંચે ૫૪૩ હિજરીમેં અબૂ તાહિરને લરસ્તાન પર કબ્ઝા કરકે અપની હુકૂમતકી બુન્યાદ કાઈમ કી જો ૭૪૦ હિજરી તક કાઈમ રહી.

ઈસી ખાનદાનકા એક હિસ્સા તુર્કિસ્તાન કૂચક પર દસવીં સદી હિજરી તક હુકૂમત કરતા રહા.

ખવારઝમે શાહી કે અતાબક

બગાતગીન ગઝનવીકા એક તુર્કી ગુલામ અનુશતગીન થા. જો સુલતાન મલિકશાહ સલજૂકીકા આબદાર (પાની પિલાનેવાલા) હો ગયા થા. ઉસકો મલિક શાહને ખવારઝમ યાની ખેવાકા હાકિમ મુકર્રર કિયા થા. ઉસકે બાદ ઉસકા જાનશીન ઉસકા બેટા હુવા. જિસકા નામ ખવારઝમ શાહ થા. ઉસને અપની હુકૂમતકો તરક્કી દી. જેહૂન નદીકે કિનારે તક અપની હુકૂમતકો ફૈલાવ દેકર ખુરાસાન, અસ્ફહાનકો ભી ફતહ કર લિયા. ખવારઝમ શાહકે બેટે અલાઉદ્દીન મુહમ્મદને ૬૦૭ હિજરીમેં બુખારા ઔર સમરકંદ ભી ફતહ કર લિયા. ૬૧૧

હિજરીમેં અફગાનિસ્તાનકે એક બડે હિસ્સેકો ગઝનીન તક ફતહ કર લિયા. ફિર ઉસને શીયા મઝહબ અપનાકર યે ઈરાદા કિયા કે અબ્બાસી ખિલાફતકો જડ બુન્યાદસે ઉખાડ ફેંક દી જાએ.

અભી ઈસ ઈરાદેમેં કામિયાબ ન હોને પાયા થા કે ચંગેઝખાંને હમલા કરકે અપની તરફ મુતવજ્જેહ કર લિયા. આખિર મુગલોંને ઉસકો ખૂબ પરેશાન કિયા. ઔર વો ઉનકે સામનેસે ભાગતા ઔર ફરાર હોતા ફિરા. આખિર કઝવીન સાગરકે એક જઝીરે (દીપ) મેં સન ૬૧૭ હિજરીમેં મર ગયા. ઉસકે તીન બેટે થે. વો ભી બાપકે બાદ મોગલોંકે આગે આગે ભાગતે ફિરે. એક બેટા જલાલુદ્દીન ખવારઝમી ભાગકર ભારત ભી આયા. ઔર દો બરસ ભારતમેં રેહકર ફિર વાપસ ચલા ગયા. આખિર ૬૨૮ હિજરીમેં મુગલોંને ઈસ ખાનદાનકા ખાત્મા કર દિયા. ખવારઝમ શાહીયોંકી હુકૂમત સન ૪૭૦ હિજરીસે ૬૨૮ હિજરી તક રહી. મગર બારહ સાલ ઈસ હુકૂમત પર ઐસી તરક્કીકે ગુઝરે કે વો સલજૂકી હુકૂમત જૈસી સમજી જાતી થી.

ઐયૂબી હુકૂમત

શામ ઔર ઈરાકકે અતાબકોંમેં ઈમામુદ્દીન ઝંગી એક નામી સરદાર થા. જિસને કુર્દિસ્તાનકે રેહનેવાલે એક કુર્દ સરદાર ઐયૂબ બિન શાદીકો શહેર બઅલબક કા મુહાફિઝ વ હાકિમ અપની તરફસે મુકર્રર કિયા થા. ધીરે ધીરે વો બડા સરદાર હો ગયા.

ઐયૂબકા એક છોટા ભાઈ શેરકોહ થા. ઈમામુદ્દીનકે ફૌત હોને પર જબ ઉસકા બેટા નુરૂદ્દીન મહેમૂદ ઝંગી તખ્ત પર બૈઠા તો ઉસને શેરકોહકો હિમ્સ ઔર રહબાકી હુકૂમત અતા કી. શેરકોહકી કાબિલિયત ઔર બહાદુરીકા અંદાઝા કરકે નુરૂદ્દીનને શેરકોહકો અપની ફૌજકા સિપેહસાલાર બના દિયા.

જબ નુરૂદ્દીનને શેરકોહકો મિસરકી તરફ ભેજા તો ઉસકે ભતીજે

સલાહુદીન બિન ઐયૂબકો ભી મિસરકી તરફ ભેજા.

સલાહુદીનને ૫૬૪ હિજરીમેં અપની હુકૂમતકી બુન્યાદ કાઈમ કી. ફિર બહોત જલ્દ ઉસકી હુકૂમતમેં મિસર, શામ વગૈરહ શામિલ હો ગયે. સલાહુદીનકી કાઈમ કી હુઈ હુકૂમતકા નામ ઐયૂબી હુકૂમત હૈ.

ઈસ ખાનદાનમેં ૬૪૮ હિજરી તક હુકૂમત કાઈમ રહી. સલાહુદીનકે બાદ ઈસ ખાનદાનકે ભી કઈ ટુકડે હો ગયે.

હુમાતમેં ઉસ ખાનદાનકી એક શાખ ૭૪૨ હિજરી તક કાઈમ રહી. જો શાખ ઈસ ખાનદાનકી મિસરમેં હાકિમ થી. ઈસકો ઐયૂબી આદિલી કેહતે હૈં. ઉનહીંકે જાનશીન મિસરમેં મમ્લૂક (ગુલામ) રહે.

મિસરકી મમ્લૂકી હુકૂમત

મિસરકી ઐયૂબી હુકૂમતકે બાદ મિસરમેં મમ્લૂક (ગુલામ) બાદશાહોંકી હુકૂમત સન ૫૬૦ હિજરીસે શુરૂ હુઈ. ઈન મમ્લૂકોંકે ભી દો સિલસિલે હૈં.

પેહલા સિલસિલા મમ્લૂકકે બહરિયા.

દૂસરા મમ્લૂકે ગરજિયા કેહલાતા હૈ,

સન ૯૨૨ હિજરીમેં ઉનકા ભી ખાત્મા હો ગયા. ઔર બજાએ ઉનકે મિસરમેં ઉસમાની હુકૂમત કાઈમ હુઈ.

ટયુનિશીયા કી ઝેરી હુકૂમત

જબ ઉબૈદી હુકૂમતને કેરવાનસે કાહિરામેં અપની રાજધાની તબ્દીલ કી હૈ તો ઉસ જમાનેમેં મિસરસે મોરક્કો તક તમામ ઉત્તરી આફ્રિકા ઉનકી હુકૂમતકે માતહત થા. ઔર રૂમ સાગરમેં ઉબૈદી હુકૂમતકી સમુદ્રી તાકત સબ પર ભારી

સમઝી જાતી થી. મગર કાહિરા (મિસર) મેં રાજધાનીકે તબ્દીલ હો જાનેકે બાદ પશ્ચિમી મુલ્કોં પર ઈસ હુકૂમતકા રો'બ કાઈમ ન રેહ સકા. ચુનાંચે ટયુનીશિયામેં ઝેરી ખાનદાનકી મુસ્તકિલ હુકૂમત હો ગઈ. જો ૩૬૨ હિજરીસે ૫૪૩ હિજરી તક કાઈમ રહી.

અલજીરિયાકી સમાદી હુકૂમત

અલજીરિયામેં સમાદી ખાનદાનકી મુસ્તકિલ હુકૂમત કાઈમ હો ગઈ. ઔર વો હુકૂમત ૩૯૮ હિજરી સે ૫૪૭ હિજરી તક કાઈમ રહી. ઈસી તરહ ઉબૈદિયોંકે રાજધાની બદલ દેને પર મોરક્કોમેં ભી બર્બર કબીલે ખૂદ મુખ્તાર હો ગયે થે. જિનકો મુરાબિતોંકે ખાનદાનને અપના માતહત બના લિયા.

મુરાબિતોંકી હુકૂમત

બનૂ ઉમૈયાકી ખિલાફતકે દૌરમેં યમનકે કુછ કબીલે બર્બર ઈલાકે યાની ટયુનીશિયા, અલજીરિયા ઔર મોરક્કોમેં આકર આબાદ હો ગયે થે. ઈન લોગોંને અપની ઈસ્લામી ઝિંદગી ઔર દાવત, તબ્લીગસે બર્બરીયોંકો ઈસ્લામકી તરફ બુલાયા. ઔર ઉનહીંકી કોશિશોંકે નતીજેમેં બર્બરી લોગોંને ઈસ્લામ કબૂલ કિયા.

સન ૪૪૮ હિજરીમેં ઈન નવ મુસ્લિમ બર્બરિયોંને અબૂબક્ર બિન ઉમરકો અપના સરદાર બનાકર અમીરૂલ મુસ્લિમીનકે નામસે પુકારના શુરૂ કિયા. ધીરે ધીરે બહોતસે કબીલેકે લોગ જમા હોને શુરૂ હો ગયે. ઔર અબૂબક્રકી તાકત બઢને લગી.

અબૂબક્ર બિન ઉમરને અપને સાથિયોંકો મુરાબિત કેહના શુરૂ કિયા. યાની ઈસ્લામી સરહદકી હિફાઝત કરનેવાલી ફૌજ. ઉનહીંકો મુલસિમીન ભી કેહતે હૈં.

અબૂબક્રને બર્બરી કબીલોંમેં ઈસ્લામકી ખિદમતકા જોશ પૈદા કરકે ઉનકો ખૂબ બહાદુર બના દિયા. ઔર મોરક્કોસે પૂરબકી તરફ આગે બળ્હકર મજલમાસાકો જીત લિયા. ઔર અપને ચચેરેભાઈ યુસુફ બિન તાશ્કીનકો મજલમાસાકા હાકિમ મુકર્રર કિયા. યે યુસુફ બિન તાશ્કીન બડા દીનદાર બહાદુર થા.

સન ૪૫૩ હિજરીમેં જબ અબૂબક્ર બિન ઉમરકા ઈન્તિકાલ હુવા. તો યુસુફ બિન તાશ્કીન ઉસ મુલ્કકા બાદશાહ હુવા. ૪૬૦ હિજરીમેં યુસુફને શહેર મરાકશ આબાદ કિયા. ઔર ઉસીકો રાજધાની બનાયા. ધીરે ધીરે મુરાબિતીયોંકી યે હુકૂમત ઉન્દુલુસ, ટયુનીશિયા, અલ્જીરિયા, તરાબુલુસ પર કાબિઝ હો ગઈ. સમુદ્રી તાકતકી ઈસ ખાનદાનને ઝિયાદા તવજ્જોહ ન કી. ૫૫૧ હિજરી તક મુરાબિતોંકી હુકૂમત કાઈમ રહી. અપને બહાદુરીકે કારનામોંસે ૧૦૦ સાલ તક ઉનહોંને ઈસાઈ તાકતોંકો નાકોં ચને ચબવા દિયે.

મુવહહિદોંકી હુકૂમતેં

બર્બરકે કબીલે મસમૂદાકા એક શખ્સ અબૂ અબ્દુલ્લાહ મુહમ્મદ બિન તૂમરત, જો જબલે સોસકા રેહનેવાલા થા. હદીસ, ફિકહ, અદબકા માહિર થા. ભલાઈયોંકો ફૈલાને ઔર બુરાઈયોંકો રોકનેમેં ભી વો ખૂબ મુસ્તઈદ થા. ઉસકે સામને અમીર વ ગરીબ સબ બરાબર થે. સાદા ઝિંદગી ગુઝારતા થા. એક જમાઅત ઉસકી પૈરવી કરતી થી. ઔર ઉસકો મેહદીકે નામસે યાદ કરતી થી. અપને માનનેવાલોંમેં ઉસકી હૈસિયત કિસી બાદશાહસે કમ ન થી.

૫૨૨ હિજરીમેં જબ ઉસકા ઈન્તિકાલ હુવા તો વો અપને ફિર્કેકી જિસકા નામ મુવહહિદ રખ્ખા ગયા થા. સરદારી અપને દોસ્ત અબ્દુલ મોમિનકે સુપુર્દ કર ગયા.

અબ્દુલ મોમિનને મુરાબિતોંકી હુકૂમતકે ખિલાફ બગાવત કરકે ઈલાકે જીતના શુરૂ કિયે આખિર દો સાલમેં ઉસને મુરાબિતોંસે બહોતસા ઈલાકા છીનકર ૫૨૪ હિજરીમેં અપની હુકૂમત કાઈમ કર લી. ૫૪૧ હિજરીમેં ઉસને મુરાબિતોકી રાજધાની મોરક્કો જીત લિયા. ઔર કુછ દિનોંકે બાદ ઉનકા ખાત્મા કરકે ઉન્દુલુસમેં ફૌજ ભેજી.

ઉન્દુલુસ ઔર મોરક્કો પર કબ્ઝા કર લેનેકે બાદ અપના લકબ અમીરૂલ મુઅમિનીન રખ્ખા.

ઈસકે બાદ ૫૪૭ હિજરીમેં અલજીરિયાકો જીત કર સમાદી ખાનદાનકો ખત્મ કર દિયા.

સન ૬૩૨ હિજરીમેં મુવહહિદોંકી ફૌજકો ઈસાઈયોંકે મુકાબલેમેં ઐસી કરારી હાર હુઈ કે વો ઉન્દુલુસમેં અપની હુકૂમત કાઈમ ન રખ સકે. મગર ઉન્દુલુસકે ગરનાતી બાદશાહ બરાબર ઈસાઈયોંકા મુકાબલા કરતે રહે.

ઉન્દુલુસકી હુકૂમતકે નિકલ જાનેસે મુવહહિદોંકે ખાનદાનમેં કમજોરી ઔર ગિરાવટકી નિશાનિયાં પૈદા હોને લગીં.

ઈસકે બાદ સુલતાન સલાહુદ્દીનને તરાબુલુસ ઉનસે છીન લિયા. ધીરે ધીરે હુકૂમતકે ટુકડે-ટુકડે હો ગયે. ઔર સન ૬૬૭ હિજરીમેં ઈસ ખાનદાનકા ખાત્મા હો ગયા. ઔર ઉસકી જગહ ટયુનિશીયામેં મરીની ખાનદાનકી હુકૂમત હો ગઈ.

યે થીં વો હુકૂમતેં જો અબ્બાસી હુકૂમતોંકે જમાને તક બની બિગડી. અબ્બાસી ખિલાફતકે ખત્મ ઔર ઉસમાની ખિલાફતકે શુરૂ હોનેકે બાદ ઈસ્લામી મુલ્કોંકી જો હાલત હુઈ યા જો બહોતસી નઈ હુકૂમતેં દુનિયાકે હર હિસ્સેમેં કાઈમ હુઈ, ઉનકા ઝિક્ર આગે આ રહા હૈ.

અબ્બાસી ખિલાફતકે દૌરમેં પૂર્વી હિસ્સોંમેં અભી કુછ હુકૂમતોંકા તઆરૂફ બાકી હૈ. જિનમેં અહમ હુકૂમતેં ઈસ તરહ હૈં.

ઈસ્માઈલી હશાશિયોંકી હુકૂમત

હઝરત ઈમામ જાફર સાદિકકે બેટે મૂસા કાઝિમકો ઈસ્ના અશરી શીયા ઈમામ સાદિકકા જાનશીન ઔર ઈમામ માનતે હૈં. લેકિન ઈમામ મૂસા કાઝિમકે એક ભાઈ ઈમામ ઈસ્માઈલ થે. જો લોગ બજાએ મૂસા કાઝિમકે ઉનકે ભાઈ ઈસ્માઈલકો ઈમામ માનતે હૈં વો શીયા ઈસ્માઈલીયા કેહલાતે હૈં.

ઉબૈદિયોંકી હુકૂમત ઈસ્માઈલી શીયોંકી સબસે બડી હુકૂમત થી, ઉનકે ખ઼યાલ ઔર અકીદે બડે ખતરનાક થે. યે લોગ કુરઆન મજીદકો અમલકે કાબિલ નહીં સમઝતે થે. ઈસ્માઈલ બિન જાફર સાદિકકો ભી નબી માનતે થે. મુહમ્મદ મકતૂમ બિન ઈસ્માઈલ બિન જાફર સાદિકકો ભી નબી યકીન કરતે થે. ઉનકે નઝદીક ઈમામોંકી તા'દાદ સાત થી. ઉબૈદી હુકૂમતકે બાનીકો સાતવાં ઈમામ કરાર દેતે. ઔર ઉબૈદી બાદશાહોંકી ફરમાં બરદારીકો નજાતકા ઝરીયા બતાતે.

હસન બિન સબાહ એક શખ્સ રય કા રેહનેવાલા થા. વો શીયા થા. મુસ્તન્સિર ઉબૈદીકે જમાનેમેં હસન બિન સબાહ મિસર પહોંચા. ઔર મુસ્તન્સિરકે દરબારમેં પહોંચકર ઉસકા મોતમદ બન ગયા. ઉસે કાસિદ બનાકર બાહિર ભેજા જાને લગા. તો ઉસને મુસ્તન્સિરસે પૂછા કે આપકે બાદ કિસકા હુકમ માના જાએગા. ઔર મૈં કિસે ઈમામ સમઝૂંગા? મુસ્તન્સિરને કહા કે મેરે બાદ તુમહારા ઈમામ મેરા બેટા નઝ્ઝાર હોગા. ચુનાંચે ઈસી વજહસે હસન બિન સબાહકી કાઈમ કી હુઈ જમાઅતકો નઝ્ઝારીયા યા નઝ્ઝારી કેહતે હૈં.

હસન બિન સબાહ બહોતસે શહેરોંમેં ગયા. ઔર અપને ખયાલોંકા પ્રચાર કરતા રહા. બહોતસે લોગ ઉસકે સાથી ઔર ઉસકે ખયાલકે હામી બન ગયે.

મલિક શાહકી તરફસે સૂબા અસ્ફહાન, કહિસ્તાનકા હાકિમ મેહદી અલવી થા, હસન બિન સબાહને ધોકા દેકર મેહદી અલવીસે અપની ઈબાદતગાહ

બનાનેકે લિયે કિલાએ મૌતકો ખરીદ લિયા. ઉસ કિલેમેં બૈઠકર ઉસને હર કિસમકી મજબૂતી કર લી. ઔર અપને માનનેવાલોંકો જમા કરકે ઔર આસપાસકે જાહિલ ઔર લડાકૂ કબીલોંમેં અપના અસર કાઈમ કરનેકે બાદ અપની હુકૂમતકી બુન્યાદ કાઈમ કી. ઔર શૈખુલ જબલકે નામસે મશ્હૂર હુવા.

ઉસને ફિદાઈયોંકા એક ગિરોહ તૈયાર કિયા. ઉન ફિદાઈયોંને બડે બડે કામ કિયે. દુનિયાકે બડે બડે બાદશાહોં, વઝીરોં, આલિમોંકો હસન બિન સબાહ કિલાએ મૌતમેં બૈઠા હુવા અપને ફિદાઈયોંકે હાથસે કત્લ કરા દેતા થા.

હસન બિન સબાહને અપને મશ્હૂર કાસિદ કય્યા બુઝુર્ગ ઉમ્મીદકો અપના વલી અહદ બનાયા. ઉસકે બાદ કય્યા બુઝુર્ગ ઉમ્મીદકી ઔલાદમેં કઈ પુશ્ત તક હુકૂમત કાઈમ રહી. આખિર ૬૫૫ હિજરીમેં હલાકૂખાંકે હાથસે ઈસ હુકૂમતકા ખાત્મા હુવા.

યે હુકૂમત જો હસન બિન સબાહને કાઈમ કી થી. કહસ્તાનમેં ૪૮૩ હિજરીસે ૬૫૫ હિજરી તક પોને દોસો સાલ તક કાઈમ રહી. ઈસ ઈસ્માઈલી હુકૂમતકી ધાક સારી દુનિયામેં થી. ઔર બડે બડ઼ે બાદશાહ ફિદાઈયોંસે ડરતે થે. ક્યૂંકે વો હમેશા ધોકેસે ઔર દુશ્મનકો અકેલા પાકર અચાનક હમલા કરતે થે.

શામ પર ઈસાઈયોંકે સલીબી હમલે

યુરોપકે ઈસાઈયોંને મિલકર મુસલમાનોં પર ૪૯૦ હિજરીસે હમલે શુરૂ કિયે. ઈસાઈયોંકે ઈસ હમલેકા સિલસિલા ૩૦૦ સાલ તક જારી રહા. ઈસ મૌકે પર ઈસાઈ બાદશાહ અપની હર તાકત લગાતે. ઔર ખુદકો ઈસાઈ હમલાવરોંકે સાથ મુલ્કે શામકી તરફ આને પર તૈયાર કર લેતે થે. ઈસ તમામ લડાઈયોંકા સિલસિલા ઈસ્લામી તારીખકા એક દિલચસ્પ બાબ હૈ. ઈન સલીબી લડાઈયોંકા વો હિસ્સા, જહાં સુલતાન સલાહુદ્દીન ઐયૂબીને ઈસાઈયોંકા મુકાબલા કિયા હૈ, નિહાયત અહમ હૈ.

એશિયાકી મુગલ હુકૂમત

ચીનકે ઉત્તર પહાડોંસે ચંગેઝખાંકી સરદારીમેં મુગલોં યા તાતારિયોંકે ગિરોહને પશ્ચિમકી તરફ બગાવત કરકે તુર્કિસ્તાન, માવરાઉન્નહર, ખુરાસાન, આઝર બાઈજાન, અસ્ફહાન, અફઘાનિસ્તાન, ફારસ, શામ, એશિયાએ કૂચક, રૂસ, ઓસ્ટ્રીયા તક તમામ મુલ્કોંકો અપની લૂટમાર ઔર કત્લ ગારતકા અડ્ડા સાતવીં સદી હિજરીકે શુરૂમેં બના લિયા થા. સેકડોં હુકૂમતોંકો બરબાદ ઔર સેંકડોં હુકમરાં ખાનદાનોંકો જડ બુન્યાદસે ઉખાડ ફેંકા. સાતવીં સદી હિજરીકે બીચમેં યાની ૬૫૬ હિજરીમેં હલાકૂખાંને બગદાદકો લૂટા. ઔર બગદાદકે આખરી ખલીફા મુસ્તા'સિમ બિલ્લાહકો કત્લ કિયા.

સન ૬૨૪ હિજરીમેં ચંગેઝખાંકે ફૌત હોને પર મુગલોંકી હુકૂમતકે કઈ ટુકડે હો ગયે થે. ચંગેઝખાંકી ઔલાદકા એક હિસ્સા ચીન પર હુકમરાં હુવા. એક હિસ્સેને તુર્કિસ્તાન, માવરાઉન્નહરમેં અપની હુકૂમત કાઈમ કી. ઔર એક હિસ્સેને ખુરાસાન, ઈરાન પર અપની હુકૂમત કાઈમ કી. એક હિસ્સા કઝવીન સાગરકે ઉત્તરી ઔર પશ્ચિમી હિસ્સે પર હુકૂમત કરને લગા.

કુછ હી દિનોંકે બાદ ઈન મુગલોંકી અકસર હુકૂમતેં ઈસ્લામી હુકૂમતોંમેં બદલ ગઈ. યાની મુગલોંને ઈસ્લામ કુબૂલ કર લિયા. ઔર ઈસ્લામકે ખાદિમ બન ગયે.

દોસો યા પોને દોસો સાલકે બાદ એશિયામેં મુગલોંકી હુકૂમતેં કમજોર હોતે હોતે ખતમ હોને લગીં. ઔર જગહ જગહ છોટી છોટી સ્ટેટ બન ગઈ.

સન ૮૦૦ હિજરીકે કરીબ ઈન મુગલોંકી ગિરાવટ ઔર બરબાદીકી હાલતમેં એક તૈમૂર સરદાર હુવા. ઉસને અપની જીતોંસે પૂરે એશિયામેં હલચલ મચા દી થી. ઈસ તરહ તૈમૂરકી ઔલાદ ઉન તમામ મુલ્કોંકી વારિસ હુઈ જિન પર ચંગેઝખાંકી ઔલાદને હુકૂમત કી થી. જિસ તરહ ચંગેઝખાંકી ઔલાદ

ગિરાવટકા શિકાર હુઈ, ઈસી તરહ તૈમૂરકી ઔલાદ ગિરાવટકા શિકાર હુઈ. જિતને હી દિનોં ચંગેઝી મુગલોંને એશિયાકે મુલ્કોં પર હુકૂમત કી થી. લગભગ ઉતને હી દિનોં તક તૈમૂરી મુગલોંકા દૌર દૌરા રહા.

જબ ઈરાન ઔર તુર્કિસ્તાન વગૈરહસે તૈમૂરી ખાનદાનકી હુકૂમત મિટ ગઈ તો તૈમૂરકી ઔલાદમેં એક શખ્સ બાબર પૈદા હુવા. ઉસને હિન્દુસ્તાન, અફઘાનિસ્તાનમેં એક ઝબરદસ્ત હુકૂમતકી બુન્યાદ ડાલી જો એક જમાને તક ઉસકે ખાનદાનમેં બાકી રહી.

તુર્કી કી ઉસમાની હુકૂમત

ગઝકે તુર્કોંકે અકસર કબીલોંકો સલજૂકિયોંને ધકેલકર સૂબા આરમીનિયા ઔર કઝવીન સાગરકે તટોં તક પહોંચા દિયા થા. ઉનહીંમેં એક વો કબીલા થા જિસકો ઉસમાની હુકૂમત કાઈમ કરનેકા ફખ્ર હાસિલ હુવા.

જબ સલજૂકી સુલતાનોંકા દૌર દૌરા ખતમ હુવા ઔર તાતારિયોંને એશિયાએ કૂચકકે ઉસ હિસ્સેમેં, જો મુસલમાનોંકે કબ્ઝામેં રહા. દસ બારહ છોટી છોટી સ્ટેટ કાઈમ કી થીં. તો ઈન સ્ટેટોંમેં અકસર સલજૂકી શાહઝાદે યા સલજૂકિયોંકે હાકિમ હુકૂમત કરતે થે. ઉનહીંમેં એક સ્ટેટ આરમીનિયાકી સીમા પર ગઝકે તુર્ક કબીલાકે સરદાર સુલૈમાનખાંકે કબ્ઝેમેં થી.

સન ૬૨૧ હિજરીમેં જબ મુગલોંને અલાઉદ્દીન કેકબાદ સલજૂકીકી સ્ટેટ પર હમલા કિયા તો સુલૈમાનખાં ઔર ઉસકે બેટે અરતગરલને તુર્કોંકો લેકર મુગલોંકે ખિલાફ અલાઉદ્દીન કેકબાદકી મદદ કી. મુગલોંકો હારકા મુંહ દેખના પડા. અલાઉદ્દીન કેકબાદ સલજૂકીને સુલૈમાનસે ખૂશ હોકર ઉસે અપની ફૌજકા સિપેહસાલાર બના લિયા. ઔર ઉસકે બેટે અરતગરલકો અંગૂરા શહેરકે કરીબ એક બહોત બડી જાગીર દે દી.

અપને બાપકે ફૌત હોને પર અરતગરલને અપની સ્ટેટકો બહ્હા લિયા.

સન ૬૫૭ હિજરીમેં અરતગરલકા બેટા ઉસમાનખાં પૈદા હુવા. ૬૮૭ હિજરીમેં અરતગરલ ફૌત હુવા. ઔર ઉસકા બેટા ઉસમાનખાં તીસ સાલકી ઉમ્રમેં બાપકી જગહ સ્ટેટકા હાકિમ બના.

શાહ કોનિયા યાની ગયાસુદીન કેખસરૂ સલજૂકીને અપની બેટીકી શાદી ઉસમાનખાંસે કર દી. ઔર ઉસકો અપની ફૌજકી સિપેહસાલારીકા ઓહદા ભી અતા કિયા.

૬૯૯ હિજરીમેં ગયાસુદીન કેખસરૂ સલજૂકી જબ મકતૂલ હુવા તો તમામ સલજૂકી તુર્કોંને કોનિયા હુકૂમતકે તખ્ત પર ઉસમાનખાંકો બિઠાયા. ઔર ઈસ તરહ અપની પુરાની સ્ટેટકે અલાવા કોનિયાકા ઈલાકા ભી ઉસમાનખાંકે કબ્ઝેમેં આ ગયા. ઉસમાનખાંને અપને આપકો સુલતાનકે લકબસે યાદ કિયા.

યેહી પેહલા સુલતાન હૈ જિસકે નામસે ઉસકે ખાનદાનકી ઉસમાની હુકૂમત કાઈમ હુઈ.

ઉસમાની સુલતાનોંને બહોત જલ્દ તમામ એશિયાએ કૂચક પર કબ્ઝા કરકે કૈસરે રૂમકી હુકૂમતકો એશિયાસે મિટા દિયા. ૬૬૩ હિજરીમેં ઉસમાની સુલતાનોંને એડ્રિયા નોબલકો જીત કરકે ઉસે અપની રાજધાની બનાયા. ઔર તરાબુલુસ સૂબે પર કબ્ઝા કરકે યુરોપકે દખ્ખની પૂર્વી હિસ્સેમેં ઈસ્લામી હુકૂમત કાઈમ કી. કૈસરે રૂમને દબકર સમઝોતા કિયા. ઔર ઉસમાની તાકતસે અપને મુલ્કકો બચાયા. ઈસકે બાદ ઉસમાનિયોંને ઈસાઈયોંકો હરાકર યુરોપમેં અપને કબ્ઝે બઢાને શુરૂ કર દિયે. આખિર ૭૯૨ હિજરીમેં ઓસ્ટ્રીયા, બલગારિયા, બૂસનિયા, હંગરી વગૈરહકે ઈસાઈ બાદશાહોંને એક હોકર બહોત બડી ફૌજકે સાથ ઉસમાની હુકૂમત પર હમલા કિયા. સુલતાન મુરાદખાં ઉસમાનીને અપની થોડી તા'દાદકી ફૌજસે કસૌદા નામી જગા પર ઈસાઈયોંકી ઉસ ભારી ફૌજકા મુકાબલા કિયા. ઔર સબકો હરાકર પૂરે યુરોપકો હિલા દિયા.

સન ૭૯૯ હિજરીમેં યુરોપને મિલકર જિસમેં ફ્રાન્સ, જર્મની વગૈરહકી

ફૌજ ભી શામિલ થી. ઉસમાની હુકૂમતકો જબ બુન્યાદસે ઉખાડ દેનેકા ઈરાદા કિયા ઔર નેકોપોલેસ નામી જગહ પર સુલતાન બાયઝીદ બિન સુલતાન મુરાદખાંસે લડાઈ હુઈ. ઉસ લડાઈમેં સુલતાન બાયઝીદને જો બાયઝીદ યલદરમકે નામસે મશ્હૂર હૈ. યુરોપકી તમામ મિલી જુલી તાકતોંકો જોરદાર તરીકેસે હરા દિયા. પૂરી ઈસાઈ દુનિયામેં ખૌફ ફૈલ ગયા.

દો બારહ ફિર તમામ ઈસાઈ પૂરે મઝહબી જોશકે સાથ જમા હોકર બાયઝીદ યલદરમસે લડને પર તૈયાર હુએ. બાયઝીદ યલદરમને ઈસ બાર ભી સબકો હરાકર તમામ યુરોપસે ફરમાંબરદારીકા ઈકરાર લિયા. કૈસરે રૂમને છુપે તૌર પર બાયઝીદ યલદરમકે ખિલાફ ફિઝા બના રખ્ખી થી. ઈસ લિયે બાયઝીદ યલદરમને ઈરાદા કિયા કે સબસે પેહલે કૈસરકો સજા દેકર બલકાનસે ઈસાઈ હુકૂમતકા નામો નિશાન મિટા દે. ઔર ઉસકે પૂરે યુરોપકો ફતહ કરકે દુનિયાસે ઈસાઈયોંકી જડેં ખોદ દે.

વો અભી કૈસર પર હમલા કરને ન પાયા થા કે એશિયાકી તરફસે ખબર પહોંચી કે તૈમૂર એક ઝબરદસ્ત ફૌજ લેકર બાયઝીદ યલદરમકે એશિયાઈ ઈલાકોં પર હમલાવર હુવા હૈ. ચુનાંચે બાયઝીદકો એશિયાએ કૂચકમેં આના ઔર તૈમૂરકા મુકાબલા કરના પડા. ઔર ૮૦૪ હિજરીમેં અંગૂરાકી લડાઈ હુઈ. ઈસ લડાઈમેં તૈમૂર જીત ગયા. ઔર બાયઝીદ યલદરમ ગિરિફતાર હુવા. ઔર યુરોપ ઉસકે કબ્ઝેમેં આનેસે બચ ગયા.

ઉસકે બાદ લગતા થા કે ઉસમાની હુકૂમત અબ ખત્મ હો જાએગી. લેકિન ૫૦ સાલ બાદ હી મોહંમદખાં સાની (સેકન્ડ) ને કુસ્તુન્તુનિયાકો જીતકર બલકાનસે ઈસાઈ હુકૂમતકી જડેં ખોદ દીં.

ફિર સુલતાન સલીમખાંને ઈરાનિયોંકો બુરી તરહ હરાયા. મિસર જીતા. ઈરાક ઔર અરબકો અપને કબ્ઝેમેં કિયા. ઔર એક શાનદાર ઈસ્લામી હુકૂમત કાઈમ કરકે ૯૨૨ હિજરીમેં અબ્બાસી હુકૂમતકા ખાત્મા કરકે ઉસમાનિયોંમેં ઈસ્લામી ખિલાફતકે સિલસિલેકો જારી કિયા.

હિન્દુસ્તાનકે બાદશાહ

હિન્દુસ્તાનકા એક સૂબા યાની સિંધ પેહલી સદી હિજરીમેં ઈસ્લામી ખિલાફતકી સરહદોંમેં શામિલ હો ગયા થા. કાફી દિનોં તક સિંધકે હાકિમ ઔર ગવર્નર દરબારે ખિલાફતસે મુકર્રર હોકર આતે રહે.

ઉસકે બાદ જબ અબ્બાસી ખિલાફતમેં કમજોરી પૈદા હોની શુરૂ હુઈ તો સિંધમેં કઈ છોટી છોટી સ્ટેટેં કાઈમ હો ગઈ. ધીરે ધીરે ઉન ઈસ્લામી રિયાસતોંકે રકબે સુકડતે ચલે ગયે.

મહમૂદ ગઝનવીકે હમલોં તક એક સ્ટેટ સિંધમેં મૌજૂદ થી. મહમૂદ ગઝનવીને પંજાબ ઔર મુલતાન પર કબ્ઝા કરકે ઉસે ઈસ્લામી હુકૂમતમેં શામિલ કિયા.

જબ ગઝનવીયોંકી જગા પર ગૌરી હુએ તો ઉનહોંને તમામ ઉત્તરી ભારતકો જીત કરકે ભારતમેં ઈસ્લામી હુકૂમત ઔર મુસ્તકિલ બાદશાહી કાઈમ કી. પેહલા મુસલમાન બાદશાહ જો હિન્દુસ્તાનમેં હુકૂમતકી ગદ્દી પર બૈઠા હૈ. વો કુત્બુદ્દીન ઐબક થા, જો શિહાબુદ્દીન ગૌરીકા ગુલામ થા.

ગુલામ ખાનદાનકે બાદ ખિલજી ખાનદાનને હુકૂમત કી.

ખિલજિયોંકે બાદ તુગલકોંકી હુકૂમત રહી.

તુગલક ખાનદાનકે બાદ ખિઝરખાંકા ખાનદાન હાકિમ બના. ઉસકે બાદ લોદિયોંને હુકૂમત કી.

લોદિયોંકે બાદ મુગલ હિન્દુસ્તાનમેં આએ, મગર શેરશાહને ઉનકો નિકાલકર અપની હુકૂમત કાઈમ કી, મુગલોંને દોબારહ શેરશાહકે ખાનદાનકો હરાકર ભારત પર અપના કબ્ઝા જમાયા.

ઉસકે બાદ અંગ્રેઝ હિન્દુસ્તાન આએ.

ઈસ્લામી હુકૂમત ઉન્દુલુસમેં

પેહલી સદી હિજરીકી બાત હૈ. મોરક્કો વગૈરહકા ઈલાકા ઈસાઈયોંકે કબ્ઝેમેં થા. ઉસકા કિલેદાર એક શખ્સ કોંટ જોલિયન નામી થા. જિસે બાલિયાનકે નામસે ભી યાદ કિયા જાતા હૈ.

જોલિયનને ઉન્દુલુસકી ઈસાઈ હુકૂમતસે અપને તઅલ્લુકાત કાઈમ કર લિયે. ઉન્દુલુસકે આખરી ગાથ હાકિમને જિસે વટેઝા ભી કેહતે હૈં. અપની બેટીકી શાદી જોલિયનસે કર દી થી.

જબ વટેઝાકો હટાયા ગયા તો જોલિયનકો બુરા જરૂર લગા, લેકિન મજબૂરી ભી થી. કર હી ક્યા સકતા થા. તમામ પાદરિયોંકી મન્શાકે મુતાબિક લરઝીક તખ્ત પર બૈઠા થા.

જોલિયનકી એક બેટી ફલોરંડા નામી થી. જો બાદશાહ વટેઝાકી નવાસી યાની પુરાને શાહી ખાનદાનસે તઅલ્લુક રખતી થી. ઉન્દુલુસકા બાદશાહ લરઝીક બાવજૂદ ઈસકે કે વો બુઢ્ઢા થા. ઉસ લડકીસે ઝિના કર બૈઠા. જોલિયન ઈસ ખબરકો સુનકર તડપ ઉઠા. ઔર સાઝિશકી સ્કીમ બનાને લગા.

મૂસા બિન નસીર

ઉસ જમાનેમેં ખલીફા વલીદ બિન અબ્દુલ મલિકકી તરફસે શહેર કેરવાનમેં મૂસા બિન નસીર ખલીફાકે ગઝની ઈલાકોંકા વાયસરોય થા.

મૂસા બિન નસીરકી તરફસે તારિક બિન ઝિયાદ, ઉસકા બરબરી નસલકા ગુલામ શહેર તંજાકી હુકૂમત પર મુકર્રર ઔર મરાકશકી ઈસ્લામી ફૌજોંકા સિપેહસાલાર થા.

તારિક અગરચે જોલિયનસે ઝિયાદા કરીબ થા, લેકિન જોલિયનને

બજાએ તારિકસે બાતચીત કરનેકે મૂસા બિન નસીરકે સામને અપના પ્રોગ્રામ રખ્ખા. ઔર ઉન્દુલુસ પર હમલે કરને પર ઈકરાર કિયા.

મૂસા બિન નસીરને જોલિયનકે ઈસ ઈકરાર પર ઉન્દુલુસકે હાલાત ઔર ઉન્દુલુસી હુકૂમતકી ફૌજી તાકતકે બારેમેં કુછ સવાલ રખ્ખે. ઔર ખલીફા વલીદ બિન અબ્દુલ મલિકસે ઈજાઝત માંગના જરૂરી સમઝ કરકે એક ખત દમિશ્કકી તરફ રવાના કિયા.

ઉધર જોલિયનકે સાથ અપને એક સરદાર તરીક યા તારિકકો પાંચસો આદમિયોંકે સાથ ભેજ દિયા કે જોલિયનકે જહાઝોંમેં સવાર હોકર ઉન્દુલુસકે સાહિલ પર ઉતરેં. ઔર વહાંકે હાલાતકી જાનકારી હાસિલ કરકે વાપસ આએં.

થોડે હી દિનોંમેં ખલીફાકે દરબારસે ઈજાઝત આ ગઈ. જિસમેં પૂરી ચોકસી રખને ઔર ઈન્સાફસે કામ લેનેકી બાત કહી ગઈ થી.

ઈસી બીચ તરીક ભી વાપસ આયા. ઔર ઉસને જોલિયનકી એક એક બાતકી તસ્દીક કર દી.

ફિર મૂસા બિન નસીરને તંજાકે ગવર્નર તારિક બિન ઝિયાદકે નામ હુકમ ભેજ દિયા કે તુમ અપની ફૌજ લેકર ઉન્દુલુસ પર ચઢાઈ કરો.

તારિક અપની સાત હજારકી ફૌજ નાવોંમેં સવાર કરકે જબલુત્તારિકકે પાસ ઉન્દુલુસકે દખ્ખિની રાસ પર જા ઉતરા. પૂરી ફૌજ ચાર નાવોં પર સવાર હોકર ગઈ થી.

તારિક અભી સાહિલ પર નહીં પહોંચા થા કે ઉસને ખ્વાબમેં દેખા કે હુઝૂર ﷺ ઉસસે ફરમાતે હૈં, તુમહારે હાથ ઉન્દુલુસ ફતહ હો જાએગા.

ઉસકે બાદ ફૌરન તારિકકી આંખ ખુલ ગઈ. ઔર ઉસકો અપની જીતકા પક્કા યકીન હો ગયા.

યે ઉસકા યકીન થા. યે ઉસકી હિંમત ઔર બહાદુરી થી કે ઉસને ઉન્દુલુસકે સાહિલ પર ઉતરતે હી જિન જહાઝોંમેં સવાર હોકર આએ થે,

ઉનકો આગ લગાકર દરિયામેં ડુબા દિયા. ઔર અપને સાથિયોંકો બતા દિયા કે વાપસ જાનેકા કોઈ ઝરીયા બાકી નહીં રહા. હમારે પીછે દરિયા હૈ ઔર આગે દુશ્મનકા ફૈલા હુવા મુલ્ક હૈ. ઈસકે અલાવા અબ નજાતકી કોઈ શકલ બાકી નહીં રહી કે હમ દુશ્મનકે મુલ્ક પર કબ્ઝા કર લેં. ઔર ઉસકી ફૌજોંકો પીછે ધકેલતે ચલેં જાએં.

ઈસાઈ જનરલ તદમીરકી હાર

તારિકકે સાથી અભી પૂરે તૌર પર સુકૂન ભી ન પા સકે થે કે ઈસાઈ જનરલ તદમીરને જો ઈત્તિફાકસે ઉન દિનોં વહીં મૌજૂદ થા. ખબર સુનતે હી ઉન પર હમલા કર દિયા. લેંકિન બુરી તરહ હારા ઔર ભાગ નિકલા. ફિર ઉસને બાદશાહ લરઝીક કો ઈત્તિલાઅ દી કે એક ગૈર કૌમને હમલા કર દિયા હૈ. મુઝે પૂરી હિંમત વ બહાદુરીસે કામ લેનેકે બાદ ભી હારકા મુંહ દેખના પડા હૈ. આપ ખૂદ ઝબરદસ્ત ફૌજકે સાથ ઈસ તરફ મુતવજ્જેહ હોં.

શાહ લરઝીકને યે ખબર સુનતે હી ફૌજ જમા કરનેકી તૈયારી શુરૂ કર દી. શહેર શદુનાકી લાજંડા જીલકે કરીબ એક છોટીસી નદીકે કિનારે ૨૮ રમઝાન સન ૯૨ હિજરી મુતાબિક જુલાઈ ૭૧૧ ઈસ્વીકો દોનોં ફૌજોંકા મુકાબલા હુવા. શાહકી ભારી ફૌજ મુઠ્ઠીભર મુસલમાનોંકી ફૌજસે હાર ગઈ. શાહ લરઝીક ભાગા.

લડાઈકે એક હફતે બાદ મુસલમાનોંકો યે જીત ૫ શવ્વાલ ૯૨ હિજરી મુતાબિક ૭૧૧ ઈસ્વી હાસિલ હુઈ થી. ઉસી દિનસે ઉન્દુલુસમેં ઈસ્લામી હુકૂમતકી શુરૂઆત સમઝની ચાહિયે.

મૂસા બિન નસીર જીતકી ખબર સુનકર બહોત ખૂશ હુવા. ખલીફાકો ખબર ભેજવા દી ઔર ખૂદ ઉન્દુલુસકી તરફ ચલનેકા ઈરાદા કિયા. ઔર એક ખત તારિક ઈબ્ને ઝિયાદકે નામ રવાના કિયા કે તુમ મુલ્કકા જિતના હિસ્સા જીત

ચુકે હો. ઉસી પર કબ્ઝા બનાએ રહો. અભી આગે ન બળ્હો.

ઈસકે બાદ મૂસા બિન નસીર ૧૮ હજારકી ફૌજ લેકર કેરવાનસે રવાના હુવા.

ફિર તારિક કરતબાકી તરફ બળ્હા. કરતબાકા હાકિમ ઉન્દુલુસકે શાહી ખાનદાનકા એક શખ્સ થા. કરતબાકો ઘેર લિયા. ઈસ ઘેરાવમેં ઝિયાદા વક્ત ન લગાનેકે બજાએ તારિક તલેતલા કી તરફ બળ્હ ગયા. ઔર મુગીસ રૂમીકો કરતબાકે ઘેરાવ પર છોડ દિયા.

સન ૯૩ હિજરીમેં તલેતલા જીત લિયા ગયા.

તલેતલામેં તારિક રૂકા નહીં, બલ્કે વો આગે બઢતા ચલા ગયા. ઉધર મુગીસ રૂમીને કુછ દિનોં તક ઘેરાવ કરનેકે બાદ કરતબાકો ભી જીત લિયા. ઈધર તારિકને દખ્ખિનસે લેકર ઉત્તર તક ઉન્દુલુસકા દરમિયાની હિસ્સા જીત લિયા. પૂરબ ઔર પશ્ચિમકી તરફકે સૂબે બાકી રેહ ગયે થે.

ઈસી બીચ અમીર મૂસા બિન નસીર ઉન્દુલુસમેં અપની ફૌજકે સાથ દાખિલ હો ગયે. તલેતલામેં તારિક બિન ઝિયાદ ઔર મૂસા બિન નસીરકી મુલાકાત હુઈ.

ઈસકે બાદ દોનોંને ઉન્દુલુસકે બાકી ઈલાકોંકો ભી જીત લિયા. ઔર ઈન શર્તોંકે સાથ કે ઈસાઈયોંકો મઝહબી આઝાદી હાસિલ રહેગી. ઈસ્લામકે દુશ્મનોંકો વો પનાહ નહીં દેંગે વગૈરહ વગૈરહ...

ઐયૂબ બિન હબીબ

ઉન્દુલુસકે અમીરકી હૈસિયતસે ઔર સરદારોંકે મશ્વરેકે મુતાબિક ઐયૂબ બિન હબીબકો ઉન્દુલુસકા અમીર બનાયા ગયા.

અમીર ઐયૂબ બિન હબીબકા સબસે બડા કામ યે હૈ કે ઉસને અશબેલીયાકે બજાએ કરતબાકો રાજધાની બનાયા. ઈસકે બાદ આફ્રિકા ઔર મોરક્કોસે બરબરી ઔર અરબી કબીલોંકો ઉન્દુલુસમેં આબાદ હોનેકી દાવત

દી. ચુનાંચે બહોતસે મુસલમાન ઉન્દુલુસમેં આએ. ઔર અમીર ઐયૂબને ઉનકો ઉન્દુલુસકે મુખ્તલિફ શહેરોંમેં આબાદ કરકે ઈસાઈયોંકી બગાવતકે અંદેશોંકો બડી હદ તક ખત્મ કર દિયા.

અમીર ઐયૂબ અમીરીકે સિર્ફ છ મહીને હી પૂરે કરને પાયા થા, કે ઉસકે હટાએ જાનેકા હુકમ લેકર હર્બ બિન અબ્દુર્રહમાન સકફી પહોંચ ગયા.

હર્બ બિન અબ્દુર્રહમાન સકફી

હર્બ બિન અબ્દુર્રહમાનને ઉન્દુલુસ પહોંચકર હુકૂમત અપને હાથમેં લી. ઉસને મૂસા ઔર ઐયૂબકે જમાનેકે તમામ અહલકારોંકો બદગુમાનીકી નઝરસે દેખકર ઉન પર સખ્તી શુરૂ કર દી. સાથ હી ઈસાઈયોં ઔર યહૂદિયોંકે સાથ ભી ઐસા હી સખ્ત બરતાવ કિયા.

ઈસાઈ ઔર યહૂદી ઈસસે પેહલે અપને લિયે મુસલમાન હુકમરાનોંકો રહમ દિલ ઔર મહેરબાન દેખ ચુકે થે. ઉનહોંને અપના એક વફદ કેરવાન રવાના કિયા કે મુહમ્મદ બિન યઝીદસે ગુઝારિશ કરકે ઈસ અમીરકો તબ્દીલ કરાએ. લેકિન ઉસને ધ્યાન ન દિયા. ચુનાંચે યે વફદ ખલીફાકી ખિદમતમેં રવાના હુવા. ઉસ વક્ત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ ખલીફા થે.

હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝને પૂરી બાત સુની ઔર હર્બ બિન અબ્દુર્રહમાનકો ઉન્દુલુસકી હુકૂમતસે હટાકર સમ્હ બિન મલિક ખૌલાનીકો ઉન્દુલુસકા હાકિમ બનાકર ભેજા.

હર્બ બિન અબ્દુર્રહમાન બિન ઉસમાન સકફીને ઉન્દુલુસમેં દો બરસ આઠ મહીને હુકૂમત કી.

સમ્હ બિન માલિક

અમીર સમ્હ બિન માલિક ખૌલાની અગરચે એક ફૌજી આદમી ઔર

તારિક બિન ઝિયાદકે સાથિયોંમેંસે થા, લેકિન ઉસને ઉન્દુલુસકી હુકૂમત સંભાલતે હી સબકે સાથ અદલ વ ઈન્સાફ ઔર લોગોંકી ખૂશહાંલીકે સામાનોંકી ફરાહમીકી કોશિશ કી.

● હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકે હુકમસે ઈસ અમીરને ઉન્દુલુસકી મરદુમ શુમારી (જન ગણના) કરાઈ. જિસસે હર કૌમ હર કબીલે ઔર હર એક મઝહબકે લોગોંકી અલગ-અલગ તા'દાદ માલૂમ હો ગઈ.

● બરબરી લોગોંકો અમીર સમ્હને ગૈર આબાદ ઈલાકોંમેં આબાદ કરકે ખેતીબાડી ઔર ઘરેલૂ ઉદ્યોગ ધંધોંકી તરફ ધ્યાન દિલાયા. જિસમેં ઉનકો કામિયાબી હાસિલ હુઈ.

● ખેતી ઔર કારોબારમેં આસાની પૈદા કી. જિઝયા, ઉશ્ર, ઝકાતકા નિઝામ ચલાયા.

● પુલ, મસ્જીદ ઔર દૂસરી ચીઝેં બનવાઈ, ગર્ઝ કુછ હી દિનોંમેં ઉન્દુલુસમેં અમ્ન વ ઈન્સાફ કાઈમ હો ગયા.

અંદરૂની ઈન્તિઝામસે નિમટકર અમીર સમ્હને ફૌજ લેકર જબલુલ બરતાતકી તરફ તવજ્જોહ કી. ઉસ પહાડકી ઘાટીકો પાર કરકે વો ઉસ મુલ્કમેં દાખિલ હુવા, જો આજકલ દખ્ખિની ફ્રાન્સ કેહલાતા હૈ.

અમીર સમ્હને નારબોન પર હમલા કરકે ઉસે જીત લિયા. તોલોઝ પર ભી હમલા હુવા. લડાઈ હુઈ. ઔર કરીબ થા કે ફ્રાન્સિયોંકી ભારી ફૌજ ઈન મુઠ્ઠીભર મુસલમાનોંકે મુકાબલેમેં લાશોંકે ઢેર છોડકર લડાઈકે મૈદાનસે પીઠ ફેરકર ભાગે. ઔર તમામ મુલ્ક ફ્રાન્સ ઈસ્લામી ફૌજકે પાંવસે રોંદા જાએ. ઠીક ઉસી વક્ત, જબકે મુસમાલન ઈસાઈયોંકો પીછે ધકેલકર આગે બઢ્હ રહે થે. એક તીર અમીર સમ્હકે ગલેમેં આકર આરપાર હો ગયા.

અપને અમીરકો ઈસ તરહ જામે શહાદત પીતે હુએ દેખકર મુસલમાનોંકા જોશ કુછ ઠંડા પડ ગયા. ઉનકા આગે બઢ્હના રૂક ગયા.

મુસલમાનોંને ફૌરન અમીર સમ્હકી જગહ પર અબ્દુર્રહમાન ગાફકીકો

અપના સિપેહસાલાર ઔર અમીર ચુના. અબ્દુર્રહમાનને આગે બઢના મુનાસિબ ન સમઝા. ઈસ તરહ આગેકી જીત રૂક ગઈ.

તોલોજકી યે લડાઈ સન ૧૦૨ હિજરીમેં લડી ગઈ. કુછ હી દિનોં બાદ અબ્દુર્રહમાન ગાફ઼કીકો કુછ શિકાયતોંકી બુન્યાદ પર હટા દિયા ગયા. ઔર ઉનકી જગહ પર અંબસા બિન સહીમ કલ્બીકો અમીર બનાયા ગયા.

અંબસા બિન સહીમ કલ્બી

અમીર અંબસાને શુરૂમેં મુલ્કકે ઈન્તિઝામ પર તવજ્જોહ દી. ઔર લોગોંકો તરહ તરહકે ફાઈદે પહોંચાએ.

મુલ્ક ફ્રાન્સ પર ચઢાઈ કી. દખ્ખિની ફ્રાન્સ જીત લિયા ગયા. ફ્રાન્સકે બીચકે હિસ્સેમેં મુસલમાનોંસે સખ્ત મુકાબલા હુવા. ઈસ લડાઈમેં ભી મુસલમાનોંને ફ્રાન્સીસિયોંકે દાંત ખટ્ટે કર દિયે. અમીર અંબસાને બદ એહતિયાતીસે અપને આપકો ખતરેમેં ડાલ દિયા. ઔર સબસે આગે બઢકર ઈસાઈયોં પર ખૂદ હમલા કિયા. ઔર શહીદ હુએ.

અમીર અંબસાને અપની શહાદતસે પેહલે હી ઉરવહ બિન અબ્દુલ્લાહ ફહરીકો અપના કાઈમ મુકામ તજવીઝ કર લિયા થા. યે વાકિઆ સન ૧૦૭ હિજરીકા હૈ. લેકિન ઉરવહ બિન અબ્દુલ્લાહ સિર્ફ છ મહીને હી અમીર રેહ સકે. ઉનકી જગહ પર યહયા બિન સલમાકો ઉન્દુલુસકા અમીર બનાયા ગયા.

યહયા બિન સલમા ઔર ઉસકે બાદ

યહયા બિન સલમા કલબીને ૧૦૭ હિજરીકે આખિરમેં ઉન્દુલુસકી હુકૂમત સંભાલી. યહયા બિન સલમા જિદ્દી ઔર સખ્ત આદમી થા. ઈસ

લિયે વહાંકે લોગ ઉસસે નારાઝ હો ગયે. નતીજા યે હુવા કે દો બરસ બાદ યહયા બિન સલમા ભી હટા દિયા ગયા. ઉસકી જગહ અમીર ઉસમાન બિન અબી ઉબૈદા નખમી ઉન્દુલુસકા હાકિમ બનકર આયા. ઉસમાનકે બાદ હુઝેફા બિન અહવાસ, હુસૈમ બિન ઉબૈદ, મુહમ્મદ બિન અબ્દુલ્લાહ અશ્જઈ ઔર અબ્દુર્રહમાન બિન અબ્દુલ્લાહ ગાફકી ઉન્દુલુસકે અમીર બનાએ ગયે.

અબ્દુર્રહમાન ગાફકીને ઉન્દુલુસકી હુકૂમત અપને હાથમેં લેકર પેહલે મુલ્કકે અંદરૂની ઈન્તિઝામકો દુરૂસ્ત ઔર મુકમ્મલ કિયા. અકસર શહેરોં ઔર કસ્બોંમેં મદ્રસે, મસ્જીદેં ઔર પુલ તામીર કરાએ. ઉસકે બાદ ફૌજી તૈયારી કરકે મુલ્ક ફ્રાન્સ પર હમલા કરને ઔર પિછલી મુહિમોંકી નાકામીકો દૂર કરનેકી તૈયારી શુરૂ કી.

પાઈટેરસ પર કબ્ઝા કરકે મુસલમાન શહેર ટોરસકી તરફ બઢે. ઝબરદસ્ત ઈસાઈ ફૌજસે ટક્કર હુઈ. મુસલમાન જીત ચુકે થે. ઔર ઈસાઈયોંકે કદમ ઉખડને હી વાલે થે કે એક દસ્તેને મુસલમાનોં પર પીછેસે હમલા કિયા. ઔર લડાઈકા પાંસા બદલ ગયા. અમીર અબ્દુર્રહમાન શહીદ હુએ. યે લડાઈ સન ૧૧૪ હિજરીમેં હુઈ.

અબ્દુલ મલિક બિન કુત્ન ફહરી

ઈસ લડાકે અંજામ ઔર અબ્દુર્રહમાનકી શહાદતકા હાલ જબ ગવર્નર આફ્રિકા ઉબૈદ બિન અબ્દુર્રહમાનકો માલૂમ હુવા તો ઉસને અબ્દુલ મલિક બિન કુત્ન ફહરીકો ઉન્દુલુસકા અમીર મુકર્રર કિયા. ઔર હુકમ દિયા કે ફ્રાન્સીસિયોંસે અબ્દુર્રહમાન ગાફકીકા બદલા જરૂર લિયા જાના ચાહિયે.

અબ્દુલ મલિક બિન કુત્ન ફહરીને ઉન્દુલુસમેં દાખિલ હોકર સન ૧૧૫ હિજરીમેં હુકૂમતકા ઈન્તિઝામ અપને હાથમેં લિયા. ઔર મુલ્કકે

અંદરૂની ઈન્તિઝામોંસે ફારિગ હોકર ફ્રાન્સકે મુલ્ક પર હમલેકી તૈયારી કી, લેકિન મોસમકી ખરાબીકી વજહસે વો અપને ઈરાદેકો અમલી જામા નહીં પહેના સકા.

ઈસ તારીખસે નારાઝ હોકર આફ્રિકાકે ગવર્નરને અબ્દુલ મલિકકો ઉન્દુલુસકી અમીરીસે હટા દિયા. ઔર ઉસકી જગહ ઉત્બા બિન હજ્જાજ સલૂલીકો ઉન્દુલુસકા અમીર બનાકર ભેજા.

ઉત્બા બિન હજ્જાજ સલૂલી

ઉત્બા બિન હજ્જાજ સલૂલીને સન ૧૧૭ હિજરીમેં ઉન્દુલુસમેં દાખિલ હોકર હુકૂમતકી બાગડોર સંભાલી. ઔર અબ્દુલ મલિક બિન કુત્ન ફહરીકો કિસી છોટેસે ઈલાકેકા હાકિમ બના દિયા.

વૈસે ઉત્બા બહોત હોશિયાર ઔર ઈન્સાફ પસંદ શખ્સ થા. ઉત્બાકે મશહૂર કારનામે કુછ ઈસ તરહ હૈં.

● અમ્ન વ અમાન રખનેકા ભરપૂર ઈન્તિઝામ કિયા.

● પોલિસકા એક ખાસ ઔર અલગ મુહકમા રાસ્તોંકી હિફાઝતકે લિયે કાઈમ કિયા. ઈસ મુહકમેમેં સવાર ભરતી કિયે ગયે થે જો ગશ્ત કરતે ઔર રાસ્તોંકી હિફાઝત કરતે.

● ઉત્બાને હર ગાંવમેં એક એક અદાલત કાઈમ કી, તાકે મરકઝી અદાલતોંમેં કામકી ભીડ ન હો. ઔર લોગોંકો ઝગડોંકો ખત્મ કરાનેમેં આસાની હો જાએ.

● ઔર હર ગાંવમેં કમસે કમ એક એક મદ્રસા કાઈમ હુવા. ઈન સ્કૂલોંકે લિયે ખુસૂસી ફંડ કાઈમ કર દિયા ગયા.

● જહાં જહાં મસ્જિદોંકી જરૂરત થી, વહાં મસ્જિદેં બનવાઈ. ઔર હર મસ્જિદકે સાથ એક મદ્રસા ભી જરૂરી કાઈમ કિયા ગયા.

બહરહાલ ઉત્બા બિન હજ્જાજ સલૂલીકે દૌરમેં ઉન્દુલુસી લોગ બહોત ખૂશ થે.

ઈસકે બાદ ફ્રાન્સ મુલ્કકે ઉસ હિસ્સે પર તવજ્જોહ કી. જિસ પર મુસલમાનોંને કબ્ઝા કિયા થા. લેકિન જમાવ નહીં પૈદા હુવા થા. વહાં ઉસને શહેર રબોનિયાકો મઝબૂત કિયા. રોન નદીકે કિનારે બહોતસે કિલે' બનવાએ. ફ્રાન્સીસિયોંસે કૈઈ બાર મુકાબલા હુવા, ઔર હર બાર ઉનકો મુસલમાનોંસે હારના પડા.

સન ૧૨૧ હિજરીમેં આફ્રિકાકે અંદર બરબરિયોંને બગાવત કી. ઉસ બગાવતકો કુચલનેકે લિયે અમીર ઉત્બાસે બેહતર ઔર કોઈ આદમી ન થા. ચુનાંચે ગવર્નર આફ્રિકાને ઉન્દુલુસસે અમીર ઉત્બાકો બુલાકર આફ્રિકાકે બરબરિયોંકો ખૂબ અચ્છી તરહ સજા દી. ઔર યે બગાવત કુચલ દી ગઈ.

અમીર ઉત્બા આફ્રિકાકે કામોંસે ફારિગ હોકર ૧૨૨ હિજરીમેં ઉન્દુલુસ વાપસ આયા તો યહાં ઉસકે ખિલાફ બગાવતકા મન્સૂબા (પ્લાન) પક્કા હો ચુકા થા, બગાવત પર ઉભારા થા અબ્દુલ મલિક બિન કુત્નને, અમીરને ઈસ બગાવતકો દબાનેકી તદબીરેં શુરૂ કી હી થી મગર ઉસકી મૌતને ઝિયાદા મોહલત ન દી. સન ૧૨૩ કે સફર મહીનેમેં અમીર ઉત્બાને રાજધાની કરતબામેં ઈન્તિકાલ કિયા ઔર અબ્દુલ મલિક બિન કુત્ન બડી આસાનીસે તમામ મુલ્કે ઉન્દુલુસ પર કાબિઝ હો ગયા. લેકિન ઉન્દુલુસકે લોગ ઉસસે ખૂશ ન રહે. બરબરિયોંકી બગાવત હો ગઈ. ઉસકી તાકાત કમજોર હુઈ. યહાં તકકે સો સાલકા બુળ્હા યે શખ્સ કત્લ કર દિયા ગયા. યે વાકિઆ સન ૧૨૩ હિજરીકે આખરી દિનોંકા હૈ. ઈસકે બાદ શામિયોં ઔર અરબોંને મિલકર સઅ્લબા બિન સુલામાકો ઉન્દુલુસકા અમીર બનાયા.

સઅ્લબા બિન સુલામા ચૂંકે યમની થા. તરફદારીસે કામ લેતા થા. ઈસ લિયે બદ-અમ્ની ફૂટ પડી. તમામ અરબી કબીલે ઈબ્ને સઅ્લબાસે નારાઝ

હો ગયે. ઔર મજબૂર હોકર હંઝલા બિન સફવાન ગવર્નર આફ્રિકાસે ઈબ્ને સુલમાકી શિકાયત કી. હંઝલા બિન સફવાનને અબુલ ખત્તાબ હિસામ બિન ઝિરાર કલબીકો ઉન્દુલુસવાલોંને અબુલ ખત્તાબ હિસામકા ઈસ્તિકબાલ કરકે ઈતાઅત કુબૂલ કી. હિસામને ઈબ્ને સલામકો હટાકર હુકૂમતકી બાગડોર અપને હાથમેં લી. યે વાકિઆ સન ૧૨૫ હિજરીકા હૈ.

ઈસમેં શક નહીં કે હિસામ બડા કાબિલ આદમી થા. ઉસને કુછ કદમ ઐસે ઉઠાએ જો મુલ્ક ઔર મુલ્કકે રેહને વાલોંકે લિયે બડે ફાઈદામંદ થે, લેકિન યમનિયોંકી તરફદારીને કામ બિગાડ દિયા. ઔર લોગ નારાઝ હો ગયે. યહાં તકકે સઅ્લબા બિન સુલામા જો ખૂદ યમની થા ઔર તરફદારીકી વજહસે હટાયા ગયા થા. વો ભી હિસામકે ખિલાફ બગાવત કરનેવાલી તાકતસે મિલ ગયા. અબુલ ખત્તાબ હિસામકો લડના પડા, વો હારા. ઔર ઉસે એક મજબૂત કિલેમેં કૈદ કર દિયા ગયા. યે વાકિઆ રજબ ૧૨૭ હિજરીકા હૈ.

કુછ હી દિનોં બાદ વો છોડ દિયા ગયા. અંદર હી અંદર હિસામને ફિર તાકાત જમા કરના શુરૂ કર દી. દોબારહ લડાઈ હુઈ. ઔર ઈસ બાર યે ગિરિફતાર હોકર મકતૂલ હુવા.

અબ ક્યા થા? સઅ્લબા બિન સુલામાકો દો બારહ અમીરે ઉન્દુલુસ બના દિયા ગયા. સન ૧૨૯ હિજરીમેં સઅ્લબા બિન સુલામાને હુકૂમતકી બાગડોર અપને હાથમેં લી.

લેકિન સઅ્લબા ઝિયાદા દિનોં તક ઝિંદા નહીં રેહ સકા. ઉસકી વફાતકે બાદ યૂસુફ બિન અબ્દુર્રહમાન ફહરી અમીર ચુને ગયે.

યુસુફ બિન અબ્દુર્રહમાન ફહરી

યે વો દૌર થા જબકે બનૂ ઉમૈયાકે ખલીફા સિયાસી હૈસિયતસે બહોત કમજોર હો ચુકે થે. અબ્બાસિયોંકી સાઝિશેં ઔર કોશિશેં બરાબર કામિયાબ

હોતી જા રહી થી. ઈસ લિયે સૂબોંમેં ઔર છોટી છોટી હુકૂમતોંમેં બદ અમ્નીકા પૈદા હોના કોઈ અજીબ બાત ન થી.

ઉન્દુલુસમેં યેહી હુવા. છોટી છોટી બગાવતેં હુઈ જો દબા દી ગઈ. સાઝિશોંકા ચક્કર ચલતા રહા. આખિર અબ્દુર્રહમાન દાખિલ ઉમવી યુસુફ બિન અબ્દુર્રહમાન પર ગાલિબ આ ગયા. ઈસકે બાદસે અબ્દુર્રહમાન દાખિલ ઔર ઉસકી ઔલાદકી હુકૂમત ઉન્દુલુસમેં શુરૂ હુઈ ઔર ઉન્દુલુસકી ઈસ્લામી હુકૂમતકા દૌર ખત્મ હુવા.

પેહલે દૌર પર એક નજર

ઉન્દુલુસકા મુલ્ક ખિલાફતકે મરકઝ યાની દમિશ્કસે બહોત ઝિયાદા ફાસલે પર વાકેઅ થા. મહીનોંમેં ખલીફાકા કોઈ હુકમ ઉન્દુલુસકા કોઈ પયગામ દરબારે ખિલાફત તક આ પાતા થા.

ઉન્દુલુસ આમ તૌર પર ગવર્નર આફ્રિકાકે માતહત હી રહા.

સન ૧૩૮ હિજરીમેં અબ્દુર્રહમાનને ઉન્દુલુસમેં દાખિલ હોકર ઉન્દુલુસમેં અમીરોંકે ઈસ દૌરકા ખાત્મા કિયા.

ઈસી બીચ ઉન્દુલુસકે પહાડી ઈલાકોંમેં એક છોટીસી ઈસાઈ હુકૂમત ભી કાઈમ હો ગઈ. જો ઉમવી હુકૂમતકે લિયે બરાબર મસ્અલા બની રહી.



ખુલફાએ ઉન્દુલુસ

અબ્દુર્રહમાન બિન મુઆવિયા ઉમવી

અબ્દુર્રહમાન બિન મુઆવિયા બિન હિશામ બિન અબ્દુલ મલિક બિન મરવાન બિન હકમ સન ૧૧૩ હિજરીમેં પૈદા હુવા થા. વો બડા હોનહાર જવાન થા. બુરી આદતેં ઔર ગંદી ખસ્લતેં ઉસમેં બિલકુલ નહીં પાઈ જાતી થી. વો બહાદુર, નિડર ઔર લડાઈકી કલા કા જાનકાર ભી થા. વો ઉમવી ખાનદાનકા એક બેહતરીન શખ્સ થા.

સન ૧૩૨ હિજરીમેં જબ ઉમવી ખિલાફતકા ખાત્મા હોકર અબ્બાસી ખિલાફત શુરૂ હુઈ તો અબ્દુર્રહમાન બિન મુઆવિયા કી ઉમ્ર બીસ સાલકે કરીબ થી.

ફુરાત નદીકે કિનારે અબ્દુર્રહમાનકી એક જાગીર થી. જિસ વક્ત અબ્બાસિયોંને દમિશ્કમેં ઉમવિયોંકા કત્લે આમ મચા રખ્ખા થા. અબ્દુર્રહમાન દમિશ્કમેં મૌજૂદ ન થા. બલ્કે અપની જાગીરકે ગાંવમેં આયા હુવા થા. ફિર વો વહીં રેહને ભી લગા.

એક દિન વો અપને ખૈમેમેં બૈઠા થા કે ઉસકા તીન ચાર સાલકા લડકા, જો બાહિર ખેલ રહા થા. ડરા સહમા હુવા ખૈમેકે અંદર આયા. અબ્દુર્રહમાન ઉસકે ડરકી વજહ માલૂમ કરનેકે લિયે ખૈમેસે બાહિર નિકલા. તો ઉસને દેખા કે અબ્બાસિયોંકા કાલા ઝંડા હવામેં લેહરા રહા હૈ. ઔર ઉસકી તરફ ચલા આ રહા હૈ. તમામ ગાંવમેં હલચલ મચી હુઈ હૈ.

યે દેખકર, કે અબ્બાસી લશ્કર બનૂ ઉમૈયાકે કત્લ કરનેકો પહોંચ ગયા હૈ. વો અપને બેટેકો ગોદમેં ઉઠાકર દરિયાકી તરફ ભાગા. અભી વો દરિયા તક

ન પહોંચ પાયા થા કે દુશ્મનોંને ઉસકા પીછા કિયા ઔર ચિલ્લા ચિલ્લાકર કેહને લગે કે તુમ મત ભાગો. હમ તુમકો કોઈ નુકસાન ન પહોંચાએંગે. ઔર હર તરહસે તુમહારી મદદ કરેંગે.

અબ્દુર્રહમાનકે પીછે પીછે ઉસકા ભાઈ ભી થા.

અબ્દુર્રહમાનને દુશ્મનોંકી બાતોંકી તરફ ઝરા ભી ધ્યાન ન દિયા. ઔર દરિયાકે કિનારે પહોંચતે હી દરિયામેં કૂદ પડા.

અબ્દુર્રહમાનકા ભાઈ દુશ્મનોંકી યકીન દહાનિયોંસે ધોકા ખા ગયા. વો વહીં ખડા હો ગયા. યહાં તકકે બલવાઈ આ ગયે. ઔર ઉસકા સર કાટ લિયા. અબ્દુર્રહમાન દરિયામેં તૈરતા હુવા અપને બેટેકો છાતીસે લગાએ હુએ દરિયાકે દૂસરે કિનારે પર પહોંચ ગયા. દુશ્મનોંકો દરિયામેં તૈરનેકી હિંમત ન થી. બલ્કે વો ઉસી કિનારે પર ખડે હોકર તમાશા દેખ રહે થે.

અબ્દુર્રહમાન યહાંસે છુપતા છુપાતા ચલ ખડા હુવા. યહાં તકકે ફલસ્તીનકે ઈલાકેમેં પહોંચ ગયા. વહાં ઉસકો ઈત્તિફાકસે ઉસકે બાપકા બદ્ર નામકા ગુલામ મિલ ગયા. વો ભી ઈસી હાલતમેં અપની જાન બચાતા ઔર છુપતા હુવા મિસરકી તરફ જા રહા થા.

બદ્રકે પાસ અબ્દુર્રહમાનકી બહેનકે કુછ ઝેવરાત ઔર રૂપિયે થે. જો ઉસને અબ્દુર્રહમાનકી ખિદમતમેં પેશ કર દિયે. ઈસ તરહ અબ્દુર્રહમાનકી તંગી ઔર ખર્ચકી તકલીફ દૂર હો ગઈ. અબ ઉસને અપના ભેસ બદલકર ઔર મામૂલી સોદાગરોંકી હાલત બનાકર બદ્રકે સાથ સફર તય કરના શુરૂ કિયા. મિસર પહોંચા. દો એક દિન ઠહેરા ઔર કુછ દિનોંકે બાદ આફ્રિકા ચલા ગયા.

આફ્રિકાકે ગવર્નરકો અબ્દુર્રહમાનકે આનેકા હાલ માલૂમ હુવા તો વો ઈઝઝત ઔર મુહબ્બતસે પેશ આયા. લેકિન ઉસકો કુછ દિનોંકે બાદ માલૂમ હો ગયા કે આફ્રિકામેં અબ્દુર્રહમાન હુકૂમત કાઈમ કરનેકા મન્સૂબા બના રહા હૈ. ઉધર અબ્બાસી હુકૂમતકી મજબૂતીકી ખબર ભી ઉસે મિલતી રહી તો ઉસને અબ્દુર્રહમાનકો ગિરિફતાર કરકે અબ્બાસી ખલીફા સફાહકે પાસ ભેજ દેનેમેં

હી બેહતરી સમજી.

અબ્દુર્રહમાનકો ગવર્નરકે ઈસ ઈરાદેકી ખબર મિલ ગઈ ઔર વો અપને ગુલામ બદ્ર ઔર અપને બેટેકો લેકર ફૌરન છુપ ગયા. ઔર ફિર વહાંસે ભાગ નિકલા. આખિર વો ચાર, પાંચ સાલ તક જંગલોંમેં ઘુમતા ઘુમતા બરબરી કૌમકે કબીલે ઝનાનાકી એક શાખ બનૂ નુફૂસામેં પહોંચા. ઉન લોગોંકો જબ યે માલૂમ હુવા કે અબ્દુર્રહમાનકી માં હમારે હી કબીલેકી ઔરત થી. તો ઉનહોંને અબ્દુર્રહમાનકી અપને રિશ્તેદાર ઔર ભાઈકી તરહ મહેમાન રખ્ખા. ઔર ઉસકો ઈત્મીનાન દિલાયા કે હમ તુમહારી હર મદદ ઔર હિફાઝતકે લિયે તૈયાર હૈં. અબ્દુર્રહમાનને સિબ્તામેં જહાં બનૂ નુફૂસાકી આબાદી ઝિયાદા થી, કિયામ કિયા. ઔર ઉન્દુલુસમેં ઠેહરે બનૂ ઉમૈયાકે હમદર્દોંકો ખત લિખકર બદ્રકે હાથોં ઉન્દુલુસ ભેજા. તાકે વહાંકે હાલાતકા જાઈઝા લિયા જા સકે.

બદ્રને ઉન્દુલુસમેં પહોંચકર અબૂ ઉસમાન ઔર અબ્દુલ્લાહ બિન ખાલિદસે મુલાકાત કી. ઉનહેં અપની હિમાયત પર તૈયાર કિયા. શામી ઔર અરબી સરદારોંકો જમા કરકે યે મસ્અલા ઉનકે સામને રખ્ખા. ઔર વો સબ શાહઝાદા અબ્દુર્રહમાનકો ઉન્દુલુસ બુલાને ઔર ઉસકી મદદ કરનેકે લિયે તૈયાર હો ગયે.

અબ્દુર્રહમાનકે ઉન્દુલુસમેં પહોંચતે હી બનૂ ઉમૈયાકા ભલા ચાહનેવાલે ઔર શામી સુન સુનકર દૌડે ઔર અબ્દુર્રહમાનકી ફરમાં બરદારીકે હલફ ઉઠાએ. ઉસકે બાદ આસપાસકે શહેરોં પર કબ્ઝા શુરૂ હુવા. ઔર સાત મહીનેમેં રાજધાની કરતબા પર ભી અબ્દુર્રહમાનકા કબ્ઝા હો ગયા.

અબ્દુર્રહમાનને રાજધાની પર કબ્ઝા કર લિયા તો યમની લોગોંકે એક સરદાર અબૂસ્સબાહને અપને કબીલેકે લોગોંકો મુખાતબ કરકે કહા, કે યૂસુફસે હમ બદલા લે ચુકે હૈં. અબ મૌકા હૈ કે ઈસ નૌજવાન આદમી યાની અબ્દુર્રહમાનકો કત્લ કર દો. ઔર ઈસકે બજાએ કે યહાં ઉમવિયોંકી હુકૂમત કાઈમ હો, અપની કૌમકી હુકૂમત કાઈમ કરો. મગર ચૂંકે અબ્દુર્રહમાનકી ફૌજમેં

શામિયોં ઔર બરબરિયોંકી તા'દાદ કાફી થી. ઈસ લિયે એલાનિયા (ખુલેઆમ) યમની લોગ કોઈ મુખાલિફત યા બગાવત ન કર સકે. ઔર ખામોશ હોકર છુપે તૌર પર અબ્દુર્રહમાનકી ઝાત પર હમલા કરનેકી તદબીર સોચને લગે.

ઈત્તિફાકસે અબ્દુર્રહમાનકો ભી ઉન લોગોંકે ઈરાદેકા હાલ માલૂમ હો ગયા. ઉસને સિર્ફ યે કિયા કે અપને બોડીગાર્ડ કાઈમ કર લિયે. ફિર કુછ મહીનેકે બાદ અબૂસ્સબાહકો ઈસ ગલતીકી સજામેં કત્લ કરા દિયા.

અબ્દુર્રહમાન બિન ઉમૈયા ચૂંકે નવ ઉમ્ર ઔર ઈસ મુલ્કમેં અજનબી શખ્સ થા. ઈસ લિયે યહાંકે સરદારોં, યહાંકે હાકિમોં, યહાંકે કબીલોં ઔર ઉનકી ખૂબિયાં વગૈરહકે બારેમેં ઉસકો પૂરી જાનકારી ન થી. અબ્દુર્રહમાનકી હુકૂમતકે શુરૂ હોતે હી હુકૂમત વ સરદારી પર જો લોગ મુકર્રર કિયે ગયે. ઉનમેં કુછ ઐસે ભી થે. જો ઉન્દુલુસ વાલોંકી નારાઝીકી વજહ બને. કુછ ઐસે લોગ થે, જિનકો ઉમ્મીદ થી કે હમકો બડે બડે ઓહદે મિલેંગે. લેકિન ઉનકી ઉમ્મીદકે મુતાબિક વો ઓહદે નહીં મિલે. ઈસ તરહ એક બડી તા'દાદ મુલ્કમેં ઐસી પૈદા હો ગઈ, જો અબ્દુર્રહમાનકી હુકૂમતસે ભી નારાઝ હો ગયે. ઈનકે અલાવા યુસુફ ફહરી, ઉન્દુલુસકે પિછલે અમીર ઔર જમીલ બિન હાતિમકે દોસ્ત તો નારાઝ થે હી.

બગાવતેં

ચુનાંચે શુરૂ હીમેં બગાવતેં શુરૂ હો ગઈ.

યુસુફ બિન અબ્દુર્હમાન કરતબાસે છુપકર ભાગ નિકલા. મગર ઉસકે દોનોં બેટે અબૂ ઝૈદ અબ્દુર્રમાન ઔર અબુલ અસ્વદ કરતબાસે ન નિકલ સકે. વો કરતબા હીમેં રેહ ગયે. જમીલ બિન હાતિમ, યુસુફકા વઝીર ભી કરતબાસે ન નિકલ સકા. યે તીનોં નજરબંદ ઔર કૈદ કર લિયે ગયે.

યુસુફ ફહરી કરતબાસે ભાગકર તલેતલા પહોંચા, લોગ આ આકર ઉસકે ચારોં તરફ જમા હોને શુરૂ હો ગયે. ઔર બહોત જલ્દ બીસ હજાર

આદમિયોંકી ફૌજ ઉસકે ઝંડેકે નીચે તલેતલામેં તૈયાર હો ગઈ. યૂસુફને ઈસ ફૌજકો લેકર અશબેલિયા પર હમલા કર દિયા.

અશબેલિયાકે હાકિમ અબ્દુલ મલિક બિન ઉમર ઔર ઉસકે બેટે ઉમર બિન અબ્દુલ મલિકને યૂસુફકા મુકાબલા કરના ચાહા, કે વો અપની ફૌજ લેકર કરતબા ચલા ગયા. બાપ બેટોંને ઉસકા પીછા કિયા.

અમીર અબ્દુર્રહમાનને કરતબાસે નિકલકર ઉસકા મુકાબલા કિયા. પીછેસે બાપ બેટે ભી આ ગયે. યુસુફકી ફૌજકે બહોતસે આદમી મારે ગયે. યૂસુફ તલેતલા કી તરફ ભાગા.

તલેતલાકે કરીબ પહોંચા થા કે ઉસકી ફૌજકે યમની લોગોંને આપસમેં મશ્વરા કિયા કે અગર યૂસુફકો હમ કત્લ કર દેં, ઔર ઉસકા સર અમીર અબ્દુર્રહમાનકે પાસ લે જાએં તો વો ઈસ ખિદમતકે બદલેમેં હમસે ખૂશ હો જાએગા. ઔર હમારી ઈસ ખતાકો કે હમને બગાવતમેં શિરકત કી હૈ માફ કર દેગા. ચુનાંચે યમનિયોંને યૂસુફકો તલેતલામેં દાખિલ હોનેસે પેહલે હી કત્લ કર દિયા. ઔર ઉસકા સર લેકર અબ્દુર્રહમાનકી ખિદમતમેં પહોંચ ગયે.

ઈસ ખતરનાક તજુર્બેકે બાદ અમીર અબ્દુર્રહમાનકે લિયે યે જરૂરી હો ગયા થા કે વો જમીલ બિન હાતિમ ઔર યૂસુફકે બેટોંકો કત્લ કરા દે. ચુનાંચે ઈબ્ને હાતિમ ઔર અબૂ ઝૈદ બિન યૂસુફ કત્લ કરા દિયે ગયે. મગર અબુલ અસ્વદકો કમ ઉમ્ર હોનેકી વજહસે એક પહાડી કિલેમેં નજરબંદ કર દિયા ગયા.

યૂસુફ ફહરીસે ફારિગ હોકર અમીર અબ્દુર્રહમાનને મુલ્કકે અંદરૂની ઈન્તિઝામકી તરફ તવજ્જોહ કી. ઔર સન ૧૪૬ હિજરીમેં અપની ખૂદ મુખ્તારીકા એલાન કરકે અબ્બાસી ખલીફાકા નામ ખુત્બેસે નિકાલ દિયા.

અબ્બાસી હુકૂમત ઔર અબ્દુર્રહમાન

જબ યે માલૂમ હુવા કે અમીર અબ્દુર્રહમાનને અપની ખૂદ મુખ્તારીકા

એલાન કરકે ખુત્બેસે ખલીફાકા નામ નિકાલ દિયા હૈ તો અબ્બાસી ખલીફા મન્સૂરકો સખ્ત સદમા હુવા. ઉસને અલા બિન મુગીસ સિપેહસાલાર આફ્રિકાકો ખત લિખ્ખા. ઔર કાલા ઝંડા ઉસકે પાસ ભેજા કે વો ફૌજ લેકર ઉન્દુલુસ પર ચઢાઈ કરે. ચુનાંચે અલા બિન મુગીસને આફ્રિકાસે ઉન્દુલુસકા ઈરાદા કિયા.

ઈધર ઉન્દુલુસમેં યૂસુફકે એક રિશ્તેદાર હાશિમને ભી અપને ચારોં તરફ લોગોંકો જમા કરના શુરૂ કિયા. ઈસી હાશિમને અલા બિન મુગીસકે પાસ આફ્રિકામેં પૈગામ ભેજા કે આપ ફૌરન ઉન્દુલુસ પર હમલા કરેં, ઈધર પૂરી તાકતકે સાથ મુકાબલે પર નિકલતે હૈં. અબ્દુર્રહમાનકો ઈસ સાઝિશકી બિલકુલ ખબર ન થી.

સન ૧૪૬ હિજરીમેં હાશિમને બગાવતકા ઝંડા ઉઠા લિયા. ઉત્તરી ઉન્દુલુસ પર કબ્ઝા કરકે તલેતલાકો ખૂબ મજબૂત કર લિયા. અમીર અબ્દુર્રહમાન કરતબાસે ફૌજ લેકર ઈસ બગાવતકો કુચલનેકે લિયે રવાના હુવા. ઔર તલેતલાકો ઘેર લિયા.

ઉધર અલા બિન મુગીસ ભી ઉન્દુલુસમેં દાખિલ હો ચુકા થા. વો ખલીફાકા નુમાઈન્દા થા. ઈસ લિયે ઉન્દુલુસિયોંને ઉસકે ઝંડે તલે જમા હોના મુનાસિબ સમઝા. ઔર વો અબ્દુર્રહમાનકો બાગી સમઝને લગે.

અમીર અબ્દુર્રહમાનને જબ યે ખબર સુની તો બહોત પરેશાન હુવા. અમીર અબ્દુર્રહમાનને તલેતલાસે ઘેરાવ ઉઠા લિયા. ઔર અલા બિન મુગીસકી તરફ ચલા. કરમૂના નામી જગહ પર પહોંચા કે અલા બિન મુગીસ મુકાબલે પર આ ગયા. ઔર કિલા કરમૂનામેં અબ્દુર્રહમાન ઔર ઉસકી ફૌજકો ઘેર લિયા ગયા. ઘેરાવ દો મહીને તક ચલા. રસદ (ખાના-પાની) કે સામાન ખતમ હો જાનેસે લોગ ભૂખસે મરને લગે. ઈસ હાલતમેં અબ્દુર્રહમાનને અપને સાથિયોંસે કહા કે વક્ત આ ગયા હૈ કે હમ લોગ બજાએ ઈસકે કે ભૂખેં મરેં, યા ઝિંદા દુશ્મનોંકે હાથમેં ગિરિફતાર હોં, લડકર મર જાએં ઔર ઝિલ્લતકી ઝિંદગી પર ઈઝઝતકી મૌતકો તરજીહ દેં, ચુનાંચે ઉસી વક્ત એક બડા અલાવ આગકા

રોશન કરકે ૭૦૦ આદમિયોંને અપની તલવારોંકે મયાન ઉસમેં ડાલકર જલા દિયે. જો ઈસ બાતકી નિશાની થી કે દુશ્મનસે લડતે લડતે મર જાએંગે, યા ફતહ હાસિલ કરેંગે. ઈસકે બાદ કિલેકા દરવાજા ખોલકર યકાયક દુશ્મન પર જા પડે. ફૌજ દો મહીનેસે કિલેકો ઘેરે પડી થી. વો યે જાનતી થી કે કિલેમેં ઘિરી અબ્દુર્રહમાનકી ફૌજ ભી બહોત થોડી હૈ. ઈસ લિયે વો ગાફિલ થી. યકાયક ઈન ૭૦૦ ભૂખે શેરોંને નિકલકર ઈસ તરહ કત્લકા બાજાર ગરમ કિયા કે ઘેરાવ કરનેવાલે દુશ્મન અપની સાત હજાર લાશેં કિલેકે સામને છોડકર મૈદાન ખાલી કર ગયે. ઔર ઝરાસી દેરમેં મુલ્ક ઉન્દુલુસકી હુકૂમત જો અમીર અબ્દુર્રહમાનકે કબ્ઝાસે નિકલ ચુકી થી ફિર ઉસકે કબ્ઝામેં આ ગઈ.

કરમૂના કી યે લડાઈ સન ૧૪૬ હિજરીકે આખરી હિસ્સેમેં હુઈ.

અબ ક્યા થા. તલેતલાકે બાગિયોંકી ભી અબ્દુર્રહમાનને જડેં ઉખાડ દીં. ઉન્દુલુસકા મિજાઝ હી યેહી રહા હો, અબ્બાસી ખલીફોંકી સાઝિશી કારવાઈયાં, અબ્દુર્રહમાન જબ તક ઝિંદા રહા, પૂરે મુલ્કમેં કહીં ન કહીંસે બગાવતોંકી ખબરેં મિલતી રહી. ઔર વો ઉનહેં કુચલને ઔર દબાનેમેં લગા રહા.

રબીઉસ્સાની સન ૧૭૨ હિજરીમેં વો ૩૩ સાલ, ચાર મહીને હુકૂમત કરનેકે બાદ ૫૮ યા ૫૯ સાલકી ઉમ્રમેં ઈન્તિકાલ કર ગયા. ઔર ઉસકી વસિયતકે મુવાફિક ઉસકા બેટા હિશામ તખ્ત પર બૈઠા.

હિશામ બિન અબ્દુર્રહમાન

અમીર અબ્દુર્રહમાન બિન મુઆવિયા, જિસે અબ્દુર્રહમાન દાખિલ ભી કહા જાતા થા. અગરચે અપને આપકો અમીર હી કહેલાતા રહા. લેકિન સચ તો યે હૈ કે વો ઉન્દુલુસકા પહેલા ખલીફા થા.

સુલતાન હિશામ બિન અબ્દુર્રહમાન અપને બાપકે ઉન્દુલુસમેં દાખિલ હોને કે બાદ સન ૧૩૯ હિજરીમેં શવ્વાલકે મહીનેમેં પૈદા હુવા. ૩૨ યા ૩૩

સાલકી ઉમ્રમેં અપને બાપકી વસિયતકે મુવાફિક સન ૧૭૨ હિજરીમેં તખ્ત પર બૈઠા. ઔર મુલ્ક ઉન્દુલુસમેં ઉસકે નામકા ખુત્બા પઢા ગયા.

હિશામકે ખિલાફ બગાવતકી શુરૂઆત ઉસકે ભાઈયોંને હી કી. બગાવતકા મરકઝ તલેતલાકો બનાયા ગયા. સુલતાન હિશામને મુકાબલેકે લિયે ફૌજકો કૂચકા ઓર્ડર દિયા. તલેતલાસે થોડે ફાસલે પર દોનોં ફૌજોંકા મુકાબલા હુવા. ભાઈયોંકો હથિયાર ડાલના પડા.

ભાઈયોંકે ફિત્નેસે ફારિગ હોનેકે બાદ સુલતાન હિશામને ચાલીસ હજાર ફૌજ તૈયાર કરકે ફ્રાન્સ પંર હમલા કિયા. ઔર તમામ દખ્ખિની ફ્રાન્સ પર કબ્ઝા કર લિયા.

સન ૧૭૫ હિજરીમેં પહાડી ઈસાઈયોંકા સરકશ સર ભી કુચલ દિયા ગયા. ઔર ઉનહેં અપના ઈતાઅત ગુઝાર બના લિયા ગયા.

સુલતાન હિશામને અપને બાપ અબ્દુર્રહમાન બિન મુઆવિયાકી મસ્જિદે કરતબાકો મુકમ્મલ કરનેકે લિયે ખાસ તવજ્જોહ કી.

સન ૧૭૫ હિજરીમેં સુલતાન હિશામને અપને બેટે હકમકો સૂબા તલેતલાકા ગવર્નર મુકર્રર કિયા.

સન ૧૭૬ હિજરીમેં કરતબાંમેં વાદી અલ કબીર નદીકા પુલ નયે સિરેસે તામીર કરાયા. ઉસે અમીર સમ્હને હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝકે દૌરમેં તામીર કરાયા થા.

સફર મહીનેમેં સન ૧૮૦ હિજરીમેં સુલતાન હિશામ બિન અબ્દુર્રહમાનને સાત સાલ કુછ મહીને હુકૂમત કરનેકે બાદ ચાલીસ સાલ, ચાર માહકી ઉમ્રમેં વફાત પાઈ.

હિશામકી ઝિંદગી પર એક નજર

● મસ્જિદે કરતબાકી તામીરમેં અસ્સી હજાર દીનાર અમીર

અબ્દુર્રહમાનને ખર્ચ કિયે થે. ઔર એક લાખ સાઠ હજાર દીનાર સુલતાન હિશામને મસ્જિદકી તામીરમેં લગાએ.

● સુલતાન હિશામ અપને બાપકી તરહ સફેદ મગર નિહાયત સાદા ઔર કમ કીમત લિબાસ પહેનતા થા.

● જરૂરતમંદોંકે લિયે ઉસકા દરબાર હમેશા ખુલા હુવા થા. મોહતાજોંકી ખબરગીરીમેં વો ખૂદ રાતોંકો અપના આરામ છોડ દેતા થા. મુસાફિરોંકો ખૂદ લે જાકર ખાના ખિલાતા. અંધેરી રાતોંમેં શહેરકે ગલી કૂચોંમેં ગશ્ત કરતા. ઔર ઉસે મોહતાજોં, બેવાઓં, મિસ્કીનોંકી મદદ કરનેમેં મજા આતા.

● ચોરોં, ડાકૂઓં, ઔર મુજરિમોંસે જો જુરમાના વસૂલ હોતા વો સરકારી ખજાનોંમેં દાખિલ ન હોતા, બલ્કે લોગોં હીકે કામોંમેં ખર્ચ કિયા જાતા.

● લડાઈયોંમેં જો લોગ ઈત્તિફાકસે ઈસાઈયોંકી કૈદમેં ચલે જાતે, ઉનકો સરકારી ખજાનેસે ફિદયા દેકર આઝાદ કરા દિયા જાતા. ઈસ તરહ તમામ મુસલમાન આઝાદ કરા લિયે ગયે.

● સુલતાન હિશામ એક મકાન ખરીદના ચાહતા થા. ઔર ઉસ મકાનકે માલિકસે બાતચીત ચલ રહી થી. ઈસી બીચ સુલતાનકો માલૂમ હુવા કે ઉસ મકાનકે કરીબ રેહનેવાલા એક શખ્સ ઉસ મકાનકો ખરીદના ચાહતા હૈ. મગર વો સુલતાનકી વજહસે ઉસ મકાનકી ખરીદારીકે ઈરાદેકો છોડ ચુકા હૈ. યે સુનકર સુલતાન હિશામને ઉસ મકાનકો નહીં ખરીદા.

● સુલતાન હિશામને ઐસે તજુર્બેકાર ઔર દીનદાર લોગ મુકર્રર કિયે થે, જો સૂબોંકે હાકિમોંકે ઈન્તિઝામ, ફૈસલે ઔર દફતરી કામોંકી જાંચ પડતાલ કરતે ઔર હર એક સૂબેમેં જાકર વહાંકી જનતાસે વહાંકે હાકિમોંકે બારેમેં શિકાયત સુનતે થે.

● સુલતાન હિશામકી હુકૂમતકે જમાનેમેં કરતબાકે અંદર વહાંકે અમીરોં ઔર માલદારોંને બડી બડી ખૂબસૂરત ઔર શાનદાર ઈમારતેં બનવાઈ, જિસસે શહેરકી રોનક ઔર ખૂબસૂરતી બહોત બળ્હ ગઈ થી.

● સુલતાન હિશામકે જમાનેમેં ઈલ્મી તરક્કી ભી કાફી હુઈ. ઉસને અપને દૌરમેં અરબી ભાષાકો જરૂરી કર દિયા. ઈસકા નતીજા યે હુવા કે કુછ હી દિનોંમેં ઉન્દુલુસમેં ઈસાઈયોંને ભી અરબી ભાષા (અરબી ઝબાન) સીખી. કુરઆન ઔર ઈસ્લામકી જાનકારી હાસિલ કી. ઔર ભારી તા'દાદમેં ઈસ્લામમેં દાખિલ હો ગયે. ઔર ઈસાઈયોંકી વો વેહશત ઔર નફરત જો મુસલમાનોંસે થી દૂર હો ગઈ. ઔર વો મુસલમાનોંકો અચ્છી નજરસે દેખને લગે.

● સુલતાન હિશામકી આદત ઔર તબિયત ઔર ઝિંદગીકો દેખકર લોગ ઉસે "સુલતાને આદિલ" કેહને લગે થે.

● સુલતાન હિશામ અપને બાપ અબ્દુર્રહમાનસે ઝિયાદા ઈબાદત ગુઝાર, અલ્લાહકા ડર રખનેવાલા ઔર મઝહબી આદમી થા. ઉસકે દૌરમેં ફુકહાકા બોલબાલા થા.

● સુલતાન હિશામને અપની જીંદગીમેં અપને બેટે હકમકો અપના વલી અહદ બનાયા. ઔર ઉસકી વલી અહદીકી સબસે બૈઅત લી. ઉસ મૌકે પર હકમકો ખિતાબ કરકે સુલતાન હિશામને નીચે લિખ્ખી બાતેં વસિયત કે તૌર પર કહીં.

"તુમ અદલ વ ઈન્સાફકે કાઈમ રખનેમેં અમીર ઔર ગરીબમેં ભેદભાવ ન કરના. અપને માતહતોંસે મહેરબાનીકા બરતાવ કરના, અપને સૂબોં ઔર શહેરોંકી હિફાઝત વ હુકૂમત પર વફાદાર લોગોંકો મુકર્રર કરના. જો હાકિમ લોગોંકો બે વજહ સતાએ, ઉસકો સખ્ત સજા દેના. ફૌજ પર અપના ઈકતેદાર મજબૂતીકે સાથ કાઈમ રખના ઔર ઈસ બાતકા ભી ધ્યાન રખના કે ફૌજકા કામ મુલ્કકી હિફાઝત કરના હૈ. મુલ્કકો તબાહ કરના નહીં. ફૌજકો તનખ્વાહ (પગાર) હમેશા વક્ત પર દેના. ઔર જો વાઈદા કરના ઉસે જરૂર પૂરા કરના. હમેશા ઈસ બાતકી કોશિશ કરના કે લોગ તુમ્હેં મુહબ્બતકી નજરસે દેખેં. કાશ્તકારોં (ખેડૂતોં) કે હાલસે કભી બેખબર ન હોના. ઈસ બાતકા હમેશા ખ્યાલ રખના કે ફસ્લેં તબાહ ઔર ખરાબ ન હોને પાએં. ઔર ચરાગાહેં બરબાદ ન હો જાએં. કુલ

મિલાકર તુમહારા અમલ ઐસા હો કે તુમહારી પ્રજા (રૈયત) તુમકો દુઆએં દે. ઔર તુમહારે દૌરમેં ખૂશી ઔર ખૂશહાલીકી જીંદગી ગુઝારેં. અગર તુમને ઈન બાતોંકો ધ્યાનમેં રખ્ખા તો તુમ શાનદાર બાદશાહોંકી ફેહરિસ્તમેં શામિલ હો સકોગે.''

હિશામ સાત સાલ ઔર આઠ મહીને હુકૂમત કરકે ઈન્તેકાલ કર ગયા.

હકમ બિન હિશામ

હકમ બિન હિશામ અપને બાપકી વફાતકે બાદ સન ૧૮૦ હિજરીમેં તખ્ત પર બૈઠા. ઉસકે તખ્ત પર બૈઠતે હી એક બહોત બડી બગાવતને સર ઉભારા.

હુવા યે થા કે હિશામકા ભાઈ સુલેમાન, જો આફ્રિકામેં ઠહેરા હુવા થા. ઉસને બગાવતકે લિયે લોગોંકો ઈસ લિયે તૈયાર કર લિયા કે ઉસે વલી અહદ ક્યૂં નહીં બનાયા ગયા.

હિશામકા દૂસરા ભાઈ તલેતલાકે પાસકી અપની જાગીરમેં ઠહેરા હુવા થા. હિશામકે મરનેકી ખબર મિલતે હી વો સુલેમાનકે પાસ ભાગકર પહોંચ ગયા. શારલીમેન બાદશાહે ફ્રાન્સસે ઔર દૂસરે સરહદી સરદારોંસે પેહલે હી સુલેમાનને સાંઠ-ગાંઠ કર રખ્ખી થી. ઈસ તરહ અંદરસે ભી ઔર બાહિરસે ભી હકમ બિન હિશામકે ખિલાફ દુશ્મની ઔર બગાવતકી ફિઝા તૈયાર હો ગઈ.

પેહલે અબ્દુલ્લાહને તલેતલા પર કબ્ઝા કિયા. ફિર આગેકી તરફ બઢને લગા. દૂસરી તરફ સુલેમાનને ઉન્દુલુસમેં દાખિલ હોકર અહમ શહેરોં પર કબ્ઝા કરના શુરૂ કર દિયા. તીસરી તરફ ફ્રાન્સકી ફૌજેં ભી સરહદમેં દાખિલ હો ગઈ. ઔર કુછ ઈલાકોંકો છીન લિયા.

હકમને સબસે પેહલે વિદેશી હમલેકા મુંહ તોડ જવાબ દેના જરૂરી સમઝા. હકમકી ફૌજેં મુકાબલેમેં આગે બઢી તો ફ્રાન્સીસી ફૌજેં દુમ દબાકર ભાગ ગઈ. હકમ ફ્રાન્સમેં દાખિલ હો ગયા. ઔર ઈસાઈયોંસે કુછ ઈલાકે છીન લિયે.

વહાંસે વાપસી પર સુલેમાન ઔર અબ્દુલ્લાહકા પૂરી બહાદુરીકે સાથ મુકાબલા કિયા. ઔર ઉનહેં હરાયા. વો દોનોં ભાઈ પહાડિયોંમેં ભાગે. લેકિન હકમને વહાં ભી ઉનકા પીછા કિયા. ઈસ તરહ હકમને બગાવતકો આસાનીસે કુચલ દિયા. ઈસી તરહ છુપ-પુટ ઔર ભી બગાવતેં હુઈ, ઔર બગાવતોંકા યે સિલસિલા સન ૧૮૧ હિજરી તક ચલતા રહા ઔર ઈસકે બાદ તો પૂરે મુલ્કમેં અમનકી ઝિંદગી હર જગહ દિખાઈ દેને લગી. અલબત્તા સાઝિશી ટોલા બરાબર સાઝિશોંમેં લગા રહા. ઔર હકમકી મુખાલિફત કરતા રહા. નુકસાન પહોંચાનેસે ભી ન ચૂકતા. ફ્રાન્સમેં ઈસાઈયોંકી ઝબરદસ્ત હારને ઈસાઈયોંકો ભી જગા દિયા થા. ઉનહોંને અપની હિફાઝતકે લિયે સરહદ હી પર એક નઈ મઝબૂત મગર છોટી ઈસાઈ સ્ટેટ કાઈમ કર દી. જો મુસ્તકિલ સાઝિશોંકા અડ્ડા બન ગઈ.

યે હકમકી અકલમંદી, હિંમત, બહાદુરી થી કે ઉસને ઉન બગાવતોંકો કાબૂમેં કિયા, ચાહે વો મુલ્કકે અંદર કી હોં યા મુલ્કકે બાહિરકે મન્સૂબે હોં.

સચ બાત તો યે હૈ કે સન ૨૦૩ હિજરીમેં ઉન્દુલુસમેં અમન વ સુકૂન કુલ મિલાકર સબસે ઝિયાદા થા. લેકિન ઉનહીં દિનોં ઉન્દુલુસમેં અકાલ પડ ગયા. ઔર અકાલકી વજહસે દેશમેં ચોરી, ડાકા કી વારદાતેં ભી બહોત હોને લગીં. હકમને જિસ તરહ અબ તક અપને આપકો હર મૌકે પર મુસ્તકિલ મિઝાજ ઔર હૌસલામંદ સાબિત કિયા થા. ઉસી તરહ ઉસને ઈસ મુસીબતમેં ભી અપની હિંમત ઔર હૌસલેકો છોડા નહીં. અકાલવાલે ઈલાકેકે લોગોંકે લિયે ઉસને હર શહેર ઔર કસ્બેમેં મોહતાજખાને ખુલવાએ. ગલ્લા (અનાજ) બાહિરસે મંગવાનેકા ઈન્તિઝામ કિયા. જગહ જગહ રાસ્તોં ઔર આબાદીકી હિફાઝતકે લિયે ઝિયાદાસે ઝિયાદા પોલિસ મુકર્રર કિયે. ઈસ હાલતમેં જહાં કહીં કિસી અહમ બદ અમ્નીકી ખબર પહોંચી ખૂદ ફૌજકે સાથ પહોંચા. ઔર અમન કાઈમ કિયા. ગર્ઝ ઉસને અપની પ્રજાકી ઈસ સુખમેં ઐસી મદદ કી કે પ્રજાકો ઉસસે મુહબ્બત હો ગઈ. ઔર દુશ્મનોંકી ફૈલાઈ હુઈ નફરત દૂર હો ગઈ.

હકમકી ઝિંદગી પર એક નજર

સુલતાન હકમને ૨૫ ઝીલકાદ સન ૨૦૬ હિજરીકો જુમેરાતકે દિન બાવન (૫૨) સાલ કુછ મહિને ઝિંદા રેહકર વફાત પાઈ. ઔર ૨૦ લડકે ઔર ૨૦ લડકિયાં છોડી. સુલતાન હકમકે બાદ ઉસકા બેટા અબ્દુર્રહમાન સાની (સેકન્ડ) થા. અબ્દુર્રહમાન ઔસત (બીચકા) તખ્ત પર બૈઠા.

સુલતાન હકમ બહાદુર, સખીદાતા શખ્સ થા. મક્કારોં ઔર ખુફિયા સાઝિશ કરનેવાલોંકા પક્કા દુશ્મન ઔર અપને દોસ્તોંકે લિયે મુરૂવ્વતવાલા ઔર હમદર્દ થા ઔર હૌસલામંદ થા ઘભરાનેવાલા નહીં થા. ગલતી કરનેવાલોંકો સખ્ત સજા દેતા. લેકિન અગર યે સમઝ લે કે માફ કરનેસે મુજરિમમેં સુધાર આ જાએગા તો વો માફ ભી કર દેતા થા.

વો ઉન્દુલુસકા એક મહાન ઔર શાનદાર બાદશાહ થા. સુલતાન હકમકે દીનદાર હોનેકા અંદાજા ઈસ તરહ હો સકતા હૈ કે ઉસને એક દિન અપને કિસી ખાદિમ પર નારાઝ હોકર હુકમ દિયા કે ઉસકા હાથ કાટ દિયા જાએ. ઈત્તિફાકસે ઉસ વક્ત ઝિયાદ બિન અબ્દુર્રહમાન જો એક આલિમ શખ્સ થે, આ પહોંચે ઔર સુલતાન હકમકો ફરમાયા કે માલિક બિન અનસ કેહતે હૈં કે જો શખ્સ અપને ગુસ્સેકો બાવુજૂદ કુદરતકે ઝબ્ત કરે તો અલ્લાહ તઆલા કિયામતકે દિન ઉસકે દિલકો અમન વ ઈત્મીનાનસે ભર દેગા. ઈસ કલામકે ખત્મ હોતે હી સુલતાન હકમકા ગુસ્સા દૂર હો ગયા. ઔર ખાદિમકી ખતા માફ કર દી.

અબ્દુર્રહમાન સાની

સુલતાન અબ્દુર્રહમાન સાની શાબાન ૧૭૬ હિજરીમેં તલેતલા નામી જગહ પર પૈદા હુવા. ઔર સન ૨૦૬ હિજરીમેં અપને બાપ સુલતાન હકમકે બાદ તખ્ત પર બૈઠા.

ઈસ સુલતાનકો ભી તખ્ત પર બૈઠતે હી અંદરૂની ઔર બાહિરી બગાવતોં ઔર સાઝિશોંકા સામના કરના પડા. લેકિન અબ્દુર્રહમાનને ઉસકો પૂરી હિંમતસે કુચલ દિયા.

સન ૨૦૯ હિજરીમેં કૈસર કુસ્તુન્તુનિયાકી તરફસે અબ્દુર્રહમાન સાનીકી ખિદમતમેં એક સફારત ભેજી ગઈ. ઉસ સફારતકે ઝરીએ કૈસરને સુલતાન ઉન્દુલુસસે દોસ્તીકે તઅલ્લુકાત પૈદા કરને ચાહે. દરબારે બગદાદને ફ્રાન્સકે બાદશાહસે મુહબ્બતકે તઅલ્લુકાત કાઈમ કર લિયે થે, કીમતી તોહફે ઔર હદિયે ફ્રાન્સીસિયોંકે લિયે પહોંચતે રેહતે થે. ઔર બગદાદકે દરબારસે હમેશા ઈસ બાતકી કોશિશ હોતી રેહતી થી કે ફ્રાન્સીસી ઉન્દુલુસ પર હમલાવર હોં. ઈન બાતોંકો કરતબાકા સુલતાન અચ્છી તરહ જાનતા થા.

ઉધર કુસ્તુન્તુનિયા પર અબ્બાસી હમેશા હમલાવર હોતે રેહતે થે. ઔર કુસ્તુન્તુનિયાકા કૈસર અપને આપકો બરાબર ખતરેમેં પાતા થા. અબ કૈસરે કુસ્તુન્તુનિયાને ઉન્દુલુસકે સુલતાનકી બહાદુરી ઔર ઉન્દુલુસકે મુસલમાનોંકી શોહરત સુનકર દરબારે કરતબાકો અપના હમદર્દ બનાના ચાહા. સુલતાને ઉન્દુલુસકો કુદરતી તૌર પર કૈસરે કુસ્તુન્તુનિયાસે હમદર્દી હોની ચાહિયે. ક્યૂંકે વો દરબારે બગદાદકા દુશ્મન થા. કૈસરે કુસ્તુન્તુનિયાકે ઈસ સફીરકી અબ્દુર્રહમાનને બડી ઈઝ્ઝત કી. સફીરને બડે બડે કીમતી તોહફે પેશ કિયે ઔર કૈસરે કુસ્તુન્તુનિયાકી શાનદાર તાકત ઔર ઝબરદસ્ત ફૌજોંકે હાલાત મુબાલગેકે સાથ સુનાકર ઈસ બાતકા યકીન દિલાયા કે અગર આપ કૈસરે કુસ્તુન્તુનિયાકે સાથ દોસ્તીકે તઅલ્લુકાત પૈદા કર લેંગે તો બડી આસાનીકે સાથ આપ અપને બાપ-દાદાકી ખિલાફત ઔર શામ, ઈરાક, અરબ વગૈરહકી હુકૂમત અબ્બાસિયોંસે વાપસ લે સકેંગે. અબ્દુર્રહમાનને બડી સૂઝ બૂઝસે કામ લેતે હુએ સિર્ફ ઈતના વા'દા કિયા કે અગર મુઝકો અપને મુલ્કકી તરફસે ઈત્મીનાન હુવા તો મૈં કૈસરકી મદદ કર સકતા હૂં. ફિર બહોતસે કીમતી તોહફે ઉસી સફીરકે સાથ અપને કાસિદ યહયા ગઝાલકે હાથ કૈસરકે લિયે રવાના કિયે.

અબ્દુર્રહમાનકે ટાલ દેનેકી વજહ યે થી કે વો અબ્બાસી ખલીફોંકા લાખ મુખાલિફ રહા હો. લેકિન વો કિસી ઈસાઈકા ઉન પર ગલબા બરદાશ્ત નહીં કર સકતા થા.

આખિર માહ રબીઉલ અવ્વલ સન ૨૩૮ હિજરીમેં ૩૧ સાલ કુછ મહીને હુકૂમત કરનેકે બાદ અબ્દુર્રહમાન સાનીને વફાત પાઈ. ઔર ઉસકા બેટા મુહમ્મદ તખ્ત પર બૈઠા.

અબ્દુર્રહમાનકી હુકૂમતકા દૌર

સુલતાન અબ્દુર્રહમાન સાનીકી હુકૂમતકા જમાના અગરચે લડાઈ ઝગડોંસે ખાલી નહીં રહા. ફિર ભી ઈસ સુલતાનને લોગોંકે ફાઈદેકે કામોં ઔર ઈલ્મકી તરક્કીકી તરફસે ગફલત નહીં બરતી. અબ્દુર્રહમાન ખૂદ નિહાયત બડા આલિમ ઔર શરીઅતકા ખૂબ માહિર થા.

જામા મસ્જિદ કરતબામેં બહોતસે કમરે બનવાકર ઉસમેં ઝિયાદતી કી. બહોતસી મસ્જિદેં, પુલ ઔર કિલ્એ તામીર કરાએ. નઈ સડકેં નિકાલી. મુસાફિરોં ઔર તાજિરોંકી આસાનીકે લિયે સામાન બહમ પહોંચાએ.

તાલીમ પર ભી ઉસકી બરાબર તવજ્જોહ રહી. કોઈ ગાંવ ઔર કસ્બા ઐસા નહીં થા, જહાં મદ્રસા ન હો.

હર એક શહેર ઔર કસ્બેમેં અપને હાકિમોં ઔર મેજિસ્ટ્રેટોંકે લિયે દફતરોં ઔર કચેરિયોંકે શાનદાર મકાન બનવાએ. હર શહેરમેં હમ્મામ ભી તામીર કરાએ.

અબ્દુર્રહમાન સાનીકો સાજ સજ્જા (આરાઈશ) ઔર શાન વ શૌકતકા બડા શૌક થા. લોગોંકે સામને કમ નિકલતા.

ઉસકી તબિયતમેં રહમકા માદ્દા ઝિયાદા થા. સખ્ત સજાએં દેને ઔર કત્લ કરાનેસે હંમેશા ઝિઝકતા.

ઉસકે જમાનેમેં હુકૂમતકા ખજાના બહોત તરક્કી કર ગયા થા. ઉસને

પેહલેસે ઝિયાદા ખૂબસૂરત સિક્કે બનવાએ.

કરતબામેં દરિયાકે કિનારે મેવોંકે બાગ લગવાએ. ઔર ઉનહેં વહાંકે લોગોંકે લિયે વક્ફ કર દિયા થા.

યૂનાની ફલસફોંકી કિતાબોંકે તર્જુમે કરાએ. ઈલ્મી મજલિસેં કાઈમ કીં.

એક બાર ટિડ્ડી દલકી ઝિયાદતીને ખેતોંકો ખાકર સફાચટ કર દિયા ઔર બારિશ ન હોનેસે દેશમેં સૂખા પડ ગયા. સુલતાનને ઉસ મૌકે પર લોગોંકી બડી મદદ કી. ઔર યે કાઈદા મુકર્રર કિયા કે અનાજકા એક બહોત બડા ભંડાર શાહી ખજાનેસે ખરીદકર તૈયાર રખ્ખા જાએ. તાકે કિસી ઐસે મૌકે પર લોગોંકે કામ આ સકે.

અબ્દુર્રહમાન દાખિલ કે જમાનેમેં મુલ્કી આમ્દની તીન લાખ દીનાર થી. સુલતાન હકમકે જમાનેમેં યે તા'દાદ છ લાખ તક પહોંચ ગઈ થી. અબ્દુર્રહમાન સાનીકે જમાનેમેં યે આમ્દની દસ લાખ દીનાર સાલાના થી. આમ્દનીકી કુલ રકમકો તીન હિસ્સોંમેં બાંટ દિયા જાતા થા. એક હિસ્સા ફૌજકી તનખ્વાહોંમેં, એક હિસ્સા હાકિમોં ઔર ઓહદે દારોંકી તનખ્વાહોંમેં ખર્ચ હોતા થા. એક હિસ્સા ખજાનેમેં હંગામી જરૂરતોંકે લિયે બચાકર રખ લિયા જાતા થા. ઈસીમેંસે જનહિતકે કામ ઔર તામીરાતકે ખર્ચે પૂરે કિયે જાતે થે.

કહા જાતા હૈ કે અબ્દુર્રહમાનકી ઔલાદ સેંકડોં તક પહોંચ ગઈ થી. યાની સો (૧૦૦) સે ઝિયાદા બેટે ઔર પચાસકે કરીબ બેટિયાં થી. ઉસકો ઉસકી જનતાને "અલ મુઝફ્ફર" કા ખિતાબ દિયા થા, વો ગેહૂંએ રંગકા થા. આંખે ગેહરી થી. દાઢી લંબી થી. મોટા તન્દુરૂસ્ત આદમી થા. દાઢીમેં હિના કા ખિઝાબ કરતા થા, વફાતકે વક્ત ૪૫ લડકે ઝિંદા થે.

અબ્દુર્રહમાનકે દૌરમેં ઈસાઈયોંકો હુકૂમતકી બડી બડી ઝિમ્મેદારીકે ઓહદે દિયે જાતે થે. ઔર ઈસાઈ જો આમ તૌર પર અરબી ઝબાન બોલતે ઔર લિખતે થે. દફતરોં પર કબ્ઝા કિયે હુએ થે. મુસલમાનોંકી ઝિયાદાતર તવજ્જોહ ફૌજી ખિદમતોં પર થી.

મુહમ્મદ બિન અબ્દુર્રહમાન

સુલતાન મુહમ્મદ રબીઉલ આખર સન ૨૩૮ હિજરીમેં અપને બાપકી વફાતકે બાદ તખ્ત પર બૈઠા થા, તખ્ત પર બૈઠતે હી ઉસને પેહલા કામ યેહી કિયા કે ઓહદે પર મુસલમાનોંકો મુકર્રર કિયા. ઔર ઉન હાકિમોંકો જો ઈસ્લામી હુકમોંકી પાબંદીમેં કમ થે, યા કમજોર થે ઉનહેં હટા દિયા.

સુલતાન મુહમ્મદકી યે પેહલી કારવાઈ ઉલમાએ ઈસ્લામકો બહોતહી પસંદ આઈ.

દૂસરા કામ જો ઉસને કિયા. ઝબરદસ્ત ફૌજી ભરતીકા થા. ઈસ તરહ એક ભારી ફૌજ તૈયાર કરકે ઉત્તરી ઈસાઈ સ્ટેટોંકે ખિલાફ મુહિમ રવાના હુઈ.

એક નયા મઝહબ

ઈસ બીચ ઉન્દુલુસકે અંદરૂની ભાગમેં બગાવતેં શુરૂ હો ગઈ. જિસે ઉસને સખ્તીસે કુચલ દિયા.

બગાવતોંકા સિલસિલા અબ ભી જારી થા. કે સન ૩૬૩ હિજરીમેં અબ્દુર્રહમાન બિન મરવાનને, જો ઈસસે પેહલે ભી બગાવતોંમેં હિસ્સા લે ચુકા થા. ઔર સુલતાન મુહમ્મદકી બેજા રિઆયતકી વજહસે મરીદામેં એક ઝિમ્મેદારીકે ઓહદે પર મુકર્રર કિયા ગયા થા, બગાવતકા એલાન કર દિયા. સુલતાન મુહમ્મદને ઉસ પર ફૌજસે ચઢાઈ કર દી. તીન મહિનેકી લડાઈકે બાદ અબ્દુર્રહમાન બિન મરવાનને સુલતાન મુહમ્મદસે બગદાદ જાનેકી ઈજાઝત ચાહી. ઔર ઈસી શર્ત પર ઈસ લડાઈકા ખાત્મા હુવા. મગર અબ્દુર્રહમાન બિન મરવાન, બજાએ ઈસકે અપને વાઈદે ઔર ઈરાદેકે મુવાફિક બગદાદકી તરફ રવાના હોતા. ઉન્દુલુસહીમેં રેહકર નયે મઝહબકી બુન્યાદ ડાલ દી.

ઈસ મઝહબકો ઈસાઈ મઝહબ ઔર ઈસ્લામકે ઉસૂલોંકો જમા કરકે

તરતીબ દિયા ગયા થા. ઈસકે માનને વાલોંકી તા'દાદ બઢને લગી. ઔર ઈસ તરહ સૂબા જલીકિયા ઔર પુર્તગાલકી હદોંમેં એક ખતરનાક ફોજ અબ્દુર્રહમાન બિન મરવાનકી સરદારીમેં તૈયાર હો ગઈ. યહાં તકકે મુલ્કકે એક હિસ્સે પર ઉસને કબ્ઝા કર લિયા.

અબ્દુર્રહમાનકી ઈસ તાકતકો દેખકર દૂસરે સરદારોંને સર ઉઠાના શુરૂ કર દિયા. ઔર સુલતાન મુહમ્મદકા બહોત ઝિયાદા વક્ત ઈન બગાવતોંકો કુચલનેમેં ખર્ચ હુવા.

૬૬ સાલકી ઉમ્ર પાકર સફર સન ૨૭૩ હિજરીમેં ૩૪ સાલ કુછ મહિને હુકૂમત કરનેકે બાદ ઈન્તિકાલ કર ગયા.

ઉસકે બાદ ઉસકા બેટા મુન્ઝિર તખ્ત પર બૈઠા.

સુલતાન મુહમ્મદકા દૌર

સુલતાન મુહમ્મદકે દૌરમેં ઉન્દુલુસ પર બદઅમની છાઈ રહી. ઉસકો એક દિન ભી ઈત્મીનાનસે બૈઠના નસીબ ન હુવા. અંદરૂની બગાવતોં ઔર બાહિરી સાઝિશોંકે ખત્મ ન હોનેવાલે સિલસિલેને સુલતાન મુહમ્મદકો હર વક્ત ફંસાએ રખ્ખા.

સુલતાન મુહમ્મદકે જમાનેમેં ખાનદાને બનૂ ઉમૈયાકી હુકૂમત બહોત હી કમજોર હો ગઈ થી. મામૂલી ઔર છોટે દરજેકે લોગોંકો ભી બગાવતકી હિંમત હો ગઈ થી, ઉમવી સુલતાનકી ઈસ કમજોરીને ઈસાઈયોંકો બહોત ફાઈદા પહોંચાયા. ઉનહોંને અપને આપકો ખૂબ તાકતવર બનાકર ઈસ બાતકો મુમકિન ન સમઝા કે હમ ઉન્દુલુસમેં ફિર ઈસાઈ હુકૂમત કાઈમ કર સકેંગે.

સુલતાન મુહમ્મદ ઝાતી તૌર પર બહાદુર બાદશાહ થા. મગર અંદરૂની બગાવતોં ઔર ખૂદ મુસલમાન સરદારોંકી ગદ્દારિયોંને મુલ્કકી હાલતકો ઈસ કદર નાઝુક બના દિયા થા કે ઉનકી મુખાલિફતોં ઔર સાઝિશોંકા યે તૂફાન સુલતાન મુહમ્મદકે જમાનેમેં ઈસ્લામી હુકૂમતકી ખરાબીકી વજહ હુવા.

ઉસ જમાનેમેં જો સબસે ઝિયાદા નુકસાન ઈસ્લામકો ઉન્દુલુસમેં પહોંચા વો યે થા કે ઈસસે પેહલે તક ઈસાઈ બરાબર ઈસ્લામમેં દાખિલ હોતે રેહતે થે. ઔર ઈસકે બાવુજૂદ કે ઉત્તરી પહાડી ઈસાઈયોંકી તરફસે તરહ તરહકી કોશિશેં મુસલમાનોંકો બદનામ કરને ઔર ઈસ્લામસે ઈસાઈયોંકો નફરત પૈદા કરનેકે લિયે હોતી રેહતી થી. ફિર ભી સમઝદાર શખ્સ ઈસાઈ મઝહબકો છોડકર ઈસ્લામ કુબૂલ કરતે જાતે થે ઔર નવ-મુસ્લિમોંકી એક બહોત બડી તા'દાદ હર જમાનેમેં મૌજૂદ હોતી થી. સુલતાન મુહમ્મદકે જમાનેમેં ઉલમાને ઐસે ફતવે ઔર કાનૂન જારી કિયે, જિસને ન સિર્ફ ઈસાઈયોંકે પુરાને હાસિલ હકોંકો ચોટ પહોંચી. બલ્કે નવ-મુસ્લિમોંકે મુતઅલ્લિક ભી બે-એતિબારી પૈદા હો ગઈ. ઔર ઈસકે નતીજેમેં લોગ ઈસ્લામસે મુંહ મોડને લગે. નતીજા યે નિકલા કે સુલતાન મુહમ્મદકે આખરી દૌરમેં મુરતદોં (ઈસ્લામસે પલટ જાનેવાલોં) કા એક બડા ગિરોહ પૈદા હો ગયા. જો ઉત્તરી ઉન્દુલુસમેં નહીં, બલ્કે રાજધાની કરતબાકે પાસ પડોસમેં પૈદા હોકર ઉત્તરકે ઈસાઈયોંસે ઝિયાદા ખતરનાક સાબિત હુવા.

સુલતાન મુહમ્મદકે આખરી દૌરમેં ઉન્દુલુસકે અંદર મુખ્તલિફ ગિરોહ પૈદા હુએ. જિનમેંસે હર એકકે મકસદ અલગ અલગ થે.

(૧) ખાલિસ અરબી નસલકે લોગ :-

ઉનકે અંદર ભી આપસમેં ઈત્તિફાક ન થા. ઔર કઈ ગિરોહ થે. જૈસે શામી, યમની, હિજાઝી, હઝરમી વગૈરહ.

(૨) મુવલ્લદીન :-

યાની વો લોગ જિનકે બાપ અરબી ઔર માંએં ઉન્દુલુસી ઈસાઈ થીં. ઈનહેં દોગલે અરબ કેહના ચાહિયે. મગર યે સબકે સબ અપને અરબી ખૂન રખતે થે. બલ્કે ઉનકા ઝિયાદા હિસ્સા બરબરી બાપ ઔર ઉન્દુલુસી માંઓંકી ઔલાદ પર શામિલ થા.

(૩) નવમુસ્લિમ :-

યાની વો લોગ જો પેહલે ઈસાઈ થે. ઔર અબ મુસલમાન હો ગયે થે. ઉન લોગોંકી ઔલાદ ભી નવ-મુસ્લિમ હી કેહલાતી થી. ઔર યે મઝહબે ઈસ્લામકે કરીબ નજર આતે થે.

(૪) ખાલિસ બરબરી લોગ :-

ઉનકી તા'દાદ ભી કાફી થી.

(૫) મજૂસી :-

યે ઉન લોગોંકી ઔલાદ થી, જિનકો ગુલામકે તૌર પર મુખ્તલિફ મુલ્કોંસે ખરીદકર લાયા જાતા થા. ઉનકી તા'દાદ ઝિયાદા ન થી.

(૬) યહૂદી :-

યે ભી ઉન્દુલુસકે પુરાને રેહનેવાલે થે. ઉનકા પેશા ઝિયાદાતર તિજારત થા. ઔર યે બગાવતસે અલગ રેહના ચાહતે થે.

(૭) ઈસાઈ :-

યે અપને મઝહબ પર આઝાદીકે સાથ અમલ કરતે થે. ઉનકી તા'દાદ ભી મુલ્કમેં ઝિયાદા થી.

(૮) મુરતદ :-

યે વો લોગ થે, જો સુલતાન મુહમ્મદકે જમાનેમેં ઈસ્લામસે ફિરકર કુફ્રકી હાલતમેં વાપસ ચલે ગયે થે. ઈન મુરતદોંકે સાથ એક ઐસા ફિરકા ભી શામિલ થા. જો કિસી મઝહબકી કેદમેં શામિલ ન થા. ઔર ઉસકા પેશા લૂટમાકી ઔર ગારતગરી હી થા.

પેહલે ચારોં ગિરોહ મુસલમાન ઔર અસલ ઈસ્લામી તાકત સમઝે જાતે થે. બાદશાહ, ઉલમાકા પેહલા ફર્ઝ યે થા કે ઉનકી નિગાહમેં ઈન ચારોંકા રૂતબા બરાબર હોતા, મગર સુલતાન મુહમ્મદસે ઈસ મામલેમેં સખ્ત ગલતીકા ઈઝહાર હુવા, ઔર મુવલ્લદીનકો જિનકી તા'દાદ ઔર તાકાત ઝિયાદા થી, શિકાયતેં પૈદા હુઈ, બરબરી લોગોંને ભી ઈસકા અસર લિયા. નતીજા યે નિકલા કે ઈસ્લામી સ્પ્રીટ મુસલમાનોંકે દિલોંસે નિકલની શુરૂ હો ગઈ. ઔર અખ્લાકી ખોખલાપન પૈદા હોના શુરૂ હો ગયા. દીની જિહાદકા શૌક ઠંડા પડ ગયા. વો તલવારેં જો ખુદાકી રાહમેં નંગી હો જાયા કરતી થીં. અબ નફસકી ખ્વાહિશ પૂરા કરને ઔર અપના ફાઈદા પૂરા કરનેમેં ચમકને લગીં. સુલતાનને જિતના ફુકહાકે ઈકતિદારકો બઢાયા. ઉતના હી અવામકા એતિકાદ ફુકહાકે બારેમેં કમજોર હોતા ગયા. ઈસ બે-એતિમાદીકા નતીજા યે હુવા કે ઈસ્લામકી મુહબ્બત દિલોંસે જાતી રહી. ઔર દુનિયાદારી દીનદારી પર છા ગઈ.

ઈધર મુસલમાનોંકા હાલ યે થા. દૂસરી તરફ ઈસાઈ બરાબર તાકાત પકડતે જા રહે થે. મુસલમાનોંકે હાથોંસે ઉનકે ઈલાકે છીનેં ચલે જા રહે થે. ગર્ઝ સુલતાન મુન્ઝિરને નિહાયત ખતરનાક જમાનેમેં હુકૂમતકી ઝિમ્મેદારીકો સંભાલા.

મુન્ઝિર બિન મુહમ્મદ ઔર ઉસકે કારનામે

સુલતાન મુન્ઝિર બિન મુહમ્મદ ૨૨૯ હિજરીમેં પૈદા હુવા થા. ૪૪ સાલકી ઉમ્રમેં અપને બાપકી વફાતકે બાદ માહ સફર ૨૭૩ હિજરીમેં તખ્ત પર બૈઠા. ઉસકી તમામ ઉમ્ર લડાઈયોં ઔર ઝોર આઝમાઈયોંમેં ગુઝરી થી. અપને બાપકે દૌરમેં વો બાર બાર સિપેહસાલારીકી ખિદમતેં અંજામ દે ચુકા થા.

સુલતાન મુન્ઝિરને સબસે પેહલે અપને બાપકે વઝીરે આઝમકે કત્લકા ફતવા ઉલમાને દિયા થા પેહલે ઉસકો લાગૂ કિયા. ફિર ઉમર બિન હફસૂન ચઢાઈ હુઈ. સમજોતા હુવા. લેકિન ફુકહાકે ફતવોંસે તંગ આકર વો ફિર

અપને કિલેમેં કિલાબંદ હો ગયા. ઔર આસપાસકે તમામ આદમિયોંકો જમા કર લિયા. સુલતાન મુન્ઝિર ફિર ઉસકી તરફ લૌટા. કિલેકો ઘેર લિયા. અભી કિલા જીતા ભી ન જા સકા થા કે સુલતાન મુન્ઝિરને ૨૭૫ હિજરીમેં ઘેરાવકી હાલતમેં દો સાલસે ભી કમ હુકૂમત કરકે લગભગ ૪૬ સાલકી ઉમ્રમેં વફાત પાઈ.

સુલતાન મુન્ઝિરકે કોઈ બેટા ન થા. ઈસ લિયે ફૌજકે સરદારોંને મુન્ઝિરકે ભાઈ અબ્દુલ્લાહકે હાથ પર કિલાકી દીવારકે નીચે બૈઅત કી. અબ્દુલ્લાહને ઉમર બિન હફસૂનકે પાસ પૈગામ ભેજા કે મુઝકો તુમસે કોઈ મુખાલિફત નહીં હૈ. અબ તુમ અપને કિલેમેં ઈતમીનાનસે રહો. હમ કરતબાકો વાપસ જાતે હૈં. ગોયા સુલતાન અબ્દુલ્લાહને અપની તખ્ત નશીનીકે સાથ હી ઉમર બિન હફસૂનકી હુકૂમતકો ભી બાકાઈદા તૌર પર તસ્લીમ કર લિયા. ઉમર બિન હફસૂનને ઈસકો બહોત ગનીમત સમજા. ઔર સુલતાન અબ્દુલ્લાહ અપને ભાઈ મુન્ઝિરકે જનાઝેકો લેકર કરતબા પહોંચા. સુલતાન અબ્દુલ્લાહ બિન મુહમ્મદકી યે બહોત બડી ગલતી થી. ઈસસે ઉસકી બુઝદિલી ઝલકતી થી. અગર વો કિલા ફતહ કરકે આતા, ઔર કિલા ફતહ હોનેમેં ઝિયાદા દેર ભી ન થી, તો ઉસકી ધાક બૈઠ જાતી.

સુલતાન અબ્દુલ્લાહકા દૌર

સુલતાન અબ્દુલ્લાહકે તખ્ત પર બૈઠતે વક્ત યાની સન ૨૭૫ હિજરી ઉન્દુલુસકી હુકૂમત યાની બનૂ ઉમૈયાકી હુકૂમતકી હાલત ઈતની પતલી (કમજોર) હો ચુકી થી કે ખજાના તમામ ખાલી હો ચુકા થા. આમ્દની જો કિસી જમાનેમેં દસ લાખ દીનાર તક પહોંચ ગઈ થી. અબ એક લાખ દીનાર સાલાના થી. ઈસાઈયોંકી રિયાસતોંકો છોડ દીજિયે તો ભી કરતબા રાજધાનીકે દોનોં પેહલૂઓં પર દો ઐસે ઝબરદસ્ત મુકાબલેકે લોગ પૈદા હો ગયે થે કે જિનકી તાકત કરતબાકી હુકૂમતસે કમ ન થી.

એક તરફ ઈબ્ને હફસૂન થા. ઔર દૂસરી તરફ ઈબ્ને મરવાન. ઈનમેંસે ઈબ્ને હફસૂન અકલમંદ થા. ચૂંકે ઉસકે મુરતદ હોનેકા એલાન હો ચુકા થા. ઈસ લિયે મુસલમાનોંકો ઉસસે કોઈ લગાવ ન થા. ઈસ લિયે ફિતરી તૌર પર મુસલમાનોંકા રૂજહાન ઈબ્ને મરવાનકી તરફ હો ગયા.

ઈબ્ને હફસૂન ઈસાઈ બનનેકે બાવુજૂદ ઈસાઈયોંસે કોઈ તઅલ્લુક ન રખતા થા. મગર ઈબ્ને મરવાન બાવુજૂદ મુસલમાન હોનેકે ઈન્ફાંસો સોમ શાહ. ઓસ્ટ્રીયાસ ઔર દૂસરે ઈસાઈયોંકા દોસ્ત થા.

ઈન હાલાતકે સાથ સાથ ઉન્દુલુસમેં બગાવતકી નિશાનીયાં ફૈલતી જા રહી થી. લોગ ઈન દોનોં ખૈમોંમેં બંટતે જા રહે થે. અંદરૂને મુલ્ક જો હલચલ મચી હુઈ થી વો તો થી હી, ઉસકે સાથ સાથ ઈબ્ને હફસૂનને કહા કે અગાલબી ખાનદાનસે મેરે નામકી સનદે ઉન્દુલુસ મંગા દી જાએ. ઈસ કોશિશમેં અગરચે ઉમર બિન હફસૂનકો કામિયાબી ન હુઈ. મગર ઈસ ખબરકે સુનનેસે દરબારે કરતબામેં હલચલ પૈદા હો ગઈ. ઔર સુલતાન અબ્દુલ્લાહને જિતની ફૌજ ભી વો ભેજ સકતા થા ભેજકર ઈબ્ને હફસૂન પર ફૌરન ચઢાઈ કર દી.

સુલતાન ઈસ બાતકો ખૂબ અચ્છી તરહ જાનતા થા કે અગર ઉમર બિન હફસૂનકે પાસ અબ્બાસી ખલીફાકી સનદે હુકૂમત આ ગઈ તો આમ તૌર પર લોગ ઉસકી તરફ મુતવજ્જેહ હો જાએંગે. ઔર ફિર ઉન્દુલુસમેં બનૂ ઉમૈયાકા વુજૂદ બાકી ન રેહ સકેગા.

સુલતાન અબ્દુલ્લાહ ચૌદહ હજારસે ઝિયાદા ફૌજ જમા ન કર સકા. ઈબ્ને હફસૂનકે પાસ તીસ હજાર ફૌજ થી. આખિર દોનોં ફૌજોંકા મુકાબલા હુવા. ઈસ લડાઈમેં અબ્દુલ્લાહ ઔર ઉસકે સાથિયોંને ગૈર મામૂલી બહાદુરી ઝાહિર કી. ઔર ઈબ્ને હફસૂનકો હરાકર પહાડોંમેં ભગા દિયા.

ઈસ ફતહકા અસર કરતબાકી હુકૂમતકે લિયે બહોત મુફીદ સાબિત હુવા. હુકૂમતકી ધાક એક બાર ફિર બૈઠ ગઈ.

ઈસ જીતકે બાદ અબ્દુલ્લાહકે લિયે જરૂરી હો ગયા થા કે ઈબ્ને

મરવાનકા જોર ભી તોડા જાએ. ચુનાંચે પૂરી તૈયારીકે બાદ દોનોંકા મુકાબલા હુવા. સુલતાન અબ્દુલ્લાહકો જીત નસીબ હુઈ. ઈસ લડાઈકા અસર પેહલેસે ભી ઝિયાદા ગેહરા પડા.

સુલતાન અબ્દુલ્લાહકે ૧૧ બેટે થે. જિનમેં દો બડે બેટે મુતરિફ ઔર મુહમ્મદ ઝિયાદા લાયક ઔર રાજકાજમેં હિસ્સા લેનેવાલે થે. ઈન દોનોંકે દરમિયાન દુશ્મની પૈદા હો ગઈ થી. દરબારિયોંને ભી ખૂબ ખૂબ ઈન દોનોંકી દુશ્મનિયોંકો ભડકાયા.

મુતરિફકો અપને ભાઈ મુહમ્મદકી શિકાયતકા મૌકા મિલ ગયા. ઔર ઉસને બાપકે કાન અચ્છી તરહ ભરના શુરૂ કર દિયે. સુલતાન અબ્દુલ્લાહ અપને બેટે મુહમ્મદકો ગુસ્સા ભરી નિગાહોંસે દેખને લગા. મુહમ્મદ મજબૂર હોકર નિકલા. ઔર કરતબાસે ભાગકર ઉમર બિન હફસૂનકે પાસ ચલા ગયા. સુલતાન અબ્દુલ્લાહને અમાનકે બહાનેસે ઉસે વાપસ બુલાયા. ઔર મહેલકે અંદર કૈદ કર દિયા. સુલતાન અબ્દુલ્લાહકો કિસી મુહિમકી વજહસે કુછ દિનોંકે લિયે કરતબાસે બાહિર જાના પડા. અપની ગૈર મૌજૂદગીમેં મુતરિફકો કરતબાકા હાકિમ મુકર્રર કર દિયા થા. મુતરિફને ઈસ મૌકે પર ભાઈકો જો મહેલમેં કૈદ થા, કત્લ કરા દિયા. અબ્દુલ્લાહકો મુહમ્મદકે કત્લ હોનેસે સખ્ત સદમા હુવા. વો મુહમ્મદકે બેટે અબ્દુર્રહમાનકી બડી મુહબ્બતકે સાથ પરવરિશ કરને લગા.

ઈસકે બાદ મુતરિફને કિસી ખિંચાવકી વજહસે વઝીરે સલતનત અબ્દુલ મલિક બિન ઉમૈયાકો કત્લ કર દિયા. સુલતાન અબ્દુલ્લાહને મુહમ્મદ ઔર અબ્દુલ મલિકકે કિસાસ (બદલે) મેં મુતરિફકો કત્લ કરા દિયા.

સુલતાન અબ્દુલ્લાહ પેહલી રબીઉલ અવ્વલ સન ૩૦૦ હિજરીમેં ૨૫ સાલસે કુછ ઝિયાદા દિનોં હુકૂમત કરનેકે બાદ ૪૨ સાલકી ઉમ્રમેં ફૌત હુવા. સુલતાન અબ્દુલ્લાહકા તમામ જમાના ફિત્નેકી હાલતમેં ગુઝરા. ઈન હાલાતમેં સુલતાન અબ્દુલ્લાહકે બાદ ઉસકા નૌજવાન પોતા અબ્દુર્રહમાન બિન મુહમ્મદ બિન અબ્દુલ્લાહ બિન મુહમ્મદ બિન અબ્દુર્રહમાન સાની તખ્ત પર બૈઠા.

અબ્દુર્રહમાન સાલિસ (થર્ડ)

અબ્દુર્રહમાન બિન મુહમ્મદ બિન અબ્દુલ્લાહ બિન મુહમ્મદ બિન અબ્દુર્રહમાન સાની અપને દાદા અબ્દુલ્લાહકે બાદ ૨૧ સાલકી ઉમ્રમેં પેહલી રબીઉલ અવ્વલ ૩૦૦ હિજરીમેં તખ્ત પર બૈઠા. યે વો જમાના થા કે તારિક ઔર મૂસા કા ફતહ કિયા હુવા મુલ્ક ઔર અબ્દુર્રહમાન દાખિલકી કાઈમ કી હુઈ સલતનત ટુકડે ટુકડે હોકર જાહિરમેં ઈસાઈયોંકે કબ્ઝેમેં જાનેકે લિયે હર કિસ્મકી ઈસ્તેદાદ પૈદા કર ચુકી થી. લેકિન અભી કુદરતકો યે સૂરત પૈદા કરની મંજૂર ન થી.

ઈસ નૌજવાન સુલતાનકે તખ્ત પર બૈઠનેકે વક્ત ઉસકે બહોતસે ચચા જો ઉસસે ઉમ્ર ઔર હકમેં બઢે હુએ થે, મૌજૂદ થે. લેકિન યા તો ઉનકી નેકી થી યા ઉનહોંને ઐસી કાંટોભરી હુકૂમતકા બાદશાહ બનકર અપને આપકો ખતરેમેં મુબ્તલા કરના મુનાસિબ ન સમજા, કે સબને ખૂશીસે ઈસ નૌજવાનકો બાદશાહ તસ્લીમ કિયા. ઔર તખ્ત પર બૈઠનેકે બાદ કિસી કિસમકા ફિત્ના બરપા ન હુવા.

તખ્ત પર બૈઠતે હી ઈસ નૌજવાન સુલતાનને હુકમ જારી કિયા કે વો તમામ ટેક્સ, જો ઉસકે પેહલે સુલતાનોંને ખજાનેકા ઘાટા પૂરા કરનેકે લિયે લોગોં પર લગાએ થે. ઔર જો શરીઅતકે હુકમોંકે ખિલાફ થે. માફ ઔર ખત્મ કર દિયે ગયે. ઈસ એલાનકા અસર અચ્છા હુવા. લોગોંમેં ઉસકી તારીફેં હોને લગી. ઔર દિલોંમેંસે ઉસકે બારેમેં બેહતરીન ઉમ્મીદેં પૈદા હો ગઈ.

ઈસકે બાદ સુલતાન સાલિસને એલાન કરાયા કે જો શખ્સ હુકૂમતકા ફરમાંબરદાર બન જાએગા, ઔર આગે ઈતાઅત પર કાઈમ રેહનેકા વા'દા કરેગા. ઉસકી તમામ ખતાએં માફ કર દી જાએંગી. ઔર ઈસ મામલેમેં મઝહબ ઔર અકીદેકા કોઈ ધ્યાન ન દિયા જાએગા.

ચૂંકે લોગ ખાનાજંગીસે તંગ આ ચુકે થે. ઈસ લિયે વો તમામ છોટે બડે સરદાર જો કરતબાસે કરીબ થે. ઔર આઝાદ સ્ટેટ બના ચુકે થે. ઈસ એલાનકો સુનકર બે-ઝિઝક સુલતાન અબ્દુર્રહમાનકી ખિદમતમેં ફરમાંબરદારીકા ઈકરાર કરને લગે. ઈસી તરહ રકમેં સરકારી ખજાનેમેં દાખિલ હોના શુરૂ હુઈ. ઔર ઈસ તરહ ખજાનેકી માલી પોજીશન બેહતર હોતી ચલી ગઈ.

અબ દો તાકતેં રેહ ગઈ થી. જિનહેં ખલીફાકો કાબૂમેં કરના થા. એક તો વોહી ઉમર બિન હફસૂન, જો અબ ફિર તાકત પકડ ચુકા થા. ઉસકો દબાનેકે લિયે બદ્ર નામી ગુલામકી સરદારીમેં સુલતાનને એક બડી ફૌજ ભેજી. ઉમર બિન હફસૂનકે તમામ કિલોંકો ઉસને જીત લિયા ઔર ઉમર બિન હફસૂન ભાગકર જંગલોંમેં છુપ ગયા.

દૂસરી તાકત ઈશ્બેલિયા સ્ટેટકી થી. જહાં અરબોંકી હુકૂમત થી. ઔર જિસકા હાકિમ હજ્જાજ બિન મુસ્લિમ થા. સુલતાન અબ્દુર્રહમાનને ખૂદ ફૌજ લેકર ચઢાઈ કી. ઔર ઈબ્ને મુસ્લિમકો હારકા મુંહ દેખના પડા.

સન ૩૦૮ હિજરીમેં મુહમ્મદ બિન અબ્દુલ જબ્બાર બિન સુલતાન મુહમ્મદ ઔર કાજી બિન મુહમ્મદને સુલતાન અબ્દુર્રહમાન સાલિસકે ખિલાફ એક સાઝિશ કી. ઔર તખ્ત પર કબ્ઝા કરનેકે લિયે સુલતાનકે કત્લકી તદબીરોંમેં લગ ગયે. સુલતાનકો જબ માલૂમ હુવા તો પેહલે તો ઉસને ઉસકી જાંચ કરાઈ. ઔર જબ જુર્મ સાબિત હો ગયા તો દોનોંકો કત્લ કરા દિયા.

ઈસી તરહ સુલતાન અબ્દુર્રહમાનને આગે બઢકર જિતની ભી છોટી બડી રિયાસતેં આઝાદ હો ચુકી થી. ઉનહેં ફિર અપના હિસ્સા બનાયા. ઔર સબ મિલકર એક ઝબરદસ્ત ઈસ્લામી હુકૂમતમેં બદલ ગઈ.

જબ મુલ્કકે અંદરૂની હિસ્સોંમેં સુકૂન હો ગયા તો અપને પુરાને દુશ્મન ઈસાઈયોંકી તરફ તવજ્જોહ કી. ઔર અપની હુકૂમતકા રકબા બહોત બઢા લિયા.

અમીરૂલ મુઅમિનીન અબ્દુર્રહમાન

ઈસી સાલ યાની ૩૨૭ હિજરીમેં સુલતાનકે પાસ અબ્બાસી ખલીફા મુકતદિરકે કત્લ કિયે જાનેકી ખબર પહોંચી ઔર યે ભી માલૂમ હુવા કે વહાંકા ખલીફા બસ નામકા ખલીફા રેહ ગયા હૈ. અબ્દુર્રહમાન સાલિસને મુનાસિબ યેહી સમજા કે અમીરૂલ મુઅમિનીન યા ખલીફતુલ મુસ્લિમીનકા લકબ ઈખ્તિયાર કરે.

ચુનાંચે ઉસને અમીરૂલ મુઅમિનીન હોનેકા એલાન કર દિયા. ઔર નાસિરૂદ્દીનકા લકબ ઈખ્તિયાર કિયા. ઈસ લકબકી કિસીને મુખાલિફત ન કી. ઔર સચ બાત ભી થી કે ઉસ જમાનેમેં વોહી પૂરી ઈસ્લામી દુનિયામેં સબસે ઝિયાદા ખલીફતુલ મુસ્લિમીન કેહલાએ જાનેકા હકદાર થા.

૩૨૮ હિજરીસે કુલ મિલાકર નાસિરૂદ્દીનકે લિયે ઈત્મીનાનકા જમાના શુરૂ હુવા. ઔર તરક્કી હુઈ.

ખલીફા અબ્દુર્રહમાનને અપને બેટે હકમકો અપના વલી અહદ બનાયા થા. દૂસરા બેટા અબ્દુલ્લાહ થા. જો નમાઝ રોઝેકી તરફ ઝિયાદા માઈલ થા. અબ્દુલ્લાહકો કરતબાકે એક ફકીહને જિસકા નામ અબ્દુલબારી થા, બેહકાયા. ઔર હુકૂમતકા લાલચ દિલાકર ઈસ પર તૈયાર કર લિયા કે ખલીફા અબ્દુર્રહમાન ઔર હકમકો કત્લ કરનેકી ઝબરદસ્ત કોશિશ કી જાએ. સાઝિશ તૈયાર હો ગઈ. લેકિન ૧૦ ઝિલહજ ૩૩૯ હિજરીકો ઈસ સાઝિશકા પતા ચલ ગયા. ખલીફાને અપને બેટે અબ્દુલ્લાહ ઔર ફકીહ અબ્દુલબારી દોનોંકો ગિરિફતાર કરકે જેલખાનેમેં ભેજવા દિયા. ફિર અપને બેટે અબ્દુલ્લાહકો જેલખાનેસે નિકાલકર કત્લ કરાયા. ફકીહ સાહબને જબ અબ્દુલ્લાહકે કત્લ હોનેકા હાલ સુના તો ખૂદ હી જેલખાનેમેં ખુદકુશી (આત્મહત્યા) કરકે હલાક હો ગયે.

અમીરૂલ મુઅમિનીન ખલીફા અબ્દુર્રહમાન સાલિસ નાસિરૂદ્દીનને ૨

રમઝાન મુબારક સન ૩૫૦ હિજરીકો ૭૨ સાલ, કુછ મહીનેકી ઉમ્ર પાકર કસરૂજ્જોહરામેં વફાત પાઈ.

ઈસ ખલીફાકે દૌરમેં દો કરોડ ચૌવન (૫૪) લાખ, અસ્સી હજાર દીનાર સાલાના માલગુજારી ખજાનેમેં દાખિલ હોતી થી. ઈસકે અલાવા સાત લાખ, પૈંસઠ હજાર દીનાર મુખ્તલિફ ઝરીયોંસે વસૂલ હોતે થે. યે તમામ આમ્દની મુલ્ક ઔર પ્રજા પર હી ખર્ચ કી જાતી થી. યહૂદિયોં ઈસાઈયોંસે જો ટેક્સ લિયા જાતા થા, વો અલગ, ખલીફાકે લિયે એક ખાસ રકમ તય થી. બાકી રકમ ઈમારતોં, પુલોં, સડકોં વગૈરહ પર ખર્ચ કી જાતી થી.

વફાતકે વક્ત ખલીફાકે ૧૧ લડકે મૌજૂદ થે. જિનમેં હકમ બિન અબ્દુર્રહમાન વલી અહદ થા.

અબ્દુર્રહમાન સાલિસકા દૌર

ખલીફા અબ્દુર્રહમાન સાલિસકા જમાના ઉન્દુલુસી હુકૂમતકા શાનદાર જમાના થા. મુલ્કમેં અમન થા. તિજારત તરક્કી પર થી.

ઈસ ખલીફાકા સબસે બડા કારનામા યે થા કે ઉસને મુસલમાનોંકી મુખ્તલિફ જમાઅતોંમેં જો મુખાલિફત રેહતી થી. ઉસકો બિલકુલ મિટા દિયા.

ઈસ ખલીફાકે જમાનેમેં ગૈરમુસ્લિમોં યાની ઈસાઈયોં યહૂદિયોંકે સાથ નરમીકા બરતાવ હોતા થા.

ઈસ ખલીફાકે જમાનેમેં ન સિર્ફ કરતબા બલ્કે પૂરા ઉન્દુલુસ જન્નતકા નમૂના બન ગયા થા.

તમામ ઉન્દુલુસમેં સડકોં કા જાલ બિછા હુવા થા. મુસાફિરોંકી હિફાઝત કે લિયે થોડે થોડે ફાસલે પર ચોકિયાં કાઈમ થીં. ઔર સિપાહી ગશ્ત કરતે, પેહરા દેતે થે. ડાક (ટપાલ) કા ઈન્તિઝામ કાસિદોંકે ઝરીએ હોતા થા. જો ડાક લેકર ઘોડોંકો સરપટ દૌડાતે જાતે થે. એક જગહસે દૂસરી જગહ ઈત્ની જલ્દી

ખબર પહોંચ જાતી થી કે દૂસરે મુલ્કોંકે લોગ ઈસકો જાદૂ સમઝતે થે.

બીમાર, મોહતાજ આદમિયોંકે લિયે સરકારી મકાન થે, વહાં સરકારી ખર્ચસે ઉનકા ખયાલ રખ્ખા જાતા થા. જગહ જગહ દારૂલ યતામા (યતીમોંકે ઘર) કાઈમ થે. ઉનમેં યતીમોંકી પરવરિશ ઔર તાલીમકા ઈન્તિઝામ ખલીફાકે ખાસ ખર્ચસે હોતા થા.

ઝિંદગીકે આખરી દિનોંમેં ખલીફા અબ્દુર્રહમાન સાલિસને અપને વલી અહદ હકમકો રાજકાજકા બડા હિસ્સા સુપુર્દ કર દિયા થા. ઔર ખૂદ અપના વક્ત ખુદાકી ઈબાદતમેં ગુજારને લગા થા.

ખલીફા હકમ બિન અબ્દુર્રહમાન સાલિસ

અપને બાપકી વફાતકે તીસરે દિન ખલીફા હકમ ૫ રમઝાન મુબારક ૩૫૦ હિજરી કો ૪૮ સાલકી ઉમ્રમેં કસ્રુઝ ઝોહરામેં તખ્ત પર બૈઠા. ઔર અપના લકબ મુસ્તન્સિર બિલ્લાહ તજવીઝ કિયા.

સબસે પેહલે ખલીફા હકમને હુકૂમતકે તમામ મોહકમોંકે દફતરકા મુઆઈના કિયા. ફૌજકે રજીસ્ટરોંકો જાંચા ઔર શાહી ફૌજોંકે સામનાકા જાઈઝા લિયા.

ખલીફા હકમકે જમાનેમેં ભી બગાવતેં હુઈ. ખલીફાને મુસ્તઈદી દિખાઈ. ઔર ઉસ પર કાબૂ પા લિયા.

ખલીફા હકમકે શુરૂ કે જમાનેમેં ઈસાઈયોંને કુછ સર ઉઠાનેકી બાત સોચી થી, લેકિન ખલીફાકી મુસ્તઈદી (તૈયારી) દેખકર ઉનકો આગે બઢનેકી હિંમત ન હુઈ. ઈસકા નતીજા યે હુવા કે ફ્રાન્સ, ઈટલી ઔર યુરોપ કે દૂસરે ઈસાઈ બાદશાહોંને જિસ તરહ ખલીફા અબ્દુર્રહમાન સાલિસકી ખિદમતમેં અપને કાસિદ ઔર તોહફે ભેજે થે. ઔરં ખલીફા હકમકા ભી રોબ અપને બાપકી તરહ કાઈમ હો ગયા.

૩૬૫ હિજરીમેં ઈસ ખલીફાને અપને બેટે હિશામકો ખિલાફતકા વલી અહદ બનાકર સબસે બૈઅત લી.

૨ સફર ૬૬ હિજરીકો ૧૬ સાલ હુકૂમત કરનેકે બાદ ૬૪ સાલકી ઉમ્રમેં ખલીફાને ફાલિજ (લકવા) કે મર્ઝમેં કરતબામેં વફાત પાઈ. ઉસકી વફાતકે વક્ત ઉસકે બેટે હિશામકી ઉમ્ર ૧૧ સાલકે કરીબ થી. ખલીફા હકમને વલી અહદીકે ફક્ત ઉસકા વઝીર મુહમ્મદ બિન આમિરકો તજવીઝ કર દિયા થા. અગલે દિન હિશામ તખ્ત પર બૈઠા.

ખલીફા હકમકે દૌર પર એક નજર

ખલીફા હકમ ઉન્દુલુસકે નામી મશ્હૂર ખલીફોંમેં ગિના જાતા હૈ. અગર ઈસ ખલીફાકે જમાનેમેં લડાઈયોં ઔર ચઢાઈયોંકા ઝિયાદા મૌકા હોતા તો યે યકીનન ઊંચે દરજેકા સિપેહસાલાર સાબિત હોતા.

● ઈસ ખલીફાકા ઝિયાદા વક્ત ઈલ્મી કામોંમેં ગુઝરા.

● ઈસ ખલીફાકા વઝીર જાફર ભી હારૂન રશીદકે વઝીર જાફર બરમકીસે કમ લાઈક ન થા.

● ખલીફા કે જમાનેમેં મઝહબી બેજા-તઅસ્સુબ બિલકુલ ન રહા થા. હર કૌમ વ મઝહબકે આદમીકો ઉન્દુલુસમેં પૂરી આઝાદી હાસિલ થી. તંગદિલી ઔર પસ્ત ખયાલીકા નામ નિશાન કરતબાકે દરબારમેં નહીં પાયા જાતા થા.

● અદલ વ ઈન્સાફકે કાઈમ રખનેકા ખલીફાકો બહોત ખયાલ થા.

● ખલીફા કુરઆની હુકમોંકા સખ્તીસે પાબંદ થા. ઔર મુસલમાનોંસે ઉસકી પાબંદી કરાતા થા. ઈસસે પેહલે ઉન્દુલુસકે ફૌજી લોગોંમેં શરાબ ખોરીકા ઐબ ભી પાયા જાને લગા થા. ઈસ ખલીફાને શરાબકો બેચના, બનાના, ઈસ્તેમાલ કરના બિલકુલ બંદ કરા દિયા.

● ખલીફાકી તરફસે એક બડી રકમ રોઝાના ખૈરાત કી જાતી થી.

● ઉસને જગહ જગહ મુલકકે બડે શહેરોંમેં કોલેજ ઔર દારૂલ ઉલૂમ કાઈમ કિયે. છોટે છોટે કસ્બોં ઔર દેહાતોંમેં ભી મદ્રસે કાઈમ કિયે. પઢને વાલોંકો આમ તૌર પર વજીફા દિયા જાતા થા. તાલીમકા વઝીર ખલીફાને અપને ભાઈ મુન્ઝિરકો મુકર્રર કિયા થા.

● ખલીફા હકમ સાનીકો ઈલ્મસે બડા લગાવ થા. ઉસને દૂર દૂરકે શહેરોંમેં અપને કારિંદે ફૈલા રખ્ખે થે કે જહાં કહીં અચ્છી કિતાબેં દેખેં, ઉનહેં ખરીદ લેં, પૂરી દુનિયામેં યે બાત મશ્હૂર હો ગઈ થી કે કરતબાકા ખલીફા ઈલ્મકી બહોત કદર કરતા હૈ. ઈસ લિયે બહોતસે લિખનેવાલે અપની કિતાબોંકે તર્જુમે કરાને ઉસકે પાસ ભેજ દેતે થે. ઔર ઈનામ હાસિલ કરતે થે.

● ઈરાની ઔર ઈબરાની ઝબાનોંકી કિતાબોંકે તર્જુમે કરાનેકે લિયે સેંકડો, હજારોં ઉલમાકા એક ઝબરદસ્ત મુહકમા બના દિયા ગયા થા.

● હર શહેરમેં ખલીફાકી તરફસે એક બડી લાઈબ્રેરી કાઈમ કર દી ગઈ થી.

● ખલીફા હકમકી નિજી (ઝાતી) લાઈબ્રેરી બહોત શાનદાર થી. ઉસકી ઈમારતમેં સંગે મરમર ઈસ્તે'માલ કિયા ગયા થા. સંગે મરમર હીકા ખૂબસૂરત ફર્શ થા. જિસ પર સંગે મરમર ઔર સંગે મૂસાકી પચ્ચીકારી થી. સંદલ આબનૂસ ઔર ઈસી કિસમકી કીમતી લકડિયોંકી અલમારિયાં થીં. હર એક અલમારી પર સોનેરી હરફોંસે લિખ્ખા હુવા થા કે અલમારીમેં કિસ ઈલ્મ વ ફન કી કિતાબેં હૈં. ઈસ લાઈબ્રેરીમેં હજારોં જિલ્દસાઝ ઔર કાતિબ કામ કરતે રેહતે થે. કિતાબોંકી તા'દાદ છ લાખકે કરીબ થી.

● ખલીફા હકમને અપની લાઈબ્રેરીકી લગભગ હર કિતાબ ખૂદ પઢી થી. ઈસ લિયે ઉન પર ઉસકે હાથકે લિખ્ખે હુએ હાશિયે મૌજૂદ થે. વો બહોત બડા આલિમ ઔર ઈલ્મ દોસ્ત આદમી થા. યેહી વજહ હૈ કે ઉસકે દરબારમેં હર ફનકે માહિર, હર ઈલ્મકે આલિમ હર વક્ત મૌજૂદ રેહતે થે.

● ખલીફા હકમકી ઈલ્મ દોસ્તીકા એક મશ્હૂર વાકિઆ હૈ કે એક

દિન અબૂ ઈબ્રાહીમ નામી એક ફકીહ મસ્જિદે અબૂ ઉસમાનમેં વઅઝ ફરમા રહા થા. ઈસી હાલતમેં શાહી ચોબદાર આયા ઔર ઉસને ઈબ્રાહીમસે કહા કે અમીરૂલ મુઅમિનીનને ઈસી વક્ત આપકો બુલાયા હૈ. ઔર વો બાહિર ઈન્તિઝાર કર રહે હૈં. અબૂ ઈબ્રાહીમને કહા કે તુમ અમીરૂલ મુઅમિનીનસે કેહ દો કે મૈં ઈસ વક્ત ખુદાકે કામમેં લગા હુવા હૂં. જબ તક ઈસ કામસે ફારિગ ન હો લૂં. નહીં આ સકતા. ચોબદાર ઈસ જવાબકો સુનકર હૈરાન રેહ ગયા. ઔર ડરતે ડરતે જાકર ખલીફાકી ખિદમતમેં અબૂ ઈબ્રાહીમકા જવાબ અર્ઝ કિયા. ખલીફા હકમને સુનકર ચોબદારસે કહા કે તુમ જાકર અબૂ ઈબ્રાહીમસે કેહ દો કે મૈં ઈસ બાતકો સુનકર ખૂશ હુવા કે આપ ખુદાકે કામમેં લગે હુએ હૈં. જબ યે કામ કર ચુકેં તો તશરીફ લાએં. મૈં ઉસ વક્ત તક દરબારમેં આપકા ઈન્તિઝાર કરૂંગા. ચોબદારને આકર અબૂ ઈબ્રાહીમકો પૈગામ સુનાયા. અબૂ ઈબ્રાહીમને કહા કે તુમ જાકર અમીરૂલ મુઅમિનીનસે કેહ દો કે મૈં બુઢાપેકી વજહસે ન ઘોડે પર સવાર હો સકતા હૂં, ન પૈદલ આ સકતા હૂં, બાબુસ્સુદહ યહાંસે ઝિયાદા દૂર હૈ. મગર બાબુસ્સુનઅ યહાંસે કરીબ હૈ. અગર બાબુસ્સુનઅકો ખોલ દેનેકી ઈજાઝત દેં તો મૈં ઈસ દરવાઝેસે આસાનીસે દરબારમેં હાઝિર હો સકૂંગા. બાબુસ્સુનઅ હમેશા બંદ રેહતા થા ઔર કિસી ખાસ મૌકે પર હી ઉસકે ખોલનેકી ઈજાઝત હોતી થી. અબૂ ઈબ્રાહીમ ઉસકે બાદ ફિર અપને વઅઝમેં લગ ગયા. ઔર ચોબદાર યે પૈગામ ભી ખલીફા તક પહોંચાકર ખલીફાકે હુકમસે આકર મસ્જિદમેં બૈઠ ગયા, જબ અબૂ ઈબ્રાહીમ અપના વઅઝ ખત્મ કર ચુકા તો ચોબદારને અર્ઝ કિયા કે ચલિયે. ઉનહેં લેકર બાબુસ્સુનઅ પર પહોંચા તો ઉસને દેખા કે વહાં દરબારી ઔર સરદાર ઔર વઝીર ઉસકે સ્વાગતકે લિયે મૌજૂદ હૈં. દરબારમેં ગયા ઔર ખલીફાસે બાતેં કરકે ઉસી દરવાઝેસે ઈઝઝતકે સાથ વાપસ આ ગયા.

● ખલીફા હકમ સાનીકો બજા તૌર પર ઉન્દુલુસકા સબસે બડા ખલીફા કહા જા સકતા હૈ. ક્યૂંકે ઉસકે જમાનેમેં સલતનતકા રોબ, મુલ્કકા અમન અમાન, હુકૂમતકા ફૈલાવ, ખુશહાલી, માલ દૌલત, તિજારત વગૈરહ ચીઝેં અપને કમાલકો

પહોંચી હુઈ થીં. ઔર સબસે ઝિયાદા તારીફકે કાબિલ ઈલ્મ વ ફનકી ગરમ બાજારી થી. ઔર યેહી વો ફખ્ર હૈ કે ખલીફા હકમ સાનીકે મુકાબલેમેં હારૂન, મામૂન મન્સૂર ભી પેશ નહીં કર સકતે.

હિશામ બિન હકમ સાની ઔર મન્સૂર મુહમ્મદ બિન અબી આમિર

સન ૩૬૬ હિજરીમેં જબકે ખલીફા હકમ સાની ફૌત હુવા. ઔર ઉસકા બેટા હિશામ સાની ૧૧ સાલકી ઉમ્રમેં તખ્ત પર બૈઠા હૈ તો ઉન્દુલુસકી ખિલાફતમેં નીચે લિખ્ખે શખ્સ સબસે ઝિયાદા તાકતવર થે.

(૧) જાફર બિન ઉસમાન મુસ્હફી હાજિબુસ્સલતનત (વઝીરે આઝમ) યે ખલીફા હકમકે દૌરમેં વઝીરે આઝમકી હૈસિયતસે કામ કરતા ચલા આતા થા. આલિમ, ઈલ્મ દોસ્ત ઔર સબસે ઝિયાદા ઈઝઝતદાર આદમી સમઝા જાતા થા.

(૨) મલેકા સબહ, યે હકમ સાનીકી ઈસાઈ બીવી ઔર હિશામ બિન હકમકી માં થી. હકમ સાનીકે જમાનેમેં ભી યે રાજકાજકે કામોંમેં પૂરા દખલ કરતી થી. જિસકી એક વજહ યે ભી થી કે વો વલી અહદકી માં થી. સાથ હી બહોત અકલમંદ ઔર ચાલાક ઔરત થી.

(૩) ગાલિબ, યે સિપેહસાલારે આઝમ (ચીફ આબાદી આર્મી સ્ટાફ) થા. ખલીફા હકમ સાનીકા આઝાદ કિયા હુવા ગુલામ થા. ઈસકે સાથ ફૌજકે સિપાહિયોં ઔર બાશિંદોંકો મુહબ્બત થી.

(૪) મુહમ્મદ બિન અબી આમિર બિન મુહમ્મદ બિન અબ્દુલ્લાહ બિન આમિર બિન મુહમ્મદ વલીદ બિન યઝીદ બિન અબ્દુલ મલિક મુગાફિરી, ઈસકા દાદા અબ્દુલ મલિક મુગાફિર તારિક ઈબ્ને ઝિયાદકે સાથ, જિનહોંને

સબસે પેહલે ઉન્દુલુસ જીતા હૈ ઉન્દુલુસ આયા થા. મુહમ્મદ બિન આમિર હિશામ બિન હકમકા અતાલીક (હાઉસ માસ્ટર) ઔર મલેકા સબહકી મદદ ઔર હિમાયત હાસિલ કિયે હુએ થા.

(૫) ફાઈક ખ્વાજા સરા, યે સુલતાની મહેલકી હિફાઝત કરનેવાલી ટુકડીકા અફસર ઔર તોશાખાનેકા દરોગા થા.

(૬) જોઝર ખ્વાજા સરા, યે શહેર કરતબાકે તમામ બાજારોંકા નિગરાં યા શહેરકા કોતવાલ થા. યે દોનોં ખ્વાજા સરા ઈસ કદર અસરદાર થે કે બડે બડે સરદાર ઉનસે ડરતે ઔર ઉનકી રજામંદી હાસિલ કરનેકી કોશિશ કિયા કરતે થે.

સરદારોંકે મશ્વરે

જબ ખલીફા હકમ સાનીકા ઈન્તિકાલ હુવા હૈ તો ફાઈક ઔર જોઝરકે સિવા ઔર કોઈ ઉસ વક્ત મૌજૂદ ન થા. ઈન દોનોંને ખલીફાકે ઈન્તિકાલકે બાદ મશ્વરા કિયા કે શેહઝાદા હિશામકા તખ્ત પર બૈઠના ખતરેસે ખાલી નહીં હૈ. ઈસ લિયે મુનાસિબ યે હૈ કે ખલીફા હકમકે ભાઈ મુગીરાકો તખ્ત પર બિઠાયા જાએ. ક્યૂંકે વો ખિલાફતકે બોઝકો ઉઠાનેકી તાકત રખતા હૈ.

જોઝરકી રાય યે થી કે વજીરે આઝમ જાફર મુસ્હફીકો સબસે પેહલે કત્લ કર દિયા જાએ, તાકે મુગીરાકે તખ્ત પર બૈઠનેમેં કોઈ પરેશાની ન હો. મગર ફાઈકને કહા કે હમ વજીર મુસ્હફીકે સામને અપને ખયાલ બયાન કરેં. હો સકતા હૈ વો હમારી તાઈદ કરે. હાં અગર વો તાઈદ ન કરે તો ઉસે કત્લ કર દિયા જાએ.

વજીર જાફરકો જબ બુલાયા ગયા. ઔર ઉસકે સામને યે બાત રખ્ખી ગઈ તો વો તાડ ગયા. ઔર ઉસને કહા કે હુકૂમતકે દૂસરે સરદારોંકો ભી ઉસમેં શરીક કરલો. યે કેહકર વો દોનોંકો ધોકા દેકર નિકલ આયા. ઔર ઘર પહોંચતે હી ઉસને તમામ સરદારોંકો બુલાયા. જબ સબ જમા હો ગયે તો સબકે સામને

ઉસને ફાઈક ઔર જોઝરકી રાય રખ દી. ઔર કહા, મેરી રાય યે હૈ કે કિસી વક્ત હકમકે ભાઈ મુગીરાકો કત્લ કર દિયા જાએ. તાકે કિસી ભી કિસમકા ફિત્ના ન ઉઠ સકે. ઈસકો સબને પસંદ કિયા. ઔર મુહમ્મદ બિન અબી આમિર ઉસકે કત્લ પર ભી તૈયાર હો ગયા. મુગીરા સો રહા થા. ઉસકો જગાયા. ઔર ઉસકો મુહમ્મદ બિન આમિરને કત્લ કર દિયા.

ઈસ નવ ઉમ્ર ખલીફાકે લિયે રાસ્તા સાફ હો ગયા. લેકિન નવ ઉમ્ર ખલીફાકી ખબર સુનકર ઈસાઈ હુકૂમતોંને સર ઉઠાના શુરૂ કર દિયા. અબૂ જાફરને ઈસ બદ અમનીકે મૌકે પર અપની કાબેલિયતકા કોઈ બેહતરીન નમૂના નહીં દિખાયા.

આખિર મલેકા સબહકે હુકમ વ ઈશારેસે મુહમ્મદ બિન અબી આમિરકો વઝીર જાફરકે કામોંમેં ઉસકા શરીક મુકર્રર કિયા ગયા. કુછ હી દિનોંકે બાદ મુહમ્મદ બિન અબી આમિરને જાફરકો તાકમેં બિઠા દિયા. ઔર તમામ રાજકાજમેં ખૂદ હાવી હો ગયા.

મુહમ્મદ બિન આમિરકે હાલાત ઔર કારનામે

મુહમ્મદ બિન અબી આમિર સન ૩૫૭ હિજરીમેં ઉન્દુલુસકી એક જગહ તરકશમેં પૈદા હુવા થા. અગરચે ઉસકે ખાનદાનકા પેહલા શખ્સ અબ્દુલ મલિક મુગાફિરી યમની સિપાહી થા મગર ઉસકે બાદ ઉસકી ઔલાદમેં ઝિયાદાતર પઢે લિખ્ખે ઔર આલિમ હુવા કરતે થે.

મુહમ્મદ બિન અબી આમિર અભી માં કે પેટ હીમેં થા કે ઉસકા બાપ હજસે વાપસ આતા હુવા ઈલાકા તરાબુલુસ અલ ગર્બમેં ફૌત હો ગયા થા. મુહમ્મદ બિન અબી આમિર બહોત થોડી ઉમ્રમેં કરતબામેં આકર સરકારી સ્કૂલમેં દાખિલ હોકર પઢને લગા. યહાં તકકે ફારિગ હોકર ઉસને શાહી મહેલસે મિલી હુઈ એક દુકાન કિરાયે પર લી ઔર ઉસમેં બૈઠકર અરજી નવેસી કરને લગા.

ઈત્તિફાકકી બાત મલેકા સબહ યાની હિશામકી માં કો એક મુહર્રિર (લિખનેવાલે) કી જરૂરત પડી. જો ઉસકી નિજી જાયદાદકા હિસાબ કિતાબ લિખ્ખા કરે. કિસી ખ્વાજા સરાને મુહમ્મદ બિન અબી આમિરકી મલેકાસે સિફારિશ કર દી, ચુનાંચે મુહમ્મદ બિન અબી આમિર કિલાકે અંદર મુહર્રિરીમેં નોકર હો ગયા.

યે ઉસકી તરક્કીકા પેહલા ઝીના થા, ઉસને ખૂબ જોહર દિખાએ. યહાં તકકે ખલીફાકે ઈન્તિકાલકે વક્ત યે વલી અહદ હિશામકા અતાલીક (ઉસ્તાદ) બના દિયા ગયા.

ખલીફા હકમકી વફાત ઔર મુગીરાકે કત્લકે બાદ જબ હિશામ તખ્ત પર બૈઠા તો વજીરે આઝમ જાફર મુસ્હફીકો બેદખલ કરકે પૂરા રાજકાજ ખૂદ હી દેખને લગા.

મુહમ્મદ બિન અબી આમિરને મલેકા સબહ ઔર વજીર જાફરકી મદદસે ખ્વાજા સરાઓંકો ઠિકાને લગાયા. ફાઈકકો મોરક્કોમેં દેશ નિકાલા દે દિયા. જોઝરકો ઈસ્તેફા દેને પર મજબૂર કિયા ગયા.

ઈસી બીચ ઈસાઈ હુકૂમતોંમેં બગાવત ફૈલની શુરૂ હુઈ. મુહમ્મદ બિન અબી આમિર હીકો ફૌજ દેકર ભેજા ગયા. વો બહાદુર ફૌજી તો થા હી. ઉસને ઈન બગાવતોંકો કુચલ દી ઔર અપની ધાક બિઠા દી.

ફિર મુહમ્મદ બિન અબી આમિરને ગાલિબકો અપના શરીક ઔર અપને ખયાલકા બનાકર મુસ્હફીકો વજીરે આઝમસે હટા દિયા. ઔર ઉસે ઝલીલ ભી કરા દિયા. યહાં તકકે ઉસે કૈદ કર દિયા ગયા. ઔર ઉસી હાલતમેં ઉસકા ઈન્તિકાલ હુવા. મુહમ્મદ બિન અબી આમિર અબ તન્હા વજીરે આઝમ થા. ધીરે ધીરે ઉસને હિકમતકે સાથ ગાલિબકે અસરકો ખત્મ કિયા. ઔર ફૌજ પર ભી પૂરા કંટ્રોલ હો ગયા. મલેકા સબહ ભી અબ ઉસકે આગે બેઅસર હો ચુકી થી. ખલીફા હિશામ તો ખૈર ઉસકે આગે કોઈ હૈસિયત હી નહીં રખતા થા. ઉસકી હૈસિયત બસ ઈતની હી રેહ ગઈ થી કે વો અપને ખાસ ખાસ આદમિયોંકે

સાથ ગોયા નજરબંદ હૈ. વો મહેલસે બાહિર નહીં નિકલ સકતા થા. મહેલ હીમેં ઉસકી જરૂરત ઔર ખેલકૂદકે સબ સામાન મૌજૂદ થે. મુહમ્મદ બિન આમિરકી ઈજાઝતકે બગૈર વો કિસીસે મિલ ભી નહીં સકતા થા.

અસરદાર લોગોંકો બેઅસર બનાકર ઉસને ફૌજકી તરફ તવજ્જોહ કી ઔર એક શાનદાર ફૌજ તૈયાર કી ઔર ઈસાઈ હુકૂમતોં પર જિહાદ બોલ દિયા. ઉસકા રોબ ઔર જલાલ ઈસ કદર બળ્હા કે ખૂદ ઈસાઈ બાદશાહોં ઔર ઈસાઈ સરદારોંને ઉસકી ફૌજમેં શરીક હોકર ઈસાઈ મુલ્કોંકો પામાલ કિયા. ઔર ખૂદ ઈસાઈયોંને અપને હાથસે અપને ગિરજોંકો ઢાને પર આમાદગી (તૈયારી) જાહિર કી. લેકિન અબૂ આમિરને ઉનહેં ઐસા કરનેસે રોક દિયા. ઈસ તરહ કુલ મિલાકર મુહમ્મદ બિન અબી આમિરને અપને દૌરમેં ૫૬ જિહાદ કિયે ઔર હર લડાઈ જીતી.

આખરી દિનોંમેં ઉસને અપના ખિતાબ "મન્સૂર" તજવીઝ કિયા. ચુનાંચે વો ન સિર્ફ મન્સૂર બલ્કે "મન્સૂરે આઝમ" કે ખિતાબસે મશ્હૂર હુવા.

૩૯૪ હિજરીમેં ૨૭ સાલકી હુકૂમતકે બાદ કસ્તલાકે આખરી જિહાદસે વાપસ આતા હુવા મદીના સાલિમમેં જિસકો મેડનિયાસિલી કેહતે હૈં ઈન્તિકાલ કર ગયા.

મુહમ્મદ બિન આમિર મન્સૂરકે દૌર પર એક નજર

મન્સૂરે આઝમકી મિસાલ ઐસી હી સમઝની ચાહિયે જૈસે બગદાદકી ખિલાફતમેં દૈલમી ઔર સલજૂકી સુલતાનોંકી થી, કે ખલીફા સિર્ફ નામકા હોતા થા. હુકૂમત યે વઝીરે આઝમ ઔર સુલતાન કરતે થે. ખુત્બેમેં ખલીફોંકે સાથ ઉનકા ભી નામ લિયા જાતા થા.

મન્સૂરે આઝમ ઈલ્મ ઔર ફઝલકી ઉતની હી કદર કરતા થા જૈસાકે ખલીફા હકમ સાની, વો ખૂદ ભી આલિમ થા. ઔર આલિમોંકી બડી કદર કરતા થા.

મન્સૂરે આઝમને બહોતસે પુલ બનવાએ. કરતબાકી જુમ્મા મસ્જિદકો બળ્હાકર બનવાયા. અમન વ અમાન ઔર લોગોંકી ખૂશહાલી ઈસકે જમાનેમેં પેહલેસે ભી ઝિયાદા બળ્હ ગઈ થી.

વો ઐસી જગહ પર ભી અપની ફૌજેં લે ગયા, જહાં ઈસસે પેહલે કોઈ મુસલમાન ન પહોંચા થા. ગર્ઝ મન્સૂરે આઝમકા દૌર એક શાનદાર દૌર થા.

મન્સૂરે આઝમકે ઈન્તિકાલકે બાદ ઉસકે બડે બેટે અબ્દુલ મલિકકો યે ઓહદા મિલા ઔર ઉસે "સૈફુદૌલા" ઔર "મુઝફ્ફર" કા ખિતાબ મિલા.

મુઝફ્ફરને અપને બાપકી પોલિસી પર અમલ કિયા. ઔર છ સાલ હુકૂમત કરનેકે બાદ ૩૯૯ હિજરીમેં ફૌત હુવા. મુઝફ્ફરને અપને દૌરમેં આઠ બાર ઈસાઈ મુલ્કોં પર ચઢાઈયાં કીં. ઔર હર બાર ઉસે જીત હુઈ. ઉસ જમાનેમેં ભી ઈલ્મ વ ફનકી ખૂબ તરક્કી રહી. ઔર ઈસ્લામી હુકૂમતકે ઉસ રો'બમેં, જો મન્સૂરકે જમાનેમેં કાઈમ હો ચુકા થા. કિસી કિસ્મકી કમી નહીં આઈ.

મુઝફ્ફરકે ઈન્તિકાલ પર ઉસકા ભાઈ અબ્દુર્રહમાન બિન મન્સૂર વઝીરે આઝમ બના. અબ્દુર્રહમાનને અપના લકબ 'નાસિર' તજવીઝ કિયા. નાસિરકા ભાઈ મુઝફ્ફર ઔર ઉસકા બાપ મન્સૂર અગરચે ઉન્દુલુસી હુકૂમતકે આઝાદ હાકિમ થે. લેકિન વઝીરે આઝમ હી કેહલાતે થે. નાસિરને જબ દેખા કે તમામ બડે બડે સરદાર ઔર દરબારી ખલીફાકી કમ, વઝીરે આઝમકી ઝિયાદા તાઈદ વ હિમાયતમેં રેહતે હૈં તો ઉસને ખલીફા હિશામકી ઉપરી તૌર ઈઝઝત કરની ભી છોડ દી.

ઈસકે બાદ નાસિરને હિશામકો મજબૂર કિયા કે વો ઉસે અપના વલી અહદ બના દે. ચુનાંચે મજબૂર હોકર ઉસને નાસિરકો અપના વલી અહદ બનાનેકા એલાન કર દિયા.

હિશામકો હટા દિયા ગયા

નાસિર અપની હુકૂમતકે પેહલે હી સાલ ફૌજ લેકર સરહદકી તરફ ઈસાઈયોંકો દબાનેકે લિયે ચલા. ઈધર કરતબામેં કુરૈશિયોં ઔર ઉમવિયોંકો યે દેખકર કે ખિલાફત કિસી ઔર ખાનદાનમેં જા રહી હૈ, સખ્ત તકલીફ હુઈ થી. ઉનહોંને ખાનદાને ખિલાફતકી હિમાયતકે લિયે ખુફિયા તદબીરેં શુરૂ કર દી.

જબ નાસિર બાહિર ગયા હુવા થા નાસિરકે હમદર્દ ફૌજી અફસરોંકો ઈન લોગોંને કત્લ કરા દિયા. ફિર ખલીફા હિશામકો ખિલાફતસે હટાકર ઉસકી જગહ ખલીફા અબ્દુર્રહમાન સાલિસકે પડ પોતે મુહમ્મદ બિન હિશામ બિન અબ્દુલ જબ્બાર બિન ખલીફા અબ્દુર્રહમાન સાલિસકો તખ્ત પર બિઠાકર "મેહદી બિલ્લાહ". કા લકબ દિયા.

નાસિર ખબર સુનતે હી ફૌરન કરતબા લૌટ આયા. જબ કરતબાકે કરીબ પહોંચા તો ઉસકી ફૌજકે અકસર સરદાર ઔર બરબરી સિપાહી ખલીફા મેહદીકી હુકૂમતમેં ચલે આએ. નાસિર જબ થોડેસે આદમિયોંકે સાથ હૈરાન, પરેશાન રેહ ગયા તો ઉસીકે સાથિયોંમેંસે એક શખ્સને નાસિરકો કત્લ કર દિયા. ઈસ તરહ આમિરી ખાનદાનકી હુકૂમતકા ખાત્મા હુવા. ઔર સાથ હી ઉન્દુલુસમેં બદ અમની ફૈલ ગઈ.

મેહદી બિન હિશામ બિન અબ્દુલ જબ્બાર

હિશામને લોગોંકી ખ્વાહિશ પર ખિલાફતસે હટનેકી તેહરીર દે દી. ઔર મેહદીને ઉસે મહેલકે એક હિસ્સેમેં નજરબંદ કર દિયા. ઔર અપને એક ચચેરે ભાઈ મુહમ્મદ બિન મુગીરહકો વજીરે આઝમ ઔર દૂસરે ચચેરે ભાઈ ઉમૈયા બિન હાફ કો કરતબાકા કોતવાલ મુકર્રર કિયા.

ઈસ પૂરે વાકિએમેં ચૂંકે બરબરી ફૌજોંને ખલીફાકા પૂરા સાથ દિયા થા. ઈસ લિયે ઉનકી તાકાત બઢને લગી. ઉનહોંને લોગોંકો તંગ કરના ભી શુરૂ કર દિયા. લોગોંને તંગ આકર ખલીફા મેહદીસે શિકાયત કી. મેહદીને શિકાયત પર તવજ્જોહ ન દી, કે બરબરી ખડા હો જાતે ઈસ લિયે લોગોંકા હર તબકા ખલીફાસે ધીરે ધીરે નારાઝ રેહને લગા. યહાં તકકે બરબરિયોંકી ઝિયાદતિયોંસે તંગ આકર શહેરવાલોંને કુછ લોગોંકો કત્લ કર દિયા. ખલીફા મેહદીને ઉન કાતિલોંકો બદલેમેં કત્લ કરા દિયા. ઈસ તરહ બેચૈની ઔર બઢ ગઈ.

આખિરમેં ખલીફા મેહદીને બરબરિયોંસે નજાત હાસિલ કરનેકી તદબીરેં સોચના શુરૂ કર દીં. બરબરિયોંકો જબ યે માલૂમ હુવા તો ઉન લોગોંને સાઝિશ કી કે ખલીફાકો હટા દિયા જાએ. ઔર હિશામ બિન સુલેમાન બિન અબ્દુર્રહમાન સાલિસકો તખ્ત પર બિઠાયા જાએ.

મેહદીકો ઈસ સાઝિશકા ઈલ્મ હુવા તો ઉસને ફિત્નેકે બરપા હોનેસે પેહલે હી હિશામ બિન સુલેમાન ઔર ઉસકે ભાઈ અબૂબક્ર દોનોંકો ગિરિફતાર કરકે અપને હાથસે કત્લ કિયા.

સુલેમાન બિન હકમકી ખિલાફત

ઈન દોનોંકે મારે જાનેકી ખબર સુનકર એક ઉમવી શેહજાદા સુલેમાન બિન હકમ અપની જાન બચાકર કરતબાસે ભાગા. કરતબાસે બાહિર બરબરી લોગ જમા હો રહે થે. ઔર ઈસ ફિક્રમેં થે કે અબ કિસે ખલીફા બનાયા જાએ. સુલેમાન બિન હકમકો આતા હુવા દેખકર સબ ખૂશ હો ગયે. ઔર ઉસકો ખલીફા બનાકર "મુસ્તઈન બિલ્લાહ" કા ખિતાબ દિયા. ઔર કરતબા પર હમલા કરને પર ઉભારા, લેકિન સુલેમાનને પેહલે તાકત બઢાને પર જોર દિયા. ઔર બરબરિયોંકે લિયે તલેતલા ચલા ગયા.

મુસ્તઈન બિલ્લાહ તલેતલા પહોંચા, ઔર અહમદ બિન નસીબકો અપના વજીરે આઝમ બનાયા. ગર્ઝ મેહદી ઔર મુસ્તઈનકી દો બાર ખૂંરેઝ જંગેં હુઈ. ઈસાઈયોંને દોનોંકા સાથ દિયા થા. મુસ્તઈનકો બેદખલ કર દિયા ગયા. ઔર મેહદીકી ખિલાફત ફિર વાપસ હુઈ.

વાઝેહ આમિરી મેહદીકે સાથ થા. ઉસને જબ મુલકકો ઈસ તરહ તબાહ હોતે દેખા તો કરતબા શહેરકે સરદાર લોગોંસે મશ્વરા કરકે મેહદીકો હટાને ઔર ખલીફા હિશામ સાનીકો દોબારા તખ્ત નશીન કરનેકી તૈયારી કી, ચુનાંચે ૧૧ ઝિલહજ સન ૪૦૦ હિજરી હિશામકો દો બારા કૈદખાનેસે નિકાલકર તખ્તે ખિલાફત પર બિઠાયા ગયા ઔર મેહદીકો ભરે દરબારમેં હિશામકે સામને ગૈર નામી ગુલામને કત્લ કર દિયા.

ઈસાઈયોંકા અસર ઔર જોર

વાઝેહ આમિરીકો જો મન્સૂર બિન અબી આમિરકા આઝાદ ગુલામ થા. વજીરે આઝમ બનાયા ગયા. ઉસને મુસ્તઈન બિલ્લાહકો લિખ્ખા કે અબ હિશામ ખલીફા હૈ. ઈસ લિયે તુમ ઉસકી ઈતાઅત કુબૂલ કર લો. લેકિન ઈબ્ને ઓફોનશ ઈસાઈ બાદશાહ ભી ગારતગીરીમેં મિલ ગયા થા. ઈસ લિયે ઈતાઅત કુબૂલ કરનેકે બજાએ મુસ્તઈન ઔર ઓફોનેશને મિલકર કરતબા પર હમલા કિયા. ઔર ઉસે ઘેર લિયા ગયા.

હિશામને ઈસાઈ બાદશાહકો દોસો કિલે દેકર ઉસે ફોડ લિયા. ઔર ઉસને મુસ્તઈનકા સાથ દેના છોડ દિયા.

ઈસ અર્સેમેં કઈ ઈસાઈ હાકિમોંને અપની બગાવત ઔર મુસ્તઈનકી મદદ કરનેકા દબાવ ડાલકર કરતબાકે દરબારસે ઈબ્ને ઓફોનશકી તરહ સરહદી સૂબોંકી સનદેં હાસિલ કીં. ઔર બહોતસા મુલ્ક ઈસાઈયોંકે કબ્ઝેમેં ચલા ગયા.

આખિર ૩ શવ્વાલ ૪૦૩ હિજરીમેં મુસ્તઈનને તલવારકે જોરસે કરતબા પર કબ્ઝા હાસિલ કિયા. હિશામ સાની ઈસ હંગામેમેં યા તો કત્લ હો ગયા. યા કહીં ઈસ તરહ ગાઈબ હો ગયા કે ફિર ઉસકા પતા ન ચલા.

મુસ્તઈન કરતબામેં દાખિલ હોકર ખિલાફતકે તખ્ત પર બૈઠા.

મુસ્તઈન તો ખલીફા બન ગયા. મગર ઉસ વક્ત તક ઉન્દુલુસી ઈસ્લામી હુકૂમત બહોત કમજોર હો ચુકી થી. જગહ જગહ સૂબોંકે હાકિમ ખૂદ મુખ્તાર બાદશાહ બન બૈઠે થે. કરતબાકે ખલીફાકી હુકૂમત તો ઈતની સિમટ ગઈ થી કે ઉસમેં કરતબા ઔર ઉસકે આસપાસકે ઈલાકે હી રેહ ગયે થે.

મુહર્રમ ૪૦૭ હિજરી તક મુસ્તઈનને કરતબા ઔર ઉસકે આસપાસકે ઈલાકોં પર હુકૂમત કી. ઔર તીન સાલ કુછ મહીને નામકી ખિલાફત કી. યહાં તકકે અશબેલિયાકે પાસ તાલેકાકે મૈદાનમેં અલી બિન હમૂદસે હારકર ગિરિફતાર હુવા. ઔર કત્લ કર દિયા ગયા.

ઈસકે બાદ ઉમવી હુકૂમત નામકે લિયે કુછ સાલ ઔર ચલી. લેકિન સચ યે કે મુસ્તઈનકે કત્લકે બાદ ઉમવી હુકૂમતકા ખાત્મા હો ગયા.

ઉમવી હુકૂમત પર એક નજર

અબ્દુર્રહમાન અવ્વલને ૧૩૮ હિજરીમેં ઉન્દુલુસમેં દાખિલ હોકર અપની હુકૂમતકી બુન્યાદ રખ્ખી થી. ઉસકી ઔલાદમેં હિશામ બિન મુહમ્મદકે ફૌત હોને પર ૪૨૮ હિજરીમેં ઈસ હુકૂમતકા દો સો નવ્વે સાલકે બાદ બિલકુલ ખાત્મા હો ગયા.

ઈસ ખાનદનમેં ઐસે ઐસે નામી ખલીફા હુએ હૈં. જિનકે કારનામે રેહતી દુનિયા તક લોગ યાદ રખ્ખેંગે. ખૂશહાલી, તરક્કી, ઈલ્મ વ ફનકી ઝિયાદતી ઈન હુકૂમતોંકી ખૂબી રહી હૈ.

ઈસ ઈસ્લામી હુકૂમતકી ખાત્મેકી વજહ ભી અસલમેં વો થી જો

અબ્બાસિયોંકે ઝવાલકી બની હૈ કે વરાસતકે તૌર પર બાપકી ખિલાફત બેટેકો મિલે. જો ઈસ્લામી શરીઅતકે ખિલાફ થી. ઔર લડાઈ ઝગડે ઔર ફિત્નેકી જડ થી. ઈસી આપસકી ફૂટને દુશ્મનોંકો તાકાત પહોંચાઈ ઔર મુસલમાન બરબાદ હો ગયે.

હમૂદી હુકૂમત

હારૂન રશીદ અબ્બાસીકે દૌરમેં ઈદરીસકી મરાકશ (મોરક્કો) મેં આઝાદ હુકૂમત કાઈમ હો ગઈ થી. યે ઈદરીસી હુકૂમત ભી અબ મરાકશમેં ખત્મ હો ચુકી થી. મન્સૂરે આઝમ યા ઈબ્ને અબી આમિરકી વઝીરિયા હુકૂમતમેં મરાકશસે જો બરબરી લોગ ઉન્દુલુસમેં આએ. ઉનકે સાથ ઈદરીસિયા ખાનદાનકે દો શખ્સ જો દોનોં સગે ભાઈ થે આએ. ઈન દોનોંકે નામ અલી ઔર કાસિમ થે. યે દોનોં હમૂદ બિન મૈમૂન બિન અહમદ બિન અલી બિન ઉબૈદુલ્લાહ બિન ઉમર બિન ઈદરીસકે બેટે થે. યે દોનોં મન્સૂરે આઝમકી ફૌજમેં નોકર હો ગયે. બાદમેં યેહી દોનોં ભાઈ થે, જિનહોંને બરબરી ફૌજકો લેકર ઈબ્ને અબી આમિરકે ખાનદાનકી જડ કાટ દી. ઔર ઈનહીં દોનોંને મુસ્તઈન ઉમવીકો ખલીફા બનાયા. મુસ્તઈનને કરતબામેં તખ્તે ખિલાફત પર બૈઠનેકે બાદ અલી બિન હમૂદકો તંજા ઔર આફ્રિકાકે દૂસરે સૂબોંકા ગવર્નર મુકર્રર કર દિયા.

ચૂંકે મુસ્તઈનકી કુછ દિનોંકી હુકૂમતમેં ઉન્દુલુસકે તમામ સૂબે આઝાદ હો ગયે થે. ઈસ લિયે યે રંગ દેખકર અલી બિન હમૂદને ભી તંજામેં આઝાદ હુકૂમત શુરૂ કર દી. ઔર અપને આપકો મુસ્તઈનકી ફરમાં બરદારીસે આઝાદ કર દિયા.

એક દિન ઉસને તંજામેં અપને બેટેકો અપની જગહ પર હાકિમ બનાયા. ઔર ખૈરાનકો લેકર ઉન્દુલુસમેં અપની ફૌજ ઉતાર દી. ઔર યે મશહૂર કિયા કે

મૈં ખલીફા હિશામકે ખૂનકા બદલા લેને આયા હૂં. ઔર મુહર્રમ સન ૪૦૭ હિજરીમેં મુસ્તઈનકો ઝબરદસ્ત હાર હુઈ. અલીને બળહકર કરતબા પર કબ્ઝા કિયા, મુસ્તઈનકો ગિરિફતાર કરાકર કત્લ કરાયા. ઔર ખૂદ તખ્ત પર બૈઠકર હુકૂમત શુરૂ કી. અપના લકબ નાસિરૂદીન રખ્ખા.

લેકિન અલી બિન હમૂદકી ફૌજ ઉસસે ઝિયાદા દિન ખૂશ ન રહી. ઔર ઝિલકાદ સન ૪૦૮ હિજરીમેં અલી બિન હમૂદકો હમ્મામકે અંદર કત્લ કર ડાલા.

કાસિમ બિન હમૂદ

ઈસ કત્લકા હાલ લોગોંકો માલૂમ હુવા તો આમ તૌર પર વો ખૂશ હુએ. ઔર બરબરી લોગોંને અલી બિન હમૂદકે ભાઈ કાસિમ બિન હમૂદકી જો મુસ્તઈનકે જમાનેસે જઝીરા ખઝરાકા હાકિમ થા. કરતબામેં બુલાકર અલી બિન હમૂદકી જગહ તખ્ત પર બિઠાયા.

કાસિમકે લિયે એક દિન ઐસા ભી આયા કે ભાઈ અલી બિન હમૂદકે બેટે યહયાને ફૌજી ચઢાઈ કરકે ઉસે ગદીસે ઉતાર દિયા. યે વાકિઆ ૪૧૦ હિજરીકા હૈ. ૪૧૩ હિજરીમેં ફિર કાસિમને કરતબા પર હમલા કરકે ઉસે જીત લિયા. ઔર યહયાકો ભગા દિયા.

લેકિન કરતબાકે સરદાર કાસિમસે ખૂશ ન થે. ઉનકી સાઝિશકા દૌર શુરૂ હુવા કે કાસિમકી જગહ પર કિસી ઉમવી શેહજાદેકો તખ્ત પર બિઠાયા જાએ. ફિર ક્યા થા. કાસિમને ઢૂંઢ-ઢૂંઢકર ઉમવિયોંકો કેદ ઔર કત્લ કરના શુરૂ કિયા. ઈસ ઝુલ્મકો દેખકર શહેરવાલોંને બગાવત કર દી. કાસિમ હાર ગયા. ઔર શહેરસે નિકાલ દિયા ગયા. અશ્બેલિયા અપને બેટેકે પાસ જાના ચાહતા થા, લેકિન વહાં ભી પનાહ ન મિલી. વો અપને બાલ-બચ્ચોંકો લેકર હબ્શી ગુલામોંકે કિલા સુરેશમેં જાકર ઠેહરા. યહાં તકકે યહયા બિન અલીને ૪૧૫

હિજરીમેં કિલા સુરેશકો જીતકર કાસિમકો ગિરિફતાર કર લિયા. ઔર ૪૨૭ હિજરીમેં કાસિમ યહયાકે હુકમસે કત્લ કર દિયા ગયા.

અબ્દુર્રહમાન બિન હિશામ

જિસ વક્ત કાસિમ કરતબાસે ફરાર હોકર અશ્બેલિયાકી તરફ ચલા તો કરતબામેં કુછ દિનોં તક કોઈ હાકિમ ઔર સુલતાન ન રહા. કરતબા વાલે કિસી ઉમવીકો ખિલાફતકે તખ્ત પર બિઠાના ચાહતે થે. આખિર તીન ઉમવી શેહઝાદે તાજ ઔર તખ્તકે દાવેદાર હુએ.

૧૫ રમઝાન સન ૪૧૪ હિજરીકો કરતબાવાલોંને એક બડે મજમેમેં ઈન તીનોં શેહઝાદોંમેંસે એકકો ચુના. ઔર અબ્દુર્રહમાન બિન હિશામકો મુસ્તઝહરકે લકબસે તખ્ત પર બિઠાયા.

મુસ્તઝહરને તખ્ત પર બૈઠ જાનેકે બાદ અપને વઝીરોંકી રાયકે ખિલાફ અબૂ ઈમરાન નામી એક બરબરી સરદારકો, જો કૈદ થા, છોડ દિયા. ઔર ઉસકો સરદારી દી. ઈસી અબૂ ઈમરાનકી સાઝિશસે ૩ ઝિલકાદ સન ૪૧૪ હિજરીકો મુસ્તઝહર કત્લ કર લિયા ગયા.

મુહમ્મદ બિન અબ્દુર્રહમાન બિન અબ્દુલ્લાહ મુસ્તકફી

ઉસકે બાદ મુહમ્મદ બિન અબ્દુર્રહમાન બિન અબ્દુલ્લાહ મુસ્તકફીકે લકબસે તખ્ત પર બૈઠા.

૪૧૬ હિજરીમેં યહયા બિન અલી બિન હમૂદને ફૌજકે સાથ કરતબા પર ચઢાઈ કર દી. મુહમ્મદ બિન અબ્દુર્રહમાન કરતબા છોડકર ભાગ ગયા. લેકિન કરતબા વાલે યહયાસે કભી ન ડરે ઔર ઉનહોંને ઉસે કરતબામેં ટિકને ન દિયા.

ઉસકે જાનેકે બાદ કરતબા વાલોંને હિશામ ઉમવીકો અપના ખલીફા ચુના. હિશામ તીન સાલ તક કરતબા ન આ સકા, ૪૨૦ હિજરીમેં વો કરતબામેં દાખિલ હુવા ઔર મો'તમદ બિલ્લાહકે લકબસે તખ્ત પર બૈઠા.

દો સાલકે બાદ ૪૨૨ હિજરીમેં ફૌજ ઔર કરતબાકે બાશિન્દોંને ઉસે હટાકર નિકાલ દિયા. ઔર વો લરીદહ વાપસ આકર સન ૪૨૮ હિજરી તક ઝિંદા રહા.

કરતબામેં જમ્હૂરી હુકૂમતકા દૌર આયા. ઈસકા સેહરા અબૂ મુહમ્મદ જમ્હૂરકે સિર જાતા હૈ. જમ્હૂરી કોન્સલ અપના સદર ચુનકર હુકૂમત ચલાયા કરતી થી.

યહયા બિન અલીકી હુકૂમત અબ અશ્બેલિયા ઔર ઉસકે પડોસી ઈલાકોં તક થી. અશ્બેલિયાને બગાવત કરકે ઉસે કત્લ કર દિયા. ઉસકા ભાઈ માલકામેં મૌજૂદ થા. ઈદરીસ બિન અલી વહાંકા હાકિમ થા. યહયાકા પૂરા ખાનદાન માલકા પહોંચ ગયા. સન ૪૩૧ હિજરીમેં ઉસકા ભી ઈન્તિકાલ હો ગયા.

હસન બિન યહયાકો ઈસકે બાદ તખ્ત પર બિઠાયા ગયા. ઉસને અપના લકબ મુસ્તન્સિર રખ્ખા. ૪૩૮ હિજરીમેં હસનકી ચચેરી બહેન યાની ઈદરીસકી લડકીને ઉસકો ઝહર દેકર માર ડાલા. ઔર ઈસકે બાદ તીન ચાર સાલ તક ઈસ ખાનદાનકે ગુલામોં ઔર નોકરોંને માલકામેં એક એક કરકે હુકૂમત કી.

આખિર ૪૪૩ હિજરીમેં ઈદરીસ બિન યહયા બિન અલી બિન હમૂદ માલકાકે તખ્ત પર બૈઠા. ઈસને અપના લકબ 'આલી' રખ્ખા.

૪૪૮ હિજરીમેં મુહમ્મદ બિન અલી બિન હમૂદને બગાવત કી. ઔર ઈદરીસ બિન યહયા હારકર કમારશ ભાગ ગયા. મુહમ્મદ બિન ઈદરીસને માલકામેં તખ્ત પર બૈઠકર અપના લકબ મેહદી રખ્ખા. ઔર અપને ભાઈ સનાલીકો અપના વલી અહદ બનાયા.

૪૪૯ હિજરીમેં મુહમ્મદ બિન ઈદરીસને વફાત પાઈ. ઉસકે ફૌત

હોનેકી ખબર પાકર ઈદરીસ બિન યહયા દોબારહ માલકામેં આકર તખ્ત પર બૈઠા.

૪૫૦ હિજરીમેં ઈદરીસ બિન યહયાને વફાત પાઈ.

હમૂદી ખાનદાનકા આખરી બાદશાહ મુહમ્મદ અસગર

ઈસકે બાદ મુહમ્મદ અસગર બિન ઈદરીસ બિન અલી હમૂદ માલકાકે તખ્ત પર બૈઠા.

૪૫૧ હિજરીમેં બાદીસ બિન હાબૂસ બાદશાહે ગરનાતાને માલકા પર હમલા કરકે મુહમ્મદ અસગરકો માલકાસે બેદખલ કર લિયા.

મુહમ્મદ અસગર માલકાસે અલમેરીયા ચલા આયા. ઔર ૪૫૬ હિજરી તક યહાં પરેશાનીકી હાલતમેં ઠેહરા રહા. ૪૫૬ હિજરીમેં મલેલા (આફ્રિકા) વાલોંકે કેહને પર આફ્રિકા ચલા ગયા. ઔર વહાંકી હુકૂમત અપને હાથમેં લેકર ૪૬૦ હિજરી તક હુકૂમત કરતા રહા. ઈસ તરહ હમૂદી ખાનદાનકી હુકૂમત ખત્મ હુઈ.

ઈસાઈયોંકા ઝુલ્મ ઔર મુરાબિતોંકી હુકૂમત

ઉન્દુલુસકી ઈસ્લામી હુકૂમત કમજોર હુઈ. ઈસાઈ રિયાસતોંને ઉસ પર અપની નજરેં ગડાઈ ઔર મુસલમાનોં પર ઝુલ્મ કિયા. ઈસ બાર ભી જબ હમૂદીકે ખાત્મે પર પૂરે મુલ્કકા ઢાંચા બિખરા તો ઈસાઈયોંમેં ઉસ પર કબ્ઝા કરનેકા જોશ પૈદા હુવા. અલ્ફાન્સો ફોર્થને સન ૪૭૪ હિજરીમેં તલેતલાકો અલ કાદિર બિલ્લાહકે કબ્ઝાસે નિકાલકર અપની હુકૂમતમેં શામિલ કર લિયા. કબ્ઝા કરનેકે બાદ ઈસ બાદશાહને જિતના ઝુલ્મ મુસલમાનોં પર કિયા હૈ ઉતના શાયદ

હી કિસી ઈસાઈ બાદશાહને કિયા હો. યેહી હાલ દૂસરી રિયાસતોંકા થા.

અલફાન્સો ફોર્થને તલેતલા પર કબ્ઝા કરનેકે બાદ હુકૂમતે અશ્બેલિયાકી હદોંમેં કદમ બઢાનેકી હિંમત કી. અશ્બેલિયાકા બાદશાહ મો'તમદ બિન મો'તઝિદ ઈમાદી ચૂંકે અલ્મેરીયાકે બાદશાહસે લડ રહા થા, ઉસને ફૌરન અલ્ફાંસોકો ટેક્સ ભેજકર અપને સરસે બલા ટાલની ચાહી.

આખિર અલ્ફાન્સો ફોર્થને મો'તમદકે પાસ પૈગામ ભેજા કે મેરી બીવી જો હામેલા હૈ ઉસકો બચ્ચા જનને તક મસ્જિદે કરતબામેં રખના ચાહતા હૂં, તાકે વહીં બચ્ચા પૈદા હો. ઉસકે ઠહેરનેકા બંદોબસ્ત કર દો. ઔર કસરે ઝોહરા ભી ઉસકે લિયે ખાલી કર દો. કરતબા ઉન દિનોં મો'તમદકી હુકૂમતમેં શામિલ થા. મો'તમદને અલફાન્સોકી ઈસ દરખાસ્તકો કુબૂલ કરનેસે ઈન્કાર કર દિયા. ઔર ઉસકે યહૂદી સફીર (કાસિદ) કો ગુસ્તાખીકી સજામેં કત્લ કર દિયા.

અલ્ફાન્સો હમલેકી તૈયારી કરને લગા.

મો'તમદને એક વફદ યૂસુફ બિન તાશ્કીનકે પાસ રવાના કિયા. ઔર ઈસાઈયોંકે મુકાબલેમેં મદદ તલબ કી. યૂસુફ બિન તાશ્કીન મદદકો આ પહોંચા. અલ્ફાન્સોને ભી ભારી ફૌજ જમા કર લી. વો ઈતની બડી થી કે ઉસને ઘમંડમેં કહા થા કે અગર મેરે મુકાબલેકો ફરિશ્તે ભી આસમાનસે ઉતર આએં તો મૈં ઈસ ફૌજસે ઉસકો હરા સકતા હૂં.

આખિર જલાકાકે મૈદાનમેં ઝબરદસ્ત લડાઈ હુઈ. મુસલમાનોંકી ફૌજમેં કુલ બીસ હજાર ફૌજીયોંકી તા'દાદ થી, જબકે ઈસાઈયોંકી ફૌજમેં સાઠ હજારસે ભી ઝિયાદા લોગ થે. મુકાબલા સખ્ત હુવા. અલ્ફાન્સો ઘાયલ હુવા. ઔર અપની તમામ ફૌજ ઉસ મૈદાનમેં કટવાકર ૨૦ રજબ સન ૪૭૯ હિજરીકો કુછ સો આદમિયોંકે સાથ જલાકા મૈદાનસે ભાગ નિકલા.

જીતનેકો મુસલમાન જીત ગયે. લેકિન ઈસ જીતકા ફાઈદા ઉનહોંને નહીં ઉઠાયા. વો ફિર આપસમેં લડને કટને લગે. ઈસાઈયોંને ફિર હિંમત કી. ઔર ફૌજી તૈયારિયોંમેં લગકર મુસલમાનોંકે કબ્ઝેસે શહેરોંકો નિકાલના શુરૂ

કર દિયા. ઔર અશબેલિયાકે કુછ કિલોં પર ભી કબ્ઝા કર લિયા.

રબીઉલ અવ્વલ ૪૮૧ હિજરીમેં ઉન્દુલુસકે સરદારકી દરખાસ્ત પર યૂસુફ બિન તાશ્કીનકો ફિર ઉન્દુલુસમેં આના પડા. ઈસ બાર યૂસુફ બિન તાશ્કીન ઈસાઈ ફૌજોંકો પીછે હટાતા ઔર હરાતા હુવા શહેર તલેતલાકે કરીબ જા પહોંચા. ઔર ઉસે ઘેર લિયા. અલ્ફાન્સો ફોર્થને તલેતલાકો અપની રાજધાની બનાયા થા. ઔર વો તલેતલામેં મૌજૂદ થા. યૂસુફને તલેતલાકા ઘેરાવ કરકે ઉન્દુલુસકે સરદારોંસે મદદ ચાહી કે ઘેરાવકો કામિયાબ બનાનેમેં શરીક હો, લેકિન કિસીને મદદ ન કી. ખાસ તૌરસે અબ્દુલ્લાહ બિન બલકીન બાદશાહે ગરનાતાને કે ઉસ પર યે ઝિમ્મેદારી ઝિયાદા થી. ઝરા ભી ધ્યાન ન દિયા. યૂસુફકો મજબૂર હોકર ઘેરાવ ઉઠાકર તલેતલાસે વાપસ હોના પડા. ઔર ઉસને ઉન્દુલુસકે સરદારોંકો ઠીક બનાના જરૂરી સમઝા. ચુનાંચે ઉસને અબ્દુલ્લાહ હાકિમે ગરનાતા ઔર ઉસકે ભાઈ તમીમ હાકિમે માલકાકો ગિરિફતાર કર લિયા. ઔર આફ્રિકા ભેજ દિયા.

ધીરે ધીરે ઉન્દુલુસકે સરદારોંકી નાલાયકીસે તમામ ઈસ્લામી ઉન્દુલુસ પર સન ૪૮૫ હિજરીમેં યૂસુફ બિન તાશ્કીનકા કબ્ઝા હો ગયા. બલ્કે ઈસાઈ રિયાસતોંકે બડે હિસ્સે પર ભી કબ્ઝા કર લિયા.

યૂસુફ બિન તાશ્કીનકો સન ૪૭૯ હિજરીમેં બગદાદકે ખલીફા મુકતદી બિઅમ્રિલ્લાહને અમીરૂલ મુસ્લિમીનકા ખિતાબ વ અલમ ભેજા. ઉન્દુલુસ પર કબ્ઝા હોનેકે બાદ અમીરૂલ મુસ્લિમીન યૂસુફ બિન તાશ્કીન પંદરહ સાલ તક ઝિંદા રહા. ઔર મુહર્રમ ૫૦૦ હિજરીમેં ફૌત હુવા.

અબુલ હસન અલી બિન યૂસુફ બિન તાશ્કીન

અમીરૂલ મુસ્લિમીન યુસુફ બિન તાશ્કીનકી વફાતકે બાદ ઉસકા બેટા અબુલ હસન અલી બિન યૂસુફ બિન તાશ્કીન ૪૪ સાલકી ઉમ્રમેં તખ્ત પર

બૈઠા. ઉસને બડી હિંમત ઔર અકલમંદીકે સાથ હુકૂમત કી. ઔર ૩૬ સાલ, સાત મહીને મરાકશ ઔર ઉન્દુલુસ પર હુકૂમત કરનેકે બાદ રજબ ૫૩૭ હિજરીમેં અલી બિન યૂસુફકા ઈન્તિકાલ હો ગયા.

ઉસકી જગહ ઉસકા બેટા અબૂ મુહમ્મદ તાશ્કીન તખ્ત પર બૈઠા. અબૂ મુહમ્મદકે બાદ સન ૫૩૭ હિજરીમેં તાશ્કીન બિન અલી તખ્ત પર બૈઠા. ઈસી દૌરમેં મુરાબિતોંમેં ગિરાવટ ઔર કમજોરી જાહિર હોતી થી. યહાં તકકે ૨૭ રમઝાન ૫૩૯ હિજરીમેં તાશ્કીન બિન અલી નાકામ ઔર માયૂસ હો ગયા. અબુલ મોમિનસે હારકર ફૌત હો ગયા.

ઉસકે બાદ ઉસકા બેટા અબૂ ઈસહાક ઈબ્રાહીમ બિન તાશ્કીન બિન અલી બિન યૂસુફ બિન તાશ્કીન મોરક્કોમેં તખ્ત પર બૈઠા. લેકિન ૫૪૧ હિજરીમેં અબ્દુલ્લાહ મોમિનને મોરક્કો જીત લિયા. ઔર ઈબ્રાહીમ બિન તાશ્કીનકો ગિરિફતાર કરકે કત્લ કર દિયા. ઈસ તરહ મુરાબિતોંકી હુકૂમતકા ખાત્મા હો ગયા. લેકિન ઉન્દુલુસકે મુરાબિત વાયસરોય યહયા બિન અલીને બડી હિંમતકા સુબૂત દિયા. ઔર ઉન્દુલુસકો હર ખતરેસે બચાએ રખ્ખા. લેકિન થોડે દિનોંકે બાદ ઉન્દુલુસમેં ભી બિખરાવ પૈદા હો ગયા. ઔર ઉન્દુલુસ છોટે છોટે ટુકડોંમેં બંટ ગયા. જિનકી તા'દાદ ગિની નહીં જા સકતી થી.

ઉન્દુલુસ પર મુવહ્હિદીનકી હુકૂમત
અબ્દુલ મોમિન

મુવહિહદોંકે સરદાર અબ્દુલ મોમિનને આખિરકાર અપના એક સિપેહસાલાર ઉન્દુલુસકી તરફ રવાના કિયા. ઔર ૫૪૨ હિજરીમેં ઉન્દુલુસ પર કબ્ઝા હો ગયા.

અબ્દુલ મોમિનકે બાપકા નામ અલી થા. અબ્દુલ મોમિન ૪૮૭ હિજરીમેં પૈદા હુવા થા. અબ્દુલ મોમિન ઈબ્ને તોમરતકા ખાસ મુરીદ થા. જો

ખાલિસ તૌહીદકો માનનેવાલે થે. ઔર ખુદાકી કિસી સિફતકો ઉસકી ઝાતસે જુદા યકીન નહીં કરતે થે. ઈસ લિયે ઉસકે તમામ મુરીદ આમ તૌર પર મુવહ્હિદકે નામસે પુકારે જાને લગે.

અબ્દુલ મોમિનને મરાકશ પર કબ્ઝા કરનેકે બાદ ૫૩૯ હિજરીમેં અપને એક સરદાર અબૂ ઈમ્રાન મૂસા બિન સઈદકો ઉન્દુલુસ રવાના કિયા. ઔર ઉસને વહાં પહોંચકર કબ્ઝા ભી કર લિયા.

સન ૫૪૧ હિજરીમેં ઉન્દુલુસમેં ખૂદ આનેકા ઈરાદા કિયા. લેકિન અંદરૂની બગાવતોંકી વજહસે ઉસને અપને બેટોંકો ભેજ દિયા. સન ૫૪૮ હિજરીમેં વો ઉન્દુલુસ પહોંચા.

સન ૫૫૫ હિજરીમેં અબ્દુલ મોમિનને અપને બેટે અબૂ સઈદકો ગરનાતાકા હાકિમ ઔર તમામ ઈસ્લામી ઉન્દુલુસકા વાયસરોય મુકર્રર કિયા.

ઉન્દુલુસકી તરફ સુકૂન હો જાનેકે બાદ ઉસને ઈસાઈ સ્ટેટોં પર ભી હમલા કિયા. ઉસકા ઈરાદા થા કે ઉન્દુલુસકી ઉત્તરી ઈસાઈ રિયાસતોંકો જીતતા હુવા તમામ યુરોપ પર જીત કા ઝંડા લેહરાએ. લેકિન ઠીક ઉસ વક્ત જબકે વો ઈસ જિહાદકે લિયે અપની ભારી ભરકમ ફૌજકે લિયે રવાના હોનેકો થા. જમાદીસ્સાની સન ૫૫૮ હિજરીકે આખરી જુમ્આકો ફૌત હુવા.

અબૂ યાકૂબ

ઉસકી વફાતકે બાદ ઉસકા બેટા અબૂ યાકૂબ યૂસુફ તખ્ત પર બૈઠા. વો ચાહતે હુએ ભી અંદરૂની પેચીદગિયોંકી વજહસે મુહિમ મુકમ્મલ ન કર સકા.

અબ્દુલ મોમિનકી વફાતકે બાદ ઈસાઈયોંકો મૌકા મિલા કે ઉનહોંને ઉન્દુલુસકે કુછ પશ્ચિમી જિલ્લોં પર કબ્ઝા કર લિયા. અબૂ યાકૂબ એક ભારી ફૌજ લેકર પહોંચા ઔર ઉસે છીન લિયા. વો અશબેલિયામેં થા કે ૭ રજબ ૫૮૦ હિજરીકો ઉસકા ઈન્તિકાલ હો ગયા.

અબૂ યાકૂબ બડા નેક દિલ, ઈલ્મ દોસ્ત ઔર રોશન ખયાલ શખ્સ થા. ઔર અપને જમાનેકે બડે સુલતાનોંમેં ગિના જાતા થા.

અબૂ યૂસુફ મન્સૂર

અબૂ યાકૂબકે બાદ ઉસકા બેટા અબૂ યૂસુફ મન્સૂર તખ્ત પર બૈઠા. ઉસ વક્ત ઉસકી ઉમ્ર ૩૨ સાલ કી થી. મન્સૂરકે દૌરમેં ઉન્દુલુસમેં બડા અમન વ ચૈન રહા.

સન ૫૮૫ હિજરીમેં મન્સૂરને ઉન્દુલુસકે પશ્ચિમી હિસ્સેસે ઈસાઈયોંકે અસરકો બિલકુલ મિટા દિયા.

મન્સૂરકી સમુદ્રી તાકત ભી બહોત ઝબરદસ્ત થી, ઈસ લિયે સુલતાન સલાહુદ્દીન ઐયૂબીને મન્સૂરકે પાસ અપના એક કાસિદ અબ્દુર્રહમાન બિન મુન્કદકો ભેજા. ઔર એક ખત મન્સૂરકે નામ ઈસ કાસિદકે સાથ રવાના કિયા. જિસમેં લિખ્ખા હુવા થા કે ઈસાઈ ફૌજેં ફલસ્તીન પર હમલાવર હુઈ હૈં. ઈસ વક્ત અગર અપને જંગી જહાઝોંકો મુસલમાનોંકી મદદકે લિયે ભેજો. ઔર ફલસ્તીનકે સાહિલકી હિફાઝતકે કામમેં મદદ કરો, તો બડી આસાનીસે ઈસાઈયોંકો હરાયા જા સકતા હૈ. ઈસ ખતમેં સુલતાન સલાહુદ્દીનને મન્સૂરકો અમીરૂલ મુઅમિનીનકે ખિતાબસે મુખાતબ નહીં કિયા થા. ક્યૂંકે સુલતાન સલાહુદ્દીન સિર્ફ બગદાદકે ખલીફા હીકો અમીરૂલ મુઅમિનીન, ખલીફતુલ મુસ્લિમીન સમઝતા થા. ઈતનીસી બાત પર મન્સૂરને બુરા માના. ઔર મદદ નહીં દી.

સફર ૫૯૫ હિજરીમેં મન્સૂર લગભગ પંદરહ સાલ તક હુકૂમત કરનેકે બાદ ફૌત હુવા.

અબૂ અબ્દુલ્લાહ મુહમ્મદ

મન્સૂરકી વફાતકે બાદ ઉસકા બેટા અબૂ અબ્દુલ્લાહ મુહમ્મદ સફર

મહીનેકી ૫૯૫ હિજરીમેં સતરહ સાલકી ઉમ્રમેં તખ્ત પર બૈઠા. ઔર અપના લકબ નાસિર લિદીનિલ્લાહ રખ્ખા, ઈસકે જમાનેમેં જો અંદરૂની બગાવતેં હુઈ. ઉનહેં કુચલ દિયા ગયા.

અમીર નાસિર બહોત ધીમી તબીયતકા આદમી થા, લડાઈ ઝગડા બરપા કરનેકા ઉસકો શૌક ન થા. ઈસ લિયે વો ફૌજ જો ઉસકે બાપકે જમાનેમેં બડી તાકતવર થી. અમીર નાસિરકી બે-તવજ્જોહીસે ઉસકે સરદાર બદ-દિલ હો રહે થે. ઈસકે અલાવા પિછલે અમીરકી હુકૂમતકે જમાનેમેં ફૌજકે હર સિપાહીકો મુકર્રર તનખ્વાહકે અલાવા હર તીન મહીના પર બાદશાહકી તરફસે ઈનામ મિલા કરતા થા. અમીર નાસિરકે જમાનેમેં ઈન ઈનામોંકે ન મિલનેસે સિપાહી બદ-દિલ હો રહે થે.

ઈધર તલેતલામેં અલફાંસોકે હાથ હર મુલ્ક ઔર હર હિસ્સેસે ઈસાઈ લોગ ગિરોહ ગિરોહ કરકે જમા હો રહે થે. ઔર ઉન્દુલુસ ખતરેમેં પડતા જા રહા થા. નાસિર લિદીનિલ્લાહને ઈસાઈયોંકી ઈસ શાનદાર તૈયારી ઔર યુરોપકે હર મુલ્કમેં મુસલમાનોંકે ખિલાફ જિહાદકે એલાનકા હાલ સુનકર મોરક્કો ઔર ઉન્દુલુસસે ફૌજોંકો ઈખટ્ઠા કિયા. ઔર જિહાદકા એલાન કિયા. નતીજા યે હુવા કે છ લાખકે કરીબ મુજાહિદ ભી અશ્બેલિયામેં જમા હો ગયે.

દોનોં ફૌજેં "ઉલ-ઉકાબ" નામી જગહ પર જમા હોકર ભિડ ગઈ.

ઈસાઈયોંકી ફૌજ મુસલમાનોંસે બદલા-લેનેકે જોશમેં પાગલ હો રહી થી. લેકિન ઈધર ઈસ્લામી ફૌજકા હાલ અજીબ થા. ફૌજ બહાદુર થી. તા'દાદમેં કાફી થી. લેકિન બદ-દિલી મૌજૂદ થી. વો ચાહતે થે કે ઈસ બાર અમીર હાર જાએ તો અચ્છા હો. તાકે ઈસ કડવે તજુર્બેકે બાદ વો ફૌજ પર રૂપિયા ખર્ચ કરને ઔર ઈનામ ઔર ઈકરામ દેનેમેં કંજૂસી ન કરે. ચુનાંચે ૬૦૯ હિજરીકો જબ લડાઈ શુરૂ હુઈ તો કુછ ફૌજી સરદાર અપને દસ્તેકો લેકર અલગ હો ગયે. કુછ સરદારોં ઔર સિપાહિયોંને હમલેકે વક્ત જાન બૂઝકર અપને નેઝોંકો ટેઢા કરકે બજાએ ઈસકે કે દુશ્મનકે સીનોંકો છેડતે, જમીનમેં ગાડા, ઔર તલવારોંકો

દુશ્મનકી તરફ ફેંક દિયા. કુછ લોગોંને અજીબ અજીબ હરકતેં કીં. ઔર લડાઈ શુરૂ હોનેકે બાદ અમીરકે હુકમોંકી તામીલ છોડ દી. ઝબરદસ્ત ઔર બાકાઈદા મુસલ્લહ ફૌજકી ઈન નામાકૂલ હરકતોંકો દેખકર મુજાહિદોંકે ભી હૌસલે પસ્ત હો ગયે. અમીર નાસિરકી કંજૂસીકા યે ખતરનાક નતીજા ઔર મરાકશી ઔર બરબરી ફૌજકી ઘટિયા ગદ્દારી ઈસ્લામ ઔર મુસલમાનોંકે લિયે બહોત નુકસાન દેહ સાબિત હુઈ. અંજામ યે હુવા કે અપને અમીરકી નાફરમાની કરકે સબકે સબ ઈસાઈયોંકે હાથોં કત્લ હુએ. સિર્ફ એક હજાર આદમી ઈસ છ લાખકે લશ્કરમેંસે ઝિંદા બચે ઔર વો મુશ્કિલસે અમીર નાસિરકો જંગકે મૈદાનમેં વાપસ લાનેમેં કામિયાબ હુએ. બકિય્યા તો લડાઈકે મૈદાનમેં લડકર શહીદ હુએ, યા ઈસાઈયોંકે હાથમેં ગિરિફતાર હો ગયે. ગિરિફતાર હોનેવાલોંકો ઉમ્મીદ થી કે હમકો આઝાદ કરા લિયા જાએગા. મગર ઈસાઈયોંને ઉસી મૈદાન "અલ-ઉકાબ"મેં સબકો ઝબહ કર ડાલા.

અમીર નાસિર અશ્બેલિયામેં હારકર વાપસ આ ગયા. ઔર ૧૦ શાબાન ૬૧૦ હિજરીકો ફૌત હુવા. સચ તો યે કે અલ ઉકાબકી લડાઈને ઈસ્લામી ઉન્દુલુસકી જડેં હિલા દીં.

યૂસુફ મુસ્તન્સિર

અમીર નાસિરકી વફાતકે બાદ ૧૧ શાબાનકો ૬૧૦ હિજરીમેં તખ્ત પર બૈઠા. ઔર અપના લકબ મુસ્તન્સિર રખ્ખા. વો શવ્વાલ ૫૨૪ હિજરીમેં પૈદા હુવા થા. દસ સાલ તખ્ત પર બૈઠે રેહને પર ૬૨૦ હિજરીમેં શવ્વાલમેં લા-વલદ ફૌત હુવા.

યે નિહાયત ઐશ પરસ્ત ઔર કમ હિંમત શખ્સ થા. ઈસસે ફાઈદા ઉઠાકર ઈસાઈયોંને ઉન્દુલુસકે અકસર હિસ્સે પર કબ્ઝા કર લિયા. ઈસકે બા-વુજૂદ મુસ્તન્સિર મરતે વક્ત તક મરાકશકે બાહિર ન નિકલા. ઔર બાદશાહ

હોકર કભી ઉન્દુલુસમેં ન આયા.

મુસ્તન્સિરકી વફાતકે બાદ ઉસકા ભાઈ વાહિદ તખ્ત પર બૈઠા. નવ મહીનેકે બાદ મુવહ્હિદોંકે સરદારોંને ઉસકો હટાકર ઔર ઉસે કત્લ કરકે હુકૂમતકા નિઝામ હી બિખરાકર રખ દિયા.

અબ્દુલ વાજિદ આદિલ

ઉન દિનોં અમીર મન્સૂરકા એક બેટા યાની અમીર નાસિરકા ભાઈ અબ્દુલ વાજિદ ઉન્દુલુસકે સૂબા મરસિયાકા હાકિમ થા. વો અબ્દુલ વાહીદ બિન નાસિરકે કત્લ કિયે જાનેકા હાલ સુનકર ખૂદ હુકૂમતકા દાવેદાર હુવા. ઔર અપના લકબ આદિલ રખ્ખા. આદિલ મરસિયામેં તખ્ત પર બૈઠા.

ઉસી સાલ યાની ૬૨૧ હિજરીમેં ઈસાઈયોંને ઉસ પર હમલા કિયા. ઈસ લડાઈમેં આદિલ હાર ગયા. ઔર મરાકશ ચલા ગયા. મરાકશ વાલોંને એક નવ ઉમ્ર લડકે યહયા બિન નાસિરકો અપના બાદશાહ બનાકર આદિલકા મુકાબલા કિયા. આદિલ ગિરિફ્તાર હો ગયા. ઉન્દુલુસકે એક શખ્સ મુહમ્મદ બિન યુસુફને અશબેલિયાકે હાકિમ ઈદરીસ (મામૂન) કો નિકાલ દિયા. ઔર વહાં અપની હુકૂમતકી બુન્યાદ ડાલી.

ઈસ તરહ ૬૨૫ હિજરીમેં મુવહ્હિદોંકી હુકૂમતકા નામો નિશાન મિટ ગયા. ઔર મરાકશમેં બની મરીનકી હુકૂમત કાઈમ હો ગઈ.

ઉન્દુલુસમેં ઈસ્લામી હુકૂમતકા ખાત્મા

ઉન્દુલુસમેં ગરનાતાકે હાકિમોંને જોર બાંધા. ઈસાઈયોંસે લડાઈયાં હુઈ. હાર જીતકા સિલસિલા બરાબર ચલતા રહા. યહાં તકકે મુસલમાન હુકમરાનોંકી ના અહલી, પસ્ત હિંમતી ઔર આપસી લડાઈ ભિડાઈકા નતીજા

યે નિકલા કે ૧૨ જમાદિલ ઉખરા સન ૮૯૬ હિજરીકો ગરનાતાકે આખરી મુસ્લિમ હુકમરાંને સમજોતા કર લિયા. સમજોતા ઈસ તરહ કર લિયા ગયા.

(૧) મુસલમાનોંકો ઈખ્તિયાર હોગા કે શહેરકે અંદર રહેં યા બાહિર ચલે જાએં, કિસી મુસલમાનકી જાનો માલકો નુકસાન ન પહોંચાયા જાએગા.

(૨) મુસલમાનોંકે મઝહબી મામલોંમેં ઈસાઈ કોઈ દખલ ન દેંગે.

(૩) કોઈ ઈસાઈ મસ્જિદમેં ન ઘુસને પાએગા.

(૪) મસ્જિદ ઔર ઔકાફ પેહલે હીકી તરહ કાઈમ રહેંગે.

(૫) મુસલમાનોંકે મામલે ઈસ્લામી શરીઅતકે મુતાબિક મુસલમાન કાજી તય કરેંગે.

(૬) દોનોં તરફકે કૈદી છોડ દિયે જાએંગે.

(૭) અગર કોઈ મુસલમાન ઉન્દુલુસસે આફ્રિકા જાના ચાહે, તો સરકારી જહાઝમેં વો આફ્રિકા પહોંચા દિયા જાએગા.

(૮) જો ઈસાઈ મુસલમાન હો ગયે હૈં વો ઈસ્લામકે છોડને પર મજબૂર ન કિયે જાએંગે.

(૯) ઈસ લડાઈમેં લૂટ કા જો માલ મુસલમાનોંકે હાથ આયા હૈ. વો કાઈદે કે મુતાબિક ઉનહીંકે પાસ રહેગા.

(૧૦) મૌજૂદા ટેક્સકે અલાવા કોઈ નયા ટેક્સ મુસલમાનોં પર ન લાદા જાએગા.

(૧૧) તીન સાલ તક મુસલમાનોંસે કિસી કિસમકા ટેક્સ ન લિયા જાએગા.

(૧૨) સુલતાન અબૂ અબ્દુલ્લાહકે સુપુર્દ અલ-બશરાતકી હુકૂમત કર દી જાએગી.

(૧૩) આજસે સાઈઠ દિનકે અંદર કિલા અલ હમરા, તોપખાના, ઔર લડાઈકે દૂસરે સામાન, જો ઈસ વક્ત કિલેમેં મૌજૂદ હૈં, ઉસ પર ઈસાઈયોંકા કબ્ઝા દે દિયા જાએગા.

(૧૪) આજસે સાઈઠ દિનકે અંદર ઈસ સમજોતેકી શર્તોકી તકમીલ કર દી જાએગી.

(૧૫) શહેર ગરનાતા એક સાલ તક આઝાદ છોડ દિયા જાએગા. સાલ ભરકે બાદ ઈસાઈ ઉપર દી ગઈ શર્તોકી પાબંદી કરતે હુએ ઉસ પર કબ્ઝા કરેંગે.

ઈસ સમજોતે પર પેહલી રબીઉલ અવ્વલ ૮૯૭ હિજરી મુતાબિક ૩ જનવરી ૧૪૯૨ ઈસ્વીકો દસ્તખત હુએ થે. લોગ ઈસસે બહોત બદ-દિલ હુએ. સુલતાનને સમઝા, કહીં બગાવત ન હો જાએ. ઈસ લિયે ઉસને પેહલે ૧૨ રબીઉલ અવ્વલ સન ૮૯૭ હિજરીકો હી કસરૂલ હમરાકો ઈસાઈયોંકે હવાલે કર દિયા.

ઈસાઈયોંને શહેર ગરનાતા પર કબ્ઝા કર લિયા ઔર સમજોતેકી તમામ શર્તોકો ભુલા દિયા. સુલતાન ભાગકર મરાકશ પહોંચા. ઔર વહાં શાહકા નોકર હો ગયા. ઔર ઈસી હાલમેં ઉસકા ઈન્તિકાલ હો ગયા.

ઈસાઈયોંને ઈસકે બાદ મુસલમાનોં પર જો ઝુલ્મ કિયે હૈં. ઝુલ્મકી જો જો શકલેં ઈખ્તિયાર કી જા સકતી હૈં ઈખ્તિયાર કી ગઈ. ઔર મુસલમાનોંકો ચુન ચુનકર કત્લ કર દિયા ગયા.

ઉન્દુલુસકી ઈસ્લામી હુકૂમત પર એક નજર

શુરૂકે દૌરમેં અરબ હુકમરાનોંકી તરહ ઉન્દુલુસમેં ભી અરબોંકી હુકૂમત અગરચે દેખનેમેં એક શખ્સકી હુકૂમત નજર આતી થી. મગર ઉસમેં જમ્હૂરિયતકા રંગ બહોત ઝિયાદા શામિલ થા. ખલીફાકા હુકૂમત ઔર શરીઅતકા કાનૂન હર આદમી પર એક હી તરહ લાગૂ હોતા થા. અબ્દુર્રહમાન સાની ઉમવી સુલતાન પર કાજીકી કચેરીમેં એક ઈસાઈને દાવા કિયા. ઔર કાજીકે હુકમકી ઈસ જોરદાર બાદશાહકો તા'મીલ કરની પડી. જિસ તરહ એક ગુલામકો તા'મીલ કરની પડતી.

કોતવાલીકા ઈન્તેઝામ બહોત હી ઊંચે દરજેકા થા. હર બાજારમેં એક ઈન્સ્પેક્ટર હોતા થા. જો વેપારિયોંકે વેપાર ઔર કારોબારકી નિગરાની કરતા થા. હર શહેર ઔર કસ્બેમેં હસ્પતાલ ઔર દવાખાને ખુલે હુએ થે. સડકોં ઔર નહેરોંકા તમામ મુલ્કમેં મુસલમાનોંને જાલ ફૈલા રખ્ખા થા. ખલીફા હિશામને વાદિયે કબીર દરિયા પર બહોત હી શાનદાર ઔર ખૂબસૂરત પુલ બનાયા. ઐસે હી જગહ જગહ દરિયાઓંકે પુલ બન ગયે થે.

લડાઈકે ફન (કલા) ઔર ફૌજી કાનૂનોંમેં આમ તૌરસે મુસલમાનોંને ઈન્સાનિયતકો જગહ દી થી. ઉન્દુલુસકે મુસલમાનોંને કિલે તોડનેકા ફન ઈજાદ કિયા. કિસી ઈલાકેકે જીતને પર ઉનહોંને વહાંકે બુળ્હોં, ઔરતોં ઔર બચ્ચોં પર કભી ઝુલ્મ નહીં કિયા.

ખેતીકો મુસલમાનોંને ઈતની તરક્કી દી થી કે યે ભી એક મુકમ્મલ ફન બન ગયા થા. હર મેવેદાર પેડ ઔર જમીનકી ખાસિયતકી જાનકારી હાસિલ થી. ઉન્દુલુસકે હજારોં લાખોં મીલકે ઈલાકોંકો જો બંજર ઔર વેરાન પડે હુએ થે ઉસે બાગોં ઔર લેહલહાતે ખેતોંકી શકલમેં બદલ દિયા, ચાવલ, રૂઈ, જાફરાન, અનાર આડુ વગૈરહ જો આજકલ ઉન્દુલુસમેં ઝિયાદા પૈદા હોતે હૈં મુસલમાનોં હીકી વજહસે ઉન્દુલુસ ક્યા, બલ્કે પૂરે યુરોપકો નસીબ હુએ. ઉન્દુલુસ ઔર અશબેલિયાકે સૂબોંમેં ઝયતૂન ઔર ખુરમાકી ખેતીકો બડી તરક્કી દી. ગરનાતા ઔર માલકાકે ઈલાકોંમેં અંગૂરકી જોરદાર ખેતી હોતી થી.

ખેતીકે સાથ સાથ ઉન્દુલુસકે મુસલમાનોંને માદનિયાત (ખનીઝ પદાર્થ) કી ખોજમેં ભી કોઈ કોતાહી નહીં કી. સોના, ચાંદી, લોહા, ફૌલાદ, પારા, બિજલી, તાંબા, યાકૂત ઔર નીલમ (કીમતી પત્થર) વગૈરહકી ખાનોંકા પતા લગાયા.

ગરનાતાકી હુકૂમત ઉન્દુલુસકે મુસલમાનોંકી આખરી હુકૂમત થી. લેકિન ઈસ છોટીસી હુકૂમતને ભી ઈલ્મ ઔર તામીરમેં ઝબરદસ્ત યાદગારેં છોડી હૈં. મુસલમાનોંને ઐસા અજીબો ગરીબ સિમેન્ટ ઈજાદ કિયા કે કસરે હમરા જો ગરનાતા હુકૂમતકી નિશાની દુનિયામેં બાકી હૈ. આજ તક અપને પક્કે

મસાલેકી વજહસે દુનિયાવાલોંકો હૈરાનીમેં ડાલ દેતા હૈ.

મુસલમાનોંને ઉન્દુલુસ પર કબ્જા કરકે તમામ મુલ્કમેં સ્કૂલ, મદ્રસે, રસદખાને ઔર શાનદાર લાઈબ્રેરિયાં ખોલ દી થીં. જહાં ઈલ્મી ખોજોંકા હર સામાન મૌજૂદ હોતા થા. બડે બડે શહેરોંમેં યુનીવર્સિટિયાં યા દારૂલ ઉલૂમ ઔર છોટે છોટે કસ્બોંમેં શુરૂ ઔર બીચકે સ્કૂલ ઔર કોલેજકા જાલ બિછ ગયા.

અરબોંને યૂનાની, લેટિન (રૂમી) ઔર સ્પેનિશ ભાષાઓંકો પૂરી મહેનતસે સીખા ઔર ઉન ભાષાઓંમેં અરબી ઝબાનકી બહોતસી ડિક્શનરિયાં તૈયાર કર ડાલીં.

ખલીફા હકમ સાનીકી હુકૂમતકે દૌરમેં સિર્ફ કરતબાકી લાઈબ્રેરીમેં છ લાખ કિતાબેં હર ઈલ્મ ઔર ફનકી મૌજૂદ થીં, ઔર હર કિતાબ પર ખાસ ખલીફાકે લિખે હુએ નોટ થે. ઈબ્ને રૂશ્દ જૈસા ફલસફી ઉન્દુલુસ હીકા એક મુસલમાન થા, ડાક્ટરી ઔર સર્જરીમેં ઉન્દુલુસી મુસલમાનોંને ઐસી તરક્કી કી થી કે કુછ દિનોં પેહલે તક પૂરા યુરોપ ઉન કિતાબોંસે ફાઈદા ઉઠાતા થા, સન ઔર રૂઈસે કાગઝ તૈયાર કરના ઉન્દુલુસી મુસલમાનોંને ઈજાદ કિયા. ગ્યારહવેં અલ્ફાંસોને લિખ્ખા હૈ કે શહેરકે મુસલમાન બહોતસી ગૂંજનેવાલી ચીઝેં ઔર લોહેકે ગોલે ફેંકતે થે. યે ગોલે ઈતની દૂર જાતે થે કે બાઝ ફૌજકે ઉસ પાર જાકર ઔર કુછ ફૌજકે અંદર ગિરતે થે. ઈનસે સાબિત હોતા હૈ કે મુસલમાન જબ તોપ ઔર બારૂદકો ઈસ્તેમાલ કરતે થે, ઈસાઈ ઉસે નહીં જાનતે થે.

ગર્ઝ કે ઉન્દુલુસકે મુસલમાન તમામ યુરોપકે ઉસ્તાદ, મોહસિન ઔર ઈલ્મો હિકમત ઔર તરક્કીકે તરીકે બતાનેવાલે અતાલીક (માસ્ટર) થે. ઈન એહસાનોંકા બદલા યુરોપ ઔર યુરોપકે ઈસાઈયોંને મુસલમાનોંકો જો દિયા, વો ઉપર બયાન હો ચુકા હૈ.

ઈસ જગહ એક બાર ફિર ઈસ બાતકો યાદ કર લેના ચાહિયે કે મુસલમાનોંને જબ પેહલી સદી હિજરીમેં ઉન્દુલુસકો ફતહ કિયા થા. તો કિસીકો ઝબરદસ્તી મુસલમાન નહીં બનાયા થા, બલ્કે ઈસાઈ લોગ ખૂદ હી ઈસ્લામકી

ખૂબિયોંકો દેખકર ઈસ્લામ અપના લેતે થે. અબ જબકે ઈસાઈયોંને લાખોં મુસલમાનોંકો જો ઉન્દુલુસમેં મૌજૂદ થે, કત્લ કર ડાલા. આગમેં જલા ડાલા. ઔર પાનીમેં ડુબો દિયા. ઈસકા નતીજા યે હુવા કે વો મુલ્ક ઉન્દુલુસ જો મુસલમાનોંકે દૌરમેં દુનિયાકા સબસે ઝિયાદા હરાભરા ઔર ખૂશહાલ મુંલ્ક થા. ઐસા વૈરાન હુવા કે આજ તક વૈરાની ઔર નહૂસતને ઉસકા પીછા નહીં છોડા હૈ.

મુસલમાનોં પર મુસીબતેં સિર્ફ ઈસ લિયે નાઝિલ હુઈ થીં કે ઉનહોંને કલામે ઈલાહીકો પીઠ પીછે ડાલ દિયા થા. જિસકી વજહસે ઉનમેં ખૂદગર્ઝી ઔર ફૂટ પૈદા હુઈ. જિસકા ઈસાઈયોંને ફાઈદા ઉઠાયા. ઔર મુસલમાનોંકો બરબાદ કિયા.

મોરક્કો ઔર આફ્રિકા

આફ્રિકા યે મુલ્ક મરાકશ યા મોરક્કો યા માર્ટીનિયા કેહલાતા હૈ. ઈસ મુલ્કકો ઉકબા બિન નાફેઅને ફતહ કિયા થાં. ફિર મૂસા બિન નસીરકો ગવર્નર બનાકર ભેજા ગયા. જિસને તારિક બિન ઝિયાદકો મરાકશકી હુકૂમત સુપુર્દ કર દી થી. ઈસી તારિકને ઉન્દુલુસ ફતહ કિયા થા.

ઈદરીસી હુકૂમત

ઉપર અબ્બાસી ખલીફોંકે હાલાતમેં ઈમામ મુહમ્મદ બિન અબ્દુલ્લાહ ઔર ઉનકે ખાનદાનકી મક્કામેં બરબાદી ઔર હાર કા હાલ બયાન હો ચુકા હૈ. ઈસી ખાનદાનકા એક શખ્સ ઈદરીસ નામી અપને ખાદિમ રાશિદકે સાથ હિજાઝસે ભાગકર મિસર ઔર આફ્રિકા હોતા હુવા મરાકશ પહોંચા. ઉસને ધીરે ધીરે બરબર કબીલોંકો અપના મુરીદ બના લિયા. યહાં તકકે વો ઈદરીસકો અપના

સુલતાન ઔર ખલીફા માનને લગે.

સન ૧૭૩ હિજરીમેં ઈદરીસને તલમિસાન પર ચઢાઈ કી. ઔર ઉસે જીત લિયા. ઈસી તરહ વો અપની તાકત બઢાતા રહા. ઔર થોડે હી દિનોંમેં કાફી તાકતવર હો ગયા.

ઈદરીસકી બઢતી હુઈ તાકત ખલીફા હારૂન રશીદ અબ્બાસીકો માલૂમ હુઈ તો વો બડા ફિકરમંદ હુવા. ઉસને અપને ગુલામ સુલેમાન બિન જરીરકો ઈદરીસકી જડ કાટનેકે લિયે ભેજા. યે ગુલામ શમાખકે નામસે મશ્હૂર થા. વો જાકર ઈદરીસસે મિલ ગયા. ઔર ઉસકે દરબારિયોંમેં શામિલ હો ગયા.

ફિર શમાખને એક મંજન દિયા. જિસકે ઈસ્તેમાલ કરતે હી ઈદરીસકા દમ ઘુટ ગયા. ઔર વો ૧૭૫ હિજરી હીમેં ઈન્તિકાલ કર ગયા.

શમાખ વહાંસે ભાગા. ઈદરીસકે ખાદિમ રાશિદને ઉસકા પીછા કિયા. મુકાબલા હુવા. શમાખ ઘાયલ તો હુવા, લેકિન બચકર ભાગ નિકલા.

રાશિદ ઈદરીસકે દૂધ પીતેકી તરફસે બાકાઈદા હુકૂમત કરને લગા. ઉસ લડકેકા નામ ભી ઈદરીસ રખ્ખા ગયા. જિંસે ઈદરીસે સાનીકે નામસે લોગ જાનતે હૈં.

ઈદરીસ સાનીને બડા હોકર અપના વઝીર મુસ્અબ બિન ઈસા અઝદીકો બનાયા.

સન ૧૯૩ હિજરીમેં ઈદરીસ સાનીને ફાસનામી જગહકે પાસ એક નયે શહેરકી બુન્યાદ ડાલી. ઔર ઉસીકો અપની રાજધાની બનાયા. ઈસ તરહ મરાકશમેં એક ઈદરીસી હુકૂમત કાઈમ હો ગઈ.

મુહમ્મદ બિન ઈદરીસ ઔર આપસી લડાઈ

સન ૨૧૩ હિજરીમેં ઈદરીસ સાનીને વફાત પાઈ. ઔર ઉસકા બેટા મુહમ્મદ અપને બાપકી જગા તખ્ત પર બૈઠા.

યે વો જમાના થા કે ઈદરીસ અવ્વલકા સગા ભાઈ સુલેમાન બિન અબ્દુલ્લાહ બિન હસન મુસન્ના બિન હસન બિન અલી બિન અબી તાલિબ મિસર ઔર આફ્રિકા હોતા હુવા તલમિસાન પહોંચ ગયા થા. ઉસને જબ અપને આપકો ઈદરીસ અવ્વલકા સગા ભાઈ ઝાહિર કિયા તો વહાંકે બરબરી કબીલોંને ખૂશીસે ઉસકી બૈઅત કર લી. ઔર ઉસકી હુકૂમત તલમિસાનમેં કાઈમ હો ગઈ.

ઈધર ઈદરીસ સાનીકી માં ઔર મુહમ્મદ બિન ઈદરીસકી દાદી કનીઝાસે કહા કે અકેલે મુહમ્મદ હીકો પૂરી હુકૂમત ન દી જાએ, બલ્કે મુહમ્મદકે દૂસરે ભાઈયોંકો એક એક હિસ્સેકી હુકૂમત દી જાએ. હુકૂમતકે સરદારોંને ઈસ તજવીઝકો અમલી જામા પહેના દિયા. ઔર એક મજબૂત હુકૂમત ટુકડોંમેં બંટ ગઈ.

આપસી લડાઈયાં શુરૂ હો ગઈ. આપસમેં ભાઈ ભાઈ ટકરાને લગે. યહાં તકકે ૨૯૨ હિજરીમેં યહયા બિન ઈદરીસ બિન ઉમર બિન ઈદરીસ સાનીને તાકાત પાકર તમામ મુલ્ક મરાકશ પર કબ્ઝા કિયા. ઔર ઈદરીસી હુકૂમત ફિર તરક્કી પર આ ગઈ.

૩૦૫ હિજરીમેં ઉબૈદિયોંકી ફૌજને મરાકશ પર હમલા કિયા. યહયા બિન ઈદરીસ અપની ફૌજ લેકર મુકાબલે પર આ ડટા. ઈસ સખ્ત મુકાબલેકે બાદ યહયાકો હાર ઔર ઉબૈદી ફૌજકી જીત હુઈ. ઔર ઉસે મહકૂમ (કૈદી) બના લિયા ગયા. ઔર મેહદિયામેં રેહને લગા. વહીં ૩૩૧ હિજરીમેં ફૌત હુવા.

મિસર ઔર આફ્રિકામેં ઉબૈદી હુકૂમત

અબ્બાસી ખિલાફતકે શુરૂ હોતે હી અલવિયોંને ઉસકી મુખાલિફતમેં કોશિશેં શુરૂ કર દી થીં. યે બાત પેહલે બયાન હો ચુકી હૈ કે ઉસ વક્ત અલવિયોંને બાર બાર બગાવતેં કીં, ઔર બાર બાર નાકામીકા મુંહ દેખના પડા. ફિર સાઝિશી

કામ શુરૂ કર દિયા. અબ્દુલ્લાહ બિન સબા યહૂદી ઈસમેં આગે આગે થા. ઈસ કામમેં મજૂસિયોં, હયૂદિયોં, બરબરિયોંને ભી નવ-મુસ્લિમોંકે લિબાસમેં અલવિયોંકી મદદ કી.

જબ અબ્બાસિયોંકી હુકૂમત કમજોર હુઈ તો કુછ યહૂદી ઔર મજૂસી નસલકે લોગોંને અપને આપકો અલવી બતાકર ફાઈદા ઉઠાના ચાહા. બરબરકા ઈલાકા બગદાદ હુકૂમતકે મરકઝમેં કાફી ફાસલે પર થા. ઔર બરબરી લોગોંકી ખાસ આદતોંસે ફાઈદા ઉઠાયા જા સકતા થા. ઈસ લિયે તીસરી સદી હિજરીકે આખરી હિસ્સેમેં મુહમ્મદ હબીબ નામી એક શખ્સને જો સલમિયા ઈલાકા હિમ્સમેં રેહતા થા. અપને આપકો ઈમામ જાફર સાદિકકે બેટે ઈસ્માઈલકી ઔલાદમેં જાહિર કરકે હુકૂમત હાસિલ કરનેકી કોશિશ કી. ઈમામ જાફર સાદિકકે જમાનેસે હી મેહદીકે જાહિર હોનેકી ખબર લેકર ઈસ તરહકી કોશિશેં હો રહી થીં.

મુહમ્મદ હબીબને અપને રાઝદારોંમેંસે એક શખ્સ રૂસ્તમ બિન હસન બિન હૌશબકો યમનકી તરફ ભેજા, કે વહાં જાકર લોગોંકો ઈસ બાતકી તાલીમ દે કે ઈમામ મેહદી બહોત જલ્દ જાહિર હોનેવાલે હૈં. ચુનાંચે રૂસ્તમને યમનમેં જાકર અપને કામકો અચ્છી તરહ અંજામ દિયા. ઔર અપના એક ગિરોહ ભી બના લિયા.

ઈસકે બાદ મુહમ્મદ હબીબકે પાસ બસરાકા એક શખ્સ અબૂ અબ્દુલ્લાહ હસન બિન મુહમ્મદ બિન ઝકરિયા, જો શીયા ખ્યાલકા આદમી થા. ઔર હમેશા અલવિયોંકી હિમાયત વ તરફદારીમેં લગા રેહતા થા, આયા. મુહમ્મદ હબીબને ઉસકો મુનાસિબ તાલીમ દેકર હિદાયત કી કે તુમ પેહલે યમન પહોંચકર રૂસ્તમ બિન હસનકી સોહબતમેં રહો. ઔર દાવત વ તબ્લીગકે તરીકે સીખો. ઔર ફિરસે વહાંસે ઈલાકા બરબરકી તરફ જાઓ, વહાં અપના કામ શુરૂ કરો.

અબૂ અબ્દુલ્લાહ શીઈ ૧૫ રબીઉલ અવ્વલ સન ૨૮૮ હિજરીમેં શહેર

કતામા પહોંચા. ઔર અપની તાલીમ લોગોંકો સિખાને પઢાને લગા.

અબૂ અબ્દુલ્લાહકે આને ઔર ઈસ કિસમકી તાલીમ દેનેકી ખબર ઈબ્રાહીમ બિન અહમદ અગલબ, આફ્રિકિયાકે સુલતાનકો હુઈ તો ઉસને અબૂ અબ્દુલ્લાહકે પાસ એક હુકમ ભેજા કે તુમ અપની ગુમરાહી ફેલાનેવાલી તાલીમ બંદ કરો. વરના તુમકો સજા દી જાએગી. અબૂ અબ્દુલ્લાહને ઈસકા જવાબ સખ્તીસે દિયા.

કતામાકે લોગ અબૂ અબ્દુલ્લાહકી હિમાયત કર હી રહે થે. હસન બિન હારૂન ગસ્સાનીકી વજહસે શહેર તાજરૂત ભી ઉસકી હિમાયત કરને લગા.

હસન બિન હારૂન ગસ્સાનીકી ઉસી જમાનેમેં એક દૂસરે સરદાર મેહદી બિન અબી કમારાસે મુખાલિફત હો ગઈ. ઔર નૌબત લડાઈ તક પહોંચી. મેહદી બિન અબી કમારાકા એક ભાઈ અબૂ અબ્દુલ્લાહ શીઈમેં અકીદા રખતા થા. ઉસને અબૂ અબ્દુલ્લાહકે ઈશારેસે અપને ભાઈકો કત્લ કર દિયા. ઈસ તરહ અબૂ અબ્દુલ્લાહકી શાન ઔર શૌકત ઔર ભી બળ્હ ગઈ. ઔર હસન બિન હારૂન ઉસકો અપના આકા સમઝને લગા.

ઈબ્રાહીમ બિન અહમદકે એક ઝબરદસ્ત સરદાર ફતહ બિન યહયાને ફૌજ લેકર અબૂ અબ્દુલ્લાહ પર હમલા કિયા. ફતહ હાર ગયા. ઔર કેરવાનકી તરફ ભાગ ગયા. અબ ક્યા થા. પશ્ચિમી ઈલાકે પર અબૂ અબ્દુલ્લાહને અપની એક હુકૂમત કાઈમ કર લી.

સન ૨૮૯ હિજરીમેં સુલતાન ઈબ્રાહીમ અગલબીકે બેટે અબુલ અબ્બાસ અબ્દુલ્લાહ બિન ઈબ્રાહીમને તખ્ત પર બૈઠતે હી અપને બેટે અબૂ ખૌલકો અબૂ અબ્દુલ્લાહ શીઈકે મુકાબલે પર રવાના કિયા. અબૂ અબ્દુલ્લાહકો હારકા મુંહ દેખના પડા. લેકિન કિસ્મતકી બાત કે અબૂ ખૌલકો કિસીને કત્લ કર દિયા. ઔર અબૂ અબ્દુલ્લાહકા ખતરા ટલ ગયા.

જબ ઝિયાદતુલ્લાહ અગલબી ખાનદાનકા આખરી સુલતાન તખ્ત પર બૈઠા તો અબૂ અબ્દુલ્લાહકો શહેરોંકે ફતહ કરને ઔર અપની હુકૂમતકો ફૈલાનેકા

મૌકા ખૂબ મિલા.

ઉસને અપને ભરોસેકે કુછ લોગોંકો સલમિયા ઈલાકા હિમ્સકી તરફ મુહમ્મદ હબીબકે બેટે ઉબૈદુલ્લાહકી તરફ ભેજા. ઈસ લિયેકે મુહમ્મદ હબીબકા ઈન્તિકાલ હો ચુકા થા. ઉન લોગોંને ઉબૈદુલ્લાહસે કહા કે આપકી હુકૂમત પશ્ચિમમેં કાઈમ હો ચુકી હૈ. આપ તશરીફ લે ચલિયે. ચુનાંચે ઉબૈદુલ્લાહ જો ઉબૈદુલ મેહદીકે નામસે મશહૂર હુવા, ઉન લોગોંકે સાથ રવાના હો ગયા. સાથમેં ઉસકા બેટા અબુલ કાસિમ ઔર એક ગુલામ ભી થા.

યે ખબર અબ્બાસી ખલીફા મુક્તફીકો ભી પહોંચ ગઈ. ઉસને ઈસા નોશતરી, ગવર્નર મિસરકે નામ હુકમ જારી કિયા કે ઐસે ઐસે લોગ મિસર હોકર પશ્ચિમ જાએંગે. ઉનહેં ગિરિફતાર કર લો. ઈસા ગવર્નરને ઉબૈદુલ્લાહકે કાફલેકો ગિરિફતાર કર લિયા. મગર વો ધોકા ખા ગયા. ઔર યે યકીન કરકે કે યે શખ્સ ઉબૈદુલ્લાહ નહીં હૈ. ઉસકો છોડ દિયા.

ઉબૈદુલ્લાહ તરાબુલુસ પહોંચ ગયા.

આફ્રિકાકે હાકિમ ઝિયાદતુલ્લાહકે પાસ ઈસ બીચ મિસરસે ખબર પહોંચ ગઈ થી કે ઉબૈદુલ્લાહ અબૂ અબ્દુલ્લાહકે પાસ જા રહા હૈ.

ઉબૈદુલ્લાહને તરાબુલુસસે જિસ શખ્સકે હાથ અપને આનેકી ખબર અબૂ અબ્દુલ્લાહકે પાસ ભેજવાઈ થી. વો અબૂ અબ્દુલ્લાહકા ભાઈ અબૂલ અબ્બાસ થા. દૂસરે સાથિયોંકે સાથ ઉબૈદુલ્લાહકો લેનેકે લિયે ભેજા ગયા.

અબૂલ અબ્બાસ રાસ્તેમેં કેરવાનકે અંદર ગિરિફતાર હો ગયા. ઉસે જેલ ભેજ દિયા ગયા.

ઉબૈદુલ્લાહ મેહદીકો જબ યે માલૂમ હુવા તો વો ભાગતા ફિરા. લેકિન આખિરકાર સજલમાસામેં ઉસે ભી ગિરિફતાર કર લિયા ગયા. યે દોનોં તીન ચાર સાલ તક કૈદકી સખ્તિયાં બરદાશ્ત કરતે રહે.

ઈસ બીચ અબૂ અબ્દુલ્લાહ શીઈને અપની જીતોંકે સિલસિલેકો બરાબર જારી રખ્ખા. ઔર ૨૯૬ હિજરીમેં શહેર કેરવાનકો જીતકર અબૂલ અબ્બાસકો

જેલખાનેસે છુડાયા.

કેરવાનમેં અપને ભાઈ અબુલ અબ્બાસકો હાકિમ મુકર્રર કરકે સજલમાસાકી તરફ બઢા. અબૂલ અબ્બાસને ઉસે ભી જીત લિયા. ઔર ઉબૈદુલ્લાહ મેહદીકો ઉસકે બેટે અબુલ કાસિમકે સાથ જેલખાનાસે નિકાલકર ઘોડે પર સવાર કિયા, ઉસે ઈઝઝતકે સાથ અપને ખૈમે તક લાયા. તખ્ત પર બિઠાયા, ખૂદ ભી બૈઅત કી ઔર દૂસરોંને ભી બૈઅત કી.

ઉબૈદુલ્લાહ મેહદી

અબ ઉબૈદુલ્લાહ મેહદી ઈસ નઈ હુકૂમતકા હાકિમ થા. ઉબૈદુલ્લાહને તખ્ત પર બૈઠતે હી ચાહા કે કિસી તરહ અબુલ અબ્બાસ ઔર અબૂ અબ્દુલ્લાહકે અસરકો મિટાએ. અબૂ અબ્દુલ્લાહને જબ દેખા કે હમારી બિલ્લી હમીકો મ્યાઉં કેહતી હૈ. તો ઉસકી આંખેં ખુલીં. ઉસને કેહના શુરૂ કર દિયા કે ઈમામ માસૂમકો સમજને ઔર પહેચાનનેમેં ધોકા ખા ગયા હૈ. યે શખ્સ ઈમામ માસૂમ (મેહદી નહીં હૈ)

ઉબૈદુલ્લાહકો યે બાતેં માલૂમ હુઈ તો ઉસને સાઝિશી લોગોંકો કિસી ન કિસી બહાને કત્લ કરના શુરૂ કર દિયા. પૂરા શહેર ઉબૈદુલ્લાહકા બાગી હો ગયા.

ઉબૈદુલ્લાહને હાલાતકી નઝાકતકા અંદાજા કરકે કતામાકે સબસે બડે સરદાર અરૂબા બિન યૂસુફ ઔર ઉસકે ભાઈ હબાસા બિન યૂસુફકો તન્હાઈમેં બુલાકર બડી મોહબ્બત વ ઈસ્લામકી બાતેં કીં. ઔર હુકમ દિયા કે અબૂ અબ્દુલ્લાહ ઔર ઉસકે ભાઈ અબુલ અબ્બાસકો કત્લ કર દો. આખિરકાર ૧૫ જમાદીલ આખર ૨૯૮ હિજરીકો યે દોનોં ભાઈ કત્લ કર દિયે ગયે.

ઈસ વાકિઆકે બાદ અબૂ અબ્દુલ્લાહકે હામિયોંને બગાવત પર કમર બાંધી. ઔર એક નૌજવાનકો અપના અમીર બનાકર ઉસકો મેહદીકા લકબ દિયા. ઔર ઉસકે નબી હોનેકા એલાન કર દિયા. ઉબૈદુલ્લાહને અપને બેટે અબુલ

કાસિમકો સારી ફૌજ દેકર ઉસકા સર કુચલનેકો ભેજા. અબુલ કાસિમને ઉસ નૌજવાન મેહદી ઔર નબીકો પકડકર કત્લ કર દિયા.

સન ૩૦૧ હિજરીમેં અબુલ કાસિમને જંગી જહાઝ તૈયાર કરકે ઔર એક ભારી ફૌજ લેકર મિસર ઔર ઈસ્કન્દરિયા પર ચઢાઈ કી. ઔર ઉસ પર કબ્ઝા કર લિયા.

યે ખબર જબ બગદાદમેં ખલીફા મુક્તદિર અબ્બાસીકો પહોંચી તો ઉસને સુબુકતગીન ઔર મૂનિસ ખાદિમકો ફૌજકે સાથ ઉસ તરફ રવાના કિયા. ઈન દોનોંમેં કઈ બાર લડાઈ હોનેકે બાદ અબુલ કાસિમકો મિસરકી હદોંસે બાહિર નિકાલ દિયા.

ઉબૈદુલ્લાહ મેહદી ચૂંકે શીઆ ઈસ્માઈલિયા ઔર ઈમામ મેહદી હોનેકા દાવેદાર થા. ઈસ લિયે ઉસકો હમેશા ખતરા રેહતા થા કે મેરે ખિલાફ બગાવત ન ફૂટ પડે. ક્યૂંકે આફ્રિકિયા ઔર કેરમાનમેં તમામ આદમી ઉસકે અકીદાકે ન થે. ઈસ લિયે ઉસને મુનાસિબ સમજા કે કિસી મુનાસિબ મૌકે પર શહેર આબાદ કરકે અપની રાજધાની બનાએ. ચુનાંચે સન ૩૦૩ હિજરીમેં ઉસને બરકસુરાકે કરીબ એક જઝીરેકો પસંદ કરકે વહાં એક શહેરકી બુન્યાદ રખ્ખી. ઔર ઉસકા નામ મેહદિયા તજવીઝ કિયા. ૩૦૬ હિજરીમેં યે શહેર મુકમ્મલ હુવા. ઉસી સાલ ઉસને કશ્તિયાં બનાનેકા એક કારખાના જારી કિયા. ઔર પેહલે હી સાલ નવસો કશ્તિયાં તૈયાર કરાકર એક ઝબરદસ્ત જંગી બેડા તૈયાર કિયા. લેકિન ઈસ બાર ભી હાર હુઈ.

અગલે સાલ યાની ૩૦૮ હિજરીમેં ઉબૈદુલ્લાહ મેહદીને મુજાલા બિન હબૂસકો મરાકશ પર હમલા કરનેકે લિયે પશ્ચિમકી તરફ રવાના કિયા. યહયા બિન ઈદરીસસે બહોતસી લડાઈયાં હુઈ, આખિર યહયાને ઉબૈદુલ્લાહ મેહદીકી ઈતાઅત કુબૂલ કર લી થી.

૩૦૯ હિજરીમેં મરાકશકે દૂસરે સૂબે ભી ઉબૈદી હુકૂમતમેં શામિલ કર લિયે ગયે. ઔર ઈદરીસી હુકૂકમતકા નામો નિશાન મિટ ગયા.

ઈસ લડાઈમેં કુછ સાલોં બાદ બરબરિયોંકે એક કબીલેકે હાથોં મુજાલા મારા ગયા. ઔર ઉસકે મારે જાતે હી તમામ મુલ્ક મરાકશમેં બગાવત હો ગઈ. ઔર વો ઉબૈદિયાકે કબ્ઝાસે નિકલ ગયા.

માહ રબીઉલ અવ્વલ સન ૩૨૨ હિજરીમેં ઉબૈદુલ્લાહ મેહદી અપની હુકૂમતકે ૨૪ સાલ પૂરે કરકે ફૌત હુવા. ઉસકી જગા ઉસકા બેટા અબુલ કાસિમ મુહમ્મદ મેહદિયામેં તખ્ત પર બૈઠા. અબુલ કાસિમને અપના લકબ કાઈમ બિઅમ્રિલ્લાહ રખ્ખા. યેહી અબુલ કાસિમ નઝ્ઝારકે નામસે ભી મશહૂર હૈ.

અબુલ કાસિમ નઝ્ઝાર

૩૨૪ હિજરી તક અબુલ કાસિમકી હુકૂમત મરાકશ પર કાઈમ હો ગઈ થી. ઉસકે બાદ અબુલ કાસિમને ઈબ્ને ઈસ્હાક નામી એક સરદારકો ઝબરદસ્ત સમુદ્રી ફૌજ ઔર જંગી બેડા દેકર રૂમ સાગરકે ઉત્તરી તટોં પર કબ્ઝા કરનેકે લિયે રવાના કિયા. જેનેવા ફતહ કર લિયા ઔર મિસરકે ઈસ્કંદરિયા પર ભી કબ્ઝા કર લિયા.

ઉસકે બાદ અબૂ યઝીદકે હંગામોંસે ઉસે મોહલત ન મિલી કે કિસી દૂસરી તરફ તવજ્જોહ દેતા. અબૂ યઝીદકા બાપ એક વ્યાપારી થા. સુડાન જાયા કરતા થા, વહીં અબૂ યઝીદ પૈદા હુવા. સુડાનકે લોગ શીયોંકે કટ્ટર મુખાલિફ થે. અબૂ યઝીદ ભી શીયોંકા મુખાલિફ થા.

યેહી વો જમાના થા કે અબૂ અબ્દુલ્લાહ શીઈને મુલ્ક બરબરમેં આકર અપના કામ શુરૂ કિયા થા.

જબ ઉબૈદુલ્લાહ મેહદીકા ઈન્તિકાલ હુવા. ઔર મુલ્કમેં કુછ હલચલ મચી તો અબૂ યઝીદને અપને ખ્યાલોંકે ફૈલાનેમેં ઝિયાદા તૈયારી ઔર તાકતસે કામ લેના શુરૂ કિયા. ઔર અપને આપકો શૈખુલ મોમિનીનકે

લકબસે યાદ કરને લગા. બહોત લોગ મુરીદ હોને લગે. ઉસને અપને મુરીદકી એક ફૌજ તૈયાર કર લી. લોગ ઉસકી ઈતાઅત કુબૂલ કરને લગે. ઔર અબુલ કાસિમકે કબ્ઝાસે એકકે બાદ દૂસરા શહેર નિકલતા ચલા ગયા. અબુલ કાસિમકા હર સરદાર ઉસસે હાર ખાતા ગયા. નતીજા યે હુવા કે સફર ૩૩૩ હિજરીમેં અબૂ યઝીદકી ફૌજોંને કેરવાન પર હમલા કર દિયા. ઔર અબુલ કાસિમ મેહદિયામેં કિલા બંદ હોને પર મજબૂર હુવા. અબ યઝીદને તમામ મુલ્ક આફ્રિકામેં અપની ફૌજેં ફૈલા દીં. ઔર કત્લ વ ગારતગરીકા બાજાર ગરમ હુવા.

જમાદીલ ઉલા ૩૩૩ હિજરીમેં કતામાવાલોંકો હરાકર અબૂ યઝીદને ભગા દિયા. અબુલ કાસિમને મેહદિયાકો ખૂબ મઝબૂત કર લિયા. ઔર વહાં રસદકા સામાન બહોત કાફી થા. અબૂ યઝીદને બાર બાર મેહદિયાકા ઘેરાવ કિયા. મગર મેહદિયાકી ફતહ પર કુદરત ન હાસિલ હુઈ.

૩૩૪ હિજરીમેં અબૂ યઝીદ મજબૂર હોકર કેરવાનકી તરફ પલટા. ઔર અબૂલ કાસિમકી ફૌજને પલટકર ઉસકે લશ્કર પર છાપે મારને શુરૂ કિયે.

રબીઉલ અવ્વલ ૩૩૪ હિજરીમેં અબૂ યઝીદકે બેટે ઐયૂબને મેહદિયા પર હમલા કિયા ઔર ઘેર લિયા, ઈસ ઘેરેમેં જમાદિસ્સાની ૩૩૪ હિજરીમેં અબુલ કાસિમને મેહદિયામેં વફાત પાઈ. વો જમાના થા કે અબૂ યઝીદને શહેર સોસા કા ઘેરાવ કર રખ્ખા થા.

ઈસ્માઈલ બિન અબુલ કાસિમ

ઈસ્માઈલ બિન અબુલ કાસિમને અપને બાપકી વફાતકે બાદ તખ્ત પર બૈઠકર અપના લકબ "મન્સૂર" રખ્ખા. ઈસ્માઈલને ઐયૂબ બિન અબૂ યઝીદકા ઘેરાવ ઉઠવાયા. અબૂ યઝીદકો હારકા મુંહ દેખના પડા. કેરવાનસે ભી અબૂ યઝીદકો બે-દખલ કર દિયા ગયા.

અબૂ યઝીદને એક ઝબરદસ્ત ફૌજ લેકર કેરવાન પર હમલા કિયા. ઔર ૩૩૫ હિજરીમેં ઉસકો હાર હુઈ. ફિર ઉસને ફૌજ જમા કી. ઔર અબૂ યઝીદકો હરા દિયા. ઉસી સાલ અબૂ યઝીદકો બાગાયાસે ભી ભાગના પડા. ઈસ્માઈલ અબૂ યઝીદકા પીછા કરતા હુવા બહોત દૂર નિકલ ગયા. ૧૦ શાબાન ૩૩૫ હિજરીકો દોનોંકી ઝબરદસ્તં ટક્કર હુઈ. ઈસ લડાઈમેં અબૂ યઝીદ ઘાયલ હુવા. ઔર અપને સાથિયોંકો છોડકર ભાગ નિકલા. ઈસ તરહ ધીરે ધીરે અબૂ યઝીદકા એક એક ઈલાકા ઈસ્માઈલકે કબ્ઝેમેં ચલા ગયા.

મોહર્રમ ૩૩૬ હિજરીકો આખરી લડાઈ હુઈ. ઔર અબૂ યઝીદ ગિરિફતાર કર લિયા ગયા. ઘાયલ તો થા હી, કુછ હી દિનોંકે બાદ ઈન્તિકાલ કર ગયા. ઔર ઈસ્માઈલને ઉસકી ખાલ નિકલવાકર ઉસમેં ભુસ ભરવા દિયા.

૩૪૦ હિજરીમેં ઈસ્માઈલને એક ઝબરદસ્ત જંગી બેડા તૈયાર કરકે સકલિયાકે હાકિમ હુસૈન બિન અલીકો લિખ્ખા કે તુમ ભી શાહી બેડેકે સાથ શામિલ હોનેકે લિયે તૈયાર રહો. ચુનાંચે હમલા કરકે ઈટલી દેશકા દખ્ખિની હિસ્સા ફતહ કર લિયા ગયા. ઈસી બીચ ઈસ્માઈલ રમજાન ૩૪૧ હિજરીમેં ફૌત હો ચુકા થા.

મુઈઝઝ બિન ઈસ્માઈલ

ઈસ્માઈલકે બાદ ઉસકા બેટા મુઈઝઝ તખ્ત પર બૈઠા. ૩૪૨ હિજરીમેં મુઈઝઝને હુસૈન બિન અલી ગવર્નર સકલિયા (સિસલી) કે પાસ હુકમ ભેજા કે અપને જંગી જહાઝોંકે બેડેકો લેકર ઉન્દુલુસકે સાહિલ મરીયા પર હમલા કરો. ચુનાંચે હુસૈનને ઈસ હુકમકો પૂરા કિયા. ઔર વહાંસે ગનીમતકા માલ ઔર કૈદી લેકર વાપસ હુવા.

૩૪૭ હિજરીકે આખરી દિનોંમેં મુઈઝઝકે પાસ ખબર પહોંચી કે યઅલી બિન મુહમ્મદને ઉન્દુલુસકી ઉમવી હુકૂમતસે સાઝિશ કર લી હૈ. ઔર

ઉબૈદી હુકૂમતકે ખિલાફ હો ગયા હૈ. સાથ હી સૂબા ફાસ ઔર સૂબા સજલમાસાકે ગવર્નરોંને ભી આઝાદીકા એલાન કર દિયા. આખિર ખૂંરેઝ લડાઈકે બાદ સન ૩૪૮ હિજરીમેં યઅલી ગિરિફતાર હુવા. ઔર ફાસ ઔર સજલમાસા પર ભી કબ્ઝા હાસિલ કર લિયા ગયા.

૩૪૯ હિજરીમેં મુઈઝઝને અપને ખાદિમોં કૈસર ઔર મુઝફ્ફરકો, જો મુઈઝઝકે બહોત હી મુંહ ચઢે હુએ થે, કત્લ કિયા.

૩૫૪ હિજરીમેં કૈસર કુસ્તુન્તુનિયા ઔર મુઈઝઝકી સમુદ્રી ફૌજોંમેં લડાઈ હુઈ. ઈસાઈ ફૌજ બુરી તરહ હાર ગઈ. ઔર મુસલમાનોંકી ફૌજને ઈસાઈયોંકે કઈ શહેરોં પર કબ્ઝા કરકે ઔર અપની ફૌજેં વહાં ઉતારકર કૈસરે કુસ્તુન્તુનિયાકો મજબૂર કિયા કે વો મુઈઝઝકો ટેક્સ અદા કરે.

ઈસકે કુછ દિનોં બાદ મુઈઝઝકો ખબર લગી કે કાફૂર અખશીદી મિસરકે હાકિમકી વફાત પર મિસરકે અંદર ફિત્ના હો ગયા હૈ. ઔર ખલીફા બગદાદ અઝદુદૌલા ઔર બખ્તિયાર બિન મુઈઝુદૌલાકી આપસી લડાઈયોંકી વજહસે મિસરકી તરફ મુતવજ્જેહ નહીં હો સકતા. ચુનાંચે મુઈઝઝને અપને વઝીર ઔર મુન્શી જૌહરકો એક ભારી ફૌજ દેકર મિસર પર હમલા કરનેકા હુકમ દે દિયા. અખશીદી ફૌજ જમ ન સકી ઔર નતીજા યે હુવા કે ૧૫ શાબાન ૩૫૯ હિજરીકો જૌહરને મિસરમેં દાખિલ હોકર જામા મસ્જિદ મિસરમેં મુઈઝઝકે નામકા ખુત્બા પઢ્હા.

અબ મુઈઝઝકે પાસ જૌહરકા ખત પહોંચા કે તમામ મુલ્કે મિસર ઉબૈદી હુકૂમતમેં શામિલ હો ગયા હૈ. ઔર આપકો ખૂદ યહાં તશરીફ લાના ચાહિયે.

ફિર મુઈઝઝને કાહિરાકો અપને પૂરે ઈલાકેકી રાજધાની બના લી.

મુઈઝઝને કાહિરા પહોંચતે હી કરામતાકે બાદશાહ આ'સમકો જો ઉસ જંમાનેમેં રાજધાની એહસામેં ઠેહરા હુવા થા એક ખત લિખ્ખા. ઉસ ખતમેં લિખ્ખા કે હમારે મુકાબલેકા ખયાલ બિલકુલ છોડ દો. આ'સમને જવાબમેં

મુકાબલેકી બાત કહી. આ'સમ ઔર મુઈઝઝકા મુકાબલા હુવા. મુઈઝઝકો ફતહ હાસિલ હુઈ.

ઈસ ફતહકે બાદ મુઈઝઝને કરામતાકે કૈદિયોંકો કત્લ કરા દિયા. ઔર દમિશ્કકી હુકૂમત પર ઝાલિમ બિન મૌહૂબ અકીલીકો નામઝદ કરકે ઉસ તરફ રવાના કિયા. ઝાલિમને દમિશ્ક પહોંચકર કરામતાકે હાકિમકો ગિરિફતાર કરકે મિસર ભેજ દિયા. જહાં વો જેલખાનેમેં કૈદ કર દિયા ગયા.

૩૬૪ હિજરી તક દમિશ્ક પર ઉબૈદી હુકૂમતકા ઝંડા લેહરાયા. ઉસી સાલ હજકે દિનોંમેં મક્કા ઔર મદીનાકે લોગોંને ભી મજબૂર હોકર મુઈઝઝકી હુકૂમત માન લી. ઔર ઉસકે નામકા ખુત્બા વહાં પળ્હા ગયા. દમિશ્કવાલે ઉબૈદિયોંકી હુકૂમતસે ખૂશ ન થે. ચુનાંચે ૩૬૪ હિજરીકે આખિર ઔર ૩૬૫ હિજરીકે શુરૂમેં ઉફતગીનને જો ઈઝઝુદૌલા બિન બોયાકે નોકરોંમેંસે થા, દમિશ્ક પર કબ્ઝા કરને મુઈઝઝકે હાકિમ કો વહાંસે નિકાલ દિયા. દમિશ્કવાલે સબ ઉફતગીનકે આનેસે બહોત ખૂશ હુએ. મુઈઝઝકો જબ યે ખબર પહોંચી તો ઉસને ઉફતગીનકો લિખ્ખા કે તુમ દમિશ્ક પર હુકૂમત કરતે રહો ઔર મૈં તુમહારે પાસ સનદે ઈમારત ભેજ દેતા હૂં. મેરે નામકા ખુત્બા પઢો. ઔર બગદાદકે ખલીફાસે કોઈ તઅલ્લુક ન રખ્ખો. ઉફતગીનને મુઈઝઝકી બાત નહીં માની. ઔર દમિશ્કમેં ખલીફા બગદાદકે નામકા ખુત્બા પેહલેકી તરહ જારી રહા. ઔર મુઈઝઝકી હુકૂમતકી તમામ નિશાનિયોંકો મિટા દિયા ગયા. મુઈઝઝ યે સુનકર સખ્ત ગુસ્સેમેં આયા. ઔર ખૂદ ફૌજ લેકર કાહિરાસે દમિશ્કકી તરફ રવાના હુવા.

અભી બલબીસ નામી જગા પર પહોંચા થા કે ૧૫ રબીઉલ અવ્વલ ૩૬૫ હિજરીકો ઉસકે લિયે મૌતકા પૈગામ આ પહોંચા. ઔર ૪૫ સાલ, ૬ મહિનેકી ઉમ્રમેં અપની હુકૂમતકે ૨૩ વેં સાલ ફૌત હુવા. યે ઉબૈદિયોંમેં સબસે પેહલા બાદશાહ હુવા, જિસને મિસર જીત લિયા ઔર કાહિરાકો રાજધાની બનાયા. યે મેહદિયા નામી જગહમેં ૧૧ રમઝાન ૩૧૯ હિજરીકો પૈદા હુવા

થા. ઉસકે બાદ ઉસકા બેટા નઝઝાર તખ્ત પર બૈઠા. ઔર "અઝીઝ બિલ્લાહ" કા લકબ ઈખ્તિયાર કિયા.

અઝીઝ બિન ઉબૈદી

મુઈઝઝકી વફાતકા હાલ સુનકર ઉફતગીનને ફૌજ તૈયાર કરકે મિસરકી હદોં પર ચઢાઈ કી. ઔર સૈદા કા ઘેરાવ કર લિયા ઔર જીત હાસિલ કર લી. મક્કા ભી જીત લિયા. તબરિયા પર ચઢાઈ કી. ઉસ પર કબ્ઝા કર લિયા. ઉસકે બાદ દમિશ્કકી તરફ રવાના હુવા. અઝીઝકી ફૌજ હાર ગઈ.

દોબારહ ૩૬૭ હિજરીમેં ફિર રમલ નામી મોરચે જમે ઔર દોનોં ફૌજેં ટકરાઈ. કરીબ થા કે અઝીઝકી ફૌજકો હારકા મુંહ દેખના પડતા કે વો સંભલ ગયા. જમકર મુકાબલા કિયા. અઝીઝ જીત ગયા. જીતનેકે બાદ ઉસને એલાન કરાયા કે જો શખ્સ ઉફતગીનકો ગિરિફતાર કરકે લાએગા ઉસકો એક લાખ દીનાર દિયે જાએંગે. ઈસ એલાનકા નતીજા યે હુવા કે એક શખ્સને ધોકેસે ઉફતગીનકો ગિરિફતાર કરાકર એક લાખ દીનાર વસૂલ કર લિયે, અઝીઝ ઉફતગીનકો લિયે હુએ કાહિરા ચલા ગયા.

ઉફતગીનકી સલાહિયતસે અઝીઝ બહોત મુતઅસ્સિર થા. ઉસને વઝીરે આઝમ બના દિયા. પિછલે વઝીરે આઝમસે યે દેખા ન ગયા. ઉસને ઉસે ઝહર દેકર માર ડાલા.

રૂમી ફૌજોંકે દમિશ્કકી તરફ હરકત કરનેકા હાલ સુનકર અઝીઝને ૩૮૫ હિજરીમેં ખૂદ કાહિરાસે ફૌજકે સાથ દમિશ્કકી તરફ કૂચ કિયા. ઔર રૂમિયોંકી તરફ જિહાદકી મુનાદી કરાઈ, મગર બલબીસ નામી જગા પર પહોંચકર બીમાર હો ગયા. ઔર ૩૮૬ હિજરીમેં ઈન્તિકાલ હુવા.

ઉસકી જગહ ઉસકા બેટા અબૂ મન્સૂર તખ્ત પર બૈઠા. ઔર હાકિમ બિઅમ્રિલ્લાહકા લકબ ઈખ્તિયાર કિયા.

મન્સૂર હાકિમ બિન અઝીઝ ઉબૈદી

મન્સૂરને તખ્ત પર બૈઠતે હી રાજકાજ હસન બિન અમ્માર કતામીકે હાથમેં દે દિયા. કતામિયોંને તાકત પાકર લોગોંકો બહોત પરેશાન કિયા. આપસી ઝગડે શુરૂ હો ગયે. ઔર મિસર, શામ, હિજાઝ, આફ્રિકિયામેં બદ-અમ્નીકી ખૂબ ગરમ બાજારી રહી.

શવ્વાલ ૫૧૧ હિજરીમેં ઉસકા ઈન્તિકાલ હો ગયા.

હાકિમ ૨૩ રબીઉલ અવ્વલ ૩૭૫ હિજરીકો પૈદા હુવા થા. ૩૬ સાલકી ઉમ્રમેં ઈન્તિકાલ હુવા. ઉસકે બાદ સરદારોંને હાકિમકે નવ ઉમ્ર ઔર નાબાલિગ બેટે અલીકો તખ્ત પર બિઠાયા. અલીકા લકબ "ઝાહિર લિદીનિલ્લાહ" તજવીઝ કિયા. ઔર રાજકાજકે કામ ઝાહિરકી ફૂફી યાની હાકિમકી બહેનકે હાથમેં આએ.

ઝાહિર બિન હાકિમ ઉબૈદી

ચાર સાલકે બાદ ઝાહિરકી ફૂફી મર ગઈ. ઔર ઝાહિર સરદારોંકી મદદસે હુકૂમત કરને લગા.

૪૨૦ હિજરીમેં શામ, દમિશ્ક પર સાલેહ બિન મરદાસને કબ્ઝા કરકે ઉબૈદી હુકૂમતકો વહાંસે હટાયા. લેકિન ઝાહિરને દો બારહ ચઢાઈ કરકે ઉસે જીત તો લિયા લેકિન બગાવતોંકા સિલસિલા થમા નહીં. યહાં તકકે ૨૫ શાબાન ૪૨૭ હિજરીકો ઝાહિરને વફાત પાઈ. ઉસકી જગા ઉસકા બેટા અબૂ તમીમ મઅદ તખ્ત પર બૈઠા. ઉસકા લકબ "મુસ્તન્સિર" રખ્ખા ગયા થા. ઝાહિરકે જમાનેમેં અબુલ કાસિમ અલી બિન અહમદ વઝીરે આઝમ થા. અબ મુસ્તન્સિરકે તખ્ત પર બૈઠને પર અબુલ કાસિમને રાજકાજ ભી સંભાલ લિયા.

મુસ્તન્સિર બિન ઝાહિર ઉબૈદી

મુસ્તન્સિરકે દૌરમેં ૪૩૩ હિજરીમેં શામ ઔર દમિશ્ક પર અરબ કબીલોંને કબ્ઝા કર લિયા. ઔર યે મુલ્ક ઉબૈદી હુકૂમતસે નિકલ ગયા.

મિસરમેં ભી ખાનાજંગી ચલ રહી થી.

મુસ્તન્સિરકી માં અપને બેટેસે જો હુકમ ચાહતી થી સાદિર કરા લેતી થી. ઈસ તરહ ઉસકા અસર બહોત તરક્કી કર ગયા થા.

ફૌજમેં તીન ઝબરદસ્ત તાકતેં કામ કર રહી થીં.

એક તો ગુલામોંકે અસરવાલી ફૌજ, યે લોગ તા'દાદમેં ઝિયાદા થે. દૂસરે કતામી ઔર બરબરી લોગ થે. ઉનકી તા'દાદ કમ થી. તીસરા ગિરોહ તુર્કો કા થા. યે લડનેમેં માહિર થે.

ઈત્તિફાકસે એક ગુલામ નાસિરૂદ્દૌલા બિન હમદાન સૂડાની તરક્કી કરકે સિપેહસાલાર હો ગયા. ઔર તુર્કોંકા લીડર ઔર સરદાર હો ગયા.

મિસરકી ખાનાજંગી કિસી ઔરકી નહીં, આપસી ફૌજોંકી થી. આખિરમેં નાસિરૂદ્દૌલા ગાલિબ હુવા. ઔર ઉસને મુસ્તન્સિરકો અપને હાથમેં લેકર અપની મરજીકે મુતાબિક રાજકાજ કરને લગા.

મુસ્તન્સિરને અપની પેહલી હાલતકો તબ્દીલ કરનેકે લિયે અપને ગુલામ બદ્ર જમાલી અરમનીકો ઈશારા કિયા. બદ્ર જમાલીને અરમની લોગોંકી ભરતી જારી કર દી. ઔર ઝબરદસ્ત અરમની ફૌજ લેકર દરિયાકે રાસ્તેસે મિસરમેં દાખિલ હુવા. મુસ્તન્સિરકી ખિદમતમેં હાઝિર હુવા. મુસ્તન્સિરને ઉસકો અપના વઝીર બના લિયા.

ઈસ બીચ નાસિરૂદ્દૌલાકો લોગોંને ધોકેસે કત્લ કર દિયા. અબ અરમની તુર્કોંકા સરદાર બન ગયા. ઉસને મુલ્કકી ઈઝઝત બહાલ કરને ઔર અમન કાઈમ કરનેકી કોશિશ કી.

૪૮૪ હિજરીમેં સિસલી (સકલિયા) જઝીરેકો ઈસાઈયોંને મુસલમાનોંકે કબ્ઝેસે નિકાલ દિયા. રબીઉલ અવ્વલ ૪૮૭ હિજરીકો બદ્ર જમાલીને અસ્સી સાલકી ઉમ્રમેં વફાત પાઈ.

મુસ્તન્સિરને નઝઝારકો અપના વલી અહદ બનાયા થા.

મુસ્તન્સિરને બદ્ર જમાલીકી વફાતકે બાદ ઉસકે બેટે મુહમ્મદ મલિકકો વઝીરકા ઓહદા દે રખ્ખા થા. મલિક મુહમ્મદ ઔર નઝઝારકે દરમિયાન નારાજી થી. ઈસ લિયે મુસ્તન્સિરકી બહેનકો ઈસ બાત પર રાજી કર લિયા કે તખ્ત પર અબુલ કાસિમકો બિઠાયા જાએ. ચુનાંચે લોગોંને અબુલ કાસિમકે હાથ પર હુકૂમતકી બૈઅત કી. ઔર મુસ્તઅ્લી બિલ્લાહકે લકબસે ઉસકો તખ્ત પર બિઠાયા.

અબુલ કાસિમ મુસ્તઅ્લી ઉબૈદી

મુસ્તઅ્લીકે તખ્ત પર બૈઠનેકે કુછ દિનોં બાદ નઝઝાર કાહિરાસે હોકર ઈસ્કંદરિયા ચલા ગયા. ઈસ્કંદરિયામેં બદ્ર જમાલીકા ગુલામ નસીરૂદ્દૌલા ઉફતગીન વહાંકા હાકિમ ઔર ગવર્નર થા. વો યે સુનકર કે અબુલ કાસિમ તખ્ત પર બૈઠા હૈ, બાગી હો ગયા. ઔર નઝઝારકી હકદારે હુકૂમતકા એલાન કર દિયા.

નસીરૂદૌલાને ઈસ્કંદરિયામેં નઝઝારકો તખ્ત પર બિઠાકર ઉસકી બૈઅત કી. ઔર મુસ્તફા લિદીનિલ્લાહકા લકબ મુકર્રર કિયા.

મુહમ્મદ મલિક ફૌજ લેકર નઝઝારકા સર કુચલનેકે લિયે આગે બઢા. ઔર જાકર ઈસ્કન્દરિયાકો ઘેર લિયા ઔર ઉસે જીત લિયા. નઝઝારકો ગિરિફતાર કરકે કાહિરા ભેજ દિયા. મુસ્તઅ્લીને નઝઝારકો કત્લ કર દિયા.

ઉસકે બાદ નાસિરૂદ્દૌલા ઉફતગીનકો લિયે હુએ કાહિરા પહોંચા. મુસ્તઅ્લીન ઉફતગીનકો ભી કત્લ કરા દિયા.

૪૯૦ હિજરીમેં યુરોપકે ઈસાઈયોંને, જિનમેં બડે-બડે બાદશાહ ભી શામિલ થે. એક હોકર બૈતુલ મુકદસકો મુસલમાનોંકે કબ્ઝેસે નિકાલનેકે લિયે હમલા કિયા.

અભી ઈસાઈયોંને ઈકહકા ઘેરાવ કર રખ્ખા થા. ઔર શામ કે તમામ મુસલમાનોંકી તવજ્જોહ ઈસ તરફ થી કે મુસ્તઅ્લીકે વઝીર મુહમ્મદ મલિકને મિસરી ફૌજ લેકર બૈતુલ મુકદસ પર હમલા કર દિયા. શીયોંકા યે હમલા ઈસાઈયોંકે લિયે બેહદ મુફીદ સાબિત હુવા. ઔર શામકી ઈસ્લામી ફૌજ એક હી વક્તમેં ઈન દોનોં ઝબરદસ્ત હમલાવરોંકા મુકાબલા ન કર સકી.

બૈતુલ મુકદસ પર મિસરકે વઝીરકા કબ્ઝા હો ગયા લેકિન મિસરિયોંકો દેર તક બૈતુલ મુકદસ પર કબ્ઝા કાઈમ રખના નસીબ ન હુવા.

ઈસાઈયોંને ૨૩ શાબાન ૪૯૨ હિજરીકો ૪૦ દિનકે ઘેરાવકે બાદ બૈતુલ મુકદસકો ફતહ કર લિયા. શહેરમેં ઘુસકર ઈસાઈ ફતહમંદોંને મુસલમાનોંકા કત્લે આમ શુરૂ કિયા. ઈસ તરહ સત્તર (૭૦) હજાર મુસલમાન શહીદ હુએ. મસ્જિદે અકસાકા તમામ સામાન, કન્દીલેં જો ચાંદી ઔર સોનેકી થીં, સબ લૂટ લીં. યહાં તકકે મુલ્કે શામકો ઈસાઈયોંને ખાકે-સિયાહ બના ડાલા.

વઝીરે સલતનત મિસરને જિસને મુસલમાનોંકે કબ્ઝેસે બૈતુલ મુકદસકો લેકર ઈસાઈયોંકે હાથ ફતહ કરા દિયા. યે ખબર સુનકર મિસરસે ચલા કે બૈતુલ મુકદસકો ઈસાઈયોંસે ફતહ કર લે. લેકિન ઈસાઈયોંને ઉસે ઝબરદસ્ત હારકા મુંહ દિખાયા. ઔર ભાગતે હુવોંમેં કિસીકો બચકર જાને ન દિયા.

૧૫ સફર ૪૯૫ હિજરીકો સુલતાનને વફાત પાઈ. ઔર ઉસકા બેટા અબૂ અલી, જિસકી ઉમ્ર પાંચ સાલ કી થી, તખ્ત પર બિઠાયા ગયા. ઔર આમિર બિઅહકામિલ્લાહ ઉસકા લકબ મુકર્રર કિયા ગયા.

અબૂ અલી આમિર ઉબૈદી

અબૂ અલીકે તખ્ત પર બૈઠનેકે બાદ તમામ રાજકાજ વઝીરે સલતનતકે હાથમેં આ ગયે.

સન ૫૧૫ હિજરીમેં આમિર ઉબૈદીને વઝીરે સલતનતકે બઢે હુએ ઈકતેદારકો નાપસંદ કરકે ઉસે ધોકેસે કત્લ કર દિયા. ઔર એક દૂસરા વઝીર મુકર્રર કરકે ઉસકો જલાલુલ ઈસ્લામકા ખિતાબ દિયા.

ચાર સાલકે બાદ જલાલુલ ઈસ્લામસે ભી નારાઝ હુવા ઔર ૫૧૯ હિજરીમેં જલાલુલ ઈસ્લામ ઉસકે ભાઈ મો'તમિન ઔર ઉસકે હમદર્દ નજીબુદ્દૌલાકો ભી કત્લ કર દિયા.

આખિર ૫૨૪ હિજરીમેં કરામતા યા ફિદાયોંકે એક ગિરોહને સવારીકે વક્ત હમલા કરકે આમિર ઉબૈદીકો કત્લ કર દિયા. ચૂંકે ઉસને કોઈ બેટા ન છોડા થા. ઈસ લિયે ઉસકે ચચાઝાદ ભાઈ અબ્દુલ મજીદને તખ્ત પર બૈઠકર અપના લકબ હાફિઝ લિદીનિલ્લાહ રખ્ખા. લોગોંને ઉસકે હાથ પર ઈસ શર્તકે સાથ બૈઅત કી કે આમીરકી હામેલા બીવીકે પેટસે અગર લડકા પૈદા હુવા તો વો હુકૂમતકા હકદાર સમઝા જાએગા.

હાફિઝ ઉબૈદીને તખ્ત પર બૈઠતે હી કત્લકા સિલસિલા કાઈમ કર દિયા. મુખાલિફત બઢને લગી. ઔર પૂરે મુલ્કમેં બદ અમની ફૈલ ગઈ.

આખિર ૫૪૪ હિજરીમેં હાફિઝ લિદીનિલ્લાહ સત્તર (૭૦) સાલકી ઉમ્રમેં ફૌત હુવા. ઉસકી જગહ ઉસકા બેટા અબૂ મન્સૂર ઈસ્માઈલ તખ્ત પર બૈઠા. "ઝાફિર બિલ્લાહ" અપના લકબ તજવીઝ કિયા.

સન ૫૪૯ હિજરીમેં ઝાફિરકો ધોકેસે કત્લ કર દિયા ગયા. ઉસકે બાદ ફાઈઝ બિન ઝાફિર ઉબૈદીકો તખ્ત પર બિઠાયા. છ મહીનેકી નામકી હુકૂમતકે બાદ ફાઈઝ ઉબૈદીને ૫૫૫ હિજરીમેં વફાત પાઈ. ઉસકે બાદ મુહમ્મદ અબ્દુલ્લાહ

બિન યૂસુફ બિન હાફિઝ ઉબૈદીકો તખ્ત પર બિઠાકર ઉસકા લકબ "આઝિદ લિદીનિલ્લાહ" તજવીઝ કિયા.

આઝિદ નામકા બાદશાહ થા. લેકિન સચ યે કે બાદશાહી વઝીરે સલતનત સાલેહકે હાથમેં થી. યે બાત હુકૂમતકે સરદારોંકો બુરી લગતી થી. ચુનાંચે એક સરદારને મૌકા પાકર સાલેહ પર નેઝે કા વાર કિયા. યે ઘાયલ હોકર ગિર પડા. ઔર અપને મકાન પર આકર થોડી દેરકે બાદ મર ગયા.

મરનેસે પેહલે આઝિદ ઉબૈદીકો વસિયત કર ગયા કે મેરે બેટેકો વઝીરે સલતનત બનાના. ચુનાંચે આઝિદને સાલેહકે બેટેકો વઝીર બનાકર ઉસે "આદિલ" કા ખિતાબ દિયા.

૫૫૮ હિજરીમેં આદિલ ભી મારા ગયા ઔર શાદિર વઝીર બના. નવ મહીનેકે બાદ ઝરગામ નામી એક શખ્સને જો મહલસરાકા દારોગા થા, તાકત પાકર શાદિરકો કાહિરાસે નિકાલ દિયા. ઔર ખૂદ વઝીર બન બૈઠા.

શાદિર મિસરસે નિકલકર શામકી તરફ રવાના હુવા.

સુલતાન નુરૂદીન મહેમૂદ ઝંગી

શાદિરને શામમેં પહોંચકર મલિકુલ આદિલ નૂરૂદીન મુહમ્મદ ઝંગીકે દરબારમેં હાઝિર હોકર મિસરકે તમામ હાલાત બયાન કિયે. મદદ ચાહી ઔર યે વાઈદા કિયા કે અગર મુઝકો મિસરકા વઝીર બનાયા ગયા તો મૈં મિસરકે એક હિસ્સે પર નૂરી હુકૂમતકા કબ્ઝા કરા દૂંગા.

સુલતાન નૂરૂદીનને અપની ફૌજ સન ૫૫૯ હિજરીમેં ભેજ દી. ફૌજને કાહિરા પર કબ્ઝા કર લિયા. શાદિર ફિર વઝીર બન ગયા.

શાદિરને બજાએ ઈસકે કે ઈસ એહસાનકા કોઈ બદલા દેતા, નૂરી હુકૂમતકી મુખાલિફતમેં ઈસાઈયોંને સાંઠ ગાંઠ શુરૂ કર દી. યે દેખકર સુલતાન નુરૂદીનને સન ૫૬૨ હિજરીમેં અપની એક ફૌજ સરદાર શેરકોહકી નિગરાનીમેં

ફિર ભેજ દી.

શાદિરને ઈસાઈયોંસે મદદ માંગી. શેરકોહને ઈસાઈયોં ઔર મિસરિયોંકી ભારી ફૌજકો હરા દિયા. અબ શેરકોહને ઈસ્કન્દરિયા ભી જીત લિયા. શેરકોહને ઈસ્કન્દરિયામેં અપને ભતીજે સલાહુદ્દીન બિન નજમુદ્દીન ઐયૂબીકો હાકિમ મુકર્રર કિયા ઔર આગે બઢ ગયા. ફિર શાદિરસે સમજોતા કરકે વો વાપસ શામ ચલા ગયા.

ઈસાયોંને મિસરમેં શાદિરકી મદદકે લિયે કદમ રખ્ખા ઔર ઉસકે ચૂસને પર ઉતર આએ. આઝિદ ઉબૈદી, મિસરકે બાદશાહકો યે રંગ દેખકર બડી તકલીફ હુઈ. ઉસને એક કાસિદ નૂરૂદ્દીન મહેમૂદકે પાસ ભેજા કે વો ઈસાઈયોંકો ઉખાડ ફેંકનેમેં હમારી મદદ કરેં.

સુલતાન નૂરૂદ્દીનને ફિર શેરકોહ ઔર ઉસકે ભતીજે સલાહુદ્દીનકો આઝિદકી મદદકે લિયે ભેજ દિયા. ઉસને શાવિરકો કત્લ કર દિયા.

આઝિદને શેરકોહકો વઝીરકા ઓહદા દેકર ઉસે "અમીરૂલ જુયૂશ" ઔર મન્સૂરકા ખિતાબ દિયા.

કુછ હી મહીનોંકે બાદ ૫૬૫ હિજરીમેં શેરકોહકી વફાત હો ગઈ.

સલાહુદ્દીન ઐયૂબી

આઝિદને ઉસકે ભતીજે સલાહુદ્દીનકો વઝીરે સલતનત બનાયા.

મિસરસે ઈસાઈયોંકે ભગાએ જાનેસે ઉનમેં બદલેકી ઉમ્મીદ હુઈ. પૂરે યુરોપકે ઈસાઈયોંને જિહાદકા બુગુલ બજાયા. ઔર ૫૬૫ હિજરી દમયાતકો ઘેર લિયા. લેકિન સલાહુદ્દીન ઐયૂબીકી હિંમત ઔર બહાદુરીકો દેખકર ઉનકો અપના ઘેરા ઉઠાના પડા.

ધીરે ધીરે સલાહુદ્દીન ઐયૂબી મિસરમેં પૂરી તાકત પકડ ગયા. સન ૫૬૭ હિજરીમેં આઝિદ ઉબૈદીને વફાત પાઈ, તો સલાહુદ્દીનને પૂરે મિસરકા

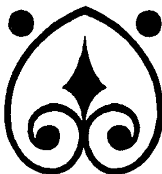
તઅલ્લુક બગદાદકે ખલીફાસે જોડ દિયા, ખુત્બેમેં ખલીફાકા નામ પઢ્હા જાને લગા. ઈસ તરહ ઉબૈદી હુકૂમતકા ખાત્મા હુવા.

ઉબૈદી હુકૂમત પર એક નજર

ઉબૈદી હુકૂમત દોસો સત્તર (૨૭૦) સાલ તક કાઈમ રહી. શુરૂમેં તો ઉબૈદિયોંકી હુકૂમત આફ્રિકિયામેં કાઈમ હુઈ. ફિર મિસર પર કબ્ઝા કરકે ઉનહોંને કાહિરાકો રાજધાની બનાયા.

મરાકશકી ઈદરીસી હુકૂમતકો ભી આમ તૌર પર અલવિયોં ઔર શીયોંકી હુકૂમત સમઝતે હૈં. મગર સચ તો યે કે ઈદરીસી હુકૂમત નસ્લી એ'તિબારસે બરબર થી. ઈસ લિયે આધી શીયા યા નામકી શીયા હુકૂમત થી. હાં, ઉબૈદિયાકી હુકૂમત વાકઈ શીયા હુકૂમત થી. લેકિન નસલકે એ'તિબારસે ઉસે અલવી સમઝની ચાહિયે. ઉબૈદી આમ તૌરસે ઈસ્માઈલી શીયા થે. ઈનહીંકો બાતનિયા કેહતે હૈં. ઈનહીકી એક શાખ ફારસકી વો હુકૂમત થી, જો હસન બિન સબાહને કાઈમ કી થી.

ઉબૈદિયોંકી હુકૂમતમેં અલ્લાહકે બહોતસે નેક બંદે કત્લ હુએ. ઉબૈદિયોંસે ઈસ્લામકો કોઈ નફા નહીં પહોંચા. ઔર ઉનકા કોઈ જંગી, ઈલ્મી, અખ્લાકી કારનામા ઐસા નહીં જિસ પર ફખ્ર કિયા જા સકે.



ઉસમાની ખિલાફત

યે બાત પેહલે આ ચુકી હે કે તુર્કોંકે ઈન ગારતગરી ફૈલાનેવાલે કબીલોંને જો તુર્કાને ગઝ ઔર ગઝાનકે નામસે મશ્હૂર હૈં, ખુરાસાન ઔર ઈરાનમેં દાખિલ હોકર સલજૂકી હુકૂમતકી શાખકો ખત્મ કર દિયા થા. ઈન તુર્કોંકા યે મુલ્ક ચીનકે સૂબા હંચૂરિયાસે લેકર મરાકશ તક તારીખોંમે મિલતા હે. ઉનહોંને સુલતાન મન્સૂર સલજૂકીકો ગિરિફતાર કરકે બહોત કુછ અપની ગારતગરીકા રો'બ અપને લોગોંકે દિલોંમેં બિઠા દિયા થા. મગર જબ ચંગેઝખાંને બગાવત કી તો બહોત કુછ ઉસકા જોર ઘટ ચુકા. રહા સહા રો'બ ચંગેઝી કત્લ ઔર ખૂનકે આગે મિટ ગયા. ઔર યે બિખરકર રેહ ગયે. અકસર ખુરાસાન, ઈરાન ઔર દૂસરે મુલકોંકી હરી ભરી ચરાગાહોં ઔર જંગલોંમેં રેહને લગે. ખુરાસાનસે વો ફિર આરમીનિયા ચલે આએ.

ઈસ કબીલેકે સરદારકા નામ સુલેમાનખાં ઔર ઉસકે સાથી સલજૂકિયોંકી તરહ નિહાયત સચ્ચે મુસલમાન થે. વહીં સુલતાનખાંને અપની તાકાતકો ખૂબ બઢાયા.

અભી ચંગેઝખાંકે મરનેમેં તીન સાલ બાકી થે કે ઉસને સન ૬૨૧ મેં એક ઝબરદસ્ત ફૌજ સલજૂકિયોંકી ઉસ હુકૂમત પર જિસકી રાજધાની કોનિયા થી. હમલાવરીકે લિયે રવાના કી. કોનિયામેં અલાઉદ્દીન કેકબાદ સલજૂકી હાકિમ થા. યે સલજૂકી હુકૂમત હમેશા ઈસાઈયોંસે ટકરાતી રેહતી થી. જબકે ચંગેઝખાં કી ફૌજ ગૈર મુસ્લિમ ઔર ઈસ્લામ દુશ્મન થી. સુલતાનખાંને અલાઉદ્દીન કેકબાદકી મદદ પહોંચાને ઔર ઈસ લડાઈમેં શરીક હોકર શહીદ હોનેકા બેહતરીન મૌકા સમઝકર અપને કબીલેકો કૂચકી તૈયારીકા હુકમ દે દિયા.

અપની ફૌજકા એક દસ્તા ઉસને અપને બેટેકી સરદારીમેં પેહલે ભેજ દિયા. યે દસ્તા ઉસ વક્ત પહોંચા જબકે ચંગેઝી મુગલ ફૌજ બસ જીતને હી

વાલી થી ઔર કેકબાદને સમઝ લિયા થા કે અબ ઉસે હારના હૈ ઔર હલાક હો જાના હૈ.

સુલેમાનખાંકે બેટે અરતુગરલખાંને મુગલોં પર ધાવા બોલ દિયા. મુગલ ઈસ હમલેકી તાબ ન લા સકે. ઔર ચંગેજી ફૌજ હાર ગઈ.

અભી અરતુગરલખાં ઔર અલાઉદ્દીન કેકબાદ ઈસ જીતસે ખૂશ હી હો રહે થે, કે સુલેમાનખાં ભી અપની ફૌજ લેકર પહોંચ ગયા. કેકબાદને ઈન બાપ-બેટોંસે ખૂશ હોકર ઉનકો ઈનામ દિયે. અરતુગરલકો અંગૂરાકે કરીબ જાગીર દી. ઔર સુલેમાનખાંકો અપની ફૌજકા સિપેહસાલાર બનાયા.

કુછ દિનોંકે બાદ અરતુગરલને રૂમિયોંકી એક ફૌજકો હરાકર અપની જાગીરકો રૂમી ઈલાકેકી તરફ ફૈલા દિયા.

કુછ હી દિન ઔર ગુઝરે હોંગે, કે સુલેમાનખાં ફુરાત નદીમેં ડૂબકર મર ગયા.

૬૩૪ હિજરીમેં અલાઉદ્દીન કેકબાદકા ભી ઈન્તિકાલ હો ગયા. ઔર ઉસકી જગા ઉસકા બેટા ગયાસુદ્દીન કેખસરો કોનિયામેં તખ્ત પર બૈઠા. કેખસરોને મુગલોંકે હમલોંસે તંગ આકર ઉસકા માલ ગુઝાર બનના મંજૂર કર લિયા.

ઈસકા અસર અરતુગરલકી બઢી ફૈલી હુકૂમત પર કુછ નહીં પડા. વો અબ એક આઝાદ બાદશાહ બન ગયા થા.

સન ૬૫૬ હિજરીમેં ચંગેઝખાંકે પોતે હલાકૂખાંને બગદાદકી અબ્બાસી ખિલાફતકા ચિરાગ ગુલ કર લિયા.

૬૫૭ હિજરીમેં અરતુગરલ અંગૂરાકે જાગીરદારકે ઘર એક બેટા પૈદા હુવા. જિસકા નામ ઉસમાનખાં રખ્ખા ગયા. યેહી વો ઉસમાનખાં હૈ, જિસકે નામસે તુર્કોંકે બાદશાહકો ઉસમાની બાદશાહ કહા ગયા હૈ.

૬૮૭ હિજરીમેં જબકે ઉસમાનકી ઉમ્ર તીસ સાલ થી. અરતુગરલને વફાત પાઈ. ઔર કોનિયાકે બાદશાહને અરતુગરલકા તમામ ઈલાકા ઉસમાનખાંકે નામ કરકે ઉસે સનદે હુકૂમત ભેજ દી. ઉસમાનખાંકી કાબિલિયતોંકો

દેખકર ઉસી સાલ ગયાસુદીન કેખસરોને ઉસમાનખાંકો અપની ફોજકા સિપેહસાલાર બનાકર અપની બેટીકી શાદી ઉસમાનખાંસે કર દી. અબ ઉસમાનખાં શહેર કોનિયામેં રેહને લગા. ઔર બહોત જલ્દ વઝીરે આઝમ બન ગયા. ઔર ગયાસુદીન કેખસરોકે બજાએ ઉસમાનખાંકા નામ ખુત્બોંમેં આને લગા.

ઉસમાનખાં

સન ૬૯૯ હિજરીમેં ગયાસુદીન કેખસરો મુગલોંકે એક હંગામેમેં મારા ગયા. ઉસકે કોઈ બેટા ન થા. સિર્ફ એક લડકી થી, જો ઉસમાનખાંકે નિકાહમેં થી. ઈસ લિયે ઉસમાનખાંકો હી તખ્ત પર બિઠાયા ગયા. ઈસ તરહ ઈસરાઈલ બિન સલજૂક કી ઔલાદમેં જો ૪૭૦ હિજરીમેં હુકૂમત કાઈમ હુઈ થી વો ૬૯૯ હિજરીમેં ખત્મ હોકર ઉસકી જગા ઉસમાની હુકૂમત કાઈમ હુઈ. ઈસરાઈલ બિન સલજૂક વહી શખ્સ થા. જિસકો સુલતાન મુહમ્મદ ગઝનીકે હુકમસે સાત બરસ તક હિન્દુસ્તાનકે કિલા કાલંજરમેં કેદ રેહના પડા થા.

ઉસમાનખાં એક દીનદાર શખ્સ થા. ઔર બહાદુર થા. ઈસ લિયે સભી લોગ ઉસસે બહોત મુહબ્બત કરતે થે.

ઉસમાનખાંને સબસે પેહલે રૂમિયોંસે શહેર કરા હિસાર જીત લિયા. ઔર ઉસે અપની રાજધાની બનાઈ. ઉસકે બાદ ઈસાઈયોંકો હરાતે ચલે જાના ઉસકા મુકદ્દર બન ગયા.

ઈસાઈયોંકે બાદશાહ કેસરે કુસ્તુન્તુન્યાને જબ દેખા કે ઉસમાનખાંકી બાઢ બઢતી ચલી આ રહી હૈ. તો ઉસને મુગલોંસે દોસ્તી કરકે ઉનહેં ઉભારા કે વો પૂરબસે ઉસમાની હુકૂમત પર હમલાવર હોં, તાકે ઉસ્માનિયોંકા મુંહ મુગલોંકી તરફ ફિરે. ચુનાંચે મુગલોંને હમલે શુરૂ કર દિયે. ઉસમાનખાંને મુગલોં પર અપને બેટે ઉરખાંકો ભેજ દિયા ઔર ખૂદ ઈસાઈયોંકી તરફ પૂરી તાકતકે સાથ બઢા.

પેહલે તો ઉરખાંને મુગલોંકો પીછે ધકેલના શુરૂ કર દિયા. જબ ઉનહોંને થકકર હાર માન લી તો ઉરખાં ભી બાપસે મિલ ગયા. ઔર બાપ બેટોંને ઈસાઈયોંકો માર-મારકર પીછે હટાના ઔર ભગાના શુરૂ કર દિયા.

બરોસા એશિયાએ કૂચકકા એક મશ્હૂર શહેર થા. તો જબ યે જીત લિયા ગયા તો ઉસમાનખાં બીમાર પડા. ઔર અપને સરદારોંકો હુકમ દિયા કે અગર મૈં મર ગયા તો તુમ મેરી લાશકો બરોસા હીમેં દફન કરના. ઔર ઈસી શહેરકો રાજધાની બનાના. ઉસમાનખાંકા ઇન્તિકાલ વહીં હો ગયા. ઔર ઉસકી વસિયતકે મુતાબિક ઉસકા મકબરા વહીં બનાયા ગયા. યે વાકિઆ સન ૭૨૭ હિજરીકા હૈ.

ઉસમાનખાં ૬૬ સાલ ઔર કુછ મહીનેકી ઉમ્રમેં ૨૭ સાલકી હુકૂમતકે બાદ મર ગયા. ઉસકી નેકી ઔર દુનિયાસે બે-તઅલ્લુકીકા અંદાજા શાયદ ઈસ તરહ હો સકે કે મરતે વક્ત ઉસમાનખાંકી જાતી મિલ્કિયતમેં ઝિરહ, તલવાર ઔર પટકે કે સિવા ઔર કોઈ ચીઝ ન થી. યેહી વો તલવાર હૈ જો હર ઉસમાની સુલતાનકે તખ્ત પર બૈઠતે વક્ત ઉસકી કમરસે બાંધી જાતી રહી હૈ.

ઉરખાં

ઉસમાનખાંકા બડા બેટા અલાઉદ્દીન થા. છોટા ઉરખાં થા. અલાઉદ્દીન અગરચે ઈલ્મ વ ફઝલમેં બહોત બડા થા. મગર ઉરખાંકે ફૌજી ઔર જંગી કારનામે સબસે બડે સિફારિશ બને કે ઉસમાનખાંને ઉરખાંકો અપના જાનશીન તજવીઝ કિયા. ઉસમાનખાંકે ઈન્તિકાલકે બાદ ઉરખાં તખ્ત પર બૈઠા ઔર ઉસને અલાઉદ્દીનખાંકો અપના વઝીરે આઝમ બનાકર ઉસે ભી શર્ફ બખ્શા.

સુલતાન ઉરખાંને તખ્ત પર બૈઠતે હી એક સાલકે અંદર તમામ એશિયાએ કૂચક ફતહ કરકે દરે દાનિયાલકે સાહિલ તક અપની હુકૂમતકો ફૈલા દિયા. ઉસ વક્ત કાફી ઈસાઈયોંને ઈસ્લામ કુબૂલ કિયા. યે ઈસ્લામકે સચ્ચે

પેહલે તો ઉરખાંને મુગલોંકો પીછે ધકેલના શુરૂ કર દિયા. જબ ઉનહોંને થકકર હાર માન લી તો ઉરખાં ભી બાપસે મિલ ગયા. ઔર બાપ બેટોંને ઈસાઈયોંકો માર-મારકર પીછે હટાના ઔર ભગાના શુરૂ કર દિયા.

બરોસા એશિયાએ કૂચકકા એક મશ્હૂર શહેર થા. તો જબ યે જીત લિયા ગયા તો ઉસમાનખાં બીમાર પડા. ઔર અપને સરદારોંકો હુકમ દિયા કે અગર મૈં મર ગયા તો તુમ મેરી લાશકો બરોસા હીમેં દફન કરના. ઔર ઈસી શહેરકો રાજધાની બનાના. ઉસમાનખાંકા ઈન્તિકાલ વહીં હો ગયા. ઔર ઉસકી વસિયતકે મુતાબિક ઉસકા મકબરા વહીં બનાયા ગયા. યે વાકિઆ સન ૭૨૭ હિજરીકા હૈ.

ઉસમાનખાં ૬૬ સાલ ઔર કુછ મહીનેકી ઉમ્રમેં ૨૭ સાલકી હુકૂમતકે બાદ મર ગયા. ઉસકી નેકી ઔર દુનિયાસે બે-તઅલ્લુકીકા અંદાજા શાયદ ઈસ તરહ હો સકે કે મરતે વક્ત ઉસમાનખાંકી જાતી મિલ્કિયતમેં ઝિરહ, તલવાર ઔર પટકે કે સિવા ઔર કોઈ ચીઝ ન થી. યેહી વો તલવાર હૈ જો હર ઉસમાની સુલતાનકે તખ્ત પર બૈઠતે વક્ત ઉસકી કમરસે બાંધી જાતી રહી હૈ.

ઉરખાં

ઉસમાનખાંકા બડા બેટા અલાઉદ્દીન થા. છોટા ઉરખાં થા. અલાઉદ્દીન અગરચે ઈલ્મ વ ફઝલમેં બહોત બડા થા. મગર ઉરખાંકે ફૌજી ઔર જંગી કારનામે સબસે બડે સિફારિશ બને કે ઉસમાનખાંને ઉરખાંકો અપના જાનશીન તજવીઝ કિયા. ઉસમાનખાંકે ઈન્તિકાલકે બાદ ઉરખાં તખ્ત પર બૈઠા ઔર ઉસને અલાઉદ્દીનખાંકો અપના વજીરે આઝમ બનાકર ઉસે ભી શર્ફ બખ્શા.

સુલતાન ઉરખાંને તખ્ત પર બૈઠતે હી એક સાલકે અંદર તમામ એશિયાએ કૂચક ફતહ કરકે દરે દાનિયાલકે સાહિલ તક અપની હુકૂમતકો ફૈલા દિયા. ઉસ વક્ત કાફી ઈસાઈયોંને ઈસ્લામ કુબૂલ કિયા. યે ઈસ્લામકે સચ્ચે

પક્કે ખાદિમ થે. બહોત વફાદાર ઔર બહાદુર સિપાહી ભી. ઈનકી એક ફૌજ બનાઈ ગઈ. જિસકા નામ યંગચરી ફૌજ રખ્ખા ગયા.

ઈસ યંગચરી ફૌજકે અલાવા અસલ ફૌજ અપની જગહ. ઈસ ફૌજમેં ભી અલાઉદ્દીન વઝીરને બહોત સુધાર કિયે, ફૌજકી વર્દિયાં મુકર્રર કીં, ઉનકો તા'દાદકે એતિબારસે મુખ્તલિફ હિસ્સોંમેં તકસીમ કરકે કાનૂનકા પાબંદ બનાયા. સદી, પાંચ હજાર સદી વગૈરહ સરદાર મુકર્રર કિયે. પૈદલ ઔર સવારોંકી અલગ અલગ ફૌજેં બનાઈ. ફૌજદારી ઔર અદાલતોંકી કચેરિયાં શહેરોં ઔર કસ્બોંમેં કાઈમ કીં. પોલિસ ઔર મ્યુનિસીપાલિટીકે મોહકમોંકી તરફ ભી ઉસને ખાસ તવજ્જોહ દી. મુલ્કકે ઐસે કબીલોંકો જો આવારાગર્દી ઔર લૂટમારકે શૌકીન થે. વઝીર અલાઉદ્દીનને ઉસે કામ પર લગા દિયા. જો ઉનકે લિયે દિલ ચસ્પ કામ થા. યાની ઉસને ઉનમેં ભી એક નિઝામ પૈદા કરકે ઉનકી ફૌજ બના દી. જિનકા કામ યે થા કે જિસ મુલ્ક પર ઉસમાની હુકૂમતકી ફૌજેં હમલાવર હોં. યે લડાઈકે મૈદાનકે આસપાસ ઔર દુશ્મનકે મુલ્કમેં ફેલકર ગારતગરીકા સિલસિલા જારી કરકે દુશ્મન પર રો'બ ડાલેં. ઔર ઉનમેં ડર પૈદા કરેં.

વઝીરે આઝમ અલાઉદ્દીનને તામીરી કામોંકી તરફ ખાસ તવજ્જોહ કી. જગા-જગા શહેરોં, કસ્બોં ઔર ગાવોંમેં મસ્જિદેં, સરાએં, મદ્રસે ઔર હસ્પતાલ તૈયાર કરાએ. બડે બડે શહેરોંમેં આલીશાન શાહી મહેલોં, નદિયોં પર પુલ, સડકોં પર હિફાઝતી ચોકિયાં બનવાઈ. નઈ સડકેં નિકલવાઈ તાકે તિજારત ઔર ફૌજોંકે આને જાનેમેં આસાની હો. ગર્ઝ કે એશિયાએ કૂચકકી આબાદી ઔર હરિયાલી ઔર ઉસમાની હુકૂમતકે કિયામ ઔર મઝબૂતીકે લિયે હર એક મુમકિન તદબીરકો કામમેં લાયા. જિસકા નતીજા યે હુવા કે આજ તક યે મુલ્ક તુર્કોંકા જાએ પનાહ બના હુવા હૈ. ઔર ૬૦૦ સાલ ગુઝરનેકે બાદ ભી ઈસ મુલ્કકી હાલત યે હૈ કે યહાંસે ઈસ્લામ ઔર તુર્કોંકો નિકાલ દેનેકી હિંમત કિસી કૌમ ઔર કિસી હુકૂમતમેં નજર નહીં આતી.

૭૫૯ હિજરીમેં ઉરખાંકા બેટા સુલેમાનખાં બાઝકે શિકારમેં ઘોડેસે

ગિરકર મર ગયા. સુલેમાનખાં બડા હોનહાર, બહાદુર ઔર અકલમંદ શેહઝાદા થા. ઉસકે ફૌત હોનેકા ઉરખાંકો બહોત સદમા હુવા. ઈસ જાન લેવા સદમેકો વો બરદાશ્ત ન કર સકા. ઔર ૭૬૧ હિજરીમેં ૩૮ સાલ હુકૂમત કરનેકે બાદ ૭૫ સાલકી ઉમ્રમેં ફૌત હુવા.

મુરાદખાં અવ્વલ

અપને બડે બેટે સુલેમાનખાંકી વફાતકે બાદ સુલતાન ઉરખાંને અપને છોટે બેટે મુરાદખાંકો અપના વલી અહદ બનાયા થા. ચુનાંચે ઉરખાંકી વફાતકે બાદ મુરાદખાં જિસકી ઉમ્ર ઉસ વક્ત ચાલીસ સાલ કી થી. ૭૬૧ હિજરીમેં તખ્ત પર બૈઠા.

મુરાદખાંકી ખ્વાહિશ યે થી કે યુરોપમેં અપની હુકૂમત ફેલાએ. લેકિન તખ્ત પર બૈઠતે હી સલજૂકી સ્ટેટકી બગાવત ખત્મ કરનેમેં ઉસકો એશિયાએ કૂચકકે પૂર્વી ઈલાકેકી તરફ મસરૂફ રેહના પડા.

ઈસકે બાદ સન ૭૬૫ હિજરીમેં અપની ફૌજ લેકર યુરોપકે સાહિલ પર ઉતરા. ઔર એડ્રિયા નોપુલકો ફતહ કરકે અપની રાજધાની બનાઈ. ઉસ વક્ત યાની ૭૬૩ હિજરીસે કુસ્તુન્તુન્યાકે ફતહ હોને તક, જો સુલતાન મુહમ્મદખાં સાનીકે અહદમેં હુઈ. એડ્રિયા નોપુલમેં અપની રાજધાની રહી.

ઈસાઈયોંને જબ દેખા કે તુર્કી સુલતાનને અપની હુકૂમતકો ખૂબ મઝબૂત બનાકર એડ્રિયા નોપુલમેં અપની રાજધાની બના ડાલી હૈ તો ૭૭૮ હિજરીમેં ઉનહોંને સુલતાન મુરાદખાંકે ખિલાફ યુરોપકી તમામ તાકતોંકો જમા કિયા. અગરચે ઈસાઈ તા'દાદમેં ઝિયાદા થે. ઔર મુસલમાન ઉનકે મુકાબલેમેં પાંચવાં, છઠ્ઠા હિસ્સા, લેકિન ઈસાઈ બુરી તરહ હારે. ઔર તુર્કોંકી માતહતી કુબૂલ કરની પડી.

સન ૭૮૯ હિજરીમેં કરાકોલો તુર્કમાનોંને એશિયાએ કૂચકકે પશ્ચિમી

હિસ્સેમેં જોર પકડકર સુલતાન મુરાદખાંકે ખિલાફ બગાવત કર દી. કોનિયાકે કરીબ લડાઈ હુઈ. ઉસ લડાઈમેં સુલતાન મુરાદખાંકે બેટે બાયઝીદખાંને બડા તેઝ હમલા કરકે દુશ્મનકી તાકતકો કુચલ દિયા. બાયઝીદખાંકી ઈસ હિંમત વ બહાદુરીકે બદલેમેં સુલતાનને યલદરમ (બિજલી) કા ખિતાબ દિયા. ઉસી દિનસે બાયઝીદખાં યલદરમકે નામસે મશ્હૂર હુવા.

તુર્કમાનોંકા સરદાર ચૂંકે સુલતાન મુરાદખાંકા દામાદ ભી થા. ઈસ લિયે બેટીને બાપસે સિફારિશ કરકે અપને શૌહરકી જાન બચવા દી. ઔર ઈસ દુશ્મન સ્ટેટસે ફિર સુલહ ઔર દોસ્તીકે તઅલ્લુકાત કાઈમ હુએ.

ઈસાઈયોંને ફિર જોર બાંધા ઔર ઉસમાની હુકૂમતકી બઢતી તાકત પર બાંધ બાંધનેકી કોશિશ કી. ઈસ બાર ભી ઈસાઈ ઝિયાદા થે. ઔર મુસલમાન કમ થે. લેકિન સુલતાનકી નેકી ઔર ખુદાકા સહારા, ઈસને મુસલમાનોંકો હૌસલા દિયા. ઔર વો ઈસાઈયોં પર ગાલિબ આ ગયે. બહોત ઈસાઈ કત્લ કિયે ગયે.

૨૭ ઓગસ્ટ ૧૩૮૯ ઈસ્વીમેં એક બુઝદિલ ઈસાઈને ધોકા દેકર સુલતાન મુરાદખાંકો શહીદ કર દિયા.

ઉસકી શહાદતકે બાદ સરદારોંને સુલતાનકે બડે બેટે બયાઝીદખાં યલદરમકે હાથ પર બૈઅત કરકે ઉસકો અપના સુલતાન બનાયા.

સુલતાન મુરાદખાંને ૪૫ સાલ તક હુકૂમત કી. ઔર ૬૩ સાલકી ઉમ્રમેં વફાત પાઈ. ઉસકે બેટે બાયઝીદખાં યલદરમને બાપકી લાશકો બરોસામેં લાકર દફન કિયા.

સુલતાન બાયઝીદખાં યલદરમ

બાયઝીદખાં યલદરમ તખ્ત પર બૈઠકર ઔર અપને બાપકી મૈયતકો બરોસામેં દફન કરકે એશિયાએ કૂચકમેં કુછ દિનોં તક ઠહેરા. ઔર તુર્કોંકી

બગાવતોં ઔર સરકશિયોંકા ઈલાજ કરતા રહા. યે વો જમાના થા કે ચંગેઝી મુગલોંકે કમજોર હોનેકે બાદ એશિયામેં એક ઔર ફાતેહ (વિજેતા) પૈદા હો ચુકા.થા. જિસકા નામ તૈમૂર થા.

૭૯૩ હિજરી યાની અપની તખ્ત નશીનીકે દૂસરે સાલ બાયઝીદ યલદરમને સુના કે યુરોપમેં તુર્કોંકે ખિલાફ ફિર કોશિશ શુરૂ હો રહી હૈ. ચુનાંચે બાયઝીદ યલદરમ આંધી તૂફાનકી તરહ યુરોપમેં આયા. ઔર બૂસનિયાસે લેકર ડેનૂબ તક કા તમામ ઈલાકા ઉસમાની હુકૂમતમેં શામિલ કરકે દરિયાએ ફુરાતસે દરિયાએ ડેનૂબ તક અપની હુકૂમત ફૈલા દી.

બાયઝીદખાં યલદરમ પેહલા ઉસમાની સુલતાન થા. જિસે બાકાઈદા સુલતાનકા ખિતાબ દિયા ગયા થા. ઈસસે પેહલેકે સભી ઉસમાની બાદશાહ સિર્ફ અમીર થે.

બાયઝીદખાં યલદરમ ૭૯૫ હિજરીસે ૭૯૯ હિજરી તક અપની પુરાની રાજધાની એડ્રિયા નોપુલ ઔર યુરોપી લડાઈકે મૈદાનસે ગૈરહાઝિર યાની એશિયાએ કૂચકમેં ઠહેરા રહા.

૭૯૯ હિજરીમેં ઉસને સુના કે યુરોપકી તમામ તાકતેં હંગરીકે સજમંડકે ઉકસાને પર ઉસમાની હુકૂમતકે ખિલાફ એક હોકર લડાઈકી તૈયારીયાં પૂરી કર ચુકી હૈં. ઔર ફૌજેં હરકતમેં આ ગઈ હૈં. ઈસ બાર અલાવા ઔર તમામ ઈસાઈ બાદશાહોં ઔર કૌમોંકે ફ્રાન્સ ઔર ઈંગ્લેન્ડ ભી અપની પૂરી તાકતકે સાથ ઈસ મોરચામેં શામિલ થે. યાની ઈટલી, ફ્રાન્સ, ઈંગ્લેન્ડ, ઓસ્ટ્રિયા, હંગરી, પોલેન્ડ જર્મની ઔર એશિયાએ બૂસીના વગૈરહ સબ પૂરે તૌર પર તૈયાર હોકર ઈસ કઈ સાલકી મોહલતમેં ઈત્મીનાનસે મૈદાનમેં નિકલ સકે. કુસ્તુન્તુન્યાકા કૈસર સિર્ફ ઈસ લિયે કે હર વક્ત ઘેરેમેં થા, એલાનિયા શિરકત ન કર સકા. મગર ખુફિયા તૌર પર વોહી ઈસ જંગી તૈયારીકી વજહ બના થા. ઔર અંદર હી અંદર પૂરા સાથ દે રહા થા.

ઈસાઈયોંકી ઈસ જંગી તૈયારીકી ખબર પાકર સુલતાન બાયઝીદખાં

યલદરમ બિજલી-આંધીકી તરહ યુરોપ પહોંચા. ઝબરદસ્ત લડાઈ હુઈ. ઔર સુલતાન બાયઝીદને નિકોપુલિસકે મૈદાનમેં ઈસાઈયોંકી એક ઝબરદસ્ત ઔર હર એ'તિબારસે મુકમ્મલ ઔર મઝબૂત ફૌજકો બુરી તરહ હરા દિયા. સજમંડ, શાહ હંગરી અપની જાન બચાકર ભાગ નિકલા. લેકિન ફ્રાન્સ, ઓસ્ટ્રિયા, ઈટલી, હંગરી વગૈરહ બડે બડે શેહજાદે નવાબ ઔર બરગંડી ભી ઉનહીં કૈદિયોંમેં થા. નિકોપોલસકી ઈસ ભારી લડાઈમેં ડેડ લાખ કરીબ ઈસાઈ મારે ગયે.

ઈસકે બાદ સુલતાન બાયઝીદ યલદરમ અપની ફૌજ લેકર યુરોપ પહોંચા. ઔર યુરોપકો ફતહ કરનેમેં લગ ગયા.

સુલતાન બાયઝીદખાં યલદરમ જબ યૂનાન ઔર એથેંસકો જીત ચુકા. ઔર કૈસરકા હાલ બહોત પતલા હોને લગા તો ઉસને ફૌરન એક કાસિદ તૈમૂરકી ખિદમતમેં રવાના કિયા. ઔર ઉસકો અપની મદદકે લિયે પુકારા.

કુસ્તુન્તુન્યાકે કૈસરકા યે ખત તૈમૂરકે પાસ ઉસ વક્ત પહોંચા, જબકે વો ગંગા નદીકે કિનારે પહોંચકર હરિદવારમેં ઠહેરા હુવા થા. ઔર ભારતકે પૂર્વી હિસ્સોંકી તરફ બઢનેકો સોચ રહા થા.

કૈસરકા ખત કુછ ઈસ તરહ લિખ્ખા ગયા થા કે ઉસ પર ખામ ખાહી અસર પડા. ઔર સમરકંદ વાપસ હોકર ઉસમાની સુલતાનકે ખિલાફ મોરચાબંદી કરનેકી તૈયારી કરને લગા. જૈસે તય કર લિયા કે અબ ઈસકા ફૈસલા કર લેના ચાહિયે કે દુનિયા ફતહ કરનેવાલા તૈમૂર હોગા. યા બાયઝીદખાં યલદરમ.

ફિર તૈમૂરને સમરકંદસે રવાના હોકર ઔર એશિયાએ કૂચક કી પશ્ચિમી હદોં પર પહોંચકર આઝર બાઈજાનકો ફતહ કરકે આઝરબાઈજાન ઔર આરમિનીયામેં કત્લે આમકે ઝરીએ ખૂનકે દરિયા બહાએ. ઔર ઈસ ઈલાકે પર અપને રો'બકે સિક્કે બિઠાએ.

ફિર તૈમૂરને અપને સામાનોંકો પૂરા કર લેનેકે બાદ બાયઝીદકે સરહદી શહેર સેવાસ પર હમલા કર દિયા. જહાં યઝીદકા બેટા કિલેદારકે તૌર પર મૌજૂદ થા. કિલેકો ઘેરકર ઔર ઉસકી દીવારેં ગિરાકર ઉસે તોડ દિયા ગયા.

ઔર કિલેમેં મૌજૂદ ચાર હજાર ફૌજકો ગિરિફતાર કર લિયા ગયા, ફિર ઉન સબકો ઝિંદા હી ગઢોંમેં દફન કર દિયા ગયા.

સુલતાન બાયઝીદ યલદરમને જબ અપને બેટે ઔર ચાર હજાર તુર્ક ફૌજિયોંકો ઈસ તરહ મારે જાનેકી ખબર સુની તો વો બોખલા ગયા. બાયઝીદને મુકાબલેમેં જલ્દી કી. ઔર એક મઝબૂત દુશ્મનસે જા ભિડનેમેં બડી તેજી દિખાઈ. ઔરં ૧૯ ઝિલહજ સન ૮૦૪ હિજરી મુતાબિક ૨૦ જુલાઈ સન ૧૪૦૨ ઈસ્વીકો અંગૂરા નામી જગહ પર દોનોં ફૌજેં ભિડ ગઈ. બાયઝીદી ફૌજ થોડી થી. થકી હુઈ થી. ઈસ લિયે બેહદ બહાદુરી દિખાનેકે બાવુજૂદ હાર ગઈ. ઔર સુલતાન બાયઝીદ ગિરિફતાર કર લિયા ગયા.

ઈસ લડાઈમેં બાયઝીદ યલદરમકા બેટા મૂસા ભી બાપકે સાથ કૈદ હો ગયા થા. શાહઝાદા મુહમ્મદ ઔર શાહઝાદા ઈસા લડાઈકે મૈદાનસે ભાગકર અપની જાન બચા સકે થે. બાયઝીદ યલદરમકો અંગૂરાકી લડાઈકે નતીજેમેં જો ઝિલ્લત સેહની પડી, વો મામૂલી ન થી. ઔર ઈસી લિયે વો ઈસ વક્ત સખ્ત કૈદમેં આઠ મહીનેસે ઝિયાદા ઝિંદા ન રેહ સકા.

બાયઝીદ યલદરમકે ફૌત હોનેકે બાદ તૈમૂર ભી ઝિયાદા દિનોં તક ઝિંદા ન રહા.

સુલતાન બાયઝીદખાં યલદરમકે બેટોંકી આપસી ફૂટ

બાયઝીદ યલદરમકે સાત યા આઠ બેટે થે. જિનમેંસે પાંચ છ અંગૂરાકી લડાઈકે બાદ બાકી રહે.

(૧) સુલેમાનખાં. જો એડ્રિયા નોપુલમેં બાપકા કાઈમ મકામ થા.

(૨) ઈસાખાં, જો અંગૂરાસે ચલકર બરોસાકી તરફ ભાગ આયા થા. ઔર યહાંકા હાકિમ બન બૈઠા થા.

(૩) મૂસાખાં, જો બાપકે સાથ કૈદ થા.

(૪) મુહમ્મદ, જો બાયઝીદકા સબસે છોટા ઔર સબસે ઝિયાદા લાયક બેટા થા, યે એશિયાએ કૂચક હીકે એક દૂસરે શહેરમેં હુકૂમત કરને લગા.

(૫) કાસિમ, જો કોઈ હૌસલા ન રખતા થા. ઔર મુહમ્મદ યા ઈસાકે પાસ રેહતા થા.

ઈસ તરહ બાયઝીદકી ગિરિફતારીકે બાદ એશિયાએ કૂચકકે બચે હુએ ઉસમાની ઈલાકેમેં મુહમ્મદ ઔર ઈસા દોનોં અલગ અલગ હુકૂમત કરને લગે. ઔર યુરોપીય ઈલાકે પર સુલેમાનકા કબ્ઝા રહા. લેકિન ઈન ભાઈયોંકી આપસી લડાઈકા નતીજા યે નિકલા કે તમામ ભાઈ મારે ગયે, યા અંધે કર દિયે ગયે. ઔર મુહમ્મદખાં તખ્ત પર બૈઠા.

આપસી લડાઈયોંકા યે સિલસિલા અંગૂરાકી લડાઈકે ૧૧ સાલ બાદ તક ચલા. ઈસ ૧૧ સાલકી આપસી લડાઈમેં ઉસમાની હુકૂમતકા કાઈમ રેહના ઔર ફિર એક શાનદાર મઝબૂત શહેનશાહી શકલમેં ઝાહિર હો જાના દુનિયાકી તારીખકી અજીબ ઔર અનોખી મિસાલ હૈ કે ઈતને બડે ધક્કેકો સેહકર ઔર ઐસે ખતરનાક હાલાતસે ગુઝરકર ઈતની જલ્દ કિસી ખાનદાન, કિસી કૌમને અપની હાલતકો સંભાલ લિયા હો.

સુલતાન મુહમ્મદખાં અવ્વલ

સુલતાન મુહમ્મદ બિન સુલતાન બાયઝીદ યલદરમને એડ્રિયા નોપુલ નામી જગા પર તખ્ત પર બૈઠકર હોશિયારીકે સાથ કામ અંજામ દેના શુરૂ કિયે. યુરોપકી મુખ્તલિફ તાકતોંસે ઔર બહોતસે મુલ્કોંસે સુલેહ કરકે ઉસને યુરોપમેં અમન વ અમાન પૈદા કરનેકી કોશિશ કી. જો મુલ્ક અંગૂરાકી જંગકે મૌકે પર આઝાદ હો ગયે થે. ઔર અપની ઈસાઈ હુકૂમતેં કાઈમ કર લી થીં. ઔર જિનહેં ડર થા કે ઉસમાની સુલતાન તખ્ત પર બૈઠતે હી અપને બાપકે સૂબોંકો ફિર

અપની હુકૂમતમેં શામિલ કરના ચાહેગા. ઔર હમારે ઉપર હમલાવર હોગા. સુલતાન મુહમ્મદખાંકી કામિયાબિયોંકો સુનકર ઉન સબને ડરતે ડરતે અપને અપને સફીર સુલતાનકે દરબારમેં મુબારકબાદકે લિયે રવાના કિયે. સુલતાન મુહમ્મદને સબકો ઈત્મીનાનકા પૈગામ દિયા. ઔર કેહલા ભેજા કે મૈં સબકો અમન દેતા હૂં, ઔર સબસે અમન કબૂલ કરતા હૂં. સુલતાન મુહમ્મદખાંકી ઈસ પોલિસીકા નતીજા યે હુવા કે યુરોપમેં અમન વ અમાન હો ગયા.

યુરોપમેં ઈસ તરહ સુલતાન મુહમ્મદખાંને, અમનો અમાન કાઈમ કર લિયા. મગર એશિયાએ કૂચકમેં બગાવતોંકા સિલસિલા મૌજૂદ થા. ચુનાંચે સુલતાનકો ફૌજકે સાથ એશિયાએ કૂચકમેં જાના પડા. વહાંકી બગાવતોંકો દબાયા. પૂર્વી સરહદોંસે મિલી જો રિયાસતેં યા હુકૂમતેં તૈમૂરકી વફાતકે બાદ કાઈમ હુઈ ઉન સબસે દોસ્તાના તઅલ્લુકાત કાઈમ કિયે ઔર તમામ એશિયાએ કૂચકકો અપને કબ્ઝેમેં લેકર ઈત્મીનાન હાસિલ કિયા કે ફિર કોઈ હમલા તૈમૂરી હમલેકી તરહ ન હો સકે.

સન ૮૨૦ હિજરીમેં જબકે સુલતાન મુહમ્મદખાં એશિયાએ કૂચક એડ્રિયા નોપુલમેં આ ચુકા થા. દાનિયાલ દર્રેકે કરીબ એજીયન સાગરમેં વીનસકે જંગી બેડેસે સુલતાનકે જંગી બેડેકી સત્ખ લડાઈ હુઈ. જિસસે તુર્કી બેડેકો સખ્ત નુકસાન પહોંચા. સુલતાનને ઉસકો કુચલનેકે લિયે અપને જંગી બેડેકો હુકમ દિયા. લડાઈકે બાદ ફિર વીનસકે સાથ સમજોતા હો ગયાં. ઉસકે બાદ સુલતાનકે લિયે કોઈ ખતરા ઔર કોઈ લડાઈ દેખનેમેં મૌજૂદ ન થી.

ઈસ લિયે સુલતાન અપની હુકૂમતકો ફૈલાનેકે મુકાબલેમેં અંદરૂની તૌર પર ઉસકો મઝબૂત કરના ચાહતા થા. ચુનાંચે સુલતાનને જગા જગા શહેરોં ઔર કસ્બોંમેં મદ્રસે કાઈમ કિયે, ઉલમાકી કદર કી. રાસ્તોંકે અમનો અમાન ઔર તિજારતકી ગરમ બાજારીકા ઈન્તિઝામ કિયા, ગર્ઝકે ઈસ સુલતાનને વો તરીકા ઈખ્તિયાર કિયા, જિસકી વજહસે દોસ્તોં ઔર દુશ્મનોંમેં ઉસકી મકબૂલિયત બઢ ગઈ. ઔર સબકો ઉસકી તારીફ કરની પડી.

સુલતાન મુહમ્મદખાંકે દૌર પર એક નજર

સુલતાન મુહમ્મદખાં અંગૂરાકી લડાઈકે વક્ત ૨૭ સાલકી ઉમ્ર રખતા થા. અંગૂરાકી લડાઈકે બાદ વો એશિયાએ કૂચકકે કસ્બા અમીસિયામેં ખૂદ મુખ્તાર હાકિમ બના. ઔર ભાઈયોંસે લડાઈયોંકા સિલસિલા જારી હુવા, ગ્યારહ સાલ તક ભાઈયોંસે ઝોર આઝમાઈમેં લગા રેહકર સબ પર ગાલિબ આકર ઉસમાની હુકૂમતકા સુલતાન બના.

આઠ સાલ તક ઉસને સુલતાનકી હૈસિયતસે હુકૂમત કી. ઉસકા જમાના ભી ફિત્નોં ઔર ફસાદોંસે ભરા હુવા થા.

ઉસને એક ઐસી મુફીદ પોલિસી અપનાઈ, જિસસે ઉસમાની હુકૂમત જો મરનેકે કરીબ પહોંચ ચુકી થી, ફિર તન્દુરૂસ્ત ઔર મઝબૂત હો ગઈ. ઈસી લિયે કુછ તારીખદાનોંને ઉસકો નૂહકા ખિતાબ દિયા હૈ યાની ઉસને ઉસમાની હુકૂમતકી ડૂબતી નાવકો બચાકર નજાતકે સાહિલ પર લગા દિયા.

વફાતકે વક્ત સુલતાન મુહમ્મદખાંકી ઉમ્ર ૪૭ સાલકી થી. ઉસકા બડા બેટા મુરાદખાં દૌમ જિસકી ઉમ્ર ૧૮ સાલકી થી. એક ફૌજકી સિપેહસાલારી પર તૈનાત થા. હુકૂમતકે વઝીરોંને ચાલીસ દિન તક સુલતાન મુહમ્મદખાંકી વફાતકો છુપાયા. ઔર મુરાદખાં દૌમકે પાસ ફૌરન ખબર ભેજી કે તુમ રાજધાનીમેં પહોંચકર તખ્તનશીનીકી રસમ અદા કરો, ચાલીસ દિનકે બાદ સુલતાનકી લાશકો ગેલીપોલી સે બરોસામેં લાકર દફન કિયા ગયા.

સુલતાન મુરાદખાં દૌમ

સુલતાન મુરાદખાં દૌમ ૮૦૬ હિજરીમેં પૈદા હુવા થા. ૧૮ સાલકી ઉમ્રમેં તખ્ત પર બૈઠા.

ઈસ નૌજવાન સુલતાનકો તખ્ત પર બૈઠતે હી મુશ્કિલોં ઔર ખતરોંકા

મુકાબલા કરના પડા. યાની કુસ્તુન્તુનિયાકે ઈસાઈ બાદશાહને સુલતાન મુહમ્મદખાંકે ફૌત હોનેકી ખબર સુનતે હી અપને કૈદી મુસ્તફા (જો સુલતાન બાયઝીદકા બચા ખુચા બેટા થા ઔર ઈસાઈ બાદશાહકી કૈદમેં થા) કો અપને સામને બુલાકર ઉસસે ઈસ બાતકા ઈકરારનામા લિખવાયા કે અગર મૈં ઉસમાની હુકૂમતકા માલિક હો ગયા તો બહોતસે મઝબૂત કિલે ઔર સૂબે કૈસરે કુસ્તુન્તુનિયાકે સુપુર્દ કર દૂંગા. ઔર હમેશા કૈસરકા ભલા ચાહૂંગા. ઈસકે બાદ કૈસરે કુસ્તુન્તુનિયાને અપને જહાઝોંકો ઔર ઉસકે સાથ એક ફૌજ સવાર કરકે સબકો ઉસમાની હુકૂમતકે યુરોપી ઈલાકેમેં ઉતાર દિયા, તાકે વો મુસલમાન મુરાદખાંકે ખિલાફ મુલ્ક પર કબ્ઝા કરે.

મુરાદખાં દૌમને ઈસ ખતરનાક હાલતકો દેખકર દેર ન કી. ઔર ખૂદ મુસ્તુફાકા મુકાબલા કરનેકે લિયે વહાં ગયા. ઔર ઉસે હરા દિયા. મુસ્તુફા યહાંસે એડ્રિયા નોપુલકી તરફ ભાગા, તાકે રાજધાની પર કબ્ઝા હો જાએ, મગર એડ્રિયા નોપુલમેં વો ગિરિફતાર કર લિયા ગયા. ઔર શહેરકે એક બુર્જમેં ફાંસી પર લટકા દિયા ગયા.

કુછ ઔર થોડી બહોત બગાવતેં હુઈ. જિનમેં સુલતાન મુરાદખાં દૌમકો હરાકર તો ઉસને ઈસાઈયોંકો નાકોં ચને ચબવા દિયે.

અભી વો ઈસાઈયોંકો ઔર ભી મજા ચખાના ચાહતા થા, કે સુલતાનખાંકા બડા બેટા અલાઉદ્દીન ઈન્તિકાલ કર ગયા. જિસસે ઉસકો સખ્ત સદમા હુવા. ઔર ઉસકા દિલ રાજ-કાજસે ફિર ગયા. ઉસને અપને દૂસરે બેટે મુહમ્મદખાંકો એડ્રિયા નોપુલમેં તખ્ત નશીન કિયા. મુહમ્મદખાં ચૂંકે બહોત હી નવ ઉમ્ર થા. ઈસ લિયે તજુર્બેકાર ઔર બહાદુર વઝીરોં ઔર સિપેહસાલારોંકો ઉસકા સલાહકાર બનાયા. ઔર ખૂદ એશિયાએ કૂચકમેં જાકર તન્હાઈકી ઝિંદગી ગુજારને લગા.

નવ ઉમ્ર સુલતાનકે તખ્ત પર બૈઠતે હી બડે ફિત્ને પૈદા કિયે ગયે. ઈસસે મજબૂર હોકર સુલતાન મુરાદખાં દૌમકો ફિર ગદ્દી સંભાલની પડી.

ઈસ સુલતાનને તીસ સાલ હુકૂમત કી. ઔર ઉસમાની હુકૂમતકી બુન્યાદોંકો મઝબૂત કિયા. યે સુલતાન બહોત નેક દિલ, ખુદા પરસ્ત ઔર રહમ દિલ થા.

સુલતાન મુહમ્મદખાં દૌમ

સુલતાન મુરાદખાંકી વફાતકે વક્ત ઉસકા બેટા મુહમ્મદખાં એશિયાએ કૂચકમેં થા. જિસકી ઉમ્ર ઉસ વક્ત ૨૧ સાલ કુછ મહીને થી. સુલતાન મુહમ્મદખાં અગરચે બહાદુર સુલતાન થા, લેકિન અખ્લાકકા માલિક ભી થા.

સન ૮૫૨ હિજરીમેં સુલતાન મુરાદખાં દૌમકી વફાતસે તીન સાલ પેહલે કૈસરે જાન પ્લેલોગસકે ફૌત હોને પર કુસ્તુન્તુનિયા ટવેલ્વ કુસ્તુન્તુનિયામેં તખ્ત પર બૈઠા હુવા થા. ઉસને સુલતાન મુરાદખાં દૌમકી વફાત ઔર સુલતાન મુહમ્મદખાં દૌમકે તખ્ત પર બૈઠતે હી એશિયાએ કૂચકકે સરકશ ઔર બાગિયાના ખયાલાત રખનેવાલે અમીરોંકો સહારા દેકર ફૌરન એક બગાવત પૈદા કરા દી. જિસકી વજહસે સુલતાન મુહમ્મદખાંકો એશિયાએ કૂચકમેં જાકર બાગિયોંકો ઠીક ઔર વહાંકે ઈન્તિઝામકો દુરૂસ્ત કરના પડા.

અભી સુલતાન ઈનહીં ઉલઝનોંમેં પડા હુવા થા કે કુસ્તુન્તુનિયાકે કૈસરને સુલતાનકે પાસ પૈગામ ભેજા કે સુલતાન મુરાદખાં દૌમકે જમાનેસે ઉસમાની ખાનદાનકા એક શેહઝાદા ઉરખાં હમારે પાસ નજરબંદ હૈ. ઉસકે જરૂરી ખર્ચોંકે લિયે જો રકમ સુલતાની ખજાનેસે આતી હૈ, ઉસમેં ઝિયાદતી કરો. વરના હમ શેહઝાદેકો છોડ દેંગે ઔર વો આઝાદ હોકર તુમસે મુલ્ક છીન લેગા.

કૈસર ચૂંકે સુલતાન મુહમ્મદખાં દૌમકો એક કમજોર તબીઅતકા સુલતાન સોચે હુએ થા. ઈસ લિયે ઉસને ધમકીકે ઝરીએ સુલતાનસે રૂપિયા એંઠના ઔર ઉસકો દબાના ચાહા. લેકિન મુહમ્મદખાં દૌમ તો ઐસા થા નહીં, વો સમઝ ગયા કે ઈસ તરહ કામ ન ચલેગા. ઔર જબ તક ઈસ ઈસાઈ હુકૂમતકા

કિસ્સા પાક ન કર દિયા જાએગા, ઉસમાની હુકૂમત હમેશા ખતરેમેં રહેગી.

એશિયાએ કૂચકસે વાપસ આકર સુલતાન મુહમ્મદખાંને કૈસરકો મજા ચખાનેસે પેહલે કુછ કામ કર લિયે.

● બાદશાહ હંગરી ડેઝસે તીન સાલકે લિયે સમજોતા કર લિયા. ઔર ઉત્તરી હદોંસે ઈત્મીનાન હાસિલ કર લિયા.

● યંગચરી ફૌજકે સરકશ સરદારોંકો મજા ચખાકર ઉસમેં સુધારા પૈદા કિયા.

● ફિર બાદશાહ ઉરખાંકા ખર્ચા બિલકુલ બંદ કર દિયા.

અબ બચા હી ક્યા થા. કુસ્તુન્તુનિયા પર હમલા શુરૂ કર દિયા. કૈસરને ભી મુકાબલેકા ફૈસલા કિયા. કૈસરને તમામ ઈસાઈયોંમેં મુસલમાનોંકે ખિલાફ આગ ભડકા દી. ઔર તમામ ઈસાઈ મુલ્કસે હર કિસમકી મદદ ચાહી.

કુસ્તુન્તુનિયા જીત લિયા ગયા

સુલતાન મુહમ્મદખાંને પેહલે તો અપને મુલ્કકે અમનો અમાનકા ઈન્તિઝામ કિયા. ઔર ફિર કુસ્તુન્તુનિયાકે ઘેરાવકે લિયે ૫૦ હજાર સવાર ઔર ૨૦ હજાર પૈદલકી એક બહાદુર ફૌજ ભેજ દી.

૬ એપ્રિલ ૧૪૫૩ ઈસ્વી સન મુતાબિક ૨૬ રબીઉલ અવ્વલ ૮૫૭ કો સુલતાન મુહમ્મદખાં દૌમ અપની ફૌજ લિયે હુએ ખુશ્કી કી તરફસે કુસ્તુન્તુનિયાકી ફસીલકે સામને આં ગયા. ઉધર ઉસમાની જહાઝોંને મારમૂરા સાગરમેં ગોલ્ડન હારનકે સામને સમુદ્રી ઘેરાવ ડાલ દિયા. સુલતાની બેડેકા સરદાર બલૂત અગલન નામી એક સરદાર થા.

ફસીલકે ચારોં તરફ સુરંગેં ખોદ દી ગઈ. ઔર સુલતાન મુહમ્મદખાંને ઘેરાવકા દાઈરા છોટા કરના શુરૂ કર દિયા. ઔર તોપોં, મિન્જનીકોંકો મુનાસિબ મૌકોં પર ફિટ કરકે શહેરકી ફસીલ પર જગહ જગહ ગોલોં ઔર પત્થરોંકી

બારિશ શુરૂ હો ગઈ.

ઉધર કૈસરકી તૈયારીયાં ભી કુછ કમ ન થીં. જોશ ભી ઉનમેં બહોત થા. હિંમતેં ભી બઢી હુઈ થી. ઘેરાવકો કિસી તરહ કામિયાબ ન હોને દિયા લેકિન સુલતાન મુહમ્મદખાંકી મહેનત ઔર સબસે બડી તાકાત યે હૈ કે અલ્લાહ પર ભરોસા ઈસને સુલતાનકો કામિયાબ કર દિયા, શહેર કુસ્તુન્તુનિયા જીત લિયા ગયા. કૈસરે કુસ્તુન્તુનિયા મારા ગયા. યાની સબસે પુરાની ઔર સબસે બડી રૂમી હુકૂમતકા આખરી હાકિમ ઔર બાદશાહ મારા ગયા.

યે જીત ૨૦ જમાદીલ ઉલા, ૮૫૭ હિજરી મુતાબિક ૨૯ મે ૧૪૫૩ ઈસ્વી કો હાસિલ હુઈ. ૪૦ હજાર ઈસાઈ મુસલમાનોંકે હાથસે કતલ હુએ. ઔર ૬૦ હજાર લડાકા ઈસાઈયોંકો સુલતાનને ગિરિફ્તાર કિયા.

કુસ્તુન્તુનિયાકે બાશિંદોંકો સુલતાનને અમનો અમાન અતા કી. જો લોગ અપને મકાનોં ઔર જાઈદાદોં પર કાબિઝ ઔર આબાદ રહે. ઔર ખૂશીસે ઈતાઅત કુબૂલ કર લી. ઉનકો ઔર ઉનકે માલ કો કિસી કિસમકા કોઈ નુકસાન નહીં પહોંચાયા ગયા.

ઈસાઈયોંકે પૂજા ઘરોં, ગિરજોં ઔર ચર્ચોંકો કાઈમ ઔર ઈસાઈયોં હીકે કબ્ઝેમેં રખ્ખા.

કુસ્તુન્તુનિયાકે બિશપ દી ગ્રેટકો સુલતાનને અપની ખિદમતમેં બુલાયા ઔર ખૂશખબરી સુનાઈ કે આપ પેહલે હી કી તરહ યુનાની ચર્ચકે પેશવા રહેંગે. આપકે મઝહબી ઈખ્તિયારોંમેં કોઈ દખલ નહીં દિયા જાએગા. સુલતાન મુહમ્મદખાંને ખૂદ પુરાને ચર્ચકી સર પરસ્તી કુબૂલ કર લી.

ઈસાઈયોંકો પૂરી મઝહબી આઝાદી દી ગઈ. ગિરજોં ઔર ચર્ચોંકે ખર્ચોંકો પૂરા કરનેકે લિયે ઉનહેં બડી બડી જાગીરેં દીં. જંગી કૈદિયોંકો જો સુલતાનકી ફૌજમેં ગિરિફ્તાર કિયે ગયે થે, સુલતાનને ખૂદ અપને સિપાહિયોંસે ખરીદકર આઝાદ કિયા. ઔર ઉનકો શહેર કુસ્તુન્તુનિયાકે એક ખાસ મોહલ્લેમેં આબાદ કર દિયા.

ઈધર એશિયાએ કૂચકમેં કુછ છૂટ-ફુટ સાઝિશેં ઔર બગાવતેં હુઈ. સન ૮૮૦ હિજરીમેં સુલતાનને અપને બેટે બાયઝીદકો એશિયાએ કૂચકકી ફૌજોંકા સિપેહસાલાર બનાકર ભેજ દિયા કે ઉસકી તરફસે મામલોંકા નિગરાં રહે. ઔર ખૂદ યુરોપકે ઈલાકોંમેં લગા રહા.

અલબાનિયા ઔર હરજીગોનિયા પર સુલતાનકા કબ્ઝા પેહલે હી હો ચુકા થા. અબ સુલતાનને જેનેવા ઔર બીનસકે કબ્ઝેકે બાદસે રૂમ સાગરકે જઝીરોંકો એક એક કરકે ફતહ કરના શુરૂ કર દિયા.

ઈસકે બાદ સન ૮૮૨ હિજરીમેં સુલતાનકા સિપેહસાલાર ઉમર પાશા અપની ફતહમંદી ફૌજ લિયે હુએ વીનસકી રાજધાની તક પહોંચ ગયા ઔર વહાંકી પાર્લામેન્ટને તુર્કી ફૌજોંકો અપને શહેરકી દીવારોંકે નીચે દેખકર બહોત ગિડગિડાકર સુલહ કી દરખાસ્ત પેશ કી ઔર વા'દા કિયા કે સુલતાનકો જબ જરૂરત હોગી. હમ સો જહાઝોંકે બેડેસે સુલતાનકી ફૌજકી મદદ કરેંગે. ઉમર પાશાને અપની શર્તે મનવાકર ઉસસે સુલહ કર લી ઔર વીનસસે વાપસ આ ગયા.

તીન મુહિમેં ઔર વફાત

૮૫૫ હિજરી તક પહોંચતે-પહોંચતે સુલતાન તીન મુહિમેં જલ્દસે જલ્દ સર કર લેના ચાહતા થા.

(૧) એક ઈરાનકે બાદશાહ હસન તવીલકો સજા દેના. ક્યૂંકે ઉસને શાહઝાદા બાયઝીદકે મુકાબલેમેં છેડછાડ ઔર લડાઈ શુરૂ કર દી.

(૨) દૂસરે જઝીરા રોડસકો ફતહ કરના.

(૩) તીસરે, મુલ્ક ઈટલીકો પૂરી તરહ ફતહ કરકે શહેર રોમામેં ફાતિહના દાખિલ હોના.

સુલતાનને કિસી દૂસરે શખ્સકો યે નહીં બતાયા કે વો પેહલે કિસ તરફ

મુતવજ્જેહ હોગા.

બહરહાલ તૈયારી ધૂમ-ધામસે શુરૂ હો ગઈ. યહાં તકકે ૮૮૬ હિજરી આ ગયા. ઔર ફૌજકે કૂચ કરનેકા વક્ત કરીબ આ ગયા.

સુલતાનને કુસ્તુન્તુનિયાસે કૂચ કર દિયા. ઉસકે અંદાઝાસે માલૂમ હોતા થા કે વો પેહલે શાહે ઈરાનકો સજા દેકર બહોત જલ્દ વહાંસે વાપસ હોકર રોડસકો ફતહ કરેગા. ઔર રોડસસે ફારિગ હોકર મુલ્ક ઈટલીમેં અપની પૂરી તાકતકે સાથ દાખિલ હોગા. જહાં શહેર ટ્રાંટો ઉસકા બહાદુર સિપેહસાલાર અહમદ કીદોક કાબિઝ થા. ઔર અપને સુલતાનકે આનેકા ઈન્તિઝાર કર રહા થા ઔર પોપ સકટસ ફોર્થ રોમામેં ઈન્તિઝાર કર રહા થા કે સુલતાન ઈટલીકી હદોંમેં દાખિલ હોનેકી ખબર સુનતે હી વો ભાગ જાએ. મગર અલ્લાહકે ફૈસલેકે આગે કિસીકી ચલ નહીં પાતી, અલ્લાહકો યેહી મંઝૂર થા કે યુરોપિય દેશોંસે ઈસાઈયોંકા નામો નિશાન ન મિટને પાએ. ઈસ લિયે કુસ્તુન્તુનિયાસે રવાના હોતે હી સુલતાન પર દર્દે નિકરસ કા હમલા હુવા. ઔર ઈસી બીમારીમેં જુમેરાતકો ૩ રબીઉલ અવ્વલ ૮૮૬ હિજરી મુતાબિક ૩ મે ૧૫૮૧ ઈસ્વીકો સુલતાનકી વફાત હો ગઈ.

ઈસ તરહ સુલતાનકી તીનોં મુહિમોંકો સર નહીં કિયા જા સકા.

સુલતાનકી લાશકો કુસ્તુન્તુનિયામેં લાકર દફન કર દિયા ગયા. ૫૩ સાલકી ઉમ્ર પાઈ. ઔર લગભગ ૩૧ સાલ હુકૂમત કી.

સુલતાન મુહમ્મદખાં દૌમકે દૌર પર એક નજર

સુલતાન મુહમ્મદખાં દૌમકા દૌર લડાઈયોંસે ભરા હુવા હૈ. ઉસકે દૌરકી ખાસ ખાસ બાતેં ઈસ તરહ હૈં.

● ઉસને અપને દૌરમેં ૧૨ હુકૂમતેં ઔર રિયાસતેં ઔર ૨૦૦ સે ઝિયાદા શહેર ઔર કિલે ફતહ કરકે ઉસમાની હુકૂમતોંમેં શામિલ કિયે.

● પૂરે દૌરમેં કુલ આઠ લાખ મુસલમાન સિપાહી શહીદ હુએ. મગર ઉસકી બાકાઈદા ફૌજકી તા'દાદ લાખ સવા લાખસે ઝિયાદા કભી નહીં હુઈ.

● ઉસને યંગચરી યાની ફૌજે જાં-નિસારકી તરતીબ ઔર તન્ઝીમકી તરફ ભી ખાસ તવજ્જોહ દી. જો સુલતાનકી બોડી ગાર્ડ ફૌજ કેહલાતી થી. યે આમ તૌરસે બારહ હજારકી તા'દાદમેં થી.

● ઉસને ઐસે કાનૂન જારી કિયે, જિસસે હર કિસમકી બદ નઝમી ફૌજી ઔર ઈન્તિઝામી મુહકમોંસે દૂર હો ગઈ. સુલતાન મુહમ્મદને જો કાનૂન જારી કિયે, ઉસસે ઉસમાની સલતનતકો બડા ફાઈદા પહોંચા.

● ઉસને અપને દરબારમેં વઝીરોં, સિપેહસાલારોં, પેશકારોં વગૈરહ હુકૂમતકે કારિંદોંકે સાથ ઉલમાએ દીનકી એક ટોલી કો જરૂરી કરાર દેકર ઉનકા મરતબા સબસે બુલંદ બના લિયા.

● પૂરે મુલ્કકે શહેરોં, કસ્બોં ઔર ગાંવોંમેં સ્કૂલ ખુલવાએ જિનકે સબ ખર્ચે હુકૂમત પૂરે કરતી થી.

● ઉન મદ્રસોંકા નિસાબ (પાઠ્ય ક્રમ) ભી શાહને ખૂદ હી બનાયા થા. હર સ્કૂલમેં બાકાઈદા ઈમ્તિહાન હોતા થા. ઔર કામિયાબ લડકોંકો સનદેં દી જાતી થીં. ઉન સનદોંકે ઝરીએસે હર શખ્સકી કાબિલિયતકા અંદાજા કિયા જાતા થા. ઔર ઉસીકે મુતાબિક ઉસકો નોકરી યા જાગીર દી જાતી થી.

● સુલતાન મુહમ્મદખાં ખૂદ એક ઝબરદસ્ત આલિમ થા. કુરઆન હદીસ, તારીખ, હિસાબ ઔર સાઈન્સમેં ઉસકો પૂરી કુદરત હાસિલ થી. અરબી, ફારસી, તુર્કી, લેટિન, યૂનાની, બલગારીયાઈ ઝબાનોંકો બોલ લિખ સકતા થા.

● ઉસને અપને જીતે મુલ્કકો સૂબોં, કમીશ્નરીયોં ઔર જીલોંમેં તકસીમ કર દિયા થા. જીલાકે કલેક્ટરકો બેલર બેગ, કમિશ્નરકો સંજીક ઔર સૂબેદારકો પાશા કા લકબ દિયા ગયા થા.

● ઈસી સુલતાનને કુસ્તુન્તુનિયા યાની દરબારે સલતનતકો "બાબે આલી" કે નામસે યાદ કિયા.

● સુલતાન જરૂરતકે બગૈર કભી દરબાર યા મજલિસ જમાકર નહીં બૈઠતા થા, બલ્કે ઉસકો અપની ફુરસતકે વક્તોંકો તન્હાઈમેં ગુઝારના ઝિયાદા પસંદ થા.

● સુલતાન નમાઝ-રોઝેકા સખ્ત પાબંદ ઔર નમાઝેં જમાઅતકે સાથ અદા કરનેવાલા થા.

● કુરઆન મજીદસે ઉસકો બહોત મુહબ્બત થી.

● ઈસાઈયોં ઔર ગૈર મઝહબ વાલોંકે સાથ ઉસકા બરતાવ નરમીકા થા.

● શરીઅતકી પાબંદીમેં બે-જા સખ્તીકા વો કાઈલ ન થા. ઉસકા અકીદા થા કે દીનમેં આસાની ઈખ્તિયાર કી જાની ચાહિયે.

● સુલતાનકા રો'બ એક મિસાલ હૈ. લેકિન ઈસકે બાવુજૂદ વો અપને મામૂલી સિપાહિયોંકી મદદ કરને ઔર દિલસોઝીકે સાથ ઉનકા હાથ બટાનેમેં બિલકુલ બે-તકલ્લુફ દોસ્ત ઔર મામૂલી ફૌજી જૈસા માલૂમ હોતા થા. ઈસી લિયે ઉસકે સિપાહી ઉસ પર જાન કુરબાન કરતે ઔર ઉસે અપના મહેરબાન બાપ સમઝતે.

● સુલતાનકા કદ દરમિયાના, રંગ ગેહુવાં ઔર ચહેરા આમ તૌરસેં ઉદાસ નજર આતા થા. મગર ગુસ્સેકે વક્ત બડા ખતરનાક ચહેરા હો જાતા થા.

● દયાનત ઔર અમાનત ઔર ઈન્સાફકે ખિલાફ કોઈ હરકત કિસી અહલદારસે હો જાતી, તો ઉસકો સબક દેનેવાલી સજા દેતા.

● સુલતાનકી હુકૂમતમેં ચોરી ઔર ડકેતીકા નામો નિશાન બાકી ન થા.

સુલતાન મુહમ્મદકે બાદ

સુલતાન મુહમ્મદખાંકી વફાતકે વક્ત ઉસકે દો બેટે બાયઝીદ ઔર

જમશેદ થે. બાયઝીદ એશિયાએ કૂચકકે સૂબેકા ગવર્નર ઔર અમાસિયામેં ઠહેરા હુવા થા. જમશેદ કરીમિયાકી ગવર્નરી પર મુકર્રર થા.

સુલતાન મુહમ્મદખાંકી વફાતકે વક્ત બાયઝીદકી ઉમ્ર ૩૫ સાલ ઔર જમશેદકી ઉમ્ર ૨૨ સાલ થી. બાયઝીદ સુસ્ત ઔર ધીમી તબીઅતકા થા, લેકિન જમશેદ નિહાયત ચુસ્ત ઔર જફાકશ શાહજાદા થા. સુલતાન મુહમ્મદખાંકી વફાતકે વક્ત ઈન દોનોં શાહજાદોંમેં કોઈ કુસ્તુન્તુનિયામેં મૌજૂદ ન થા.

સુલતાન મુહમ્મદને અપને વઝીરે આઝમ અહમદ કીદૂક કરીમિયાકે ફાતેહકો ઈટલી પર ચઢાઈ કરનેસે પેહલે સિપેહસાલારી પર તય કરકે ઉસકી જગા મુહમ્મદ પાશાકો વઝીરે આઝમ બના લિયા થા.

વઝીરે આઝમ મુહમ્મદ પાશાકી ખ્વાહિશ થી કે સુલતાન મુહમ્મદકી જગા શાહઝાદા જમશેદકો તખ્ત પર બિઠાયા જાએ. ચુનાંચે જમશેદકો ફૌરન ખબર ભેજી કે કુસ્તુન્તુનિયાકી તરફ આવો.

યે સુનતે હી યંગચરી ફૌજને વઝીરે આઝમ મુહમ્મદ પાશાકો કત્લ કર દિયા. ઔર ઉસકી જગા ઈસહાક પાશાકો વઝીરે આઝમ બનાયા. ઔર બાયઝીદકે પાસ ખબર ભેજી કે સુલતાન મુહમ્મદકા ઈન્તિકાલ હો ગયા હૈ. ફૌરન કુસ્તુન્તુનિયાકી તરફ રવાના હો જાએ.

ઉધર સિપેહસાલાર અહમદ કીદૂક, જો ઈટલીકે શહેર ઓટ્રાન્ટો પર કબ્ઝા કરકે બહારકે મૌસમમેં રૂમા પર ચઢાઈ કરનેકી તૈયારિયાં કર ચુકા થા. ઔર ઓટ્રાન્ટોકો હર તરહ કિલાબંદ ઔર મઝબૂત બના ચુકા થા. તાકે આગે ચઢાઈયોં ઔર લડાઈયોંકે વક્ત યે શહેર એક મુસ્તકિલ ઔર મઝબૂત મરકઝી જગહકા કામ દે સકે. સુલતાનકી વફાતકી ખબર સુનકર બહોત દુખી હુવા. ઉસને ફૌરન ઓટ્રાન્ટોમેં હર કિસમકી જરૂરતોંકો પૂરા કરકે અપને એક માતહત સરદારકો ઓટ્રાન્ટોકા હાકિમ ઔર વહાંકી ફૌજકા સિપેહસાલાર બનાયા. મુનાસિબ હિદાયતેં દીં. ઔર ખૂદ કુસ્તુન્તુનિયાકી તરફ રવાના હુવા. તાકે વહાં નયે સુલતાનકી ખિદમતમેં ઈટલીકી જીતકે બારેમેં તમામ બાતેં કેહ સુનકર ઔર

ઈજાઝત લેકર વાપસ આએ. યા ખૂદ સુલતાન હીકો ઈટલીકી તરફ લાએ.

સુલતાન મુહમ્મદકી વફાતકા હાલ બાયઝીદને ઈમાસિયામેં પેહલે હી માલૂમ હો ગયા. ઔર વહાંસે સિર્ફ ચાર હજાર ફૌજ લેકર દો મંઝિલા ઔર સેહ મંઝિલા ચઢાઈ કરતા હુવા કુસ્તુન્તુનિયા પહોંચ ગયા. યહાં પહોંચતે હી હુકૂમતકે તખ્ત પર બૈઠા.

જમશેદકો બાપકે મરનેકી ખબર કુછ દેરસે પહોંચી. ઉસ વક્ત બાયઝીદ દૌમ કુસ્તુન્તુનિયામેં આકર તખ્ત પર બૈઠ ચુકા થા. જમશેદને એશિયાએ કૂચકકે શહેરોં પર કબ્ઝા કરના શુરૂ કર દિયા. ઔર શહેર બરોસા પર કબ્ઝા કરકે અપને ભાઈ બાયઝીદકો લિખ્ખા કે સુલતાન મુહમ્મદને આપકો અપના વલી અહદ નહીં બનાયા થા. ઈસ લિયે તન્હા આપકા કોઈ હક નહીં હૈ કે પૂરી હુકૂમતકે માલિક બન જાએં.

સુલતાન બાયઝીદ દૌમ

શાહઝાદા જમશેદકી ઈસ માંગકો સુલતાન બાયઝીદને ઠુકરા દિયા. ઔર ઉસે સન ૮૮૬ હિજરીમેં તખ્ત પર બૈઠતે હી અપને ભાઈ જમશેદકા મુકાબલા કરના પડા. દો બાર જમશેદસે લડાઈ હુઈ. ઔર દોનોં બાર બાયઝીદ કામિયાબ હુવા. લેકિન યે કામિયાબી ઉસમાની હુકૂમતકે લિયે કુછ ફાઈદામંદ સાબિત નહીં હુઈ. જમશેદકા ઈસાઈયોંકી કૈદ ઔર કબ્ઝેમેં ચલે જાનેસે બાયઝીદ દૌમકો ઈટલી ઔર રોડસ પર હમલા કરનેકી જુરઅત ન હુઈ. ઉધર મિસરકી મમ્લૂકી હુકૂમતસે તઅલ્લુકાત ખતમ હો ગયે. ચૂંકે શેહઝાદા જમશેદને પેહલે મિસર હીમેં પનાહ લી થી. ઔર જમશેદસે મુતઅલ્લિક લોગ આખિર તક મિસરમેં મૌજૂદ થે. ઈસ લિયે મમ્લૂકિયોંને દખ્ખિની ઔર પૂર્વી એશિયાએ કૂચકકે હિસ્સે પર હમલાવરી સિલસિલા જારી કર દિયા. ઔર સન ૮૯૦ હિજરીમેં બાયઝીદકી ફૌજકો હરાકર કુછ સરહદી ઈલાકોં પર કબ્ઝા કર લિયા. આખિર

બાયઝીદને મમ્લૂકિયોંસે લગાતાર હાર ખાનેકે બાદ સુલહ કી. ઔર ઈસ સુલહમેં બાયઝીદકા દબ જાના ઈસ તરહ સાબિત હુવા કે ઉસને ઉસ કિલે ઔર વો શહેર, જિસ પર મમ્લૂકી કબ્ઝા કર ચુકે થે. ઉનહીંકે કબ્ઝેમેં રેહને દિયે. મગર યે ઈકરાર મમ્લૂકિયોંસે જરૂર લે લિયા, કે ઈસ નયે જીતે હુએ ઈલાકેકી તમામ આમ્દની હરમૈન શરીફૈનકી ખિદમત ગુઝારીમેં ખર્ચ કી જાએગી.

સુલતાન બાયઝીદકે પાસ અહમદ કીદૂક એક નિહાયત કીમતી ઔર તજુર્બેકાર સિપેહસાલાર થા. અગર બાયઝીદ ચાહતા તો ઉસસે ખૂબ કામ લે સકતા થા. મગર ઉસને ઈસ જૌહરસે કોઈ ફાઈદા ન ઉઠાયા.

અહમદ કીદૂક ફૌજમેં બહોત મકબૂલ થા. ઔર બાયઝીદ દૌમકી ગલત બાતોં પર ઉસકો નસીહત ભી કરતા થા.

સન ૮૯૫ હિજરીમેં બાયઝીદ દૌમને યંગચરી ફૌજકે બઢે હુએ જોરકો તોડના ચાહા ઔર ઈસ ફૌજકે ખિલાફ સખ્ત હુકમ દેને પર તૈયાર હુવા. ફૌજમેં ચૂંકે પેહલે હીસે બેચૈની થી. અહમદ કીદૂકને બાયઝીદકો ભરે દરબારમેં સમઝાયા કે આપ ઈસ જમાનેમેં જબકે હર તરફ હમકો ફૌજસે કામ લેનેકી જરૂરત હૈ. ફૌજકો બદ દિલ ન કરેં. ઈસ કામકો કિસી દૂસરે વકતકે લિયે મુલ્તવી કર દેં. વરના ફિર ખતરા હૈ કે મુશ્કિલોં પર કાબૂ પાના આસાન ન હોગા.

ઝાહિરમેં તો બાયઝીદને અહમદ કીદૂકકી બાત માન લી. લેકિન ઉસકા ઈસ તરહ દખલ દેના ઉસે પસંદ ન આયા. ઉસને અહમદ કીદૂકકો ગિરિફતાર કરાકર કત્લ કરનેકા ઈરાદા કર લિયા.

ફૌજને અપને પ્યારે સરદારકે કત્લકી ખબર સુનકર સુલતાનકે મહેલકો ઘેર લિયા. ઔર સુલતાનકો ધમકી દી કે અગર હમારે સરદાર અહમદ કીદૂકકો કત્લ કર દિયા ગયા હૈ તોં હમ ઉસકે બદલેમેં સુલતાન બાયઝીદકો કત્લ કિયે બગૈર ન છોડેંગે.

બાયઝીદને મજબૂર હોકર અહમદ કીદૂકકો જો અભી કત્લ નહીં હુવા થા. યંગચરી ફૌજકે સુપુર્દ કર દિયા. મગર કુછ હી દિનોંકે બાદ ઈસ ફૌજકો

કિસી મુહિમકે બહાને બહોત દૂર ભેજકર ઔર રાજધાનીકો ફોજસે ખાલી પાકર અહમદ કીદૂકકો કત્લ કર દિયા. ઈસ સરદારકા કત્લ હોના ઉસમાની હુકૂમતકે લિયે બહોત નુકસાન દેહ સાબિત હુવા.

સન ૮૯૬ હિજરીમેં ઉસમાની હુકૂમત ઔર રૂસી હુકૂમતકે બીચ તઅલ્લુકાત કાઈમ હુએ.

સુલતાન બાયઝીદકી હુકૂમતકે જમાનેમેં ઉસમાની હુકૂમતકી સમુદ્રી તાકતમેં બહોત તરક્કી હુઈ. સુલતાનકી તવજ્જોહ સમુદ્રી તાકતકે બઢાનેકી તરફ ઈસ લિયે ઝિયાદા હુઈ કે ઉસકો શેહઝાદા જમશેદકી વજહસે ડર થા કે રોડસ, ઈટલી, ફ્રાન્સકી હુકૂમતેં મિલકર સમુદ્રી હમલેકી તૈયારી પર તૈયાર હોંગી, એક ઔર ઉસને ઈન હુકૂમતોં ઔર દૂસરી ઈસાઈ હુકૂમતોંસે સુલેહ કાઈમ રખ્ખી. ઔર દૂસરી તરફ ઉનકે હમલેસે મહેફૂઝ રેહનેકી તદબીરસે ભી ગાફિલ નહીં રહા. ઔર અપની સમુદ્રી તાકતકો બઢાનેમેં લગા રહા.

જબ જમશેદકા કામ તમામ હો ગયા. ઔર બાયઝીદકો ઈસ તરફસ કોઈ ખતરા નહીં રહા. તો ઉસને ઉન જઝીરોં ઔર સાહિલી જગહોં પર જો યૂનાન ઔર ઈટલીકે દરમિયાન વીનસ સ્ટેટ કે કબ્ઝેમેં થે. કબ્ઝા કરનેકી કોશિશ કી.

૯૦૫ હિજરીમેં વીનસકે સમુદ્રી તાકતકો તુર્કી બેડેને હરા દિયા. ઔર તમામ જઝીરે ઉસકે કબ્ઝેસે છીન લિયે.

૯૦૬ હિજરીમેં વીનસ, પોપ, રોમા, સ્પેન ઔર ફ્રાન્સકે મિલેજુલે એક બેડેસે ઉસમાની બેડેકા મુકાબલા હુવા. ઉસ વક્ત તુર્કી બેડેકા અફસર કમાલ થા. જો સુલતાન બાયઝીદકા ગુલામ થા. ઈસ સમુદ્રી લડાઈમેં કમાલને વો દિખાયા કે મિલેજુલે ઈસાઈ બેડેકો હરા દિયા. બહોતસે જહાઝોંકો ડુબા દિયા. ઔર કુછ ભાગને પર મજબૂર હુએ. ઈસ સમુદ્રી લડાઈકે બાદ કમાલકા બડા નામ હો ગયા. ઔર રૂમ સાગરમેં તુર્કી બેડેકી ધાક બૈઠ ગઈ. મગર અફસોસ હૈ કે તુર્કી બેડેકી ઈસ ખુલી જીતસે કુછ સાલ પેહલે હી યાની ૮૯૭ હિજરીમેં ઉન્દુલુસસે ઈસ્લામી હુકૂમતકા નામો નિશાન મિટ ચુકા થા.

બાયઝીદકી હંગરી ઔર પોલેન્ડ વાલોંસે ભી કઈ લડાઈયાં હુઈ. પોલેન્ડને સુલતાનસે સુલહ કર લી. ઔર પોલેન્ડકે કુછ શહેરોં પર જો સરહદ પર થે. તુર્કોંને કબ્ઝા કર લિયા. ચૂંકે સુલતાન બાયઝીદ દૌમ સમજોતેકી તરફ ઝિયાદા માઈલ થા. ઈસ લિયે ઉસમાની હુકૂમતકે ફૈલાવ ઔર શૌકતમેં કોઈ બઢોતરી ન હો સકી.

જિસ સાલ સુલતાન બાયઝીદ દૌમ તખ્ત પર બૈઠા. ઉસી સાલ મૌલાના અબ્દુર્રહમાન જામી (રહ.) ને અપની કિતાબ "સિલસિલ તુઝ્ઝહબ" લિખકર સુલતાન બાયઝીદકે નામ પર જારી કિયા. મૌલાના જામી (રહ.) ઈસી બાદશાહકે જમાનેમેં ૧૮ મોહર્રમ ૮૯૮ હિજરીકો ફૌત હોકર ઈરાનમેં દફન કિયે ગયે.

ઈસી સાલ કોલમ્બસને અમેરિકા કી ખોજ કી. હાલાંકે ઈસસે પેહલે ઉન્દુલુસકે મુસલમાન અમેરિકા કી ખોજ કર ચુકે થે.

ઈસી સુલતાનકે જમાનેમેં યાની ૯૦૬ હિજરીમેં ઈસ્માઈલ સફવી, સફવી ખાનદાનકા બાની, ૧૪ સાલકી ઉમ્રમેં ઈરાનકે તખ્ત પર બૈઠા.

સુલતાન બાયઝીદકા જમાના હિન્દુસ્તાનકે સુલતાન સિકંદર લોધી કા જમાના થા. મગર સુલતાન સિકંદર લોધી બાયઝીદ દૌમસે તીન સાલ પેહલે યાની ૯૧૫ હિજરીમેં ફૌત હો ગયા થા.

૨૯ શાબાન ૯૧૬ હિજરીકો શૈબાનીખાં બાદશાહ તુર્કિસ્તાન ઈસ્માઈલ સફવી બાદશાહે ઈરાનકે મુકાબલેમેં મારા ગયા. ઔર ઈસસે એક મહિને બાદ સુલતાન મહેમૂદ બેગડા બાદશાહ ગુજરાત અહમદાબાદમેં ફૌત હુવા.

સુલતાન બાયઝીદ દૌમકે આખરી દિનોંમેં કુછ અંદરૂની બદ નઝમી પૈદા હુઈ. યે વલી અહદીકે મસ્અલેકી વજહસે થી.

સુલતાન બાયઝીદ દૌમકે આઠ બેટે થે. જિનમેં પાંચ તો છોટી ઉમ્રમેં ફૌત હો ગયે. તીન બેટે જવાન હુએ. જિનકે નામ અહમદ, કરકૂદ ઔર સલીમ થે. ઈનમેં કરકૂદ સબસે બડા ઔર સલીમ સબસે છોટા થા.

સુલતાન બાયઝીદ અપને મંજલે બેટે અહમદકો વલી અહદ બનાના

ચાહતા થા. સલીમ ઝિયાદા બહાદુર ઔર મહેનતી થા. ઈસ લિયે ફૌજ ચાહતી થી કે વો વલી અહદ બને. કુછ લોગ બડે બેટેકો ચાહતે થે કે વલી અહદ બને.

ઈસકા નતીજા યે હુવા કે તીનોં ભાઈ અલગ-અલગ અપની તાકતોંકો બઢાને ઔર એક દૂસરેકી મુખાલિફત કરને પર તૈયાર હો ગયે. આખિરકાર તમામ દરબારિયોંકી સિફારિશ પર સલીમકો ન સિર્ફ યે કે વલી અહદ માન લિયા ગયા, બલ્કે બાયઝીદને ઉસકે હકમેં હુકૂમત છોડ દેને ઔર બાકી ઝિંદગી તન્હાઈ ઔર ઈબાદતમેં ગુઝારનેકા ફૈસલા કર લિયા. ઈસ તરહ સલીમ તખ્ત પર બૈઠા.

બાયઝીદકે ૨૫ એપ્રિલ સન ૧૫૧૨ ઈસ્વી મુતાબિક ૯૧૦ હિજરીમેં તખ્ત છોડા. ઔર ૨૯ એપ્રિલ ૧૫૧૨ ઈસ્વી કો ફૌત હુવા.

સુલતાન સલીમ ઉસમાની

સુલતાન સલીમ જબ કુસ્તુન્તુનિયામેં ફૌજ ઔર જનતાકી ખૂશી ઔર રઝામંદીસે તખ્ત પર બૈઠા તો ઉસકે દોનોં ભાઈયોંકો જો એશિયાએ કૂચકમેં હુકૂમત કર રહે થે. મુખાલિફતકી હિંમત ન હુઈ. ઔર ઉનહોંને ઝાહિરી તૌર પર અપની રઝામંદી જાહિર કર દી. ઔર સલીમકી ઈતાઅતકા ઈકરાર કર લિયા. મગર અંદર હી અંદર મુખાલિફત ઔર મુકાબલેકી તૈયારીમેં લગે રહે. સલીમકો ઈન સબ બાતોંકી ખબર થી. ઉસને વક્ત પર ઈન ભાઈયોંકી હર બગાવતકો કુચલ દિયા.

એક બાર તો અહમદ ફૌજ લેકર મુકાબલે પર ભી આ ગયા. ઈસ લડાઈમેં અહમદ સલીમસે બુરી તરહ હારા ઔર ભાગા.

અહમદને ઈસ હારકે બાદ અપને દો બેટોંકો ઈરાનકે બાદશાહ ઈસ્માઈલ સફવીકે પાસ ભેજ દિયા કે વહાં હિફાઝતસે રેહ સકેંગે. ઔર એશિયાએ કૂચકમેં હાથ-પાંવ મારતા રહા.

અહમદ ઔર ઉસકે બેટેકા યે અંજામ દેખકર બડા ભાઈ કરકૂદ ભી

ચોકસ હો ગયા. સુલતાન સલીમને દસ હજાર સવારોંકે સાથ અચાનક કરકૂદકે ઈલાકે પર હમલા કર દિયા. કરકૂદ મામૂલી મુકાબલેકે બાદ ગિરિફતાર કર લિયા ગયા. સુલતાનકે હુકૂમતકે ઈસ દાવેદારકો ઝિંદા રખના મુનાસિબ ન સમઝકર કત્લ કરા દિયા.

૨૪ એપ્રિલ ૧૫૧૩ ઈસ્વી મુતાબિક ૯૧૯ હિજરીકો અહમદસે ફિર લડાઈ હુઈ. અહમદ ભી ગિરિફતાર હોકર કત્લ કિયા ગયા.

સુલતાન સલીમકો અપને ભાઈયોંસે ફારિગ હોતે હી ઈરાનકી હુકૂમત ઔર એશિયાએ કૂચકકે લોગોંસે ઉલઝના પડા. ઔર સચ તો યે હૈ કે સુલતાન સલીમ અગર ઈરાનકી હુકૂમતકે ખિલાફ તૈયારી ન દિખાતા તો ઉસમાની હુકૂમતકે ખત્મ હો જાનેમેં કોઈ કસર બાકી ન થી.

સુલતાન સલીમને ભાઈયોંકે કત્લસે ફારિગ હોકર ઔર કુસ્તુન્તુનિયા વાપસ આકર સબસે પેહલા કામ યે કિયા કે એશિયાએ કૂચકમેં એક ઝબરદસ્ત મોહકમા ખુફિયા પોલિસકા કાઈમ કિયા. ઔર હુકમ દિયા કે ઉન લોગોંકી એક સહી ઔર મુકમ્મલ ફેહરિસ્ત તૈયાર કી જાએ. જો ઈસ્માઈલ સફવી (જો શીયા થા) કે માનનેવાલે બન ગયે થે. ફેહરિસ્ત તૈયાર હો ગઈ તો માલૂમ હુવા કે એશિયાએ કૂચકમેં ઐસે ૭૦ હજાર આદમી હૈં જો ઈસ્માઈલકા સાથ દેનેકો તૈયાર હૈં. ઉસને બહોત તેજીસે ઐસે લોગોંકી તા'દાદકે બરાબર ફૌજ ઉન અડ્ડોંમેં ભેજ દી. ઔર કેહ દિયા કે એક હી વક્તમેં એક એક ફૌજી એક એક બાગીકો ફેહરિસ્તકે મુતાબિક કત્લ કરે. ચુનાંચે ઐસા હી હુવા. ઔર સુલતાનકી મુસ્તઈદીસે બાગી તો કત્લ કર દિયે ગયે, લેકિન એક ભી ઉસમાની સિપાહીકો ઝરાસી ચોટ ભી નહીં આઈ.

ઈરાન પર હમલા

ઈસ્માઈલ સફવીકે લિયે યે પરેશાનીકી બાત થી. વો ઈસે સેહ ન સકા

ઔર લડાઈકી તૈયારી કરને લગા. ઔર એલાન કરને લગા કે હમ એશિયાએ કૂચક પર ઈસ લિયે હમલાવર હોનેવાલે હૈં કે શેહજાદા મુરાદ બિન અહમદ દૌમકો ઉસકે બાપકા તખ્ત દિલાએં ઔર સલીમ ઉસમાનીકો ગિરિફતાર કરકે તખ્તસે ઉતારેં.

યે ખબર સલીમ ઉસમાનીને સુની તો અપને દરબારિયોં ઔર સરદારોંકો ખિતાબ કરકે કહા. હમ ઈરાન પર હમલાવર હોના ચાહતે હૈં. સબ ખામોશ રહે. ઈસ લિયે કે ઉનકે દિલોંમેં ઈસ્માઈલ સફવીકા ડર સમાયા હુવા થા. સુલતાનને તીન બાર યેહી લફઝ અદા કિયે ઔર હર બાર ચુપ્પીકે સિવા કુછ હાથ ન આયા.

આખિર ઈસ ખામોશીકો અબ્દુલ્લાહ નામી એક દરબાનને જો સામને ખડા થા. ઈસ તરહ તોડા કે, વો આગે બઢા. ઔર સુલતાનકે સામને ઘુટનોંકે બલ ખડે હોકર અદબસે અર્ઝ કિયા કે મૈં ઔર મેરે સાથી સુલતાની ઝંડેકે નીચે ઈરાનકે બાદશાહસે લડેંગે, યા ઉનહેં હરાએંગે. યા મૈદાનમેં મારે જાએંગે.

સુલતાન અબ્દુલ્લાહકે ઈસ કલામકો સુનકર બહોત ખૂશ હુવા. ઔર ઉસી વક્ત ઉસકો દરબાનીકે ઓહદેસે તરક્કી દેકર એક જીલેકા કલેકટર બના દિયા.

ઈસકે બાદ દૂસરે સરદારોંકો ભી હિંમત હુઈ. ઔર વો ભી તૈયાર હો ગયે. ચુનાંચે રબીઉલ અવ્વલ ૯૨૦ હિજરી મુતાબિક ૨૦ એપ્રિલ ૧૫૧૪ ઈસ્વી કો સુલતાન સલીમને કૂચ કિયા.

સુલતાન સલીમ ઉસમાનીકી ફૌજ આગે બઢતી જા રહી થી. ઈસ્માઈલ સફવી અપની ફૌજકે સાથ હટતા જા રહા થા. લેકિન ખાલિદરાનકે મૈદાનમેં ઈસ્માઈલ સફવીસે મુકાબલા હુવા. ઈરાની ફૌજ હાર ગઈ. ઈસ્માઈલ ગિરિફતાર હો ગયા. લેકિન ધોકેસે વો ભાગ નિકલા. સુલતાન સલીમ ફાતિહાના તબરેઝ ઈરાનકી રાજધાનીમેં પહોંચા. લેકિન ઈસ્માઈલ વહાંસે ભી ભાગ નિકલા. ફિર કુછ દિનોં ઠહેરકર સુલતાન સલીમ વહાંસે વાપસ હુવા ઉસ વક્ત ઈસ્માઈલ

અપને મુલ્કકે પૂર્વી હિસ્સે પર કબ્ઝા કિયે હુએ થા.

ફિર સુલતાન વાપસ હુવા. ઔર આરમિનીયા, જાજીયા, ઔર કોહે કાફ કા ઈલાકા જીતકર અપની હુકૂમતમેં શામિલ કર લિયા.

મિસર ઔર શામકી જીત

પેહલે આ ચુકા હૈ કે ઐયૂબી ખાનદાનકે સાતવેં બાદશાહ મલિક સાલેહને મિસરમેં મમ્લૂકી ફૌજ કાઈમ કી થી. જિસકો ગુલામોંકી ફૌજ કેહના ચાહિયે. બહોત જલ્દ ઈન ગુલામોંને મિસરકે તખ્ત પર કબ્ઝા કર લિયા. ઈસી જમાનેકે આસપાસ હિન્દુસ્તાનમેં ભી ગુલામોંકા ખાનદાન હુકૂમત કર રહા થા. લેકિન યહાં દો ગુલામ બાદશાહોંકો છોડકર બાકી સભી ઈનહીં ગુલામોંકી ઔલાદ તખ્ત પર બૈઠતી રહી, લેકિન મિસરમેં એક ગુલામ હાકિમકે ફૌત હોને પર ગુલામોં હીમેં કિસીકો ચુનકર તખ્ત પર બિઠાયા જાતા થા. મિસરકે યે ગુલામ બાદશાહ મમ્લૂકી કેહલાતે થે.

સુલતાન સલીમકે જમાને તક ઈનકી હુકૂમત મિસરમેં કાઈમ થી. ઈનકા સબસે બડા કારનામા યે હૈ કે ઈનહોંને ફલસ્તીન ઔર શામકો ઈસાઈયોંકે હમલેસે બચાયા.

ઈનકા દૂસરા સબસે બડા કારનામા યે હૈ કે ઈનહોંને મુગલોંકી ભારી બાઢકો આગે બઢનેસે રોક દિયા. ઔર ચંગેઝ ઔર હલાકૂ વગૈરહકી ફૌજકો હરા હરાકર માર ભગા દિયા.

ઈન મમ્લૂકિયોંકો ઉસમાની બાદશાહોંસે પેહલે કોઈ બેર ન થા. સુલતાન મુહમ્મદખાંકે બાદ જબ સુલતાન બાયઝીદ દૌમ તખ્ત પર બૈઠા. ઔર શાહઝાદા જમશેદ હારકર ભાગા. ઔર મિસર પહોંચા તો કાહિરાકે દરબારકે તઅલ્લુકાતમેં કુસ્તુન્તુનિયાકે દરબારસે પેહલી બાર ખિંચાવ પૈદા હુવા ઔર લડાઈ તકકી નૌબત આ ગઈ. ઈસ મૌકે પર ઉસમાની હુકૂમતકો મમ્લૂકિયોંસે નીચા દેખના પડા.

ઔર નુકસાન ઉઠાના પડા.

અબ સુલતાન સલીમને જબ ઈસ્માઈલકો હરા દિયા. ઔર ઉસકી જીતોંકા હાલ ઉનહેં માલૂમ હુવા તો ઉનહેં માલૂમ હુવા તો ઉનહેં ખતરા હુવા કે સુલતાન સલીમ હમસે છેડ-છાડ કિયે બિના ન રહેગા. ઈધર શાહ ઈસ્માઈલ સફવીને સુલતાન સલીમસે હારનેકે બાદ મિસરસે સમજોતા કરનેકી કોશિશ કી. ઔર સમજોતા હો ભી ગયા. ઔર શામકી સરહદોં પર અપની ફૌજેં લગા દીં.

લેકિન સુલતાન સલીમકા ઈરાદા મિસર પર હમલા કરનેકા થા હી નહીં, વો તો અંદરૂની ઈન્તિઝામ ચાહતા થા કે ઈસાઈ હુકૂમતોં પર તવજ્જોહ કરે. લેકિન ૯૨૨ હિજરીમેં ઉસકે પાસ યકાયક ઉસકે ગવર્નર સનાન પાશા (જો એશિયાએ કૂચકકે પૂર્વી હિસ્સેકા હાકિમ ઔર સિપેહસાલાર થા) કી એક તેહરીર પહોંચી કે શામકી સરહદોં પર મમ્લૂકી ફૌજેં જમા હો રહી હૈં, વહાં નહીં જા સકતા કે ઉનકી નિય્યત ક્યા હૈ.

મશ્વરેકે બાદ સુલતાન સલીમને યેહી તય કિયા કે મમ્લૂકી હુકૂમતસે લડાઈ લડી જાએ. પેહલે તો અપના સફીર ભેજા, જો ગિરિફતાર કર લિયા ગયા. બસ ઈતના બહાના ધાવા બોલનેકે લિયે કાફી થા.

સુલતાન ફૌરન કુસ્તુન્તુનિયાસે ફૌજ લેકર રવાના હો ગયા. ઉધરસે ભી તૈયારી હુઈ. ઔર દોનોં ફૌજેં મરજે બાબિકકે મૈદાનમેં આમને સામને ખડી હો ગઈ. લડાઈ શુરૂ હુઈ. ઔર મમ્લૂકી બાદશાહ લડાઈમેં મારા ગયા. સુલતાનકે મારે જાનેકી ખબર જબ મમ્લૂકી ફૌજમેં ફૈલી તો ઉનકે પાંવ ઉખડ ગયે. ઔર સુલતાન સલીમને આગે બળ્હકર હલબ પર કબ્ઝા કર લિયા.

મમ્લૂકી સુલતાનકે કત્લ કિયે જાને પર ૨૪ બડે મમ્લૂકી સરદારોંકા રાજધાની કાહેરા પહોંચના જરૂરી થા. તાકે વો અપના નયા સુલતાન ચુન સકે.

બડે બડે સરદારોંકી ગૈર-મૌજૂદગીમેં શામકા મુલ્ક સલીમકે લિયે ખૂદ-બખૂદ ખાલી થા. ઈસ લિયે ઉસકા ઈસ ફુરસતમેં શામકે શહેરોં પર કબ્ઝા કરનેકા ખૂબ મૌકા મિલ ગયા. ઔર દમિશ્ક ઔર બૈતુલ મુકદ્દસ વગૈરહ સબ સુલતાનકે

કબ્ઝેમેં આ ગયે.

ઈધર કાહેરામેં મમ્લૂકીયોંને તૂમાન બે કો અપના સુલતાન ચુના. સુલતાન ચુને જાતે હી એક ઝબરદસ્ત ફૌજ મિસરકી સરહદી જગા કિલા ગઝાકી તરફ ભેજ દી કે સલીમકો આગે બઢનેસે રોકે. ઔર કાહિરાકે કરીબ તમામ ફૌજોંકો જમા કરનેમેં લગ ગયા.

ઈસી બીચ સુલતાન સલીમકી ખૂશ કિસ્મતી યે હુઈ કે ઉસે કિસી હુકૂમતકા બહોત બડા ખજાના, જો દમિશ્ક શહેરમેં જમા થા, સુલતાનકે હાથ આ ગયા. બડે બડે શહેરોંસે જો ગનીમતકા માલ સુલતાનકે હાથ આયા થા. ઈસકે અલાવા સિર્ફ દમિશ્કકે ઈસ ખજાનેમેં સત્તર (૭૦) લાખ રૂપિયેસે ઝિયાદા મૌજૂદ થા. ઈસ ખજાનેકો સુલતાન સલીમને અપની જીતોંકે લિયે ઈસ્તેમાલ કિયા. શામવાલોંકે દિલોંકો જીતનેકે લિયે ઉસને જહાં આલિમોં, ખતીબોં, કાજીયોં વગૈરહકો ઈનામસે માલામાલ કર દિયા. વહીં મસ્જિદ,પુલ, મદ્રસે ઔર લોગોંકે ફાયદોંકે લિયે બડી બડી રકમેં ખર્ચ કર દીં, ઔર મિસર પર હમલાવર હોનેકે લિયે સામાન ઉઠાને વાલે ઊંટ ઔર હર કિસમકે જરૂરી સામાન હાસિલ કર લિયે.

મિસરિયોંકી ફૌજ શહેર ગાજા પર, જો મિસરકી સરહદ સમઝા જાતા થા, આ ગઈ.

ઈધર સુલતાન સલીમ અપની ફૌજકો લિયે શામકે આબાદ ઔર હરી ભરી જગહોંસે ગુઝરતા હુવા જબ રેગિસ્તાનમેં દાખિલ હોને લગા. તો પૂરે એહતિયાતકે સાથ ઊંટોં પર પાની લાદકર સાથ લે લિયા. ઔર સિપાહિયોંકા હૌસલા બઢાનેકે લિયે ઈનામ તકસીમ કિયે.

ગાજા પહોંચકર દોનોં ફૌજેં ટકરા ગઈ. મમ્લૂકી તોપોંકા ઈસ્તેમાલ નહીં જાનતે થે. ઉસમાનીયોંકી તોપકે ઈસ્તેમાલસે મુમ્લૂકિયોંકી બહાદુર ફૌજકે પાંવ જમને નહીં દિયે. વો ભુનકર રખ દિયે ગયે.

તૂમાન બે હિંમત નહીં હારા, ઈસ બાર ઉસને પૂરી તૈયારી કી. ઔર તોપખાનેકા ઈલાજ ભી સોચ લિયા. લેકિન બુરા હો આપસી ફૂટોંકા કે ઉસને

મમ્લૂકી હુકૂમતકી જડેં હી ખોદ દીં. તૂબાન બે સે જલનેવાલે સરદારોંને પૂરા ફૌજી રાઝ સલીમકો બતા દિયા. ઔર યે સલીમકી ખૂશ કિસ્મતી થી કે તમામ રાઝોંકે જાન લેનેકે બાદ ઉસને ઉસી હિસાબસે ફૌજેં સજાઈ. તોપેં લગાઈ. તાકે મિસરિયોં પર કાબૂ પાનેમેં કોઈ કસર ન રેહ જાએ.

૨૨ જનવરી ૧૫૧૭ ઈસ્વી મુતાબિક ૯૨૨ હિજરી રિઝવાનિયા નામી જગહ પર દોનોં ફૌજેં ફિર ભિડીં, મમ્લૂકી ફૌજ અગરચે બડી બહાદુરીસે લડી. લેકિન હાર ગઈ.

સુલતાન સલીમ઼ને આગે બઢકર શહેર પર કબ્ઝા કર લિયા.

કાહિરા જીતનેકે બાદ ઉસ્માનિયોંને શહેરમેં કત્લે આમકા બાજાર ગરમ કર દિયા. ઈસ તરહ મમ્લૂકી સરદારોંકા ખાત્મા કર દિયા ગયા. તૂમાન બે બચા થા. વો ભી ૧૭ એપ્રિલ ૧૫૧૭ ઈસ્વી મુતાબિક ૯૨૨ હિજરીકો કત્લ કર દિયા ગયા.

સુલતાન સલીમને કાહિરાકી ફતહકે બાદ જબ જુમ્આકા દિન આયા. તો મિસરકી જુમ્આ મસ્જિદમેં જુમ્આકી નમાઝ અદા કી. સુલતાનકે લિયે પેહલેસે મસ્જિદમેં કીમતી કાલીન બિછા દિયે ગયે થે. જબ સુલતાન સલીમ મસ્જિદમેં પહોંચા તો ઉસને ઉસ કાલીનકો ફૌરન ઉઠા દિયા. ઔર આમ નમાઝિયોંકી તરહ નમાઝ અદા કી. ઔર નમાઝમેં સુલતાન ઈતના રોયા કે ઉસકે આંસૂઓંસે જમીન તર હો ગઈ.

અજીબ બાત હૈ કે મિસરમેં બહોત દિનોં તક ઠેહરે રેહનેકે બાવુજૂદ ઉસને અહરામે મિસરી (મિસરકી ઈમારતોં) કી તરફ બિલકુલ તવજ્જોહ ન દી. ઔર ન ઉનકી સૈરકે લિયે ગયા. હાં ઉસને મિસરકી મસ્જિદોં ઔર મદ્રસોંકી તરફ ખાસ તવજ્જોહ દી.

સુલતાનને મિસર હીમેં યે બાત સોચ લી થી કે અરબ દેશ પર ભી કબ્ઝા હોના જરૂરી હૈ. અરબકે મુકદ્દસ શહેરોં, જૈસે મક્કા, મદીના વગૈરહમેં અરબ સરદારોંકી સરદારી થી. ઈન શહેરોંમેં કિસી જંગી નુમાઈશ ઔર કારવાઈકી બિલકુલ જરૂરત ન થી, બલ્કે સબસે ઝિયાદા જરૂરત ઈન શહેરોંકે બાશિંદોંકો

રજામંદ કરને ઔર ઉસકે દિલોં પર કબ્ઝા કરનેકી થી. ચુનાંચે સુલતાન સલીમને મકસદકે હાસિલ કરનેમેં બિલકુલ ધોકા ન ખાયા. ઔર ઉસને એહસાનોંકી બારિશસે અરબ સરદારોંકે દિલ અપને હાથમેં લે લિયે. ઈસસે પેહલે અરબ યાની હિજાઝકે શહેનશાહ મમ્લૂકી સમઝે જાતે થે.અબ ઉનકી હુકૂમત મિટ જાનેકે બાદ સુલતાન સલીમ મુલ્ક હિજાઝકા બાદશાહ સમઝા ગયા. લેકિન અરબ સરદાર ચાહતે તો સુલતાન સલીમકો અપના બાદશાહ ન માનતે. ઔર મુકાબલેમેં પેશ આતે. મગર સુલતાન સલીમકો અરબોં પર મહેરબાન દેખકર અરબકે સરદારોંને ખૂદ ઉસકે પાસ મુબારકબાદકે પૈગામ ભેજે ઔર ઉસકો "ખાદિમુલ હરમૈન શરીફેન" કા ખિતાબ દિયા.

મિસરમેં અબ્બાસી ખલીફોંકો હી ખલીફા સમઝા જાતા થા. જબકે અબ્બાસિયોંકે પાસ અબ કોઈ હુકૂમત ન થી. યે સિર્ફ નામકે ખલીફા થે. ઔર મઝહબી પેશવા સમઝે જાતે થે.

સુલતાન સલીમને અબ્બાસી ખલીફોંકી ઈસ એહમિયત ઔર ખિલાફત-ઓહદેકે અસરકો મહેસૂસ કિયા. ફિર ઉસને મિસરકે મૌજૂદા આખરી ખલીફાકો ઈસ બાત પર રજામંદ કર લિયા કે વો ખૂદ હી ખિલાફતકે ઓહદેસે હટકર ઉન કુછ તબર્રુકાતકો જિનકો અપને કબ્ઝેમેં રખતા થા, સુલતાન સલીમકે સુપુર્દ કર દે. ઔર સુલતાન સલીમકો મુસલમાનોંકા ખલીફા માન લે.

ઈન તબર્રુકાતમેં એક અલમ (ઝંડા) એક તલવાર ઔર એક ચાદર થી. યે ચીઝેં અબ્બાસી ખલીફાને સુલતાન સલીમકો દેકર ઉસકે હાથ પર બૈઅત કર લી. ઔર ઈસ તરહ સુલતાનોંમેં નામકે ખલીફાકી જગહ સહી માનોંમેં એક ખલીફા મૌજૂદ હો ગયા.

સન ૯૨૩ હિજરીકે આખરી દિનોંમેં સુલતાન સલીમ મિસરસે એક હજાર ઊંટ ચાંદી સોનેસે લદે હુએ લેકર રવાના હુવા. ઔર આખરી અબ્બાસી ખલીફાકો ભી અપને સાથ લે લિયા.

ઈસ પૂરી મુહિમમેં ઉસમાની હુકૂમતમેં તીન બડે મુલ્કોં શામ, અરબ

ઔર મિસરકા ઈઝાફા હુવા. ઔર સબસે બડી બાત યે કે હમલાવરીકે વક્ત સિર્ફ સુલતાન સલીમ થા. ઔર અબ વાપસીકે વક્ત ખલીફતુલ મુસ્લિમીન સુલતાન સલીમ થા. ઔર ખલીફતુલ મુસ્લિમીન હોનેકી વજહસે પૂરી ઈસ્લામી દુનિયામેં પેશવા ઔર રેહનુમા સમઝા જાનેકા હક હાસિલ કર ચુકા થા.

ઈરાન, મિસર, શામ, અરબકો જીતકર સુલતાન સલીમને ઈસાઈયોંસે નિમટનેકી ઠાની, ઈસ લિયે ઉસને મિસરસે વાપસ આકર જંગી જહાઝોંકે બનાનેકા હુકમ દિયા. કઈ કારખાને જહાઝ બનાનેકે જારી કિયે. ચુનાંચે ડેઢસો જંગી જહાઝ, જિનમેંસે હર એકકા વજન સાત-સાત સો ટન થા, તૈયાર હો ગયે. ઈનકે અલાવા છોટે જહાઝ ભી બડી તા'દાદમેં તૈયાર હુએ.

જહાઝોંકે અલાવા સુલતાન સલીમને તોપોં ઔર બંદૂકોંકે બહોતસે કારખાને કાઈમ કિયે. બારૂદ બનાનેકે કારખાને ભી બડી તેજીસે અપને કામમેં લગે થે. ફૌજી ભરતી ભી બરાબર જારી થી. એશિયાએ કૂચકમેં એક નઈ હથિયારોંસે લૈસ ફૌજ ઈસ તરહ તૈયાર રખ્ખી ગઈ થી કે હુકમ સુનતે હી એક મિનિટ રૂકે બગૈર કૂચ યા લડાઈમેં લગ જાએ.

સુલતાન સલીમ અપની જંગી તૈયારિયોંમેં બડી તેજીકે સાથ લગા હુવા થા કે ૬ શવ્વાલ ૯૨૬ હિજરી મુતાબિક ૨૨ સિતમ્બર ૧૫૨૦ ઈસ્વીકો જુમ્આકે દિન ઉસને વફાત પાઈ. ઔર ઈસાઈ મુલ્કોંકી ફતહકા કામ અપને બેટે સુલતાન સુલૈમાન આઝમકે લિયે છોડ ગયા.

સુલતાન સલીમકે દૌર પર એક નજર

સુલતાન સલીમને સિર્ફ આઠ સાલ આઠ મહિને ઔર આઠ દિન હુકૂમત કી. ઈસ છોટીસી મુદ્દતમેં ઉસને જિતને ઈલાકે જીતે, કિસી બડેસે બડે બાદશાહને ભી ન જીતે હોંગે.

સુલતાન સલીમકી ખાસ બાત યે થી કે વો ઉલમાકી બહોત ઝિયાદા

ઈઝઝત કરતા થા. જબકે વજીર ઔર સિપેહસાલારોંકો મામૂલી મામૂલી ગલતિયોં પર કત્લ કર દેના ઉસકે લિયે મામૂલી બાત થી.

એક બાર સુલતાન સલીમને માલકે મોહકમેકે ડેઢસો અહલકારોંકો કિસી બાત પર નારાઝ હોકર ગિરિફતાર કરાયા. ઔર હુકમ દિયા કે સબકે સર કલમ કર દિયે જાએં.

કુસ્તુન્તુનિયાકે કાજી જમાલીને જબ યે હુકમ સુના તો ફૌરન સુલતાનસે કહા કે આપને યે હુકમ ગલતીસે દિયા હૈ. આપ ઈસ હુકમકો વાપસ લે લેં. ઔર ઈન લોગોંકા સર કલમ ન કરાએં. ક્યૂંકે વો કત્લકે હકદાર નહીં હૈં. સુલતાન તો બહોત તિલમિલાયા, લેકિન બહરહાલ ઉસકે કેહનેસે સબકો માફ ઔર આઝાદ કર દિયા.

સુલતાન સલીમકી હુકૂમતકા જમાનાં દુનિયામેં મઝહબોંકે લિયે ભી ખાસ જમાના થા. ઈસી જમાનેમેં ઈસ્લામી ખિલાફત અબ્બાસી ખાનદાનસે નિકલકર ઉસમાની ખાનદાનમેં આઈ. ઔર મજબૂર ઔર નામકે ખલીફોંકી જગહ મુલ્ક ઔર ફૌજકે માલિક ખલીફા ઈસ્લામમેં હોને લગે. ઈસી જમાનેમેં ઈસાઈયોંકે મઝહબમેં ભી ઘટ-બઢ કી ગઈ. હિન્દુસ્તાનમેં ભી ઈસી દૌરમેં કબીરદાસને અપના એક પંથ જારી કિયા.

ઈસી જમાનેમેં યાની ૯૨૨ હિજરીમેં જેબ ઘડી ઈજાદ હુઈ.

ઈસી સુલતાનને હુકૂમતકા ઝિયાદા મૌકા નહીં પાયા. ઔર બહોત જલ્દ બાવન (૫૨) સાલકી ઉમ્રમેં ફૌત હુવા. અગર કુછ દિનોં ઔર ઝિંદા રેહતા તો યકીનન પૂરે યુરોપકો જીતે બગૈર ન રેહતા.

સુલતાન સલીમ, ઉસમાની ખાનદાનમેં સબસે પેહલા ખલીફા થા.

તમામ શુદ

